

Coperta: Done Stan

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE ROMÂNE

Aleea Alexandru nr. 38
Sector 1, București 71273
ROMÂNIA

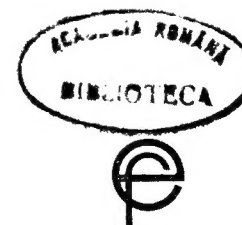
Tel. 679.65.43; 633.11.62.

ISBN 973 - 9132 - 48 - 0

PETRU DUMITRIU

CRONICĂ DE FAMILIE

EDIȚIA A TREIA

EDITURA
FUNDAȚIEI CULTURALE ROMÂNE
BUCUREȘTI • 1993

L. Im. 1629700

Postfață de Nicolae Manolescu

ALTE CÎTEVA CUVINTE... de Geo Șerban

PARTEA A ȘAPTEA

Viața la țară (I)

*Textul este o reproducere integrală a
primei ediții a romanului „Cronică de familie”,
publicat de Editura de Stat pentru Literatură și Artă
în 1956, reluată fără modificări în 1958.*

În amintirea lui Francisco Goya

I

Într-o seară călduroasă de sfârșit de iunie sau început de iulie a anului 1915, Dimitrie Cozianu sosi cu micul tren de persoane în halta Dobrunu, cea mai apropiată de moșia și conacul părinților săi. Era băiat de paisprezece sau cincisprezece ani; se întorcea în vacanță de la liceul internat unde-și isprăvisese clasa a cincea. Dimitrie era fiul lui Manolică Cozianu, fiul lui Eustațiu, fiul lui Alexandru Cozianu și al Sofiei; Eustațiu fiind fratele cel mai mare al Davidei Lascari, Dimitrie Cozianu era nepotul doamnei Vorvoreanu, văr cu Elvira și cu Mișu Vorvoreanu, cu Ghighi Duca, cu Șerban Romanò, cu copiii Apostolescu, cu Cezar Lascari, cu Alexandra Șufană și cu frații ei; ca mulți fii și nepoți ai familiilor avute din vremea aceea, avea o duzină de unchi și mătuși și două duzini de veri; lucru din ce în ce mai rar în generațiile viitoare, când relațiile patriarhale bazate pe avere teritorială au dispărut o dată cu marile moșii.

Stătea pe peron cu valiza în mână, încercînd să se obișnuiască înții cu întunericul. Deasupra, noapte albastră cu sutele de mii de stele ale cerului de vară. Împrejur, frunzișurile unor castani prăfuiți. Sub castani se ascundea clădirea de cărămizi cenușii, de care spînzurau felinarele pe ale căror geamuri scria cu litere roșii *Halta Dobrunu*. Ușa deschisă lăsa să se vadă o odaie luminată slab de o lampă cu petrol și înăuntru forme nedeslășite, o femeie costelivă care se uita afară. Pe bucata de peron, se înghesuiau țărani cu femeile lor ce se chemau între ele sau își chemau copiii, cu glasuri tari, stridente. Erau alarmați, în plină panică: sosise trenul! Avea să plece iar!

— Costandine! Costică! țipa cîntător o bătrînă cu un sac în spate. Nu-i răspunse nimeni. Ea mai chemă:

— Costandine! Costică!

Și se repezi, cu sacul în spate și cu capul în piept, unde era îngheșuiala cea mai mare. Undeva departe, în întunericul cald, locomotiva pufăia. Țăranii scoteau capetele pe ferestrele vagoanelor, ieșeau pînă la brîu ca să discute, aplecați spre cei de pe lîngă linie, care repetau insistenț recomandări greu de înțeles:

— Da' să nu uiți, auzi? Să-i spui! Să nu uiți să-i spui!

— Costică! Țipa bătrîna cu sacul, care încă nu-l găsisese pe Costică al ei.

„Nu e nimeni, se gîndi Dimitrie Cozianu, Mă așteaptă afară.“ Mai aruncă o privire micii clădiri a gării, luminată slab de flacăra gălbuie a felinarului cu petrol; castanii dormeau, stufoși și nemișcați, în întunericul albastru. Oamenii începeau să se liniștească. Locomotiva fluieră. „Ei, mai am puțin și am ajuns“, își zise Dimitrie Cozianu. Porni, ocoli clădirea haltei, trecu printr-un gard pe jumătate prăbușit și ajunsese în șoseaua care se ghicea, albicioasă, în întuneric. Se auzeau departe cîini lătrînd. Aici, sub castanii și teii de pe lîngă șosea, era beznă. Niște mase de umbră și mai neagră erau de bună seamă căruțe cu coviltire. Se auzea zornăit slab de lanțuri și ronțait de grăunțe în măselele unor cai. Iar mai încolo băteau șoseaua cu copitele caii trăsorii de la curte; Dimitrie Cozianu o recunoscuse îndată după felinarele aprinse, în care ardeau luminări scurte și groase. Se îndreptă spre trăsură, simțind cum i se înfundă ghețele în colbul moale, adînc de-o palmă. Lîngă trăsură stăteau doi țărani, rezemați cu șezutul în ciomege, și vorbeau cu vizitiul:

— Hai, mă, nu fi prost! Nu vezi că n-a venit? zise unul din ei.

— Stai, mă, să mai stăm oleacă, mormăi moale vizitiul.

Dimitrie Cozianu îi recunoscuse glasul: era Nicolae, mustăciosul, bărbatul bucătăresei de la curte.

— Hai, bre, nu ne mai ține. Îți mai dau și eu o litră, vorbi nerăbdător al doilea țaran.

Nicolae nu răspunse. Dimitrie Cozianu, indignat, nu mai stătu să-l pîndească ce face, ci intră în cercul de lumină al unuia din felinare:

— Bună seara, Nicolae, spuse el acru și, trecînd pe lîngă țărani, se urcă ușor în trăsură.

— Să trăiți, conașule! exclamă tare și prompt, ca la armată, Nicolae. Apoi strigă la cai și le dădu bici. Caii, odihniți și puternici, tresă-

riră și porniră în trap viu. Dimitrie Cozianu se trezi căzînd de-a-ndara-telea pe pernele trăsorii. Se uită iute îndărăt. Cei doi țărani rămăseseră în urmă. Porniseră și ei, topindu-se în noapte.

— Ce voiau oamenii ăia, Nicolae? întrebă Dimitrie Cozianu.

Vizitiul se întoarse și se aplecă spre el binevoitor.

— Care oameni, conașule? întrebă el liniștit.

— Ția doi cu care vorbeai! Nu te mai face că nu înțelegi care!

— A, ăia? Nimica. Vorbeau și ei... Sînt dintr-un sat cu mine.

— Minți! Voiau să-i duci cu trăsura! Îți dădeau țuică să-i duci!

— Doamne ferește, conașule. Nu voiau ei așa ceva. Ce, asta-i trăsură să-i ducă pe ei? Au căruță; căruța e de ei.

— Iar minți! V-am auzit eu! spuse răstit și supărat băiețandru, pe un ton de autoritate, deși simțea că autoritatea lui nu e bazată pe nimic și că n-are cum să-l dovedească pe Nicolae.

— Glumeau și ei. Prostii, conașule. Ce, vă uitați dumneavoastră în gura lor? zise Nicolae întorcîndu-se iar și aplecîndu-se cu bunăvoință și sollicitudine, parcă spunea: „Uite ce grijă am eu de tine, fiul stăpînilor mei; nu te las să te iei după glumele nesărate ale unor oameni de nimic“.

Totuși, tinerelul nu era sigur că Nicolae nu-și bate joc de el. Îl apucă mînia. „Să-i spun lui papa să-l ia la rost? Să-i tragă palme? Ar trebui să-i tragă palme!“

Era evident că Nicolae, așa cum îl bănuia toată lumea, cară oamenii cu trăsura stăpînilor, de cîte ori face un drum degeaba. Se silea cît putea ca să-și ție nasul roșu. Dimitrie Cozianu se gîndi la ochii mici și șireți ai lui Nicolae și la nasul acestuia, ascuțit ca un morcov mic și roșu, și-i crescuro furia: *asta să-și bată joc de el?* „O să-l spun lui papa“, se hotărî el, și se rezemă bine de perne, picior peste picior, cu o mîna în șold și cealaltă pe marginea trăsorii, ca un bărbat și un stăpîn.

Trăsura mergea lin, fără alt zgomot decît ciocănitul înăbușit, moale, al copitelor în colb. Ce noapte radioasă! Luna era sus de tot pe cer, strălucitoare; niște cîmpuri de un verde cenușiu cu luciri de argint se întindeau de-a dreapta și de-a stînga; șoseaua se pierdea în depărtare între două șiruri nesfîrșite de copaci cu coroane rotunde, cu frunzișuri dese, grele, pline, desenate pe cer cu fiecare frunzuliță, gravuri făcute cu un vîrf de oțel pe cristal albastru. Totul era de o

claritate și de o precizie nemaipomenită; clăile de fîn, copacii, căruțele cu coviltire de rogojină, cîmpurile, casele; totul cenușiu-albastru și înconjurat de văzduh gol, de un aer subțire, parcă inexistent, în care veneau de departe, stinse, de jur împrejurul zării, lătrăturile neobosite a o mie, sau zece mii, sau o sută de mii de cîini plictisiși, hămesiți și îndușmăniți cu trecătorii nocturni, cîinii nocturni și întregul univers al nopții. Dar arțagul lor nesfîrșit era ușor de trecut cu vederea; liceanul din trăsură nici nu-i auzea. Se uita fermecat la cerul de cristal, la cîmpurile pictate de un penel subțire, și se gîndea la sine însuși. Simțea nedeslușit că e un om important. Frînturi de fraze din romane citite de curînd îi umblau prin minte. Se „întorcea la castelul strămoșilor săi“. (Conacul din Dobrunu fusese reclădit de două ori, după două răscoale; în 1907 arsesse de tot.) Era „tînărul Lionel, fiul lordului Fitzrobert“. (Era fiul domnului Cozianu, proprietar, alegător la colegiul I, licențiat în drept.) Și alături de el, pe pemele „diligenței care ducea pe călători din Edinburg spre Athlone“ (adică ale trăsorii de la curte, mînată de mincinosul și bețivul de Nicolae), alături de tînărul Lionel, ședea „încîntătoarea lady Margaret-Rose“. Aceasta era mai greu de întrușipat în realitățile de pe cîmpia Dunării; dar Dimitrie Cozianu se gîndea la o domnișoară cu ochi mari, negri și coade castanii aduse pe cap ca o coroană, o domnișoară cu rochie de satin negru și șorț alb cu margine de danteluță; dînsa îi zîmbise visător, dar și șăgalnic, pe fereastra clasei a cincea a liceului de fete din N... După aceea băiețandru mai trecuse prin fața ferestrei, dar la ore cînd profesoara era în clasă sau cînd fetele erau în curte. Știa cum o cheamă: o chema Julieta, Julieta Doicescu, era fata avocatului Doicescu; o căsătorie n-ar fi fost imposibilă. Și după căsătorie, să plece la țară, cu trenul, și de la haltă pînă la conac cu trăsura, prin noaptea albastră; și apoi, la conac, noaptea, o orgie de mîngîieri și fapte ale cărnii.

Începea să-și imagineze asta, cu detalii pe care încerca să le precizeze și, din lipsă de experiență, nu știa cum. Nu-și putea închipui bine totul, fiindcă ce știa, știa din auzite, de la băieții din clasele mai mari și de la externi, care puteau să fugă noaptea de-acasă, ca să se strecoare pînă la „Marele Hotel Unirea“, unde își făceau slujba cele cîteva prostituate ale orașului, sau ca să se ducă la mahala, să intre aplecîndu-se în căsuța strîmbă și mizeră a slabei și durei Ioana C... de

Fier, cu care trăiau vardiștii de noapte din oraș. Dimitrie Cozianu combina aceste informații orale cu fraze din romane și cu fața măslinie și copilăroasă a domnișoarei Doicescu, ca să-și construiască visele desfrîinate, care-i dădeau o încordare trupească greu de îndurat, pe cînd trăsura îl ducea printr-un univers nocturn și translucid, unde nu domnea decît un aer albastru și subțire, și o căldură moale, emanată din adîncimea pămîntului încălzit de soarele zilei de ieri.

„Aș vrea să fie cu mine aici“, își spunea junele Cozianu, mîngîind voluptuos, cu o mîină tremurătoare, marginea rotunjită și capitonată a trăsorii. Era pierdut în visuri lascive cînd se iviră copacii mari, cu uriașe și sumbre coroane, și trăsura intră pe alee; răsăriră din întuneric un șir de ferestre luminate și izbucniră lătrăturile furioase ale cîinilor pe care Nicolae îi plesnea cu biciul la nimereală, prin întuneric. Trăsura se opri în fața intrării; se presimțeau în noapte tufe bogate de glicină și de viță sălbatică, căsuțele scunde și lungi ale slugilor, iar dincolo de un șir de ploi, hambarele, și, undeva departe, în noapte, moara; dar Dimitrie Cozianu sări jos fără să se uite împrejur și intră în casă, pe ușa deschisă a antreului; scaunele de paie, puștiile de vînătoare din colț, oglinda mare și demodată, cu cristalul gălbui, un bust de bronz al unei cucoane necunoscute, fotografiile de domni cu bărbi pătrate, gulere înalte și cravate negre, late de-o palmă, clopoțelul de argint atîrnat deasupra ușii (îl trăgeai din salon de un cordon de mătase, iar aici îl auzea feciorul mereu prezent, așezat pe un scăunel fără petează), toate acestea și Ghiordezul de pe jos, verde ca măslinea și tocit pînă la sfoară, îl primiră cu mirosul lor de pereți încălziți, de podele proaspăt vopsite, de praf uscat, de levănțică, mirosul fiecărei veri, mirosul vacanțelor. Își scoase șapca neagră cu cozoroc pătrat, care purta brodate cu aur inițialele liceului „Gheorghe Bibescu“, și intră în salonul mare și pustiu, unde ardeau pe gheridoane lămpile de petrol cu globuri verzi, trecu spre sufragerie, de unde auzea voci; perdeaua se dădu la o parte ca să treacă Victoria sufragioaica, purtînd o tavă de farfurii; femeia, groasă, tuciurie, zîmbitoare, se sperie și fu gata să scape tava.

— Conașule! Să trăiți, bine-ați venit!

Tînărul Cozianu mulțumi și intră. Se opri în ușă, intimidat, cu inima bătînd de surpriză și emoție, în clipa cînd de altfel toată lumea de la masă se întoarse să-l vadă. Stătea în ușă, subțirel, înalt, cu gîtul

prea subțire, palid de emoție, cu o umbră de mustăcioară neagră pe buza de sus și vreo două-trei coșuri pudrate de-a lungul fălcii; ochii negri și adânciți sub frunte erau frumoși, dar nu exprimau nici deosebită inteligență, nici vioiciune, ci doar ușoară rătăcire și tulbureală a anumitor adolescențe dificile. Era strâns în uniformă neagră încheiată pînă la gît, și stătea așa, cu șapca în mînă, pe cînd mesenii, bărbați, femei și copii, exclamau:

— Uite-l pe Dim! A venit Dim! Vino-ncoace, Dim!

Erau foarte mulți, mult mai mulți decît se așteptase Dim să găsească: veniseră de bună seamă în vizită, automobilele și trăsurile stăteau undeva în întuneric în fundul curții; era chiar de mirare că nu le zărise: așa e cînd nu te aștepti. Iar păcătosul de Nicolae nici nu se gîndise să-i spuie, își zicea Dim, înclinîndu-se sîngaci dar politicoș, și apoi ocolind toată imensa masă ovală, ca să-i pupe mîna bunicii, care prezida în capul mesei și zîmbea înduioșată din prima clipă cînd apăruse el în ușă.

Bunica, doamna Cleopatra Cozianu, măritată după moartea lui Eustațiu, fratele Davidei, cu domnul Walter Apostolescu, era acuma o femeie trecută de șaizeci de ani, pe care nu se mai vedea dacă fusese sau nu frumoasă; avea obraji rotunzi, pufoși și grași, cam căzuți, ca și gușa la fel de grasă; sprîncenele Cleopatrei erau cărunte, dar sub ele jucau niște ochi negri și vioi. Născută și trăită într-o vreme cînd cucoanele nu-și vopseau buzele, Cleopatra se luase după tinerele la modă de la 1910 încoace care se fardau și era și ea sulemenită, părul cărunț, aproape de tot alb, foarte bogat, îl purta strîns la spate într-un conci mare; tot capul îi era făcut din sfericități oarecum independente unele de altele: obrajii bucălați, gușa, fruntea bombată, cele două emisfere sure ale părului, cocul, toate aceste suprafețe curbe adunate într-un ciorchine deasupra gulerului înalt de tot, cu margine de dantelă sus. În rochie de mătase *gris-argent*, cu un lanț de aur pe piept, de care atîrna o cutiuță rotundă de aur și smalț, cu medalionul lui Walter Apostolescu înăuntru, bunica prezida masa cu ușurință și bunăvoință. Îl privi cu ochi lucioși și aprinși, dar înduioșați, pe nepotu-său care se apropia, roșindu-se; îi întinse să i-o sărute, o mînuță grăsuță cu pete de ficat pe ea și împodobită cu un solitar de zece carate, cu sclipiri albastrii.

— Făceți-i loc, zise ea. O fi obosit copilul. Ia să te vad.

Și-l ținu de mînă să nu plece, privindu-l de jos în sus, cu o atenție care-l făcu pe Dim să roșească. I se roșiră mai cu seamă urechile; simțea asta și era cu ațut mai nenorocit, mai furios, și-și trăgea sîngaci mîna din mînuța grasă și fermă a bunicii.

— Ai mai crescut. Te faci bărbat! zise cu un fel de satisfacție bunica, privindu-l printre gene.

El nu știa ce să spună.

— Hai, șezi la masă și mănîncă, urmă dînsa. Dar mai întîi pupă-i mîna mă-tii și lui tat'tu.

— Da, dar nu mănînc, sărut mîna, nu mi-e foame, spuse liceanul, mereu roșu. Bunica rîse încîntată:

— Ia ascultați la el ce glas a făcut! Cîrîie ca un cocoșel!

Femeile tinere de la masă riseră ațîțator și disprețuitor. Dim, dîndu-și seama că într-adevăr glasul său în schimbare e spart și discordant, se roși și mai tare; simțea că-l trece o ușoară sudoare. Scăpă în sfîrșit de mîna bunică-si și se duse să le sărute mîna părinților. Mai-că-sa, tristă și cercănată, îi zîmbi cu iubire și-l mîngîie pe cap. Tată-său, domnul Manole Cozianu, îi scutură mîna *à l'anglaise*, bărbătește, zîmbindu-i cu o jovialitate seacă și neroadă. Apoi Dim făcu înconjurul mesei. Era tulburat, căci din prima ochire asupra sufrageriei, din ușă, observase prezența unor femei tinere și de o frumusețe care lui i se părea amețitoare: se afla acolo vară-sa Elvira, măritată cu un prinț Ipsilanti, general în armată; era singură aici, desigur venită să-l vadă pe unchiu-său Manolică, tatăl lui Dim. Verișoara lui Dim era o femeie de vreo douăzeci și cinci de ani, neagră, cu părul albastriu, cu ochii verzi ca două smaragde. Gura roșie, vopsită, îi zîmbi și mîna îngustă și tucurie se întinse în înîmpinarea lui Dim, care se înclină și o sărută, simțind în aceeași clipă un parfum dulce și iute, ca al garoafelor sau al tuberozelor; contactul buzelor sale cu pielea netedă, mătăsoasă și rece, a acelei mîini, îl făcu pe Dim să închidă ochii, pierzîndu-și imperceptibil cunoștința; dar se ținu tare și trecu mai departe, îmbătat, să-i sărute mîna doamnei Hagibei, verișoara lui, de asemenea. Pe atunci, la douăzeci și opt de ani, Augusta Hagibei era grăsuță, cu șolduri mari, care umpleau scaunul, și cu un cap de statuie grecească, colorat însă cu ivoriul Levantului și cu roșul sulimanului parizian pe buzele arcuite; ochii erau frumoși și adînci, limpezi, castanii ca și părul, dar nu spuneau nimic: Augusta Hagibei i-ar fi părut insig-

nifiantă și proastă oricărui observator imparțial; dar Dim Cozianu simți că i se topește în mână mîna fină și cam grasă, cu palma imperceptibil umedă, a verișoarei sale Augusta, și-o auzi că-i spune:

— Ei, domnul meu! Ce mai faci?

Ceea ce, împreună cu un zîmbet și cu o privire a ochilor căprii, îl ameți iarăși pe băiețandru, căruia nici o femeie nu-i zîmbise astfel, nici nu-l privise în ochi cu acea ușoară chemare batjocoritoare care la Augusta era mașinală și nu însemna nimic, dar căreia el îi dădu toată importanța și semnificația unei mărturisiri și unei invitații. Își feri privirea și fugi spre cealaltă mînă întinsă, tulburat, speriat și îmbătat. Tanti Zoe nu era la Dobrunu, nici nenea Ionel, magistrat într-un oraș de provincie; dar tanti Olga, măritată cu prințul Gheorghe Duca, mort într-un accident de automobil cu doi ani înainte, și mama lui Gheorghe (alintat Ghighi) Duca, văr cu Dim, era acolo cu fiu-său, femeie de aproape patruzeci de ani, cu fața îngustă, mîini fine și un aer rece și plictisit. Era încă frumoasă, dar nepăsătoare și absentă; așa, cu nepăsare, îi dădu mîna lui Dim, care crezu că a greșit și că e supărată fiindcă ni i-a sărutat mîna ei, mătușă-si, înaintea verișoarelor; de aceea fu cît pe ce să o neglijeze cu totul pe vară-sa Alexandrina Romanò, sora Augustei, fete amîndouă ale lui Alexandru Lascari, primul fiu al Davidei. Era blîndă și ștearsă; îi zîmbi cu îngăduință cînd îl văzu că e gata să treacă pe lîngă ea fără s-o salute și-l iertă, binevoitoare. Iar Dim, după o înclinare fugară, dădea mîna acuma cu domnii, domnul Romanò, președinte de tribunal într-un județ de la munte, cu guler înalt, scrobît, părul bogat și o mustață neagră, și cu domnul Hagibei, care purta monoclu, amîndoi calmi, superiori, cu un aer protector, resimțit de către Dim cu enervare și nemulțumire; apoi căpitanul Vorvoreanu, Mișu, fratele Elvirei și văr cu Dim, în civil, adică haine albe de stofă de mătase, cu mustața răsucită în sus, căci făcea parte din corpul de armată al generalului Averescu, care interzisese ofițerilor să-și radă mustața, căci militarul trebuie să aibă o înfățișare bărbătească; și în sfîrșit verii mai de vîrsta lui Dim, adică Ghighi Duca, de șaisprezece ani, înalt, pipiriu și blond, cu ochi albaștri într-un obraz supt, osos, triumfiular; elegant de tot, cu guler mare răsfrînt asupra unei haine de pinză fină vîrgată albastru și alb; Șerbănică, fiul soților Romanò, băiat de zece ani, gras, voinic, cu un

cap mare și serios. Dim se așeză printre ei la coada mesei. Ghighi Duca îl întrebă rece și cam de sus:

— Ei, tinere, cum te simți?

— Perfect: văd că sînt și ceva femei, răspunse, cu un aer cinic și bărbătesc, Dim.

Cellalt îl privi cu mai mult interes și cu o nuanță de ironie:

— Ce, ai început să observi și femeile?

— Eu? întrebă Dim. Eu sînt armăsarul orașului. La mine le aduc pe toate la montă.

Ghichi Duca zîmbi șovăitor; nu era cu totul sigur că văru-său se laudă. Șerbănică îi asculta cu ochii mari, cu gura căscată, zdrobotit de admirație.

Erau la desert, și se vorbea despre război.

— Ah, Franța, suspina bunica. *Pauvre France!*¹

Domnul Hagibei declamă:

— *Tout homme a deux patries: la sienne, et puis la France!*²

— Patria ta unde era? La „Moulin Rouge“? îl întrebă batjocoritor nevastă-sa.

Ceilalți domni rîseră gras. El, oleacă jenat, răspunse:

— Nu scădea lucruri nobile și simțăminte înalte: Franța este farul civilizației, iar boșii sînt barbaria care amenință să invadeze omenirea.

— Pardon! Nu poți spune că nu sînt civilizați și ei! observă căpitanul Vorvoreanu. Disciplină, curățenie, cinste, subordonare, loialitate, asta găsești în Germania. Sînt cei mai buni soldați din lume! Și — adăugă el rîzînd — nemțoaicele sînt cele mai de treabă femei din lume!

— Ce, nu-ți plac româncele? întrebă bătrîna Cleopatra. Sau nu te plac ele pe tine?

— Ele m-ar plăcea... au o slăbiciune pentru cavaleriști; nu pe mine mă plac, uniforma, rîse Mișu Vorvoreanu cu falsă modestie.

— Chestiunea este: intrăm în război, sau nu? întrebă domnul Manolică Cozianu. Toată lumea ridică glasul și domnii începură să peroreze toți în același timp: „Sigur că trebuie să intrăm! Imediat! Ba nu, la anul! Trebuia de mult! Niciodată! Ne sinucidem! Ne înghite

¹ Biata Franță!

² Orice om are două patrii: a lui și pe urmă Franța!

Austro-Ungaria! Ne înghite țarul Nicolae! Cum, cînd austriecii au fost în așa hal bătuți de sîrbi? Regele nu vrea să intrăm! Ba vrea, dar n-a sosit momentul!"

Dim Cozianu nu asculta. Mîncă prăjitură și se uita pe furiș la vară-sa Elvira, care rîdea cu dinți albi, strălucitori, într-o față îngustă și întunecată, cu buze de purpură și ochi glaciali; ea vorbea cu cineva; se uită poate din întîmplare, poate însă simțindu-se observată, spre coada mesei și privirea ei se întîlni cu a lui Dim; acesta se sperie, i se păru că se pierde într-un gol, și inima i se opri. Se uită într-altă parte, speriat de această tulburare; apoi, peste cîteva clipe, se uită iar. Dar privirea Elvirei nu mai reveni asupra lui. Zîmbise Elvira? Îi zîmbise lui? Nu putea să creadă așa ceva. N-avea cum. N-avea de ce. Dar zîmbise! Începuse să zîmbească, atunci cînd el, ca un prost, ca un mizerabil, închisese ochii. Ce ticălos fusese! Dar acum era prea tîrziu. Elvira vorbea cu cei din capătul cellalt al mesei. Deodată Dim se trezi că, uitîndu-se într-acolo, întîlnește privirea gravă a Augustei, adîncă, fixă, care, o clipă, îl lovi drept în față, apoi alunecă încet, cu nepăsare, către altcineva. Dim, tulburat, simți că-i vine să se ridice de la masă. Îi era aproape frică. Augusta se uitase la el. Ce frumoasă era! Semăna cu Julieta Doicescu, dar mult mai frumoasă; incomparabil mai frumoasă. Și-i contemplă pierdut bustul strîns de un plastron de dantele albe, ca niște flori de liliac alb primăvara, și scos în evidență de gulerul înalt și negru și de cordonul de mătase neagră. Îi căută privirea, dar nici Augusta nu se mai uită la el. Pe furiș, cu ochi lacomi, fricoși și impudici, domnul Dimitrie Cozianu, absolvent al clasei a cincea a liceului „Gheorghe Bibescu” din N... se uita la femeile de la masă, iar dîsele la el, nu. Afară de bunică-sa, Cleopatra Apostolescu, a cărei privire o întîlni pe neașteptate. Căruntă, pufoasă, vopsită, cu obraji căzuți, cu gușa peste guler, bunica îi zîmbea drăguț, ca o bunică, cu înduioșare și tandrețe. El, rușinat, lăsă nasul în farfuriere și nu mai ridică ochii.

II

După-masă, toată lumea trecu pe terasă. Trebuia străbătut salonul din mijloc, trecînd peste un mare covor de Tebriz, colorat ca o grădină de flori și zarzavat, roșu ca daliile și petuniile, roșu ca pătlăgelele și macii, vînat ca dulele și vinetele, galben ca dovleceii și bostanii. Deasupra lui ardea o lampă de petrol atîrnată în tavan, împrejurul căreia jucau veșnic fluturi de noapte și gîze înnebunite, intrate pe ușa deschisă. Prin ușa aceasta se ieșea pe terasa care în două laturi era acoperită; fotolii și mese de paie, glastre mari cu plante revărsate în fire verzi din ele, dincolo straturi de flori, pajiște udată și tunsă, pe urmă tufișuri de liliac, pe urmă desișuri de tufe de stejar, pe urmă stejari și tei cu coroane grele și masive, iar după aceea cîmpul cu ierburi sălbatice și buruieni, și miriști arse de soarele cumplit al verii din Cîmpia Dunării; deasupra, noaptea albastră cu miriadele de stele sclipitoare: iată terasa. Victoria, Florica, Răfira aduceau tăvile cu cafele, dulceață și pahare aburite cu apă rece ca gheața; pentru domni aduceau frapierele de argint cu sticle la gheață. Ei continuau să discute cu aprindere dacă țara va intra sau nu în război. Cucoanele, adică bunica, Alexandrina Romanò și mama lui Dim, vorbeau despre bolile de care sufereau fiecare și-și recomandau doctori, cure și leacuri. Elvira se așeză cu Augusta Hagibei și, zîmbindu-i (Dim nu știa de ce), spuse:

— Ghighi, adu-mi șalul.

Ghichi Duca sări în picioare, zvelt în pantalonii strîmți, albi, cu brîu de mătase albastră și haina largă, vîrgată; se repezi în casă și se întoarse cu un șal mare în care învălui umerii Elvirei. Augusta îi privi pe amîndoi destul de răuvoitor și zîmbi rece ca să spuie:

— Ia vezi, Elvirito, că-i sucești capul mucosului ăștia... nu-l vezi ce gesturi de motan are, cum te-a învelit în șalul ăsta? Îți faci păcat, fetițo... afară dacă nu vrei să te înduri de el... încheie ea ușurel de tot, fără să apese deloc asupra cuvintelor, astfel încît un ascultător neatenț nici n-ar fi simțit că n-a spus ceva indiferent.

— Fugi de-aici, ce, ești nebună? Sîntem rude, rîse Elvira. Vrei să faci ca Lot din biblie? Știi?

*„Il but,
Il devint tendre,
Et puis il fut
Son gendre!”¹*

Rîseră amîndouă. Ghighi, picior peste picior, le întrebă foarte serios:

— Nu vreți să facem o plimbare cu barca pe baltă?

Ba da; voiau amîndouă. Porniră între tufele de buxus tunse perie; dincolo de stejari era o baltă cu păpușuri și sălcii; cînd venea Dunărea mare, primăvara, ajungeau limbi de apă pînă aici, șerpuiind printre pămînturi. Dim rămăsese cu Șerbănică și ascultase ce vorbeau verișoarele lui, apoi stătuse cu ochii după ele cum se depărtează, cu talii de viespe, strînse în cordoane late, și șolduri legănate în rochiile largi și albe de vară, iar între ele silueta subțirică a lui Ghighi Duca. Deodată Șerbănică, care-i privise și el cu gravitate, se-ntoarse către Dim cu capul său mare, cu frunte bombată, și foarte serios, pe un ton prozaic, realist, constată folosind un cuvînt cu totul indecent:

— Ghighi o... pe Elvira.

— Ce, mă, ești nebun? întrebă Dim înlemnit. Păi n-ai auzit ce i-a spus adineauri Augusta Elvirei?

Puștiul dădu din cap cu superioritate:

— I-am văzut.

— Cum i-ai văzut? Pe cine? întrebă Dim. I se uscaseră gura. La fel de sobru, puștiul explică:

— În pădurice. Pe Ghighi și pe Elvira.

— Ia spune! Cum i-ai văzut? Ce făceau? întrebă Dim, febril. Mititelul nu răspunse. Apoi, la insistențele lui vîru-său, se mărgini să repete:

— I-am văzut, ce mai vrei?

¹ A băut,
A devenit sentimental,
Și pe urmă a fost
Propriul său ginere! (Cavalerul de Boufflers)

— Minți! Nu cred! exclamă Dim, prefăcîndu-se sceptic, ca să-l facă pe băiat să vorbească; dar acesta nu voi să-i mai spuie nimic, iar la ofertele de a-i da o minge de oină sau o carte de Jules Verne, Șerbănică, liniștit, răspunse scurt:

— Am și eu.

După un răstimp de tăcere, Dim întrebă:

— Singur erai?

— Nu, răspunse puștiul.

— Dar cu cine mai erai?

— Cu niște băieți de-aici, din sat. Merg să vînez iepuri cu ei, cu cîinii lor, zise Șerban Romanò, însuflețindu-se oleacă.

— Vin și eu, mă. Luați-mă și pe mine, spune Dim, întrezărind o vagă posibilitate de a-i cunoaște.

— Nu se poate, zise Șerbănică, dînd din cap.

— De ce, mă? Ce, nu vrei? Vrei să-ți cîrpecesc vreo două palme? întrebă amenințător Dim.

Băiețașul, foarte liniștit, răspunse:

— Vezi c-o să-mi și cîrpești tu palme! Te bate Ghighi de te stinge! Învață boxul.

Urmă o tăcere. Apoi tot Șerbănică, pașnic, explică:

— Nu se poate, că nu vor ei. Pe mine mă iau că sînt mic.

— Ai naibii țăranoi! Auzi, ce obraznici! mîrîi Dim. Apoi reveni la viziunile neclare care-i umblau prin cap și pe care voia să le limpezească, să le aibă în ochi: Mă, spune-mi, mă, cum făcea Ghighi cu Elvira! Îți dau pușca mea să tragi cu ea! suflă el cu gura uscată. Șerbănică răspunse scurt și foarte calm:

— Hă-hă! De cînd mi-o dă Ghighi pe a lui! Trag la țintă cu ea.

Dim rămase tăcut. Se gîndea la ce văzuse puștiul și încerca să-și imagineze scena. Încordarea trupului îi revenea, chinuitoare, de neîndurat. Sări în picioare; pe un ton silit, îi spuse, fierbînd, lui Șerbănică:

— Nici că-mi pasă de tine! Mai întîi de toate, ești un mincinos. Parcă te crede cineva pe tine.

Și porni pe aleile dintre tufele de buxus. Avea în chip nelămurit intenția de a-i urmări pe Elvira, Augusta și Ghighi. Dar se opri înainte de asta căci, umblînd pe iarbă, pe lîngă alea de pietriș, deci fără zgomot, se apropiase de doi domni care umblau încet, fumînd țigări de foi. Erau domnul Hagibei și domnul Romanò; își puseseră pălăriile

de pai *canotier* și, în vestoane albe, pantaloni negri și ghetе înalte, cu gulere tari și cravate, se preumblau agale, în sfârșit la răcoare, și vorbeau alene. Dim auzea foarte deslușit ce spuneau.

— Strașnică, zicea domnul Hagibei. Strașnică. Pe Manolică l-a făcut cu bătrînul Lascari, bunicul nevastă-mi și-al Alexandrinei...

— Fugi, nene, de-acolo, nu se poate! rîse domnul Romanò, încercînd să-și păstreze gravitatea de magistrat, dar neputînd să-și stăpînească excitarea și curiozitatea: Ce vorbești, domnule? Nu se poate!

— Frate dragă, eu n-am fost sub pat; spun ce se aude; în orice caz, coana Zoe e făcută cu Bonifaciu Cozianu iar pe madam Duca a avut-o cu Lăscăruș Lascari! Avea slăbiciune la celebrități politice, coana mare.

— Cum, nene, cu amîndoi cumnații? *Pas possible!* ¹ Hi-hi-hi! He-he-he! Hi-hi-hi! chicotea domnul Romanò, renunțînd definitiv la gravitate.

— Îți spusei, strașnică muiere! Pe ăilaltî i-a făcut cu răposatul conul Walter și, pe urmă, după ce și ăsta a căzut la datorie, a început să voiajeze în străinătate; aici, acasă, decența și cuviința întruchipată; *elle rôtitissait le balai à l'étranger* ², mă-nțelegi. N-o vezi și acum ce ochi are? Drac împelișat. La șaizeci sau șaptezeci de ani.

— Ei, lasă-mă, monșer, n-o să-mi spui că...

— Nu, frate, dar ca să-ți arăt că...

Dim încetini pasul. Îi era frică să nu-l prindă că-i ascultase. Vorbeau de lucruri pe care el cu siguranță că nu trebuia să le audă. O tulburare cumplită îl cutremura. Despre cine vorbeau? Era cu puțință? Ea? Da, de ea era vorba. Ea îl făcuse pe Manolică, adică pe papa, și pe tanti Olga și pe tanti Zoe, cu... Se opri, singur în întuneric. Nu știa ce gîndește, nici ce simte. Era pierdut, străin de sine. Stătea în picioare, cu ochii în pămînt, acolo pe iarbă, în întuneric, silueta subțire și neagră, ațut de nemișcată încît Ghighi, Elvira și Augusta, care se întorceau, nu-l observară. De altfel, nici nu erau atenți. El le auzi pașii pe pietriș, tresări și se uită la ei cum vin, mergînd repede pe alee, cele două verișoare ridicîndu-și puțin fustele ca să poată merge mai iute. Se uitau amîndouă înainte, mute. Ghighi încerca să se țină

¹ Nu se poate

² Își făcea de cap în străinătate.

după ele și părea că zîmbește ușor, dar nu se deslușea bine în întuneric. Trecură pe lîngă el, dinsele reci, mute, cu ochii drept înainte; Ghighi îl simți pe Dim, îi aruncă o privire care lui Dim i se păru sticloasă și cu totul neexpresivă, și se depărtară toți trei spre terasă. Dim mai stătu cîteva clipe și se luă după ei. Ce pășiseră? Ce făcuseră? Nu putea să-și închipuie. Se afla pe marginea unui lucru necunoscut care-l făcea să uite de sine, să nu se gîndească decît numai și numai la lucru acela.

III

Dim dormea agitat; visa scene absurde și nerușinate, apoi îl apucau spaime; se trezi dintr-o dată și încercă să recunoască dormitorul de la internat.

Nu: era la Dobrunu, cu ferestrele înalte deschise asupra nopții senine de afară, iar în patul cellalt dormea Șerbănică. În cămașă de noapte lungă, desculț, Dim se dădu jos din pat și se duse să-și toarne un pahar cu apă, pe care-l bău pe nerăsuflăte; era încălzit, se simțea fierbinte și cu pielea rece; avea febră? Se uită la Șerbănică. Copilul dormea liniștit, cu amîndouă mîinile sub obrazul drept. Dim se duse la fereastră și se uită afară, la terasa pustie, cu fotoliile de paie în care nu ședea nimeni, și dincolo de ea la iarba albărie în lumina slabă a stelelor din acea noapte de vară. Mai departe, copacii se înălțau sumbri în întuneric.

Un zgomot de șoapte repezi îl făcu atent pe Dim. Scoase capul pe fereastră, să vadă. Într-un colț al terasei, două siluete mai luminoase decît ce le înconjura se despărțeau chiar în clipa aceea. Dim auzi un glas de femeie șuierînd pătimaș:

— Lasă-mă! Dar lasă-mă!

Și una din siluete se apropie, aproape alergînd. Era Elvira, în halat de casă alb sau foarte deschis la culoare, și cu picioarele goale. Trecu pe sub fereastră, cu capul sus, cu ochii pe jumătate închiși, ca ai cuiva care se gîndește la ceva, și cu un ciudat surîs de satisfacție pe buze. Intră pe ușa salonului și dispăru. Silueta cealaltă ieși de pe tereasă, ocolind casa. Dim mai stătu cîteva clipe la fereastră, apoi se

întoarce și se așează pe pat. Cine fusese? Ghighi. El era, cu siguranță. Ce se întâmplase? Cît era de frumoasă? Se trînti pe pat, rămase o clipă nemișcat, apoi se zvîrcoli brusc. Nu, nu putea să doarmă. Încercă totuși să numere pînă la o sută. Dar nu izbuti, căci după zece secunde imagini lascive începură iar să-i treacă prin minte. Stătu așa, chinându-se, străbătut de o ușoară senzație de frig pe tot corpul, afară de pâr pe care-l simțea fierbinte.

O nevoie îl făcu să se dea iar jos din pat, peste cinci minute, sau poate două ceasuri – n-ar fi putut spune, pierduse simțul timpului. În halat și papuci, ieși pe coridorul în care nu ardea noaptea decît o lampă, departe, la un capăt, și aceea cu flacăra micșorată. Deodată inima începu să-i bată foarte tare: din zona de întuneric ieșise, mergînd repede, îmbrăcată în halat larg cu dantele la gît, Augusta. Se opri în fața lui, zîmbind, cu un aer febril și silit, care încerca să mimeze indiferența și buna dispoziție și începu să-i vorbească în șoaptă:

— Ce e, domnule? Nici tu nu poți dormi? Eu am încercat și nu reușesc cu nici un preț, am numărat pînă la zece mii, am respirat adînc, nu m-am gîndit la nimic, degeaba; e așa de cald, încît nici nu știu ce-o să ne facem și cum o să mai stăm aici la Dobrunu; va să zică și ție ți-a fost cald, da? Tu ești bărbat, poți să faci o plimbare pe afară, dar eu, îți închipui ce-ar zice paznicii să vadă o cucoană în halat umblînd ca o fantomă pe cîmp!

Și începu să chicotească, iar după aceea, fără nici o pauză, turui mai departe cîteva minute, tot nimicuri inutile. Dim se uita la ea, la fața ei pală în lumina aceea puțină, la ochii limpezi și întunecați, și la gura imperceptibil schimonosită de sila pe care și-o făcea: gîndea și simțea cu totul altceva decît spunea în clipa aceea. Dar Dim nu-și dădea seama cu claritate de ce se petrece, ci doar că se petrece ceva; ce voia Augusta? Unde se ducea? Poate era un drum foarte prozaic și nevinovat; dar poate că avea o înțîlnire; poate o aștepta cineva. „O s-o pîndesc“, își zise Dim; totuși, nu știa bine ce gîndește nici ce va face, căci simțea o tulburare delicioasă; îi spusese: „Tu ești bărbat“. Era bărbat! Se uita cu un aer nătîng, absent, la gîtul fraged al Augustei și la triunghiul de piept care se vedea dintre dantelele halatului, în așa fel încît Augusta, turuind mereu, își strînse mai bine halatul pe dînsa, în vreme ce Dim își zicea: „La urma urmei, te pomenești că mă caută

pe mine!“ Era evident că nu; totuși, starea lui de amețală și febră îl făcu să se gîndească la privirea pe care i-o aruncase Augusta la masă; poate că atunci îi venise ideea să-l caute! Și pînă acum nu putuse, nu nu îndrăznise... De aceea îi spusese „ești bărbat“, ca să-l încurajeze. Da, să-l încurajeze...

Cu cît se gîndea mai mult la asta, cu atîta i se făcea mai frică. „Trebuie să mă arăt bărbat, să-i propun o plimbare afară, la răcoare“, își repeta el, desperat că-și simte limba amorțită. „Lasă, că vine ea cu ideea!“ îi spunea glasul timidității. „Nu, spune-i tu! spune-i!“ țipa dorința înnebunită și singuratică. Dar Dim șovăia. Secunde trecură cu turuiala nervoasă a Augustei. Brusc, cu un chicotit care suna fals, Augusta îi ură noapte bună și se întoarce de unde venise, adică în odaia ei și a lui Hagibei, în capătul întunecat al coridorului; iar Dim rămase neclintit, mut, tîmp, cu ochii la șoldurile masive și legănate ale Augustei, greoaie de la talie în jos, și care dispăru peste cîteva clipe. Apoi, încet, Dim se duse unde voise, se întoarce în odaie și se culcă. Îi venea să se strîngă de gît singur, să-și zdrobească țeasta de pereți; își mușca mîinile, de turbare și desperare că pierduse o ocazie! Și ce ocazie! Își închipuia ușor invitația, cu un aer dezinvolt și ușor și sigur de sine, oferindu-i brațul Augustei, plimbarea prin grădină, apoi încet-încet, spre cîmp, și acolo... Imaginile erau foarte clare, pînă la un punct cel puțin. Dim gemu înăbușit, dar din rărunchi, și rămase pe spate, răsufînd greu.

Adormi cînd se lumina de ziuă și somnul îi fu greu, zdrobitor, plin de vise monstruoase. Cînd se trezi, era aproape amiază. Cineva trăsese jaluziile. Printre lamele lor pătrundea o lumină aurie, o boare de culoarea mierii; se simțea că e cald afară, că vibrează văzduhul deasupra cîmpurilor; și aici, în odaie, aerul era cald și parcă mirosea a fin, a ierburi încălzite, oleacă a praf; era un aer parfumat și uscat, încis de soarele dogoritor al miezului verii. În odaie umbrele erau calde, de un cafeniu roșcat, ca în tablourile vechilor maeștri; dulapul, o comodă, luceau tainic din toate suprafețele lor de lemn chihlimbariu. Afară se auzeau glasuri: poate oameni la cîmp. Dim nu se putea trezi cu totul; era greu, își simțea carnea trupului grea și caldă, și începu să se gîndească la verișoarele sale Elvira și Augusta. Era limpede: trebuia s-o invite seara pe Augusta la o plimbare, și pe urmă să facă ceea ce îl obseda de atîta vreme. Dar dacă Augusta nu voia? Atunci... Nu, nu

știa ce va fi atunci. Nu vedea decât un gol negru, o genune de întuneric. „Dar trebuie să vrea!” își spuse el cu desperare.

Se sculă, își spală ochii înfierbîntați (îl durea capul, apa rece îl făcu să se cutremure de un fior care încreți carnea pe el) și ieși în curte, cu intenția să-l caute pe Șerbănică și să încerce totuși să afle ce nu voise să-i spuie puștiul seara trecută. Dar nu-l găsi, nu găsi pe nimeni, decât pe papa, care stătea de vorbă cu un țăran, în mijlocul curții, în fundul căreia automobilul lui tanti Olga, acela al soților Hagibei și trăsura soților Romană stăteau la soare, înconjurate de o droaie de copii. Era o căldură cumplită; ciinii clănțneau după muște, toropiți, în fișia îngustă de umbră de pe lângă clădirile curții; zidul văruiat al grajdurilor era de un alb orbitor; în ciorchinii florilor de glincină de sub streșini, bîzâiau albine, viespi, bărzăuni. Se auzeau oameni strigînd departe, spre moară, și scîrțîit de care.

Domnul Manolică Cozianu, om gălbejit și trist, în pantaloni de călărie, cizme cu pîteni, jachetă de alpaga neagră, obraji galbeni, pleoștiți, mustața pleoștită și *canotier*-ul de pai pus cam pe nas, stătea cu mîinile la spate, cu burta înainte, cu umerii cocoșați, pieptul supt, și se uita la o capră. Țăranul cu care vorbea el o ținea de o sfoară. Dim se apropie de tată-său, luînd o atitudine din ce în ce mai bătoasă și mai demnă, ca a unui tînăr latifundiar ce se afla. Țăranul nu-l observă, fiind prea doritor să-l convingă de ceva anume pe domnul Cozianu. Era un om de vreo patruzeci de ani, voinic, cu umeri rotunzi, cu obraji rotunzi și roșii, cu niște ochi căprii, atenți, care, în loc să oglindească ce se petrece înăuntru, priveau cu mare atenție în afară. După ce de bună seamă îl salutase pe boier, își pusese iarăși căciula pe cap; purta o vestă de lînă împletită, ceea ce lui Dim i se păru destul de ciudat pe căldura aceea, ca și căciula și izmenele de cînepă. Era desculț. Mîna mare, groasă, crăpată, trăgea mereu de sfoară, iar capra smucea și ea, de capătul cellalt.

— De ce să nu mi-o cumpărați, coane? întreba țăranul zîmbind respectuos. Păi n-ați cumpărat vițeaua lui Nicuță cînd și-a rupt piciorul, și capra lui Cumpănașu cînd a rămas stearpă, și...

Domnul Cozianu îl întrerupse:

— Am cumpărat și-o să mai cumpăr pentru curte, să aibă ce mîncă oamenii, mă-nțelegi, orice vită pe care-o vinde-o careva din sat; dar pe asta nu înțeleg de ce o vinzi. Ce are? E stearpă?

Vai de mine, conașule, cum să fie stearpă? Fată, cucoane, și dă lapte! Puteți să nici n-o tăiați, s-o țineți numai pentru iezi și pentru lapte.

Țăranul îl privea pe domnul Cozianu cu naivă sinceritate și bunăcredință. Dim, care încerca să priceapă, simți că ceva nu e în regulă. Ce spusese țăranul putea să fie adevărat. Dar răspunsese la întrebarea lui papa? Parcă nu răspunsese. Dim se uită la capră. Era o capră albă, cu botul prelung și subțire, și nările umede, trandafirii; mesteca între buze niște fire de iarbă și se uita drept înainte, la nivelul capului, fără să ridice ochii la oamenii din jurul ei, și fără să-i coboare. Se uita drept înainte, în gol, sau nici măcar în gol, cu ochii ei galbeni ca două opale, sub genele albe, întoarse în sus. Stătea cu capul sus și din cînd în cînd smucea de sfoară, făcînd pași pe loc și legănîndu-și șuvițele de păr lung ca pe faldurile unei rochii.

— Bine, bine, e foarte bună, dar de ce o vinzi? întreabă domnul Cozianu. N-are nimic, nu și-a rupt nimic, nu e stearpă...

— Nu, nu e, cucoane! Nu e stearpă...

— Bine, măi, dar de ce o vinzi?

— O vînd și eu așa... că am nevoie de bani, zise țăranul, uitîndu-se în ochii domnului Cozianu.

Acesta zîmbi acru sub mustața pleoștită.

— Uite, mă Dobrică. Nu mă ține tu pe mine aici cu povești, în soarele ăsta. Ți-o cumpăr, dar spune-mi de ce o vinzi. Și nu umbra cu minciuni, că nu mă înșeli. De ce o vinzi? Ți-o cumpăr, mă-nțelegi? Dar spune!

Țăranul se uită la domnul Cozianu și înțelese dintr-o ochire; apoi se uită la căpriță, ca la un om. Apoi zise simplu:

— Păi eu o țineam pentru lapte.

Și tăcu. Domnul Cozianu întreabă:

— Ei și? Parcă spunea că e bună de lapte.

— Ar fi ea; dar nu mai putem bea lapte de la ea, cucoane, zise de-a dreptul, într-o izbucnire, țăranul, că am prins-o în grajd cu Bîzdic! Adică pe Bîzdic cu ea... făcea prostii, adăugă el întunecat.

Se lăsă o tăcere. Domnul Cozianu se uită la capră. Dim se uită și el la capră. Se uită și țăranul la ea. Capra mesteca mai departe liniștită și depărtată, independentă, privind nu se știe ce cu ochii ei opalini. Domnul Cozianu oftă.

— De...

Apoi spuse:

— Bine, ți-o cumpăr.

După o tăcere, adăugă cu oarecare amărăciune:

— Bine, mă Dobrică, va să zică tu nu poți bea lapte de la ea, dar boierului i-o vinzi, să bea lapte el, 'ai?

Țăranul zîmbi umil și satisfăcut.

— Ei, dumneavoastră hotărîți ce faceți cu ea... eu n-am spus să beți lapte...

— Bine, oțtă domnul Cozianu. Du-te la bucătărie cu ea și pe urmă vino să-ți dau banii.

— Am înțeles, să trăiți! exclamă încîntat Dobrică și porni, tîrînd capra după el.

— Hai la masă, îi spuse domnul Cozianu lui fiu-său. Unde-ai fost pînă acum?

— Am citit, îngîmă Dim.

— Vii la țară ca să citești, în loc să faci mișcare, mormăi domnul Cozianu sever, dar în fond total indiferent. Apoi, ca pentru sine:

— Ce imorali sînt oamenii ăștia! Niște brute. Numai instincte, și-atîta tot.

Dim îl urmă în casă tulburat; ce spusese țăranul îi dăduse un simțămînt ciudat pe care nu și-l putea lămuri și nu încerca să și-l lămurească; se simțea prost, trupește, dar atît de vag încît n-ar fi putut spune unde și ce îi lipsește. Ca în unele vise cînd simți că lipsește ceva, că ai pierdut ceva, nu știi ce, dar ireparabil; sau te amenință ceva, nu știi ce, dar cumplit. Dormise prost; de bună seamă asta era, și numai asta.

Dar n-avea nici poftă de mîncare. Era o masă ca la țară, cu țuică, măsline, brînză, roșii, ciorbă de perișoare, pe urmă cegă friptă, pe urmă sarmale în foi de viță și cu smîntînă pe deasupra, pe urmă baclavale și sarailii; dar brînză i se păru că miroase, ciorba i se păru prea grasă, cega nici n-o gustă cînd o văzu cum curge untură din ea, foile de viță i se păru că au un gust metalic, baclavalele nu i se părură dulci. Mîncă în silă, încercînd să prindă privirea Elvirei sau a Augustei; dar Elvira nu se uită nici măcar o dată către coada mesei; Augusta însă da, o dată, cu o fixitate profundă și îngrijorată, la Ghighi Duca, apoi la Dim, apoi îndărăt la Ghighi, apoi în farfurie. Ghighi vorbea

tare cu domnul Romanò și păru că nici nu bagă de seamă. Toți domnii de la masă discutau cu pasiune eternul subiect: dacă trebuie sau nu să intre țara în război, iar dacă da, de care parte și cînd. Sosiseră ziarele.

— Au încercat nemții și gazele asfixiante la Ypres, acum o lună, și tot nimic n-au făcut! exclama domnul Cozianu.

— Dă-mi voie să-ți spun, monșer, zicea domnul Hagibei.

— Ce să-mi spui? Ai pariat că rușii n-o să ia fortăreața Przemysl? Ai pariat și ai pierdut, nene! exclama aprins tatăl lui Dim.

— Nu vă pricepeți, domnilor; sînteți țivili și n-aveți idee, striga Mișu Vorvoreanu.

Cucoanele vorbeau între ele despre sănătate și boli; Șerbănică dădea de mîncare unui cîine sub masă; iar Dim simțea că-i e capul greu și fierbinte. Avea să se plimbe deseară, să se răcorească; avea să se plimbe cu Augusta; la cină avea să-i strecoare două vorbe, ca de pildă „te aștept sub stejari” sau „facem o plimbarre?”, să pornească apoi cu ea și o dată singuri, să...

Cineva se uita la el. Nu simți clar asta. Dar ridică ochii, mașinal. Bunica se uita la el și-i zîmbea drăgăstos. El se uită în farfurie. Bunica. „Strașnică muiere! Pe Manolică l-a făcut cu bătrînul Cozianu, pe Zoe cu Bonifaciu, pe Olga cu Lăscăruș Lascari... A căzut și Walter la datorie... pe urmă în străinătate...”

Bunica fusese femeie, și chiar strașnică; fusese desfrînată, cu mulți bărbați. Fascinat, ridică ochii să se uite la ea. Avea părul aproape alb, obrații căzuți, creșuri subțiri pe lîngă gură și ochi, gușă grasă; asculta ce spunea Romanò; simțindu-se la rîndul ei privită, se uită la Dim; el iarăși în jos.

După-masă, cînd lumea își băuse cafelele și coniacul și se retrăgeau toți să-și facă siesta, Cleopatra trecu pe lîngă nepotu-său, care se ridica și se îndrepta spre ușă, și se opri în fața lui.

— Va să zică pe mama-mare o lași în plata Domnului? îi spuse ea cu mustrare zîmbitoare. De ce nu vii să-mi povestești cum e la școală, ce mai e cu tine... Nu-ți aduci aminte cum voiai să rămîn noaptea, să șed lîngă tine pe marginea patului și să-ți ascult poveștile pînă adormei? Îți aduci aminte? Ia spune. De ce taci?

— Îmi aduc aminte, îngăimă junele Cozianu. Iar îl încerca simțămîntul acela ca de vis.

— Să vii peste un sfert de oră la mine să-mi povestești, zise bunica binevoitoare. Și plecă pe ușă.

Dim rămase să se uite după ea și să constate mașinal ce vioi se mișcă bătrîna. Peste un sfert de oră veni Șerbana, fata-n casă a coanei mari, să-l cheme:

— Conașule, vă cheamă coana mare.

Dim se duse pe coridor, bătu la ușă și intră. Trecu pe după paravanul din fața ușii și văzu că bunica se culcase. Jaluziile erau trase pe jumătate; odaia era într-o penumbră pe care-o tăiau pînze de lumină galbene ca un ceai de mușetel; perdelele de damasc galben erau trase pe jumătate; în odaie mirosea a levănțică și a *patchouli*. Cleopatra era în pat, cu cuvertura trasă pînă la gît, dar cu brațele afară, în cămașă de noapte de pînză fină, cu mîneci și cu dantele la gît și la manșete; îi făcea semn, poftindu-l să șadă. El, stingherit, intimidat, căuta din ochi un scaun pe aproape.

— Nu, șezi aici, îi spuse bunica și trase un pic cuvertura de pe marginea patului.

Dim se așeză. Tremura. Nu știa de ce, dar tremura.

— Ia povestește-i tu lui mama-mare, murmură dulce Cleopatra.

El începu să bîguie. Nu știa ce spune. Cleopatra îl ținea de mîină. Îl trase ușor spre ea.

— Culcă-te aici cu mama, zise ea.

El, tremurînd, se lăsă. Văzu de aproape părul cărunt, fața brăzdată de multe încrețituri, pe frunte, pe obraji, pe sub ochi; pungile obrazilor, ale pleoapelor, cea de sub bărbie, pieile gîtului, pielea albă, pufoasă, veștedă și ochii negri care-l fixau, arzînd. Se culcă pe perna mare cu dantele, proaspătă, parfumată cu *patchouli*, și închise ochii. Dar la niște vorbe pe care i le șopti dînsa și la un gest al ei, brusc, rapid, Dim sări în sus, îngrozit, și se repezi spre ușă, o deschise, ieși și porni în fugă pe culoar. Se încuie în odaia lui și rămase în picioare, singur. Ce era cu el? Unde se afla? Ce se întîmpla? Îi era rău. Se trînti pe pat îmbrăcat și îl apucă un tremur de-i clănțneau dinții în gură. Se acoperi cu plapuma, și-o trase peste cap și rămase acolo, zguduindu-se din tot corpul de friguri și clănțnind din dinți.

Seara tîrziu, doamna Cozianu îl chemă pe bărbatu-său în odaia lui Dim. Afară era noapte luminoasă și caldă, dar închiseseră fereastra și

trăsese perdelele. O lampă ardea pe masă; flacăra scăzută abia lumina. Intrînd cu soțul ei în odaie, mama lui Dim spunea:

— L-am culcat pe Șerbănică pe canapea în odaia Alexandrinei și-a lui Romanò; mi-e teamă că e vorba de scarlatină, are niște pete roșii în palme și pe brațe, pe partea dinăuntru; îți spun, mare minune dacă n-are scarlatină. Și pe urmă febra asta mare... Ia auzi-l, sărăcuțul mamei, cum aiurează.

Roșu la față, cu ochii sticloși, Dim se uita la perete și vorbea. Părinții săi ascultară cîteva clipe ce spune. Apoi doamna Cozianu murmură, tulburată în chip penibil:

— Vai, Manolică, ce orori... De unde a învățat porcăriile astea? La vîrsta lui!

Domnul Cozianu se întunecase, auzind ce spune fiu-său.

— Cine știe de la cine le-o fi învățat... De la derbedeii ăștia de prin sat... Că sînt de o imoralitate, nenorociții, pur și simplu îngrozitoare. Viața la țară nu e pentru copilul ăsta.

— Maică-ta zice că vrea să-l ia cu ea în Franța la anul, spuse doamna Cozianu, privindu-și îngrozită odrasla care bolborosea în delirul febrei. Domnul Manolică Cozianu, gînditor, mormăi:

— Nu știu... Să vedem. Poate că ar fi totuși cel mai bine.

După ce se vindecă de scarlatină, Dim păru că și-a schimbat firea: era retras, tăcut, închis, nesociabil. „Cîte o boală de asta la vîrsta pubertății are influențe adînci“, spunea doctorul, care de altfel recomandă aer de munte; dacă voiau să-l trimită în străinătate, să-l trimită într-un internat în Elveția. O întrebare pe bunica băiatului ce zice de asta:

— Treaba voastră, nu mă plictisiți cu asemenea prostii; voi l-ați făcut pe mucosul ăla, voi să aveți grijă de el, zise coana Cleopatra, foarte prost dispusă.

PARTEA A OPTA

Datoria

Amintiri

I

Sora lui Manolică Cozianu, Olga, se măritase cu un domn Duca, coborîtor din Gheorghe Duca, principe al Moldovei la sfîrșitul veacului al șaptesprezecelea; acest domn Duca era membru al partidului conservator și de cîteva ori ocupase un scaun în Camera Deputaților și mai apoi în Senat. Prin căsătoria cu Olga Cozianu, fusese prieten politic cu unchiul ei după lege și tatăl ei după sînge, Bonifaciu Cozianu; rămase mai apoi prieten și tovarăș de afaceri la anumite investiții bancare cu vărul Olgăi, Șerban Lascari, și cu Șufană, petrolistul, bărbatul unei verișoare a Olgăi. Fratele mai mic al acestui domn Duca făcuse o școală de cadeți la Potsdam și Academia Militară Regală Prusiană; în 1916 era colonel în armata română; în octombrie sau noiembrie, i se dăduse comanda unei brigăzi alcătuite dintr-un regiment de grăniceri și două regimente de infanterie; trebuia să apere linia munților undeva prin Vrancea, sau pe la Oituz, oprind în loc înaintarea vînătorilor alpini bavarezi. Dar la primele infiltrări inamice îndărătul liniilor noastre, de-a lungul creștelor înguste ale munților, cele trei regimente primiră ordin de retragere de la comandamentul brigăzii și porniră îndărăt, începînd de la orele douăzeci, într-o noapte friguroasă, în care ploaia rece ca gheața nu se întrerupea decît atunci cînd începea să ningă cu fulgi mari și umezi, care se topeau îndată. Pe urmă fulguitul înceta, și începea iarăși să ploaie șiroaie care treceau prin mantalele soldaților, curgeau de pe frunzele înnegrite și putrede ale pădurii, se prelingeau pe trunchii aspri și uzi, în jos, pe pietrele alunecoase, și se opreau în

locurile mai adinci, în gropi de apă murdară și neagră sau în noroaie cleioase.

Nu se auzea nici un foc de pușcă sau de tun; numai șiroiala veșnică a apei și din când în când pale de vînt care făceau să trosnească crengile fagilor; și pe drumul îngust de munte, frecușul de oțel pe oțel al cazmaelor, baionetelor, bidoanelor, cataramelor de centiroane, al țevilor de mitraliere încărcate în spatele călușilor de munte; hîrșciit de metal; și tropăitul bocancilor cazoni, uzi și grei, cu potcoave și cuie de fier, pe stîncăria drumului; și plescăitul unui pas în apă sau al unei căderi greoaie într-o baltă de noroi; mormăituri, înjurături; și un murmur greu, neîncetat, urcînd și scăzînd deasupra nesfîrșitei coloane care se țîra îndărăt prin întuneric, ploaie și frig.

Locotenentul Laurențiu Sterie, comandantul unei companii de grăniceri, mergea de patru ceasuri prin beznă, și nu era obosit; dar se simțea nesigur și plin de amărăciune. „De ce? N-am avut nici o nevoie. Nu trebuia”, își spunea el, împleticindu-se pe lespezile de stîncă alunecoasă. La dreapta era taluzul drumului, tăiat abrupt în pămînt negru, amestecat cu pietrărie de culoare mai deschisă. Deasupra începea stratul întunecat al frunzelor căzute și putrede, iar peste ele masele imense de întuneric ale pădurii care uneori se agitau toate deodată, trosnind, vuind și gemînd. La stînga era un povîrniș repede ce se pierdea în pînze alburii de ceață. Adîncă era aici valea: cîteva sute de metri de pante prăpăstioase presărate cu tufișuri, dar pe alocuri sterpe, golașe, numai piatră, în alte părți rîpoase, uneori verticale. Din când în când locotenentul Sterie zărea la un metru în stînga sa marginea drumului, în gol, și dedesubt, foarte jos straturile de ceață. Pe urmă iar veneau brazi pitici, povîrnișuri; drumul cotea neconținut, lipit de coasta muntelui; uneori, drept în față, nu se zărea nimic, dar se auzeau glasuri și tropăitul ostent și fără sfîrșit al oamenilor și cailor. Sterie nu vedea în față decît vreo doi-trei oameni; restul se pierdea în întuneric. „De ce a trebuit?” se întreba el. Nu găsea răspuns. Nici un răspuns logic, nici un răspuns omenesc. Poate că motivul era vreun lucru neștiut de ei, sau de-a dreptul vreo greșeală. Poate.

Izbucniră niște strigăte înfundate; se auzi cineva țipînd un cuvînt scurt care se isprăvea cu „a!” Ce strigase? „Păzea”? Da, desigur. Tăcere. Pe urmă strigăte așîțate. Mergea înainte. Dar își dădu seama

că în față sa murmurul trupei devine mai greu, mai adînc, și că cei dinaintea lui se opresc. Se opri și el, cu pieptul în ranița soldatului din față. Oamenii se întorceau unii spre alții, mișcîndu-se greoi, încărcați cu ranițe, saci de muniții, pături, foi de cort; în întuneric păreau groși, cocoșați, diformi.

— Ce-i acolo, măi? întrebă Sterie.

— A căzut careva jos în rîpă, mormăi un soldat.

Altul întrebă:

— A căzut? Care a căzut?

Glasurile se împrăștiară, se depărtară.

— Care, mă? Cum? Cine? Căi? Apoi unul, aproape, rosti limpede:

— Au căzut în rîpă doi ostași și un cal cu două mitraliere.

— Dă-i drumul, ostaș! striga cineva la vreo zece metri înainte. Încet-încet, coloana porni iar, întinzîndu-se și subțîindu-se. Sterie mergea înainte; apa îi picura pe gît, pe sub guler; pulpanele mantalei, îngreuiate de ploaie, îi băteau carîmbii. Mergea înainte, în neștire, și se uita din când în când la marginea din stînga drumului. Aici căzuseră oamenii și calul? Nu se vedea nimic. Iar pe jos, ceață. Trecu pe lîngă mai multe locuri unde s-ar fi putut să se fi întîmplat nenorocirea. O dată, cînd mergea iarăși fără să se gîndească la nimic, un soldat zise:

— Acilea căzură.

— Nu, măi! am trecut de mult de locul acela. Unde era brăduiul cela, acolo au căzut, răspunse un glas de om de la miazănoapte de Milcov.

„De ce ne retragem? se întreabă locotenentul Sterie. Nu ne-au bătut; n-am tras nici zece cartușe, și fugim. De ce? S-a întîmplat ceva?” Nu, nu se auzise de nimic deosebit. Cîteva plutoane de bavarezi se strecuraseră pe creste, prin dispozitivul de luptă al brigăzii. Ei și? Asta era un motiv de retragere pentru o brigadă întreagă?

„Știe Șeful ce face”, își spuse Sterie. Doar n-avea nici un rost să se chinuiască el cu întrebări. Bătrînul, Șeful, era militar bun; puteai avea încredere în asemenea comandant.

Un om cu gulerul mantalei ridicat veni, călcînd greu și alunecînd, să-l ajungă din urmă pe Sterie. Acesta îl privi cu coada ochiului: chipiu de ofițer.

— Ce facem, domnule locotenent? întrebă omul.

Sterie îl recunosc după glas: era un sublocotenent din compania lui.

— Ce să facem, Petrică? Ne retragem pe noi poziții, zise Sterie.

Cellalt se poticni și icni înfundat. Nu era loc destul pentru doi oameni. Trebuia să se țină după Sterie, după umărul lui drept, în marginea din deal a drumului.

— Oamenii sînt mahmuri, zise sublocotenentul. Ce nevoie aveam să ne retragem?

Sterie nu spuse nimic, o vreme, apoi îngînă:

— Știe Bătrînul ce face.

— O fi știind; dar ce nevoie avea să vie prin tranșee, să stea de vorbă cu ostașii, ețetera, dacă se gîndea la retragere? întrebă cellalt pe un ton trist și încăpățînat. Oamenii îl simpatizau; acumă înjură, sînt supărați, demoralizați...

— Și tu ce faci, Dumitriu! întrebă sec Sterie. Stai și ascuți cum își subminează unul altuia moralul?

— Îmi știu datoria, domnule locotenent, zise rece sublocotenentul Dumitriu.

Sterie nu zîmbi la tonul de demnitate copilăroasă al răspunsului. Îl ghicea pe Dumitriu cum umblă greoi pe lîngă el, botos, țeapăn, cu monoculul ascuns în buzunarul de la piept al tunicii, ud ciuciulete și plin de noroi pînă la brîu. Puștiul făcuse școala de cadeți la Schwerin și un an într-un regiment de grenadieri pomeranieni; avea cea mai deplină admirație pentru colonelul comandant al brigăzii; și ce spusese el adineauri arăta că într-adevăr trupa era nemulțumită și deprimată. „De ce a fost nevoie. N-aveam de ce. Totuși, o fi știind Șeful ce face: e un militar strașnic, se mîngîie Sterie. În fond, datoria noastră e să executăm ordinele, chiar dacă nu le înțelegem.“ Și spuse tare:

— Mă, Petrică.

— Ordonăți.

— Vorbeai de datorie. Datoria e să executăm ordinele, chiar dacă se-nîmplă să nu le înțelegem. Așa că vezi tu.

Sublocotenentul se poticni iar, gemu înfundat; se trîntise pe malul din dreapta. Se ridică și, ținîndu-se după Sterie și ștergîndu-și de manta mîna plină de noroi, spuse pe un ton mașinal:

— Am înțeles, domnule locotenent.

II

Dimineața fu sumbră, cu fulguială umedă din cerul posomorît; aburi cenușii se tirau prin văi, înecînd în ceață brazii. Pe drumul șerpuit care urma faldurile muntelui, șirurile verzui de ostași, întrerupte de mogîldețele cafenii ale cailor, se opri-seră. Oamenii mînceau, așezați pe marginea drumului; în noroi, unii dormeau cu gurile căscate, cu puștile pe piept. Era coada coloanei; mai veneau în urmă două companii, și pe urmă nimic, muntele pustiu și pădurile în care se afla pe undeva inamicul. Un grup de ofițeri stătea în picioare, mai sus, pe coastă. Erau tineri, uscățivi, cu mustăcioara care era pe atunci la modă; galbeni de oboseală, cu cizmele și uniforme pline de noroi uscat, înțepenit de frig. Sterie era printre ei: cu o fețișoară osoasă și dură, cu oasele fălcilor și ale umerilor obrajilor proeminente; neras, netuns, cu şuvițe de păr castaniu ieșite de sub chipiu, la ceafă. Avea ochi căpriei, limpezi, cu albul oleacă îngălbenit. Își freca mîinile învinețite de frig și asculta, întunecat și nemulțumit, ce spunea un locotenent-colonel scurt, gros și cu mustața neagră, vînat la față de furie.

— Asta e, domnilor! Am să-i iau comanda ofițerului pe care-l mai prind! Poftim! Fără luptă, fără un foc de pușcă, dumneavoastră vă întoarceți dimineața cu patru mitraliere lipsă! Cum? Ce-ai spus?

Ceilalți tăceau, înlemniți în poziția de drepti. Sterie își sufla în pumni; era amărît, trist. „Ei și ce dac-o să-mi ia comanda? se gîndea el. Puțin îmi pasă!“ Deși nu el pierduse mitralierele. Colonelul urmă, răstit:

— Și să nu mai aud povești că au alunecat caii, că era polei pe jos ețetera. Nu mă interesează! În batalionul meu nu se pierd mitralierele decît în luptă, cu servanții morți pe ele! S-a-nțeles?

— Am înțeles, să trăiți, exclamă cîțiva dintre tinerii ofițeri din jurul lui.

Colonelul le aruncă o privire circulară, nemulțumit și furios, apoi le întoarce spatele și plecă, urmat de trei ofițeri, cu care sosise. Locotenenții se uitau după el.

— E negru, nea Fănică! zise rîzînd un sublocotenent cu uniformă croită elegant, deși mînjită de noroi, și cu carîmbi de piele roșcată peste niște bocanci englezești. Era tînăr de tot, cu obrazii netezi și plini.

— Uite ce e, Apostolescule: te rog să nu faci haz aici, spuse sec Sterie.

Dar un sublocotenent înalt și osos, cu nasul mare, coroiat, urmă ca și cum n-ar fi auzit.

— E furios Bătrînul, nu de mitraliere, de retragere. Ce nevoie aveam să ne retragem? Dacă ne atacau în plin marș, azi-noapte, ne lua dracul. Asta e tactică prusacă, Laurențiule?

Sterie se schimbă la față. Răspunse, încercînd să-și stăpînească enervarea:

— Nu poți judeca operația pînă nu s-a isprăvit.

Ceilalți erau și ei nemulțumiți, îngrijorați. Se uitau la el, dar nu spuneau nimic. Năsosul nu era răutăcios:

— Măcar de-am ști – zise el necăjit – ce mă-sa s-o fi întîmplat pe front de ne retragem. Ia te uită la savantul cum vine, curat, elegant, spilkuit; așa e cînd îți faci veacul la Statul-Major.

Se-ntoarseră toți: mai în sus, pe coastă, trecea un grup de ofițeri urmînd pe un colonel care umbla bățos, cu capul sus, și gesticula autoritar, ținînd în stînga mînușile de piele de Suedia. Locotenenții îl urmăriră cu privirea, cu un aer acru și ostil. Nu-l iubeau pe comandantul regimentului, colonelul Vasilache, statmajorist trimis să-și facă stagiul pe front și care în viața lui nu auzise un glonț fluierîndu-i pe la urechi. Îl preferau pe ursuzul și violentul Vișoran, care comanda batalionul lor. Vasilache urca mereu, urmat de un sublocotenent care-i ținea servieta cu hîrtii și porthartul și de ofițerii de la biroul 1 al regimentului. Ajunseseră la un fel de tăpșan cu iarba udă și înnegrită; de acolo coasta cobora încoace spre drum, și pe urmă și mai jos, pînă-ntr-o vale cu tufe de brad, cu marginea într-o geană de pădure neagră de unde locul urca iar, într-un munte împădurit. Era dimineața, fișii de ceață pluteau printre trunchiurile subțiri și înalte; aerul rece și umed mirosea a brad, a rășină de brad, era înviorător și tare;

oamenii nedormiți și nebărbieriți, plini de noroi, cocoșați sub ranițe, pături, puști, gamele, bidoane, lopeți, țevi de mitraliere, cutii cu muniții, începuseră să se urnească, să se scurgă mai departe îndărăt.

Locotenentul cel ciolănos și năsos se uita în gol, cu un aer stupid. Sublocotenentul Apostolescu rîdea:

— Acuma o baie caldă, pe urmă niște stridii, și o sticlă de șampanie și o țigară bună de foi.

Sterie rîse fără chef, privindu-l și cu o oarecare invidie:

— Fire-ai al naibii să fii de țivil! Aici e război, mă!

— *Hélas!*¹ Recunosc, oftă tînărul Apostolescu.

— Ce faci dumneata în țivil? întrebă năsosul, cu un aer melancolic.

— Nu face nimic, e moșier, stă și chefuiește, ciocoliul, zise Sterie cu un rîs cam aspru și cam rece.

Apostolescu rîse și el, dezvinovățindu-se:

— Cum, domnule locotenent? Fac artă, sînt pictor. Adică am să fiu; acuma studiez.

Un locotenent cu ochii bulbucați și lucioși rîse lacom:

— Mie să-mi pictezi o femeie goală, Gogule, să mi-o pun în adăpost.

— S-a făcut, domnule locotenent, zise tînărul Apostolescu.

Celălalt rîse și mai cu poftă, de i se vedeau măselele și-i sticleau ochii bulbucați, cu pleoape groase:

— Da' s-o faci cu ciorapi negri, mă-nțelegi? În pielea goală, cu ciorapi negri și cu botine de piele roșii în picioare.

— Le cam duci dorul muierilor, mă! rîse năsosul.

Gogu Apostolescu îi spuse celui cu ochi bulbucați:

— Domnule locotenent Istrate, să fiți dumneavoastră întors proaspăt de la Paris ca mine, să vedeți ce le-ați mai duce dorul!

Și începu să le descrie cu detalii cîteva bordeluri. Holbați de poftă, gâlbejiți de oboseală și de frig, nebărbieriți, netunși, murdari, cu mantalele mototolite, ude de ploaie și pline de noroi, îl ascultau, rîzînd așîțați și dîndu-și coate. Sterie se întoarce scîrbit și întîlni privirea unuia din ei, subțirel, blond, cu urechile depărtate de cap și roșii, pistruiat și cu ochi albaștri de gînsac. Se depărtară amîndoi de grupul celorlalți fără să-și vorbească, fără să se înțeleagă în nici un fel.

¹ Vai!

— De asta ne arde nouă acuma: de povești cu dame! zise locotenentul cel urechiat și pistruiat.

— Mă Friedmann — șopti Sterie — tu știi ceva?

— Despre ce? întrebă locotenentul Friedmann.

— Despre retragerea asta. De ce ne-am retras?

N-ar fi vrut să întrebe: dar nu se mai putuse stăpîni. Deși știa că Friedmann, ca și el, n-avea ce să răspundă. Acesta însă dădu din umeri disprețuitor:

— A făcut careva în pantaloni la comandamentul brigăzii.

— Cine? Șeful? Nu se poate, domnule, nu mai vorbi prostii!

— Nu știu cine, dar soldatul e demoralizat, asta cred că ai simțit și tu, zise Friedmann. Vrei o țigară?

— Nu! Nu vreau. Lasă-mă-n pace, domnule, cu țigările tale! zise Sterie pe un ton de enervare neașteptat.

Friedmann se uită mirat la el. Sterie își dădu seama de asta și-și feri privirea.

În clipa aceea se auzi un vîjîit strident, scurt, și o lovitură înfundată în pămînt, care se sparse într-o bubuitură seacă, de parcă ar fi dat cineva în pămînt cu un ciocan de o sută de tone, plesnind în același moment un bici uriaș. Cei doi ofițeri tresăriră și se întoarseră prompt spre culmea despădurită de deasupra lor, pe unde se plimba acuma comandantul regimentului cu ofițerii după el. Văzură în capătul culmii, acolo unde începea să coboare spre o vale abruptă, un nor rotund, cenușiu-gălbui, pe locul exploziei. Peste o clipă, mai jos, pe alt loc gol, izbucni a doua bubuitură, cu o scînteie orbitoare, scurtă, de un galben-roșiatic intens, îndată înconjurată de un glob de fum și dispărută. Globul de fum se risipi repede.

Sus pe culme se auzi un răcnet ascuțit, aproape ca de femeie:

— Aoleo! Aoleo! Aoleo!

În același timp, un alt obuz explodează într-un colț de pădure; trosniră poate o secundă întreagă crengi rupte și izbite de trunchi de jur împrejurul locului unde lovise proiectilul. Vreun observator inamic zărise grupul de ofițeri de pe creastă și acum o baterie pipăia terenul la întimplare.

— Aoleo! Aoleo! țipa glasul. Era al colonelului Vasilache. Desfi-gurat, cu gura strîmbată, cu ochii holbați, verde la față, fuga la vale, cu pulpanele mantalei filfiind și cu brațele larg deschise, ca o

pasăre care bătea din aripi, căci colonelul Vasilache dădea din mîini în chip ciudat în timp ce se rostogolea la vale. Rar, la intervale neregulate, obuzele se spărgeau pe coastă și prin păduri. Ofițerii care-l însoțeau pe colonel se risipeau încet, cei mai mulți la pas, coborînd și ei. Dar Vasilache trecu în galop nebun pe lângă Sterie și Friedmann, sări în drum, apoi jos de pe drum și mai departe în vale, ca un iepure. Sublocotenentul care-i servea de aghiotant, băiat tînăr și scund, roșu la față, ținînd servieta strînsă la piept, alerga după el gîfîind și șoptind silit, violent, rugător și disperat:

— Domnule colonel! Domnule colonel! Domnule colonel!

— Aoleu! Aoleu! răspundea țipătul isteric depărtîndu-se.

— Ha-ha-ha-ha! Ha-ha-ha-ha! Ha-ha-ha-ha!

Sterie începuse să rîdă. Îi curgeau lacrimile pe față, se îndoia de mijloc, ținîndu-se de pîntece, și rîdea să i se rupă ceva îl el. Apoi se liniști repede și păru trist și nervos. Friedmann înjura printre dinți:

— ...tu-i mama mă-si de armată! Mama mă-si de porc! Colonel! Ofițer! Mama mă-ti cui te-a făcut de nenorocit.

Obuzele explodau arare pe coastă și în pădure.

— Ce rîzi așa, domnule, ca un nebun? îl întrebă Friedmann pe Sterie.

— Nu mai rîd, răspunse acesta pe un ton care-l făcu pe Friedmann să-l privească atent și să se gîndească: „Ce-i cu ăsta?”

Pe drum, se auzeau comenzi; comandantii de companii și plutoane se grăbeau să-și pornească iar trupa. Soldații își săltau ranițele în spinare, puștile pe umeri, foile de cort și păturile peste cap, și plecau, înghesuindu-se; aruncau priviri sperioase către domnul colonel, comandantul regimentului care, în vale, ședea cu capul în mîini și cu chipiul lângă el, pe jos. Aghiotantul îl trăgea de braț, vorbindu-i liniștitor. În sfîrșit, îl urmi și-l duse pe o cărare care se pierdea printre brazi. Pesie cinci minute ultimul obuz explodează pe o costîșă pustie, deasupra unui drum șerpuit în coasta muntelui și de asemenea pustiu.

III

Compania cotise după un umăr de munte, cu pădure de brazi în sus, pe coastă, și o vale în stînga; caii mici de munte, încărcăți cu mitraliere, cu saci, cu lăzi de muniții, scoteau aburi pe nări și mergeau cu capul în jos; soldații clipeau din ochi de somn și înaintau în neștire, încărcăți la fel de greu ca și animalele. Sterie umbla înainte, cu sublocotenentul Dumitriu după el; deși era sleit de oboseală, și tînărul Dumitriu se poticnea mereu, în clipa cînd adormea în mers, Sterie nu se simțea somnoros; simțea mai degrabă o încordare neplăcută a nervilor, o stare febrilă, o iritație chinuitoare. Umbla mașinal, fără să vadă înainte decît capele, ranițe, țevi de puști. Deodată îl zări pe omul pe care-l aștepta. Era în picioare, cu colonelul Vișoran și cu vreo doi ofițeri mai tineri: da, era el, cu mustața amestecată cu cîteva fire albe, cu obraji duri, plați, înroșiți, cu vinișoare roșii sub piele, cu ochii înfundați sub frunte și sub sprîncenele de palicar, și nasul fin, încovoiat vulturește.

Era într-o uniformă curată, călcată, în mantaua lungă, fără sabie, fără revolver, fără centiron; ținea în mîna înmănușată o nuiă de lemn tînăr pe care-o rupsesse din pădure, și-și bătea cu nuiăua pulpana mantalci, cu un gest de imperceptibilă nerăbdare. Ochii negri îi alunecau pe deasupra șirului de capete galbene și obosite de țărani în uniformă, care treceau pe sub locul unde stătea el. Friedmann se desprinsese din grupul care-l înconjura pe colonelul Duca și veni în goană să-i spuie lui Sterie:

— Laurențiu!e, oprește oamenii și vino la Șeful!

Era însuflețit, părea vesel, îi străluceau ochii. Sterie era fericit, dintr-o dată. Bine că e aici! Bine că a venit! Acuma o să ne explice. Acuma o să se vadă că era un motiv serios. Le dădu tînărului Dumitriu și lui Apostolescu ordinele necesare și plecă, trăgîndu-și mantaua pe el și îndreptîndu-și centironul, cureaua porthartului, chipiul, în timp ce-i spunea lui Friedmann:

— Măi, tu știi că e posibil ca ideea retragerii să fi fost a lașului ăluia de Vasilache?

— Nu știu, o să ne spuie Șeful acuma.

Ce zice? E bine dispus?

— E calm, ca totdeauna. Ca la instrucție, zise Friedmann rîzînd încîntat și admirativ.

— Ce vrei, educația prusacă! rîse și Sterie, care se simțea ușor, nepăsător și sigur că totul avea să meargă bine.

Colonelul Duca răspunse țeapăn dar degajat salutului lui Sterie, și continuă să vorbească, liniștit, limpede, fără să ridice sau să schimbe glasul:

— Prin urmare, domnilor, e vorba să nu ne expunem a fi manevrați pe flancuri sub adăpostul terenului împădurit. Asta a făcut necesară retragerea brigăzii pe poziții noi, bine studiate. Dar inamicul, care e soldat bun și-și cunoaște meseria, va încerca să ne stînjenească instalarea pe poziții defensive. Va ataca în marș coada coloanei, va încerca să se infiltreze pe creste, așa cum a făcut și pînă acuma, și poate și alte măsuri pe care nu le putem prevedea. Asta, domnilor, cere o siguranță a cozii coloanei noastre: o companie de grăniceri și una de pușcași din regimentul șaisprezece vor ocupa poziția asta și o vor apăra pînă la noi ordine, fără s-o părăsească în nici un caz. Pentru această misiune de onoare, cel mai indicat mi se pare (și aici zîmbi încurajator cu o nobilă bunăvoință) locotenentul Sterie cu compania lui, cu locotenentul Friedmann și o mitralieră, și compania locotenentului Stahl. Sterie va comanda ambele companii și pe Friedmann.

Sterie se înțepeni și mai tare. I se făcuse cald de bucurie. Exclamă cu mîna la chipiul și cu fața luminată, zîmbitoare:

— Am onoarea să vă salut! Am înțeles! Nu ne mișcăm de-aici nici morți!

Colonelul Duca zîmbi și-l luă la o parte, urmărit de privirea posomorîtă a lui Vișoran și de curiozitatea admirativă și invidioasă a ofițerilor tineri care urmau să rămîie aici: Friedmann, Dumitriu, Apostolescu și un rezervist cu mustăți roscate *à la Gauloise*, roșcovan, vesel și zîmbitor, cu nume nemțesc, dar care vorbea cu accent franțuzesc, locotenentul Stahl.

— Înțelegi, dumneata? spunea Duca pe un ton părintesc. Trebuie să stați aici fără să vă clintiți; viețile a șase mii de oameni depind de felul cum ai să comanzi dumneata. Ai o misiune de onoare... (și,

după o clipă, îl privi în față și-i spuse ferm și calm) o misiune eroică. Ai înțeles?

— Am înțeles, domnule colonel! spuse Sterie, tremurând de emoție.

— Uite cum ai să-ți așezi dispozitivul de luptă, urmă Duca, și începu să-i arate pe teren pozițiile pe care trebuia să le ocupe trupa, ca și cum ar fi fost comandant de batalion, sau un locotenent mai cu experiență. La sfârșit, îi dădu mâna și i-o strânse privind-l în ochi cu seriozitate:

— Succes. O să-mi raportezi mâine.

Și plecă, drept, cu ceafa țeapănă, mergând sprinten, elastic, tine-rește. Vișoran, întunecat, îl urmă fără un cuvânt. Istrate și celălalt, năsosul, veniră să-i strângă mâna lui Sterie și sublocotenenților.

— Noroc, mă! Să ne vedem sănătoși!

Sterie abia putea să răspundă de emoție. Își repeta mereu ultimele cuvinte ale lui Duca: „Succes. Ai să-mi raportezi mâine.” „Da, domnule colonel! Sau o să vi se raporteze că am căzut la datorie!” șoptea glasul imaginației în mintea lui.

Peste o jumătate de oră, într-un desiş de brădet deasupra drumului, încă nu-și venise în fire. În aceeași stare de supraexcitare a nervilor, dăduse ordinele pe care le avea mură-n gură de la comandantul brigăzii, controlase dispozitivul dintr-un cap până-ntr-altul, și acum stătea în picioare să fumeze o țigaretă cu Friedmann și cu ceilalți, lângă groapa mitralierei lui Friedmann. Servanții, doi soldați, fumau și ei, culcați pe frunze putrede și rezemați în cot.

— Te-a luat și pe tine, mă? întrebă Friedmann, rîzînd. Ca să-ți trezească patriotismul?

Sterie nu răspunse. Nu-i plăcea să se vorbească pe tonul acesta despre comandantul brigăzii. Îl privi întrebător pe Friedmann care, mai vesel ca de obicei, se afla vădit într-o stare de aștare a nervilor.

— Mi-a spus, urmă acesta imitînd gravitatea distinsă și cam seacă a lui Duca: „Domnul meu, dumneata deși ești de altă religie, te-ai arătat un bun cetățean român și un bun ofițer; de altfel ești de excelentă familie. Mă aștept să faci cinste numelui pe care-l porți, uniformei și crucii «Mihai Viteazul!»”

Și începu să rîdă.

— Nu văd ce e de rîs în asta, spuse Sterie pe un ton destul de rece. Ce, n-avea dreptate?

— Nu știu – spuse Friedmann – dar așa îmi vine mie acum, să rîd. Dacă-mi ordoni să pîng, nu pot și ajung la Curtea Marțială!

— Cumplit om e unchiu-meu ăsta; nici n-a întrebat dacă exist, pe unde sînt – nimic! zise Gogu Apostolescu.

— Care unchi? îl întrebară ceilalți.

— Șeful. Duca, zise simplu Gogu Apostolescu, și, în uimirea celorlalți, le explică cum anume colonelul Duca îi e un fel de unchi de-al doilea.

Ceilalți erau mirați; dar Sterie zise sobru:

— E un adevărat om de război.

Ceilalți tăcură. Erau enervați, îngrijorați, nu dormiseră, le era foame.

— Nici acum n-au venit stridiile alea, oftă Gogu Apostolescu. Ce-ai zice, domnule, dacă ți-aș propune să trecem pe la Capșa? îl întrebă el pe infanteristul cu mustați roșcate.

— Gogule, nu fi *capșoman*, rise acesta.

Sterie îi privi mai atent:

— Vă cunoașteți?

— Da, răspunse infanteristul: de la București și de la Paris...

— Și dumneata ești ciocoi? rise Sterie, silindu-se să glumească.

Locotenentul Stahl dădu din cap:

— Nu, sînt stenograf la Cameră.

— Aha, răspunse Sterie cu un aer vag și se depărtă cu sublocotenentul Dumitriu.

Stahl îl întrebă pe Gogu Apostolescu, luîndu-l la o parte:

— Ce fel de tip e ăsta, monșer? Pare cam cazon.

— Este, nene, este, rău de tot: vrea să fie erou. Noi așa îi zicem:

Omul Datoriei.

— E din familie de militari? întrebă cellalt.

— Este: sînt de prin Pitești sau Tîrgoviște: bunicu-său avea magazin de abale și postavuri; și-a făcut trei băieți ofițeri: tată-su, al ăstuia, comandă un regiment de infanterie, unchiu-său e ghegeneral, la pensie, mai e încă unul, tot militar, nu mai știu ce. *Des vaches, quoi, culottes de cuir, grands sabres, des abrutis, mon petit*¹. Sst, că vine iar.

¹ Niște vite, ce vrei, niște Moș-Teacă, niște dobitoci, puiule.

— E simpatic altminterea – șopti locotenentul Stahl – ca fizic, e drăguț; ar fi bun de actor, așa ochios, și sprâncenat și pletos...

— Ce facem, domnule locotenent? Vin ăia? întrebă tare Apostolescu, ca să nu audă Sterie că se vorbea de el.

— Deocamdată îi așteptăm. Nu trage nimeni pînă nu auziți o rafală de mitralieră.

Și trecu mai departe.

— Ce face? Iar inspectează pozițiile oamenilor? întrebă Friedmann, așezîndu-se lîngă mașinăria de oțel vopsit cafeniu, a mitralierei grele, pe roate, cu scut, îmbrobonită de umezeala din aer. Apoi, întorcîndu-se către locotenentul Stahl, rîse: — Ai auzit? Să nu tragi pînă n-o auzi pe purcica, c-am tras-o de coadă și țipă.

— Eu nu trag în nici un caz, rîse roșcovanul, care de vreo jumătate de oră era cam palid.

— Cum? întrebă în cor ceilalți, uimiți.

— Nu, domnule. Nu trag. Nu pot să trag în om; am tras în niște cai răniți, în Ardeal, și țin minte și-acuma.

— Nu mă-nnebuni, nene! zise Apostolescu. Și la atac, ce faci?

— Merg înainte, urlu, strig „înainte, copii!”, și gata, spuse Stahl, zîmbind pal.

Ceilalți se priviră, apoi Friedmann zise:

— Uite ce e: fă cum vrei, dar nu cumva să-i spui asta lui Sterică, că te dă pe mîna Curții Marțiale!

— Bine. O să tac. Mai ai o țigaretă, Gogule?

Și plecă, suflînd un nor de fum.

— E nebun ăsta, zise Friedmann. Dar e băiat bun.

— Domnule, să-l vezi la Capșa! exclamă nervos Gogu Apostolescu. Acuma e obosit; dar să-l vezi ce haz are, ce curg calambururile din el, ce băiat de viață e... *un excellent garçon*¹, nene... domnule locotenent.

— Poți să-mi spui și nene, rîse Friedmann, în silă. Cît sîntem aici. Dacă scăpăm teferi, mă pun cu milităria pe tine!

„Uite, domnule! Ovrei, și ce milităros e, al naibii!” se gîndi cu uimire Gogu Apostolescu, dar nu spuse nimic, căci undeva departe

¹ Un băiat grozav.

plesnise, subțire, un foc de pușcă, urmat de o rafală de împușcături care umplu de ecouri pădurea.

Nimeni nu poate să spuie de cîtă vreme stă sub foc. De cîtă vreme se trăgea? De cinci minute? De o jumătate de oră? De două ceasuri? Gogu Apostolescu stătea culcat îndărătul unei rădăcini de brad și auzea cum bîzîie și țiuie gloanțele pe deasupra lui. Din cînd în cînd, pocnete seci în lemn; gloanțe intrau în trunchiul bradului. Adesea simțea atingeri ușoare pe spate și se cutremura, înghețat de spaimă. Erau crenguțe de brad tăiate de gloanțe, și care cădeau pe el. În ce să tragă? se întreba dînsul. Îi șiroia sudoarea pe spate, pe piept; îi curgea pe față, și și-o lingea din colțurile gurii, sărată; îi pica de pe sprîncene în ochi. În ce să tragă? În față era vilceaua pustie și dincolo, pădure. Dacă n-ar fi auzit neconținut gloanțele, n-ar fi crezut că în față se află oameni. O dată i se păruse că zărește o mișcare și trase iute și el un foc; dar n-ar fi putut fi sigur. Acuma își alegea tufele de brădet și trăgea în fiecare cîte un glonț. „Cît mai stăm aici?” se întreba el, simțind o încordare insuportabilă a nervilor. „Ce facem?” Aveau să rămînă pe veci aici? Se uită în cartușiere: mai avea zece cartușe. „Ce facem?” Se uită în dreapta. Cetină căzută, ferigi, trunchi de brad. Vedea picioarele soldatului din dreapta lui; restul era ascuns de o uriașă buturugă neagră și încă udă de ploaia cu ninsoare din noaptea trecută. Se uită în stînga. Văzu doi soldați cu mustăți mari și fețe scobite și brăzdate, care mergeau îndărăt, cocoșîndu-se, la deal, printre ferigi. Strigă la ei, ridicîndu-se în cot:

— Ce faceți, bă?

Oamenii se uitară peste umăr și brusc se aplecară și mai tare, începînd să alerge la deal, ascunzîndu-se după trunchi. Îi pierdu din ochi. Se întoarse iar pe burtă, cu ochii la pădurea neagră și tainică din față, de unde venea focul. „Ce e cu moșii ăștia? Se cară?” se întreba el și-și dădu seama că-i foarte frig. Îi era foarte, foarte frig; începură să-i clănțâne dinții.

Friedmann nu se clintea. Fuma. Îi tremurau ușor de tot degetele. Pădurea hăuia de împușcături. El nu trăgea. Aștepta ordin. Și în lipsa ordinului, să vază inamicul. Dar inamicul nu apărea în lanțul de trăgători, strigînd ura, în valea deschisă din față. Inamicul trăgea din desigur și umbla pe flancuri; împușcăturile se auzeau acum în plină pădure, sus, deasupra lor. Dacă erau vînători alpini bavarezi, sigur că

foloseau iar tactica asta: se infiltrau pe creste și atacau cu foc din flancuri și din spate. Buni militari, vorba lui Duca. Se uită peste umăr, la pădurea imensă, înaltă, bubuind de ecouri: de-acolo puteau veni; și atunci? Căuta din ochi un loc unde ar fi putut întoarce mitraliera. Atunci zări trei soldați (erau infanteriști, oameni cărunți și sfrijți) care se strecurau îndărăt.

— Mă ostașul ăla! Stai! strigă el cu glas limpede, înalt, gata să se spargă.

Soldații nu se uitară îndărăt, ci grăbiră pasul. Alergau anevoie, la deal. Friedmann simți că-l apucă turbarea, apucă afetul, îl ridică și smuci de el, să întoarcă mitraliera spre ei.

— Stai că te-mpușc! strigă el. Culcat!

Cei trei dispărură în ferigi.

— Drepti! răcni Friedmann. Soldații se ridicară și înlemniră în poziție de drepti.

— La mine fuga marș!

— Ce-i cu voi, mă? De ce fugiți?

Erau galbeni, sleiți de încordare.

— Nu mai avem cartușe, don' locotenent! exclamă unul. Îi arătară cartușierele goale.

— Ați fost să-i cereți lui don' locotenent al vostru?

— N-are nici el: ne-au lăsat cu optsprezece cartușe de om! se jeli al doilea fugar.

— Și le-ați tras în vînt pe toate, mama voastră de prăpădiți!

Îi venea să ridă de ciudă. Ce să faci cu rezerviști de peste patruzeci de ani, încadrați de ofițeri tot rezerviști, și cărora le făcea rău să tragă în carne vie? Și, peste toate astea, fără muniții. Îi era și milă de bieții moșnegi pămîntii și slabi. Totuși, datoria e datorie.

— Marș îndărăt pe poziție! Cereți să vă dea cartușe ăi care au! Fuga marș!

Și-i urmări cu ochii, cum se strecoară pe după copaci. Ultimul sărea cu mare îndemînare de la un copac la altul. Dar între al treilea copac și al patrulea, se opri în aer, cu mîinile și coatele pe burtă, îndoit în două, căzu pe-o parte și începu să dea din picioare, împingîndu-se înainte și scurmînd pămîntul cu bocancii. Din ce în ce mai slab. Apoi se opri. Friedmann simți un nod în gît, și-l trecu și pe el sudoarea. Îi venea să plîngă de spaimă și de durere. „O, Doamne,

Dumnezeule“, gemu el. Se trînti pe mitralieră și începu să tragă în tufișurile de dincolo de vale. Cînd ajunse la jumătatea benzii de cartușe, suflă adînc: se liniștise. Începu să tragă cu grijă, cîte o rafală în fiecare tufiș.

Sterie nu trăgea. De la începutul schimbului de focuri, răcnise din răsuputeri:

— Stai! Nu trage!

Dar împușcăturile se întinseseră pe tot frontul celor două companii, astfel încît nu-l mai auzise nimeni. Scrișnea din dinți: de ce trag? Cine trage? În cine? Ce se întîmplă? Unde e inamicul? Ce face? Nu știa nimic. Nu vedea nimic. Trimisese toți agenții de legătură și jumătate din ei nu se întorseseră de loc, iar ceilalți se întorseseră cu răspunsul că nu se vede nimic, dar că aud focuri în pădure, dincolo de flancul stîng, și jos în vale, îndărătul flancului drept al „moșilor“. N-avea ce face. Nu putea manevra. Nu putea ataca. Ordinul era să reziste pe poziție. Dar cum? Așa, cu flancurile în aer?

Tresări, străbătut de un fior rece: începuse să tragă o mitralieră, o rafală lungă, de parcă nu se mai oprea. „Ah, e Friedmann. A mîncat o jumătate de bandă. Dar pe ce? Pe ce? În cine trage?“ Porni în picioare, alergînd, dar fără să se aplece. Pe cînd alerga, îi vedea pe trăgătorii din compania lui cum se întorc să-l vadă. Spunea din goană, gîfîind:

— Așa, măi băieți; țineți-vă bine. Ochește bine, Giurcă! Ochește, Vijulane! Așa, băieți.

Și cu un efort neașteptat de mare își sili picioarele să nu alerge, ci să meargă în pas vioi. Nu era bine să alerge: putea să-i sperie pe ostași. Dar gîfîia cînd se opri lîngă groapa lui Friedmann care în ultimul minut trăsese rafale scurte, repede, una după alta. Servanții mitralierei îl văzură în picioare, rezemat de trunchiul unui brad și exclamă speriați:

— Jos! Don' locotenent, jos!

Friedmann ridică și el privirea. Era alb la față ca hîrtia, și păru că nu-l recunoaște. Apoi, recunoscîndu-l se făcu roșu de tot.

— De ce tragi?

— Caut... caut pe pușcași, răspunse Friedmann șovăind.

— Care pușcași? Unde-i vezi? răcni Sterie, dar se stăpîni.

În clipa aceea, tăindu-i vorba, sosi Stahl, palid, learcă de sudoare, alergând printre copaci, și se trînti îndărătul copacului, dar cînd îl văzu pe Sterie, sări în picioare ca un arc. Era așa de tulburat încît vorbea prea repede, se bîlbîise, nu se înțelegea ce spune.

— Ce? Cum? răcnea Sterie.

În jurul lor, gloanțele bîzîiau și țiuiau, tăind crenguțe de brad sau spărgînd cîte-o piatră cu o detunătură seacă.

— Îmi fug bătrînii! Nu mai au muniție și fug! bîguia mustăciosul.

— Împuşcă-i! zberă Sterie, și-și smulse revolverul din tocul de la șold.

Stahl se schimbă la față; se făcu cenușiu. Sterie porni spre flancul drept. Cellalt se luă după el și-l apucă de cotul drept.

— Domnule locotenent!

Sterie se întoarse la el și-l fulgeră cu o privire dementă:

— Jos mîna, că te împuşc! Mai vorbim noi. Ofițer! Mama și dumnezeii lui de ofițer, izbucni el printre dinți, cu ură, luînd-o înainte.

Stahl îl urma, tremurînd de desperare. „Ce să fac dacă împuşcă un soldat? Ce să fac?“ se întreba el, simțind că va trage atunci și el în Sterie. Îl urmă, privindu-i în neștire șuvițele de păr prea lung care-i ieșeau de sub chipiu.

Dar nu mai găsiră pe nimeni. Doi morți, și grămăjoare de cartușe arse, care luceau galben în cetina udă. Împuşcăturile se depărtaseră în partea aceasta: se auzeau din spate, din pădure.

— Au fugit toți, zise locotenentul Stahl.

Sterie se-ntoarse la el, verde de ciudă.

— Ofițer ești dumneata? Ai trebui împuşcat, ca să se învețe minte și ăilalți! spuse el scuipînd vorbele cu o sfortare care-i strîmba gura.

Se-ntoarse mergînd mereu în picioare, cu dinții strînși, spre locul unde mitraliera mai trăgea rafale scurte, din cînd în cînd. Îl găsi acolo pe sublocotenentul Dumitriu, în picioare, și pe sublocotenentul Apostolescu, culcat pe burtă lîngă Friedmann.

— Au început să se arate, dincolo, zise Friedmann. Încă nu m-am văzut, dar trag mai mult încoace. Pe ăsta l-au nimerit.

Unul din servanți se ținea de braț, sub încheietura pumnului, și sîngele țîșnea în zvîcniri regulate de sub degetul lui apăsător pe gaura făcută de glonț. Cellalt îl lega cu o fașă ruptă din vreo rufă cazonă.

— Strînge, dumnezeii și parastasele, și închinarea și Precista mă-si, astăzi și mîine, strînge! mîrîia rînitul.

— Flancul stîng primește foc din spate, domnule locotenent, zise tînărul Dumitriu. Era roșu la față și încruntat; își stăpînea tulburarea, dar sfortarea îl posomora.

Sterie se uită la ceilalți. Așteptau. Așteptau să le spuie el. Să ordone el retragerea. El, căruia i se ordonase să reziste pe poziție!

— Nu! răcni el. Stăm aici!

Se stăpîni.

— Dumitriule, îți retragi oamenii din flancul stîng, ca să răspundă focului din spate. Apostolescule, tu treci în dreapta, să ții locul pe care l-au lăsat gol eroii *dumnealui*.

Și se strîmbă ironic și disprețuitor, întorcîndu-se către locotenentul Stahl, care stătea în picioare între doi brazi și fuma o țigară, galben și asudat. Dar nimeni nu luă în seamă tonul lui. Friedmann zise tare, ațîțat:

— Ce mai e și asta, să ne lase aici cu flancurile în aer! Cum le putem apăra? O să ne curățăm sau o să cădem prizonieri! Adică prizonieri cădeți voi, că în mine o să înceapă să tragă, și nici eu n-am să tac!

— Domnule locotenent, stăm aici cît putem apăra poziția! exclamă rugător Apostolescu. N-o mai putem apăra!

Sterie se uită împrejur, cu un aer rătăcit.

— Nu! izbucni el. Avem ordin să rezistăm!

Stahl scoase un geamăt și se lăsa să cadă pe cetină. Se uită la piciorul drept pe care-l ridica cu amîndouă mîinile, ca pe un obiect greu. Văzură gaura din bocanc (o sfișietură lungă de două-trei degete), dar abia peste o secundă începu să curgă sîngele peste bocancul plin de noroi. Se repeziră să-l tragă la adăpost. Friedmann trase o rafală în tufișurile din fața lor. Cu un „peng“ metalic, rezonant, vibrant, un glonț se turti de fața dinăuntru a scutului mitralierei, lăsînd o urmă albă-cenușie, de oțel curat, de unde vopseaua zburase.

— Hai, Sterică! exclamă poruncitor Friedmann. Ce facem? Gata cu prostiile! Nu se mai poate!

— Bine, hai, îngînă în silă Sterie.

Săriră din groapă, trăgînd de căruciorul mitralierei, încărcăți cu cutiile de cartușe; soldatul nerănit și Apostolescu îl luară pe Stahl pe

sus, așezat pe o pușcă și ținându-i de gît pe amîndoi, și porniră îndărăt, prin pădurea care hohotea, și bubuia și hăuia de împușcături. Friedmann aruncă o ultimă privire rezervistului mort, care zăcea între al treilea și al patrulea brad la dreapta, apoi, gîfîind, începu să tragă mitraliera la deal.

IV

Adoua zi, brigada se retrase iar; și a treia se retrase iarăși; și a patra zi, de asemenea. Astfel, munții fură pierduți; într-a cincea zi brigada se opri în regiunea dealurilor împădurite din județul Putna; compania locotenentului Sterie săpase tranșee și amplasamente în fața unei păduri mari și stufoase de fagi, cu lăstăriș des; și atunci, în sfîrșit, după atîtea zile de retragere fără lupte, retragere la primul schimb de focuri, regimentul de grăniceri primi ordinul de contraatac.

Sterie stătea pe burtă pe pămîntul tare și rece de pe marginea tranșeei și aștepta. Nu-l mai văzuse pe colonelul Duca. Se gîndea însă necăut la el. Nu-l interesau femeile; în orice caz, nu se gîndea la una anume. Nu se gîndea nici la părinții sau frații săi: de cînd intrase la liceul militar, și apoi la școala de ofițeri, adică vreme de zece ani, și încă patru de cînd intrase în armată, în total paisprezece ani, îi văzuse numai în vacanțe sau în scurte concedii; și asta, începînd de la vîrsta de doisprezece ani.

Așa că se gîndea la colonelul Duca: Șeful, Bătrînul. De cînd luase în primire brigada de grăniceri, de la primele inspecții în cazarma de la Cotroceni, și apoi pe cîmpurile de instrucție și de manevre din marginea aceea a Bucureștilor; de la primele cursuri ținute ofițerilor, cu tabla neagră și harta. Era cel mai bun militar din cîți înfîlînișe; boier mare, cu moșii, os de domn; și mai milităros și mai prusac decît bătrînul rege care, cînd îi inspecta pe elevii-ofițeri pe cîmpul de tragere, se aplecase o dată, așa alb și slăbănog cum ajunsese, să vadă la ce distanță e pus înălțătorul puștii elevului Sterie Laurențiu. Duca era și mai și. Era un învățat; era un artist în arta războiului; era un om mare.

Stătea pe burtă pe pămînt, cu ceasul scos din buzunar și pus pe un loc mai neted. Mai erau trei minute. Se retrăgeau de o săptămînă; și acuma aveau să contraatace în pădure! În pădure, unde inamicul te vede de după fiecare copac. De ce nu luaseră poziție cu pădurea în spate? De ce aici, cu un cîmp gol, și pe urmă pădure nepătrunsă în față?

Împușcături răzlete plesneau ca niște bice de căruțași. Undeva, spre dreapta, se auzea bubuind stins tunul. Era frig, pămîntul era înghețat, cu petice albe de brumă; era o dimineață de iarnă, înnorată, posomorîtă, tristă. Sterie se uită la dreapta, la șirul de spinări îmbrăcate în postav verzui, pînă cotea tranșeea și nu-i mai vedea; la stînga, iar așa. Din stînga venea, cu capul plecat, tropăind pe noroiul tare din fundul tranșeei, sublocotenentul Dumitriu. Se sprijinea de peretele tranșeei, cafeniu-cenușiu, sau de spinările soldaților, cenușii-verzui, ca să nu se poticnească să cadă. Era roșu la față, asudat, sufla greu.

— Ce e, Petrică?

— Domnule locotenent, o să fie greu la înaintarea prin lăstărișul ăla. Nu e un teren foarte favorabil, zise Dumitriu punîndu-și monoclul și privindu-l pe Sterie prin el.

— Și ce vrei? întrebă Sterie cu un surîs trist.

— Am să pun după dumneavoastră un agent de legătură; vi-l dau pe Mihalache.

— Bine, măi. Du-te la locul tău și trimite-l. Mai sînt două minute.

— Să trăiți, domnule locotenent!

Stătea în fața lui, serios, în poziție de drepti, cu mîna la chipiu. Sterie rămase o clipă pe gînduri: ce-o fi vrînd? Apoi înțelese, îi întinse mîna și i-o scutură frățește.

— Noroc, Petrică, la revedere!

Puștiul plecă, alergînd și clătînîndu-se între peretele tranșeei și trupurile soldaților lipiți de parapet. În goană, își puneă cu dreapta monoclul în buzunarul de la piept. Sterie zîmbi, gîndindu-se că i-ar fi putut spune: „Ai de împlinit o misiune de onoare, o misiune (și aici să i se uite drept în ochi) eroică“. „Ce naiba e cu mine? se întrebă Sterie. Îmi vine să rîd de lucruri serioase; parcă n-aș fi în toate mințile!“

Brrrr! O salvă de artilerie bubui în spatele lor, dincolo de altă pădure. Apoi proiectilele trecură zumzăind deasupra lor, undeva sus, în văzduh, și se sparseră în pădure, cu detunături mari care sunau a

gol; coloane de fum se ridicară îndată deasupra copacilor și se zăriră crengi care urcau în văzduh, apoi cădeau. Altă salvă detună îndărăt și vui peste liniile grănicerilor, căzu în pădure și îndată vreo două-trei laolaltă porniră cutremurînd aerul și apoi pămîntul. Sterie vedea, dincolo de copacii cei mai apropiați, cum cresc plopii de fum, cum țîșnesc crengile rupte. Simțea în stomac cutremurarea pămîntului lovit de obuze. „Acum cel puțin ne-a dat o pregătire de artilerie mai ca lumea...” se gîndi el cu o satisfacție morocănoasă. Apoi, întîia oară, se întrebă: „Dar dacă mor? Dacă astăzi la prînz sînt mort?” *Brumm, bubububrumm, bubububumbrumm*, făceau tunurile. „Nu; scap; cu siguranță scap. Și pe urmă, nici n-ai timp să te gîndești; și pe urmă îți faci datoria; asta ți-e meseria; mori pentru alții, îi aperi cu prețul vieții tale.” Simțea o încordare cunoscută, o stare febrilă, i se părea că pielea capului îi e uscată, că fața, mai ales nasul și aripile nasului îi ard; mîinile îi erau ude de sudoare. Asta nu era bine: trebuia să ție bine revolverul. Își șterse palma de pulpana mantalei (ceea ce făcuse de cincizeci de ori pînă atunci) și, în clipa cînd amuți brusc bombardamentul de artilerie, auzi din trei locuri, aproape în aceeași clipă, țîpătul strident și ațîțător al trompetei care suna atacul. Se urcă de-a bușilea pe parapet, se ridică în picioare, scoase revolverul din toc și se uită împrejur: un șir lung de soldați cu puști lungi în mîini ieșeau din tranșee: „Urree! ura! urraa!” Strigă și el, pînă intră în lăstăriș; pe urmă nu se mai auzi decît trosnetul crengilor, glasuri:

— A! ă! Mă!

Și altele, mai depărtate. Și plesniturile neconținute ale puștilor. Se împiedica de bușteni, îl plesneau în obraz nuiielele spinoase, îl opreau de genunchi tufișurile mai dese. Iar deasupra, pădurea enormă, cu trunchiuri albăstrii-cenușii, își înălța coroanele violete-negriceoase și clocotea de pîrîitura neconținută a focurilor de pușcă. Sterie îl văzu la dreapta pe un soldat, agent de legătură al lui; la stînga pe Mihalache al lui Dumitriu, soldat voinic, cu ceafa groasă și jeasta rasă proaspăt; i se zărea occiputul albăstriu sub capelă. Mai departe, nimic. Din primul lanț de trăgători, nimic: o luaseră înainte acum două-trei minute și dispăruseră în pădure. Începu să obosească. Gîfîia. Deodată tresări și se opri. Un soldat în uniformă cenușie zăcea pe jos. Era descheiat, cu toate buzunarele întoarse pe dos, cu cizmele scoase. Ochii îi erau duși în fundul capului și întredeschiși, casca acoperită cu

pînză cenușie, căzută lîngă obrazul stîng. Dar în picioarele amîndouă, la genunchi, avea o tăietură adîncă, roșie-neagră; sub picioare, o baltă de sînge gros, întunecat, din care ieșeau crenguțe cu capetele nepătate de sînge. Soldatul era mort, înconjurat de hîrtii, cartoane desfăcute, niște fotografii rupte. Sterie trecu mai departe.

Era o victorie: inamicul se retrăsese lăsînd morți, răniți și prizonieri. În locuri mai deschise, luminișuri noroioase ale pădurii, soldații păzeau grupuri mici de oameni în uniforme cenușii, descinși, fără arme, plini de pămînt, de noroi, de frunze, și care ședeau pe jos, așteptînd. Sterie ordonă să fie adunați toți într-un loc mai larg, sub niște fagi uriași. În față, se stîngea în depărtare pîrîiala ascuțită a focului de puști; soldații veneau dîndărăt, trăgînd în goană mitraliere și cărînd cutiile cu benzi, vineți de sfortare.

Sterie trimise agenți de legătură să afle unde se aflau plutoanele companiei și scoase porthartul. Se simțea liniștit, ușurat, senin; ar fi vrut să rîdă, să vorbească vesel cu cineva; se uită la cer, așteptîndu-se, nu știa nici el de ce, să fie însorit și albastru. Dar cerul era de funingine, livid, îmbîcsit de păienjeniișul negru al coroarelor pădurii. Sterie îi auzea pe prizonierii germani care vorbeau încet, obosiți, sleiți de încordarea bombardamentului și a luptei. Încerca să înțeleagă glasurile acestea metalice, străine, care se deosebeau de ale soldaților lui ca ciocănitul pe un ceaun de tuci de ciocănitul pe un ulcior de lut. Apoi auzi dîndărăt alte glasuri, clare, tăioase, și se-ntoarse: colonelul Duca, urmat de colonelul Vișoran, comandantul batalionului, și de cîțiva colonei și ofițeri mai tineri, venea pe o potecă mai lată. De data asta era încruntat, înnegrit, cu fața încrețită de o sumbră nemulțumire; părea mai palicar ca oricînd, și i-ar fi șezut bine pieptarul de postav negru, legătura de cap neagră și brîul plin de hangere. Dar umbla într-o uniformă corectă, înmănușat, cu o nuiă în mînă. Nici nu răspunse la salutul și raportul lui Sterie, ci se duse drept la prizonieri și se uită la ei, nemulțumit și aspru. Aceștia ședeau și păreau că nici nu l-au văzut; erau trași la față, plini de pămînt, cu uniforme rupte de spini, descheiate în căldura luptei. Deodată, spre uimirea tuturor, Duca începu să zbiere la ei pe nemțește, cu un accent prusian de cîmp de manevre, brutal și lătrător:

— *Was ist hier los? Was ist das für eine verdammte Schweinerei? Das heisst hier Haltung? Habt – Acht! Augen – rechts! Links – um! Rechts – um! So! Kein Offizier wohl hier, was?*

— *Doch, ich. Melde gehorsamst, Oberleutnant von Bernhardt*¹, zise un tânăr înalt și palid, într-o uniformă elegantă plină de noroi, descusută și cu epoleții rupți, atârnați de umeri pe brațe în jos.

— *Ich gratuliere, mein Herr! Ich gratuliere!*² lătră sarcastic și furios Duca, îi întoarse spatele cu mâinile împreunate pe șezut și plecă, urmat de ceilalți; Vișoran, roșu și încântat, restul rîzînd înfundat și lăsînd pe prizonieri ca și pe soldații care-i păzeau, înmărmuriți de uimire. Chiar și Sterie, cînd se întîlni cu prietenul său Friedmann, în seara aceea, zise:

— Mă, nu știam ce să cred. Nu-l înțeleg.

— Nu înțelegi nimic, fiindcă n-ai ce înțelege. E ori nebun, ori trădător, zise cellalt, aprinzîndu-și țigara. Sterie, care fuma și el, o trînti pe a lui și o strivi sub tocul cizmei.

— Mă, te rog să nu mai spui așa ceva cu mine de față, că sînt obligat să te raportezi! exclamă el. Friedmann se schimbă la față și surise sfidător.

— Ce, ești sticlete? Nu ți-e rușine? Ce vrei să cred de un om care-și retrage brigada fără luptă, pe urmă o bagă la contraatac prin pădure, și în sfîrșit o să vezi că ne retrage iar, fără luptă? E nebun, sau ce-am spus eu!

Sterie se ridică în picioare (erau într-un adăpost săpat în pămînt și acoperit cu crengi) și zise:

— Plec. Nu pot asculta așa ceva. Și datoria mea de ofițer e să raportezi ce-ai spus. Nu raportezi, fiindcă sînt sigur că nu vorbești serios. Și ieși, urmat de strigătul furios al lui Friedmann:

— Ba vorbesc foarte serios și poți să te duci și dracului!

Seara, însă, chemați toți la postul de comandă al colonelului Vișoran, într-o colibă de crengi în care ardea un felinar cu gaz deasupra hărții de pe masă, li se comunică ordinul de retragere. Vișoran, încruntat, negru de supărare, nu dădu nici o explicație; numai ordi-

¹ — Ce se întîmplă aici? Ce porcărie blestemată e asta? Asta e la voi ținută? Drept! Pentru onor la dreapta! La stînga! Împre-jur! Așa! Se vede că nu e nici un ofițer pe-aici!

— Ba da, eu. Am onoarea să mă prezint: locotenent major von Bernhardt.

² Felicitările mele, domnule, felicitările mele!

nele, și apoi le spuse bună seara. Ieșind, Friedmann îl luă pe Sterie de braț în întuneric.

— Ei, ce zici? întrebă el fără veselie.

— A fost un contraatac pentru a asigura retragerea, și-atîta tot, zise Sterie în silă. Ce te ții de mine? întrebă el, voit mojit.

— Mă Sterică, mă, nu e bine, zise cellalt.

— Vezi-ți de treabă, domnule. Îți faci datoria, și de rest nici capul nu te doare, zise Sterie mai îmblînzit, dar tot sec. Asta e, foarte simplu: datoria, mă-nțelegi? Datoria. Ordinele, regulamentul, onoarea militară. Asta-i tot.

V

În plină iarnă (uscată și vîntoasă, de înghețau pămînturile și zăpada zbura departe spulberată de vînt și se risipea), regimentul de grăniceri și cel de infanterie din brigada colonelului Duca se opriseră în sfîrșit la poalele dealurilor, în niște cîmpuri unduite, care urcau spre valea unui rîuleț, cădeau apoi în rîpe scunde pînă în pietrișurile rîului, pe urmă pămîntul urca spre dealuri. Acolo erau liniile germane, iar ale noastre urmau marginea rîpelor, apoi se depărtau iar de rîu. Șanțuri cu mușuroaie de pămînt în față, șanțuri în zig-zag, de la stînga la dreapta, de la linia întîi îndărăt, de la linia întîi la gropile mai mari cu bordeie de birne îngropate în pămînt, unde erau posturile de comandă ale companiilor, batalioanelor și regimentelor; șanțuri în pămîntul cafeniu-cenușiu, linii lungi de mușuroaie de pămînt, cîmp gol, împăienjenit de dîre lungi de baraje de sîrmă ghimpată, pe mii de araci, ca ai unor vii ciudate pe care creșteau în loc de viță și struguri, spini de oțel; iar deasupra, norii vineți, goniți de vînt încoace și încolo, apoi dealurile triste care păreau pustii, și mai departe munții sumbri. Din cînd în cînd, pocnea cîte un foc de pușcă. Apoi iarăși tăcere, și mieuna vîntul ca o pisică rîioasă care se strecoară tremurînd de frig și de foame printre buruienile uscate.

În noaptea aceea, Sterie venise în groapa sublocotenentului Dumitriu; îl luase și pe Friedmann, întors de la compania de infanterie a lui Stahl, cînd acesta se vindecase și venise iar la unitate. Coborîră cîteva

trepte de lut și îl găsiră pe Dumitriu gol pînă la brîu, cu un soldat care-i turna apă dintr-o vadră pe ceafă și pe umeri. Apa aburea.

— Ce faci, Petrică? Te despăduchezi? întrebă Sterie.

Cellalt răspunse (fără să se ridice, se isprăvise de mult cu disciplina de paradă), suflînd clăbuci de săpun:

— Să trăiți! N-am păduchi, domnule locotenent! Nici n-am avut. Toarnă, mă.

Și urmă să se frece cu săpunul și cu peria. Sterie se uită în sus: o bucată mare de tablă ondulată, care fusese oblon de prăvălie în vreun târg moldovenesc, era acoperișul gropii; un felinar cu petrol atîrna de un lemn înfipt în peretele de pămînt; de asemenea cuie atîrnau hainele, sacul de merinde, revolverul în tocul său de piele și porthartul; o masă și un scaun cu fundul de paie împletite, o sobă de tuci în care ardea focul și un lighean spart, afară de cel în care se spăla Dumitriu, o oală cu apă aburindă pe sobă, și portretul doamnei Maria Ventura, scos dintr-un număr al lui *L'Indépendance Roumaine*, îl făcură pe Sterie să spuie cu oarecare invidie:

— Te-ai aranjat bine, mă...

Apoi se-ntoarse către Friedmann:

— Ce zici, ne spălăm și noi?

— Poftiți, poftiți, zise Dumitriu, care începuse să se șteargă, și-și turnă apoi o sticlură de apă de colonie pe cap și pe umeri.

Îi ordonă soldatului ordonanță să le puie apă la fiert celor doi superiori ai lui și, îmbrăcîndu-se, spuse:

— Vă las să fiți mai comozi; eu ies să mai respir aer curat. Să trăiți, domnule locotenent!

Și iar salută, pe neașteptate, ca la paradă. Apoi ieși. Sterie rîse:

— Uite-al naibii, numai așa a rămas ofițer adevărat aicea? Noiăștilalți parcă sîntem o sațră de țigani.

— S-o ia dracul de militărie! zise Friedmann plictisit.

Rămăseseră singuri, căci soldatul se dusesese să mai aducă o vadră de apă. Sterie se așeză pe scaun, lăsîndu-l pe Friedmann în picioare (era mai vechi în grad decît el), și se uită gînditor la gaura din ușa sobei. Privea ochiul acela rotund, de un roșu intens, în neștire, fascinat, ca orice om obosit care se uită în foc. Murmură:

— Îți vine ție s-o dai dracului de militărie; tu ce ești? Un țivil în uniformă. Să isprăvește războiul, te întorci la biroul tău de avocat,

pledezi, cîștigi procese, cîștigi bani, o duci bine. Dar eu, ca ofițer de carieră, ce-o să fac? Instrucție cu răcanii, toceală, examen de maior, examen de comandant de regiment, manevre, slujbă de birou, și pe urmă, gradul de general, și pensia. Asta nu e o viață, e rahat. Știi ce face parale în ea?

Și ridică ochii, privindu-l. Friedmann se rezemase de zid și asculta. Sterie zîmbi și se uită iar în foc, mereu zîbind.

— Voi credeți că sînt un ȱcnit, un pui de Moș Teacă. Poate. Dar să știi că sînt așa fiindcă vreau să fiu un militar adevărat. Înțelegeți? Să fiu consecvent pînă la ultima consecință; să fiu dintr-o bucată; ce fac, să fie făcut. Ce zici? Nu zici nimic. Te gîndești că depinde de ce faci. Bine; să zicem că e așa; ce fac? Ce e treaba asta? Aici se vede și ce face parale în meseria noastră. Adică a mea. Ce facem noi, ofițerii? Ne dăm pielea ca să salvăm țara. Pot să ridă scepticii, dar să vie ei aici, cînd e vorba să te duci în patulă. De ce-ți riști viața? Ca să scape teferi ai dindărătul frontului; să nu vie nemții stăpîni la noi în țară; și să alipim Ardealul nostru românesc la țară. E clar. Poți să rîzi, dar asta este.

— Nu rîd de loc, zise Friedmann. Ai dreptate.

— Sigur că am. Crezi că nu m-am gîndit? Crezi că nu m-am întreb-
bat: *ce fac eu?* Și m-am lămurit. Oricît ar crede cineva că e o prostie, eu sînt gata să mor pentru ea, și atunci nu mai e o prostie. Nimeni nu moare pentru o prostie.

— Ai dreptate, zise Friedmann. Sacrificiul sfințește orice.

Soldatul intră, suflînd greu, și puse găleata pe sobă. Era un flăcău tînăr, gălbejit, spînatic, cu cîțiva țepi de barbă prin jurul gurii și pe bărbie. Și privindu-l, pe Friedmann îl apucă simțămîntul de greață amestecat cu spaima cumplită de a cădea într-un abis, pe care-l avu-
se înțuia oară văzînd cum moare sub ochii lui rezervistul trimis de el îndărăt pe poziție. Îl cuprindea acuma de fiecare dată cînd își aducea aminte. Spera că măcar îl va apuca numai la amintirea omului aceluia. „Dar dacă-mi vine de cîte ori mă uit la un ostaș, o să ajung la bala-
muc“, se gîndi Friedmann cu o îngrijorare cumplită, grețoasă.

— Asta e, zise Sterie. În cîte meserii ești obligat să-ți jertfești la nevoie viața, ca să-ți faci meseria bine? Asta e milităria. E un lucru mare, domnule, încheie el gînditor, cu un fel de seninătate și serio-

zitate tinerească, care-l făcea mai frumos și mai tânăr decât era de obicei.

Lui Friedmann îi trecu umbra aceea de groază nelimpede. Avea dreptate Sterică; era un om și jumătate; părea un mucos strîmt la cap, un idiot de ofițer, și cînd colo, era un om remarcabil, o personalitate puternică, care gîndea profund.

— Ai dreptate, domnule, zise Friedmann, cu tărie.

Apoi, soldatului:

— S-a încălzit apa, mă?

Dar nu se uită la el; îi era frică să nu-l apuce iar.

VI

In aceeași seară, la aceeași oră, sau poate ceva mai tîrziu, la Iași, în clădirea sucursalei băncii al cărei vicepreședinte era domnul Șerban Lascari, fiul răposatului Lăscăruș Lascari, acest domn Șerban Lascari îl primi pe ruda sa colonelul Duca. Șerbănică Lascari se refugiase aici cu nevastă-sa și cu fiu-său Cezar, și-și amenajase o locuință în două odăi de sub acoperiș, de la mansardă, unde îngrămădisise mobilele și covoarele scumpe pe care le adusese în refugiu. Una din odăi servea de salon și de cabinet de lucru; aici, așezat la o masă de lucru din palisandru, cu cotul pe pupitrul închis, Șerbănică Lascari, om de patruzeci și nouă sau cincizeci de ani, cu bărbuță ascuțită à la Eduard al VII-lea, cu burtica pusă la modă de același monarh, în veston negru, jiletcă neagră, pantaloni vărğați și ghetre gri, stătea picior peste picior, cu capul ușor aplecat pe umăr, cu degetele împreunate, și asculta cu un zîmbet subțire, șiret și interesat, cu o umbră de indulgență. Colonelul era în uniformă lui obișnuită, dar avea un aer pe care nu-l avusese niciodată, căci niciodată nu vorbea ce și cum vorbea acumă cu vărul său prin alianță.

— Au în favoarea lor manevra pe liniile interioare, spunea colonelul. Verdunul n-a căzut fiindcă aliații ne-au vîrît pe noi în foc; de acord, e perfect adevărat. Dar acumă noi sîntem bătuți.

— E prematur să... murmură Șerbănică.

— Nu, nu, pardon: sîntem bătuți, sînt militar, nu uita; îi cunosc pe nemți și ca prieten, și ca adversar; crede-mă, monșer, am pierdut războiul; iar aliații l-au pierdut și ei. Și atunci, pe mîinile cui vrei să lași România? Guvernator militar neamț?

— Este Marghiloman la București, spuse ușor domnul Lascari.

— Foarte bine; dar noi? Noi?

— Cine „noi”? întrebă cellalt zîbind.

— Noi, din familiile domnitoare, pe care Hohenzollernii le-au ținut departe de orice influență, de orice putere politică... cine o să le poată lua succesiunea Hohenzollernilor? Fiindcă sper că nu te aștepți să-l ierte Kaiserul pe Ferdinand?

— Țintești sus, monșer. Nu-ți pierzi vremea, spuse Șerbănică Lascari pe un ton poate admirativ. Colonelul îl luă în orice caz drept admirativ și dădu din umeri cu o trufie brutală.

— Pentru mine asta nu înseamnă sus, și, fie vorba între noi, n-ar trebui să însemne nici pentru cineva pe care-l cheamă Lascari. Cine era Lascari la Bizanț în 1400 și cine era Zollern la Nüremberg în 1400?

— Zollern ca Zollern, dar ce te faci cu Brătianu? rîse Șerbănică Lascari. Duca dădu din umeri.

— E pierdut, împreună cu vodă, și cu regina, și cu misiunea franceză, și cu toată lumea! N-o să aibă altceva de făcut decât să fugă în Rusia!

Urmă o tăcere. Fără să se miște de pe scaun, cu gesturi moi, de om leneș, Șerbănică Lascari scoase din *secrétaire* o sticlă și două pahare.

— *Un doigt d'eau-de-vie?*¹

Și, la mormăitul nemulțumit al lui Duca, turnă. Cellalt zise:

— Nu ești prea încîntat!

Și-l privi morocănos ca un mistreț. Șerbănică Lascari își mîngîia barbișonul, gîndindu-se. Afară, se cutremura strada de trecerea unui convoi de camioane. Aici era liniște, bătea un cartel în perete, care sună muzical un sfert. Portretul lui Lăscăruș Lascari, cu ordinul „Coroana României” agățat la gît de o panglică roșie, îi privea din perete, înnegrit, topit în umbrele de care-l înconjurase pictorul și cărora li se adăugase alterarea vopselelor.

¹ Un pic de rachiu?

— Nu, nu pot spune că te-aș urma, zise Șerbănică Lascari pe un ton amabil. Spuneai că ai venit să-mi ceri o consultație, și ți-o dau. Cred că dezertarea, iartă-mă că întrebunțez cuvântul ăsta grosolan, nu poate fi o bună platformă politică. Nu ți-ar aduce popularitate. Și, afară de asta, cred că nemții vor pierde războiul. Văd însă că-mi ceri nu numai o consultație, ci și să ader la politica ta; dar eu sînt om de bancă, sînt neinteresat de ambițiile politice. Urmez principiile lui bietul tată-meu, care a trăit și a murit deputat și senator, deși putea fi de zece ori ministru. Nu bei? *A la tienne, mon cher, et bonne chance!*¹

— Știi că am nevoie de dumneata, dacă reușesc, mîrîi colonelul cu un fel de rînjete. Îi era o ciudă cumplită. Nici nu se putea stăpîni să spuie:

— Înui să-mi risc eu pielea, și dacă mă vezi ministru de război, sau prim-ministru sau mai mult, regent al țării, vii să-mi oferi sprîjinul băncii și al ciracilor tăi?

Șerbănică Lascari dădu din umeri, zîmbind blajin.

— Dragă, dacă reușești, primii care o să se bucure o să fie rudele tale. Pe cine vrei să te bazezi? Cu cine vrei să lucrezi, dacă nu cu oameni care sînt legați de tine prin naștere, prin nume, prin interese de tot felul, și tu de ei, de altfel...

— Bine, te-am lăsat. Nu mă vede nimeni la ieșire? Întrebă colonelul, ridicîndu-se și luîndu-și mantaua și chipiul de pe un fotoliu.

Șerban Lascari se ridică și el:

— Nu ; doar mi-ai cerut să te primesc incognito. Ascultă, Dinule: o să ai nevoie de bani acolo.

Cellalt, trăgîndu-și mantaua, mormăi:

— Da, îți închipui.

— Ei, lasă că aranjez eu; adresează-te la Deutsche Bank, lui Hugo von Rosenfeld, îl cunoști, nu?

Cellalt dădu din cap; apoi îi azvîrli o privire străpungătoare lui vărui-său și întrebă:

— Cum, mă, o să-i trimiți un ordin de plată în țară inamică?

— Avem mijloacele noastre, zîmbi dulce și blajin domnul Lascari, deschizîndu-i ușa.

¹ În sănătatea ta, și noroc!

— Fire-ați ai dracului de tîlharil! rîse încruntat colonelul. Noi ne riscăm viața, și voi faceți pișicherlicuri!

— Da, dar în schimb nu există exemplu de bancher urcat pe un tron, răspunse modest și lingușitor Șerbănică, mîngîindu-și barba.

Colonelul ieși. Din întunericul din capul scării, mai spuse:

— Ce vă mai trebuie tron?

Și dispăru în beznă. Se auzeau treptele trosnind sub greutatea lui. Era întuneric aici, și un frig pătrunzător, iar de jos de tot, de la parter, venea miros de praf, de lucruri vechi, de clădire administrativă, ca dintr-un abis muced.

— *Bonne chance!* mai strigă Șerbănică Lascari după el, apoi întrebă iute:

— Și ai pe cineva de încredere pe unde...

— Da, am un ofițeraș admirator de-al meu, rîse gros colonelul.

— Ei, *bonne chance!* îi mai ură o dată Șerbănică Lascari și închise ușa. Rămase acolo, nemișcat, în fața ușii, mîngîindu-și barba preocupat, și murmură:

— Ce tip! Regent! Ce tip! Să vedem. Ce frig a intrat în odaia asta...

Și se duse să se așeze lîngă sobă.

VII

A doua zi după-amiază, spre seară, colonelul Duca, comandant al brigăzii, veni să inspecteze pozițiile regimentului de grăniceri. Cu mașina de la comandamentul brigăzii, dintr-un sat pustiu și dărîmat de artileria inamicului, pînă într-o vîlcea puțin adîncă, de unde porni pe jos, cu aghiotantul care-i ducea servieta, un tînăr locotenent cu mustăcioară neagră și ochi negri, catifelati, subțirel și elegant. Urcară clina ușoară, însemnată de urmele roților, de mii de urme de pași grei, găurită de pîlniile de obuze în care înghețase apa. Noroaie înțepenite de ger le trosneau și se spîrgeau sub tălpile cizmelor lor; și auzeau uneori dedesubt scrișnind gheață zdrobită. Altminterea era tăcere. Din cînd în cînd, croncăneau ciori. Nici un foc de pușcă, nici un glas.

Pe urmă ajunseră la primele guri de tranșee și începură să umble prin șanțurile adânci și înghețate, care miroseau pe alocuri cumplit a excremente. Întâlneau din ce în ce mai adesea ostași care înlemneau în poziția de drepti, mărunți, nebarbicriți, galbeni, cu gulerile întesate de păduchi, cu bocancii și moletierele acoperite de o coajă groasă de noroi uscat. Nu se mai vedea deasupra capului decît o fișie de cer în care se țirau nori violeti-negricioși. Bătea vîntul, rece și subțire.

La postul de comandă al colonelului Vasilache, acesta se tulbură la sosirea neașteptată a șefului. Duca îl salută ursuz, se uită împrejur (soba duduia, înroșită), în sus (postul era îngropat sub șase straturi de birne groase de stejar dublate cu pămînt), și se strimbă nemulțumit:

— La ce distanță de linia întîi e postul ăsta de comandă, domnule colonel? Întrebă el acru, azvîrlindu-i lui Vasilache o privire atentă, să-l vadă dacă se tulbură.

Acesta se tulbură într-adevăr; știa că șeful, ca și toți ceilalți ofițeri mari și mici, nu-i iartă scena de lașitate de la începutul campaniei. Se știa amenințat în acest punct, cu cariera primejduită.

— E la două sute de metri de linia întîi, domnule colonel, răspunse Vasilache.

Duca întrebă:

— Ești măcar asigurat cu destule baraje de sîrmă ghimpată?

Vasilache luă această întrebare drept o ironie. Nu era; era o întrebare normală; dar Duca i-o pusese anume ca să-l tulbure. Știa că Vasilache o va înțelege ca pe o batjocură. Într-adevăr, acesta se înțepeni și răspunse bățos:

— Sînt destule trecători pentru patrule, domnule colonel. Nu ne e chiar așa de frică de nemți.

Voia să spuie adică: „Nu mai face dumneata pe grozavul cu academia dumitale militară prusacă; nu ne speriem noi de prusaci“. Duca dădu din cap cu o bunăvoință superioară:

— Mda... foarte bine, foarte bine.

Și adăugă, fără să apese asupra cuvintelor, vorbind ca în trecut:

— Foarte bine. Am să mă duc să inspectez trecerile prin sîrma ghimpată, să vedem ce valoare au în cazul unui atac al nostru.

Vasilache, cu gura uscată, zise:

— Vă puneți în pericol, domnule colonel.

Duca îl privi de-i făcu frică – frică de altă vorbă usturătoare la adresa lașității lui. Dar nu spuse decît:

— Aș, de unde. E spre seară – n-o să mă vadă. Dumneata să rămîi aici, că ai (și aici vorbi mai binevoitor) destule ocazii să te alegi cu un glonte. Dă-mi un om, un soldat care cunoaște bine trecerile.

— Da, am înțeles, numaidecît, zise Vasilache, fericit că scăpa de plimbarea periculoasă prin linia întîi.

Pe cînd dădea el ordinele necesare, Duca îi spuse aghiotantului celui tinerel cu mustăcioara neagră:

— Dumneata rămîi aici, Armășescule. Ei, a venit ostașul acela? Bună seara, domnilor.

Și ieși, lăsînd toți ofițerii și soldații din postul de comandă în poziție de drepti. Afară, îl privi pe flăcăul scund, gros, cu capul rotund și sprîncene frumoase, arcuite, care-l saluta:

— Să trăiți, domnule colonel, sînt sergentul Florea Marin din compania întîi din regimentul unu grăniceri!

— Bine. Pe loc repaus. Cine comandă compania?

— Don' locotenent Sterie, să trăiți!

— Aha... Ia du-mă pînă acolo, și pe urmă îți mai spun eu. Unde ți-e arma?

Flăcăul rîse, arătîndu-și niște dinți albi, strălucitori:

— N-am nevoie de ea, să trăiți, don'colonel. Am luat grenade.

— Ești decorat?

— Da, să trăiți!

Era vesel, încîntat, sănătos, radios.

„Nu sînt nici ăștia soldați proști cînd sînt bine conduși“, se gîndi colonelul Duca, cu o acreală mizantropică.

— Ia-o înainte, Florea.

Porniră prin șanțuri. Oamenii se lipeau de peretele tranșeei cînd vedeau rozeta tricoloră din fruntea chipiului și galoanele aurite. Cîte o santinelă, sus pe parapetul de tragere, se uita cu coada ochiului peste umăr în jos, la Bătrînul, care trecea prin tranșee. Apoi se-ntorceau iar spre inamic, zgribuliți, străbătînd cu o privire pustie și tristă cîmpul găurit de gropi, albia riului înghețat, petele de zăpadă prăfuită, copacii ruși și înnegriți, dealurile fumurii, locuri deșarte, devastate, sub văzduhul rece și cerul urît.

Colonelul Duca își ridică gulerul mantalei și se scutură de frig. Neplăcută zi, mohorâtă, geroasă; și mereu vîntul ăsta care sufla praf peste cîmp, praf în ochi, în gură, în urechi.

Se opri în gura bordeiului care era postul de comandă al companiei. O pătură ruptă și plină de pete mari, întunecate (fusesse izbit de schije un soldat care dormea sub ea), era atîrnată la gura adăpostului. O mîină o dădu la o parte și cineva spuse tare, pe un ton indignat:

— Ce dracu pute iahnia asta așa?

Și ieși. Era Sterie. Cînd îl recunosc pe Duca, se roși pînă-n vîrfurile urechilor, salută, dădu raportul și așteaptă în poziție de drepti. Apoi se liniștește. Duca îl privi lung, pătrunzător. Își dădea seama că în adăpost s-a făcut mișcare, că un ochi holbat îl spionează o clipă prin ruptura păturii.

— Hai să-mi arăți sectorul dumitale, zise Duca mai rece decît vorbea de obicei; pornește dumneata înainte. Florea, ține-te după mine.

Sterie umblă cu Șeful prin tot dispozitivul companiei, explicîndu-i tot, prezentîndu-i pe Friedmann, pe sublocotenentii care comandau plutoanele și pe un sergent care se distinsese prin cîteva patrulări îndrăznețe.

— Mda, mormăia gros și morocănos colonelul Duca. Mda. Bravo, soldat. Foarte bine. Așa trebuie să luptăm.

— Să trăiți, domnule colonel! exclamă tare de tot soldatul, ca la cazarmă.

Duca salută și trecu mai departe. Îl privi cu coada ochiului pe Sterie.

— Disciplina e bună la dumneata, domnule Sterie. Ești un ofițer bun.

— V-am fost elev la școala de ofițeri, zise Sterie cu un zîmbet lipsit de veselie, cu un fel de curtenie strîmbă, stîngace, fără chef.

Duca îi mai aruncă o privire iute, cercetătoare, ca să-l ghicească. N-avea cum să ghicească însă că Sterie se gîndește cu o uimire morocănoasă: „Uite, domnule, parcă mi-a trecut admirația. Cum adică: «Așa, soldat. Așa trebuie să luptăm». Și cînd colo, dumneata îți re-tragi brigada timp de o săptămînă, fără să fii bătut și stai. Bravo, comandant. Așa trebuie să luptăm“.

Leși din ultimul șanț, trecînd pe lîngă ultimul soldat de santinelă, zgribulit îndărătul mușuroiului de pămînt din fața gropii, pe care mușuroi înghețat pusese pușca. Ieșiră din tranșee, pe cîrumpul înghețat, înecat în ceața rece, cenușie, a înserării, care spre orizont, deasupra dealurilor nînse pe alocuri, se schimba într-un fum trandafiriu și albăstriu. Bătea un vînt rece. Sergentul Florea Marin umbla acum înainte, spre trecătorile din sîrma ghimpată. Duca se opri și-l privi pe Sterie din cap pînă-n picioare, zîmbindu-i:

— Ei, ce părere ai despre operațiile de pe-front?

— Cît le cunosc eu, proastă, domnule colonel, zise Sterie, rece. („Mai vrei să te și felicitez?“)

Spre mirarea lui, Duca se luminează oleacă la față, de unde era în-cruntat și sumbru pînă atunci. Întrebă binevoitor:

— Da? De ce?

— Fiindcă nu atacăm, domnule colonel. În loc să manevrăm noi, ne lăsăm manevrați și ne retragem.

— Da, da... ai dreptate, zise gînditor cellalt. Dar vezi dumneata, cu un adversar atît de priceput ca al nostru, orice contralovitură e riscată.

Sterie nu răspunse nimic. Se gîdea: „Riscată să fie, dar măcar să știi că ai făcut tot ce puteai ca să-l lovești pe inamic!“ Dar nu mai avea rost să discute. Ce, o să-l asculte Duca pe el? Acesta, însă, tot bine dispus și binevoitor, întrebă:

— Și cum vezi desfășurarea războiului? Îl cîștigăm sau nu?

Sterie se înțepeni, uimit. Răspunse rece:

— Ca ofițer, nu pot decît să mă gîndesc *cum* anume o să-l cîștigăm.

— Foarte bine, foarte bine, răspunse Duca rîzînd de data asta de-a binelea. Își arăta maselele cînd rîdea și i se încrețea tot obrazul. Apoi redeveni serios: Sînt mulțumit de dumneata. Am să-ți mai inspectez sectorul mîine sau poimîine; terenul e favorabil pentru anumite operațiuni. Bună seara.

„Eu nu sînt mulțumit de dumneata – se gîndi Sterie, și apoi – ce fel de operațiuni, oare?“ dar nu răspunse decît:

— Să trăiți, domnule colonel. Permiteți-mi să vă conduc pînă la compania a doua.

— Nu, nu-i nevoie: îl am pe ostașul ăsta. Bună seara. Sergent, unde ești?

— Aici, să trăiți, răspunse sergentul Florea Marin, umbră amestecată în umbra fumurie a terenului pustiu dintre tranșee și baraje de sîrmă ghimpată.

Colonelul Duca se îndreptă spre el și pomiră amîndoi. Sterie rămase cu ochii după silueta dreaptă, milităroasă, care mergea pe cîmpul gol și sur, urmată de alta scundă, cu mișcări neprecise, țărănești. Se depărtau fără grabă, spre un capăt de cîmp care cobora apoi într-o văioagă, spre rîu. Coborîră și dispărură. Sterie se întoarse, reintră în tranșee și se îndreptă spre adăpostul lui. Era obosit, nu atîta trupește, cît în suflet.

Dindărăt auzi un foc de pușcă. Apoi, repede, altele trei. Apoi nimic. Apoi pe cineva, departe de tot, strigînd. Tresări. „Să știi că i s-a întîmplat ceva. Culmea e să mori ca un prost, din imprudență. Halal ofițer, se gîndi el cu ciudă. Nici n-o să mă întorc să văd ce-a fost.“ Și merse mai departe, ajunse la adăpost și se așeză în frig pe banca de tragere săpată în pămînt, ca să fumeze o țigară.

N-o isprăvise, cînd sosi alergînd greoi și suflînd greu Gogu Apostolescu.

— Domnule locotenent! Domnule locotenent!

— Ce e? întrebă Sterie și inima începu să-i bată mai tare. Nu știa de ce, dar își pierdu cumpătul văzînd mutra speriată a celui alt. Gogu se așeză lîngă el și șopti, gîfîind:

— A șters-o!

— Cine, mă? întrebă Sterie, cu inima bătîndu-i și mai tare. Înțelesese de altfel. Gogu Apostolescu șopti:

— Șeful! Duca! A fugit!

— Cum? A dezertat la inamic? întrebă Sterie și aruncă țigara.

Dar, spre propria sa mirare, își auzi glasul și auzi și cuvintele milităroase, „dezertat“, „inamic“, care i se părură deșarte, caraghioase. Dar n-avu vreme să se gîndească. Trebui să se ducă în fugă pînă la capătul tranșeei, să întrebe oamenii, să pornească împreună cu o patrulă către punctul prin care dispăruseră colonelul Duca și sergentul Florea Marin. Coborî în văioagă, unde se întrepucea sîrma ghimpată preț de un metru, locul gol fiind astupat cu o capră de lemn îmbrăcată și ea în sîrmă ghimpată. Capra era dată la o parte. Pe jos era întins

sergentul Florea Marin, nemișcat. Sterie se aplecă să vadă dacă mai trăiește. Nu se putea desluși nimic, era prea întuneric. Îl luă de umăr:

— Florea! Măi Florea!

Omul gemu stins, slab.

— Mai trăiește. Luați-l pe sus, măi.

El rămase în urmă, să împingă, împreună cu Gogu Apostolescu, bariera la loc; apoi se întoarseră în tranșee. La postul de comandă, la lumina unui felinar se uită la Florea Marin, ai cărui ochi stinși erau pe jumătate acoperiți de pleoapele căzute. Era galben, și-i cursese sînge din gură, pe obraz și pe gît.

— E mort, don' locotenent; a murit pe drum, zise unul din soldați. E împușcat în piept.

Sterie nu-și dădu seama ce simte, toată seara și toată noaptea, cînd, bineînțeles, nu dormi și nu dormi nici un ofițer, se întăriră patrulele, colonelul Vasilache plecă la comandamentul diviziei, împreună cu junele Armășescu, aghiotantul lui Duca, pe care-l arestă de la sine putere. Tîrziu, spre ziuă, cînd Istrate, Friedmann, Gogu Apostolescu și Dumitriu jucau cărți, Sterie ședea cu mîinile între genunchi și se uita în gol. Simți că cineva se uită la el. Tresări și se uită în sus. În tîlîni privirea lui Istrate, care se uită prompt în altă parte. Iar mai tîrziu, începură iar să vorbească despre dezertarea lui Duca, și atunci, Istrate, rîzînd în felul său lubric, cu ochii bulbucăți lucind parcă mereu de poftă a cărnii, întrebă:

— Bine, mă Sterică, și n-ai simțit tu nimic? Nu ți-a spus nimic? Ai fost cu el pînă la sîrma ghimpată, nu l-ai văzut că se cară?

— Fugi, mă, de-aicea, zise Sterie. Ce, ești nebun?

Vorbise pe un ton calm și indignat, ca un om nevinovat. Dar el nu știa. Nu era sigur că nu-i tremurase glasul. Nu era sigur că nu se făcuse alb la față ca varul. Nu era sigur că nu se trădase. Deși n-avea nici o vină. Dar îl străpunse o frică groaznică. Apoi slăbi și păru că i-a trecut.

VIII

Noaptea următoare, pe la orele zece, la postul de comandă al regimentului de grăniceri, sub cele șase rînduri de birme de stejar și cele șase straturi de pămînt, colonelul Vasila-che se uită dacă toți cei pe care-i chemase erau de față. Da, erau: Sterie, Dumitriu, Friedmann, Apostolescu, doi sergenți și un soldat.

— Domnilor, sînteți chemați la divizie ca să dați informațiuni asupra dezerțiunii trădătorului Duca.

Rostea cu plăcere și bărbăție cuvîntul „trădătorul“. Asta îi dădea o superioritate zdrobitoare asupra unui om admirat ani de zile de toată ofițerimea. Și acești mucoși care își permiseseră să rîdă de el, Vasila-che, cînd avusese o slăbiciune nervoasă, își călcaseră datoria, lăsîndu-l să scape pe trădător. „Să mai poftească să rîdă acum! Acuma să rîdă! Și mai ales, să rîdă peste vreo două ceasuri“, își spunea el cu un chicotit lăuntric de satisfacție.

— Dumneavoastră trei, Sterie, Friedmann și Apostolescu. Și ostașii ăștia trei. Sterie, îi predai comanda companiei lui Dumitriu. Plecați chiar acum, ca să fiți înainte de douăsprezece la divizie. Bună scara!

— Am onoarea să vă salut!

Ieșiră în întuneric. Friedmann îi șopti lui Sterie:

— Să vezi că am dat de dracu.

Sterie nu răspunse nimic. Îi era doar frică, o frică nelămurită. Porni pe cîmp, prin gropile de obuze, după Friedmann; ceilalți se țineau după el. „Am greșit; nu mi-am făcut datoria, se gîndea Sterie. O să mi se ia comanda. Deși, cum era să mă aștept la așa ceva?“

Îl trase pe Friedmann de mîncă.

— Mă, ascultă – șopti el – puteam să mă aștept la așa ceva? Spune și tu. El, Savantul, de ce nu s-a gîndit? Cui dracu îi trece prin cap să se aștepte la așa ceva?

Friedmann rîse sec, poticnindu-se în întuneric:

— De! Dacă n-ai citit regulamentul la paragraful „În caz de dezerzare la inamic a ofițerilor superiori“.

— Nu există așa ceva! șuieră Sterie. Apoi își luă seama și spuse mîhnit și cam plîngăreț:

— Mai faci și haz...

— Fac și eu haz de necaz, zise Friedmann și înjură: căzuse într-o groapă de obuz.

— Don'locotenent Friedmann! strigă din urmă Gogu Apostolescu, cunoașteți bine drumul?

— Da, îl cunosc; ce, ți-e frică să nu cumva să ajungem la nemți și noi?

— Dar taci, domnule, o dată! exclamă Sterie exasperat.

— Îl știu și eu; ăsta-i drumul ăl bun, zise unul din soldați, pe un ton liniștit.

Într-adevăr, fură opriți de santinele în capul unui sat, trecură pe lîngă camioane mari și tunuri înșirate de-a lungul uliței. Din loc în loc îi opreau patrule și se uitau la lumina unei lămpi de buzunar la hîrtia pe care-o scotea din buzunar Sterie. În sfîrșit, ajunseră la școala primară, unde intrară după un ultim control la poartă și după ce lăsaseră armele; n-avea decît Friedmann un revolver și cei doi sergenți și soldatul, baionetele.

— De ce să las revolverul? întrebă Friedmann. Nu-l las!

— Îl lăsați aici la mine și vă scriu pe o hîrtie numele dumneavoastră și seria revolverului, zise ofițerul de serviciu.

— Hai, domnule, lasă-l și nu ne mai ține aici în frig! exclamă Sterie nervos. Îi era frig și tremura ușor din cînd în cînd.

Intrară toți, tropăind greu, într-una din sălile de clasă ale școlii, care era acum cu desăvîrșire goală, cu pereții coșcoviți, scrijelați, mîzgăliți cu mii de inscripții cu creionul, cu un cui sau cu unghia; pe jos era murdărie, paie, hîrtii; ardeau lămpi de petrol ațurnate în pereți, iar soba de teracotă era rece ca gheața. Stăteau de o jumătate de minut, cînd intră un locotenent scund, bucălat, cu părul lins pe cap: era în tunică și cizme curate, cu guler alb sub gulerul înalt al uniformei. Îi privi rece pe cei de față și se uită la o listă, din care citi sec:

— Domnul locotenent Sterie Laurențiu.

— Eu, zise Sterie.

— Legitimația, vă rog.

— Poftim.

Bucălatul luă hîrțile, se uită la ele atent, apoi ridică niște ochi verzi, reci, cu care-l pironi pe Sterie drept în față, o secundă. Apoi îi întinse hîrțile:

— Mulțumesc. Poftiți afară.

Sterie ieși și ofițerul închise ușa după el, apoi citi iarăși din biletul pe care-l ținea în mînă:

— Locotenent Friedmann Aurel.

Afară, Sterie se trezi cu un sublocotenent de jandarmi care-l aștepta, și care se uită și el la o listă:

— Domnul locotenent Sterie?

— Eu. Dar de ce nu te prezinți dumneata întîi? răcni Sterie, simțind că i se urcă sîngele în cap.

— Sînteți arestat, spuse rece ofițerașul. Sterie se uită brusc în dreapta și în stînga, ca un animal încolțit. Santinele cu baioneta la armă. Jandarmul îi făcu semn cu hîrtia, calm:

— Pe-aici. Prima ușă pe dreapta.

Sterie porni greoi. Era obosit, murdar, plin de năroi, mirosea a sudoare și a ploșniță; ar fi vrut să facă o baie și să doarmă într-un pat curat. Intră pe prima ușă la dreapta, trecînd pe lîngă un soldat de santinelă, cu baioneta la armă. Ușa se închise îndărătul lui într-o clipă și cheia se suci în broască. Odaia era goală, murdară; într-un colț o vadră care mirosea urît. O luminare ardea pe pervazul ferestrei, luminînd prin geam gratiile de la fereastră. Sterie se așeză pe jos, oftînd, apoi se sculă, suflă în luminare și se culcă pe podea, trăgîndu-și peste urechi gulerul mantalei. Încercă să adoarmă. Era mai liniștit. „Ei, ce-o să ne facă? O să ne frece pîn-o să vadă adevărul, și după aia ne dă drumul. Măcar nu mai sîntem pe front.“

Dar nu era o consolare. E greu să aștepti așa, chiar cînd te știi nevinovat și ți se va da drumul cu siguranță; însă și așteptarea e grea, și pe urmă oboseala, frigul, păduchia. E greu.

Dar nu avu de așteptat mult: veniră să-l cheme la interogatoriu.

În aceeași zi, la aceeași oră, adică după miezul nopții, în salonul-birou al domnului Șerbănică Lascari, și chiar în camera de culcare (doamna Lascari trăsese peste pat un șal persan imens), două duzini de musafiri ședeau pe fotolii, pe scaune, pe taburete, pe pat și în-

tr-una din acele *causeuse* în formă de S, capitonată cu o catifea care începuse să se tocească. Domni grași, burtoși, bărboși cu gulere tari, cărare pe mijlocul țestei, monoclu sau lomion, botine cu elastic sau pantofi cu ghetre, cucoane în catifea violetă sau tafta neagră, cu gulere de dantelă și botine pînă la genunchi, cu nasturi de sidex și tocuri înalte, cu cocuri în vîrfurile capului, unele în ținuta de soră de caritate pe care-o pusese la modă regina Maria (coafură din văluri strînse pe lîngă obraz, à la Mater Dolorosa, rochie cît mai lungă, ca să nu se vadă maiestuoasele bulamace ale maiestății sale), stăteau și beau cafele (din proviziile misiunii militare britanice) și coniac (din proviziile misiunii militare franceze). Generali bătrîni și groși, așezați în fotolii cu sabia între genunchi, ofițerași tineri, cu fețele supte, decorați, întorși de pe front, tînărul Ghighi Duca, în uniformă a Corpului de Automobile, copiată după a armatei engleze, tînărul Dimitrie Cozianu, decorat și întors de pe front, doi ofițeri francezi, un colonel slab cu mustăți cărunte și un căpitan cu ochelari, care era în civil patron de cofetărie într-un orașel din departamentul Seine, un tînăr și blond maior rus, în redingotă și epoleți mari, și care vorbea franțuzește ca un francez, reprezentau masiv războiul. Tot războiul, sub forma sărăciei, redusese cina la o gustare de sardele și homar din conserve și adusese camioanele și automobilele corpului de armată rus al generalului Șcerbacev, gonind în mare viteză pe străzile Iașilor, zguduind clădirea băncii.

— Este rudă cu mine, după cum este frate *avec ce cher prince Duca*¹, spunea domnul Lascari, cu paharul de coniac în mînă. Dar și prințul Duca și cu mine, în clipe ca astea, nu putem avea două feluri de sentimente. Dacă ar fi prins, cu durere în suflet, aș subscrie la condamnarea lui.

Domnii militari și țivili, cu fălci grase, bărbie dublă și pungi sub ochi, dădeau din cap aprobativ. Tineretul nu dădea atenție cazului colonelului Duca, fiindcă prefera să stea de vorbă cu cucoanele, strecurîndu-le cu glas scăzut și repede complimente și propuneri precise: permisiile erau atît de scurte!

¹ Cu scumpul nostru prinț Duca.

— *Mais, est-ce qu'il n'était pas, par hasard, socialiste, anarchiste, enfin, gagné à la révolution?* ¹ întrebă frumosul maior blond cu epoleți mari aurii.

— *Allons donc, cher ami, c'est un boyard* ²! zîmbi Șerbănică Lascari.

— *Ah, vous savez, chez nous il y a eu des boyards qui veulent la révolution, c'est très chic, très à la mode à Péetrograd* ³, rîse rusul cam melancolic.

— *J'espère qu'on fera un exemple, hein, mon général?* ⁴ întrebă colonelul francez. Generalul Cilibia, gros, apoplectic, jovial, zise:

— Bineînțeles, împușcăm măcar cîtiva, să se-nvețe ăilalți minte că asta nu-i treabă pentru fitecine, nu dezertează orice țopîrlan!

Și începu să rîdă gras, încîntat de gluma sa și de ușoara jenă pe care o trezise. Ca s-o șteargă, Șerbănică Lascari îl asigură cu gravitate pe francez:

— *J'ai parlé cet après-midi à M. Bratiano, qui m'a assuré qu'on fera un exemple.* ⁵

— Dar dumneavoastră, de ce nu-i împușcați pe toți revoluționarii? întrebă deodată arțăgos Cilibia pe maiorul care, ținînd un *fume-cigarettes* de chihlimbar lung de-o șchioapă în mîna-i albă cu unghiile făcute, trăgea din țigară. Acesta zîmbi ironic, cu un amestec de pesimism fatalist de boier la sfîrșitul boieriei și de mîndrie rusească.

— *Ils sont trop, mon général: plusieurs fois la population de votre brave pays. Alors, vous comprenez...* ⁶

După care toată lumea vorbi despre altceva.

Iar mai tîrziu, spre ziuă, cînd musafirii domnului Lascari plecaseră de-o bucată de vreme, ofițerul anchetator îi lua interogatoriul lui

¹ Dar nu cumva era socialist, anarhist, în fine, cîștigat pentru cauza revoluției?

² Vezi-ți de treabă, dragul meu: e boier.

³ A, la noi au existat boieri care vor revoluția, e foarte elegant, foarte la modă la Petrograd.

⁴ Sper că se va face un exemplu, nu-i așa, domnule general?

⁵ Am vorbit azi după-amiază cu domnul Brătianu, care m-a asigurat că se va face un exemplu.

⁶ Sînt prea mulți, domnule general: de cîteva ori mai numeroși decît populația vitezei dumneavoastră țări. Așa că mă-nțelegeți...

Friedmann. Erau într-o odaie mobilată cu un dulap de fier, o masă și două scaune, iar în colț altă masă la care un sergent scria depozițiile. Pe masa anchetatorului era o lampă de porțelan pictat, cu un abajur de mătase, furată de prin vreun conac; pe masa grefierului ardea o lumînare.

— Avea sau nu avea o mare admirație pentru trădătorul Duca? întrebă rece și răbdător locotenentul bucălat, blond, cu ochi reci și palizi.

— Avea, dar noi toți aveam, răspunse Friedmann. Avea, dar asta nu înseamnă că era complicele lui. Așa mă puteți lua și pe mine drept complicele lui.

— Astea sînt interpretări, domnule locotenent, zise cellalt. Nouă ne trebuiesc fapte. Fapt e că avea o mare admirație pentru trădătorul Duca. Scrie, Tănăsescule.

— Bine, domnule locotenent, dar asta înseamnă să trageți faptele de păr! exclamă Friedmann și era gata să continue, dar cellalt îl întrerupse liniștit:

— Nu numai dumneata ai mărturisit că avea o mare admirație pentru trădătorul Duca; și celelalte depoziții și declarații arată același lucru. Și el a mărturisit.

— Dar nu-nseamnă nimic! Ei și? A mărturisit! Ei și? ți-pă Friedmann.

— Da, dar el a fost lăsat să apere retragerea regimentului unu grăniceri, cu ordin să nu părăsească poziția sub nici un motiv, pînă la noi ordine; și a părăsit-o, zise cellalt, calm și încăpățînat.

— Ha-ha! asta-i bună! rîse isteric Friedmann. *Eu*, domnule locotenent, m-auzi? *Eu* l-am tras cu forța de acolo, că primeam foc din toate părțile și ne-am fi curățat toți, mă-nțelegi dumneata?

— Asta spui dumneata acum, ca să-l aperi, răspunse cellalt nepăsător. De ce n-ați spus asta mai de mult? Și cum se face că trădătorul Duca a trecut tocmai prin sectorul admiratorului său?

— Păi ca să profite de admirația lui, să nu aibă nici o greutate! exclamă Friedmann cu un rîs nervos. E simplu! E clar!

— Nu e de loc clar. De ce să nu profite de admirația lui ca să treacă chiar cu știrea admiratorului respectiv?

Și aici, imposibilul anchetator zîmbi cu ochii mai luminați de satisfacție în fața propriei sale perspicacități. Friedmann rămase o clipă mut. Cellalt urmă:

— Nu vezi cum se leagă? Mereu retragere nemotivată, mereu în coadă o unitate al cărei comandant e admiratorul lui Duca. Nu se știe cum, nemții manevrează mereu pe flancuri coada coloanei noastre. De ce? Nu informați de admiratorul lui Duca, pe baza unor instrucțiuni de la Duca? Pe urmă, dezertarea lui Duca prin sectorul respectivului ofițer. Ofițerul, văzut de un soldat de santinelă în capul șanțului, se desparte de Duca și se uită după el pînă acesta dispare. Santinela din flancul stîng al companiei a doua trage patru focuri de pușcă după dezertor. Ofițerul nostru nici nu se întoarce. Toți soldații îl văd întorcîndu-se liniștit la adăpostul lui. Cînd vine cineva să-i comunice faptul, el ce face? Am declarația soldatului care stătea pe parapet lîngă ei și se uita cu binoclul la liniile inamicului.

Răsfoi în dosarul de pe masă.

— Uite-o: „Și atunci, don' locotenent Sterie s-a făcut galben la obraz și don' sublocotenent Apostolescu a zis: «Don' locotenent, a șters-o!» și don' locotenent Sterie a zis: «Cum? A dezertat la inamic?»

Închise dosarul.

— Notează bine că nu știa încă unde-o „ștersese” trădătorul. Prefăcîndu-se mirat, a spus mai mult decît putea să știe. A spus „a dezertat la inamic?” Dacă spunea „fugi, că ești nebun” sau „imposibil”, însemna că e cu adevărat mirat. Dar așa, a spus chiar ce făcuse Duca, și ce el nu putea ști la ora aceea atît de precis. Ce zici, domnule locotenent?

— Așa cum o prezinți, pare foarte posibil, dar nu cred, îl cunosc pe Sterie și sînt gata să garantez pentru el cu viața mea! exclamă Friedmann. Cellalt întrebă, fără insistență:

— Vrei să iscălești ce-ai spus acum?

— Da, iscălesc, și la nevoie îmi pun și capul! exclamă Friedmann tulburat, speriat și furios.

Îi era frică pentru Sterie. Nu se așteptase la asta. Citi și iscăli hîrtia pe care i-o supuse grefierul-sergent. Anchetatorul o puse la dosar și spuse:

— Eu nu mi-aș pune capul cu atîta ușurință, domnule locotenent. Sînteți liber.

Friedmann se ridică. Anchetatorul căsca și se întindea. Sergentul își strîngea hîrțile, cerneala, tocul. Afară se auzeau glasuri stăpînite. Cineva tuși pe coridor: o santinelă. Friedmann era student în drept cînd izbucnise războiul. Știa destul ca să-și dea seama ce însemna ceea ce auzeau.

— Domnule locotenent, aș vrea să vă pun o întebare. Sterie ce zice?

Cellalt se ridică, își luă chipiul de pe masă și și-l puse pe cap.

— De obicei nu se răspunde la asemenea întrebări, dar în cazul de față pot să vă spun că locotenentul Sterie a mărturisit tot, afară de complicitate.

— Cum, a spus că el a ordonat retragerea atunci?

— Da, contrariu declarației dumneavoastră, zise cellalt, zîmbind. Friedmann își pierdu cumpătul:

— Bine, omule, dar se vede fără ochelari că e un militar mîndru de meseria lui și care n-ar recunoaște în viața lui că acolo unde avea el comanda a hotărît altul! Nu înțelegeți?

— Nu înțeleg și nu cred, zise cellalt. Ce nevoie avea să mintă cînd e viața lui în joc?

— Dar poate că nu știe că e în joc viața lui!

— O să afle, zise cellalt. Vă salut. Pe aici, vă rog.

IX

În prima zi, Sterie răspunsese întrebărilor absolut deschis. Era sigur că va scăpa: era prea evidentă pentru el absurditatea acuzației. A doua zi, văzu încotro se îndreaptă întrebările. Anchetatorul, ca să-l facă să recunoască anumite lucruri, îi citea crîmpeie din declarațiile altora, fără să-i numească persoanele. Atunci începu Sterie să se sperie de-a binelea, se zăpăci, se contrazise.

În intervalele dintre interogatorii, stătea în odăița cu gratii la fereastră. Nu putea să doarmă. Își simțea pielea feței uscată, întinsă: simțea cum transpiră numai pe frunte și pe aripile nasului. O stare de trezie ascuțită dar de neputință intelectuală îl făcea să stea cu ochii deschiși, fără să se gîndească la nimic anume, asistînd doar la desfă-

șurarea înîmplătoare a gîndurilor care-i veneau, nu știa nici el de unde, și se duceau, nu știa nici el încotro. Îndeosebi își imagina scenele întîmplute, transformîndu-le. Era în tranșee cu Duca. Acesta îi spunea:

„Poți să-ți vezi de treabă, cu îl am pe ostașul ăsta“.

Dar Sterie răspundea:

„Nu se poate, domnule colonel: de aici încolo nu mai merge nimeni decît cu învoire sau ordin de la mine“.

Nu, nu era bine, căci Duca rîdea, încruntat și arătîndu-și măselele.

„Și ce, dumneata mie nu-mi dai învoire?“

„Nu, domnule colonel – striga pătimaș Sterie – nu, fiindcă sînteți un trădător!“

Colonelul Duca vîrî mîna în buzunar să scoată pistolul. Sterie se repezi să-și scoată și el revolverul din tocul de la centură, dar nu nimeri butonul de alamă, se moșmondi două secunde, în care timp Duca scoase pistolul și, rîzînd, îl ținti în piept pe Sterie. Rîzînd, ceea ce era cu totul neașteptat. Era înfiorător. Cum putea un om să ridă cînd îl omoară pe altul?

Sterie se trezi din visarea lui, cu inima bătînd de spaimă, ca și cum s-ar fi aflat într-adevăr în fața pistolului unui ucigaș. Ce prostie! N-ar fi avut cum să știe că Duca voia să dezerteze. Deci n-ar fi avut de ce să-l împiedice.

Da, dar ar fi putut bănuî. Presimți. Retragerea neconținută, fără motive temeinice, numai din neîncredere în forțele noastre și din frică admirativă față de germani. Pe urmă vorba aceea aruncată la întîmplare: „Cum vezi soarta războiului?“ Ar fi trebuit să ghicească.

— Aș fi trebuit să ghicesc, zise Sterie cu glas tare, fără să-și dea seama. Apoi urmă în gînd:

„Nu, nu puteam ghici. N-am ghicit“.

Poate tot în clipa cînd îi dăduse drumul din tranșeea companiei sale, fusese făcută greșeala.

„Stați, domnule colonel! Nu puteți trece pe aici!“

Duca îl privea de sus, încruntat și aspru.

„Și mă rog, de ce n-aș putea trece? Nu-mi dai dumneata voie?“

„Vă rog, reveniți la postul de comandă al baiaionului, și de acolo vi se dă un om să vă ducă în sectorul companiei a doua!“ spunea Sterie speriat de propria sa îndrăzneală. Să-l oprească pe colonelul comandant al brigăzii! Și fără ordin. Nu era oprită de nimeni trecerea

din tranșeele unde era compania întâi, în cele din dreapta, unde se afla a doua. Linia a doua de tranșee era chiar comunicantă. Duca n-avea cum să nu știe asta.

„Cine ți-a dat ordin în sensul ăsta, domnule locotenent?“ întrebă el, superior, disprețuitor și rece.

„Domnul colonel Vișoran!“

„Colonelul Vișoran e comandant de batalion, iar eu sînt comandantul brigăzii, tinere. Ce e cu dumneata? Bagă-ți mințile în cap, pînă nu-mi pierd răbdarea!“

„Vă rog să mă scuzați, nu vă pot lăsa să treceți pe aici, fără ordin de la domnul colonel Vișoran!“ gîfîia Sterie, îngrozit de ce face.

„Bine, am să trec pe la Vișoran și pe urmă vorbesc eu și cu dumneata!“

Îi întorcea spatele și pornea îndărăt prin tranșee. La postul de comandă al lui Vișoran, grosul și mustăciosul colonel de grăniceri urla la Sterie:

„Ce, ai înnebunit? Vrei să fii trimis la balamuc ca să scapi de front? Pe ce lume te afli? N-am dat nici un ordin, domnule colonel! Pofțiți; vă însoțesc“.

„Nu e nevoie, Vișorane. Mă duc să văd cum arată terenul și barajele de sîrmă ghimpată și pe urmă viu la dumneata să discutăm ce se poate face ca să recîștigăm malul cellalt. La revedere.“

„Am onoarea să vă salut!“

Și pe urmă tot ar fi fugit; dar toată lumea ar fi știut că Sterie s-a opus, că Sterie nu i-ar fi dat drumul, inventînd pe loc un ordin pe care nu-l primise, și acuma n-ar sta la arest, așteptînd să fie trimis în fața Curții Marțiale, care era în stare să-l degradeze, să-l bage într-un detașament de pedeapsă!

Se trîni într-un cot pe paiele de pe jos și gemu de durere. „De ce n-am făcut așa?“

Dar cum să fi făcut așa? Cum ar fi îndrăznit să inventeze un ordin care nu exista, ca să împiedice să se îplinească o dorință a comandantului brigăzii, colonelul Duca, fost profesor la Școala Militară, apoi profesor la Școala de Război, unul din cei mai respectați ofițeri din armată. Cum l-ar fi putut bănuî? Căci fără bănuială toată chestia cu ordinul fictiv nici nu putea fi imaginată. Dar cum să-l bănuiască?

Cui i-ar fi putut trece prin minte așa ceva? Imposibil! Imposibil! Și totuși, așa fusese.

— Ah, de-aș fi știut! gemu Sterie. De-aș fi știut!

Și iar începea să depene toată povestea de la cap, să încerce soluții posibile, să-și închipuie cum ar fi fost. Nu, nu s-ar fi putut. Nu s-ar fi putut în nici un fel, decât doar tocmai așa cum se întâmplase. Doar dacă Duca s-ar fi hotărât să fugă printr-altă parte. Bestia! Ticălosul, nemernicul, cîinele turbat, dement! „Ce aveai cu mine?” îl întreba Sterie în gând. Singurătatea în care era ținut și starea febrilă în care se afla îl făceau să vadă extrem de limpede cu ochii minții tot ce-și închipuia. Îl vedea cum îi rîde în nas: „Foarte bine! Foarte bine! Sînt mulțumit de dumneata. Am să-ți mai inspectez sectorul mîine sau poimîine, terenul e favorabil pentru anumite operațiuni”.

— Cîine! Jigodie! Lepură! Îți mai și bați joc de mine, mîrîi Sterie sărind în picioare și începînd să se plimbe cu pași mai și grăbiți prin odaia cu gratii la fereastră, cu zidurile pline de nume și date scrise cu creionul, alături de desene stîngace, obscene.

„Anumite operațiuni! Cred și eu!” rîse Sterie cu amărăciune: Îi venea să urle de ciudă că nu-l are în mîini, să-l strîngă de gît, să-l sugrume pînă-i rupe șira spinării cu mîinile. Gemea de dorință să-l ucidă pe Duca și de suferință că nu-l are în mîini. Și-l aducea aminte, tremurînd de aversiune, de scîrbă, cum îl cunoscuse profesor, apoi comandant, cum îl admirase, cum îl adorase, cum ar fi intrat în foc la un semn al lui. „Îți încredințez o misiune de onoare, spunea Duca privindu-l în ochi și cu gravitate. O misiune de onoare.” Sterie se opri în fața zidului privindu-l cu ură dementă, și ridică pumnii, să și-i zdrobească de perete. Se opri, se-ntoarse în călcîie și se duse să se-ntindă iar pe jos, ofînd și răsufînd greu, apăsător.

Astfel trecu fără întrerupere prin stadii de supraaflărare a nervilor urmate de stări de adîncă depresiune, după care apărea din nou surescitarea. Pînă cînd, în seara celei de-a treia zile, un ofițer de jandarmi intră în odaie și-i spuse să-l urmeze. Îl scoase din odaie, pe coridoare și afară din casă. În curte (Sterie se uită iute la poartă, dar era păzită de santinele, la garduri, dar erau prea înalte) aștepta un automobil descoperit, plin de praf, cu un soldat la volan. Jandarmul îl pofti pe Sterie să se urce pe pernele de piele crăpată, se așeză lingă el și încercă să-i puie o pereche de cătușe. Sterie se feri:

— Ce faci, domnule? Ce-s astea?

Jandarmul se uită la el. Era un bărbat tînăr și scund, cu o fețișoară fină și mustață subțire, blondă: băiat de familie, crescut în puf. Privirea-i era rece. Zîmbea:

— N-are rost, domnule locotenent. Trebuie.

— Unde mă duci? Întrebă Sterie.

— La P...

Și numi orășelul moldovenesc cel mai apropiat în spatele frontului.

— De ce? Ce e acolo?

— Nu știu, domnule locotenent. Dați mîinile înapoi.

Sterie întinse mîinile. Oțelul i se păru rece. În mașină, mai tîrziu, i se făcu frig. Bătea vîntul, era vreme urîtă, veneau de sus fulgi rari, orizontul era plumburiu; pe șosea treceau coloane de căruțe mîinate de soldați în opinci și căciuli, tunuri, automobile cu ofițeri superiori, camioane cu roțile în benzi de cauciuc, fără pneumatice și huruind cumplit. Copii murdari și triști, găini scăpate din curți, cîini slabi treceau șoseaua în sate, strecurîndu-se printre căruțe, cai și mașini. Era un frig uscat pătrunzător. Sterie începu să tremure, apoi să clănțăne din dinți. Cellalt se uită la el cu coada ochiului, se înfundă mai tare în colțul lui și nu spuse nimic. La orice întrebare a lui Sterie privitoare la anchetă, răspunse că nu știe nimic. Ultima parte a drumului o făcuseră în cea mai mare tăcere; se auzea numai vîjiitul motorului; iar jandarmul, care era aproape, auzea dinții lui Sterie cum clănțăneau de frig.

Mașina intră în curtea uneia din cazărmiile clădite pe un delușor, în marginea orașului, unde nu se vedeau decât copaci negri, scheletici, jos orașul cu acoperișuri negre, turlele cenușii ale celor două biserici, iar dincolo, cîmpuri deșarte, dealuri, negură sură; undeva departe se ghiceau matahalele sumbre ale munților. Era seară: pe Sterie îl vîrîră într-o odaie fără lumină, cu un pat de fier, saltea de paie, pernă umplută cu paie și pătură deasupra; închiseră ușa și-l lăsară în întuneric, sub dreptunghiul cenușiu al geamului de deasupra ușii, care se întunecă în curînd. Sterie nici nu știa cît e de obosit: adormi în cîteva minute și dormi adînc, visînd neîncetat scene în care erau amestecați colonelul Duca, soldatul Florza Marin, colonelul Vișoran, Friedmann, Gogu Apostolescu, dar și persoane neașteptate, ca tatăl și frații lui, maică-sa, niște prieteni din copilărie; erau vise apăsătoare,

triste, din care rămînea cu un simțămînt de mare amărăciune și strîngere de inimă, ca să treacă în alte vise, tot atît de dureroase.

Îl trezi în zori cineva care-l scutură de umăr. Era un locotenent cu lornion, palid, cu o mutră prelungă și morocănoasă. Se prezentă. Era avocatul.

— Curtea Marțială are să judece cazul azi după-amiază începînd de la orele patru, spuse el posac.

— Cum? Dar n-ai timp să-ți pui la punct apărarea! Nu știi cum a fost! zise Sterie înfrigurat.

Cellalt dădu din cap.

— Am cercetat dosarul.

— Așadar nu știi! N-au înțeles nimic! Să-ți explic!

Și Sterie îi vorbi vreme de două ceasuri și jumătate, încercînd să-l convingă că totul e absurd, că nici n-avea rost toată ancheta, că nu putea fi pedepsit în nici un fel, pentru nimic, căci orice ofițer, în situația lui, n-ar fi făcut nimic altceva și nici n-ar fi putut face altceva.

— Dumneata nu știi cum e milităria? Știi foarte bine! Ce eram să fac? Și cum eram să mă gîndesc? Cum să-mi trăsnească prin minte că marele Duca dezertează ca un răcan speriat? Spune și dumneata!

Avocatul își luă note într-un carnet; îi punea întrebări, ascultă cu capul plecat, uitîndu-se în neștire la podea prin lornion, apoi dădea din cap: înțelegea; se vedea bine că înțelege.

— Dar ce-i cu dumneata? Ce ești așa de trist? întrebă Sterie cu o veselie nervoasă. Parcă dumitale ți s-ar face proces, nu mie.

— Așa sînt eu, rîse silit avocatul. Te rog să mă scuzi.

— Ei, ce zici de situație? Scap, nu? La ce mă poate condamna? întrebă iar Sterie, privindu-l lacom, îngrijorat.

Cellalt clătină din cap:

— Să vedem... să vedem...

— Cum, domnule, nu poți să-mi spui cum vezi dumneata procesul? Ce fel de avocat ești? strigă Sterie furios.

Avocatul murmură:

— Ba da, am elemente pentru o pledoarie convingătoare. Sînt convins că ești nevinovat și ar trebui să fii achitat fără să se mai ridice ședînța! Dar eu nu sînt Curtea, sînt avocat, nu uita.

Se uită la Sterie și plecă ochii.

— Ai încredere în mine; o să fac tot posibilul.

Și plecă, zicînd că vrea să mai studieze dosarul și ultimele notițe. Sterie rămase singur, cu un fel de îngrijorare pe care nici el n-o înțelegea. Acuma, cînd îi mai spusese o dată avocatului toate argumentele care-l dovedeau nevinovat, învinuit în chip absurd, se întărise așa de tare în convingerea că nu i se poate înîmpla nimic, încît nici nu mai putea mîncă. Aștepta cu nerăbdare ora patru. Avocatul îi adusese țigări; își petrecu timpul fumînd și plimbîndu-se în sus și în jos în odaia goală, care mirosea greu a iuft.

În sfîrșit, avocatul și doi soldați cu baioneta la armă veniră să-l ia. Trecu în neștire prin coridoare lungi, înalte și reci, pline de soldați care vorbeau tare (dintr-o odaie alăturată se auzea alunecarea și clănțănitul metalic al unei mitraliere la al cărei închizător umbla cineva), în mirosul de iuft, de unsoare de arme, de sudoare rece și de iahnie de fasole. Intrară apoi într-o odaie unde doi soldați care scriau la mese se ridicară în picioare, trecură prin ea și ajunseră într-o sală largă, cu harta țării în fund pe perete, cu multe bănci de clasă, puse unele peste altele într-un colț, și cu un spațiu mare gol, de scînduri vopsite roșu-cafeniu, spălate și mirosind a creolină, unde nu se aflau decît o masă lungă cu o cruce pe ea, cinci scaune goale la această masă, o altă masă în dreapta, o bancă de școală în stînga. Sterie se așeză în banca de școală, avocatul lîngă el și soldații rămaseră în picioare în spatele lui Sterie. Intră un maior magistrat, încheiat pînă la gît, cu guler alb, o mutră rece, sprîncenată, gravă, cu gușa sprijinită pe gulerul înalt. Îl salută toți patru, el salută fără să-i privească și se așeză la masă. Intră un soldat fără capelă și fără centură, care-și aduse o măsuță și un scăunel. Apoi Curtea: un colonel cărunț și mic de stat, un locotenent-colonel gras și roșu, un maior slab și galben cu mustați negre, un locotenent și un sublocotenent, uscățiv, cu uniforme decolorate și peticite: veniți de pe front.

Era foarte ciudat. Lui Sterie nu-i venea să creadă nici că e adevărat, nici că i se înîmplă lui toate acestea, nici că pot avea loc urmări grave. Ascultă actul de acuzare, rostit de maiorul cel grav și antipatic, unde reveneau mereu cuvintele „trădare“, „trădătorul“, „dezertare de sub drapel“, „favorizarea dezertării“, complicitate; și se uita la un punct de pe hartă unde hîrtia lustruită și colorată se rupsesese și se vedea pînza albă de dedesubt, pe care era lipită harta. Asculta totuși cu mare atenție și încerca să priceapă, dar ochii și

mintea îi alunecau mereu spre bucăţica aceea din mijlocul hărţii unde hîrtia era ruptă. Dar cînd începu interogatoriul său, îl cuprinse indignarea şi tristeţea. Colonelul preşedinte al Curţii Marţiale se răstea la el, îi vorbea sec, aspru, duşmănos. Era un om cărunt, cu trăsături mici, cu faţa albă-cenuşie a omului de birou. Îi dădu voie procurorului să-i puie lui Sterie întrebări jignitoare. Sterie protestă, iar preşedintele îl repezi cu asprime.

— Treci la locul dumatăle, îi spuse el în sfîrşit. Să intre martorul Friedmann Aurel.

Sterie se întoarse şi-l înghiţi pe Friedmann cu o privire lacomă. Acesta îi făcu un semn şi pe urmă nu se mai uită la el. Dar răspunse în aşa fel întrebărilor, încît colonelul îl repezi şi pe el:

— Eşti martor, domnule locotenent, nu avocatul acuzatului!

Friedmann plecă din faţa mesei Curţii Marţiale, aruncîndu-i o privire lui Sterie, fără umbră de zîmbet, o privire tristă şi cercetătoare. Sterie însă îi surîse, mulţumit: deşi preşedintele era răuvoitor, Friedmann spusese destule ca să se vadă ce absurdă era toată povestea. Sterie nu fu mai puţin mulţumit de ceilalţi martori, afară de soldatul care stătuse de santinelă la capătul tranşeei şi-l văzuse cum îşi ia rămas bun de la Duca şi de soldatul care era la luneta de observaţie lîngă adăpostul lui Sterie, cînd venise Gogu Apostolescu să-i anunţe dezertarea lui Duca. Oamenii nu spuneau decît ce văzuseră, dar procurorul le punea întrebări tendenţioase şi încerca să arate că sub gesturile cele mai simple şi cuvintele cele mai fireşti se ascundea un înţeles criminal.

— Şi s-au salutat, sau şi-au dat şi mîna?

— Nu-mi aduc aminte.

— Ia sileşte-te să-ţi aduci aminte: nu cumva şi-au dat mîna, sau s-au îmbrăţişat?

— De îmbrăţişat, n-aş zice, don' maior; de dat mîna, poate, da' de îmbrăţişat, nu.

— Aha, prin urmare şi-au dat mîna.

— Nu mi-a dat mîna! răcnea Sterie.

— Tăcere, acuzat, sau te scot din sală! exclama preşedintele.

Sterie se-niorcea spre avocatul său şoptindu-i febril:

— Nu dădea mîna niciodată cu ofiţerii subalterni; parcă cine dă mîna în felul ăsta? Nu sîntem toţi ofiţeri? Nu ştiu? Ce, ne jucăm, ne păcălim?

După interogatoriu vorbi procurorul, arătînd că trădătorul Duca informase neconţinut pe inamic asupra mişcărilor brigăzii, care fusese respinsă, iar el o retrăsese aproape fără lupte. Cînd nu putuse evita ciocniri de ariergardă, însărcinase cu comanda ariergardei pe admiratorul său fanatic (aşa cum fuseseră obligaţi să recunoască şi martorii apărării), locotenentul Sterie, care făcuse şi el jocul şefului său. În schimb, unicul contraatac al brigăzii fusese lansat în teren împădurit, care ar fi fost dezastruos pentru trupă dacă inamicul n-ar fi rezistat slab eroicului avînt al soldatului nostru. Şi deşi terenul fusese cucerit, el fusese abandonat fără luptă îndată după aceea. Simţindu-se bănuît, trădătorul dezertase la inamic, cu complicitatea admiratorului şi uneltei sale, locotenent Sterie, care rămăsese în liniile inamice, fără îndoielă, ca agent al lui Duca, sperînd să înşele buna-credinţa a ofiţerilor şi trupe din bravul regiment unu grăniceri. În concluzie, Sterie se făcuse vinovat de crima de înaltă trădare, prevăzută şi pedepsită de articolele şi paragrafele (şi înşiră un pomelnic de articole şi paragrafe) din codul Justiţiei militare, cu degradarea în faţa frontului trupelor şi pedeapsa capitală prin împuşcare.

„E nebun, se gîndi Sterie... Sînt nebuni. Dar asta e meseria lui de procuror: să ceară pedeapsa şi, dacă se poate, maximă. Dar cine-l poate lua în serios? “ Şi se-ntoarse cu o curiozitate febrilă spre avocat. Acesta îşi scoase lornionul de pe nas, şi-l şterse, apoi şi-l puse la loc şi începu să vorbească foarte calm. După el, tot edificul argumentării făcute de acuzare era întemeiat pe bănuieli şi presupuneri. Nici o faptă materială, nici o dovadă, nici o mărturie nu arătau în mod probant temeinicia acuzării. Într-unul din punctele cele mai importante, anume cînd se încerca a se face o crimă din retragerea lui Sterie de pe poziţia unde avea ordin să reziste pînă la capăt, martorii arătaseră că Friedmann fusese acela care ceruse retragerea. Acuzarea se baza pe propria mărturie a lui Sterie, pe care acesta, dintr-un sentiment de onoare militară rău înţeles, nu voia să şi-o retragă. Dar explicaţia psihologică a faptului era mult mai plauzibilă după părerea apărării, decît interpretările machiavelice ale acuzării. Un om machiavelic fusese, ce-i drept, Duca; dar asta nu însemna că se găseşte uşor un al doi-

lea de acest fel. Să aprecieze Curtea greutatea răspunderii unei erori judiciare, care poate apăsa o viață întreagă pe conștiința și numele cui a săvârșit-o.

Și așa mai departe, și așa mai departe. Sterie știa că avocatul are dreptate, că spune adevărul, că argumentele sale sînt convingătoare. Și lucru ciudat și îngrijorător, de ce vorbea avocatul mai mult, de aceea i se părea lui Sterie că se risipește toată argumentarea, că sînt vorbe ca și ale procurorului, vorbe contra vorbe, unele la fel de adevărate ca altele. Asta îi dădea o oboseală, o somnolență. Abia observă cînd isprăvi de vorbit avocatul și veni să se așeze iar lîngă el. Președintele zise ceva. Sterie ședea în bancă, inert. Avocatul îi făcu semn cu cotul. Sterie tresări. Președintele întrebă iar:

— Acuzat, mai ai ceva de spus?

— Ridică-te, șopti avocatul.

Sterie se ridică și spuse, destul de șters:

— Domnule colonel...

— Zi-mi „domnule președinte“!

— Domnule președinte, mi-am făcut datoria.

— Bine, zise președintele. Ridicăm ședința.

Sterie se întoarse cu avocatul și santinelele după el, și rămase cu avocatul în odaia lui.

— Ești nevinovat, zise avocatul. Cred că au văzut și ei. Vrei o țigară?

— Mi-am făcut numai și numai datoria. Oricare ofițer ar fi făcut la fel în locul meu, zise Sterie, cu ochii în gol. Se simțea obosit. Urmă: — O singură dată nu mi-am făcut-o. Cînd am primit să ne retragem. Mai bine rămîneau acolo și mă curățam luptînd decît să mă facă domnul maior ăla la fiecare frază „trădător“, „fără onoare“ și alte asemenea. Aș fi vrut să-l văd pe el acolo ce făcea!

Avocatul îi aprinse țigara și Sterie începu să tragă din ea. Peste zece minute, veni un soldat să-i cheme. Iarăși, același drum. Curtea Marțială intră, primită în picioare de cei cîțiva oameni din sală. Președintele citi o hîrtie: în baza actului de acuzare, a debaterilor, rechizitoriului și pledoariei, în virtutea articolelor și paragrafelor ațut și ațut din legea cutare și cutare, locotenentul Sterie Laurențiu este vinovat de crima de înaltă trădare și ca atare e condamnat la degradarea în fața frontului trupe și pedeapsa capitală prin împușcare.

Locotenentul din Curtea Marțială se uită la Sterie, apoi în pămînt. Colonelul își puse hîrtia în buzunar și spuse:

— Să fie scos condamnatul.

Sterie stătea, nemișcat. „Sînt nebuni. Sau visez eu. Nu se poate.“ Cineva îl luă de umăr. El se lăsă dus; trecu prin coridoarele pline de soldați. „Trec printre ei și sînt condamnat la moarte. Ei nu sînt. Curios.“ Se simțea altceva decît ei; și totuși era om și el. Curios.

Ajunși în odaia în care era păzit, avocatul zise:

— Prevedeam. Vor să facă un exemplu. Puțin le pasă dacă ești vinovat sau nu. Am și făcut cererea de grațiere la rege. Uite-o aici. Iscălește-o. Uite un toc.

Sterie iscăli cu mîna tremurînd.

— Nu se poate, zise el. Sînt nebuni. O să mă grațieze. Nu-i așa?

— Să-ncercăm, zise avocatul. În orice caz, fii bărbat. Ține-ți firea.

— Da, zise Sterie, absent. Da. Cum vrei dumneata.

Avocatul voi să plece. Sterie îl apucă de braț:

— Nu te supăra. Spune-mi. Dar știi, sincer de tot: crezi că scap?

Avocatul se uită într-altă parte.

— Nu știi, frate. De unde vrei să știi eu?

Sterie îl apucă de amîndouă brațele și-l zgudui:

— Nu. Nu. Spune-mi. De la început, așa îmi răspunzi. Eu te întreb *ce crezi dumneata*. Știai că vor să mă condamne. Ai și spus. Vor să facă un exemplu. Atunci de ce să mă grațieze? Ai? Ia spune!

Avocatul oftă adînc. Era palid de tot. Murmură:

— Țin' te tare.

— Dar spune! Spune! Am o șansă? Am? Ia spune: am?

Se agăță de el și-l privea în ochi cu o curiozitate mistuitoare.

— Nu cred, spuse avocatul și plecă pleoapele.

Sterie îi dădu deodată drumul. Se duse să se așeze pe pat, cu mîinile spînzurînd între genunchi.

— A, așa, zise el pe un ton șters.

Avocatul își freca brațele: îl dureau unde-l strînsese Sterie. Acesta zise pe același ton oarecare:

— Domnule, parcă visez.

— Țin' te tare, zise avocatul.

Sterie dădu din umeri. Avocatul nu mai spuse nimic și ieși. Sterie se ridică și se repezi după el, la ușa închisă. Deodată i se slîșiasc

inima de o spaimă cumplită: lăsase ceva nefăcut, neîncercat. Apoi își aduse aminte că nu mai rămânea nimic de încercat, că iscălise cererea de grațiere. Trebuia să aștepte. Începu să se plimbe de sus în jos prin odaie. Afară, santinelele îi auzeau cizmele pe țiment. Peste două ore, se schimbară santinelele. Peste alte două, iar. Și așa mai departe. Trăgeau cu urechea:

— Tot se plimbă? întrebau noii-veniți.

— Tot.

X

Îi era o foame cumplită. Înghițea mîncarea din castron pe nemestecate, se liniștea un sfert de ceas, și pe urmă i se făcea iar foame. Fuma tot timpul. Îi adusesese avocatul cîteva pachete cu țigări, și le fuma, plimbîndu-se fără încetare. Cîteodată mai repede, cîteodată mai încet. Cîteodată se azvîrlea pe pat și aștepta să adoarmă. Nu putea adormi. Sărea în picioare, și pornea iar.

„Nu, nu se poate, își zisese el. O să mă grațieze. Să am răbdare, să nu-mi pierd nervii. Trebuie doar să aștept.” Și se plimba, gîndindu-se. Vedea careul de trupe, stîlpul sau un zid; venea un ofițer să-i smulgă epoleții și să-l plesnească cu ei peste obraz.

Se apucă de obraji cu mîinile. Se încălzise tot, de rușine. Pe urmă, trebuia să-l lege de stîlp. Un stîlp gros. Îl vedea lîngă el, aici în cameră. O putere uriașă îl mișca, îl împingea de la stîlp, îi venea să fugă; se ținea din răspuțeri să nu se facă de rușine în fața tuturor oamenilor, care să spuie apoi că a murit ca un laș, dar nu se putea împotrivi. O rupea la fugă! Dar în aceeași clipă îl înhățau pumni zdraveni și-l îmbrînceau spre stîlp. Îl țineau lipit de stîlp, pe cînd un subofițer îl lega strîns.

„Nu, nu se poate. E o nebulie! O să mă grațieze!” Niciodată nu simțise cu atîta evidență imposibilitatea, absurditatea faptului ca el să fie împușcat. Nu se putea ajunge acolo.

Se oprise din plimbat în clipa cînd se gîndise la stîlpul de execuție. Acuma porni iar.

„O să mă grațieze. Trebuie să mă grațieze.”

Dar a treia zi de la condamnare veni răspunsul: regele refuza să grațieze un ofițer trădător!

Sterie era în odaie cu avocatul care îi adusesese vestea. Pricepuse din prima clipă dar așteptase, palid și cu ochii mari, să audă. Apoi izbucni într-un geamăt scurt, un fel de sughiț de plîns, și-și acoperi ochii cu dosul pumnului stîng. Se duse la perete, cu mîna pe ochi. Ținea mîna dreaptă pe perete, ușor, numai cu vîrfurile degetelor. Apoi se-ntoarse spre cellalt. Era alb de tot la față și ochii îi străluceau, umezi. Spuse, ca un copil.

— Mi-e frică.

— Fii bărbat, murmură cellalt. Țin' te tare.

— Mi-e frică să nu urlu... să nu mă tîrăsc... să nu mă zbat... mi-e frică să nu mă fac de rușine, șopti Sterie și începu să-i curgă lacrimi pe obraji. Apoi și le șterse cu dosul mîinii.

— Ține-ți firea, ești om de onoare, ești bărbat, zise avocatul. Îi era penibilă scena. Dar trebuia să stea cu el: omul era nevinovat.

Sterie zise:

— Care onoare? O să mă plesnească peste obraz cu epoleții. Care bărbat? Dă-mi o femeie, să vezi că în momentul ăsta nu sînt bărbat.

Avocatul tăcu.

— De ce să mor? întrebă Sterie fără să se uite la el. De ce?

Avocatul nu știa ce să răspundă, deci nu răspunse.

— Pentru întărirea disciplinei, zise Sterie. Ca să nu dezerteze ăilalți, împușcăm un nevinovat. Ah! Aah!

Scrîșni din dinți de se auzea de la doi pași. Gemea de furie, scrîșnea din dinți și mîinile făcute gheare trăgeau de pulpana mantalei; dar erea postav tare, nu se rupse. Lui Sterie îi ieșiră pe frunte broboane de sudoare. Îi aruncă avocatului, cum ședea pe pat, o privire de jos în sus, o privire tulbure, pe sub sprîncene, de ciine turbat. Întrebă:

— Cînd e? Mîine?

— Mîine la opt dimineața, îngînă avocatul.

Sterie rămase cu ochii la el. Avocatului i se făcu frică. Întrebă:

— Ai nevoie de ceva?

Sterie nu răspunse. Avocatul zise:

— Trimite-mi vorbă prin planton.

Și ieși cît mai ușurel cu puțință. Trecu pe la părintele Ionescu, confesorul militar, și-l trimise la condamnat. Preotul bca ccai, singur, și

citea un roman ferfenițit. Se ridică îndată, își încheie sutana cenușie, își puse pe cap melonul cenușiu cu rozeta tricoloră de ofițer în frunte, își luă cartea și patrafirul sub braț și se duse prin curțile interminabile și pe culoarele gălăgioase ale cazărmii, să bată în ușa condamnatului. Un glas răgușit întrebă:

— Cine e?

— Preotul, fiule, părintele Ionescu.

Un urlet cumplit îi răspunse. Condamnatul zbiera ca o fiară, înjurând de dumnezei pe preot, pe rege, armata, țara întreagă, pe sine însuși, cu un asemenea glas schimonosit, neomenesc, încît soldații de santinelă la ușa înghețaseră cu puștile pe umeri: niciodată nu-și închipuiseră că cineva poate să urască atît de sălbatic pe Dumnezeu, pe preot, pe cei mari, pe rege, și așa mai departe, lucruri de care ei știau că trebuie să-ți fie frică; iar glasul unui om în starea în care era Sterie, urletul singur, are puterea de a zgudui nervii ascultătorului, punîndu-l într-o stare de tulburare și de spaimă. Preotul așteptă să se potolească Sterie și le șopti ostașilor:

— Dacă mă cheamă, veniți careva să-mi spuneți.

Asta se petrecea spre seară. Plantonul veni la orele unsprezece să-l scoale din somn.

— Vă cheamă, părinte.

— Cine? Ce? Care ești acolo? răcni popa din pat.

— Plantonul, părinte. Vă cheamă don' locotenent pe care-l împușcă mîine.

— Bine, viu, zise preotul și începu să-și caute ghetetele, gemînd și suflînd ca omul sculat din somn.

Sterie ședea pe pat și-l aștepta. Se uită la el, palid și speriat. Preotul era un om de vreo treizeci și opt, patruzeci de ani, înalt, cu oleacă de burtă și o față blajină, lată, mare, liniștită.

— Bună seara, fiule, zise preotul și se așeză lîngă el.

Sterie nu se mișcase. Zise șters:

— Părinte, ce mă fac?

— Roagă-te, dragul meu, zise cu blîndețe preotul.

— Nu pot. Am încercat.

— Mai încearcă, fiule, rugăciunea e singura scăpare.

— Nu pot, părinte, suflă Sterie. Am încercat. De cîteva ceasuri încerc. Nu pot. N-am cui să mă rog.

— Lui Dumnezeu, fiule, tatăl nostru al tuturor.

— Nu-l cunosc. Nu cred că există. N-am la ce să mă rog, părinte. Cînd mă rog, mi se pare că vorbesc în vînt, în gol. Nu e nimic, părinte. Ce mă fac?

Era foarte slăbit și obosit; tras de tot la față; îi luceau ochii ca de febră.

— Roagă-te, fiule, din adîncul sufletului, și... zise preotul, dar Sterie îl întrerupse:

— Dumneata de unde crezi că mă rog?

Ridicase glasul, enervat. Preotul oftă:

— Să ne rugăm împreună. Îngenunchează aici, fiule.

Sterie îngenunche pe țiment, preotul îi puse patrafirul în cap și începu să citească o rugăciune. Cuvintele erau frumoase și grave, ale unei mari credințe din vechime.

Sterie dădu patrafirul la o parte cu mîna.

— Iartă-mă, părinte. Nu mai pot. Nu cred. Ne pierdem vremea. Spune-mi ce să fac!

Îl privea cu o insistență dementă. Cînd părintele Ionescu deschise gura, Sterie îl întrerupse iar:

— De ce mor? Dacă există Dumnezeu, de ce mă omoară? Sînt nevinovat!

— Nimeni nu e nevinovat, fiule, zise preotul.

— Eu sînt! N-am trădat!

— Ai făcut alte păcate, murmură părintele Ionescu!

— Nu, nu! Nimic! Nu merit să mă chinuiesc așa! De ce mă chinuiesc? De ce să mă degradeze, să urle tot frontul că am fost trădător? De ce? Dumneata știi ce ofițer am fost eu? Ha! Ce bătaie de joc! Ce nebulie! Părinte, mi se pare că trăiesc în balamuc, și mă judecă și mă omoară nebunii! Totul degeaba, fără sens! Îmi vine să innebunesc și eu! Ce să mă fac, părinte, ce să mă fac?

Se ridicase și umbla de colo pînă colo, de-a latul odăii, frămîntîndu-și mîinile.

— Suferi mult, domnule locotenent, zise părintele Ionescu, dar poate că așa îți cîștigi viața veșnică.

— Nu cred în lumea ailaltă, părinte, suflă Sterie. N-ai văzut soldați morți pe câmp? Crezi că le-a zburat sufletul? Acolo sînt, cu suflet cu tot, morți. Nu, nu merge. Am încercat. Nu merge.

Se așază iar pe pat și se uită rugător la preot:

— Ce să mă fac, părinte? Ce să mă fac?

Preotul îi vorbește despre Isus Hristos, despre resemnare.

— Tocmai pe el l-au omorît! Ce? Ca să mi se ierte mie? M-a mîniuit? De ce m-a mîniuit? De nimic! L-au omorît, și și-au făcut treburile mai departe, bestiile, tîlharii! Ca animalele sălbatice, așa sîntem! Totul e așa: haos, crimă, nebulă. Mai bine n-ar fi. Dar mi se rupe inima, părinte, o simt în piept cum se sfîșie, că mor degeaba, omorît de ticăloșii ăia, degeaba, părinte, degeaba! De ce? Ce răspuns am? Nu-ntelegi că o să mor ca o cîrpă, urlînd, sau înghețat de frig, tot cîrpă, dar mută, ca o cîrpă, nu ca un om! Fă-mă să mor ca un om, părinte, că mi-e frig și rușine, frig și rușine...

Repetă de cîteva ori „frig și rușine“, uitîndu-se la țiment.

— Crede în Dumnezeu, fiule, și...

— Ce să cred? Nu mai pot crede în el cînd văd ce mi se-ntîmplă. Ce, el nu știe? De ce-și bate joc de mine?

Și începuse să-l înjure pe Dumnezeu, spurcat de tot; părintele Ionescu încerca să-l potolească.

— Nu vezi că m-au distrus? Eram gata să mor oricînd, pentru țară, pentru jurămîntul meu de ofițer, și acum am văzut ce e țara – și ofițeria! Asasini! Bandă de tîmpiți, descreierați și asasini! Pentru ei să mor? Nu mai am nevoie să mor, că mă omoară ei, pentru interesele lor. Și trădătorul adevărat rîde-n barbă, nici că-i pasă! Dumnezeu! Ha! Dumnezeu!

Căzu cu coatele pe genunchi și cu tîmplele-n palme:

— Nu-l văd pe Dumnezeu. Văd numai tîmpenie și sălbăticie. Cred în ce văd, părinte. Du-te, părinte. Lasă-mă în pace.

— Am să mă rog pentru dumneata, șopti preotul.

— Roagă-te, zise șters Sterie dintre palmele-n care-și rezemase fața.

Preotul ieși. Sterie rămase singur. Era limpede: totul e un haos și o sălbăticie cumplită. Nici nu făcea să trăiești într-o astfel de lume. Să mai fii și un păcălit, un caraghios, care crede în una sau alta.

Și totuși ce păcat! Pierdea mult. Îi era sete; ar fi băut un pahar de vin rece, bun; ar fi mîncat bine. Femei erau. Acum nu-i era poftă; dar își amintea de aventuri de-ale lui. Pierdea tot. Datoria împlinită era o mîndrie și o bucurie care te ajută să mori ușor. Chiar mulțumit. Dar așa? „Sînt sărac. Gol de tot sînt, murmură Sterie. Foarte sărac și pustiu. Om? Nu. Puțin de tot. Cîrpă. Excrement. Gelatină scîrboasă. Măcar de-ar veni mai repede, să scap de mîndria asta“, se gîndi el.

Pe urmă iar se gîndi la execuție. Mai avea cîteva ore. Puțin. Începu iarăși să vadă careul de trupe și pe ofițerul care îi smulgea epoleții și-l plesnea peste față cu ei. Ce fel de om avea să fie? Cine era? Poate că mîine avea să fie la execuție, poimîine pe front, răspoimîine mort. Sau avea să fie o cutră, un ambuscat, un ofițer de birouri și de găinării. Poate că, la primăvară, îl va lua și pe el tifosul exantematic. Îl vedea cu ce efort trage de epoleți, cu ce brutalitate conștiințioasă îl arde peste obraji. Săracul: un biet om amărit, orb.

Și în clipa aceea își dădu seama că e liniștit. Observă asta cu uimire, cutremurîndu-se ca de o minune a firii. Era de speriat! De unde-i venise liniștea? De cînd apăruse? De unde venise, din ce?

Începu să se plimbe prin odaie, cu capul în piept și mîinile la spate, căutînd, gîndindu-se concentrat.

Poate din cuvîntul „orb?“ El, Sterie, nu era orb? Ba da, fusese. Crezuse în vorbe, mersese înainte, gata să moară și să ucidă, pentru țară și rege, pentru onoarea hainei militare, pentru... Ce era țara? Cine anume era țara? Ce era regele? Știa foarte bine. Toată lumea ar fi știut, dacă s-ar fi gîndit numai puțin, dacă celor mai mulți nu le-ar fi fost lene să gîndească. Acuma înțelegea foarte limpede legea care-l împinsese, și legea care-l zdrobise, legi nu făcute de oameni, ci care-i leagă și-i mină, îmbrucate în alte legi, mai largi, și acestea în altele, și mai largi, din odăița asta și pînă la stelele cele mai depărtate, o ceasornicărie uriașă și vie care-l purta ca o mare și avea să-l înghiță ca o mare. Înțelegea. Își înțelegea și greșeala: acum îi venea să rîdă de sine însuși; fără răutate; cum rîzi de un copil; așa-i vedea și pe sărmanul nebun, Duca, și pe judecători, și pe procuror, și pe avocat, și armatele îngropate în tranșee de la Marea Neagră la Marea Nordului; înțelegea de ce; se plimbă din ce în ce mai repede, în prada unei înflăcărări, unui entuziasm, unei lumini a minții și unei limpezimi a sufletului care îl făcură deodată să rămîie pe loc, cu ochii

plini de lacrimi de recunoștință pe care nu i le putea dăruia nici unei persoane pe lumea aceasta nemărginită.

Apoi se liniștii și reîncepu să se gândească, cu o plăcere, o bucurie liniștită; de câteva ori se apropie de el umbra groazei, cu imaginile execuției, a propriului său cadavru, a putrezirii, a întunericului fără sfârșit al morții. Dar erau slabe, din ce în ce mai slabe. Îi plăcea mai mult să se gândească la marea sa descoperire. „Păcat că mor acum. Dar nu face nimic: dac-am găsit eu, o să găsească și alții“, se gândea el.

Până la sfârșit îl cuprinsese o mare oboseală. Se culcă îmbrăcat pe patul de fier și adormi îndată. Dormi un somn ciudat, transparent, prin care-și dădea seama de tot, de odaie, de santinelele de afară, de ce i se întâmplase și ce avea să se întâmple. Apoi adormi de-a binelea, și se trezi ușor, ca un copil, odihnit, curat. Se plimba iar prin odaie când se deschise ușa: îl văzu pe un ofițer de jandarmi care-l privea cu o curiozitate murdară.

— Gata? întrebă Sterie.

— Am venit să-ți spun: peste o oră, la opt.

— Atunci de ce mă deranjați? întrebă Sterie calm. Până la opt lăsați-mă în pace; am treabă.

Și-i întoarse spatele, continuându-și plimbarea, cu mâinile la spate.

Părintele Ionescu se rugă pentru el în noaptea aceea, cu spaimă că i se clatină credința. „Am crezut până acum? Sau mi s-a părut?“ se întreba el îngrozit, dându-și seama că nu-și pusese niciodată credința la încercarea judecății raționale. Și de ce se ruga mai tare, de aceea i se părea că e mai părăsit și mai singur în lumea pustie, crudă și oarbă. Avea o sticlă de rom. Bău un sfert din ea și adormi greu, chinuit de vise. Trebură să-l scuture, dimineata, ca să-l scoale.

În aceeași noapte, generalul-comandant al diviziei, generalul Cilibia, veni cu mașina până la postul de comandă al brigăzii și-l chemă pe Vasilache. Era gras, roșu-vînăt, cu sprâncene stufoase și negre ca niște peri de mistreț. Grohăi la Vasilache:

— Colonele, să pui un locotenent din grănicerii tăi să comande plutonul de execuție.

Vasilache bîgui ceva nedeslușit. Vișoran, care fusese chemat și el, strîmbă din nas, încruntîndu-se:

— Am onoarea să vă raportez, domnule general, că o să ne refuze și n-avem cum să-i pedepsim. În cazuri de nesupunere îi cam trimitem

pe front; dar ăstora nu le pasă, că îi mănîncă păduchii în tranșee din toamnă și pînă acum, fără întrerupere!

Cilibia se uită țintă la el. Figura brutală și mustăcioasă a lui Vișoran era prea cazonă ca să poată fi bănuia de înduioșări umanitare. Cilibia se-ntoarse către comandantul regimentului de infanterie, care asistase, mut, la discuție:

— Tu, mă, pe cine-l aveai în flancul stîng, pe unde a spălat ăla putina?

— Compania a șasea, locotenent Stahl, domnule general.

— Neamț? Pe el să-l pui, biserica mă-si de șonț!

— Am înțeles, să trăiți! Nu neamț, e franțuz, mi se pare.

— Dă-l în mă-sa! Să comande plutonul de execuție!

Peste un ceas, în bordeiul comandantului de regiment, la lumina albă și mirosul iute al unei lămpi de semnalizare, cu carbid, locotenentul Stahl primi ordinul în poziție de drepti. Colonelul îi întoarse spatele ca să nu se expună la refuz.

— Am onoarea să vă raportez, domnule colonel, nu pot comanda plutonul de execuție. Mai bine mă împușcați pe mine.

Colonelul făcu „sînga-mprejur“ să-l privească, și-l văzu că-i tremură mustățile roșcovane și că a pălit.

— Te dau pe mîna Curții Marțiale! răcni el.

Cellalt nu se clinti. Colonelul îl privea îngrijorat. Știa că de fapt n-are ce să-i facă. Căuta cu înfrigurare în minte un ofițer care să primească.

— Mă neamțule, îți dau o lună acasă!

Locotenentul Stahl rise palid, fără chef:

— Sînt bucureștean, domnule colonel, ai mei au rămas în București sub ocupație. Dar chiar dacă-aș fi de-aici, tot n-aș putea primi.

Se gîndea: „M-am curățat și eu. Dar n-am ce face. *Tant pis*; nu-mi pare rău“. Și i se strîngea inima de frica morții.

Colonelul se uita la el cu o minie rece. Cumpănea în gînd dacă să-l dea în judecata Curții Marțiale pentru refuz de executare a ordinului: pedeapsa era împușcarea. Pe de altă parte, s-ar fi făcut vilvă: și așa chestia cu Sterie fusese cam trasă de păr; să riști să faci doi martiri? Scandal, poate chiar în presă; se va ști că lui, colonelului-comandant, un locotenent îi refuzase executarea unui ordin; pe de altă parte locotenentul, ofițer de front, nu refuzase să execute un ordin de luptă,

ci pe acela de-a face pe călăul. Putea fi pedepsit altfel, mai discret, și tot cu moartea. Existau mai multe mijloace, din care unul aproape cu desăvîrșire sigur.

— Bine, du-te, îi spuse lui Stahl comandantul regimentului, și-i întoarse spatele.

XI

În noaptea aceea, la posturile de comandă din acel sector al frontului, comandanții și ofițerii de informații făcuseră liste de ofițeri și soldați din regimentele lor; furierii îi treziră pe oameni în tranșee; spre ziuă, în marș obosit, pe șosele, sau în căruțe, grupuri mici de soldați și ofițeri se îndreptau spre P..., și o dată sosiți, se adunau în curtea cazărnilor. Dimineața veni, cenușie și rece, cu vînt subțire, care șuiera a pustiu prin curtea cazărnilor unde oamenii stăteau și așteptau în jurul piramidelor de puști. Apărură ofițeri, care se risipiră prin grupuri. Soldații se aliniară, lăsînd puștile unde erau. Comenzi prelungi îi întoarseră spre poarta cazărnilor și îi puseră în marș. Se opriră pe poligonul de tir din dosul cazărnilor, și se formară în careu, două mii de oameni care nu se cunoșteau, bărboși, slabi, păduchioși, obosiți, cu ochii morți. Era frig și vînt și nori livizi pluteau deasupra aceluia cîmp de noroi înghețat. Șirurile de oameni în mantale stropite cu noroi uscat, în bocanci îmbrăcați în noroi, oameni cu capele, căciuli sau chipie de sub care se iveau fețe galbene, colțuroase și țepoase de barbă, așteptau în tăcere, pe trei laturi. Într-a patra era gol. Cîmp gol, cu un par gros înfipt în pămînt.

Friedmann era și el acolo. Și Dumitriu, și Gogu Apostolescu, și Istrate, și Stahl.

Stahl ținea ochii închiși. Nu voia să vadă. Istrate era nedormit, cu ochii roșii, căci avusese treabă, niște patrulare, o incursiune a inamicului la începutul nopții. Dormea de-a-n picioarele. Mai tîrziu avea să spuie: „Ce mare lucru că se curăță unul? Azi el, mîine eu, poimîine tu. Nu mă interesează. Dă-mă dac-ar fi, măcar“.

Gogu Apostolescu duhnea a băutură. Avea o sticlă de coniac, cadou de la rude, mare cît buzunarul; o băuse pe drum toată; acum îi era somn, îi era cald, se simțea bine. Îi venea să fredoneze:

*„Non, non, les blondes
Sont trop fécondes,
Non, non, les blondes,
Je n'en veux pas!“¹*

Friedmann se uita. Aștepta. Îl ținea minte, se gîndise de mii de ori, poate nu trecuse un ceas să nu-și aducă aminte de fața pustie, întrebătoare, a lui Sterie, cînd îl văzuse în fața Curții Marțiale, și zîmbetul de la sfîrșit, cînd plecase. Un zîmbet idiot, de încredere amestecată cu puțină frică. „Dumnezeule! Dumnezeule!“ gemu Friedmann în sufletul său. Pe el nu se vedea nimic: un ofițeraș de front, murdar, neras și cu urechi mari, care stătea în rînd și aștepta.

Deodată apărură un grup de după colțul cazărnilor. Un colonel-magistrat, niște ofițeri subalterni, un popă militar cu ochii umflați, care-l ținea de braț pe Sterie. Sterie mergea repede, cu un pas vioi, întins, și-și mișca brațele. Era tras la față, un sfert rămăsese din cît fusese; se răsese proaspăt. Se uita drept înainte, dar nu la oameni. Nici în sus. Se uita de fapt în gol, ca un om foarte atent, de pildă cineva care-și numără pașii sau, mergînd la drum întins, face un calcul în minte. Friedmann observa cum, cu un gest domol dar ferm, desface mina popii de pe brațul lui și merge singur spre stîlpul singuratic. Plutonul de execuție, care tropăia ritmat după el, coti spre mijlocul careului; un ofițer cu decorații pe piept și sabia în mînă umbla pe lîngă soldați. Friedmann însă se uita la Sterie cum stă cu spatele la stîlp. Era cu capul gol; vîntul înghețat îi sufla părul din frunte. Stătea și aștepta, liniștit, alb de tot la față. Popa îi spunea ceva.

— Pe loc... stai, țipă subțire glasul ofițerului. La stînga!

Colonelul și ceilalți ofițeri se grămădiră într-un flanc al plutonului de execuție. Băteau din călcîie și suflau aburi. Un locotenent în mantă, căruia-i ieșea din buzunarul stîng garda sabiei, veni cu un dosar în

¹ Nu, nu, blondele
Sînt prea bune de prăsilă,
Nu, nu, blondele,
Eu nu le vreau!

PARTEA A NOUA

Mizeriile războiului

mână în fața plutonului de execuție și cîntă cu glas înalt, pițigăiat, sentința. Vîntul îi fura cuvintele. Apoi se duse la Sterie. Acesta îl văzu cum se apropie. Mergea urît, cu picioarele prea apropiate, ca o femeie; pulpanele mantalei îi filfiau în vînt. Sterie îl dădu ușor la o parte cu mîna pe preot și își scoase mantaua pe care-o aruncă pe jos. Locotenentul cu dosarul îi rupse epoleții și-l atinse peste obraz cu ei, repede, fugar, după care-i trînti pe jos. După aceea se întoarse la grupul care bătea din călcîie și sufla aburi. Mergea repede, aproape alergînd.

„Dumnezeule! Dumnezeule!“ gema Friedmann. Nu scotea glas; în gîndul lui țipa o voce deznădăjduită; cine n-a auzit-o, n-o poate ști; dar sînt care-au auzit-o. Cînd văzu doi sergenți că-l leagă pe Sterie de stîlp și-l leagă la ochi și că preotul pleacă, cu cartea-n mînă și capul în piept, închise ochii; auzi răcnetul prelung al comenzii și pîrîitul salvei, fiindcă nu-și putea astupa urechile în front, în rîndul întîii. Se uită o clipă la trupul care căzuse cu capul înainte și spînzura așa, legat pînă la brîu, lipit de stîlp și atîrnat în aer, cu capul în jos. Comenzi. Trupele plecară. Rămaseră numai cîțiva soldați și un ofițer, să dezlege cadavrul și să-l îngroape undeva.

Locotenentul Stahl fu trimis să comande un spital de tifos exantematic în dosul frontului. Peste o săptămînă, era bolnav, între viață și moarte.

În 1921, în urma cererii rudelor locotenentului Laurențiu Sterie, procesul fu judecat de Înalta Curte de Casație și casat, memoria condamnatului fu reabilitată, i se restituiră gradele și decorația. Încercară să-l îngroape într-un cimitir, cu o piatră pe mormînt. Dar resturile îi erau amestecate printre ale miilor de soldați morți de exantematic și îngropați în groapa comună, împreună cu cei cîțiva condamnați la moarte de justiția militară. Așa că trebui să renunțe.

În amintirea lui Jacques Callot, gravor.

I

Într-o noapte de la sfârșitul iernii 1916–1917 și începutul primăverii 1917, locotenentul Stahl zăcea într-un pat de fier, într-o sală luminată doar de o lampă cu petrol care ațirna de un cui bătut în perete la unul din capetele dormitorului. Stahl zăcea pe spate și se uita la tavan. Tavanul i se părea că se află într-o imensă depărtare, ca și cum sala aceea ar fi fost înaltă de câțiva kilometri. În ciuda depărtării, însă, distingea limpede filamentele de lumină amestecate cu fire de umbră, care țeseau un păienjeniș concentric pe tavan, plecând de la un centru luminos aflat lângă unul din pereți, deasupra lămpii.

Deodată tavanul se depărtă și mai mult. Bolnavul închise ochii. Îi era cald, își auzea sîngele bătînd în vinele capului, ca un bubuit de tunet, și i se părea că patul se înalță și recade în adîncimi uriașe. Se afla de fapt în plin ocean, un ocean sălbatic, cu mari talazuri rotunjite, și cineva (nu știa cine anume e, nu vedea pe nimeni), o putere dinafară, o obligație de neînlăturat, îi cerea să facă să navigheze pe acest ocean un vapor cu fundul în sus. Vaporul era de dimensiunile unui din *Călătoriile lui Guliver*; Stahl ar fi putut să-l întoarcă ușor de tot; dar știa bine că nu va izbuti să-l facă să plutească, doar vapoarele sînt făcute să plutească cu catargele în sus și cu fundul în jos; se cerea ceva absurd, absurd! De aceea se împotrivea din răsuputeri, dar obligația aceea neîndurătoare se schimba într-o clipită: trebuia, dar *trebuia neapărat, fără putință de scăpare, să clădească un turn cu temelii în sus și cu vîrf în pămînt*, un turn foarte înalt.

— Dar e imposibil, e absurd, gemu bolnavul, apoi, sufocîndu-se, cu inima bătînd înnebunită, urlă: *E absurd! E ABSURD!*

Se trezi că-și vedea, cu privirea tulbure, picioarele goale undeva, în tavanul plin de filamente de lumină: sigur, odaia se răsturnase cu podeaua în sus.

Apoi recăzu pe pat, gîfîind, sleit, tavanul se mai apropie și bolnavul zări șirul de paturi din fața lui, și șirul de paturi din dreapta și din stînga, în odaia slab luminată, prost văruită. Dintr-un pat de peste drum (adică de peste culoarul dintre cele două rînduri de paturi), un bolnav cu fața galbenă și triumfiulară, ascuțită de o bărbuță neagră și de un ciuf sălbatic, îl privea cu ochi strălucitori și ridea cu dinți galbeni spunîndu-i ceva, dar Stahl nu înțelese ce-i spunea. Încet-încet, vuietul de mare furioasă din urechile lui se domoli și se făcu un fel de tăcere; atunci însă începu să audă un fel de sforăit răgușit și ciudat. La început se mirase de asemenea sforăituri, dar se învățase să le recunoască: era horcăitul unui bolnav în agonie.

„Cînd mai moare și ăsta, să pot dormi?“ se gîndi bolnavul, simțind că iar îl apucă delirul. Încercă să se țină de pat, să nu-i vină amețea la aceea cumplită, care-i făcea rău la stomac, dar nu izbuti decît, cu ultima privire lucidă, să zărească pe bolnavul din patul din dreapta, care stătea și se uita la tavan. Era slab de tot, cu nasul subțire, ascuțit, nările lipite și gura deschisă. Stahl nici nu fu în stare să se mai gîndească: „ăsta e mort“, că îl și apucă vîrtejul delirului.

Spre sfîrșitul accesului, vedea umbre lungi albe, înalte pînă-n înaltul cerurilor, tulburi și sumbre. Treceau pe lîngă el, încoace și încolo. „Se duc să bea“, se gîndi bolnavul. Nu știa cine se duce să bea, nici ce, nici unde, dar știa că se duc să bea.

Se trezi, în sfîrșit, cu limba umflată, uscată, cu gîtlejul încleiat. Nici nu-și venise bine în fire, cînd se ridică, tremurînd de neputință, își vîrî picioarele în papucii de pîslă, reci, unde intraseră picioarele a sute de bolnavi, din care trei sferturi acuma morți; își trase pe umeri pătura de pe pat și, cu genunchii moi, încovoiați, se tîrî spre ușă, printre paturile în care zăceau pe alocuri cîte doi oameni. Unul vorbea singur, uitîndu-se la el. Altul intră pe ușa din capăt și se apropie, încet, și dînsul cu pătura în spinare. Stahl nici nu se uită la el, la fața ascuțită, cu ochii duși în fundul orbitelor, cu capul a cărui piele cenușie se vedea prin părul rărit, căzut aproape de tot. Știa unde fusese omul; acolo se ducea și el: pe ușă afară, prin antreul unde o soră dormea cu mantaua militară pe spate și cu capul pe masa pe care

ardea o lampă; iarăși pe ușă, în curte, pe lîngă zid; aici, sub acoperișul unde stătea pe vremuri o trăsură, poate, se afla un ciubăr înalt aproape cît un om, un ciubăr uriaș, cu un morman de lemne gata tăiate lîngă el. Curtea era pustie, plină de hîrtii, tinichele, grămezi de nisip, gropi de noroi, grămăjoare de bălegar de cal, lemne; în fund, în niște clădiri scunde, strîmbe, se făcea ziua mîncare și se spălau rufe; dar acum era noapte, noapte cu lună și nori, noapte de început de primăvară cu cer albastru și nori cu margini argintii, și copaci negri desenați cu un vîrf ascuțit pe sticla albastră a nopții. Se vedeau case dincolo de gardul spitalului și se auzea un huruit subteran și neconțenit: tunurile frontului.

Locotenentul Stahl, în cămașă lungă, murdară, cu picioarele subțiate de boală, în papuci, cu pătura pe spate, se clătina pe lîngă zid. Se urcă pe grămada de lemne; lemnele i se rostogoliră de sub picioare; se ținu de zid, gîfîind de oboseală; apoi, după o clipă de odihnă, se urcă sus de tot și un miros de varză murată îl lovi în față. Îi era sete, sete tare și mirosul de pivniță, ușor putrefact, dar rece, îi făcea și mai sete. Îngenunche pe lemne. Ținîndu-se de marginea ciubărului, pipăi peretele, pînă găsi strachina cu coada lungă agățată într-un cui, și cu ea în mînă se aplecă asupra ciubărului. Îi veni amețea; o clipă era gata să cadă înăuntru. Se băuse jumătate din zeama de varză, și trebuia să se aplece tare. Se lăsă pe spate, așezat pe călcîie, să-și vină în fire. Apoi se aplecă iar și întinse mîna, scoase o oală de zeamă și o bău, turnîndu-și zeamă de varză pe gît, pe piept. Se odihni iar, gîfîind, și-l trecură sudorile de oboseală. Mai bău o cană, nu mai avu putere să agațe tinicheaua în cui, ci o lăsă pe grămada de lemne; se tîrî jos, pierzîndu-și un papuc pe drum, și zgribulit se întoarse în sala cu paturi și se ghemui sub pătură. Peste un mînut, îl apucară frigurile și începu să dîrdîie, clănțănind din dinți. Se auzea bine, căci omul care horcăia adineauri amuțise: era mort.

II

La ceasul acela, la zece sau douăzeci de kilometri de acolo, locotenentul Friedmann simțea că-l zguduie cineva de umăr și nu voia să se trezească: visa frumos, o vitrină cu flori, știa că visează, dar voia să fie lăsat în pace să viseze mai departe.

— Don' locotenent! Don' locotenent!

Era Bîrlea, ordonanța. Friedmann îi recunoscuse glasul prin somn și tresări, speriat.

— Hă! A! Ce? Ce e?

— Don' locotenent, vă cheamă la don' colonel!

Friedmann își frecă ochii, își încheie gulerul și mantaua și ieși din adăpost, încingîndu-se în mers. Pe cînd trecea prin tranșee, simți agitație; mogîldețe negre se mișcau mormăind, se auzeau chemări în șoaptă, zgomote metalice de arme, baionete sau bidoane. În adăpostul comandantului de regiment, la lumina felinarelor, erau îngrămădiți toți comandanții de batalioane și companii, clipind din ochii înroșiți de nesomn, vineți de frig. Colonelul Vasilache începu să le explice savant:

— Domnilor, în flancul drept al corpului de armată s-a produs o spărtură; brigada de cavalerie a fost respinsă de inamic în așa fel încît frontul este lipsit de trupe în sectorul cotei 304. Corpul de armată a încredințat regimentului unu grăniceri, regiment de elită, sarcina de onoare de a restabili situația.

Și începu să facă fraze răsunătoare. Unii dintre ofițerii de față se clătinau pe picioare de somn și clipeau des, sau li se închideau de tot ochii; în cele trei nopți trecute, germanii lansaseră atacuri de diversion, dar cînd începuseră să bubuie tunurile departe, în dreapta, înțelesese toată lumea unde se joacă piesa.

Friedmann stătea rezemat cu spatele de zid, lipit de comandantul companiei a patra. Acesta părea mahmur și se uita cu ochii săi bulbucăți la comandantul regimentului, care vorbea mereu. Friedmann îi dădu cu cotul.

— Ce-au făcut roșiorii?

— Au fugit, suflă Istrate.

Friedmann dădu din umeri:

— Militari de paradă... cizme de lac. Ce regiment era?

— Patru roșiori, și un regiment de călărași...

— Peste o jumătate de ceas, domnilor, predăm sectorul și pomim spre Fundăței, unde ne îmbarcăm în camioane! Pregătiți-vă; cine nu e gata la orele unu și cincisprezece, rămîne aici și va avea de dat socoteală altcuiva, nu mie.

Ieșiră mormăind. Năsosul îl ajunse pe Friedmann din urmă și-i spuse:

— Ei, Aurică, să te vedem!

— Ce vorbă e asta! De ce să mă vezi? Ce prostie... mîrîi Friedmann supărat. Năsosul era nervos că începe iar balamucul și-i descărca nervozitatea vorbind fără noimă; dar ce vină avea el, de ce să suporte toate prostiile?

Rămase mînios încă o jumătate de ceas, după ce-și adunase subalternii și le dăduse ordin să trezească soldații și să-i pregătească de marș. Nu trecuse însă jumătatea de oră, și începu să se scurgă prin tranșee un șir subțire de soldați cu căști de oțel de tip francez, cu creastă, ca niște căști antice; noii-veniți erau tăcuți și sfioși.

— Voi care sînteți, bă? întrebă Bîrlea.

Era un vlăjgan cu nasul mare și gros, cu fălci pătrate și o mustăcioară neagră: hamal în port la Brăila, de meseria lui.

— Șaisprezece dorobanți, murmură unul din cei noi, cu glas moale, moldovenesc.

— Rezerviști, ai?

— Contijentul o mie opt sute nouăzeci, răspunse glasul cu tristețe.

— Aoleu, fir-ar mama voastră a dracului, bă, boșorogilor! îi plînsese Bîrlea cu oarecare liniște. Nu-i răspunse nimeni.

Era lună, cu nori argintii pe un cer de un albastru curat și adînc. Casca din capul unui ofițer luci, apoi lucirea pîri.

— Domnule locotenent, sînt locotenentul (Friedmann nu-i înțelegese numele) din regimentul șaisprezece infanterie. Am venit să preiau sectorul companiei dumneavoastră.

Friedmann porni să-i arate sectorul. Bătrînii rezerviști își instalaseră mitralierele în gropile în care fuseseră mitralierele grănicerilor și

stăteau de pază pe parapet în locul santinelor de pînă atunci. În cinci minute totul era gata. Friedmann îi strînse mîna necunoscutului.

— Ei, noroc!

— Să trăiți și succes!

— Da, da, zise Friedmann rînjind în sinea lui. Îl căută pe sublocotenentul Dumitriu.

— Petrică, tu rămii la coadă. Gogule, ia-o înainte. Să nu ne rădăcești, că te strîng de gît! Știi drumul spre Fundăței?

— Toți îl știm, murmură cineva din bulucul de oameni înghesuți în tranșee.

— Ei, hai, înainte marș!

Și se vîrî într-un adăpost individual ca să lase să treacă prin fața lui compania. Întîi îi privi cu atenție, dar în curînd i se făcu somn și i se împănjeniră ochii, tot văzînd cum îi trec prin față siluetele de soldați cocoșate de ranițe, cu cele două coarne sau urechi ale capelelor, gîfîind sub greutatea țevelor de mitralieră ori a cutiilor de muniții, vorbind încet sau înjurînd sau oftînd. Deodată, nu mai trecu nimeni. Friedmann rămase nemișcat și începu să vadă iar vitrina de florărie bogată, strălucitoare, cu flori mari, umede. Dar însăși încetarea tropăitului înăbușit și tăcerea care urmă îl făcură să tresară și să se trezească. Se ridică, oftînd, înghițind și mestecînd în gol, ca un om trezit din somn, și porni cît mai repede ca să-și ajungă oamenii din urmă.

Nici nu-și veni în fire pînă în satul tăcut, dărîmat în parte de obuzele tunurilor grele; camioane mari și greoaie, cu un fel de coviltir tras peste ele și cu o capotă de piele ca aceea a trăsurilor peste locul conducătorului, așteptau înșirate pe ulița mare. Se auzeau strigăte:

— Compania întîi! Bă, care ești dintr-a întîia!

— Compania a treia!

— Don' locotenent Istrate!

— Don' maior, ce facem cu caii?

— Ferește, bă! Ce, ești orb?

— Bă, ostașul ăla! Ia vino încoace! Unde e a șasea?

Pe Friedmann îl duse Bîrlea, care se-ntorsese din drum, uimit că nu-l vede, și-l găsisese umblînd anevoie prin întuneric; îl duse la camion și-l așeză lîngă șofer. Cînd motorul începu să vibreze și să

trepideze, lăsă capul pe piept, și cînd mașina porni, Friedmann adormi de tot; la hopuri, se zguduia de-i clăntăneau dinții din gură.

După patru ore de mers cu cea mai mare viteză pe care o îngăduia șoseaua desfundată, mașinile se opriră undeva, în mijlocul unor cîmpuri largi ce se pierdeau în întuneric. Bîrlea îl trezi pe Friedmann și-l făcu să se dea jos.

— Gata, am ajuns! Hai jos, don' locotenent, că am ajuns! Măi frate-miu, ia împinge-l jos! șoptea el. Șoferul îl împinse jos pe Friedmann, care se scutură și întrebă cu un glas neașteptat de limpede unde e domnul colonel.

Iarăși îi adună, într-o cocioabă care fusese primăria satului, și le arătă pe hartă marșul pe care-l aveau de făcut înainte de a ajunge la pozițiile de plecare.

— Atacăm din marș, domnilor, zise Vasilache, gata să închidă discuția. Dar Vișoran îl opri.

— Nu se poate, domnule colonel! Trebuie să recunoaștem terenul, să vedem unde sîntem, unde vrem să ajungem, să amplasăm mitralierele!

— Facem toate astea din marș! răspunse Vasilache.

— Dar...

— Vișorane, de cînd discuți dumneata ordinele? întrebă cellalt, privindu-l cu o demnitate rece.

Vișoran se stăpîni.

— Am înțeles, să trăiți!

— Atunci, la revedere, domnilor și succes! Să vă văd la treabă! zise Vasilache cu o bunăvoință superioară, pe care o învățase de la fostul său șef, colonelul Duca. Și adăugă (își adusese aminte în ultimul moment): — Trupa și ofițerii o să poarte căști: au venit cu camioanele de muniții.

Peste o jumătate de oră, regimentul de grăniceri mergea în marș forțat pe o șosea plină de gropi; în aerul rece, praful se ridica și rămînea pe fețele asudate ale oamenilor, pe mantale, pe arme. Friedmann mergea pe lîngă companie. Era obosit. Nu fusese niciodată atît de obosit ca acum. Am să mai trăiesc mult? se întrebă el spre propria sa mirare. „Poate mă curăț acumă“, își zise el iarăși: faimoasa presimțire, desigur. Îi era totuna. Porcărie, porcărie, porcărie: ofițerii, coloneii, curțile marțiale, jandarmii prin sate, poliția la oraș, imbe-

cilul și încornoratul de rege, toți, mii și zeci de mii de oameni care să te încorporeze, să te vineze dacă ești refractor, să te împingă cu sila, să te duci înainte, înainte, căci dacă dai înapoi îți pierzi viața sigur, și dacă mergi înainte, poate scapi, chiar dacă scapi schilod, ciung, orb. Cine spusese. Frederic cel Mare? *Soldatului trebuie să-i fie mai frică de ofițer decât de inamic.* Pălmuește-l, calcă-l în picioare, împușcă-l și pe urmă, înainte, băieți, ura! Ah, ce porcărie. Dar și ei, prea mult rabdă. Prea sînt răbdători. „Eu să fiu soldat, l-aș împușca pe ofițer cît ai zice pește“, se gîndi Friedmann, simțind că iar cade într-o toropeală sleită, jumătate somn, jumătate trezie, fără a înceta să mășșă-luiască. Sublocotenentul Dumitriu îl ajunse din urmă și merse o clipă alături de el. Friedmann îl privi cu o neașteptată ostilitate pe tînărul drept și botos care nu rîdea decît foarte rar, nu părea obosit niciodată, era totdeauna spălat și stropit cu apă de colonie, și umbla acum drept, cu ceafa țepăună, pe lîngă el.

— Mă Petrică.

— Ordonai!

— Acuma s-ar bucura Sterică să fie cu noi. Ce zici?

— S-ar bucura, domnule locotenent, murmură cellalt.

Tăcură. Tropăitul învălmășit a mii de bocanci răsuna înfundat pe noroiul uscat al drumului, și deasupra lui se auzeau clinchetele și hîrșciitul gamelelor, bidoanelor, baionetelor, puștilor pe care le purta masa de oameni în mișcare. Sublocotenentul Dumitriu zise deodată:

— A fost un erou.

Simplu, fără nici un accent: constata un fapt. Friedmann zîmbi amar și se uită la cerul senin din care dispăruse luna și unde scliffeau stelele.

— Da, și onorata noastră armată l-a asasinat, zise Friedmann pe un ton mușcător.

Altă tăcere. Apoi tînărul ofițer spuse:

— A fost o greșeală, dar nu se poate condamna toată armata pentru ea.

— O armată în care se întîmplă asemenea lucruri, murmură Friedmann.

Cellalt nu răspunse.

— Școală de eroism, urmă Friedmann. Sublocotenentul tăcea mereu. Friedmann uită de el și continuă ce spunea, dar în gînd: „Ce

garanție am că n-o s-o iau la fugă chelălăind, ca piaița aia sinistră de Vasilache? De ce să-mi pun pielea la bătaie? Pentru ce? Pentru țară? Cine e țara? Noi, care crăpăm aici, sau domnii din comandamente și din curțile marțiale? Vodă Ferdinand e țara? Pentru el nu vreau să mor. Pentru el sînt laș. Nu pot fi erou pentru vodă Ferdinand“.

Îi era frică. Îi era frică de mult, că nu va mai putea sta sub gloanțe. Nici măcar o clipă. „M-au trădat bestiile. În mine au tras, nu în Sterie. Și ne-au mai dus să vedem, cum vîri pisica cu nasul în ce-a făcut, ca s-o dezveți. Ne-au vîrit cu nasul în murdărie, ca să ne sperie. Fiți cumînți, că altfel uite ce v-așteaptă. Eroi, cinstiți, curați, vă împușcăm ca pe niște cîini. Da, e bine așa. Ții oamenii sigur în mînă în felul ăsta. Și-i faci mîndri, plini de onoare, te slujesc cu sufletul întreg. Pha, ce murdărie dezgustătoare.“

Se lumina de ziuă în spatele lor, și începeau să apară în față niște dîmburi înalte, pleșuve, de o parte și de cealaltă, cîmpuri întinse; numai aici, în mijloc, ca o cămilă culcată și cu gîtul și capul pe pămînt, dealul acela sterp.

— Aia e cota 304, zise Gogu Apostolescu.

Friedmann se trezi din gîndurile sale și se uită la cellalt. Nu mai era roșu în obraji, nici plin: fiul de moșier era țepos de barbă și sălbăticit ca și ceilalți, țărani, feciori de negustorași, de popi, de impiegați, de învățători. Se uită cu frică la dealul din depărtare.

— Ne vād cum venim, zise el.

— Nu, răspunse rece sublocotentul Dumitriu; au soarele în ochi.

— Domnule locotenent – zise Gogu Apostolescu – în față nu mai e nimic: m-am întîlnit în Fundăței cu un văr al meu, căpitanul Vorvo-reanu din roșiori, poate-l cunoașteți din București.

— Mișu Vorvoreanu? Cum nu, îl cunosc de la Capșa.

— Ei, și mi-a spus că au fugit de-au mîncat pămîntul, au lăsat tere-nul gol ca-n palmă!

— Și nu-i era rușine să spuie asta? întrebă tînărul Dumitriu.

Gogu Apostolescu rîse:

— Ce să-i fie lui rușine? Nu-l cunoști; mi-e văr, dar e o lichea patentă. Rîdea, cutra. „Ia să vād, pifanilor!“

Sublocotenentul Dumitriu înjură printre dinți. Friedmann îi spuse:

— Petrică, ia-o înainte, trimite patrula în dreapta, în stînga și pe șosea, cît poți de departe.

— Am înțeles, răspunse celălalt și porni alergând greoi, cu tinichelele zdrăngănind pe el.

— „Ia să vă văd, pifanilor.“ Bravo, zise cu ură amară Friedmann. Maica și dumnezeii lui de ciocoi și de laș. De paradă erau buni și de umblat după muieri. Și pe Sterie l-au împușcat. Bravo. Bine organizată, lumea asta. Bine făcută. Bravo!

— *Le monde à l'envers*¹, zise Gogu Apostolescu. Dar stă așa de un milion de ani.

Friedmann nu răspunse nimic. N-avea ce răspunde; dar ar fi vrut. Tare ar fi vrut.

Dar pe urmă uită de asta. Pe măsură ce se apropiau, îl apuca frica: nu-i fusese niciodată așa de frică; totdeauna și-o putea stăpîni. Dar acum nu era numai frică. Era desperare. „De ce? De ce? Pentru Dumnezeu, de ce?“ se întreba el, mașinal, pe cînd ordona companiei să se desfacă în lanțuri de trăgători și-și chema agenții de legătură lîngă el. Se apropiau; mergeau peste cîmp, călcînd în picioare niște ogoare de toamna trecută, împiedecîndu-se de tufișuri spinoase, călcînd în bălți de noroi. Da, desperare. Era un atac pornit prosteste, fără pregătire de artilerie, fără cunoașterea terenului, un ordin criminal, dat după lașitatea criminală a roșiorilor, pe al căror comandant n-avea să-l judece niciodată, nici o Curte Marțială. Friedmann mergea cu ochii înainte, la dealul din fața lui, și încerca să ghicească locurile pe unde s-ar putea strecura soldații, ferindu-se de focul mitralierelor și puștilor nemțești. Se vedeau bine tranșeele inamicului, dire de pămînt proaspăt, mușuroaie lungi, cafenii, de-a lungul culmii. Pînă acolo era un cîmp larg, cu totul gol, și apoi poalele dealului, ridicături și adîncituri ușoare, acoperite de iarbă veștedă de anul trecut. Era și o spinare care urca din cîmp și pînă pe culme: oprea cu siguranță focurile încrucișate ale mitralierelor; dar cîți vor putea urca pe ea? „Și eu, eu, ce-am să fac? Ce caut aici?“

Nu găsea nici un răspuns absurdității monstruoase a lucrului pe care-l făcea. Și deodată își aduse aminte de soldatul care murise odată într-o pădure, din pricina lui. I se făcu rău. „O să trebuiască să mă așez pe jos, altfel leșin. Și Sterie, care-și scotea mantaua în fața stîlpului.“

¹ Lumea întoarsă pe dos.

Se întoarse să se uite pe furiș la oamenii care umblau la dreapta și la stînga lui: observaseră? Mergeau înainte, galbeni de tot, cu ochii la dealul din față. Unul vorbea ceva, încet: i se mișcau buzele. Ce făcea? Se ruga?

Friedmann se-ntoarse să-l vadă pe Birlea dacă se ține după el: da, acolo era. În ciuda frigului, îi curgea nădușeala pe obraz.

— Mă – îngăimă Friedmann cu glas sugrumat – mai ai bidonul ăla de coniac?

Soldatul tresări și începu să se caute în buzunare cu o înfrigurare care nu-i era obișnuită. Îi întinse bidonul și Friedmann bău pînă simți că nu mai poate, că i se taie răsufllarea, apoi i-l întinse:

— Bea, mă. Bea tot.

Vlăjganul înhăță bidonul cu o lăcomie dementă (nu era bețiv, și se agăța de el ca de o doctorie mîntuitoare) și-l bău tot. Friedmann simți căldura alcoolului și o trezie nemaipomenită. Nu-i mai păsa. Acuma știa ce-l apăsase pînă atunci.

„Mergem la moarte“, se gîndi el liniștit. Se vedea bine: teren gol, inamic îngropat în tranșee, cu mitraliere cărora le încercase cîmpul de tragere. Se uită la șirurile lungi și rare de oameni care mergeau la stînga și la dreapta și înainte și după el. Deodată se gîndi: „Ei n-au coniac“. Le spuse agenților de legătură:

— Mă, veniți încoace. Spuneți la toate grupele: nemții nu pot trage cu mitraliera decît de sus în jos, în pămînt. Nu pot secera locul ăsta gol. Așa că să alerge toți cît pot pînă-n poala dealului; pe urmă, în salturi, pe după dîmburi. Nemții au soarele-n ochi. Ați înțeles?

Palizi, asudați, cu privirea fixă, soldații răcniră scurt:

— „Teles, s' trăiți! și porniră în goană de-a lungul șirurilor de trăgători.

Era dimineată, cu cer albastru adînc, curat, și soare puternic. Se auzeau ciripind vrăbii: era cald. În manta, cu raniță și armă, era cald. Friedmann se uită la cerul plin de lumină delicată, trandafirie, la cîmpul cu iarbă nouă care unduia ușor în vînt, la dealul ce părea cafeniu-auriu, acoperit cu catifea veche, caldă. „Ce frumos! Ce frumusețe!“ se gîndea el și-i venea să plîngă. „Ce frumos!“ Și merse așa, repetînd prosteste, pînă începu să tragă o mitralieră, sus pe deal. Friedmann tresări, îi aruncă o ochire gornistului care umbla după el, și ostașul, alb la față ca varul, începu să sune atacul. Ta-ti-ra-ti-ta-ti-

ta! Țipăt metalic singuratic, pe întinderea uriașă a locurilor acelora.
„Uraa! Uraa!”

Friedmann începu să alerge; îi bătea inima, gîfîia, dar nu mai știa nimic. „Ura! Ura!”

Ce încet aleargă un om. Încet, greoi. Ai timp de mii de ori să-l țin-tești. „Cum nu murim toți? Cum n-am murit?” se întreba Friedmann. Trompetul orăcăi o dată scurt din goarnă și căzu în brînci, greoi. Friedmann îl auzi cum face buf! înăbușit, izbind pămîntul. „Mai departe! Înainte! Uraa!” Dinspre dreapta îl zări pe Năsosul care venea spre el și țipa ca o femeie, ascuțit, strident:

— Oliolio! Oliolio! Oliolio! O...!

Și se ținea de cap. Deodată Năsosul zvîcni înainte, ca izbit în spate de un pumn, și căzu pe jos. Friedmann trecu înainte, și spre propria sa mirare, izbucni în rîs. Rîdea fără zgomot, numai pentru sine. Pe urmă îl zări pe sublocotenentul Dumitriu care urla ceva; avea o înfățișare cu totul ciudată; cu capul gol, roșu-vînat la față, cu părul măciucă, ceea ce Friedmann credea că e numai un fel de a vorbi și că nu se întîmplă niciodată, dar iată că omul umbla pe cîmp cu un revolver în mînă, cu părul zbîrlit și cu nimicul zugrăvit pe fața-i aprinsă.

„Uraa! Uraa!” răcni Friedmann. Nu mai striga nimeni: nu mai aveau răsuflare, și ajunseseră la poalele dealului. Friedmann văzu în fața lui cum sare pămîntul sfîrîind pe o linie care-i taie drumul: rafală de mitralieră. Nu mai ocoli locul acela, ci trecu chiar peste șirul de găuri din pămînt. Nu se întîmplă nimic. Auzea pîrîitul asurzitor al împușcăturilor, șuieratul ascuțit al gloanțelor, strigăte, și se mira că mitraliera aceea nu mai trage încă o dată prin același loc. Apoi începu să urce la deal.

III

A atacul se oprise sus, pe coastă, la cîțiva zeci de metri sub culmea dealului. Soldații săpau, îngropați după măștile individuale, ca să lege o groapă de alta, să facă tranșeea. Se vedeau numai cazmalele, și din cînd în cînd suna metalic o cazma lovită de un glonte. Locotenentul Friedmann ședea într-o văgăună

plină cu buruieni uscate; lipit cu pieptul de pantă, stătea cu ochii închiși. Sublocotenentul Dumitriu se tîrîse pînă la el și gîfîind, leoarcă de sudoare, cu fața răătăcită, vorbea iute, tare de tot:

— Am pus mitraliera după dîmbul ăla și am făcut șanț, e piatră, e greu, a căzut don' locotenent Ieremia, Apostolescu are un glonte în picior, am pierdut douăzeci și trei de oameni...

Friedmann stătea cu fața la pămînt și nu răspundea. Bîrlea fuma o țigară. Agenții de legătură care scăpaseră teferi, în număr de doi, zăceau la pămînt, unul mestecînd un fir de iarbă și uitîndu-se la cerul albastru de unde-i dogorea soarele fierbinte al acelei zile neobișnuit de calde. Un soldat veni, tîrîndu-se în coate, și-i întinse lui Friedmann o bucată de hîrtie: „*Prezențați-vă la P. C. al rgt. spre a raporta asupra situației*”. Semnătura era indescifrabilă. Friedmann se uită la agent:

— Cine a scris asta? Întrebă el pe un ton ciudat, care-l sperie pe ostaș.

Acesta zise:

— Don' colonel Vasilache.

— Eu raportez domnului colonel Vișoran! exclamă cu furie și ură Friedmann. N-are decît să raporteze el mai sus!

— Don' colonel Vișoran e mort.

Friedmann se uită la soldat, apoi scrise pe o foaie de carnet cîteva cuvinte și le dădu omului. Soldatul porni îndărăt, tîrîș. Friedmann se întoarse iar cu fața în jos. Auzea împușcături, cîte un pîrîit de mitralieră. Deodată auzi pe Bîrlea că spune:

— Ia! L-a lovit.

Friedmann tresări și se ridică în cot. Soldatul zăcea pe o parte. Se auzi o rafală scurtă de mitralieră și se văzu cum îl zguduie gloanțele și-l fac să cadă cu fața-n jos. Urmă o tăcere. Sublocotenentul Dumitriu zise:

— Trebuie să raportați.

— Da, spuse Friedmann. Scrise iarăși raportul pe carnet și-l chemă pe unul din soldați: — Fotache! Du asta la don' colonel Vasilache.

Omul se uită la Friedmann cînd își auzi numele, apoi plecă ochii, veni tîrîș, se întinse după bilet și plecă tîrîș, cu casca pe ceafă, cu pușca în bandulieră. Friedmann nu se uită după el. Ar fi vrut să-și astupe urechile, dar nu se putea: îl vedeau oamenii. Fiecare rafală de

mitralieră îl făcea să tresară. Bîrlea stătea și se uita. Apoi se-ntoarse pe partea cealaltă. Friedmann stătu o clipă în cumpănă, dacă să se uite sau nu. Apoi, brusc, se hotărî. Fotache zăcea în iarbă, ceva mai încolo. Casca îi căzuse din cap și i se vedea, în lumina radioasă a soarelui, țeasta tunsă cu mașina, un craniu rotund, lucios, măsliniu-negricios; un os rotund, îmbrăcat în piele arsă de soare și păr tuns cu mașina; înăuntru, credințele, patimile, gîndul, amintirea, iubirea, tot. Adică nimic. Gelatină care avea să se strice pe soarele ăsta.

— Jos, don' locotenent! Jos! răcni speriat soldatul Bîrlea, ordonanța, cînd îl văzu pe Friedmann că se ridică în picioare.

Sublocotenentul Dumitru sări să-l tragă și el jos. Îl doborîră la pămînt; peste o clipă răpăi un șirag de împușcături și pietricelele din marginea văgăunii zburară, măturate de rafala de gloanțe.

— Vreau să mă duc să raportez. Vreau să mă duc să raportez. Vreau să mă duc să raportez, repeta mașinal Friedmann.

Dumitru, speriat, îl ținea cu sila lipit de pămînt.

— Liniștiți-vă, domnule locotenent, liniștiți-vă, nu e nimic.

— Îl împușc! urlă deodată Friedmann, desfigurat, cu ochii holbați de furie. Îl împușc! Îl împușc pe toți, paștele și dumnezeii cui i-a făcut!

Și începu să se zbată și să înjure printre dinți, cu o ură cumplită. Îl ținură cu sila pînă se liniști și rămase palid, cu ochii închiși și suflînd greu.

Pentru atacul acela colonelul Vasilache primi ordinul „Mihai Viteazul“, iar locotenentul Friedmann, sublocotenentul Dumitru și mulți alți ofițeri, „Coroana României“, cu spade. Decorații fură împărțite și multor soldați. Celor morți, nu, fiindcă nu mai puteau fi încurajați.

IV

Regimentul unu grăniceri fu retras de pe front pentru reface-re: își pierduse o treime din efectiv, morți și răniți. Refacerea, adică odihna, instrucția ca la cazarmă și instruirea noilor recruți, se făcea într-o tabără de barăci nu departe de orașelul P...: un dreptunghi uriaș de noroaie, cu sîrmă ghimpată de jur împrejur și înăuntru șiruri lungi de barăci de lemn acoperite cu carton

gudronat. Dar soarele primăverii usca noroaiele, iarba creștea pe locurile neumblate și încerca să mai trăiască și acolo unde tălpile citorva mii de bocanci o călcau în fiecare zi. Soarele strălucea în cerul curat care vibra din cînd în cînd de huruitul depărtat al duelurilor de artilerie. Iar cînd soarele strălucea mai multe zile la rînd, nori de praf pluteau neconținut deasupra terenurilor de instrucție, unde răcanii mărșăluiau, alergau, se țirau, făceau „drepti“, „la dreapta-mprejur“ și „la stînga-mprejur“ de sute de mii de ori, trăgeau în ținte fixe și în ținte mobile, aruncau grenade, asudau, visau urît noaptea și cîntau melancolic din fluier seara, gîndindu-se la satele lor dărîmate de tun sau pustiite de tifosul exantematic.

Ofițerii, albi de praf, learcă de sudoare, se duceau de cîte ori puteau la P..., să bea în circiurile devastate și arhipline de oameni în uniformă, sau să joace cărți. Jucau cărți și în barăci.

Locotenentul Stahl, comandantul unui spital de bolnavi de tifos exantematic, abia însănoșit, se trezise cu locotenentul Friedmann și sublocotenentii Dumitru și Apostolescu, că vin să-l vadă. Îmbrățișări și pupături reciproce, întrebări, povestiri. Stahl nu spuse niciodată de ce fusese trimis la spitalul acesta, dar ei știau. Friedmann nu spuse niciodată de ce luase „Coroana României“ cu spade, nici că-și pierduse nervii într-un hal fără de hal la atacul cotei 304, dar cum rămăseră singuri cu Stahl, cei doi sublocotenenti îi povestiră cu gravitate ce se-ntîmplase.

— E un erou, monșer, măcar că e ovrei, spunea Gogu Apostolescu; dar moartea bietului Sterică l-a zguduit profund, mă-nțelegi? S-a schimbat, nea Aurică, săracul, s-a schimbat rău. Bine că ne-a scos de pe front, că mi-era frică să n-o pățească urît de tot cu nervii; de altfel nici noi ăștia nu eram siguri că n-o luăm razna. Hai, facem un poker?

Jucau cărți în baraca unde era popota ofițerilor, într-un fum de tutun care, cînd se deschidea ușa, se vedea galben-cenușiu pe fondul luminos al ușii deschise. Altfel, își dădeau seama abia cînd îi usturau prea tare ochii de începeau să lăcrimeze și să nu mai vadă cărțile. Atunci cîte un ofițer de infanterie, descheiat la guler, cu chipiul pe ceafă, cu șuvițe de păr lipite pe fruntea asudată, zbiera sălbatic:

— Bă planton! Deschide ușa, crucea și Hristosul cui te-a făcut, animalule! Deschide ușa că crăpăm aici!

Și se apleca iar asupra mesei, exclamînd lăbărțat și violent:

— Ei, și ce dacă plusezi dumneata. Mă doare-n c...! Plus potul! Achitat! Ia să-ți vedem cărțile! Ah, paștele și anafura ei de carte, uite, domnule, și eu mergeam la sigur cu chintă de as, dumnezeii și precista mă-si astăzi și mîine... Cine face cartea?

Alții jucau concentrat, cu țigara lipită în colțul gurii, încruntați, aproape muți. În fundul barăcii era din ce în ce mai întuneric, din pricina depărtării de ușă și a grosimii fumului. Acolo juca Gogu Apostolescu, cu chipiul pe-o ureche, țigara mereu aprinsă, ridicînd din sprîncene și cu ochii clipiți ca să și-i ferească de fumul țigaretii, totdeauna amabil, nu prea vesel, dar mai ales niciodată trist.

— Bine, monșer... Mata mai vrei două cărți? Mata trei? Pofim, două, trei, una, una. Vorbește, păpușo. Hai, monșericule, zi-i, pu-iule. Așa. Plus un pol. Da? Plus doi, plus încă unul. Full de popi. Mata ai chintă de as. Regret. Domnul locotenent face cartea. Pofuți.

Turua mereu amabil și aproape indiferent. Juca o zi, două, trei, aici, pe urmă, cînd nu mai juca nimeni cu el („Nu, nene, ai prea multă baftă, ne-ai ras pe toți“), se muta în oraș sau la popota cavaleriștilor.

Într-o după-amiază, juca iarăși la popota lui unu grăniceri, unde de altfel mîncau mulți ofițeri de la alte regimente. Stahl, Friedmann și Dumitriu jucau cu un locotenent de artilerie scund și brun, cu un aer serios și distins.

— Bine, domnilor – le spunea artileristul – de ce nu-l dăscăliți pe amicul ăsta al dumneavoastră? Recunosc că trișează perfect, nu l-a văzut nimeni; dar, orișicît, vă face de rîs.

Stahl își netezi mustața roșcovană *à la gauloise* și zise:

— Uite ce e, nene, dumnealor sînt dintre ultimii unsprezece ofițeri care au rămas cu viață din unu grăniceri, și eu sînt comandant de spital de exantematici; acum m-am imunizat de tifos, o să mă trimită la o leproserie. Nu mai avem prejudecăți. Vrem să trăim vesel. „*Courte et bonne, la vie, c'est comm' ça que je l'aime*“¹, fredonă el ușurel.

— Afară de asta, mai sînt și alți trișori, mai mari ca el, zise Friedmann cu un zîmbet veninos; și lor le merge bine de tot.

¹ Scurtă și bună, așa îmi place viața.

Artileristul tăcu. Dar după ce sfîrșiră partida și se despărțiră de el, sublocotenentul Dumitriu murmură:

— Avea dreptate ăsta, domnule locotenent; Gogu ne face de rîs; ar trebui să se mai potolească.

— Lasă-l în pace, Petrică, zise Friedmann cu veselia rece și nervoasă pe care o avea în vremea din urmă. Lasă-l în pace; nu fi moralist că mă faci să rîd și n-am chef. Hai să-l luăm și pe Gogu și să bem ceva. Unde e omul ăla?

Se uitară spre fundul barăcii, să-l zărească printre mulțimea de ofițeri îngrămădiți pe scăunele fără spetează în jurul meselor care încă erau umede de ciorba de fasole revărsată din farfuriile de la prînz. Nu-l găseau de loc. Deodată cineva începu să strige la o masă:

— Ba te bag în mă-ta, mă-nțelegi?

Altceineva răspunse pe un ton obișnuit, astfel încît nu auziră ce spune. Dar primul urlă:

— Îți trag palme, mă auzi? Dă-i îndărăt imediat!

De la mesele dimprejur oamenii se ridicară, mirați, să vadă ce se petrece. Cei care se certau se ridicară și ei în picioare; partenerii lor îi trăgeau de mîna în jos, să-i așeze cu sila, să-i potolească. Cel care înjura era un locotenent de infanterie asudat, descheiat la tunică și care părea beat. Înjuratul era Gogu Apostolescu, care nu părea prea stîngherit și vîrî în buzunar banii pe care cellalt îi cerea îndărăt. Observînd că-i pune în buzunar, cei doi parteneri care-l domoleau pe furios îl lăsară și săriră la Gogu:

— Are dreptate! Dă-i îndărăt!

Și deoarece Gogu nu dădea nici un semn că s-ar gîndi la așa ceva, unul din cei doi, care păruse mai liniștit pînă atunci, îl înșfăcă de piept și începu să-l scuture, înjurîndu-l printre dinți. Ceilalți, dimprejur, săriră să-i despartă; alții întrebau:

— Ce e, domnule? Ce s-a întîmplat?

— L-au prins trișînd.

— Pe care?

— Nu știu, unul din ăia care se bat.

Friedmann își făcu loc printre ei, înaintînd repede și murmurînd calm:

— Pardon. Pardonăți, vă rog...

Apoi îi potoli pe bătași doar cu întrebarea, făcută cu glas răsunător, tăios, rece:

— Ce e aicea, domnilor?

Bătașii se uitară la el și văzură un locotenent subțire, cu urechi clăpăuge și o fețișoară îngustă și pistruiată, care-i privea cu ochi albaștri, strălucitori. Pe tunica tocită atârnavă crucea ordinului „Mihai Viteazul” și a „Coroanei României”.

— Ce te privește pe dumneata? întrebă unul din jucători, cel care părea beat.

— Mă privește. Aici e popota regimentului unu grăniceri, și eu sînt cel mai vechi ofițer de grăniceri de față.

Arțăgosul nu mai avu ce răspunde; în schimb exclamă batjocoritor:

— Grăniceri? Halal grăniceri! Uite-l pe dumnealui, grănicer și el — trișează ca un porc! Halal să vă fie! Grăniceri! Pha!

Și-l arătă pe Gogu Apostolescu, care, dezinvolt, nu se tulburase cîtuși de puțin. Dar Friedmann îi răspunse prompt și tăios:

— Cine te obligă pe dumneata să joci cu el? Cine te obligă să vii să joci la popota grănicerilor? Nu-ți place aici, pleacă!

Spusese *pleacă* de parc-ar fi plesnit un bici. Infanteristul (erau infanteriști partenerii lui Gogu Apostolescu) se schimbă la față, simțind sfichiul disprețuitor din glasul lui Friedmann.

— Ce faci așa pe nebunul, bă? întrebă el grosolan. Ce, crezi că dacă-l ai pe „Mihai Viteazul”, poți să iei oamenii așa pe sus?

Friedmann îl privi pîntă în ochii săi cam bulbucăți și strălucitori și vorbi aproape în șoaptă, dar în așa fel încît auziră limpede de tot toți cci din jur:

— Să nu spui un cuvînt de decorația asta, că te-mpușc. Marș afară!

Și mai încet, murmură printre dinți:

— *Derbedeule!*

Cellalt rămase descumpănit. Friedmann virise mîna în buzunarul tunicii. Apostolescu îl luă cu binișorul pe infanterist, spunîndu-i la ureche:

— Lasă-l, domnule, nu te pune cu el, că e nebun.

Iar ceilalți din jur, văzîndu-i pe Dumitriu și Stahl alături de Friedmann, decorați, în uniforma regimentului din care o treime rămăsese pe cîmpul de bătălie, se speriară și-l luară cu ei pe scandalagiu:

— Hai, Nicule, lasă, ce nevoie ai să... hai, domnule!

Stahl îl luă pe Friedman de braț:

— Hai, Aurică. Hai, Gogule, haideți băieți, că am eu în baracă la Gogu o sticlă de Courvoisier, *je ne vous dis que ça!*¹

— Să știi că i-am cîștigat și niște țigări de foi franțuzului aici la cărți, zise Gogu.

— Ofițeri — murmura Friedmann printre dinți — nici decorațiile făcute pentru ei nu le respectă; nici ei nu cred în ele. Dar măcar dacă ar crede în ceva.

— În burtă cred, domnule locotenent, zise Gogu Apostolescu. În burtă și în chestia ceilaltă. *Des brutes; des pauvres brutes.*²

— Și tu în ce crezi? întrebă Friedmann tăios.

Mergeau pe cîmpul de instrucție; în soarile auriu, șiruri de soldați prezentau arma la comanda unui sergent-instructor.

— Eu în ce cred? În nimic, zise Gogu Apostolescu pe un ton ușurel. În absolut nimic, și asta mă plictisește cumplit; așa că încerc să omor timpul.

— Pînă ai să mori?

— Pînă mor, bineînțeles. După aia nu mă mai interesează, rîse Gogu Apostolescu.

— Nici în artă nu crezi? Parcă făceai pictură la Paris? întrebă Dumitriu cu un aer de stimă și admirație sinceră pentru omul care făcea pictură la Paris.

— Nu, mă Petrică, nu cred de mult în artă. E o maimuțarie, să agate snobii cu șmecherii ca să le scoată bani. Nu e ceva serios arta, nu e, monșer, nimic nu e serios de altfel, păpușico; absolut nimic. Am făcut rost de niște havane grozave, puișorilor!

Și zîmbea încîntat, cu ochii și obrajii plini, lucind de poftă. Friedmann se uită la el.

— Ești al dracului de trist, mă Gogule.

— Sînt, dar nu se vede din cauză că sînt mereu vesel, zise Gogu rîzînd.

Mergeau pe lîngă clădirea unei halte de cale ferată, dărîmată de obuzele artileriei germane cu tragere lungă: ziduri cenușii, acoperiș de olane, totul spart, cu găuri mari prin care se vedea cheresteaua acoperișului, iar pe jos odăile dinăuntru văruiate alb, cu zidurile spuzite de schije de obuz. Stahl spunea:

¹ Nu vă spun mai mult.

² Niște brute; niște biete brute.

— Ei, nu mai vorbești prostii; viața e splendidă; muncești, e o plăcere când te pricepi la meserie; pe urmă ai plăcerile celelalte, care sînt numeroase și variate; viața e frumoasă; mai ales când n-ai păduchi, nu știi ce mai poți dori.

Deodată se opri înmărmurit și le arătă o siluetă în fustă verde, scurtei-că neagră de catifea, botine cu tocuri înalte și pălărie de mătase.

— O femeie, mă! suflă el.

— Ce să caute pe-aici? întrebă Friedmann mirat.

Într-adevăr, pe kilometri întregi, de jur împrejur, se aflau zeci de mii de bărbați, dar femei, nici una. Asta apăruse ca de nicăieri, trecea peste șinele năpădite de ierburi, umbla legănîndu-și șoldurile, iar ei, opriți cu fața la ea ca la inspecție, o urmăreau cu o privire absorbită, concentrată, cum iese în șoseaua pe care treceau niște căruțe, niște camioane, două automobile prăfuite. Stahl fu cel dintîi care-și veni în fire:

— Pe ea, băieți! O ajungem împreună, și căruia-i merge, ceilalți îl lasă-n pace, iar el le-o pasează după aia! S-a făcut?

— S-a făcut! ziseră în cor, din marș.

Porniseră cu pas întins fără să-l mai aștepte să isprăvească fraza. Meraseră aproape alergînd peste linii, peste ciulini înalți și scaieți care le zgîriau cizmele; cînd ajunseră în șosea, o zăriră pe femeie cum merge spre o cîrciumă devastată, unde, pe scăunele scoase în curte, ședeau cîteva zeci de ofițeri ruși, alții veneau și plecau, o patrulă de călăreți descăleca tocmai în clipa aceea; se auzeau sunetele subțiri și săltărețe ale unei balalaici.

Nu apucară s-o ajungă pe femeie, că și săriseră de la masă niște maiori și colonei tineri, înalți, blonzi, care o salutară curtenitor, cu salutul rusesc atît de deosebit (fiind însoțit de o ușoară înclinare) de țepănul salut prusian în uzanță în armata noastră; o salutară, o înconjurară, iar cei patru ofițeri români rămaseră pe marginea cealaltă a șoselei, uitîndu-se cum se încinge cheful, cum apar sticlele, cum încep cîntecele. Stăteau pe marginea șanțului șoselei și Stahl înjura printre dinți pe franțuzește:

— Ah,zut, merde de merde de bon Dieu de merde...

— Hai să ne băgăm peste ei, că ne invită, sînt băieți de viață, zise Friedmann, mai mult ca să-l consoleze pe Stahl.

— N-am nevoie, mîrîi acesta, zbîrlindu-și mustățile roșcovane într-o strîmbătură furioasă.

— Lasă, monșer – zise Gogu – n-ai văzut-o ce lăiață era? Făceai un sifilis carabinat, mai ceva ca exantematicul tău.

Cellalt însă nu răspunse nimic și se întoarseră toți patru, morocănoși, agale.

— Unde mergem? întrebă Friedmann, singurul care părea că se amuză pe ascuns.

— La mine-n baracă – zise Gogu Apostolescu – avem Courvoisier-ul lui Stahl și havanele franțuzului pe care l-am ras ieri. Chefuim *en garçons*¹, ce zici? îl întrebă el pe Stahl.

Acesta își netezea mustața și-l privea cu un licăr de rîs în ochi.

— Mă gîndesc *à propos de garçons*², că ar trebui să deprindem alte gusturi; tu, de pildă, Gogule, ai forme destul de pline.

Începură să rîdă; și, ajunși în baracă la Gogu Apostolescu, băură coniacul, pe urmă o sticlă de țuică și fumară o duzină de țigări cu mare chef și voie bună.

Ultimele țigări le fumară jucînd cărți. Gogu Apostolescu fu cu ideea:

— Ei, pușorilor – facem un poker, dar așa, mic, amical? Facem?

— Hai să facem, zise Friedmann.

Gogu Apostolescu scoase un pachet de cărți noi și le dădu să tragă. Îi ieși lui asul și începu să facă cărțile. Jucară, cu obrajii uscățivi, supți de statul în tranșee, înroșiți acuma de alcool, cu ochii lucioși și tulburi; erau veseli, gălăgioși, trînteau cărțile pe masă. Deodată, Stahl scoase un răcnet:

— Gogule! trișezi!

Friedmann se lăsă pe spate; rîdea cu lacrimi.

— Cum, domnule? Bine, măi, și pe prieteni?

— Nu, zău, vă jur, pe onoarea mea, exclamă Gogu Apostolescu rîzînd cu oarecare vinovăție. Se poate să mă credeți așa? Eu să trișez cu niște prieteni? Îmi pare rău! Am trișat cu țopîrlanii ăia de infanteriști, ca să-i învăț minte; dar cu voi, departe de mine! Uite, mai bine le lăsăm dracului de cărți și mai bem o sticlă!

¹ Ca băieții.

² Apropo de băieți.

¹ Înjurătură ordinară franțuzească.

— Cum? Mai aveai o sticlă? Și nu spuneai? Măgarule! rîse Stahl. Mai ai și țigări, cu siguranță!

— Să văd, poate că mai găsesc și niște țigări, zise Gogu Apostolescu.

Mai găsi; căută sub pat într-o ladă și reapăru cu sticla într-o mînă și cufărașul de havane în cealaltă.

Peste un ceas sau două se îmbătaseră.

— Gogule, ești o licheluță, îi spunea Friedmann lui Gogu Apostolescu, pupîndu-l; ești, dar nu ești un criminal, nu ești un ticălos, măi, înțelegi? Și asta e mare lucru. Iar tu (și aici îl pupă pe Stahl), pe tine te iubesc, nu fiindcă ești băiat bun și faci glume; fiindcă ești un poltron, mă, și un erou, și ți-e mai greu ție să fii erou, care nu ești om de război, mă-nțelegi...

Începu să bată cîmpii. Dumitriu zîmbea mulțumit; își pusese monoculul în ochi și vorbea nemțește, fără ca ceilalți să-l poată înțelege.

— Gata! răcni Friedmann, ridicînd sticla goală. Natura își cere drepturile! Acum, niște dame nu ai, Gogule?

— Să căutăm, nu se poate să nu găsim, zise Gogu Apostolescu, cu siguranța și optimismul bețivului.

Porniră toți patru, fredonînd cîntece fără noimă, mai ales cîntece obscene, pe care Gogu le ținea minte de la Paris și pe care ei nu le știau, dar încercau să prindă refrenurile.

Nici nu-și dădură seama cum au ajuns pe un fel de ogor de toamnă năpădit de iarbă și buruieni. Călcău greu prin pămîntul moale, afinat, umed. În fața lor era apusul, cu soarele jos, aprins, între cîțiva balauri de nori vineți și aurii și împurpurați. Era atît de strălucitor soarele, încît la început nu observară o siluetă întunecată care mergea tot într-acolo, undeva în depărtare. Nu spuse nici unul nimic; dar începură să meargă din ce în ce mai de zor, suflînd greu, cu tîmplele și frunțile ude de sudoare, din pricina băuturii.

Era o femeie, cu siguranță: șolduri largi; o țărancă: picioare îngroșate de obielele groase, cap mic înfundat în umeri de broboada neagră. Era o femeie, se putea vorbi cu ea, puteau s-o convingă. Umblau anevoie și repede peste cîmpul desfundat, în șir unul după altul, căuțînd să ajungă din urmă silueta mititică și neagră care se zărea la marginea cîmpului, de unde începea în sus amurgul incendiat și devastat, cu imense dărîmături de nori aprinși.

Se apropiiau. Dacă ar fi strigat tare, puteau să se facă auziți, s-o oprească. Friedmann era în cap, după el Stahl, Dumitriu și Apostolescu. Se întreba tocmai dacă s-o strige sau nu. Mai bine s-o ajungă din urmă.

Atunci își dădu seama dintr-o dată că fusta e o manta, șoldurile mari și legănate doi saci purtați în bandulieră pe șold, obielele niște moletiere îngroșate de noroi, broboada, casca rotundă, purtată pe ceafă de un soldățel scund care se ducea cine știe unde. Friedmann simți că-i vine să ridă și i se face și greață. Făcu „la stîn-ga!“ și începu să se depărteze în unghi drept față de direcția de pînă atunci. De tulburare, rușine și mîhnire, uitase de ceilalți. Se întoarse într-un tîrziu să se uite peste umăr: veneau după el, cu nasul în pămînt, triști. Deodată îl fulgeră o bănuială:

— Măi, voi vă țineați și voi după muierea aia? După soldatul ăla?

— Ce crezi că numai tu ai...? Întrebă Stahl rîzînd jenat.

Friedmann dădu din cap, dezolat:

— Halal să ne fie, fraților. Eu mă duc să mă culc.

Dar milităria tresări în el:

— Cum, mă, și voi voiiați să treceți peste al mai bătrîn și mai mare-n grad? Nu vă e rușine?

Rîdeau, încurcați, fără să răspundă. O luară cu toți îndărăt prin coclauri pînă se apropiară de baracamentele grănicerilor. Stahl se despărți de ei aici și se duse spre spitalul lui. Era morocănos, nemulțumit. Intră încruntat pe poartă, răspunzînd cu un deget la cozoroc salutului plantonului, și se îndreptă spre odaia lui, scoțînd din buzunarul de la piept al tunicii una din havanele lui Gogu Apostolescu. O tăie cu dinții, cînd văzu o îngrămădeală de oameni împrejurul butoiului cu varză de sub șopron, lîngă ușa din dos a pavilionului exantematicilor. Se îndreptă într-acolo, aprinzîndu-și țigara. Împrejurul ciubărului imens se strînseseră bolnavi în halate vărgate, izmene, galenți de lemn, rași în cap, infirmiere, doctorul-șef în halatul lui alb. Stahl se apropie și-și făcu loc.

— Ce e, doctore?

— Ce să fie? De cînd spun să nu fie lăsați bolnavii să bea de aici și că trebuie mutat ciubărul dracului într-altă parte; e adevărat că e și greu al dracului cînd e plin. Uită-te și dumneata, domnule locotenent,

zise doctorul, un om mic, slab, cu fețișoara triunghiulară și un nas mare și trist.

Stahl se uită peste marginea ciubărului, înălțându-se în vârful picioarelor. De cât se băuse din el, se golise de zeamă. Mai era o jumătate de metru pe fund, cu verze care pluteau în zeamă, în jurul unui cadavru în cămașă și izmene, cu ochii închiși, cu părul și barba rare, pălite, de un alb-gălbui ca și carnea de pe el, care căpătase culoarea zemei de varză. Totul mirosea a varză murată. Cadavrul plutea ușor, mișcându-se lin, iar verzele se loveau de el.

— Nu mai mișcați, bre, ciubărul, zise doctorul. Domnule locotenent, ăsta, săracul, a vrut să bea zeamă de varză; și se pritocește aici de astă-iarnă: se vede după culoare. Dumneata, când ai fost bolnav, ai băut zeamă de varză de-aici?

PARTEA A ZECEA

Augusta sau Marșul Nupțial

I

Într-o după-amiază târzie, spre seară, la începutul lui ianuarie 1918, un bărbat și o femeie mergeau repede pe niște străzi mărginașe ale Iașilor, cu aerul morocănos și absent al oamenilor care nu vor să fie observați și de aceea nu se uită la ceilalți trecători, nu ridică fața; dac-ar păși mai încet, ai putea crede că umblă căuțind ceva pierdut pe trotuar; dar ei merg repede-repede, pe lângă zidurile caselor, pe lângă gardurile cenușii. Era o seară geroasă, militari în mantale tropăiau greoi și zgomotos pe pavaj, un fel de ceață ușoară umplea văzduhul, încât puteai crede că umbli prin fum subțire; oamenii erau doar siluete mai fumurii decât înserarea; încă nu se aprinseseră felinarele. Bărbatul și femeia își aleseseră anume ora aceasta, când poți trece cel mai ușor neobservat, nerecunoscut, căci voiau să fie neobservați și nerecunoscuți. El era tânăr de tot, n-avea nici douăzeci de ani împliniți, un sublocotenent foarte înalt și subțirel ca o nuia, părînd slăbuț, firav; mantaua groasă și grea *bleu horizon* flutura pe el; gulerul înalt ținea sus un cap slab, cu obrații supti, osoși, bărbia ascuțită, cu nasul fin, cu ochii cufundați sub sprîncene, cu pielea foarte albă și cearcăne vinete sub ochi: un adolescent crescut prea repede și care nu ducea o viață sănătoasă: așa l-ai fi judecat după aparență; cine-l cunoștea însă pe Ghighi Duca știa că are o sănătate și o rezistență mai mare chiar decât forța sa fizică, și aceea neașteptat de mare; cît despre viața nesănătoasă, toată lumea ar fi rîs și-ar fi spus că e o expresie prea slabă. Era Ghighi Duca, deci, cu verișoara sa, doamna Augusta Hagibei, frumoasa și grăsuța Augusta, care umbla cambrată, oleacă aplecată înainte, scoțînd în relief un șezut mare, lat,

de Veneră africană, toată împodobită peste un mantou făcut tot din postav militar, dar vopsit violet închis. Era atât de îmbrobodită într-un șal gros de lână împletită, încât nu i se vedeau decât ochii și nasul, ochii limpezi, căprii, și nasul clasic, singurele lucruri tinerești dintr-o siluetă care părea ciudat de matură sau chiar bătrânească; oricine i-ar fi privit ar fi crezut că sînt fiul și mama: dar Augusta avea atunci treizeci și unu de ani, și se ținea și se simțea foarte tînără; doar postavul gros și prost croit și picioarele prea groase îi dădeau aerul acela de ființă zdrobită sub stigmatul unei feminități greoaie, animalice. Mergeau amîndoi, ea și cu Ghighi Duca, foarte grăbiți, cu un aer absent, preocupat de altceva decât ce-i înconjură. Augusta era trasă la față, palidă sub culoarea caldă a tenului de grecoaică moștenit de la cine știe ce bunică Lascari; avea un aer îngrijorat, înfricoșat. Nu vorbeau. Mergeau repede, cu un țel anumit, bine cunoscut.

Țelul era o străduță cu garduri de lemn și cîteva ziduri scunde cu stîlpi de fontă și între stîlpi rețea de fier vopsită, îndărătul cărora apăreau căsuțe modeste, cu perdele la ferestre, cu lumină roșatică înăuntru, de lampă cu petrol. Aici era țelul: o căsuță din aceste, numai cu un parter cu patru ferestre închise, astupate cu hîrtie și perdele și jaluții. Pe zid, lîngă poartă, era o placă de tablă smălțuită alb, pe care scria cu litere mari negre: *I. Tassescu, medic, specialist venerice, genito-urinare, mamof. Consultațiuni 8-10, 3-5*. Aici intrară cei doi, după ce Ghighi Duca se uită o dată iute în sus și-n jos, de-a lungul străzii, și văzu că nu se apropie nimeni.

Peste cîteva minute, Ghighi Duca reapăru, și o formă nedeslușită se întrevăzu prin geamul mat al ușii, în timp ce cheia se învîrtea în broască. Tînărul sublocotenent începu să se plimbe pe stradă, de la un capăt la altul, fumînd. Din cînd în cînd își scotea ceasul, îl consulta, îl punea la loc și-și continua agale preumblarea. Aceasta dură multă vreme, pînă se întunecă de tot, și începură să se aprindă felinarele. Atunci, o lumină apărură în ușa cu geamuri mate (lumină de lampă cu petrol ținută în mînă), cheia se învîrți iarăși în broască, ușa se deschise și o femeie apărură ținînd-o de braț pe Augusta care mergea greu, clătînîndu-se. Femeia era îmbrăcată ca o țărancă de la munte, cu pieptar și broboadă neagră pe cap, cu fusta albă, creață, și fote negre; se uita împrejur.

— Da' unde-o fi, Doamne? zise ea cu glas moale cîntător, mol-dovenește.

— Vine, vine acuma, șopti Augusta.

Ieșiră în stradă și Augusta se rezemă cu spatele de zidul casei, așteptînd. Ghighi Duca se apropie repede, îi dădu femeii un bacșiș pe care ea se sfii să-l primească, dar pînă la urmă îl luă; apoi o apucă pe Augusta de braț și porniră amîndoi pe străduță-n jos, destul de încet, urmăriți cu ochii de femeia care, cu brațele încrucișate și mîna la gură, dădu din cap, se-ntoarse, închise poarta și intră în casă.

— Ar trebui să mergem mai repede, murmură Ghighi Duca. Dacă mă prinde o patrule, peste o jumătate de ceas ajungem amîndoi la comenduirea pieței, și-ți închipui ce iese.

Augusta nu răspunse, ci, strîngînd din buze, începu să meargă mai repede. Îndată, se făcu și mai palidă. Peste două minute șopti:

— Nu pot așa repede.

— Mă rog, zise sec Ghighi Duca, cu o enervare ascunsă și stăpînită, pe care însă Augusta o simți.

Ridicînd spre el frumoșii ei ochi întunecați, îl privi o clipă. El mergea cu capul sus, uitîndu-se drept înainte. Augusta plecă fruntea și, mergînd, murmură:

— Ce oribil... ce oribil...

El nu suflă o vorbă. Mergea înainte, cam trăgînd-o după el, palid și crispat.

— Nici nu știi ce oribil a fost, zise Augusta.

Ghichi nu păru a fi auzit.

— Ție ți-e gîndul la patrule, spuse Augusta cu un zîmbet slab.

El o privi enervat.

— Și ce, ai vrea să pună mîna pe noi? Nu-ți dai seama ce-ar ieși?

— Mi-e așa de rău că-mi pasă mai puțin decît ție de reputația mea, murmură Augusta. După cîțiva pași se opri.

— Ce-i cu tine? întrebă iritat și dur Ghighi Duca.

— Mi-e rău, suflă Augusta.

El o prinse brusc de subsuori, simțind-o că se înmoaie din tot trupul. Stătea așa, cu Augusta în brațe, căzută cu capul pe pieptul lui și cu genunchii îndoiți, și se uita disperat și furios în dreapta și-n stînga, în căutarea unei soluții, unei scăpări. În același timp simțea în nări mirosul pătrunzător, eteric, dulceag, ușor greșos, al narco-

ticului, și-i făcea scîrbă. Se uită la broboada de pe capul Augustei, la trupul greoi, inert în mîinile lui care-o țineau de subsuori, la o buclă de frunte curată și de nas drept, și se întrebă vag: „Ce-am eu cu femeia asta? Cum naiba am ajuns aici?” Îi veni s-o lase să cadă acolo, pe trotuar, și să plece să-și vadă de treburi. Dar fiecare om are o margine în capacitatea sa de-a călca legile omenești; și marginea aceasta nu e la fel de aproape sau de depărtată la toate posibilitățile de crimă, ci e diferită de la un soi de nelegiuire la alta: există ucigași care n-ar fura cu nici un preț și hoți care n-ar îndrăzni să ucidă. Ghighi Duca simți că n-o poate lăsa pe Augusta pe trotuar; ceea ce îl făcu s-o urască. Încă nu se mișcaseră de-acolo cînd trupul Augustei redeveni viu și elastic. Ghighi Duca simți cum se întărește Augusta pe picioare, o văzu cum ridică fața (albă, cu buzele albe) și simți în nas o duhoare de doctorie narcotică, cînd Augusta îi spuse:

— Era să leșin de tot...

Și-l luă de braț, să meargă mai departe. Porniră împreună, în clipa cînd, clănțănind din copite, o patrulă de cazaci bărboși trecu pe lîngă ei cîntînd cu voci de bas, ce scoteau urlete melodioase și sălbatice, un cîntec peste care un glas de tenor se urca și plana ca un șoim de argint; călăreau alene și cîntau, legănîndu-se în șei.

În seara aceea o aduse totuși cu bine pe Augusta acasă. (Stătea cu domnul Hagibei, director general într-un minister, cu sora ei mai mare, Alexandrina Romanò și cu cumnatul ei, în două odăițe îngheșuite, în casa unui profesor de liceu, aproape de strada Lăpușneanu.) În poartă îi luă mîna Augustei și i-o sărută. Augusta îl privi mirată:

— Nu mă săruți? întrebă ea.

Ghichi Duca șovăi. Augusta era albă de tot, cu buzele albe; ochii îi erau stinși de rău și de obosală. Ghighi Duca se aplecă s-o sărute și simți răsuflarea ei mirosind tare a doctorie. Dar Augusta se agăță de el și-l sărută pătimaș, răscolitor. El se desfăcu din brațele ei cît putu mai repede, salută și plecă iute, fără să se uite îndărăt.

O zi sau două n-o văzu. Șovăia: să-i spună? S-o lase baltă fără să-i explice? Putea să nu înțeleagă, și să devină pisăloagă. Mai bine să-i spuie. Deci veni în vizită într-o după-amiază, cînd soarele asfințea roșu într-un cer rece plin de nori amenințători. Pe stradă întîlni un batalion de infanterie rusească, în mantalele lor lungi pînă aproape de pămînt, fără arme, cu căciulile mari turtite și lăsate pe spate, vlăjgani

bărboși, cu bărbi roșcate sau blonde, care mărșăluiau legănîndu-și brațele; vorbeau; unul strigase ceva și rînduri întregi de fețe roșcovane se luminau de rîs. Ghighi Duca le aruncă o privire curioasă, văzu mantalele deschiate, lipsa armelor și a centiroanelor: de unde veneau? Unde se duceau? Ce făceau ei nu putea fi decît ciudat, tulburător, neprevăzut: revoluție. Ghighi Duca o luă mai repede, ca să aibă timp.

O găsi pe Augusta în rochie de casă. Îi sări de gît la intrarea lui în odaie, apoi se întoarse să se așeze în fotoliul din care tocmai se ridicase. Ghighi observă cît merge de greu, de împiedicat. Era încă palidă, dar își reluase manierele ei provocatoare, aerul de îndrăzneală aventuroasă.

— Avem o oră pentru noi: Hagibei e la minister, iar Didina și Romanò au plecat să facă vizite, spuse ea.

— E și momentul să facă vizite – zise el – n-au văzut ce e pe stradă?

— Ce e pe stradă?

— Ce să fie? Revoluție. Sîntem în plină revoluție: nu știu cît mai trece fără să se molipsească și trupele noastre.

— Ascultă, Ghighi – zise ea batjocoritor – ai venit aici să faci politică? Prefer atunci să cochetez cu domnul Brătianu.

— Am venit să-mi dai o ceașcă de ceai, zise liniștit, amabil și politicos.

Ea îl privi deodată atentă.

— Ce mai e și asta? Ce e cu tine?

— Nu e nimic, zise Ghighi Duca. Nimic deosebit. Nu-mi dai ceai?

Își scoase mantaua pe care o pusese pe unul din fotoliile de pluș cafeniu cu ciucuri și franjuri. Ședea într-alt asemenea fotoliu; era subțire, distins, slab și ținea o țigară englezească între degetele osoase și lungi ale unei mîini împodobite cu un inel cu stemă. În odaie era semîntuneric: se zărea cerul roșu, strada cenușie; altminteri nimic. Aici înăuntru era destul de cald, ardea focul într-o sobă de teracotă cu floricele roze și albastre pe plăci; erau multe obiecte îngrămădite în odaie: un pat mare încărcat cu perne, plăpumi, cuverturi, șaluri, broboade și un covor pe deasupra; o comodă cu placă de marmură, cu un lighean smălțuit, o cană și alte ustensile de toaletă, totul în dosul unui paravan tocit și rupt; la piciorul patului o masă, dincolo de ea, cu spa-

tele la perete; o canapea de piele cu niște haine aruncate pe ea; un dulap care nu se putea închide deplin ce era și deasupra o stivă de valize; un cufăr mare de călătorie dincoace de canapea; fotoliile, o măsuță de cusut, lămpi de masă, stinse, paltoane și blănuri agățate de cuie în perete, printre fotografiile ovale ale unor persoane necunoscute, femeii cu coc, guler înalt și rochie largă, domni cu mustați lungi și bărbi, în redingote ca la 1880-1890: de bună seamă familia profesorului. Pe masă fierbea samovarul de argint. Dar Augusta nu-i turnă lui Ghighi Duca o ceașcă de ceai. Îl privea cercetător, amuzată și imperceptibil dușmănoasă:

— Ce-i cu tine, Ghighi? Nu mă sârui, nu ești drăguț, ești rece, plictisit. Ce e cu tine? Ce s-a întâmplat?

— Nimic, zise el. Zimbea, picior peste picior. Nimic. Am un acces de castitate.

Ea îl privi și mai pătrunzător.

— Da? Și cât te ține?

— Nu știu: doi-trei ani, poate patru, zise el, privind-o drept în ochi și zîmbind mereu.

Augusta zîmbea și ea, rece:

— Uite ce e – suflă ea – pleacă! Pleacă imediat! Ieși!

Ghichi Duca se ridică, își luă chipiul și-și trînti mantaua pe braț. Era în ușa, gata să plece, când Augusta sări din fotoliu și, tot atît de anevoie, parc-ar fi fost aproape paralizată în soclul masiv al bustului ei fragil, îl ajunse și-l trase îndărăt:

— Ia stai aici. Șezi. Ce e? Ce vrei?

— Nu ți-am spus?

— Nu mai face glume, spuse ea cu gravitate și violență. Ce, e de glumit?

— Nu glumesc de loc.

Ghichi Duca ședea în fotoliu și se uita în sus la ea. Ea îi pusese mîinile pe umeri și-l minca din ochi.

— Nu glumesc de loc. M-am săturat de amor.

— Aha! exclamă ea pe un ton sălbatic. Ți-ai găsit altă femeie!

— De loc, spuse el plictisit și destul de enervat. Nu-i plăcea să dea explicații. De loc. M-am săturat de amor. Nu mai vreau să am de-a face cu femei.

— Dar de ce? De ce? Ce s-a întâmplat? zise Augusta stupefiată.

— Chestia de alaltăieri. Nu mi-a plăcut. Miroseai a doctorie. Mi-a tăiat cheful de tot, înțelegi? Și alta, tot a doctorie o să miroasă. Sau o să moară pe masa de operație, ori în drum spre casă. Ce era dacă rămîneai pe stradă? În ce situație mă puneai? Nu mai vreau, nu mă mai joc, m-am săturat. Gata.

— Dar ești nebun – rîse ea cu un aer rătăcit – n-o să poți, ești tînăr!

— Cît pot, rabd. Pe urmă o să văd, zise Ghighi Duca dezinvolt.

Augusta scoase un geamăt:

— Au, mă doare.

Se duse îndărăt să se așeze în fotoliul ei.

— Nu te înțeleg, zise ea. Era speriată, gata să plîngă.

— Ce să mai înțelegi? E clar. Nu e nimic de înțeles.

— Cum, Ghighi, mă lași? Ești nebun? exclamă ea cu o durere naivă.

— Sînt obligat; nu mai vreau să se întîmple ce s-a întîmplat alaltăieri, făcu el pe un ton rece și ferm.

— N-o să se mai întîmple, îți jur. Îți promit! zise ea, iarăși gata să plîngă.

El dădu din umeri.

— Nu poți fi sigură că n-are să se întîmple. Prefer să te scutesc de risc, și pe tine, și pe mine.

Augusta stătea în fotoliu, cu mîinile în poală, și-l privea năucă. El se ridică și-și luă iar mantaua pe care începu să o îmbrace.

— Cred că ți-ar fi dezagreabil să mai stau, așa că-mi dai voie să plec.

— Nu pleca! zise ea. Dacă pleci, nu ne mai vedem niciodată.

— O să mă resemnez, spuse el și-și trase și cealaltă mîneacă.

— Ghighi, mă lași? întrebă ea, cutremurată de durere și gata să treacă de la durere la revoltă, la furie.

— Nu numai pe tine; le las pe toate cele cinci colege ale tale.

— Cum? Mai trăiești cu cinci femei, în același timp cînd trăiești cu mine? întrebă ea îngrozită.

— Am trăit. Gata, sun retragerea. Ți-am spus că devin sihastru. Și ce te miri? Tu nu trăiai cu bărbatul tău în același timp cînd trăiai cu mine, și poate și cu alții?

— Ești laș! șuieră Augusta.

— Asta-i bună, rise Ghighi Duca, care-și încâtărăma curelele pe el. Când scapi teafăr din gheara ei, zice că ești laș.

— Lașule! Mizerabile! De-aș fi bărbat, ți-aș arăta eu ție! Te-aș omorî, auzi?

— Dac-ai fi bărbat, n-am fi ajuns în asemenea relații, zise Ghighi Duca și-și luă chipiul.

Ea sări și-l cuprinse cu brațele de după gît.

— *Je me battrais pour mon amour, je le défendrais!*¹ zise ea pe un ton exaltat.

Ghichi își feri capul la o parte, ca să-i evite sărutările (constată că mai mirosea a doctorie), și zise în silă:

— *Pour un amour, il faut être deux*², ori eu mă retrag.

Și se desfăcu din brațele ei. Augusta se lăsă în genunchi și se agăță de mantaua lui.

— Ghighi! țipă ea.

El murmură:

— Îmi pare rău că te fac să suferi, dar n-am încotro.

— Ghighi! urlă Augusta.

El ieși și închise ușa. Augusta căzu pe covor și începu să plîngă cu hohote.

II

Regimentul unu grăniceri, refăcut, odihnit, instruit, completat cu o mie de soldați și treizeci-patruzeci de ofițeri noi, se întoarse pe front, pierdu iarăși o treime din efectivul său, apoi fu imbarcat în vagoane ca să ocupe un sector de front în contact prin flancul stîng cu trupele ruse. Locotenentul Friedmann primi ordin să recunoască pozițiile care trebuiau ocupate și să stabilească legătura cu trupele rusești din linia întâi.

Astfel că, într-o după-amiază geroasă din primele zile ale lui 1918, umbla prin niște tranșee largi și adînci ca niște văi. Pămînt galben, de deal, înghețat: guri de adăposturi armate cu bîrne groase; pe jos, un

¹ Mă voi lupta pentru iubirea mea, o voi apăra.

² Pentru o iubire e nevoie de două persoane.

noroi gros, adînc, mereu înghețat și mereu iarăși topit și frămîntat de cizmele soldaților. Parapete de tragere pustii. Deasupra, sîrmele ghimpate, răsturnate, învălmășite, desenate în negru pe un cer sur. Mai încolo, tranșeele erau mai puțin adînci, și fundul le era de piatră. Dacă nu te aplecai, ieșeau cu capul și cu umerii deasupra parapetului. Prin toată rețeaua de tranșee se mișca o mulțime de soldați în mantale lungi, cenușii, cu căciuli înalte de miel, turtite și lăsate pe ceafă, aproape toți cu bărbii mari bălane sau roșcate: vorbeau gros, rîdeau, fumau țigări groase făcute din hîrtie de ziar, umblau cu lemne de foc în spinare sau cu ceaune în mînă, stăteau în grupuri vorbind sau jucînd cărți, undeva cînta o armonică și cineva chiuia ascuțit, ațîțat. Friedmann, obosit și nedormit (avusese în noaptea trecută un bombardament cu obuze încărcate cu clor, și cîțiva oameni fuseseră gazați), umbla prin tranșee în căutarea comandamentului companiei sau batalionului. Cînd ajunse la partea unde tranșeele erau mai puțin adînci și unde totuși soldații ruși umblau în picioare, el se gîndi o clipă: „Curațioși sînt, ai naibii“, cum îi știa de altfel, de o vitejie nebunească: totuși el se aplecă, ca vechi ofițer de front ce era, și merse încovoiat, ca să nu se aleagă prosteste cu un glonț în cap, așa cum muriseră ațîția. Își dădu seama că atrage cu asta atenția soldaților ruși, că ei se miră și unii chiar rîd. „Rîdeți, rîdeți; oți fi voi viteji, dar stați ca niște nebuni, fără santinele pe parapet, fără oameni care să întrebe cine sînt și ce vreau, aș putea fi un spion neamț, la urma urmei“, se gîndea el mașinal, obosit, în starea de tîmpeală în care-l adusese sleirea nervilor în veșnica încordare a tranșeelelor din linia întâi. Totuși, cînd auzi de două ori risete în urma lui, se ridică și el cît era de înalt și umblă mai departe, așa, cu capul și umerii deasupra feței pămîntului. Ar fi vrut să umble la fel de nepăsător ca rușii, care nici nu se uitau spre dreapta, dar nu se putu împiedica să nu tragă cu coada ochiului spre locul de unde putea în orice clipă să-i vie un glonț. Zări un cîmp plin de gropi de obuze, niște crîmpeie de baraj de sîrmă ghimpată, întrerupte mereu de pîlnii uriașe făcute de obuzierele grele; pămînt răvășit, cenușiu, și dincolo alte baraje de sîrmă ghimpată în dosul cărora se ascundeau fără-ndoială tranșeele germane, și mai departe iarăși cîmp pustiu, niște dărîmături negre, cioturi de copaci pulverizați de explozii; totul era pustiu, negru și trist în acea zi urficioasă de iarnă; numai aici jos, în tranșeele rusești, se auzeau glasuri mari, joviale, abureau

ceaunele, se adunau oamenii pe vine să joace zaruri și forfotea pretutindeni mulțimea de vlăjgani bărboși în mantale lungi cenușii.

„Ce dracu e cu ei?” se întreabă Friedmann mirat, în ciuda amorțelii mintale de care suferea de câteva săptămâni. Îi era greu să gândească, se simțea nepăsător, trist și obosit; orice efort intelectual îl făcea să cadă într-o somnolență timpă. Totuși, nu se putea împiedica să simtă că aici, în jurul lui, se petrece ceva ciudat, că tranșeele nu sînt tranșeele unei trupe gata să lupte, că trupa nu e o trupă militară cum știa el, într-un cuvînt, că se petrece ceva neobișnuit, nefiresc, necunoscut de el pînă atunci. Dar nu avu vreme să se gândească mult la asta, căci deodată zări, înmărmurind de uimire, pe cîmpul de dincolo de barajele de sîrmă ghimpată ale nemților, un soldat cu cască mare de oțel pe cap, care întindea liniștit un fir telefonic. Primul reflex al lui Friedmann, care venea dintr-un sector primejdios al frontului, fu de apărare: tresări, trăgîndu-și capul între umeri, gata să se ghemuiască în fundul tranșeei, ca să evite glonțul inamicului; al doilea reflex îl făcu să-și scoată pistolul din tocul de la sold, să-l țină pe telefonistul care habar n-avea de el și să tragă. Telefonistul sări într-o groapă și nu se mai văzu. Dar Friedmann se trezi în câteva clipe înconjurat de o gloată de bărboși cu căciuli cenușii, care strigau la el cu glasuri de bas minioase. Întîi îl întreabă toți același lucru, ca și cum ar fi repetat unica frază pe care-o știau, apoi începură să spună fiecare altceva, să-și vorbească unii altora, arătîndu-și-l pe Friedmann, care nu mai pricepea nimic, și începu să fie îngrijorat. Fusese atît de obosit și cu mintea atît de amorțită, încît uitase ce se tot vorbea în tranșee despre mișcările revoluționare de la Petrograd, de anul trecut și mai ales în toamnă, iar acum își aduse aminte deodată, fulgerător: de aceea viața asta ciudată din tranșeele lor; dar de ce se miniaseră că trăsese el după neamțul acela? N-avea însă cine să-i explice: nu știa rusește și se afla în mijlocul unei cete de gălgani cu bărbi blonde și ochi cenușii, care urlau la el ca niște guri de tun. Deodată unul își făcu loc printre ei, vorbindu-le, și ceilalți îi răspundeau ceva din care Friedmann desluși cuvîntul *rumân*, rostit într-un fel melodios dar cu cea mai mare indignare.

— Ce faci tu aici? întreabă noul venit, care avea o mutră veselă, cu creșuri pe lîngă ochi. Ceilalți tăcură, lungind gîturile spre ei.

— Cum ce fac? întreabă Friedmann, mirat că un soldat îl tutuiește.

Era, cu casca în cap, cu un cot mai mic decît rusul înalt, cu căciula lui imensă, și se uita în sus la el, făptură firavă în manta *bleu-horizon*, cu curele și toc de revolver, cască franțuzească deasupra unui obraz triunghiular, supt, cu ochii cu pleoape înroșite, în fața rusului imens, spătos, cu manta cenușie, care, cu căciula pe ceafă (un smoc de păr blond îi ațîna pe frunte), îl privea de sus, cu pumnii în șolduri.

— De ce tu tragi în neamțul ăla? întreabă rusul.

Friedmann, uimit, zise:

— Păi, sîntem în război cu ei! Sînt inamici!

Răspunsese mașinal, cum ar fi răspuns în calitate de ofițer, oricărui soldat. Rușii ceilalți întrebau; cel cu smocul galben pe frunte le răspunde și răcnetele începură și mai vîrtos.

— Ascultă, tu! zise cu tărie rusul care vorbea românește, amenințîndu-l cu un deget gros care ieșea dintr-un pumn foarte mare, pistruiat și cu păr roșcat pe el. Tu pleci îndărăt, altfel te împușc! Auzi? Nu sîntem în război! Noi, soldați! Neamțul, soldat! Înțelegeți? Noi nu facem război! Noi nu tragem. Nemții nu trag! Înțelegeți? Tu tragi, nemții cred că noi nu... că noi necinstiți, că mințim! Înțelegeți? Prostule!

Îl muștra cu vehemență și destul de furios, dar părintește, deși nu putea să aibă mai mult de treizeci și cinci de ani față de cei douăzeci și șapte ai lui Friedmann. Acesta însă era atît de mirat și tulburat, încît, mai mult ca să se lămurească pe sine însuși, întreabă în ciudat:

— De ce stați aici, dacă nu faceți război? De ce nu mergeți acasă, în Rusia?

Ceilalți săriră pe interpret, curioși.

— *Șto, șto? Șto skajit?*¹

Acela le spuse, și oamenii vorbiră toți deodată, cu mare seriozitate, iar interpretul îi spuse lui Friedmann:

— Stăm pînă ne cheamă.

— Cine să vă cheme?

Omul rîse șiret.

— Cineva.

Le explică și celorlalți, care rîseră și ei, dînd din umeri cu aerul unor oameni care nu vor să vorbească. Unul însă răcni gros ceva la

¹ Ce? Ce? Ce spune?

interpret. Friedmann prinse cuvîntul *șpion*. Interpretul răspunse de sus, liniștit și cîntător:

— *A što! Niet, niet, on nie șpion, on durak.*¹

Friedmann, exasperat de scena asta, care i se părea ciudată și extravagantă, strigă:

— Vreau să vorbesc cu locotenentul sau cu căpitanul! Unde e căpitanul vostru?!

Tălmaciul îi aruncă o privire printre gene, cu un fel de zîmbet lăuntric, un zîmbet tainic, rece, ironic. Ceilalți săriseră iar.

— *Șto? Șto? Șto skajit?*

Urișul le spuse și la ultimele cuvinte începu să rîdă. Și ei rîdeau, unii tare de tot, roșindu-se la față și îndoiindu-se în două; băteau din cizme de dudua pămîntul și urlau de rîs, învîrtindu-se în loc și ținîndu-se de pîntece. Friedmann era din ce în ce mai supărat pe soldații ăștia suciți care-l țin în loc de nu-și poate face meseria (deși bănuia vag că nici n-are să-și mai facă meseria) și peste toate, mai și rîd de el de-i trec sudorile.

Unul, tot întrerupîndu-se cu hohote care-l zguduiau tot, îi spuse ceva tălmaciului; i se ascuțea vocea la sfîrșit, și apoi începu să i se gîtue glasul și să rîdă stins, cîrîind ca un cocoș și rezemîndu-se de peretele tranșeei. Tălmaciul rîse și el, și-i spuse lui Friedmann:

— Auzi, tu? Oamenii ăștia zic că nu-i bine să te duci unde-s ofițerii noștri! Mai bine du-te tu la casa ta! Unde-s ei, nu-i bine!

Și începu să rîdă și el de-i pielea glasul. Friedmann se-ntoarse în călcîie și plecă repede. Cînd se apropie de capătul tranșeei, îl apucă rîsul și pe el, amintindu-și de figurile joviale și aprinse care rîdeau cu o poftă nebună. Apoi se întrebă deodată: „Dar ofițerii lor? Așa e: n-am văzut nici unul”. Și înțelese și unde erau ofițerii ruși; îi pieri rîsul de pe față. Apoi dădu din cap, cu seriozitate, și zîmbi singur, cu un zîmbet rece și de o ironie ascunsă, ce semăna cu al soldatului rus care vorbea românește.

Cînd se înapoie la comandamentul regimentului, i se spuse îndată că regimentul nu mai intră pe front, ci urmează să fie îmbarcat în vagoane la cea mai apropiată rampă. Și, într-adevăr, în noaptea aceleiași zile, un tren lung se tîra și șerpuia printre dealurile moldove-

nești, încărcat cu oameni, cu cai, cu puști, mitraliere, mortiere de tranșee, lăzi cu muniții, bucătării negre și fumegînde, căruțe, telefoane, lămpi de semnalizare, trompete, doi cîini ai soldaților și un steag într-un toc de piele.

Friedmann călătorea cu soldații din compania lui într-un vagon de vite în care oamenii făcuseră un foc pe o foaie de tablă pusă pe jos. Vorbeau încet, mormăind somnoroși. El se culcă înfășurîndu-se într-o pătură, într-un colț al vagonului, și adormi în curînd, sleit de oboseală.

Îl treziră glasuri care vorbeau tare, răcneau, rîdeau. În ultimele două secunde ale somnului, visă că se află într-o tranșee germană, că e amenințat să rămîie acolo, să nu se mai întoarcă, din propria lui vină; știa bine că el e de vină, că acuma e pierdut; deodată apărură în tranșee rușii bărboși din ziua precedentă, care începură să rîdă cu hohote uriașe și să-l arate cu degetul: *el* era de vină; știau și ei și rîdeau de el, să se tăvălească pe jos, nu altceva; rîdeau fără nici o îngăduință sau milă. „Au dreptate”, se gîndi Friedmann în vis și se trezi, tulburat și asudat.

Visase ruși fiindcă trenul se oprise într-o gară mică sau o haltă plină de soldați ruși, care asediau vagoanele și vorbeau cu soldații din regimentul unu grăniceri: auzise glasurile lor groase și violente prin somn, și începuse să-i viseze pe cei văzuți cu o zi înainte.

Se desfășură din pătură și se ridică într-un cot. Nu vedea mai nimic: soldații se adunaseră grămadă la ușile vagonului, astupînd vederea. Doar printre bocancii și printre picioarele lor îmbrăcate în moletiere *bleu-horizon*, se zăreau fețele roșcovane sau palide ale celor de jos, care stăteau pe linie și vorbeau cu cei din vagon; alții forfoteau ca un furnicar printre șine și împrejurul clădirii gării; iar deasupra lor se zărea cerul cu norii învălmășiiți, plumburii, ai unei dimineți urite și geroase.

Soldații făceau schimb de țigări și pachete de tutun cu cei de jos.

— Unde vă duceți? Pe front, da? întrebă un rus.

— Nu știm, răspunseră vreo doi, iar un al treilea repetă:

— Nici noi nu știm.

— Nu vă duceți, măi oameni buni, zise moldovenește, îndulcind vocalele ca un rus, soldatul de jos – de bună seamă vreun moldovean dintre Prut și Bug. Nu fiți proști, nu vă duceți. Plecați care încotro pe

¹ Aș! Nu, nu e șpion, e un nătărău.

la casele voastre și împărțiți-vă moșiile boieriului, și când or vini ofițerii să vă mintă, trageți în ei ca în cini!

— *Skaji ih, korolia rastreliați!*¹, mîrîi unul cu umerii obrazilor masivi, care stătea cu fălcile strînse, încruntîndu-și sprîncenele galbene ca paiul grîului; și insistă cu o încăpăținare sălbatică, plină de ură: *Skaji, skaji!*²

— Mai bine vă duceți la Iași și-l alungați dracului pe rege din palat, cum l-or alungat ai noștri pe împăratul Neculai! Aieștea trebuie numaidecît pușcați, muma lor de trîntori!

Oamenii ascultau, ca un zid de spinări mute, din care Friedmann nu înțelegea nimic. Și știa că peste o clipă, unul avea să se uite peste umăr, să vadă dacă ofițerul, el, Friedmann, îi supraveghează. Fără să știe de ce, fără să se gîndească nici o clipă înainte, se culcă iar, și-și trase pătura peste cap.

Nu mai auzea decît cuvintele, fără să-i vadă pe cei care vorbeau. Veneau și glasuri de la vagoanele mai depărtate, și rîsete. Unul răcnea pe românește, cu voce de om de dincolo de Milcov sau poate chiar de dincolo de Olt, voce uscată, răsunătoare, tăioasă:

— Vino cu noi, mă Ioane! Haide, mă!

Aici, aproape, un glas limpede de tenor strigă ceva pe rusește. Cel care vorbea moldovenește zise:

— Noi pe ofițerii noștri i-am alungat, fraților; le-am rupt epoleții și le-am mai dat și un picior în c...; amu ne-om duce și-om face rînduială fiecare pe la cășile noastre, care de unde sîntem; cu binișorul ori cu săcurea și cu pușca. Da' voi să nu stați, măi. Nu fiți proști să stați!

— Ai dracului sînteți voi, îngînă unul din grăniceri.

— Ce, frățioare, nu crezi? Ia arată-mi tu mie un ofițer, în tot trenul aista! cinci batalioane sîntem; da' caută tu un ofițer, unul, de sămînță să fie!

În același timp, cîțiva ruși vorbeau insistent și tare în limba lor și el le răspunse ceva. Se auziră strigăte, căci vagonul se zdruncină și tampoanele zăngăniră metalic. Apoi, abia simțit, trenul începu să se miște tot mai repede. Afară se auzi cineva strigînd:

— Ia faceți loc, măi! Dă-mi o mînă, mă!

¹ Spune-le să-l împuște pe rege!

² Spune-le! Spune-le!

Era o voce hotărîtă și tinerească, pe care Friedmann o recunoscuse îndată: a lui Cozianu, un sublocotenent de optsprezece ani, care făcuse două luni de front în compania lui. Îl auzi cum se urcă din mersul trenului, gîfîind, și cum întreabă:

— Ce face don' locotenent? Unde e?

— Doarme, răspunseră cîțiva soldați.

Pe cînd trenul mergea încet și locomotiva șuiera prelung, apoi scurt, ca niște semnale, Friedmann auzi cizmele lui Cozianu cum se apropie scîrțîind de el, și se simți zgîlțit.

— Domnule locotenent!

Se prefăcu trezit brusc dintr-un somn adînc. Tînărul Cozianu se aplecă asupra lui.

— Domnule locotenent, sculați-vă: trebuie să vă raporteze ceva, murmură el.

Era un băiețandru înalt, brun, osos, cu ochi întunecoși cufundați sub sprîncene; gulerul uniformei îi era prea larg. Umbla cu casca în cap și cu revolverul și porthartul agățate mereu pe el, de parc-ar fi fost în tranșee. Friedmann îl trase la o parte:

— Ia spune, zise el frecîndu-și fața cu palmele.

Se rezemase de ușă. Cellalt se ținea cu mîna de peretele vagonului.

— Vă raporteze imediat; se oprește trenul peste cinci minute, zise el. Părea tulburat, agitat. Se uita la soldați, cercetător și bănuitor.

— De unde știi că se oprește trenul?

— I-am spus domnului colonel Vasilache ce se întîmplă, și a dat ordin să-l tragă la doi kilometri afară de stație, că e bucluc, zise simplu tinerelul.

Friedmann îl privi mirat: nu s-ar fi așteptat. Dimitrie Cozianu era un tip șters, un ofițer serios și conștiincios, dar tăcut, rezervat, plicticos. Și iată că deodată devenise activ, se dusese la colonel (în unicul vagon de persoane al trenului), îl anunțase.

Trenul se opri în plin cîmp pustiu și înghețat. Soldații erau tăcuți, închiși în ei. „Abia așteaptă să plece ca să stea de vorbă“, se gîndi Friedmann și sări jos pe balastul liniei.

-- Vino-ncoace, Cozianule. Ia spune: ce s-a întîmplat?

Pomiră în jos pe cîmp. De-a lungul trenului, alți oameni se dădeau jos, unii urinau, alții căutau lemne să aprindă focul.

— Domnule locotenent, n-ați auzit pe rușii ăia?

— Nu, dormeam, minți Friedmann.

— A, era lată rău! Începuseră să-i convingă pe soldați că trebuie să ne-mpuște pe noi, să pornească spre Iași să facă revoluție... Se cutremură șandramaua rău de tot! Știi că la ora asta maximaliștii sînt stăpîni pe situație la Petrograd?

— Nu, n-aveam idee. Maximaliștii sînt revoluționarii din noiembrie, ăia care l-au dat afară pe Kerenski?

— Da; sînt un fel de socialiști, dar radicali rău. Armatele s-au descompus toate: totuși, dacă fac toate sfaturi de soldați și o iau spre Petrograd, s-a isprăvit! Se face revoluție și la noi. Asta i-o datorăm adormitului aceluia, incapabilului aceluia de Brătianu, care ne-a făcut să pierdem războiul, să intrăm nepregătiți, să ne retragem și cînd nu era nevoie... animalul!

Friedmann tăcea mirat de izbucnirea puștiului. Nu se așteptase să aibă un om politic în companie. Îi venea să rîdă de patima cu care acesta îl înjura pe președintele Consiliului de Miniștri. Răspunse cam amar:

— Eh, Brătianu. Parcă de un om e vorba? Dacă nu era el, erau alții.

— Asta-i adevărat: o bandă de incapabili, de corupți! Au dreptate rușii: ar trebui să ne ducem la Iași și să-i împușcăm. *A propos* de asta, știi că chiar la Iași ne ducem?

— Ce vorbești? De unde știi? Ce căutăm noi la Iași? întrebă Friedmann mirat mai mult de faptul că junele cunoaște secretele regimentului, decît că merg cu toții la Iași.

Dimitrie Cozianu rîse:

— Nu pot să vă spui; dar mergem să schimbăm pe patru vînători, să facem de gardă la palat și la Consiliul de Miniștri. Nu fac eu o dată de gardă să-i împușc pe toți!

— N-ar fi o idee rea, spuse rece și calm Friedmann.

Cozianu îl privi distrat și începu să rîdă:

— Eu să fiu domnul colonel Vasilache, nu v-aș pune de gardă la palat!

— Dă-i în mă-sa de cutre, zise Friedmann, scîrbit. Ei, ce mai voiai să-mi spui, că uite iar au început să se urce în vagoane: plecăm.

— V-aș ruga să-mi permiteți să le vorbesc soldaților, ca să liniștesc spiritele, mai ales că sînt în companie doi din niște sate unde au ai mei moșii.

— Măi, tu ești bun de politician – zise Friedmann – să te faci deputat după război.

— Am mai avut oameni politici în familie, rîse tînărul cu modestie silită, trufașă.

— Te pomenești că ești rudă cu Bonifaciu Cozianu?

— Mi-a fost unchi mare, era frate cu bunicul meu. Îmi permiteți să le vorbesc?

— Fă cum vrei, zise plictisit Friedmann.

Îi trecuse veselia. Bonifaciu Cozianu! Alt ilustru bandit de neam mare. Se distinsese în timpul răscoalelor din 1888, cum se distinsese în 1907 domnul general Averescu, care acuma comanda armata de pe front și trimitea la moarte pe țărani pe-ai căror frați îi împușcase tot el. Halal! Îl cuprindea o scîrbă, o revoltă, cu care n-avea ce să facă. Aveau dreptate rușii: să dea totul peste cap și să înceapă de la început. „Dar noi n-avem maximaliști“, se gîndi el cu o amărăciune întunecată. Se urcă alene în vagon, căci locomotiva fluiera și oamenii veneau în goană spre trenul care aștepta, sus pe terasament, profilat în dreptunghiuri negre, și linii negre, și cercuri negre pe cerul plumburiu unde zburau cîrînd ciori. Se urcă în vagon în clipa cînd Cozianu îi și adunase pe soldați în poziție de dreptți, pe două rînduri, și le vorbea. Cînd intră Friedmann, se opri și salută, așteptînd.

— Dă-i înainte, zise Friedmann și se-ntoarse să se uite afară și să-și aprindă o țigaretă, pe cînd trenul se urcea și începea să alunece pe linie.

Junele Cozianu vorbea tare, ferm:

— Uite-aici, proiectul de lege pentru împrumutarea țărănilor. Vi-l dau, să-l citiți. Mă, care sînteți din Dobrunu și din Reviga, spuneți-le și ăstora, că voi doar mă cunoașteți, știți ce moșii are tate-că-meu și mătușă-mea, coana Elena Vorvoreanca, și coana Olga Duca, și domnul Șerban Lascari, prin partea locului: ăștia numai rude de-ale mele, bașca alți proprietari. Ne taie pe toți la cinci sute de pogone! Ați înțeles?

Freidmann se întoarse să-l vadă. Era mai mirat ca oricînd. Da, era bun de deputat junele. Și nu-i plăcea. Era îndrăzneț, inteligent, energetic. Dar ceva nu-i plăcea la el.

— Dacă vă spui eu, care sînt neam de neamul meu proprietar de moșie, puteți să mă credeți, spunea Cozianu. Soldatul care o să fie vi-teaz și cu credință față de comandant și față de jurămîntul său militar are să primească mai mult la împărțea! Și care e decorat, și mai mult! Asta, ca să știți. Pe loc repaus! Liber!

Îi lăsa ca să se apropie de Friedmann, ștergîndu-și fruntea cu mîneca mantalei și șopti:

— Nu sînt bun de deputat: nu știu să vorbesc.

— Ba cred că ai vorbit foarte bine din punctul dumatăle de vedere, zise Friedmann rece.

Junele Cozianu nu simți schimbarea de ton: rîdea în sine.

— Deși chiar pentru un deputat – șopti el – nu era ușor; ăștia de pe la mine au dat foc și în 1888, și în 1907; în 1907 s-a tras cu tunul în sat; așa că vă închipuiți ce sentimente nutresc față de noi, proprietari. Totuși, o să vadă proiectul de lege: măcar aștia lucru a făcut bun acel trîndav de Brătianu. N-avem încotro, trebuie să ne modernizăm, să facem reforme, altfel ne ajunge revoluția și pe noi.

— Mda, îngînă Friedmann, rece. Nu, nu-i plăcea. Politician, pozitiv, practic: de sufletele oamenilor ăștora cu care se juca întorcîndu-i pe degete, jucîndu-le speranța împroprietăririi sub nas, nici că-i păsa. Lui Friedmann îi era chiar rușine de scena la care asistase. Se gîndi: „N-ar fi trebuit să-l las să le vorbească. Altă dat' n-am să-l las“. Se uita la fețele de țărani ale soldaților, flăcăi tîneri și prost hrăniți, osoși și gălbejiți; vorbeau între ei, încet, împrejurul unuia care citea proiectul de lege, și la domnul sublocotenent Dimitrie Cozianu, subțire, uscățiv și cu ochi focosi cufundați sub sprîncene. „I-ai pîrlit. Și tu ești un tîlhar“, se gîndea Friedmann, simțind o bruscă antipatie față de Cozianu. Se gîndi la ceilalți ofițeri din compania lui: Dumitriu, cap pătrat de militar care-și făcuse școala militară în Prusia; Apostolescu, depravat și sceptic. „Toți sînt așa, și-șr bat joc de ăștia, sau îi țin în frîu.“

Cozianu se apropie de urechea lui.

— Știți ce m-am gîndit? În fond, Brătianu nici n-a lucrat așa de rău: întîi cu tunul, și pe urmă cu împroprietăriră. Înfîi le frîngi șira spinării, pe urmă le astupi gura. Ce pezevenghi!

Friedmann nu răspunse. Cozianu urmă:

— Ar trebui împușcat, imbecilul: ne-a dus la dezastru. Era bun pentru politica internă; dar cea externă și războiul, le-a făcut ca un netrebnic.

— Cine să-l împuște? Dumneata? întrebă Friedmann, rece. De ce? Ai ceva cu el?

— E incapabil, zise junele cu o aprindere sumbră și stăpînită.

— Nu înțeleg, răspunse Friedmann.

Cellalt nu spuse nimic. Soldații vorbeau între ei, cu glas scăzut. Trenul mergea spre Iași.

III

Nu trecuse iarna; nu trecuseră două luni de cînd erau la Iași, și de cînd companiile regimentului unu grăniceri făceau de gardă la marele cartier general, în casa lui vodă Cuza, pe Lăpușneanu, la palatul regal, în clădirea școlii militare, în sus, spre Copou, și la Consiliul de Miniștri, și la misiunea militară aliată. Era o zi luminoasă dar încă rece, soarele strălucitor lumina printr-o abureală albăstrie și glacială; și în dimineața asta, Friedmann mergea pe stradă, condus de tînarul Cozianu care-i vorbea insistent și pe nerăsuflate. Friedmann îl asculta, dar o parte din atenția lui rămînea pentru strada plină de lume, civili cu ghetă de piele și bocanci, cu pălării moi, înecați în riul de ofițeri de toate gradele și de toate armele, unii cu cizme de lac, galoane aurite, proaspete, pudrați, înțepeniți cu monocul în ochi, alții mai descheiați, mai murdari, cu chipiele pe ceafă, alții zdrențăroși, palizi, cu un aer de sifală aproape dement: erau cei veniți în permisie de pe front. Umblau pe trotuare, pe mijlocul străzii, cu cucoane la braț, care arborau fustele scurte, pălăriile largi, imense, gu-lerele de blană, ale celui an de mizerie și de haos, în care nici cei mai bogați nu aveau blăni întregi, în care moda asculta de poruncile secrete ale fabricanților de stofă și scurta cît putea, în care însă din

ciurucuri, din resturi de catifea, de stofă, de dantelă și de organdi, femeile își făceau pălării de o mărime nemaivăzută din anul 1789. Fardate, cu guri mică, cu ochii cât mai mari, se plimbau la brațul ofițerilor cu cizme de lac, rideau tare, vorbeau despre afaceri, aranjau vânzări și cumpărări din depozitele militare, ambuscări de oameni care nu voiau să-și lase pielea pe front, contra unor șperțuri de mii sau zeci de mii de lei, și între două cifre aruncau ochi de ofițerilor francezi care treceau în mașini ale Statului-Major, și celor ruși care aveau cele mai frumoase, mai zgomotoase și mai rapide automobile din Iași; patrula de cazaci călări, cu bărbi mari, dădeau lumea la o parte de pe mijlocul străzii și se uitau în dreapta și în stînga după soldații ruși, căci ce mai rămăsese credincios țarului se strînsese sub aripa comandamentului armatei și a automitralierelor cazarmate la Socola.

Toată lumea asta îi dădea lui Friedmann simțămîntul că visează. Nu-i înțelegea. Vorbea cu ei, și ei îi răspundeau, dar lui i se părea că vorbesc altă limbă, sau că nu-l înțeleg, că nu-l pot înțelege; era o senzație chinuitoare; cîteodată îi era frică să nu înnebunească; de altfel de luni de zile își simțea capul greu, amețit, oboseala anilor de front, șocul nervos cînd fusese o dată îngropat de un obuz de 210, aproape de Mărăști, îl lăsaseră cu o somnolență permanentă, cu un fel de nepăsare care-l făcea să meargă la atac în picioare, fără grabă. Nu-i mai păsa de nimic. Doar uneori, la cîte-o întîmplare prea îngrozitoare, îl zguduia durerea, deznădejdea, și-l trezea, în furii cumplite, în revolte care se topeau în propria lor oboseală. Dar de obicei, nu-i păsa de nimic. Nici acum, cînd junele Cozianu îi turuia la ureche, aproape că nu-i păsa de loc.

— ...și știi cum le-a venit ideea? Tot discutau ei, în special Nicu Prodan, care nu știe să vorbească decît de ce-a văzut la Petrograd, și de Ulianov-Lenin, marele om al maximaliștilor, și despre Leo Troțki, și despre tactica lor cînd au pus mîna pe putere în noiembrie, *bref*, îi înnebunise pe toți, și nu știu care, mi se pare vărul meu Ghighi Duca, o dată îl aude că oftează: „Domnule, o sută de baionete să avem! O sută!” Atunci am vorbit eu foarte calm, ca să-i epatez: „Domnilor, cînd vreți, vi-l aduc pe sală cu tot Consiliul de Miniștri, legați cot la cot, și proclamați Republica”. Îți închipui că au rămas cu gurile căscate. Dar cînd am început eu să le explic care e starea de spirit în regimentul nostru, la ceilalți comandanți de companii, și le-am vorbit

de dumneata, de „Mihai Viteazul”, „Legiunea de Onoare”, ordinul „Sfîntul Gheorghe” cu spade, „Coroana României” cu spade, „Steaua României” ețetera, și ce fel de tip ești, și ețetera, mă rog, i-am făcut praf. Sînt niște nebuni, oameni tineri, energici, îndrăzneți, care aveau nevoie numai de ceva trupe. Ți-am spus, Nicu Prodan e cîștigat de ideile maximaliștilor, el scotea înainte de război revista *Progresul social*, e un gazetar de mare talent...

— Am auzit de el; l-am și citit, zise Friedmann.

— ...ei, și pe urmă Ghighi Duca, el e de fapt omul cu ideea, fiindcă e un om căruia nu-i e frică de nimic pe lume; înțelegi? Nu-l sperie nimic. E un om fără Dumnezeu, fără lege, fără nimic. Și are chef să fie mare, asta e părerea mea, dar e indiferent ce vrea el: o să vedem atunci cît loc îi lăsăm. Pe urmă e unul Fănică Niculescu, mai bătrîn ca noi (și Nicu Prodan e peste treizeci, dar Fănică e aproape de patruzeci), și savant, filozof, în fine, are o diplomă din Germania, sau n-o are, dar în orice caz a studiat acolo filozofia, un cap, un gînditor! Și ce admir eu la el, e un om de o consecvență nemaipomenită: dacă spune A, merge pas cu pas pînă la Z; el a fost cel ce-a împins toată discuția pînă la ideea loviturii de stat...

— Bine, dar să știi că încă n-am înțeles ce vreți, spuse Friedmann, cu o ciudată nemulțumire; ceva nu-i plăcea, deși se simțea atras ca de o fascinație atotputernică de ideea răsturnării regelui și guvernului.

— Esențialul e să-l dăm peste cap pe vodă, să proclamăm republica și reforma agrară, fiindcă ai văzut și dumneata cît sînt de sensibili soldații din tranșee la ideea să li se dea pămînt. Fănică Niculescu spune mereu: „Dacă nu facem reforme, se dărîmă tot, ca în Rusia, și pun mîna pe putere fel de fel de oameni, lucrători din fabrici, meseriași, în fine, proletarii”.

— Și ce, ar fi o catastrofă? întrebă Friedmann.

Cozianu zîmbi:

— Uite ce e, deviza noastră e să discutăm programul după proclamarea republicii. Știu că nu ți-am vorbit de toți, trebuie să-i cunoști: e un prieten al meu, Titel Negruzzi, care a fost și el pe front, artilerist, un băiat de viață, dar de un curaj nebun, un temerar, n-are multe în creier, exceptînd păsărelele, dar e un om de acțiune, și asta ne trebuie, pe urmă...

Friedmann încetă să mai asculte. Îl apucase iar somnolența. — Ce voiau oamenii ăștia? Ce voiau soldații, ruși sau români, era simplu: pământ. Să împartă moșiile și să muncească pământul, să mănânce bine. Dar ăștia? O nepăsare ostentivă, o încețoșare a minții îl însoțiră tot drumul. Apoi intrară amândoi într-o casă, își lăsară mantalele într-un antreu friguros și pătruseră într-o odaie plină de fum, unde vreo șase-șapte sublocotenenți și locotenenți vorbeau de-a valma, cu păhărelele de coniac în mână. La apariția lor se făcu tăcere. Friedmann salută și se așeză. Se uită împrejur: un locotenent care începea să chelească prematur, cu un cap de statuie romană din epoca republicană, bărbătesc, cu trăsături clare, energice, cu gura fermă și ochii albaștri, fulgerători: cine era? Nicu Prodan sau Fănică Niculescu? În cursul discuției se dovedi că e Nicu Prodan. Fănică Niculescu era un elev-plutonier care începea să încărunească, tuciuriu, cu sprâncene lungi, stufoase, mefistofelice, deasupra unor ochi ciudați, tulburi și palizi, unul gălbui, cellalt verzui. Un locotenent subțire, palid, cu mâinile albe și osoase, părul blond, mustăcioara blondă și pielea ca de fată, era Ghighi Duca; îl ghici după inelul cu stemă. Roșu și bucălat, Gogu Apostolescu îl salută pe Friedmann; se vedea că își iese din fire de mulțumire că se află amestecat într-o conspirație; iar lângă el, un tânăr frumuseț și brun, cu mustăcioară, căruia-i sticleau ochii de băut ce era, se dovedi a fi domnul sublocotenent Negruzzi, căruia toată lumea îi spunea Titel și despre care Gogu Apostolescu îi suflă confidențial la ureche lui Friedmann că „nu e din Negruțeștii moldoveni, e dintr-o familie din Vițea, foarte bună familie, dar nici o legătură cu Costăche Negruzzi ețetera, știi? Nimic.“

Ghichi Duca îl salută cu politețe pe Friedmann, iar Nicu Prodan îl luă de mână și-i spuse impetuos:

— Dumneata ești omul nostru! Când dăm lovitura?

— Oricând vreți, spuse Friedmann, posac.

Ceilalți rideau admirativ. Dimitrie Cozianu îi făcu cu ochiul lui Ghighi Duca, cu aerul de a-i spune: „Ei? Ce zici? Nu-i cum ți-am spus eu?“

— Asta e soluția, singura! exclamă Nicu Prodan: *De l'audace, encore de l'audace, toujours de l'audace!*¹

¹ Îndrăzneală, iarăși îndrăzneală și mereu îndrăzneală! (Danton.)

Friedmann asculta, da din cap, răspundea, căci discuția reîncepu învâlmășită.

— Trebuie să luăm legătura cu Averescu! Să se ducă Ghighi la Bacău la Statul-Major al armatei! Să-l atragem de partea noastră pe Iorga! Ce facem cu misiunea militară franceză? Cine vorbește cu socialiștii? N-o să facă nimic socialiștii, de când l-a asasinat pe Max Wechsler domnul Brătianu al dumitale! De ce al meu, domnule? Și pe urmă trebuie căutat domnul Frimu, sau Ghelerter, sau Bujor. Sînt arestați! Ba nu sînt! Ba sînt, știu eu!

Friedmann părea atent și răspundea limpede și pe scurt; știa că pare atent, și poate chiar era; dar dincolo de ce judeca și vorbea și vedea acum era oboseală, îndoială, absență; ar fi preferat să doarmă, dacă n-ar fi fost și o anumită îngrijorare și nemulțumire care-l făcea să se întrebe: „Ce fac oamenii ăștia? Ce e greșit? Ce nu e bine? E ceva cu totul greșit undeva, ceva care n-ar trebui să fie, o greșeală, da, da, o greșeală, o greșeală gravă, dar care? Unde este?“

Căuta, sfredelind, sfredelind mereu, dar nu găsea decît ceață. „Sînt prea obosit, m-a distrus frontul“, își zise el.

— Domnilor, cunosc eu pe comandantul automitrălierelor rusești de la Socola, spuse Ghighi Duca: e revoluționar și el; dacă vreți, îl aduc mine.

— Da — spuse Nicu Prodan — dar unde ne adunăm? O să atragem atenția, și ne trezim arestați.

— Cunosc eu o cucoană, zise Titel Negruzzi, care pînă atunci tăcuse. O adoratoare de-a mea, adăugă el în atenția generală. Ceilalți începură să rîdă.

— Familie, vecini? întrebă Nicu Prodan.

— Toți ai casei au intrat în spital: gripă infecțioasă. A rămas singură. De altminteri, domnilor, frumușică; foarte, foarte! Și suflet nobil, capabil de sacrificiu. O ființă de elită.

— Nu vreau muiere, zise Ghighi Duca. N-am încredere.

— Garantez pentru ea! Ce, capul meu nu e în joc? exclamă Titel Negruzzi. Sau ți-e frică?

Ghichi Duca se făcu roșu la față.

— Voi, ăștia de pe front, sînteți insuportabili cu aerele voastre, parcă numai voi aveți curaj, zise el.

Prodan rîse.

— Ai să fii obligat să te duci și tu pe front; altăintri n-ai ce le face: ei au dovada!

— O să mă duc! exclamă Ghighi Duca, înciudat.

Fănică Niculescu spuse:

— Da, dar după revoluție: să nu ne risipim pînă atunci în false probleme. Adevărata problemă acuma e arestarea lui vodă, a lui Brătianu și compania. Chestie de metodă. Să procedăm metodic. Înții asta și pe urmă ne punem celelalte probleme și le dezlegăm sau nu.

— Nu vreau o femeie printre noi! N-am încredere! Toate conspirațiile descoperite au fost descoperite prin femei!

— Ei, dar unde vrei tu să ne adunăm? întrebă Nicu Prodan.

— Nu știu, o să ne gîndim, răspunse Ghighi Duca.

— O să ne gîndim și o să continuăm să ne adunăm aici, pînă dăm de bucluc! exclamă Titel Negruzzi; nu înțelegi că garantez de ea? Vrei să fiu delicat? Cum vrei să mă exprim ca să înțelegi dumneata?

Ghichi Duca îl privi zîmbind.

— Ești chiar atît de sigur de ea, dumneata?

Titel Negruzzi deveni demn și serios.

— Te rog să nu faci insinuări necavalerești față de o persoană pe care nici nu o cunoști.

— Cum o cheamă pe cucoana dumitale? întrebă Fănică Niculescu.

— Doamna Hagibei.

— A, e verișoară cu mine și cu Ghighi! exclamă Gogu Apostolescu. Și cu Dim Cozianu! Sîntem liniștiți, domnilor, chiar trei rude deodată n-o să trimită ea în fața plutonului de execuție.

Începură toți să rîdă. Nicu Prodan zise:

— Ei, Duca, cred că de data asta n-ai ce obiecta! O cunoști, ți-e rudă...

— O cunosc, și tocmai de-aia n-am încredere în ea! strigă Ghighi Duca, tulburat.

— Fugi de-aicea, domnule, spuse Gogu, încîntat de succesul său cu gluma de adineauri, doar nu ți-e frică să te dea de gol tocmai pe tine, sau pe mine, sau pe Dim!

Ghichi Duca tăcu, înăbușindu-și răspunsul: „Ba da! tocmai de asta mi-e frică!” Nu putea să explice de ce se temea, care erau motivele; și, la urma urmei, Augusta nu putea trimite în fața plutonului de execuție zece oameni fiindcă era supărată din amor pe unul din ei.

Friedmann nu urmărise ultima parte a discuției. Se întreba mereu: „Ce greșală fac oamenii ăștia? Și ce greșală fac eu?” Se trezi din visare numai cînd oamenii începură să se ridice, să-și încheie tunicile, să se încingă. Atunci se sculă și ei în picioare, își luă rămas bun și plecă. Cozianu se ținu după el. Era însuflețit.

— Ei? Ce zici? Ce faci? O să cîștigăm partida, nu-i așa? Cu siguranță, nu?

„Uite ce mut era pe front și cum a dat de politică, a și început să vorbească!” se gîndea cu mirare Friedmann. Junele Cozianu, surescitat, îi tot dădea ghes:

— Dumneata ce crezi? Îți plac băieții? Îți place ideea? O facem? Ce zici, o facem?

La toate întrebările, Friedmann zîmbea politicos și murmură:

— Da... da... sigur că da... evident... da, da, desigur.

IV

A doua zi, Dim Cozianu îl duse pe o străduță, liniștită, nu departe de strada Lăpușneanu, în casa cu o cușcă de fier cu geamlîc colorat la intrare, în care locuia doamna Hagibei: Titel Negruzzi îi arătase casa în cursul dimineții, și asta se împlinise seara. Nu erau primii: se afla deja acolo Titel Negruzzi, instalat ca la el acasă, Gogu Apostolescu, băut (era mereu băut de cînd se afla la Iași și-și putea procura alcool), și încă vreo doi pe care Friedmann abia și-i aduse aminte din ziua precedentă. Apoi sosi Nicu Prodan și după el Fănică Niculescu. Se și făcuse fum de tutun; doamna Hagibei zîmbea amabil și fermecător, arătîndu-și dinții albi și frumoși, se mișca de la unul la cellalt, oferindu-le ceai și prăjituri mici de tot și fără gust; Titel Negruzzi însă îi ceruse:

— Niște lichide mai acătării, *chère amie*, nu ai mătăluță?

Și atunci Augusta le aduse coniac și păhărele.

— N-am pahare de coniac, o să vă dau în astea de țuică, spunea ea alinîndu-se.

Trecu pe la fiecare. Friedmann stătea și se uita împrejur. Cînd Augusta trecu prin fața lui, simți mirosul puternic, pipărat, al unui

parfum franțuzesc, scump. Asta îl făcu să ridice capul, nici el nu știa de ce, și să se uite la Augusta: pînă atunci nu fusese atent la ea. O văzu cum circulă printre bărbații așezați pe canapea, pe fotolii, pe marginea patului; cum circulă cu pleoapele plecate, pudic, ca o mirososă, mestecîndu-și șezutul puternic. Surprinse o privire timpă a lui Gogu Apostolescu, care fixa absorbit acest șezut, priviri ale celor doi tineri cărora el, Friedmann, nu le reținuse numele, și care o mîncău din ochi pe Augusta, fascinați, prostiți de poftă. Dar Augusta nici nu observa, după cîte s-ar fi zis. Îi zîmbea dulce, amoroș, lui Titel Negruzzi, iar acesta, cînd credea că nu e văzut, o ciupea de coapsă iute, pe furate. Augusta trecea mai departe cu tăvița, ca și cum nici n-ar fi simțit, și-i oferea un păhărel lui Fănică Niculescu; îi zîmbea, iar el o pătrundea o dată cu privirea-i albă, ciudată, și surîdea abia, din colțul gurii, tîlhărește; chiar Nicu Prodan se întăritase și perora mai mult ca de obicei.

— ...și niciodată nu trebuie făcut ce a făcut Robespierre, cînd i s-a supus ordinul de arestare a dușmanilor săi din Convențiune; știți ce-a făcut? A luat pana, a muiat-o în cerneală, a început să scrie *Rob* și pe urmă s-a oprit și a spus că vrea să mai reflecteze! Reflecțiunea asta l-a dus la eșafod! Nu ne trebuie reflecțiune, ci acțiune! exclama el, bătînd cu pumnul în masă de se răsturnau paharele; și se uita împrejur fulgerîndu-i cu privirea pe ceilalți, în vreme ce doamna Hagibei, zîmbind mereu sie însăși, tainic, satisfăcut, ștergea coniacul răsturnat pe covorul roșu de pe masă. Fănică Niculescu simțea și el nevoia să strălucescă.

— Cine a spus că trebuie să nu acționăm? întreba el batjocoritor. Cît despre reflecțiune, dă-mi voie să cred că însuși Ulianov-Lenin și maximaliștii dumitale s-au gîndit ce fac înainte de a acționa!

— N-am vrut să spun asta, repeta Nicu Prodan nemulțumit, aproape furios că vedea zîmbete pe fețele unora din cei de față, mai ales a lui Titel Negruzzi, care, ca amant *en titre* al doamnei Hagibei, era neliniștit de bărbăția impetuoasă a lui Nicu Prodan, vestit nu numai ca gazetar și om politic, ci și prin aventuri amoroase răsunătoare. Nu asta am vrut să spun, nu m-ai înțeles.

— Pardon, am înțeles ce-ai spus, poate dumneata nu te-ai exprimat...

— Dă-mi voie! strigă cellalt, întrerupîndu-l și el. *Nu asta am vrut să spun!* răcni el și-i aruncă o privire feroce lui Fănică Niculescu. Am vrut să spun că, o dată plănuită, lovitura trebuie dată imediat!

Fănică Niculescu ridea, fixîndu-l în ochi, obraznic. Nicu Prodan se stăpîni, înroșindu-se și întunecîndu-se. Doamna Hagibei schimbă o privire cu Fănică Niculescu. Titel Negruzzi observă privirea și se posomorî, deveni deodată foarte enervat. Atunci sosi Ghighi Duca însoțit de un ofițer rus de vreo douăzeci și șase de ani, despre care aflară în cursul zilelor următoare că e student la politehnică de undeva din provinciile din sud, de la Kiev sau Harkov: viitor inginer. Era un om tînar, cu o față masivă, cu trăsături regulate, pielea foarte albă, părul blond, pieptănat cu îngrijire, lipit pe cap, și ochelari. Era atît de curat și de bine bărbierit, încît ai fi putut crede că n-are barbă de loc, că e un copil mare și spătos. Era foarte politicos și foarte-foarte calm; ochii cenușii dindărătul ochelarilor rămîneau mereu aceiași, obrazul nemișcat, mereu același; avea gura roșie și vorbea țugînd ușor buzele, ca un copil; dar zîmbea des, și zîmbetul acesta amabil, politicos și total rezervat era al unui om matur.

— *Monsieur le lieutenant-majeur Goloubenko*¹, îl prezentă Ghighi Duca, uitîndu-se pe furiș la Augusta, care nu-l privi însă niciodată în cursul serii: era tot timpul cu pleoapele plecate, sau se uita la cineva, foarte apropiat, și de a cărui identitate se asigurase mai înainte; evită să dea mîna lui Ghighi Duca sau măcar să se uite fie și din împlinare la el; își stăpîni toată seara fiecare mișcare, fiind de altfel destul de risipitoare cu zîmbete strălucitoare și cu priviri drept în ochi, adînci, față de ceilalți. La Golubenko nu se uită, decît poate o dată sau de două ori la început, pe încercate, dar cînd simți rezerva pe cît de amabilă pe atît de fermă a omului, își dădu seama că n-are ce face cu el și-l lăsă în plata Domnului. Nicu Prodan, fecior de boiernaș bonom și jovial care-și pierduse averea la cărți, vorbea franțuzește foarte bine: se repezi impetuos la Golubenko.

— *Vous savez tout: que pensez-vous de notre plan?*²

Rusul surîse amabil și începu să puie întrebări. Vorbea franțuzește nu ca alți ruși, boieri, care avuseseră guvernante sau chiar doici

¹ Domnul locotenent-major Golubenko.

² Știți tot: ce credeți de planul nostru?

frânzuoaice, așa cum vorbeau dintre cei de față Ghighi Duca, Titel Negruzzi sau Gogu Apostolescu; el vorbea ca un om care a învățat la școală, buchisind cu voința de a ști bine; își căuta cuvintele, vorbea rar și se cunoștea accentul rusesc, moale, melodios și masiv, față de ritmul rapid, sonor și tonic al limbii. Punea întrebări:

— Ce-ați făcut pentru a agita masele?

Se priviră. Nicu Prodan răspunse după o clipă de tăcere:

— O să compunem un manifest pe care o să-l răspîndim în Iași. Automitralierele dumitale îl pot răspîndi și în cazărmi.

— Ah, bun. Și cu ce vreți să cîștigați armata?

Se priviră iarăși. Junele Cozianu răspunse de data aceasta:

— Proclamăm împărțirea moșiilor și încetarea imediată a ostilităților.

— Nu se poate! exclamă Titel Negruzzi, întăritat. Ce, vrei să rămînem fără Ardeal?

— Nu contează deocamdată Ardealul; contează puterea, spuse Ghighi Duca, surzînd rece.

Îl enerva Titel Negruzzi. Dar Gogu Apostolescu și cei doi, pe care Friedmann nu-i cunoștea, începură să protesteze; Fănică Niculescu spuse și el:

— Nu poți renunța la un ideal național...

Augusta zîmbea misterios ca și pînă atunci. Nicu Prodan începu să vocifereze, Ghighi Duca ridică și el glasul, de i se roșiră umerii obrazului. Rusul surîdea amabil. Ridică mîna:

— *Pardon, messieurs.* ¹ Văd că nu sînteți de acord. Dar cum intenționați să dați lovitura?

Toți se întoarseră spre Friedmann, care se trezi din amorțeala lui obișnuită și povesti pe un ton indiferent planul de acțiune. Compania lui, de gardă la palat, îl aresta pe rege, el, Friedmann, cu revolverul în mînă, îl pune pe rege să iscălească actul de abdicare în favoarea unui directoriu compus din oameni desemnați de conjurați; altă companie, comandată de un prieten al lui, aresta guvernul și misiunea militară aliată; a treia ocupa poșta și telefoanele; un pluton îi chema la acțiune pe ceferiștii de la Nicolina, ca să oprească orice tren.

¹ Iertați-mă, domnilor.

— *C'est comme cela, mon plan* ¹, spuse calm Friedmann care și el vorbea franțuzește cu accent românesc sec ca acela italian, și înăbușit, ca al unei limbi slave.

Rusul îl privise din ce în ce mai atent, apoi îi puse cîteva întrebări cu privire la rapiditatea și orariul desfășurării acțiunii și la posibilitățile ca unul sau altul din miniștrii sau din generalii și coloneii francezi să fie lipsă.

— *Et vous-même, que ferez-vous?* ² întrebă Nicu Prodan.

Golubenko spuse serios:

— Eu v-aș putea da cîte două automitraliere la fiecare companie care acționează și, bineînțeles, aș lichida comandamentul generalului Șerbacev.

Ceilalți îl priviră, uimiți de întrebuintarea, nouă pentru ei, a verbului „a lichida“, folosit numai în afaceri comerciale și bancare, termen de contabilitate; nu se vedea exact ce anume înseamnă; totuși, înțelesul general era evident și se sfiiră să-l întrebe pe Golubenko, care însă le spunea:

— Dar trebuie evitată o contralovitură a armatei lui Averescu; Petrogradul e încă amenințat de trupe reacționare. Ce face partidul social-democrat? Ce face sindicatul feroviarilor? Ați luat contact?

— Are dreptate, rîse Nicu Prodan, întorcîndu-se către ceilalți. Cunoaște meseria!

Ghichi Duca era mulțumit.

— Spuneți-mi mersi că vi l-am adus, rîse el bine dispus, uitînd o clipă de încordarea neplăcută, de crisparea în care se aflase de cînd o văzuse pe Augusta. Dar destinderea lui nu dură decît o clipă, căci Titel Negruzzi strigă pe un ton grosolan, ceea ce nu semăna de loc cu felul său de a vorbi obișnuit:

— Ia mai slăbiți-ne cu chestiile astea! *Foutez-nous la paix! Sans offense, mon lieutenant: mais tout ça, c'est de la foutaise! Des complications inutiles! Il faut foncer en avant!* ³

¹ Acesta e planul meu.

² Și dumneata, ce-ai să faci?

³ Slăbește-ne! Nu te supăra, domnule locotenent, dar toate astea sînt rahaturi! Complicații inutile! Trebuie să ne repezim înainte!

Golubenko începu să-i explice ce se poate întâmpla, dar Titel Negruzzi se încăpățîna: prostii, *de la foutaise*¹; el, pe front, știa una și bună: înainte, șo pă ei! și la baionetă! cu cuțitul!

Și se uita împrejur, încîntat de sine și rîzînd. Cei mai tineri rîdeau: le plăcea. Fănică Niculescu rîdea galben. Nicu Prodan urla în contradictoriu, congestionat, iar Ghighi Duca, palid, se uita la Augusta, care, cu mîinile în poală și pleoapele plecate, cu gene lungi negre făcînd umbră obrazului ei de o culoare caldă, poza în madonă de Leonardo. Rusul tăcea și se uita, zîmbind politicoș; o dată înfilni privirea strălucitoare a locotenentului slăbănog și pistriuat, vizibil evreu, care se făcea forte să-l aresteze pe regele acestei mici țări vecine. Rămăseră o clipă să se privească, apoi întoarseră capul.

Discuția continuă pînă tîrziu noaptea, cînd se luă hotărîrea să fie trimiși doi dintre cei de față să ia contact cu cercul socialist din Iași, sau ce mai exista din el în afara pușcării; deși Titel Negruzzi, tinerii sublocotenenți și Fănică Niculescu strigau că „nu ne trebuie ăia, să ni se suie în cap!”

Ieșiră cu toții în noaptea geroasă și senină. Gerul era uscat, fără zăpadă. Li se auzeau pașii sonori pe pavaj. Vorbeau cu glas scăzut, depărtîndu-se cîte doi, cîte trei, de casa unde stătea Augusta. Ghighi Duca rămăsese ultimul; voia să vorbească puțin cu Augusta. Nu știa ce anume. Era îngrijorat, neliniștit, iritat de atitudinea ei, voia să știe ce e în capul Augustei, ce are de gînd, ce e toată comedia mută pe care o joacă. Dar se trezi că Augusta, după ce i-a dat mîna ultimului musafir (era Fănică Niculescu, în haine grosolane de soldat, prost croite, dar cu privirea lui directă, străpungătoare, decolorată, care-ți făcea frică și în orice caz, oricît ai fi fost de tare, te tulbura, dacă nu altfel, printr-o ușoară iritare și antipatie), se așează într-un fotoliu, zîmbind în același fel misterios și plin de înțeles, fără să ridice ochii. Iar Titel Negruzzi, care nu dăduse nici un semn că ar vrea să plece, îi aduse mantaua lui Ghighi Duca chiar în clipa cînd pleca Fănică Niculescu, astfel că nu-i mai lăsă nici o secundă cînd ar fi putut să vorbească cu Augusta. Titel Negruzzi îi ținu mantaua cu amabilitate ușor batjocoritoare:

— Pa, monșer, pe mîine!

¹ Rahat.

Ghichi Duca se lăsă îmbrăcat în manta și începu să se înfurie; se întoarse și se uită rece și iritat la Titel Negruzzi care zîmbea îngîmfat, cu nasul sus, și la Augusta, nemișcată, madonă zîmbitoare, enigmatică, cu aerul de-a spune: „Îmi bat joc de tine și de voi toți; mă culc cu cine vreau și vă fac o figură pe care numai eu o știu”.

— Bună seara, zise sec și gîuit Ghighi Duca și ieși repede, rezistînd cu greu poștei de-a trînti ușa să zboare din țîșni.

„Ce mă-ta te rînjești așa, nenorocito? se gîndea el, umblînd cu pași mari pe strada pustie și sonoră sub luna înghețată. Culcă-te cu cine vrei, ce-mi pasă mie?” Îl enerva pretenția ei de a-l irita, de-a-l face gelos; această siguranță a ei că-l face gelos îl jignea și-l înfuria la culme. Cîte un ofițer întîrziat la chef sau la cărți se oprea uimit și indignat la trecerea acestui locotenent care umbla aproape alergînd și înjura singur printre dinți, fără măcar să-și vadă, necum să-și salute superiorii.

În schimb Friedmann și rusul mergeau împreună în același pas, spre Socola.

— *Quelle direction prenez-vous, mon lieutenant?*¹ întrebă Golubenko, și constatară că au același drum.

Friedmann nu știa cum se trezise vorbind, nici de ce: poate atenția serioasă și politicoasă a rusului îl făcuse să spuie lucruri despre care nici nu știa că le gîndește.

— Nu știu ce mă lasă nemulțumit în discuțiile astea, murmură el. Vezi dumneata, ieșim cei mai mulți din ororile frontului, unde am asistat la o asemenea batjocură a tot ce e omenesc, la o asemenea tortură a omului, încît vrem altceva, vrem o lume mai curată, purificată. Altădată credeam că sacrificiul sancțifică orice cauză, dar am văzut atîția soldați țărani morți pentru o cauză care nu le aducea nici un bine lor, asasinați, domnule locotenent, sute de mii de oameni asasinați...

— Zeci de milioane, spuse cu blîndețe Golubenko.

— Da, de ce? De ce? *A quoi bon?*² Cui îi este util abatorul acesta? De ce mi-am pierdut eu sănătatea sufletului și corpului meu? Aș vrea să distrug lumea asta; de aceea m-am asociat cu compatrioții aceștia ai mei; dar pentru ce? Nu înțeleg. Mi se pare totul oribil, fără

¹ În ce direcție mergi, domnule locotenent?

² La ce folosește?

sens, absurd. Am avut un prieten care a fost împuşcat fără vină, ca să se facă un exemplu; şi, ironie sinistă, tocmai el era cel mai pasionat slujitor şi apărător al acestei lumi. Înţelegi ce absurd? Mă mir că n-a înnebunit pînă la stîlpul de execuţie. Şi mă mir că n-am înnebunit nici eu.

— *Il n'y a pas de quoi*¹, spuse calm şi binevoitor Golubenko. E foarte limpede totul. Şi sensul întregului război şi cui îi este util, şi cine îl continuă, şi de ce. Sînt convins că simţi şi dumneata şi că ai observat. Nu te-ai gîndit la profiturile societăţilor industriale, în special ale industriei grele? Nu te-ai gîndit la problema pieţelor mondiale? Eu cred că da.

Şi începu să-i explice, politicos, limpede, ca un profesor, teoria lui Lenin despre imperialism. Friedmann căzu într-o tăcere desăvîrşită. Apoi puse o întrebare sau două, la care Golubenko îi răspunse schiţîndu-i teoria luptei de clasă şi o trecere sumară în revistă a dezvoltării societăţii capitaliste şi-a apariţiei unei societăţi socialiste.

— E foarte interesant. Foarte interesant, murmură Friedmann. Nu ştiam.

— Bineînţeles, asta nu se învaţă în universităţi care sînt plătite de statul burghez, rîse Golubenko.

Friedmann nici nu observă miezul polemic al răspunsului: rusul îi vorbea atît de modest şi de simplu, ca şi cum se jena că mai pomenişte nişte fapte evidente, cunoscute de toată lumea, încît lua lucrurilor pe care le spunea tot ce e suspect în ceva nou, tot ce cere rezervă critică. Spunea, cu acelaşi rîs uşurel:

— *Mais que croyez-vous*², ce crezi că vor marii capitalişti monopolişti?

Şi explică intenţii foarte materiale, foarte simple, foarte brutale, despre care nici o gazetă din lume nu vorbea, din cîte citise Friedmann, şi nici una din cărţile care-i căzuseră în mînă. Şi cînd colo, era atît de limpede, atît de orbitor de evident. Friedmann era atît de tulburat. Voia să mai ştie, mai întreba, asculta, tăcea, gîndindu-se la ce auzise, apoi puna altă întrebare.

¹ N-ai de ce.

² Dar ce crezi dumneata.

— *Mais, mon cher ami* – zicea rusul – *c'est bien simple. Que croyez-vous qu'ils désirent?*¹

Se plimbară trei-patru ore prin faţa cazărzii unde era Statul-Major al generalului Şcerbacev şi compania de automitraliere; se vedeau în curtea cazărzii automobilele lungi, cu forme colţuroase şi cu turela la spate; erau acoperite cu prelate şi înşirate toate cu faţa la poartă.

— E ceva unic în istorie, murmură Friedmann, cu ochii în pămînt.

Din poartă, santinela, cu o baionetă lungă la puşcă, îi urmărea cu ochii.

— *Cette révolution deviendra mondiale*², spunea liniştit Golubenko. Apoi îi explică lui Friedmann că el, Golubenko, a venit la Iaşi anume ca să lucreze la această întindere mondială a revoluţiei care să aducă pacea universală şi socialismul pretutindeni.

— Înţelegi dumneata, eu cred că şi cercul acesta al dumneavoastră e util. Să se pună o dată în mişcare revoluţia, şi apoi va ajunge inevitabil să fie o revoluţie socialistă, fiindcă în secolul nostru nu poate exista o altfel de revoluţie. E regretabil că socialiştii de aici n-au luat puterea anul trecut, cînd a izbucnit revoluţia în primăvară la Petrograd. Dar este explicabil: proletariatul cel mai puternic e în regiunile ocupate de germani, şi socialiştii de aici nu sînt destul de consecvenţi. *Votre Max Wechsler a payé cette timidité de sa vie.*³ Mai bine ar fi trăit şi ar fi dezlănţuit revoluţia. Dar nu e prea tîrziu.

— Nu ştiu de ce, dar mi se pare că prietenii ăştia ai mei nu sînt ce trebuie, murmură Friedmann.

— *Evidemment*⁴, sînt şi nişte aristocraţi aventurieri printre ei, iar domnul Prodan e un om dominat de temperament, nu un intelectual revoluţionar; şi nu pricep nici ce caută acea femeie acolo, o femeie ca asta nu are nimic a face *avec notre travail*⁵; mai mulţi dintre compatrioţii dumitale par că ar vrea să se culce cu ea, sau că o şi fac, ceea ce e cu totul altă chestiune decît revoluţia, spuse Golubenko încheind

¹ Dar, scumpe prietene, e foarte simplu. Ce crezi că doreşti ei?

² Această revoluţie va deveni mondială.

³ Max Wechsler al dumneavoastră a plătit cu viaţa această timiditate.

⁴ Desigur.

⁵ Cu munca noastră.

cu un rîs ușor, de matematician în fața unui raționament fals sau a unei greșeli de calcul grosolane.

— Nu crezi că riscăm să nu facem nimic și să ni se întîmple ceva neplăcut? întrebă Friedmann.

Rusul dădu din cap.

— *C'est possible*¹, zise el. Treceau a nu știu cîta oară prin fața santinei. E posibil, da; însă asta nu trebuie să ne împiedice de a ne face treaba („*notre travail*”). Din o sută de mii de încercări ca asta în lumea întreagă, o treime poate nu reușesc. Celelalte fac revoluția și socialismul.

Friedmann spuse cu o seriozitate puținel naivă, pe tonul pe care-l avea la șaptesprezece ani, în liceu, cînd discuta cu colegii filosofia lui Schopenhauer, plimbîndu-se prin Cișmigiu:

— *Evidemment, évidemment, il faut travailler...*² trebuie continuat.

Se simțea prieten de o sută de ani cu acest flăcău, care părea un copil mare de tot și foarte voinic și care, cu ochelarii pe nas (avea ochelari cu ramă subțire de metal), surîdea senin și mulțumit certitudinii și evidenței care-l stăpîneau. Fără să bage de seamă, și Friedmann începuse să spună foarte des *évidemment*; într-adevăr era cuvîntul cel mai potrivit: îi venea firește pe buze.

Se despărțiră în fața cazarmii. În ultima clipă Friedmann întrebă:

— N-ai cărți în franțuzește sau nemțește?

Cellalt îl privi o clipă, apoi zise:

— Ba da, am una. Așteaptă-mă aici.

Friedmann rămase pe pavajul pustiu. În curtea goală, luminată puternic de lămpi electrice, dormeau înșirate sub prelatele lor cenușii automitralierele. Santinela în poartă îi spuse ceva pe rusește lui Friedmann. Acesta răspunse:

— Îl aștept pe el.

Și arătă cu mîna silueta cu manta lungă, filfîitoare, și cu șapca turtită, trasă pe ceafă, silueta spătoasă, cenușie, care se depărta spre adîncimea curții, cu un pas întins, elastic. Santinela spuse iar ceva, mai tare, și-i făcu semn lui Friedmann să treacă pe partea cealaltă.

¹ E posibil.

² Evident, evident, trebuie muncit...

Friedmann trecu și așteptă acolo. Golubenko se întoarse și-i dădu cartea, apoi se despărțiră.

— Dacă te întrebă din întîmplare cineva, am vorbit despre literatura franceză, despre Comeille, Racine, La Fontaine și Molière.

Și începu să rîdă. Friedmann plecă rîzînd. „Ce ușor mă simt! se gîndi el. Ce aer curat!” Era treaz, mintea îi era limpede și mergea repede, exact, ca o mașină bine unsă; relua întreaga discuție cu Golubenko și o trecea în revistă idee cu idee. „Nici n-aș fi crezut că am o memorie așa de bună: uite, domnule, că nu m-am prosti!” se gîndea Friedmann, mergînd cu pași mari spre cazarmă. Se uită la lumina unui felinar la titlul cărțulei: *K. Marx et F. Engels: Le Manifeste Communiste, Paris, Les éditions sociales, 1905*. Îl răsfoi pe drum; acasă îl citi pînă dimineața; la ora șapte Birlea, ordonanța, veni să-l trezească; în ziua aceea era de gardă la Școala Militară, unde era regele și curtea regală. Dar îl găsi citînd.

— Să trăiți, don' locotenent, zise soldatul. V-ați și sculat?

— M-am sculat, zise Friedmann, care nu avea chef să-i mai explice că n-a dormit toată noaptea.

V

În fiecare din zilele următoare se întîlniră cu toții în casa Augustei Hagibei; însă, lucru în parte firesc în asemenea împrejurări, tonul discuțiilor începea să fie tot mai iritat; se ajunsese la ironii la persoana unuia sau altuia dintre cei de față: Titel Negruzzi, și Nicu Prodan, și Ghighi Duca fură de mai multe ori gata să se certe de-a binelea, dacă nu interveneau ceilalți. Apoi, într-o seară, cînd plecau cei din urmă, Augusta îi șopti lui Titel Negruzzi:

— Titel, du-te și tu: nu mă simt bine azi, mă doare capul.

Și-i evită privirea. Titel Negruzzi, însă, care o văzu zîmbindu-i ușor furișat lui Fănică Niculescu, ieși în stradă (era tîrziu, întuneric) și se ascunse între un copac și un gard, pe partea cealaltă a străzii. Peste două minute, auzi pasul grăbit și sonor al unui militar; apoi îl și recunoscu: era Fănică Niculescu, singurul care nu era ofițer dintre ei toți, singurul cu capelă pe cap, în loc de chipiu, și fără sabie. Stătea în loc, gata să se repeadă la el — ca să-i facă ce? N-avea ce să-i facă.

N-avea nici un drept. Îl văzu pe cellalt cum bate în geam, apoi intră în curte și dispăre în întuneric. Titel Negruzzi strângea din pumni și înjura crâncen printre dinți. „Măcar dacă-mi spunea în față“, murmură el, plecând repede, aproape în fugă, pe stradă în jos. „Spune-mi pe șleau că nu mai vrei, putoarea dracului, nu umbla cu păcăleli, că nu se agață nimeni de tine.“ Era adînc umilit și jignit de felul de-a proceda al Augustei, și a doua zi seara nu-i vorbi, n-o privi, dar nu se putu stăpîni să nu se ia la harță cu Fănică Niculescu, care de altfel avea un aer atît de satisfăcut, de superior, de batjocoritor și de obraznic în tot ce spunea, încît stîrni enervare la toți ceilalți; începură să strige la el în legătură cu un detaliu de mică importanță; la strigăte el răspunse fără să se tulbure, tot obraznic și satisfăcut, în așa fel încît se făcu o tăcere penibilă: peste o clipă, se ridicară toți să plece, și totul cădea în apă. Atunci vorbi binevoitor Golubenko:

— *Voyons, voyons, messieurs*¹: să lăsăm chestiunea asta pe mîine și să trecem la următoarea.

Așa se salvau discuțiile; dar cu socialiștii se părea că nu se putuse lua o legătură serioasă, nu se hotărîse cine să plece la cartierul general al lui Averescu, și lista directoriului revoluționar stîrnise discuții contradictorii, fără să se cadă la învoială: aici se certaseră cu Fănică Niculescu care ceruse să fie și el membru al directoriului.

— Cum, domnule? Ca ce? Ca doctor în filosofie sau ca elev-plutonier bătrîn? îl întrebă șfichiuitor Nicu Prodan; asupra sa toți ceilalți erau de acord că e singurul dintre ei care trebuie să figureze.

— Ca omul care v-am dat ideea! răspunse Fănică Niculescu, rîzînd obraznic și netulburat la rîsetele ironice ale celorlalți.

Urmase cearta și fusese aplanată de Golubenko; dar nu se făcea nici un pas înainte, deși Nicu Prodan repeta în fiecare zi, aproape în desperare:

— Domnilor, nu trebuie lăsată să treacă săptămîna asta!

Friedmann și Golubenko plecau împreună acasă. Friedmann întreba de cîteva ori:

— Ce-ai zice dacă le-am anunța într-o seară că la miezul nopții începem acțiunea? Să-i punem în fața faptului împlinit și să-i obligăm să ne urmeze!

¹ Haideți, haideți, domnilor.

— Sau să fugă, speriați, spuse cellalt, gînditor. Și-așa sîntem prea puțini; am rămîne numai doi. Ne trebuie o mișcare cît mai largă, care să se răspîndească imediat în toate regimentele din Iași, și apoi pe front. Vezi dumneata, *mon cher ami*¹, împrejurările sociale și istorice sînt mai puțin favorabile ca în Rusia; trebuie răbdare, trebuie să-i sudăm bine împreună, și așa pornim.

Altă dată, după o asemenea discuție, Friedmann îl întrebă:

— Nu-ți pare că nu sînt serioși și că n-o să reușim?

— Nu sînt cum aș dori eu, rîse Golubenko destul de fără chef; cît despre reușită, eu încerc în clipa asta și pe altă cale: am să te pun la curent dacă mi se pare că avem sorți de izbîndă pe acolo. Ce păcat că nu știu românește! Mi-aș da jumătate din viață ca să știu românește în clipa asta! zise el și rîse iar, ca și cum ar fi făcut o glumă, dar Friedmann știa că nu fusese glumă. Friedmann trecu la o discuție mai generală: voia să înțeleagă producerea plusvalorii, și soarta plusvalorii în economia socialistă. Discutară pînă la vreo unu noaptea, apoi se despărțiră.

Friedmann intră în cazarmă și se duse drept la clădirea lungă cu un etaj, unde dormea într-o odaie cu un camarad care făcea de gardă la palat în ziua aceea. Mergea repede, cu capul în piept, gîndindu-se la ce vorbise cu Golubenko. Plantoanele de pe coridoare îl salutau clănțănind din potcoavele de la bocanc, pe țimentul rece și răsunător.

Friedmann intră repede în odaia lui și rămase uimit, înlemnit. Doi ofițeri de jandarmi ședeau pe pat. Se ridicară prompt la intrarea lui. Îndărătul său, ușa pocni și se închise. Friedmann se întoarse: o închisese un alt jandarm care șezuse pe scaun în dosul ușii. Îl amenințară toți trei cu revolvere.

— Mîinile sus, domnule locotenent. Aveți arme?

Friedmann nu răspunse. Îl pipăiră pe corp, îi luară revolverul din buzunar.

— Mergeți cu noi; fără scandal. Nu vorbiți, nu țipați, că tragem, murmură unul din jandarmi. Îl luă de braț, altul de cellalt braț; al treilea venea din urmă, aproape de tot.

Cînd ieșiră în curte, se auziră deodată dinspre cazarma unde era Statul-Major al lui Șcerbacev și automitralierele, împușcături, apoi o

¹ Dragul meu prieten.

rafală lungă de mitralieră amestecată cu împușcături izolate, apoi o rafală foarte scurtă, poate patru-cinci focuri, ca atunci când mitraliorul e lovit chiar în secunda când a apăsât pe trăgaci. Apoi tăcere.

Friedmann gemu și se smuci. Cei doi își încheștară mâinile pe brațele lui.

— Nu te mișca, că te-mpușc ca pe un câine, mîini din spate al treilea jandarm.

În aceeași noapte, după orele două, poate pe la trei, un colonel-magistrat cu bărbuță neagră și cu un aer de popă în uniformă, slab, ascetic, cu gîtul subțire și cu piei ofilite în gulerul înalt și cam larg, veni cu mașina acasă la domnul I. C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri. Casa era păzită de un pichet din regimentul unu grăniceri. Colonelul, cu o servietă sub braț, fu condus de un secretar palid de nesomn, prin odăi întunecate, într-o bibliotecă unde era numai o lampă cu abajur verde pe o masă de lucru. Primul-ministru era întins pe o canapea de piele, în redingotă neagră, cu un pled peste picioare. Era un bărbat frumos, de o paloare mată, cu nasul fin și drept, părul și barba negre de tot, cu multe fire foarte albe; avea ochi frumoși, mari, negri, și gene lungi: părea Jupiter din Olimp, rălăcit în O mie și una de nopți și apoi deghizat într-o redingotă neagră și un guler tare alb. Era prim-ministru de ani și ani de zile, atotputernic de și mai multă vreme, cumnat cu amantul reginei care făcea ce voia din regele Ferdinand, rudă și prieten cu cei mai bogați oameni din țară, șeful unei clici atotputernice și al unei clientele politice de mii de oameni; și toate acestea le avea moștenite de la tatăl său, care fusese tot atît de puternic ca el, dar și mai multă vreme.

— Să trăiți, excelență, spuse colonelul în poziție de drept și pocnind din călcîie.

— Bună seara, spuse domnul Brătianu cu un glas obosit. Șezi colonele. Spune.

Nu-i întinse mîna. Colonelul se așeză într-un fotoliu de piele, își scoase din servietă niște hîrtii și-i făcu un rezumat.

— S-a dovedit deci că nota pe care mi-a dat-o excelența voastră era absolut exactă. De aceea au și mărturisit primii doi: am combinat amenințarea cu plutonul de execuție cu dovada că știu tot: au cedat, și cînd i-am confruntat cu ceilalți, au cedat și ceilalți doi. Trebuie să vă

spun că domnul general Șcerbacev s-a ocupat personal de executarea trădătorilor respectivi.

— Erau mulți?

— Nu știu: se pare că sînt mai mulți morți. S-au apărat cu arma în mînă.

— Și ăștia ai noștri, ce vîrstă spuneai că au?

— Majoritatea sub douăzeci și unu de ani, excelență, ceea ce nu exclude însă culpabilitatea și nici pedeapsa!

Jupiter Olimpianul, califul din Bagdad, primul-ministru, îl privi lung pe colonel cu ochii săi splendizi, apoi dădu moale din mînă și murmură leneș:

— Dă-i în p... mă-si.

— He-he, rîse silit colonelul. Îmi permit să atrag atenția excelenței voastre asupra ingratitudinii trădătorului Friedmann pe care, deși străin de neam, țara totuși l-a onorat cu cele mai înalte distincții militare și cu cea mai mare încredere cînd l-a pus să păzească persoana maiestății sale. A complotat arestarea maiestății sale regelui și a guvernului. E un caz foarte grav.

Amuți. Primul-ministru îl privea fix, gînditor. Nu spunea nimic. Colonelul se ridică. Nu se simțea bine cînd se uita cineva așa la el. Murmură, înclinîndu-se:

— Mai aveți nevoie de mine, excelență?

— Nu, îngînă primul-ministru. Mulțumesc.

Colonelul pocni din călcîie, nu auzi nici un fel de salut, și ieși cît putu de repede; se sui în mașină și se duse acasă: era foarte tîrziu și era obosit.

În aceeași noapte fuseseră arestați toți părtașii la conspirație (afară de ruși, care muriseră de glonț, după ce omorîseră trei ofițeri din Statul-Major al lui Șcerbacev). La sfîrșitul nopții, regimentul unu grăniceri, minus ofițerii arestați, fu imbarcat în vagoane la rampa de la Nicolina și trimis pe front. În noaptea următoare, toți arestații fură trimiși pe front, cu ordinul să nu li se acorde permisiuni pînă la sfîrșitul ostilităților și demobilizarea regimentelor; cei cu serviciul în unități din spate fură trimiși la regimente de pe front; Friedmann fu repartizat cu ordin scris la un regiment de infanterie de pe front, iar ordinului scris i se adăugară apoi ordine verbale.

VI

Trenul în care călătorea Friedmann spre front, sub paza unui plutonier de jandarmi și a doi soldați, era neîncălzit, cu toate geamurile sparte și supraîncărcat: oamenii stăteau în picioare, înghesuți unii într-alții; abia se mai puteau întoarce; erau țiviți încotoșmănați în căciuli și cojoace și încălțați cu bocanci militari, și țărani galbeni și slabi, cu cinci rînduri de zdrențe pe ei, și cu muierile lor mici și smochinite, și soldați cu puști și cu căști, și cu capele și cu puști, și cu căciuli și cu puști, și toți cu desagi, și cu saci, și cu ranițe, și lăzi, și cufere, și pachete. Era întuneric. Friedmann stătea în picioare lipit de peretele culoarului, cu două lăzi una peste alta în fața lui, și unul din jandarmi într-o parte și cellalt în cealaltă, și auzea murmurul greu al vagonului, și sforăiturile, și horcăielile, și tusea, și tropăitul pe tabla acoperișului, și vorbele celor care nu puteau dormi fiindcă erau agățați de scări și pe tampoane în frigul pătrunzător al nopții de sfîrșit de iarnă. Auzea în spatele lui, în compartimentul cu geamuri sparte, mormăiala glasurilor groase ale soldaților ruși care umpluseră compartimentul cu sacii și desagii lor. Și vorbeau între ei grămădiți pe bănci, cu puștile între genunchi. Trenul mergea încet de tot, parcă nu mai voia să ajungă niciodată nicăieri, și era noapte neagră, nu se vedea nimic, decît cînd își aprindea cineva o țigară și vîlvoarea trandafirie lumina o față brăzdată, suptă, țepoasă de barbă, sau niște sprîncene bălane și o barbă roșcată, rusească.

„Mulți sînt, se gîndea, în semitrezia sa, Friedmann. O sută cincizeci de milioane. Foarte mulți. Vorba lui: sînt ca volantul roții de locomotivă: o dată pus în mișcare, trage roata după el.“

Își aduse aminte de Golubenko. Nu-i venea să creadă că e mort. Îi întrebuse pe jandarmi, încă de la Iași, și-i spusese ce se întîmplase la Cartierul General al lui Șcerbacev. Lui Friedmann i se punea un nod în gît, de cîte ori își aducea aminte de Golubenko, și-i venea să plîngă. Era chinuitor, fiindcă ochii îi rămîneau uscați; nu putea plînge. Și-l amintea foarte bine; așa în întuneric, zgîlțit de ritmul

roților care treceau peste încheieturile șinelor, rar: tac-tac! tac-tac! Închidea ochii și-l vedea atît de limpede, cu fața albă, netedă, totdeauna bine rasă, curat, cu zîmbetul lui binevoitor și rezervat, și cum se uita în gol prin ochelarii cu ramă de metal și zîmbea liniștit, încît i se părea că poate întinde mîna să-i atingă mineca. Îl auzea cum vorbește franțuzește, încet, rar, cu accent rusec. „Din o sută de mii de încercări, o treime nu reușește, dar celelalte fac revoluția.“ Friedmann înghiți greu, răsufîind anevoie, apăsător. A lor nu reușise. Dar revoluția avea să reușească. Era sigur, era inevitabil; dacă nu acum, puțin mai tîrziu.

În compartiment, soldații ruși vorbeau mereu. Unul din jandarmi zise încet:

- Don' plotoner, rușii ăștia se duc la Pașcani.
- Ce, mă, tu știi ce vorbesc ei? mormăi acru plutonierul.
- Cam înțeleg, zise soldatul.
- Mai e mult pînă la Pașcani, oftă plutonierul.

Apoi tăcură iar. Trenul țacănea agale pe linie; era noaptea; dar trenul n-avea să ajungă nicăieri, noaptea n-avea să se isprăvească niciodată; toți zăceau chinuți, într-o jumătate de somn, îi dureau oasele, îi durea carnea, îi durea sufletul, erau obosiți, sleiți.

Friedmann încerca să se obișnuiască cu gîndul că va muri.

„N-am cum să scap. Așa l-au omorît pe Max Wechsler. Ar fi o prostie să sper că voi scăpa.“

Dar speranța sărea ca dintr-un arc de oțel: dacă voiau să-l omoare, îl judecau și-l condamnau pentru înaltă trădare ca pe bietul Sterică, să întărească disciplina trupelor prin teroare. Existau zeci de argumente care dovedeau că va scăpa.

Și atunci își aducea aminte de Sterie, de dimineața aceea posomorîtă și de vîntul rece care bătea. „Nu, nu vreau să trăiesc. Nu cu ăștia. Nu așa, gemea în sufletul său Friedmann. Dar dorința de viață venea prompt cu argumentele: Trebuie să trăiesc, să văd cu ochii mei revoluția, socialismul.“

Trenul mergea foarte încet. Se oprise în cîteva stații. Stătea ore întregi în stații: două ore, trei, cinci ore. Ar putea sări pe fereastră: era prea mică, astupată de lăzile astea. Jandarmii l-ar fi apucat de picioare. Friedmann își dresе glasul și zise:

— Ascultă, plutonierule.

— Ordonăți, murmură plutonierul în silă, adormit.
 — Ce-ai face dac-aș sări pe fereastră?
 — Nu săriți dumneavoastră, don' locotenent, zise plutonierul, deodată treaz.
 — Dar dacă sar?
 — Nu săriți. N-aveți pe unde.
 — Măi, dar dacă sar?
 Urmă o tăcere.
 — Avem ordin să tragem în plin, îngînă plutonierul.

Friedmann nu spuse nimic. Deodată se umflă în pieptul lui ca un hohot de plîns, o durere sfîșietoare, ascuțită, aproape dulce. „Am să mor“, se gîdea el. Știa. Înțelegea. Era limpede. Și-și aduse aminte de rezervistul care căzuse din pricina unui ordin al lui, și de alții, și de alții, și de Sterie, și de soldatul Fotache, agentul de legătură, și de Golubenko. Începu să vorbească, nici el nu știa despre ce, despre oameni, despre omenie, despre iubirea de oameni și batjocura de oameni. Deodată auzi glasul plutonierului, schimbat, speriat:

— Don' locotenent, nu mai vorbiți așa!
 Friedmann însă continuă: nu se putea opri. Plutonierul îl zgîlțîi de umăr.
 — Don' locotenent, tăceți! Nu vorbiți așa!
 Friedmann amuți. Își dădu seama că cei doi jandarmi tăceau; nici suflarea nu le-o auzea. Friedmann rîse slab, în întuneric:
 — Și ce-o să fie dacă nu tac?
 Urmă o scurtă tăcere. Apoi plutonierul îngînă:
 — Eu trebuie să raporteze ce-ați făcut, și dacă nu vorbiți, poate scăpați mai ușor...

Friedmann tăcu. Ar fi vrut să continue să vorbească, să-l audă soldații, țărani, toți cei care mai erau trezi în vagon la ora aceea. Dar nu putea. Nu putea mișca limba. Ba putea. Dar îi fugiseră gîndurile, Speranța. Speranța cu care îl înjoseau, îl zdrobeau. Nu-i spuneau ce-l așteaptă, ca să-l macine cu frica și cu speranța. „Vinde-te, că poate atunci scapi. Taci, că poate atunci scapi. Umilește-te, linge-ne cizmele, că poate atunci scapi. Dansează ca o paiată, strîmbă-te, fă-ne să rîdem, că poate atunci scapi.“ Și pe urmă, după ce au rîs bine, un glonț în cap. Friedmann se întinse cît era de înalt, se înțepeni drept de tot și ridică fața, cu ochii închiși, și reîncepu să vorbească.

Degeaba îl tot întrerupea plutonierul, îngrozit de ce aude, el vorbea înainte, în tăcerea care se lăsase în vagon.

Tîrziu de tot tăcu, obosit, și începu să moțăie. Îl trezeau oamenii cu întrebări care veneau din întuneric. El spunea adevărul. Nu știa ce spunea; nici nu se gîdea înainte, nici o clipă; spunea ce-i venea în gură.

Mai trecu un ceas, două, și-l lăsară în pace. Se gîdeau și ei, în întuneric, la ce le spusese. Cine erau? Ce erau?

Trenul se opri într-o gară în care se auzeau glasuri multe, tropăituri unei mulțimi, răcnete. Luminile erau puține. Se deosebea un furnicar de mantale, de căciuli, de puști; se auzea acuma deslușit vorbind rusește, chemări pe nume rusești. Unul din jandarmi se strecură printre oameni spre capătul vagonului. Peste două-trei minute, se auzi glasul lui, de afară, cîntînd prelung:

— Pașcaani!

În compartiment tresăriră glasurile groase ale rușilor, care repetau numele gării. Friedmann îi auzi cum se trezesc unii pe alții, aruncau sacii și desagi pe fereastră și ieșeau tot pe fereastră, strigînd și rîzînd.

— Ce, e Pașcani aici? întrebă plutonierul, cu glas adormit.

— Haideți în compartiment – suflă al doilea jandarm – nu e, da' așa a strigat Ghiță ca să-i scoată afară.

— Uite al dracului bezmetic, ce-i în stare să facă! exclamă plutonierul, intrînd în compartiment. Friedmann îi urmă, înert, pasiv. Căzu pe o bancă și adormi. Știa că trebuie să stea treaz, să încerce să scape. Și nu putea. Frontul îi distrusese nervii. Nu mai putea sta treaz cînd îi venea somnul. Adormi, cu un simțămînt de teamă, de cumplită strîngere de inimă. Dormea de o jumătate de oră (trenul nu se mișcase) cînd îl trezi din somn o izbitură în cap. Tresări, amețit, și văzu prin pătratul de mai puțin întuneric al ferestrei cum zboară o umbră mare rotundă și bufnește, căzînd în compartiment. Apoi auzi glasul unuia din jandarmi:

— Scoală, Ghiță, că au prins șmecheria!

În aceeași clipă, făcîndu-și loc liniștit, fără prea mare delicatețe, soseau pe coridor rușii. Intrară în compartiment și unul începu să prindă la fereastră sacii pe care îi aruncau doi de afară, pe cînd trei le cărau la pumni celor pe care-i găsiseră în compartiment. Vorbeau mîrîit pe rusește și bușeau cu pumnii mari și grei. Românii trăgeau și

ei. Friedmann se trezi cu un pumn în ureche, care i-o lăsa fierbinte și parcă de două ori mai mare, și cu altul în cap, care-i sparse chipiul într-o parte și îl înfundă peste ochi și peste nas. După un minut de împrînceanță și de icnături înfundate, ajunse cu jandarmii pe culoar, iar rușii se liniștiră și, umplînd iar compartimentul, vorberu cu glas scăzut. Unul rîse.

Jandarmii nu spuneau nimic. Plutonierul îl înjurase o dată pe Ghiță, melancolic:

— Băga-te-aș în ..., măi Ghiță, mă! Deștept ești, fire-ar mama ta a dracului de bezmetic!

Ghiță nu răspunse. Îl dureau coastele. Îl dureau și pe Friedmann, căruia îi venea să ridă. I se părea atît de mică și de departe întîmplarea, trupul lui atît de departe, și-i iubea atît de tare pe rușii de alături, care se duceau acasă să facă revoluție, că ar fi vrut să le vorbească. Încercase înainte, dar nu se putuse înțelege cu ei. Și acuma, deodată, îl fulgeră gîndul că ei l-ar scăpa dacă ar ști ce e cu el. Aveau arme, și-l puteau scăpa. Dar n-avea cum să le explice, nu știa nici un cuvînt, și era întuneric beznă, nu putea să le explice prin gesturi. Poate dacă se făcea ziuă curînd.

Dar nu se făcu ziuă, și trenul ajunse la Pașcani. Rușii ieșiră din compartiment, strivindu-i pe ceilalți de pereții culoarului, și unul se întoarse și-l bătu pe umăr pe Ghiță, spunîndu-i cu o gravitate în care se simțea un fir foarte ascuns de ironie:

— *Vot, ți: zdiesi Pașcani!*¹

Friedmann ar fi vrut să strige după ei cuvintele rusești pe care le știa: *Tavarișci! Svaboda!* Dar n-avea nici un rost. Ar fi fost pentru ei un ofițer român cu chipiul spart și înfundat pe ochi, care le vorbește fără noimă, cu două cuvinte. Nu, n-avea rost. Dar dacă ar fi fost ziuă, le-ar fi explicat prin semne, și l-ar fi salvat! Erau înarmați, și l-ar fi salvat! Așa însă nu mai era nici o scăpare; decît poate (și rînji amar la josnicia și lașitatea speranței acesteia absurde), să nu se fi hotărît moartea lui. Și poate avea să fie relativ liber, și să fugă, să scape încotrova, și de acolo să înceapă iar „*le travail*“, munca. Revoluția nu era departe, și era inevitabilă.

¹ Uite, măi : aici sînt Pașcanii!

Dar colonelul-comandant al regimentului îl ținu sub pază într-un adăpost lîngă postul de comandă al regimentului, două zile, pînă primi ordinele verbale, și pînă găsi omul care-i trebuia. În aceste două zile Friedmann stătu pe pat, fumînd și gîndindu-se. Se gîndea la ce învățase. Era limpede desfășurarea întregii istorii, a întregului război; simțea că vede limpede și viitorul. Închidea ochii, și zîmbea: „O să fie bine“, se gîndea el. Își aducea aminte de cînd era copil și cînd fusese în vizită, acasă la părinții lui, un rabin care-i spusese că trebuie să spuie totdeauna „o să fie bine“. „Pentru mine n-o să fie bine, se gîndea el, asudînd de frica morții. Dar o să fie bine pentru alții. Foarte bine. Dacă-aș putea, aș mai face tot așa? Da, tot. Tot, numai că nu m-aș lăsa prins; aș da lovitura înainte să ne trădeze pe toți cine știe ce lepră din ciociașii ăia. O să fie bine. O să fie bine.“

Îl sculă din pat, dimineața, un plutonier cu casca în cap și cu pușca în mînă. Friedmann nu dormea. Se uită la plutonier (un bărbat de vreo treizeci și cinci de ani, ciolănos, cu mustață galbenă și nasul coroiat, cam strîmb înspre dreapta, și niște ochi mici, rotunzi, verzi), îl privi în ochi și se făcu gri la față.

— Don' locotenent, trebuie să mergem undeva, zise plutonierul cu un zîmbet liniștit și timpit.

Friedmann se dădu jos de pe pat (nu se dezbrăcase de cinci zile), și începu să se încheie cu mîinile tremurînd. Apoi își trase și mantaua, voi să-și pună și chipiul, dar, cînd îl văzu cît e de spart, îl lăsa pe pat.

— Hai, zise el și ieși.

Trecu pe lîngă soldați care se dădeau la o parte și-l priveau. Nu știa că are pe față un zîmbet absent. Mergea înainte prin tranșeea care ducea spre linia a treia, pînă ieșiră pe cîmp, după un dîmb. Era soare, cerul albastru era curat, fără un nor, ciripeau scurt, ascuțit, niște rîndunele care treceau prin văzduh. Pămîntul noroios începea să se aco-pere de iarbă scurtă, ca un nor verde. Mirosea a pămînt, a verdeață, aerul era ușor și curat. „Ce frumos! se gîndi Friedmann, și deodată i se umplură ochii de lacrimi care începură să-i curgă pe față. Ce frumos e, ce frumos, ce frumos!“ hohotea de plîns un glas în inima lui. Mergea anevoie, și-l auzea pe omul acela cum pășește greu după el. Ar fi vrut să cînte de bucurie și durere. Știa melodia *Internaționalei*, dar nu știa cuvintele: îi auzise pe soldații ruși cîntînd-o. Începu să fredoneze, gîduit, cu glasul tremurînd. Nu-i păruse rău de viață vreme de

un an de zile și mai mult. De la începutul războiului. Acum îi părea. I se sfîșia inima de o durere subțire, ascuțită și tremurătoare ca un țipăt prelung-prelung. Fredoña *Internaționala*, cu gura închisă, și deodată se întoarse și se îndreptă spre plutonierul care-l urma la vreo șase-șapte pași cu pușca în mînă. Porni spre el, cîntînd cu gura închisă, cu lacrimile curgîndu-i pe față și cu o asemenea privire, încît plutonierul își pierdu cumpătul, se făcu alb la față și trase fără să-și dea seama. Friedmann auzi împușcătura și nu simți nimic. I se făcu cald și văzu în fața ochilor pămîntul, cu firele verzi de iarbă care ieșeau din el. Își pierdu cunoștința înainte de a fi atins cu fața pămîntul. Plutonierul îl mișcă cu țeava puștii, văzu ochii sticloși, dar îi mai trase un glonț în cap, ca să fie mai sigur.

Fusesse înscris în controalele regimentului. Scriseră lîngă numele lui: *Căzut pe cîmpul de luptă*, și data. Așa erau ordinele.

Ghighi Duca fu grav rănit în primăvară și zăcu două luni între viață și moarte; avea dureri cumplite și i se făceau injecții cu morfină ca să i le aline.

În toamnă, reapăru în Iași, scutit de serviciul de campanie pentru cauză de incapacitate fizică. Și, într-o seară, se duse la teatru, să vadă marele succes ieșean, *Marșul nupțial* de Henry Bataille, cu Maria Ventura, Tony Bulandra și tînărul Ion Manolescu. Lumea era aceeași, ofițerii pudrați, cizmele de lac, eghileții, cucoanele în rochii din postav militar vopsit, sau în rochii vechi transformate, și cu pălării făcute din resturi, și fardate, cu ochi strălucitori, rîzînd tare. Ghighi Duca, palid, supt, cu cearcăne vinete sub ochi, cu oasele tîmpelor ieșite prin piele, ieșise în foaier, cînd se trezi față în față cu Augusta Hagibei, în negru. Era în doliu. O salută, de surprindere. Ea zîmbi silit.

— Ce s-a întîmplat? Ai pierdut pe cineva? întrebă el.

— Nu știai? Săraca Alexandrina a scăpat, dar bărbatu-său și Hagibei, amîndoi, au murit de gripă infecțioasă.

Ghighi Duca zîmbi strîmb.

— Asta nu e rău. O să fii mai liberă.

Ea tăcu și se uită oblic, în jos. Ghighi șopti:

— Ascultă, spune-mi: tu ai fost, astă-primăvară? Tu ne-ai denunțat?

— Nu înțeleg. Ești nebun, murmură ea, zîbind.

— Nu face pe proasta. Am înțeles. De altfel, degeaba: am scăpat toți, afară de nenorocitul de ovrei.

Augusta păli; îi păliră și buzele; îi străluceau ochii ca de febră.

— Trebuie să recunoști – murmură ea surîzînd grațios – că era cît pe ce să crăpi!

Lui Ghighi Duca i se tulburară ochii. Șopti printru dinți:

— Taci, că-ți trag niște palme de-ți lipsesc creierii de pereți! Bestie! Te-aș strivi sub picioare, scîrnăvie!

Ea se făcu și mai palidă. Murmura zîmbitoare, cu buzele tremurînde:

— Era să crăpi! Era să crăpi! Era să crăpi!

Poate că ar fi lovit-o, dar atunci sună de începerea spectacolului, și luminile scăzură. Se întoarseră amîndoi și plecară în direcții diferite, să-și ia locurile.

PARTEA A
UNSPREZECEA

Salata

I

In comitatul Trei-Scaune din Transilvania exista în veacul al XIX-lea o familie de mică nobilime provincială, cu numele Debretzy. Nu se cunoaște obârșia ei; nu se știe când și care rege al Ungariei sau palatin al Transilvaniei l-a lovit pe umăr cu latul săbiei pe un om numit Debretzy și i-a dat acolada și sărutarea. Vreme de câteva veacuri cei din neamul Debretzy au fost stăpîni de moșii pe care le lucrau țărani, și au luat de la țărani dijmă în grîu, corvezi cu carele, cu vitele și cu brațele, daruri silite în păsări, unt și ouă; și uneori dreptul primei nopți la căsătorii. Dacă țăranii crîcneau, cei din neamul Debretzy, indignați că niște iobagi ticăloși îndrăznesc să puie la îndoială ordinea și dreptatea unei lumi lăsate așa de Dumnezeu, binecuvîntată de Biserica Romană și universală și consfințită prin pactele și statutele palatinatului Transilvaniei, puneau să-i spînzure. Altă dată, cînd îl vedeau pe vreunul mai zdravăn și mai îndrăzneț, îl luau cu ei la război: dacă crăpa în bătălie sau pe drumuri, era bine, că nu mai crîcnea; iar dacă se întorcea acasă viu și cu pradă, iarăși era bine, căci devenea omul stăpînului și spera să mai fie luat o dată, și să se mai îmbogățească.

Pomeniți în acte de pe vremea principelui Gabriel Bethlen, curînd după anul 1600, cei din neamul Debretzy au găsit de cuviință să se lepede de Papa, și de Roma, și de Biblia latină. „Sîntem niște oameni liberi, sau nu sîntem? Ne e frică de cineva pe lume? Avem vreun stăpîn? Nu! La ce ne mai trebuie atunci o persoană interpusă, un negociator între noi și Dumnezeu și un stăpîn al conștiinței noastre? Conștiința noastră e a noastră cum sînt ai noștri țăranii; Dumnezeu e al

nostru cum e a noastră sabia de la șold!“ Iar țăranilor le-au spus: „Oameni buni, adevărul e în *Instituțiunile* lui Johannes Calvinus; oricărui nobil care nu crede în ele îi dăm foc la castel și-i luăm vitele; vă dăm și vouă din ele; veniți să ne mîntuim conștiința noastră liberă!“

Astfel, în deceniile care au urmat, cei din neamul Debretzy au tras nu o dată sabia pentru apărarea iubitei lor fără de zîmbet, religia catolică reformată.

În a doua jumătate a veacului al XVII-lea, cînd principele Francisc al II-lea Rákoczy s-a răscolat împotriva Casei de Austria, cei din neamul Debretzy și-au poftit secuii și maghiarii de pe moșii să încalce pe cai și să meargă la război, -pentru religie, libertate și (cînd nu vedea prințul) jaf. Rákoczy îi iubea pe acești căpitani secui, înalți și cu pielea măslinie; într-o seară, găzduit în casa unuia din ei, a băut în cinstea gazdei sale Debretzy dintr-un pahar de cristal de Boemia, cu flori tăiate în sticlă. Acest pahar, ținut într-o cutie de fier pe care a ros-o rugina, s-a păstrat din tată în fiu și se află și azi în mîna celui din urmă coborîtor din neamul Debretzy.

Mai tîrziu, cînd, într-o vestită dietă a magnaților, Maria-Theresia de Habsburg, împărăteasă a sfîntului imperiu romano-germanic, regină a Boemiei și Ungariei, arhiducesă și ducesă a Austriei, Carnioliei, Stiriei și Carintiei și așa mai departe, a cerut supușilor ei maghiari apărare și ocrotire, în sala adunării magnații au scos sclipitoare paloșe turcești și galante strigăte latine: „*Vitam et sanguinem pro rege nostro Maria-Theresia!*“ În clipa aceea, în suita unui magnat transilvănean, a tras sabia și un Debretzy; pe urmă acesta a mers călare prin Silesia, și Bavaria, și Palatinat, și Württemberg, în lung și-n lat, multă vreme, și a observat că fumul prafului de pușcă ars de tunurile franceze, prusiene și austriece miroase la fel și că de asemenea la fel miroso după cîteva zile cîmpurile de bătălie presărate cu cadavre de țărani francezi, prusieni și austrieci, în uniforme albe, albastre și verzi; și a mai observat că în schimb aurul banilor din lăzi și al podoabelor din biserici n-are nici un miros. S-a întors acasă după ani și ani de zile, a cumpărat pămînturi întinse și și-a botezat fata și fetele rudelor cu numele „regelui Ungariei“, Maria-Theresia. De atunci datează preferința pentru acest nume în neamul Debretzy, în care multe fete l-au purtat.

În a doua jumătate a veacului al XIX-lea, cei din neamul Debretzy erau cunoscuți numai în colțul lor de comitat și vestiți pentru statura lor înaltă. Se mîndreau cu alianța prin căsătorie a unor seminții atît de nobile ca a conților Apor și mai ales a baronilor Apor, care aceștia din urmă n-au vrut niciodată să accepte o schimbare a titlului lor, moștenit, ziceau ei, de la un general al regelui Arpad (dar mai probabil de la un soldat al dinastiei de Anjou).

Exista un colonel von Debretzy, care comanda un regiment de cavaleri și a murit fără copii; apoi două fete tomnatice, Maria-Theresia și Carolina-Francisca-Josepha și fratele lor mai tînăr, Carol von Debretzy. Carolina-Francisca-Josepha și Maria-Theresia îl luau pe băiat în caleașca lor cu hamurile bătute în ținte de argint, trasă de cai frumoși cu trandafiri la urechi, și se duceau în trap mare în vizită la castelele și conacele rudelor. Acolo beau ceai și fumau țigări subțiri de foi. Discutau ore întregi mereu același subiect: dacă neamul Báthory e mai vechi și mai ilustru decît neamul Bethlen; dacă exista în comitat vreun neam mai bun decît neamul Apor și neamul Debretzy; că baronii Fay de Uramháza nu erau cunoscuți, nu zic pe vremea regelui Ștefan, dar nici măcar sub dinastia angevină.

După aceea, se plictiseau și schimbau subiectul. Maria-Theresia spunea că un *nemeș* nu poate răbda nedreptatea și lipsa de genezitate; iar Carolina-Francisca-Josepha răspundea că un *nemeș* trebuie să-și dea viața pentru cei mai slabi decît el și nu trebuie să mintă, nici să facă vreo faptă urîtă, și exemplul cel mai bun e strămoșul care și-a oferit viața pentru „regele“ său Maria-Theresia de Habsburg-Lorena și a îmbătrînit în războaie; dar Maria-Theresia sărea și declara că exemplul cel mai bun era strămoșul care s-a lepădat de catolicism și a trecut la religia reformată, fiindcă așa-i cerea conștiința lui, cu toate persecuțiile la care se expunea astfel! Și de aici se certau, iar Carol von Debretzy, băiat de zece ani, asculta cu ochi mari, fără să observe că sînt cam nebune.

Cînd se plictiseau și de discuții despre morala cavaleriească, plecau îndărăt spre casă. În curte, așteptau țărani cu mustăți și cizme. Părinții și strămoșii lor merseseră la război pentru religia evanghelică și pentru jaf, sub căpitania părinților și strămoșilor bătrînelor domnișoare Debretzy. Țăranii își scoteau pălăriile.

— Ce vreți? întreba Maria-Theresia sau Carolina-Francisca-Josepha, cu o pasăre împaiată pe pălărie, un dram de nebunie în ochi și cotul pe marginea trăsorii.

— Excelență, iarna a fost grea și am mare nevoie de un sac de grâu. Mă rog foarte frumos, dați-mi un sac de grâu împrumut.

— Un nemeș nu dă cu împrumut! spunea rîzînd bătrîna domnișoară Debretzy, Maria-Theresia sau Carolina-Francisca-Josepha. Antal! Dă-i omului ăsta doi saci de grâu! Tu ce vrei? întreba ea întorcîndu-se către următorul țăran.

— Excelență... aș vrea un sac de grâu împrumut, că nu mai am...

— Un nobil nu dă împrumut, ci în dar! Antal! Dă-i și ăsta doi saci de grâu.

Țăranii mulțumeau, înclinîndu-se pînă la pămînt, și plecau vorbind între ei:

— Tu, Pișta, sau Șandor, sau Ianoș: dacă toți boierii ar fi ca ăsta...

Pișta, sau Șandor, sau Ianoș întîi scuipa, apoi se gîndea și în sfîrșit întreba, gîfîind sub povara sacului:

— Ce-ar fi, tu?

— Ar fi niște sfinți, tu Pișta, sau Șandor, sau Ianoș.

— Pe dracu sfinți... ar fi cerșetori, prostule. Ia saltă-mi sacul ăsta pe umăr, că nu știu cum l-am apucat și-mi tot alunecă.

Încă n-ajunseseră cerșetori, cînd Carol von Debretzy își făcea serviciul militar în al doisprezecelea regiment de husari, „Maria-Theresia“, din Seghedin. Un straja-meșter băut îi găsi nu știu ce pricină soldatului Debretzy și-i vorbi nu numai aspru, ci și jignitor. Soldatul Debretzy, care era mai înalt cu un cap decît toți oamenii din escadron, răspunse iute și brutal. Straja-meșterul îl înjură de mamă. Soldatul Debretzy trase sabia, o roti prin aer și-l lovi în cap, tăindu-i în două obrazul, tîmpla și urechea. În ultima zecime de secundă, muiase brațul, căci se înfuriase cumplit, dar nu voia să ucidă om; de aceea, oțelul nu sparse osul craniului. Straja-meșterul zăcu șase luni la spital între viață și moarte, iar Carol von Debretzy fu judecat de Curtea Marțială. Colonelul Gabriel von Debretzy vorbi cu judecătorii și le arătă că băiatul fusese jignit cum nu poate răbda nu un nobil, dar nici măcar un maghiar de rînd. Sentința fu astfel mai blîndă: cinci ani de pușcărie într-una din fortărețele monarhiei.

Cînd ieși din temniță, frumos, subțire și înalt, cu mustați mari, blonde, și o paloare romantică datorită cazematei întunecoase, umede și pline de șobolani unde fusese închis, surorile lui nu mai aveau nici pămînt, nici casă. Nimic nu le mai rămăsese decît hainele de pe ele, caleașca și caii, cu care se mutaseră la rudele lor Apor. Ca și strămoșii lor de dinainte cu o mie de ani, cită vreme aveau cai și o casă pe roate, se simțeau slobode și neatîrnate; unde se găsea nutreț pentru cai, era bine și puteau rămîne.

Dar Carol, care era bărbat, trebui să învețe o meserie. Se duse la universitate, la Viena, se întoarse inginer și intră în slujba uneia din noile societăți petrolifere. Era vremea cînd se deschideau mereu noi puțuri de petrol sub Carpați, între 1880 și 1900. Inginerul Debretzy lucră întîi la exploatarea din Galiția; acolo însă începu să fie rău văzut; se spunea în șoapte despre el că e socialist și prietenii dezmințeau cu indignare această bănuială dezonorantă pentru un nemeș. Lucru de nemaiauzită rușine la un fiu al neamului Debretzy, socialist! Nu mai fu invitat prin castele. Prietenii mai nobili nu-i mai spuseră „tu“. Avu două dueluri. Societatea îl mută la exploatarea ei din România. Aici cunoscă în tren o domnișoară Sofia Lascari, se îndrăgosti de ea și, după o curte scurtă și furtunoasă, fugiră împreună în Transilvania, lăsînd familia fetei furioasă de escapada neiertată cu un străin care nu numai că nu era ortodox, dar nici măcar catolic, și n-avea nici un pogon de pămînt.

Carol von Debretzy muri foarte curînd și soția lui rămase silită să ceară mila părinților. Maică-sa, Davida Lascari, ar fi primit-o; dar domnul Lascăr Lascari puse o condiție: să nu vadă copilul. Astfel că Maria-Theresia, fiica lui Carol von Debretzy și a Sofiei Lascari, fu crescută de mătușile Maria-Theresia și Carolina-Francisca-Josepha, care fumau țigări de foi, citeau romane rusești și-i povesteau despre sufletele nobile și cavaleresti ale strămoșilor. Pe Sofia von Debretzy, Lăscăruș Lascari, apucat de o cumplită lăcomie de bani în preajma morții, o mărită cu un oarecare Șufană, ajuns din nimica toată milionar, fiindcă avusese terenuri petrolifere. Sofiei nu i se îngădui să-și vadă fiica.

După marele război și prăbușirea vechii monarhii (mătușile muriseră), fata Sofiei se căsătorii cu un căpitan din armata română, tînăr ofițer de mare viitor, dacă nu s-ar fi întîmplat în viața lui o întorsătură

neășteptată, pornită din câteva cuvinte schimbate la o serată în casa doamnei Vorvoreanu.

Casa aceasta era așezată pe una din străzile mai vechi ale unui orașel de frontieră. Peste acoperișurile de olane se vedeau, în seara aceea de început de vară, coroanele plopilor și sălcilor negre în văzduhul de un albastru palid, în care, sus de tot, plutea cornul subțire al lunii și o stea.

Printre casele scunde, cu viță de vie cățărată pe streșini, acoperite cu olane și spoite cu var, era una mai înaltă. Avea două etaje și ziduri groase de cărămidă și piatră, un balcon cu grilaj de fier, o poartă mare în ai cărei stâlpi erau săpate ocnițe unde putea ședea câte un om; și într-adevăr aici șezuseră cândva arnăuți de pază, cu hangerele și pistoalele la brâu. În acea seară de vară, casa avea ferestrele luminate; veneau mereu trăsuri cu cucoane și cu domni care intrau în curte, copitele cailor țacăneau pe piatra caldarîmului, ofițeri călări soseau câte doi, câte trei, vorbind și rîzînd, și salutau în poartă pe superiorii lor care se dădeau tocmai jos din trăsura cu mișcări greoaie; generalul-comandant al garnizoanei veni cu patru ofițeri după el, toți călări. În curte, slugile casei și ordonanțele trimise înainte legau caii sau îi plimbau în rotocoale în jurul unui nuc uriaș și bătrîn. Iar de peste drum, din cea de-a doua casă cu două etaje de pe strada aceea, și pe care scria „*Marele Hotel Unirea*“, cele cinci prostituate ale orașelului, subalimentate, mizere și oribil vopsite cu alb și roșu, dădeau la o parte perdelele și admirau cu timiditate pe străluciții invitați ai doamnei Vorvoreanu, stăpîna casei celei mari, pe care-o moștenise în 1907 de la soră-sa, doamna Smadoviceanu, mare proprietară în județ.

Locotenentul Turtureanu, care venise dimineața dintr-un pichet de pe frontieră, se rugă de prietenul său locotenentul Spahiu, aghiotantul generalului-comandant, să-l introducă și pe el la balul doamnei Vorvoreanu:

— Prezintă-mă, monșericule, să mai văd și eu altceva decît țărani bulgari, comitagii și broaște din Dunăre. Mi-e dor de-un ceas de viață civilizată.

Locotenentul Spahiu, în pantaloni lungi cu *sous-pied*, ghetе de lac cu pinteni, eghileți, mănuși albe și cravată ca zăpada, sub guler, se uită la locotenentul Turtureanu. Acesta avea o bluză de pinză ieșită la soare, cizme pline de praf și pete întunecate la subsuori, unde haina îi

era udă de sudoare. Sabie n-avea. Ar trebui să-i dea un rînd de haine de-ale lui, să-i facă rost de o sabie, de cizme sau botine de lac, cu pinteni... O bătaie de cap teribilă.

— Dacă dai șampanie, te iau, zise el într-un tîrziu.

Locotenentul Turtureanu, mare, osos, cu un născior subțire și cîrm și ochișori rotunzi, cenușii, apropiați de nas, rîse cam galben, dar îi era prea poftă să se ducă.

— S-a făcut, monșericule. S-a aranjat!

Asta se petrecuse înainte de prînz. La opt seara, în mare ținută și cu ochii sticlind, mergeau amîndoi, foarte țepeni, pe strada care duce de la geamie în jos spre Dunăre. Soldații în trecere îi salutau, vînzătorii turci de alune și floricele de porumb le ofereau marfa, niște țigănci se ținură după ei întinzîndu-le buchete de flori pe care cereau un preț exorbitant; dar cei doi tineri ofițeri mergeau înainte, bățoși, cu bărbia sus, mîrîind câte un „hai sictir“ printre dinți, ca să scape de vociferările vînzătorilor ambulanți. Negustori din oraș, grași și gravi, cu soțiile lor pieptoase și spătoase și cu fetele găuțe, plecați cu toții la plimbare spre alea de ploi de pe lîngă Dunăre, răspunseră cu deferență la salutul elegant și superior al celor doi ofițeri, care le-ar putea face cîntea – cine știe? – să le ceară fetele în căsătorie. Fetele care știau și ele asta, și din care una, la întrebarea: „Cu ce fel de om ai vrea să te măriți?“ răspunsese „Nu concep decît ofițer“, se roșiră, zîmbiră grațios, cu ocheade mult-grăitoare, și una se uită chiar peste umăr, dar fără succes, căci amîndoi erau prea amețiți ca să le dea atenție. În schimb, tinerii ofițeri se opriră în fața „caselor“ doamnei Vorvoreanu, cum i se zicea în orașel masivei clădiri cu balcon de fier forjat, și stătură o clipă, eziînd. Era poate încă devreme, se gîndi locotenentul Spahiu, și va fi mai ușor să-și introducă invitatul de contra-bandă mai tîrziu, la înghesuială. Afară de asta, băutura îi dăduse idei. Îl luă de braț pe locotenentul Turtureanu și-l întrebă:

— Ascultă, monșer... Ce-ai zice de o incursiune pe la „*Unirea*“?

Cellalt se uită la el, apoi se-ntoarse și se uită la hotelul în fața căruia stăteau. Rînji și zise:

— S-a aranjat! O să dansăm mai ușor p-ormă!

Și intrară amîndoi, rîzînd, zăngănind din săbii și din pinteni, ca să urce pe scara întunecoasă. Dar ușa era închisă. Bătură în geamul murdar, prin care aproape că nu se mai distingea nimic înăuntru.

Bătură de câteva ori, din ce în ce mai tare. Pînă apărură o femeie sfrijită, într-un halat care părea cenușiu, fie din pricina murdăriei geamului, fie din a murdăriei proprii. Femeia ținea în mînă o lampă cu petrol și se uita la ei, orbindu-i cu lumina roșatică.

— Ce e cu voi, mă? întrebă locotenentul Turtureanu. Ce v-ați în-cuiat așa?

— Ne-a închis domnu doctor de la primărie, zise femeia pe un ton bosumflat și trist. A fost azi după-amiază și ne-a închis.

— Aoleo, fire-ați ale dracului de nenorocite, spuse fără patos Turtureanu, și începu să coboare: Haide, monșericule, că aicea e prăpăd...

Jos, pe trotuar, mai stătură o clipă, să se dezmeticească în aerul blînd și mîngietor al serii de vară. Bătea un vînt ușor și moale dinspre Dobrogea, peste Dunăre și peste miile de hectare de bălți, canale, păpurișuri și mlaștini, și aducea miros de baltă, plin de emanațiile noroiului, apei și verdeții grase și înflorite. Pe cer se aprindeau stelele. O trăsură trecu prin fața celor doi, înhamată cu doi cai cenușii, de sînge englezesc, și se opri în fața porții casei Vorvoreanu. Se dete jos un ofițer de talie mijlocie, țeapăn, cu fața pătrată, și căruia-i sticlea monoculul sub cozorocul chipiului. Cu sabia sub braț, întinse o mînă înmănușată alb, ca s-o ajute pe cucoana de lîngă el să coboare. Era înaltă și subțire, într-o rochie de bal de mătase roz, cu multe falduri, și o broboadă mare de mătase venețiană, brodată și cu ciucuri, de un roz pal, aproape alb, pe părul buclat și blond. Cei doi locotenenți salutară, clănțănind din pîteni. Ofițerul răspunse serios la salut, apoi îi oferă femeii brațul și intrară amîndoi în casă. Turtureanu șuieră printre dinți:

— Ce femeie, domnule! Mama lui! Ce-aș mai vrea și eu una așa la mine la pichet!

— Asta nu-i pentru tine, monșer, zise Spahiu. Îi face curte ghegeneralul, dar nea Petrică e gelos al dracului: e-n stare să se bată în duel cu ghegeneralul, cînd o simți!

Soldatul de pe capră strunea cu greu caii cei suri.

— Și ce cai, mamă-mamă! murmură Turtureanu. Ce-aș mai vrea și eu niște cai dintr-ăștia...

— Multe ai mai vrea tu, zise Spahiu ironic.

— Mai vorbim noi, monșericule, zise găliganul. Mai vorbim noi, peste cîțiva ani...

Dar Spahiu nu dădu atenție acestor cuvinte de care n-avea să-și aducă aminte decît peste douăzeci de ani, cărunt, în bordeiul comandantului unei divizii de pe front dintre Nipru și Don, generalul Turtureanu. Acuma se gîndea numai că e prea tîrziu ca să mai stea pe trotuar și, luîndu-l de braț pe cellalt, intră cu el pe poartă, în casă și pe scara cea mare cu covor roșu, și cu un portret mare al unui Preda Cozianu, Serdar, cu ișlic și caftan îmblănit cu samuri, și cu mîna pe hangerul din brîu-i de mătase ca gușa turturicii. Doamna Vorvoreanu, avînd alături pe fratele ei Șerban Lascari, ce venise s-o viziteze în provincie, își primea musafirii în capul scării. Avea o rochie neagră, care, după moda anilor acelora, n-ajungea pînă-n pămînt; și purta pe mîinile-i ofilite un singur smaragd mare și întunecat ca o bășică de cristal plină cu otravă. Era căruntă, scofilită, cu obraji căzuți și cu o plictiseală adîncă și deznădăjduită în privirea-i pustie. Dădea recepția aceasta într-un scop anumit, știut numai de ea și de fratele său Șerban, bărbat scund, cu bărbuță ce încărunțea, în frac și cu decorații, și cu mîinile împreunate sub burtica rotundă, ceea ce-i dădea un aer șmecher și blajin.

— Ce lume... ce lume... murmură Șerban Lascari uitîndu-se la fetele tinere în toalete albastru pal, verde ca apa, galbene, care dansau cu ofițerii bostonul pe atunci la modă și tangoul ce de-abia începuse să fie la modă, pe podelele de scînduri lungi vopsite cafeniu închis. Erau și civili în fracuri strîmte și cu gulere prea înalte, prefectul, primarul, președintele tribunalului și cu magistrații mai tineri.

— Ce lume... ce lume... Nu-ți vine nebunia, Eleno dragă? *Ça vous fiche le cafard, un trou comme ça.*¹

— Eu am ajuns să mă plictisesc și la Paris ca aicea... nu mai simt diferențele, murmură doamna Vorvoreanu, apoi zîmbi binevoitor unei tinere perechi care urcase scara și se înclina.

— Vă așteptam... A început dansul fără voi, zise doamna Vorvoreanu, aproape maternă.

După ce se depărtară musafirii, domnul Lascari murmură:

— Ei, cum dracu nu vezi nici o diferență între Paris și satul ăsta?

¹ Te-apucă nebunia într-un fund de provincie ca ăsta...

— Nu văd, gemu soră-sa. Pentru mine e totuna. Sînt bolnavă, Șerbane...

Șerban Lascari se uită la ea mirat și deodată atent. Era scofilită, într-adevăr, lividă, cu cearcăne negre și pielea gălbejită ca pergamentul. De ce fel de boală putea fi vorba? A trupului sau a sufletului?

Generalul Ipsilanti, șeful de Stat-Major al diviziei, înalt, subțire, strîns în uniformă ca într-un corset, cu fața îngustă și părul cărunț, lins pe cap, se apropie cu monoclul în ochi.

— E o serată încîntătoare, zise el înclinîndu-se. *Je vous remercie infiniment... je suis ravi!*¹

Doamna Vorvoreanu zîmbi:

— Ai văzut ce fac eu pentru dumneata? Cilibia crede că pentru el dau balul; dar eu îl dau pentru dumneata, ca să invite pe cine-ți place dumitale...

Și se uită ca din împlinire la cucoana blondă, cu buclele scurte pe cap ca un băiat, înaltă și drapată în rochia de satin *rose-thé*. Avea nasul fin și drept, fruntea boltită și pură, ochi căprii, cînd veseli și strălucitori, cînd întunecați și sălbatici, și un rîs fermecător, cu dinți ca mărgăritarele, neașteptat la o ființă atît de înaltă și cu portul de o mîndrie nobilă și la fel de sălbatică precum îi era uneori și privirea sumbră.

— Cine e splendoarea aia? întrebă Șerban Lascari, în timp ce generalul Ipsilanti îi sărută mîna doamnei Vorvoreanu, recunoscător și fericit, și pornea spre cucoana în *rose-thé*.

— E nevasta căpitanului de colo, cela țepăn, pătrat și cu monoclu, zise doamna Vorvoreanu, și-i arată un ofițer care ședea la o masă de joc cu primarul, președintele tribunalului și medicul-șef al orașului.

Ofițerul era un bărbat de vreo treizeci de ani, încruntat și fără zîmbet, cu ochi albaștri a căror privire fixă era greu de îndurat. Părea că nu vede nimic și juca cu gravitate.

— Un căpitan Dumitriu... Ea știi cine e? E fata Sofiei din prima căsătorie.

— Ce? Ia s-o văd! exclamă Lascari uimit și se-ntoarse s-o vadă. *Ça, par exemple!*² Nu mă așteptam! Țîț! E foarte, foarte bine! Da' să știi că nu seamănă... nu seamănă de loc...

¹ Vă mulțumesc foarte mult... sînt încîntat!

² Ei, asta-i bună!

— Seamănă cu cei din partea lui tată-său... murmură doamna Vorvoreanu. Știi că nu mi-a făcut nici o aluzie la rubedenia noastră... de altfel, te pomenești că nici nu știe. În orice caz, nu eu trebuie s-o recunosc, ci ea pe mine, așa că, te rog, nu te repezi s-o iei cu „nepoțico“.

Șerban Lascari dădu din cap; înțelesese. Se-ntoarse spre generalul Cilibia, comandantul garnizoanei. Gras, roșu-vînat, apoplectic, cu ceafa revărsată peste guler, cu burta uriașă presărată cu nasturi de alamă și cu decorații, generalul se apropie cu picioarele crăcănate.

— Coniță Eleno, e de neuitat; poftim o floare, gîfii el astmatic, întinzîndu-i un trandafir. Domnule Lascari, surioara dumitale e cea mai încîntătoare ființă din lume... Din 1907 o cunosc, de cînd cu... în fine... și de-atunci sînt un adorator al dumneaei...

— Dacă-i așa, n-o să-mi refuzi o rugăminte – zise doamna Vorvoreanu – în seara asta pe care am organizat-o pentru dumneata, ca să nu te plictisești pe la noi... Nu mă refuzi, nu?

— Nu, conița mea. Nu, coniță Eleno. Dar spune-mi repede că mă usuc de sete: aș vrea un șpriț.

— Uite: Cezar, nepotu-meu, băiatul lui Șerban, e soldat în regimentul șaisprezece; dă-i drumul acasă, nu-l mai pisa cu milităria...

Generalul Cilibia începu să ridă gras:

— Îmi ceri mofturi... tragi cu obuzierul de 105 în muște... Mă, prințule! Generalul Ipsilanti, care vorbea cu doamna Dumitriu, se-ntoarse.

— Prințule, vino-ncoace... Iartă-l o clipă, conița mea... Ascultă-mă: să-i dai drumul soldatului Lascari, din regimentul șaisprezece roșiori; la vatră! La vatra părinților săi plugari! zise el și începu să ridă gîdilat de contrastul dintre cuvîntul militar făcut pentru o armată de țărani și cum știa el casa Lascari din București.

Generalul Ipsilanti se uită la doamna Vorvoreanu și la Șerban Lascari, apoi dădu din cap, zîmbind, și păru că vrea să plece iar, dar Cilibia îl apucă de mîncă:

— Ascultă, domnule...

Se uită la monoclul zveltului, uscățivului și foarte înaltului Ipsilanti.

— Ascultă, domnule. Dacă ți-ai pune un monoclu și în c... ai fi bun de telescop!

Și începu să rîdă și mai tare, gata să plesnească, vînat de congestie. Generalul prinț Ipsilanti tresări, înghiți o dată în sec, apoi răspunse, pocnind din călcîiele împintenate:

— Domnule general, dacă v-ați uita prin lentila dindărăt, ați vedea prin cea din față totdeauna inamicul!

La acest răspuns marțial, Cilibia începu să răcnească de rîs, încît doamnei Vorvoreanu i se făcu teamă că-l vede căzînd jos, fulgerat de apoplexie. Ipsilanti se înclină țeapăn, și se duse s-o poștească la dans pe doamna Dumitriu. Cilibia își veni în fire, ceru un șpriț și zise:

— Îmi place, dobitocul! A, pardon, poate că sînteți rudă... că dumneavoastră, protipendada, sînteți toți rude...

— Nu, cu el nu sîntem, zise amabil doamna Vorvoreanu.

— E dobitoc, dar îmi place. În 1913, cînd înaintam în Bulgaria, tot sub ordinele mele era. În fiecare dimineață, primeam telegrame de la guvern: „*Oprește înaintarea. Supărăm marile puteri. Austro-Ungaria protestat Majestatea Sa Regele*“. Eu adunam ofițerii la raport: „Domnilor, căcănarii de miniștri vor să ne oprim. Noi mergem înainte. Încălecarea! Înainte marș!“ Și cine mergea al mai departe? Domnul colonel Ipsilanti. Bun băiat. Dobitoc, dar excelent băiat. Mai dă-mi un șpriț, conică Eleno.

În clipa aceasta generalul Ipsilanti dansa un vals cu doamna Dumitriu și murmură privind-o:

— Știi că nu mă așteptam să găsesc o persoană ca dumneata în orașelul ăsta... Cînd te-am zărit prima dată, nu ți-i minte?

— Nu, zise doamna Dumitriu zîmbind cu farmec și oarecare indiferență.

— Făceam un tur călare pe alea de lîngă Dunăre, și dumneata erai cu copiii, cu căruciorul și cu o femeie după dumneata...

— A, doica...

— Da, și mi-am zis: „ai cui or fi copiii, că nemțoaica e remarcabilă?“, spuse generalul, galant și dezînvolt. Dansau în mijlocul sălii, sub policandrul de alamă în care luminările de ceară fuseseră înlocuite cu becuri electrice. — Pe urmă te-am văzut călare cu Petrică și mi-am dat seama... Rareori am văzut femeie să se ție pe cal ca dumneata, parol.

— Am fost mai demult călăreacă la circ, zise foarte serios doamna Dumitriu, dansînd cu gravitate și ținîndu-și cu stînga un fald al rochiei roz.

Generalul o privi înlemnit, apoi rîse șovăitor:

— Ei, asta-i... ți bați joc de mine... Ești cucoană mare, nu ești rudă cu Lascarii?

Ea zîmbi și nu răspunse, înclinîndu-și cu grație capul pe un umăr, fiindcă nu-i plăcea să-i vorbească în nas cineva care mirosea prea tare a vin.

— Aș vrea să ne mai vedem... murmură generalul.

Taraful de lăutari al vestiuului Cascarache, cunoscut în toată balta Dunării, isprăvisе valsul.

— Cred că doamna Vorvoreanu o să mai primească, zise doamna Dumitriu cu o răceală politicoasă.

— Da... dar eu aș ține să te văd mai curînd, șopti generalul sărutîndu-i mîna.

Ea zîmbi amabil și spuse cu fermitate:

— Sînt prea ocupată cu casa și cu copiii. Cînd o să fie mai mari, o să ies în lume mai mult, și-o să-mi facă foarte mare plăcere să vă văd.

— Cînd? șopti generalul, cu o patimă mimată cu exagerare.

— Păi... cînd se fac copiii mai mari, rîse doamna Dumitriu: peste vreo cinci-zece ani...

Generalul Ipsilanti se înțepeni și nu mai spuse nimic.

Tîrziu noaptea, pe străzile tăcute și pustii, la răspîntiile cărora vardiștii de noapte salutau pe ofițerul din trăsură, doamna Dumitriu își dădu de pe cap pe umeri vîlul din mătase de Veneția. Bătea vîntul dinspre Dunăre și cerul se umpluse de nori, dar ei îi era cald.

— Ai cîștigat, sau ai pierdut? întrebă ca să spuie ceva.

— Cîștigat, răspunse scurt căpitanul Dumitriu. Apoi, după îndelungă tăcere (copitele cailor păcăneau pe caldarîm și roțile cu cauciuc huriau înăbușit), căpitanul îi luă mîna și-o sărută de cîteva ori, apăsât.

— Ah... mi-a luat-o vîntul! exclamă doamna Dumitriu și se-ntoarse cu vioiciune: bróboada scumpă *rose-thé* zburase.

— Să ne-ntoarcem. Măi Gheorghijă.

— Orđonați! zise soldatul de pe capră.

— Nu. Las-o... o găsește un om sărac, spuse doamna Dumitriu, ușor, cu mica beție de mindrie de care suferiseră pe vremuri mătușile ei când se ruinau cu bună-știință.

Căpitanul o privi o clipă, uimit și foarte impresionat: așa ceva era ca în romanele cu eroi din lumea mare.

— Bine, dragă... dar eu nu-ți pot cumpăra curînd a doua, mormăi el, sufocat de admirație. Mină înainte, Gheorghiuță.

Vîntul era răcoros și cu mireasmă de zăvoaie înflorite. Căpitanul Dumitriu murmură, luînd mîna nevastă-si între ale sale:

— M-am gîndit să cer o mutare... în altă garnizoană sau în altă armă.

Doamna Dumitriu nu spuse nimic. Apoi, după un răstimp, întrebă, încercînd să pară indiferentă:

— De ce? Ești bine aici... bine văzut... Comandanții te apreciază...

— Am să cer mutarea, repetă el încet. În altă garnizoană, sau altă armă. Ai ceva contra?

Ea își puse capul pe umărul lui.

— Nu, dragul meu. Poate că e mai bine așa...

Căpitanul Dumitriu o cuprinse cu brațul și o strînse la piept. Ea, cu obrazul zgîriat de galonul aurit de pe epoleți, oftă fericită:

— Ce bine e...

— Mda, mormăi el grav, cu monoculul sub sprînceana încruntată.

A doua zi dimineată, căpitanul Dumitriu se prezintă la raport generalului Ipsilanti și-l anunță, în poziție de drept, că e hotărît să ceară mutarea în altă garnizoană, sau în altă armă. Se uita drept la el, cu ochii lui albaștri a căror privire era greu de suportat. Generalul, monoclat și el, se schimbă la față și se uită la hîrțile de pe birou.

— Hem... hem... da... bine, voi aviza...

Afară, pe fereastra cazărmii, se vedea un maidan pustiu, cu grămezi de gunoaie și un ciine slab care scobeia pămîntul cu ghearele. Dincolo, un calcan enorm, lung de tot, de zid cenușiu: cazărmile grănicerilor. De undeva, veneau țipete stridente de goarnă. Trompeții „boboci“, în cerc în jurul unuia vechi, își încercau priceperea cu orăcăituri metalice, gîtuite. Apoi, iarăși, trompetul cel vechi le arăta, sonor și melancolic:

„Tre-ce, trece
Regimentul zece...”

Generalul Ipsilanti ceru la telefon pe colonelul-comandant al regimentului care păzea frontiera de uscat cu Bulgaria.

— Ascultă, colonelule, mi se pare că nu ți-a venit un ofițer în locul ăluia... cum îl chema? Țăla pe care l-au omorît comitagiții? Așa, ăla. Ți-l trimit pe căpitanul Dumitriu, de la Statul-Major al diviziei... da, da, să mai vadă și el puțină frontieră, așa, ha-ha, sigur că da...

Afară, goarnelile trompeților începători zbierau înfiorător, metalic, sub cerul alburii și incandescent.

II

Zia fusese caldă, uscată, apăsătoare. Cerul albicios, fierbinte, n-arătase nici un nor. Bătuse vîntul, dar un vînt cald, ca o suflare din gură de cuptor. Copacii (salcîmi cu frunzișul puțin și subțire) erau plini de praful adus de vînt de pe stepă. Iarba pălise; se vestejea văzînd cu ochii.

Pe la prînz, nimeni nu umbla pe ulițele satului. Într-o uliță se stîrniseră răcnete, la ivirea unui cîine care turbase de căldură și de sete; țărani îl goniră cu pietre, iar el fugi chelălăind de moarte, pînă amuți, după ultima lovitură la mir. Pe urmă iarăși fusese tăcere.

Mai pe seară începuseră să umble care cu boi, cu țărani bulgari, morocănoși, întrînsele. Trecuse o țărancă turcoaică, cu feregea neagră; altele, tătăroaice, se adunaseră la puțul de la răscruce: femei cu șalvari liliachii sau trandafirii, cu multe cute și cu fundul jos de tot, șalvari la care trăgea cu ochiul, mahmur, ostașul de santinelă din poarta companiei, căruia i se încălzea țeava puștii pe umăr, la soare.

Se întoarseră de la cîmp și plutoanele care făcuseră instrucție; bluzele soldaților erau ude de sudoare, fețele trase, roșii, ochii sticloși, gurile deschise, uscate de sete. Cei care duceau în spate manșoanele țevilor de mitralieră cu răcire cu apă păreau zdrobiți de povară, ca și cei care cărau cutiile cu muniții. Ofițerii erau la fel de prăfuiți ca și soldații; tot cu sprîncenele și genele cenușii de colb, și cu hainele ude de nădușeală; dar erau călări, și caii, la pas, uzi și ei, nu păreau obosiți, căci trăgeau la grajd.

Căpitanul Dumitriu își pusese monoculul în buzunarul de la piept, căci se aburea mereu. Descălecă în curte, dădu ordinele pentru patru-lele de frontieră din noaptea aceea, trecu iar prin curte, unde locotenentul Turtureanu pusese un soldat să-i toarne apă cu vadra pe cap și pe trupul gol până-n briu, și-i striga:

— Don' căpitan, făceți și dumneavoastră duș!

Dar căpitanul era prea obosit. Deschise o porțiță de scînduri spoite cu var și intra într-o curte cu zarzavaturi prăfuite — mai ales pătlăgele roșii și vinete și salată, toate cu frunzele parcă opărite de căldură, cenușii de praf, pleoștite — și intră în casa lungă, țărănească, acoperită cu stuf. Pe cînd intra, mai auzi glasurile și risetele soldaților, tropăit de bocanci și țacănitul închizătoarelor de la puști, din care cei întorși din patrulă scoteau cartușele.

Doamna Dumitriu ședea într-un scaun pliant de pînză, la fereastra deschisă, și se uita afară, la întinderea de pămînt galben, cu iarbă săracă, balegi uscate și fără nici un copac. Nici măcar cu tufișuri.

— Admiri natura? Întrebă soțul ei. Ea dădu din cap.

— Îmi place, zise ea, și se uită mai departe la asfințitul roșu, cu dîre uriașe de purpură trase pe cer deasupra stepei. Căpitanul se duse să se schimbe în odaia de dormit. Aveau o odaie de dormit, una pentru copii și una de mîncare, toate trei lipite cu lut pe jos, cu ferestre mici, pătrate, și cu scoarțe țărănești pe pereți. Țăranul bulgar la care stăteau se strînsese într-una singură și feciorii lui se mutaseră pe la rude. Nu-i venea nimeni. Gospodăria o ținea doica, ea vedea și de copii, și muștruluiia ordonanța. Doamna Dumitriu ședea în scaunul pliant și citea, sau se plimba pe cîmp; iar căpitanul era toată ziua la instrucție, iar noaptea, adeseori, stătea la companie, sau pleca pe frontieră cu patrulele.

Acuma ieși din odaie, spălat, parfumat cu apă de colonie și în veston alb. Era obosit și-i era foame. Întrebă:

— Mîncăm ceva?

— Eva! chemă doamna Dumitriu.

Femeia vîrî capul pe ușă, apoi dispăru. Peste cîteva minute, începu să pună masa, ajutată de soldatul în papuci de postav kaki, vestă albă și șorț. Aprinseră lampa cu petrol, pe care o înconjurară îndată zeci de muște, de molii, de țințari, care umblau pe sticla ei aburită. Cu pi-

cioarele tripte, gizele amețite de lumină și de căldură cădeau în farfuriile cu mîncare. Înotau în oțetul și undelelemnul salatei de roșii.

— Calde sînt roșiile astea, zise căpitanul Dumitriu, la masă. Apoi bău apă și zise: Caldă e și apa. Pe urmă se opri din mîncat și spuse: — Parcă nici mîncarea n-are gust... Stătu o clipă, și se uită la nevastă-sa: — Să nu-ți pară rău că ne-am luat... N-o să stăm aici o mie de ani...

— Mie îmi place, zise dînsa. Îmi place. Aici e pămînt adevărat... oameni adevărați... ca în povestirile din Caucaz ale lui Tolstoi... De ce să nu fie bine? Sîntem împreună, nu ne pasă de nimeni...

El îi luă mîna și i-o sărută. Stătură mină-n mină multă vreme, la masa cu mîncărurile începute, cu salata în care se înecau moliile și cu carafa cu apă sălcie, gălbuie, în lumina lămpii de petrol. Apoi căpitanul încercă iar să mănînce.

— Sînt proaste roșiile astea, zise el. Sînt fleșcăite. Ce au?

— N-au apă... E seceta asta...

— O să-ți dau mîine zece soldați, să ude toată ziua salata și roșiile, zise el. Măcar atîta lucru să avem în pustiul ăsta... Hai să stăm puțin afară, că se face noapte, și e senin...

O luă de braț și o conduse afară pe nevastă-sa, se-ntoarse și-i cără afară scaunul, își trase și el un scaun de răchită împletită și-și aprinse o țigară de foi. Iarăși îi luă, cu gestul său obișnuit, mîna lungă și îngustă, cu degetele ca fusele, și stătură așa în întuneric, fără să spună nimic nici unul, sub bolta albastră, plină de stele sclipitoare, tremurătoare, picături de foc lichid. Pietrele erau calde, lutul era cald și aerul fierbinte. Urlau cîinii în capătul satului. Trecură călăreți pe uliță; apoi, după o îndelungă tăcere, porni o patrulă. Alături, în curtea companiei, se auzea glasul răgușit și răstît al lui Turtureanu:

— Hei, ostaș! Care ești acolo? Ia vino la mine!

După aceea, cîteva clipe, numai mormăituri nedeslușite, apoi, dintr-o dată, plescăind zgomotos, palme. Un glas gemu:

— Nu dați, don' lent!

— Care să nu dau — icni dușmănos glasul lui Turtureanu, cu acompaniament de palme răsunătoare — care să nu dau, biserica și paras-tasul și închinarea cui te-a făcut?

Doamna Dumitriu tresări, și mîna i se zgîrci în mîna mare și pătrată a soțului său.

— Ce face acolo omul ăla? întrebă ea cu glas schimbător. Ce josnicie... vai, ce groaznic, ce rușine, murmură ea și sări de pe scaun.

Căpitanul se ridică și ieși din curte. În mijlocul curții companiei, Turtureanu îi trăgea palme din răspuțuri unui soldat care stătea în poziție de drept, încremenit, și se cutremura și se clătina la fiecare izbitură, căci locotenentul își lua vînt ca să-l lovească, cît putea de departe.

— Domnule Turtureanu, rosti rece căpitanul.

Cellalt se opri și văzu în întuneric vestonul alb, vîrfurile aprins ale țigării de foi și sticlirea monoculului.

— Fii bun și vino puțin la mine.

Și intră în clădirea unde un plutonier scria la o masă, cu spatele la rastezurile cu puști aliniate la perete.

În biroul său, cu harta frontierei pe zid și cu pistolul în toc de piele agățat în cuier, căpitanul Dumitriu făcu mai mare flacăra lămpii, apoi se-ntoarse către cellalt. Locotenentul era nădușit, cu ochii tulburi și mai înalt decît el. Era roșu la față și mîinile-i mari erau roșii.

— Domnule Turtureanu, nu-ți permit să mai lovești niciodată un soldat! Azi e a treia oară că-ți spun. De-acum înainte, n-am să-ți mai spun nimic; am să iau alte măsuri.

— Don' căpitan, am onoarea să vă raportez: ostașul se pișa pe zidul companiei, bazîndu-se că e noapte, în loc să se ducă și el după casă! vorbi cellalt, duhnind a vin ca o gură de pivniță.

— Și ăsta e un motiv să-l lovești? Sînt țărani, ce vrei să știe? Ești băut, domnul meu, și cînd ești băut înjosești uniforma pe care-o porți! Ai să ții arest de cameră o săptămînă: n-ai decît să te îmbeți acolo, cu ușa închisă! zise căpitanul, pe un ton biciuitor, cu dispreț și scîrbă.

— Am onoarea să raportez: în toate unitățile în care-am făcut serviciu, se bătea! zise Turtureanu, congestionat și infuriat de șfichiuirea disprețuitoare din glasul căpitanului.

Acesta răspunse:

— În unitatea pe care o comand eu nu se bate. Bună seara.

Și-i întoarse spatele, ieșind. Turtureanu pocni din pîteni:

— Să trăiți!

Apoi, singur, murmură:

— N-ai să comanzi tu multe unități, dumnezeii mă-ti de cap pătrat... neamțul dracului...

Întors în curtea casei unde stătea, căpitanul Dumitriu o găsi pe nevastă-sa în picioare, plimbîndu-se printre straturile de salată. Cînd îl văzu, veni la el, repede.

— Ce-a fost?

— Nimic... O bestie... Hai, nu mai da tu atenție la lucruri de-astea...

Se așezară iar, și el își aprinse o țigară de foi. Apoi, mai tîrziu, murmură:

— Dac-ai luat un militar...

— N-am luat un militar, te-am luat pe tine, zise doamna Dumitriu.

Părea liniștită, dar nu era. O tulburase cumplit, o jignise adînc ce se-nîmplase alături. Să lovești un om, un om ca tine, să-l lovești peste față... Răsuflea greu, revoltată, simțindu-se umilită, înjosită de ce i se făcuse unui om ca și ea.

Era poate după miezul nopții, și tot nu putea să adoarmă. Alături, în pat, soțul ei răsuflea adînc, liniștit, sforîind ușor din cînd în cînd. Afară era o tăcere uriașă, din care firîitul nesfîrșit al greierilor nu se deslușea ca zgomot, ci ca o vibrație și o formă a tăcerii. Numai cînd se auzea cîte un lătrat stins, departe de tot, se simțea cît de mare e tăcerea. Rareori, tropăia pe uliță o patrulă întoarsă de pe frontieră, sau în drum într-acolo, și pe urmă iarăși nimic, decît golul fierbinte și uscat în care firiau miliarde de greieri. Cum stătea în pat, doamna Dumitriu vedea pătratul ferestrei deschise, plin de stele.

Undeva în noapte răsuna un foc de pușcă. Foarte departe. Încă unul. Apoi începură să pîrîie neînterupt. În pătratul de cer plin de stele, se ridică o stea verde, care se sparse în trei altele, și acestea coborîră încet pînă pieriră. O bubuitură seacă, un pocnet surd, se amestecă în pîrîitul împușcăturilor. Apoi încă una și deodată nu se mai auzi nimic – o secundă. Pe urmă glasuri, strigăte, tropot greu prin curte. Cineva bătu în ușă, strigînd înăbușit:

— Don' căpitan! Don' căpitan!

— Petrică, te cheamă, zise doamna Dumitriu, zgîlțîndu-l.

El sări din pat fără un cuvînt, suflînd greu, se îmbracă în întuneric, își trase cizmele gemînd, ieși și întrebă răgușit:

— Ce e?

Cel care bătuse în ușa răspunse ceva nelămurit și se depărtară amândoi repede, vorbind. Aici, în preajmă, era agitație, tropăit de bocanci, se auzeau strigăte.

— Pluton, ascultă comanda la mine! Pluton – drepti! La stîn-ga! Înainte, marș!

Și pasul cadențat al trupei umplu ulița, greu și ritmic: trop-trop, trop-trop...

În curte huruia ceva cu zgomot de cărucior, dar și de fierărie; apoi acel ceva, însoțit de țâcănit de copite de cai, se depărta în noapte, pe uliță. Încet-încet, se potoli zarva; se mai auzeau vorbind mai liniștit niște soldați, iar cîmpia vibra ca mai înainte de firîitul infinit al greierilor, sub cerul mare și schipitor și fierbinte. Doamna Dumitriu ieși, în halat, și-i găsi pe doică și ordonanță în picioare în prag.

— S-au trezit copiii, Eva? întrebă ea.

— Nu, conia, dorm.

— Ce-a fost, Vasile? întrebă doamna Dumitriu.

Soldatul, desculț, în pantaloni și cămașă deschisă pe piept, mormăi:

— Iar au dat comitagiile peste noi... la pichetul 16...

— Și... domnul căpitan s-a dus acolo? întrebă șovăind doamna Dumitriu.

— S-a dus, cu toată compania, pe frontieră, zise flăcăul. Da' nu-i mai prinde: ăia lovesc, și s-au și dus. Ce să-i prindă... he-hei! Noapte fără lună, și-au ales-o ei bine...

Doamna Dumitriu nu spuse nimic. Ascultă multă vreme. Deodată izbucniră iar împușcături și o rachetă își în aer desfăcîndu-se în trei stele. Apoi focul slăbi, mai pocni o împușcătură, și încă una și nu se mai auzi nimic.

— Doamne, Maica Domnului, păzește-ne... gemu doica și-și făcu cruce.

— S-a speriat careva și-a tras în vînt, mormăi flăcăul.

Doamna Dumitriu mai stătu cu ei poate o jumătate de ceas, apoi îi trimise să se culce și se așeză în fața casei, lîngă șirurile de salate care se ofileau în căldura uscată a nopții de secetă. Așteptă multă vreme, cu inima strînsă, cu auzul atent, încordat. Dar nu se auzea nimic, decît firîitul greierilor, care se umfla și scădea, ca o răsuflare imensă și vibrantă a stepei fierbinți, în întuneric.

Trecuse un ceas, poate două, poate mai mult. Începuse să se rărească beznă; spre răsărit, peste pămîntul nesfîrșit și golaș, începu să se lumineze cerul de un abur palid.

Pe uliță se auzi tropot și glasuri. Și iarăși tropăit. Și țâcănit de copite de cai pe pietroaiele drumului. Intrară în curtea companiei și oamenii și caii. Doamna Dumitriu se apropie de porțiță, să audă glasul soțului ei, sau să priceapă ce-a fost, unde este el, ce se petrece. Dar nu-l auzi. Glasurile erau străine, glasuri de soldați. Spuneau: „Pune-i colo, unul lîngă altul. Măi, Stan Vasile, adă niște pături de la magazie și puneți-le peste ei“.

Apoi îi auzi pe doi care vorbeau aproape de gard.

— Care, mă? spunea unul. Care, Florea Ion?

— Da, mă, săracul, spuse al doilea. E colo, poți să te duci să te uiți...

— Fugi, mă, că minți! Cum să i le taie, mă?

— Du-te și te uită... Îi taie cu baioneta un pătrat pe lîngă gură, și buzele îi cad afară; parcă-i cap de mort; da' roșu. Roșu, și cu dinți albi. Parcă rîde.

— Fugi, mă, că minți, îngăimă primul.

— Du-te să vezi, zise liniștit al doilea.

Apoi nu se mai auzi nimic. Deodată același glas care vorbise de pături strigă poruncitor:

— Mă, ostașu ăla! Lasă, nu te mai uita, că n-ai ce să vezi; pune pătura la loc și vezi-ți de treabă, fuga, marș! Căprar Motancea! Pune aici doi ostași de santinelă, să nu mai vie să se uite ăștia la morți ca proștii! Măcar de v-ați învăța minte altă dată, să fiți cu ochii în patru, răcanii dracului!

Doamna Dumitriu se înfioră și se-ntoarse să se așeze pe scaunul pliant, lîngă salatele veștejite de căldură și de secetă.

Mult mai tîrziu, cînd se făcuse ziuă, auzi iarăși tropăit de bocanci, și huruitul cărucioarelor de metal, și glasul soțului ei. Se repezi și-l primi cînd intra pe porțiță. Nu se uită la ea și vorbi morocănos:

— De ce nu dormi?

— Ce-a fost, Petrică? întrebă ea.

— Nimic... Un atac de comitagii. Pune ceasul să mă scoale la șase.

Se trîni pe pat, îmbrăcat, și începu numaidecît să răsuflă regulat. Ea se culcă lîngă el, iar el întinse mîna și i-o puse peste piept, sub gît, și dormi așa, greu, mormăind prin somn.

III

Doamna Dumitriu adormi, obosită de veghea și de emoțiile din noaptea trecută. Visă lucruri groaznice și tulburi, dar își zicea mereu: „Nu e nimic... nu e adevărat, visez“. Îi vorbea soldatul Florea Ion, cu buzele tăiate din rădăcini, și cu pătrat mare, roșu, sub nas, un pătrat din care rînjeau dinții mari și albi ca ai unui cap de mort. Dar ea se gîndea: „Nu i-au făcut nimic: visez. Am visat că i-au făcut ceva“. Într-o clipă cînd somnul îi era și mai rărit, se gîndi: „Nu există nici un soldat Florea Ion, numai în vis am auzit de el“. Își dădu seama că deșteptătorul zbîmîie, că soțul ei se scoală și iese, și se hotărî, tot pe jumătate în vis, să-l întrebe ce-a fost cu adevărat, apoi începu iarăși să viseze și nu se trezi decît spre amiază, obosită și ameteită. Afară era iarăși o zi apăsătoare, cu aer fierbinte și vînt ce aducea pulberi uscate peste stepă. În curte se auzeau glasuri domoale de bărbați vorbind bulgărește. Își puse halatul de casă și ieși în prag. În grădina de zarzavaturi, vreo zece-cincisprezece țărani cu opinci și în haine de postav cafeniu, ȧesut în casă, cărau apă cu vedrele și cu stropitorile, de la puț. Un soldat cu baioneta la pușcă, asudat și rezemat cu spinarea de gard, se uita la ei, prostiț de căldură. Îi curgea sudoarea pe obraji. Și lor le curgea sudoarea pe ȧimpe și pe frunte, și cărau mereu apă, o vărsau la rădăcina tufelor de roșii și de vinete și în șanțulețele straturilor cu salate. Cei cu stropitorile turnau și pe foile verzi care acuma străluceau, ude, pline de șiruri de picături argintii.

Doamna Dumitriu se uită la țărani bulgari. Erau oameni în toată firea, gospodari, nu tineri. Unul avea mustăți cărunte și sprîncene sure. Altul, roșu în obraji, rotund ca o minge, cu ochi negri și rotunzi, lăsă vadra jos ca să-și scoată pălăria și să se șteargă cu mîneca pe capul ras și albăstriu, lucios ca o bilă de metal, și la fel de rotund ca întreaga lui ființă. Era atît de caraghios și părea atît de cumsecade, încît doam-

nei Dumitriu îi veni să rîdă; dar în ochii lui rotunzi era o îngrijorare care-i aduse aminte într-o clipită de spaima nopții. Stătu cîtăva vreme uitîndu-se la oameni cum udă salatele. Unul din ei era un bărbat falnic, lat în umeri, cu glasul de bas, și n-avea mai mult de treizeci și cinci de ani. I se făcu rușine că-l vede udînd grădina: un om ca ăsta ar fi trebuit să fie liber și stăpîn, la el acasă, pe gospodăria lui.

Cînd veni la prînz căpitanul Dumitriu și se așeză la masă, obosit și încruntat, nevastă-sa îl întrebă:

- Petrică... ce-i cu țărani ăștia din grădină?
- I-am pus să stropască, să nu stea degeaba, zise el.
- Dar... ce cauă aici?
- Sînt arestați... pentru anchetă.

Căpitanul Dumitriu mîncă cu poftă din salata de roșii: erau proaspete, reci.

— N-au nici un amestec cu comitagiii... Ȧia vin de peste frontieră, noaptea, și dispar imediat îndărăt... Dar Siguranța și jandarmii trebuie să facă zel, așa că mi-au căzut pe cap, le iau interogatorii, fac dosar...

— Dar ce-a fost, Petrică?

— Ce să fie? mormăi el. Au atacat pichetul de la Staro Selo și i-au omorît pe soldați... pe toți...

— Cîți?

— Opt... dar ce te interesează pe tine? Asta-i militarie...

— Am auzit cum vorbeau astă-noapte soldați care-i aduseseră.

El ridică ochii și se uită la ea.

— Ce-ai auzit?

— Ce le-au făcut...

— Mda, murmură căpitanul Dumitriu. Mutilează cadavrele... și uneori și pe vii...

— De ce? De ce, Petrică? De ce? îngăimă doamna Dumitriu.

Soțul ei dădu din umeri.

— Fiindcă guvernul de la Sofia vrea sudul Dobrogei, iar guvernul nostru, care a luat bulgarilor acest sud în 1913, nu vrea să-l dea îndărăt.

— Și pentru asta... să tortureze oamenii?

— Așa lucrau cu toții, draga mea. Eram sublocotenent, acuma zece ani, proaspăt ieșit din școală și am făcut campania. Îi atacasem

în flancul neînarmat prin surprindere, în timp ce ei îi atacaseră tot prin surprindere pe foștii lor aliați, sîrbii și grecii, cu care împreună îi atacaseră prin surprindere pe turci... zise cu o ironie amară căpitanul Dumitriu, privind-o pe nevastă-sa prin monoclu. Tăcură o clipă. Vasele, ordonanța, strîngea masa. Căpitanul Dumitriu își aprinse țigara de foi. Nevastă-sa stătea pe gînduri, cu capul blond și buclat plecat pe-un umăr. Apoi întrebă:

— Și pe țărani ai știu... i-ai pus să lucreze pentru noi... gratis?

Căpitanul își luă țigara din gură și se roși.

— Am să le plătesc, zise el.

Mai schimbă cîteva vorbe, apoi el plecă, grăbit: îl așteptau ofițerii de jandarmi și inspectorii de la Siguranță.

Doamna Dumitriu ieși în grădina de zarzavat. Bulgarii ședeau sub streșină, la umbră. Era cald, tare cald. Cîțiva se-ntinseseră pe jos și dormeau, iar muștele li se plimbau pe obraz. Doamna Dumitriu se așeză pe un scăunel, sub un ciorchine de ardei lucioși, galbeni, portocalii, roșii, spînzurați de streșină. Lîngă ea ședeau pe jos omulețul cel rotund și înspăimîntat și bărbatul cel înalt și frumos. Cel mărunț îi spunea celuilalt „bre Dimităr“, iar vlăjganul îi spunea rotofeului „bre Petco“: vorbeau încet între ei, cel mic mai repede și mai insistent, cel mare rar, liniștit și cu glas de bas. Apoi tăcură și răsuciră țigări. Doamna Dumitriu întrebă:

— Ați avut de mîncare la prînz?

Vlăjganul se uită la ea, nu spuse nimic și întoarse capul. Mititelul zise:

— N-am avut, cocoană.

Spunea *cocona*.

Alții se uitară curioși, dar ca și cum nu i-ar fi privit pe ei toată afacerea. Doamna Dumitriu se ridică, intră în casă și-i puse pe doică și pe ordonanță să taie pîine și brînză felii; apoi ieși și le dădu oamenilor. Cel mic zise:

— Mulțumesc, *cocona*. Lăsați, nu trebuie, că acuși plecăm acasă...

Și se uită la ea, temător și cu așteptare înspăimîntată în ochii-i rotunzi și negri, ca și cum ar fi așteptat să i se spună, fie: „Da, plecați acasă curînd“, fie: „Nu mai plecați voi de-aici niciodată acasă!“

— Nu face nimica, Petco – zise doamna Dumitriu – tot e mai bine să pleci la drum mîncat. Ia, poștește...

Bulgarul zîmbi abia văzut, mulțumit. Cellalt, Dimităr, dădu din cap.

— Sărut mîna, bogdaproste, zise el gros.

— O să vă plătească bărbatu-meu ziua de muncă, spuse doamna Dumitriu. Ei tăcură, mirați, apoi Dimităr cel mare vorbi:

— Lasă, *cocona*, nu trebuie. Tot n-aveam ce face...

Și o privi lung, cu blîndețe. Era un om puternic, cu gîtul gros și musculos și cu o față demnă, brăzdată, țeapănă. Ce spusese el însemna mare lucru. Însemna: „Ești femeie cumsecade; na, ți-am muncit degeaba, ca să ai și tu ceva de la noi, să nu zici că ți-am mîncat pîinea de pomană“. Dar doamna Dumitriu dădu din cap.

— Lasă, Dimităr, cînd oi veni eu la dumneavoastră în Staro Selo, să-mi dați pîine și brînză...

— Să vii sănătoasă, *cocona*, spuseră vreo trei care pînă atunci tăcuseră, ascultînd.

— Dar munca la grădină trebuie să v-o plătesc. Nu se poate altfel, zise ea cu bunăvoință și fermitate.

Ei dădură din cap.

— Bine...

Petco se șterse la gură și-și scutură mîinile de firimituri; apoi se ridică.

— Apăi... atunci măcar să-ți muncim, *cocona*. Să vezi cum știm noi să muncim la noi în sat. Hai, bre, le spuse el celorlalți.

Spre seară, salatele înviaseră, straturile erau negre, roșiile străluceau de apă; bulgarii sădiseră și alte straturi, le săpaseră, le greblaseră. Fără grabă vizibilă, mișcîndu-se încet încoace și încolo, fuseseră de-o hărnicie nemaipomenită. Cînd se lăsase amurgul și nu se mai vedea bine să umbli printre răsaduri fără să calci pe salată, se adunară iarăși lîngă zidul scund al casei, pe vine, în cerc. Din cînd în cînd, un soldat venea la porțiță cu un felinar și-l chema pe cîte unul pe nume, după o hîrtie.

Doamna Dumitriu ieși din casă și se așeză lîngă oameni. Își adusesese poșeta și începu să se socotească cu ei. Întrebăse întîi pe Petco, dar pe el îl chemase soldatul alături, așa că vorbi cu Dimităr. Ceilalți ascultau, curioși, deși nu toți știau românește. Cînd era pe terminate

cu plata, sosi și Petco, se lăsă pe vine lângă zid și gemu înfundat. Dimităr întreabă ceva pe bulgărește cu glasul adânc. Petco răspunse scurt, jalnic.

— Ce vorbești? întreabă doamna Dumitriu.

— L-am întrebat dacă l-au bătut.

După o clipă de tăcere, doamna Dumitriu întreabă:

— Și... l-au bătut?

— Apoi cum să nu... pe toți ne-au bătut, rîse Dimităr, sec, fără veselie. Numai că el e mai fricos...

— De ce ne bate, *cocona*? întreabă Petco din umbră, rezemat de zid, ca un sac rotund. De ce ne bate? Noi n-am făcut nimic. Odată am fost la Bulgaria, am plătit bir, am mers la armată; acum sîntem la Rumânia, plătim bir, mergem la armată. Cînd am fost eu copil mic, la școală, am cîntat pentru țarul Ferdinand și ne-a învățat că rumânii sînt răi; acum, copiii mei merg la școală, cîntă pentru regele Ferdinand și-i învață că bulgarii sînt răi... Ce au cu noi?

Părea gata să plîngă și oftă.

— Nouă ni-i totuna...

— Tot amară-i pîinea, mormăi gros Dimităr.

Altul, din umbră, zise:

— Comitații sînt machedonți, nu-s dobrogeni...

Doamna Dumitriu nu putea vorbi. Îi bătea inima și-i venea să fugă, să n-audă, să uite. „Pe toți ne-au bătut“, spuse Dimităr, simplu de tot. Era firesc să fie luați cu baionetele și să ude grădina comandantului companiei de grăniceri. Era firesc să fie bătuți. Era firesc să se mute frontierele peste ei încoace și încolo, cu acompaniamentul lor de imnuri regale și de lecții de dușmănie la școală.

Se ridică. Nu mai putea sta cu ei, ca să nu înceapă să plîngă și să nu-i audă mîrîind. „Pe noi ne bat, și ea plînge“, sau „Mai bine i-ar spune lui bărbatu-său să dea ordin să nu ne mai bată“. Îi era rușine, o rușine ucigătoare, de-ar fi vrut să intre în pămînt, să moară, să nu mai existe. Le spuse, cu glasul șovăitor:

— Noapte bună, oameni buni...

— Sară bună, mormăiră ei prietenos. Nu prea prietenos, dar măcar fără supărare. Ea nu le făcuse nici un rău.

Stătu în odaie, cu lampa stinsă, așteptîndu-și soțul. Din cînd în cînd, auzea glasurile domoale ale țaranilor bulgari și vedea scăpărarea

de lumină a unui chibrit. Pe urmă iarăși nimic: oamenii tăceau. Unul ofta. Altul vorbea iar, gros, cu glasul scăzut. Nu riseră niciodată. Nu erau veseli. Le erau inimile strînse. Le era grijă. Nu le era frică, dar le era grijă.

Pe urmă se auzi porțița trîntindu-se de gard, tropăit de bocanci, un glas care poruncea:

— Voi doi aici. Voi doi în capul curții. Nu se apropie nici unul la mai puțin de zece pași de voi. Dacă se apropie vreunul, trage fără somație!

Era vocea răgușită și răstită a locotenentului Turtureanu. Apoi a căpitanului Dumitriu:

— Domnule Turtureanu, du-te și mănîncă, și după aceea așteaptă-mă la companie.

Vorbea sec și fără putere, ca de pe altă lume. Intră apoi în casă.

— Aici erai? De ce nu aprinzi lumina?

Apoi, îndată, tot el spuse:

— Las-o mai bine așa...

— Nu vrei să mănînci? șopti ea.

— Nu... nu mi-e foame, zise el și se așeză pe un scaun care scîrîi. Afară era tăcere: bulgarii amuțiseră, înconjuțați de santinele.

Doamna Dumitriu ieși și-o chemă pe doică:

— Eva, ia spune-i lui Vasile să puie masa pentru domnul căpitan și aprinde, te rog, lumina.

La flacăra galbenă a lămpii de petrol, se uită cercetător la bărbatu-său: era cenușiu la față și se ferea de privirea ei. Se așeză la masă și încercă să mănînce, cu nasul în farfurie. Se opri și lăsă furculița în salată.

— Ce e, Petrică? întreabă doamna Dumitriu.

— Nimic, zise el sec. Du-te și te culcă. Eu am treabă la companie.

Totuși, nu se mișcă de la masă. Ordonanța strînse, apoi plecă. Doamna Dumitriu se duse să se culce. Bărbatul ei ședea la masă și se uita încruntat în gol, prin monoclu. Încruntat, cu buzele strînse, în gol.

Peste un ceas, sau două (sau poate se apropia miezul nopții? n-ar fi putut spune), doamna Dumitriu se sculă în capul oaselor. Alături era mereu lumină. Se dădu jos din pat, își puse halatul și papucii de casă și deschise încet ușa. Soțul ei stătea cu coatele pe masă, cu țințele în

pumni și se uită la flacăra lămpii, pierdut. Monoculul și-l pusese pe masă. Gizele roiau în jurul luminii, se lipeau de sticla fierbinte a lămpii, cădeau pe masă. Afară îriiau greierii, lătrau cîinii departe. Aici bîzîiau gîngăniile împrejurul lămpii și sfîrîia, abia auzit, fitilul arzînd. Doamna Dumitriu se așază ușor, fără zgomot, pe scaunul ei obișnuit. Soțul ei o privi cu ochi injectați cu sînge și tulburi. Părea nebun. Zîmbi strîmb, întorcîndu-se spre ea, tot cu capul în mîini. Strîmb, jenat. Ca și cum ar fi mărturisit o boală rușinoasă, sau că a furat ceva, murmură:

— Am primit ordin să-i împușc pe toți.

Ea se uită la el cu ochi mari și întunecați, și întrebă:

— Cum?

— Trebuie să-i scot cu escortă, îi duc prin păduricea de lingă frontieră și le ordon soldaților să-i împuște. Ca represalii. Ca să-i domolim pe comitagii.

— Nu, spuse încet nevastă-sa. Nu.

— Știu că nu. Sînt ofițer...

Apoi, după un timp, căpitanul adăugă:

— Dar un ofițer execută ordinele superiorilor.

Ea îngîină:

— Petrică...

— Lasă, taci. Știu, șopti el. Lasă-mă să mă gîndesc.

Și începu iar să se uite la flacăra lămpii, în jurul căreia zumzăiau gizele amețite cu picioarele subțiri, arse de sticla fierbinte. Se auzi afară cum unul din țăranii bulgari se scoală mormăind, se duce la gard și urinează, apoi se-ntoarce, se-ntinde și oftează. Apoi iar nu se mai auzi nimic decît bîzîitul gîngăniilor fascinate de lumină.

IV

Dimineța, în cancelaria companiei, țîrîi telefonul. Soldatul telefonist ieși în goană.

— Don' căpitan! Vă cheamă regimentul!

Căpitanul Dumitriu, îmbăiat, stropit cu apă de colonie, cu monoculul în ochi și cu țigara de foi în dinți, într-un veston alb, proaspăt

(era un om căruia-i plăcea să fie curat), intră în cancelaria companiei, încuie pe dinăuntru cu cheia și se duse la telefon:

— Alo, aici căpitanul Dumitriu. Să trăiți, domnule colonel.

— Ce e, Dumitriule? Raportează executarea ordinului! măcăi răgușit telefonul de campanie.

— Am onoarea să vă raportez: aștept ordin scris, zise liniștit și ferm căpitanul. Știa că nu i se poate da un asemenea ordin în scris. Telefonul orăcăi furios:

— Ai înnebunit? Execuți imediat ordinul, și te prezinți la raport la regiment! Imediat! Pînă la prînz, te prezinți la mine la raport!

— Am onoarea să raportez: după sau înainte de executare?

— *După! După!* urlă vocea mititică din telefon.

— Am onoarea să vă raportez: aștept ordin scris, repetă bătos și mecanic căpitanul Dumitriu.

Tranc! Se închisese receptorul. Căpitanul Dumitriu descuie cancelaria și ieși să supravegheze instrucția unui pluton pe maidanul din dosul companiei.

Nevastă-sa ieșea la soare în clipa aceea. Se opri în prag. Bulgarii cărau mereu apă și-i udau salatele.

— Bună dimineața, zise ea.

— Bună ziua, *cocona*, mormăiră cîțiva dintre ei.

— Da' cine v-a spus să udați grădina? întrebă ea. N-avea curajul să se uite la ei. Îi era frică să nu izbucnească, să spuie cine știe ce vorbă necugetată, să facă cine știe ce faptă nebunească. Tremura. Aveau să fie omorîți, și tot îi pusese cineva la muncă? „Doamne, Dumnezeu! Cum îngădui? Cum rabzi?”

— N-a spus nimeni, da' noi am zis că să nû stăm degeaba, zise marele și spătosul Dimităr, cu gravitate.

Ei îi veni să pîlîngă: vorbele și privirea lui însemnau: „Noi sîntem oameni buni; ajunge să nu ne faci rău; numai atîta: să nu ne faci rău; și noi îți și facem bine. Și poate că ai să ne dai o bucată de piine și azi: țî-ò muncim.” Petco se apropie de ea, mic și rotund, dar mai puțin rumen în obraji; acum era mai pămîntiu; și murmură:

— Nu știți... ne mai ține?

— Nu vă mai ține, zise ea uitîndu-se pe lingă el.

Petco tăcu o clipă, apoi îngăimă:

— Dar... ce ne face?

Doamna Dumitriu făcu o sforțare supraomenească ca să se silească să i se uite drept în ochi (atunci văzu cât de galben se făcuse bietul Petco; galben, galben de tot, și cu gura deschisă de spaimă) și să-i spuie cu mare liniște:

— Ce să vă facă? Vă dă drumul acasă...

— Nu cred, zise Petco, mic, rotund și speriat, cu două vedre pline în mână. Nu cred... nu știți cum au zbierat la noi domnii ofițeri, ieri la cântierie... și ce palme ne-au tras...

— Îți spun eu, sigur, Petco: vă trimite acasă la Staro Selo, zise doamna Dumitriu, simțind în ea un simbul de gheață. Petco se uită la ea cu ochi mari. Avea să ghicească. Se vedea pe chipul lui că e pe punctul să ghicească; peste o clipă, ghicea. Doamna Dumitriu zise cu seriozitate: — După ce vă dă drumul, să mai veniți vreo doi-trei pe-aici, să vedeți de grădină; vă plătesc cu ziua.

— Da, venim... bine, venim, zise Petco uitându-se țintă la ea. Dar de ce ne păzește așa, cu baioneta la pușcă, dacă ne dă drumul?

Doamna Dumitriu se făcu palidă, dar rise. Izbuti să rîdă.

— Nu-i știi dumneata cum sînt militarii?

Și adăugă cu gravitate:

— Sînt supărați pentru că i-au omorît comitagiile pe camarazii lor...

— Aha, zise Petco, și porni mai departe cu vedrele.

Peste o clipă, îl văzu stînd de vorbă cu glas scăzut cu ceilalți, care se apropiau de el și păreau îngrijorați și triști, dar îl ascultau atent. Dimităr, mai înalt cu un cap decît ei, o văzu în prag și îi aruncă o privire cercetătoare, dar doamna Dumitriu nu mai avu putere să-l liniștească; fugi în casă și se închise în odaia de culcare; stătu pe pat, tremurînd nervos.

V

La prînz sosi o mașină plină de praf, din care se dădură jos colonelul regimentului și un general înalt și subțire, „cu sticlă în ochi ca don' căpitan al nostru”; urcară în cancelaria companiei și trimiseră subofițerul de serviciu să-l cheme pe căpitanul Dumitriu de pe maidanul unde plutonul făcea instrucție. Căpitanul

veni, nu prea repede, intră în cancelarie, salută rigid, cum învățase la parăzile de la Schwerin ale regimentului de grenadieri pomeranieni pus de Wilhelm II de Hohenzollern, împărat al Germaniei și rege al Prusiei, sub patronajul lui Carol I de Hohenzollern, fost domnitor al Principatelor Unite, Moldova și Valahia, iar apoi rege al României.

În fața lui, generalul Ipsilanti, distins și rece, primi raportul. Apoi îl întrebă:

— Ia spune, Petrică: ce e cu ordinul domnului colonel? Îl vrei scris?

— Da, să trăiți, domnule general, zise cellalt, rece și sec.

— Ei, îți ordon eu! Cred că mie nu mi-l ceri scris!

Căpitanul Dumitriu stătea mereu în poziție de drepti, dar încordat ca un om care vrea să sară la dușman, sau să fugă. Ochiul albaștri deschiși și reci îi erau stingheritori cu privirea lor fixă.

— Am onoarea să vă raportez: aștept un ordin scris, rosti el mecanic, impersonal. Colonelul tresări și pufni, furios. Generalul Ipsilanti zîmbi fin.

— Lasă-mă cu el, colonele; îi vorbesc eu.

Cînd rămaseră singuri, întrebă:

— Ascultă, monșer, îți dai seama că-ți pui în primejdie cariera?

Cellalt nu răspunse, țeapăn și mut.

— Ești un ofițer remarcabil, inteligent, cult, ceea ce nu e cazul adesea în armata noastră, regret s-o spun. Ai făcut Școala de Război și ești propus la avansare; mîine-poi_mîine comanzi un regiment, iar dacă vine vreun război, poți ajunge general, comandant de divizie sau de corp de armată. Cu capul tău de neamț, te vîd ușor la vîrsta mea șef al Marelui Stat major.

Căpitanul Dumitriu strînse din măsele. I se umflau mușchii ținplelor.

— Soția dumitale are rude influente; familia Lascari are legături cu regina. Așa că...

Tăcu iar. Cellalt era mut.

— N-ai decît să faci acum o mică... cum să-i zicem?

Căpitanul Dumitriu zise printre dinți:

— O mică crimă.

Generalul Ipsilanti se gîdea cu satisfacție că, dacă omul primește, îl va înlătura încet-încet, fără ca acesta, compromis prin acceptarea

unui astfel de ordin care nici nu putea fi dovedit, să se mai poată apăra. Iar dacă refuza să-l execute, ha-ha! Abia atunci începea distracția...

— Spune-i cum vrei; dar dacă refuzi executarea ordinului, nu vei comanda niciodată în armata română nici măcar un regiment. Vei îmbătrâni în subordine, dumneata care ai un cap bun să comande marile unități în bătălie. Vei încărungi fără comandă, înaintat la vechime. Toți idioții o să avanseze în grad înaintea dumitale. O să mori unul din cei o mie sau două mii de locotenenți-colonei la pensie, în loc să rămii în istoria militară a neamului. Ei?

Căpitanul Dumitriu stătea țeapăn, nemișcat. Fruntea îi lucea de sudoare.

— Te las să te gîndești pînă după-amiază; acuma trebuie să mergem la masă. Unde se poate minca aici mai ca lumea? Ce mai face soția dumitale?

— Îmi permiteți să vă invit la masă la mine, împreună cu domnul colonel. Soția mea are să fie încîntată de musafiri, zise căpitanul Dumitriu, cu buzele albite.

— A, cu plăcere. Cu plăcere, spuse generalul cu un zîmbet satisfăcut și amabil. Apoi îl bătu pe umăr pe căpitanul Dumitriu, părintește. — Și gîndește-te... Sînt sigur c-ai să alegi soluția cea mai bună.

Cellalt îl privi fix cu ochii săi albaștri, palizi, reci și apăsători, și spuse:

— Da, am să aleg soluția cea mai bună.

VI

Generalul prinț Ipsilanti trona în capul mesei, la dreapta doamnei Dumitriu. Era într-o uniformă croită perfect, cu rufe ca zăpada, cu monoculul sub sprînceana căruntă; distins și elegant pînă-n vîrful degetelor.

— Da, mulțumesc, zise el amabil; am să mai iau puțină salată. E delicioasă.

— N-aș fi avut-o, spuse doamna Dumitriu, galbenă; n-aș fi avut-o, s-ar fi uscat de secetă, dar au udat-o țărani aceștia bulgari care sînt afară în curte... Generalul se opri, puse jos tacîmul și se uită la ea.

Colonelul tuși, înecîndu-se. Apoi urmă o tăcere penibilă, pînă cînd ordonanța aduse cafelele.

— Vasile, le-ai dat ceva de mîncare bulgarilor? întrebă tare doamna Dumitriu.

— Da, conîță, murmură ordonanța.

Generalul zîmbi acru.

— Văd că vă ocupați mult de ei... Aveți simpatii pentru bulgari?

— Am simpatii pentru toți oamenii nefericiți, zise ea.

— N-ar fi rău să vă gîndiți și la bieții noștri ostași asasinați, zise serios generalul.

— S-a făcut ceva pentru familiile lor? întrebă doamna Dumitriu. Era galbenă, obosită și ochii-i erau roșii; numai buclele blonde ca pe capul unei statui grecești înfățișînd un adolescent mai rămăseseră, în ziua aceea, din mîndra și nobila ei frumusețe. Generalului nu-i mai plăcea; nu mai simțea pentru ea decît dușmănia care încolțise într-o clipă la serata doamnei Vorvoreanu și crescuse fulgerător, prefăcîndu-se în ură.

— Cine se ocupă de familiile lor? întrebă ea cu ironie rece și bi-ciuitoare.

— Hm... ă... guvernul, conîța mea, guvernul țării... nu trebuie să vă faceți griji *dumneavoastră* pentru ei, spuse el cu o încercare brutală de a-i imita ironia.

— Adineauri spuneți că trebuie să mă gîndesc la bieții soldați, observă doamna Dumitriu. Și, după cum vedeți, mă ocup și de cei de care guvernul nu se ocupă... țărani ăștia de afară.

— Mda, mormăi enervat generalul. Nimeni nu-l contrazisese – și mai ales nici un inferior – de la vîrsta de patru ani, pînă acum, la cincizeci. I se părea o obrăznicie neiertată că femeia asta îndrăznea să-l sfichiue cu ironia ei rece și superioară. Deodată izbucni într-un rîs răutăcios și crud.

— Se ocupă guvernul și de ei... se ocupă! Îndeaproape. Ha ha ha!

— Ho ho ho! izbucni și colonelul.

— He he he, behăiră silit doi ofițeri mai tineri de la Statul Major al diviziei, locotenentul Spahiu și încă unul.

Căpitanul Dumitriu stătea bățos și grav, înghețat, fără să clipească din ochi. Iar nevastă-sa zîmbi – un zîmbet amar și rănit, chinuit și disprețuitor.

— Ha! ha! Se ocupă de ei... Sărut mâinile pentru dejun, conia mea... Când vă vedem pe la noi? Se ocupă, se ocupă! Căpitane, te aștept peste zece minute... vorbește-i, conia mea, *parlez-lui raison, c'est un petit entêté!*¹

Se înclină; doamna Dumitriu înclină capul cu grație și cu un zîmbet politicoș, fără să-i întindă mîna. După o clipă de șovăire, generalul bătu din pîteni și ieși. Colonelul, mitocan dintr-un orașel de la cîmpie, întinse mîna, fără să-și dea seama ce se petrece, și rămase cu ea întinsă cîteva secunde, apoi se roși, bătu din pîteni și ieși. Cei doi ofițeri tineri păriră la fel. Ieșind, locotenentul Spahiu începu să înjure printre dinți:

— ...paștele și dumnezeii mă-si de putoare... ce credea ea, cio-coaica dracului? Și mai e și boanghină!

Și întîlnindu-l în curte pe locotenentul Turtureanu, îl luă la o parte și stătură de vorbă cîteva minute, după care începu să-l împingă cu mîna între spete.

— Nu fi tîmpit; prezintă-te la raport, că ai să raportezi ceva confidențial! Telescop e montat contra lui, vede roșu! Du-te, îți spui eu: ai dat lovitură!

— Am înțeles; nu mă mai împinge, murmură Turtureanu; intră, bătu la ușă și o deschise, pocnind din călcîie.

În casa țărănească de alături, doamna Dumitriu își mușca pumnii.

— Ce ai? întrebă bărbatu-său.

— Nu trebuia... nu trebuia... mai bine răbdam orice, mă prefăceam... poate îi salvam! exclamă ea în șoaptă, cu ochii sclipind de încordare în chipu-i galben.

Căpitanul Dumitriu dădu din umeri:

— Nu depinde de el... s-a hotărît în Consiliul de Miniștri... a ordonat ministrul de Război verbal, telefonic, lui Cilibia, Cilibia lui Telescop, Telescop colonelului. Totul, verbal...

— Ce-ai să faci, Petrică? Ce-ai să faci? întrebă ea înspăimîntată și se agăță de el, văzîndu-l că dă să iasă.

El îi desfăcu blînd mîinile înfipite în docul bluzei, îi luă dreapta și i-o sărută, apoi murmură, zîmbind șters:

¹ Faceți-l să înțeleagă, e un mic încăpățînat!

— Dacă î-ăș scăpa sacrificîndu-mi viața, mi-aș sacrifica-o, ca să fii mîndră de mine... dar sînt condamnați.

— Petrică! țipă ea.

Dar căpitanul Dumitriu ieșise și trecea prin curte fără să le arunce nici măcar o privire țărănilor bulgari care ședeau pe vine lîngă zidul casei și mîncau pline cu brînză și ceapă. Trecu înainte, țeapăn, în veston alb, cu monoclu în ochi, răspunse cu gravitate salutarilor sanuinelor și dădu să intre în cancelaria companiei. Era încuiată. Se auzeau glasuri înăuntru. Așteptă. Apoi locotenentul Turtureanu ieși, luminat la față, și-l salută cu o voioșie frățească, nelalocul ei. Intră. Generalul era în picioare, colonelul stătea în poziție de „drepti”. Nu erau decît ei în odaie. Generalul îl privi de sus (era mai înalt ca el cu un cap) și-i spuse sec:

— Domnule căpitan, te rog să-ți poștești soția să aibă altă atitudine față de inamicii neamului nostru! Și de asemenea față de superiorii dumitale.

— Am onoarea să vă raportez – zise sec căpitanul Dumitriu în poziție de „drepti” – am onoarea să vă raportez că soția mea nu face parte din efectivul diviziei, așa că nu poate primi ordine de la comandamentul diviziei.

Cellalt tresări și replică și mai de sus, mușcător:

— Dar să discute cu dumneata dacă trebuie sau nu să execuți ordinele superiorilor, poate?

Căpitanul Dumitriu înțelese într-o fulgerare ce căutase adineauri Turtureanu acolo cu ușa închisă. „O fi întrebare santinela din curte, sau o fi pus pe cineva să asculte la geamul deschis.” Îi veni să rîdă. Totul i se părea mărunț, rușinos și comic. Răspunse cu o fermitate și iuteală aproape de voioșie:

— Am onoarea să vă raportez: nu! Nu discut cu nimeni dacă trebuie să execut un ordin! Îl execut!

În ochii generalului licări o plăcută surpriză: se înmuiase omul; îl va putea disprețui. Îl va putea muștrului, îl va călca în picioare. Poate că atunci și ea?... Cine știe? Începea să se poată discuta și cu ea...?

— E-ee... așa, da! Așa îmi place! Bravo! Bun! Ia spune-mi: și cum aranjezi chestiunea? Eu plec și-mi raportezi telefonic executarea, pe urmă-mi faci un raport scris: fugă de sub escortă, atac de comitații în același timp ețetara. Ești liber asupra detaliilor.

— Domnule general, aștept ordin scris.

Cuvintele îi înghețară deodată pe cei doi ofițeri superiori. Apoi generalul izbucni, urlând:

— Ești nebun? Îți bați joc de mine? A, stai că te învăț eu minte, domnul meu! Colonele, îi iei comanda companiei, cu care îl însărcinezi provizoriu pe băiatul ăla de adineaori, locotenentul. Vorbești cu el, și-i ordoni să facă transportul deținuților pe șosea, sub escortă, până la comuna Staro Selo. Dumneata, căpitane, rămii la dispoziția diviziei. Ți se va comunica ulterior când să te prezinți la raport! Poți să-ți vezi de treabă.

Căpitanul Dumitriu salută iarăși ca pe cîmpul de manevre de la Schwerin, la parada regimentului de grenadieri pomeranieni, când îl inspecta Maiestatea Sa Împăratul, Rege al Prusiei; apoi se întoarse în călcîie și ieși. Trecu prin curtea companiei, unde stăteau de vorbă locotenentii Spahiu și Turtureanu, care se opriră din vorbă ca să-l urmărească cu o privire lungă, de satisfacție ironică; trecu prin curtea cu zarzavat, unde bulgarii iar se apucaseră să ude salata, și nu se uită la ei, ci intră drept în casă.

Acolo, în casă, nevastă-sa îl aștepta și, când intră, îl lovi privirea ei neagră de spaimă. Îi spuse în două cuvinte totul, și de data asta îi luă ea mîna. Stătură așa, ținîndu-se de mîna. Afară se auzeau glasurile bulgarilor, mai joase ca pînă atunci, mai neliniștite. Apoi, un ceas, două, tăcere. După-amiază mai tîrziu, când coboră soarele peste stepa pustie și pleșuvă pe care-o arsese pînă atunci, izbucniră comenzi în curte. Se auzea glasul lui Turtureanu, motorul mașinii care pleca, apoi tropot de cai, și deodată locotenentul Turtureanu strigă undeva pe aproape (desigur că din porțița dintre cele două curți):

— Măi, ăștia, bulgarii! Drept! Înainte, marș! Hai, că vă ducem acasă!

Doamna Dumitriu sări în picioare. Afară izbucni un glas ciudat pe care nu-l mai auzise:

— Domnule ofițer, *nu* ne duceți! Domnule ofițer, *nu* ne omoriți!

Era atît de cîntător acel *nu* prelung și aproape dulce, ca o rugămin-te duioasă și blîndă, încît doamna Dumitriu simți că se înfioară carnea pe ea de groază. Glasul era al lui Petco cel rotund, care ieri era roșu în obraji. Se ruga cu o dorință cutremurătoare, din adîncul cărnii lui, ca

o plîngere și un geamăt al pămîntului, al firii, al vieții întregi, cîtă e vie pe fața pămîntului.

— Domnule ofițer, nu ne duceți... nu ne omoriți!

Unul răcni răgușit și sălbatic:

— N-am făcut nimic! Nu-i drept!

— Domnule ofițer, nu ne duceți! Nu ne omoriți! spunea Petco, ca o jelanie dulce, de vietate fără apărare.

Doamna Dumitriu, în odaia cu perdelele trase, gemu, înecată de groază, de rușine și de o durere atît de ascuțită că era aproape dulce, și-i sfîșia inima; erau oameni, și aveau să-i ucidă oameni, și ea era un om.

— Lasă văicăreala! răcni scurt Turtureanu. Nu vă omoară nimeni! Numai voi îi omoriți pe ostașii noștri... tu-vă paștele mamei voastre. Hai, marș! Marș!

— Avem copii, gemu gîuit glasul lui Petco.

— Hai, ridică-te, că te atîng! Sus! răcni Turtureanu.

Desigur că bietul Petco îi căzuse în genunchi. Apoi un glas gros vorbi ceva, bulgărește. Țista era Dimităr. Poate că-i spunea: „Ține-ți firea... tot degeaba e... hai, fii bărbat, bre...”

Doamna Dumitriu se năpusti deodată spre ușă și ieși în grădina cu zarzavat. Locotenentul Turtureanu, supraveghind trecerea țărănilor în curtea companiei, se făcu că n-o vede și n-o salută. Ea se opri în prag. Oamenii erau cenușii la față, și mergeau absenți, părea că se gîndeau încordat la cu totul altceva decît ce făceau. Unul se împiedică. Petco se trăgea îndărăt; ochisorii rotunzi, negri îi erau înnebuniți, cătau în dreapta și-n stînga scăpare. Cînd o văzu, deschise gura și răcni sugrumat:

— *Cocona*, nu ne lăsa! Ne duce! Ne omoară!

Iar lîngă el, Dimităr, înalt, spătos, puternic, cu gîtu-i musculos și mustața scurtă neagră și fața osoasă și plină de barbă scurtă, neagră, îi azvîrli doamnei Dumitriu o privire mută, intensă, plină de întunericul spaimei. Doamna Dumitriu își înfipse în palme unghiile lungi și își adună toate puterile ființei ei. Trebuia, cu orice preț. Acum.

Părint foarte liniștită, aproape veselă, zise:

— Ce e cu dumneata, Petco? Ce plecați așa, oameni buni? Nu v-am plătit munca pe azi...

— Coniță, n-aveți voie să vorbiți cu ei! răcni Turtureanu.

— *Cocona*, ne omoară! gemu Petco, ajuns lângă ea.

— Hai, nu fi copil, zise ea. De ce să vă omoare? N-ați făcut nimic. Acuma nu e voie să vorbesc cu voi, dar ascultă, după ce vă duce în sat și vă dă drumul, vino dumneata să-ți dau banii pentru toți, și să vorbim că am nevoie de oameni să-mi lucreze în grădină...

— Vin! Venim! zise Petco, înnebunit de emoție și grăbit (îl împingea un soldat din spate cu patul puștii, iar el se grăbea ca și cum ar fi crezut că de bunăvoie merge).

Dimităr îi mai aruncă o dată doamnei Dumitriu privirea aceea lungă, mistuitoare, acuma plină de ceva întrebător, fără ca să se fi topit spaima. Dar ieși drept, cu ceafa lui groasă, țeapănă. Soldații ieșiră și ei și închiseră porțița.

Doamna Dumitriu intră în casă și se așează pe scaun tremurînd. Soțul ei nu se mișcă. Era în umbra odăii cuprinse de înserare, așa că nu-i vedea fața.

După câteva ore (era noapte, doica pusese masa, Vasile ordonanța servise, dar soții Dumitriu nu începuseră să mănînce, ședeau și nu mîncau, iar moliile și gizele de noapte se frigeau la lampă, picau în sosul mîncării și înotau în oțetul și untdelemnul salatei) se auzi în uliță marșul plutonului care plecase cu țărani bulgari.

— Platoon... stai! răcni glasul lui Turtureanu.

Tropăit de bocanci, alte glasuri, țcănitul metalic al închizătoarelor armelor; mormăitul soldaților care vorbeau mult mai încet ca altă dată. Apoi, repede, totul amuți.

În tăcerea odăii în care nu se auzea decît bîzîitul gîngăniilor în jurul lămpii, răsună vocea doamnei Dumitriu, care îngăimă:

— Poate n-a fost nimic...

Soțul ei nu spuse nimic. Se gîndea poate la cariera lui frîntă, la viața care avea să fie meschină, strîmtă, fără strălucire.

— Vasile!

— Ordonafi, conia.

— Ia du-te și vezi... ce-au făcut.

Terminase în șoaptă. Flăcăului îi alunecară ochii într-o parte și ieși.

Îl așteptară mult. Nu venea. Doamna Dumitriu se ridică și ieși în tindă. Vasile era acolo.

— Ce faci aici? Ai fost? Ce-au făcut?

Flăcăul se uită sticlos în ochii doamnei Dumitriu, apoi, în jos, și îngîmă:

— I-au... i-au făcut fugiți, conia. Au tras în ei.

Ea se-ntoarse fără un cuvînt și se așează iar la masă. Se uita în neștire la ceva de pe masă. Apoi își dădu seama că se uită la castronul cu salată proaspătă, verde, rece, udă, pe care se prelingeau încet boabe de untdelemn și de apă; ca niște boabe de sudoare sau de lacrimi.

— Vasile! strigă ea cu glasul schimbat.

Flăcăul intră buzna, speriat de sunetul glasului ei.

— Ia salata asta de-aici! Ia-o!

Vasile luă castronul și plecă repede. Iar doamna Dumitriu se prăbuși cu capul pe masă, plîngînd cu hohote. Soțul ei îi mîngîia umărul în neștire, iar ea plîngea sfîșietor, anevoie, dureros, cu sughițuri amare.

VII

A doua zi de dimineață, căpitanul Dumitriu se prezentă la raport în fața generalului Cilibia. Era plin de praf din pricina drumului lung făcut călare, și fața-i era încă umedă de sudoare cînd intră în cabinetul generalului. Acesta ședea cu spatele la un perete pe care atîneau portretele regelui și al reginei, iar dedesubt al mareșalului Averescu, cu bărbuță albă și cască, șoarece alb care a vîrît capul într-o jumătate de nucă seacă. În odaie era răcoare; mirosea a iuft, a hîrpoage și a vopsea. Generalul Cilibia era roșu-vînat, cu gîtul revărsat peste gulerul țeapăn, și se uita la ofițerul din fața lui fără să spuie nici un cuvînt. Multă vreme. Căpitanul Dumitriu nici nu clipi sub privirea ochilor injectați și tulburi. Deodată Cilibia zise, rece și neprietenos:

— Cînd te vede omul, căpitane, pari un om deștept.

Căpitanul Dumitriu nu se mișcă. Generalul se uită lung la el și puse o întrebare surprinzătoare:

— Nevasta dumată e comunistă?

Cellalt rămase țeapăn; surprinderea nu i se trădă decît prin tonul șters.

— Ordonafi?

— Ești surd, căpitane? Sau faci pe prostul? N-auzi ce te întreb? Nevasta dumitale e bolșevică?

— Nu este, domnule general, răspunse căpitanul Dumitriu dînd din umeri.

— Măi băiete, tu ori faci pe prostul, ori ești. Unde ai cunoscut-o? În 1919, la Budapesta, că făceai parte din divizia mea. Fusese acolo revoluție? Știi dumneata cu ce fel de oameni se cunoștea acolo? Comuniști, socialiști, jidani... Ai?

— Domnule general ... soția mea nu e comunistă, repetă căpitanul enervat.

— Da' atunci ce paștele mă-si, nu te supăra, așa înjur eu, da' o respect din cale afară... ce paștele mă-si are să le ție partea țăranilor ăloră? Uite, am aici două rapoarte confidențiale...

— Va să zică am două canalii în companie, zise rece și ironic căpitanul Dumitriu.

Generalul se ridică deodată, burtos, congestionat, enorm, și urlă, cu ochii ieșiți din cap:

— Nu mai e compania dumitale! Și canalie e ofițerul care se însoară cu boanghine, dușmani ai nației noastre, și care nu execută un ordin venit direct de la guvern, și mă pune pe mine în situația să știe ministrul de Război că Cilibia are în divizie cazuri de insubordonare! Am să te trimit la Curtea Marțială! Am să-ți pun eu niște observații în dosarul dumitale, de-o să te mute uite-așa, din garnizoană-n garnizoană, ca pe o sfirlează, să-ți faci mobilele țandări prin trenuri, și-o să-ți caut niște comandanți pe-alese, de ăia de-o să te frece să-nnebunești! Am să te distrug! Ai să ieși la pensie căpitan din ăia bătrînii, ca ăi făcuți din majuri! Marș afară!

Și se așează gîfîind, cu fire de sudoare curgîndu-i pe tîmplele și cu mustața zbîrlită. Căpitanul Dumitriu stătea în poziția de "drepti". Își scoase monoclul din buzunarul de la piept, și-l puse sub sprînceană și cu buzele pătate roșii:

— Am onoarea să vă salut, domnule general! Sînt căpitanul Dumitriu, din regimentul zece grăniceri; am onoarea să vă raportez: sînt la dispoziția diviziei...

Cilibia sufla greu și-l privea pe sub sprîncenele încruntate și stufoase. Apoi spuse totuși, silit să se exprime oarecum cuviincios, cu un dispreț obosit:

— Ești mutat la regimentul nouăzeci infanterie... Bună ziua.

Căpitanul Dumitriu salută, pocnind din pînteni, și ieși. Se duse la grajduri, în dosul regimentului, acolo unde-și lăsase calul. Se duse acolo, fiindcă la ora asta numai acolo putea fi singur. În răcoarea și umbra plăcută cu miros de nutreț, de baligă și de trupuri de cai încălzite, se apropie de calul său – grăjdarii nu-i scosese rău – și-l bătu pe gît. Calul se uită la el cu ochi mari, negri, și sforăi. Căpitanul puse fruntea pe șa și închise ochii. Apoi, tot cu ochii închiși, își pipăi buzunarul tunicii. Ofițerii aveau ordin să poarte arma pe frontieră și, acolo, în buzunar, avea un pistol care ațma greu și colțuros pe șold. Viri mîna în buzunarul tunicii și apucă arma. Voia să se sinucidă.

Calul mesteca și ronțăia zgomotos; era cald și mirosea a fin; șaua scîrțîia imperceptibil și mațele calului ghiorăiau din cînd în cînd înăbușit.

Căpitanul Dumitriu scrîșni din măsele și strînse pleoapele ca să nu plîngă. Dacă murea el, ce se făcea ea? Ce se făceau copiii? Dezlegă calul, îl scoase din grajd, încălecă și porni la pas, spre poartă, cu bărbia în piept și o față de om bolnav.

A doua zi, căruțele companiei îi cărară cele cîteva mobile, cărțile, lucrurile nevestei și ale copiilor. El cu ea și cu copiii veniră cu trăsura pe șoseaua de pămînt galben, cu grîu de-a dreapta și fără copaci, iar de-a stînga tot fără copaci, cu lut sterp și mărăcini veștejiți de soare. Pe drum, ținînd-o pe nevastă-sa de mînă, căpitanul se gîndea că va trebui să-și vîndă trăsura și caii. Se jucă în silă cu copiii pe care-i ținea în brațe doica și care rideau, gîdilați, apoi începură să plîngă fiindcă se țineau de ei niște bondari mari galbeni-cenușii, cu înțepătura dureroasă, feroci ca și spinăraia stepei, ca și soarele stepei, ca totul aici în stepă...

Abia sosiți, doamna Dumitriu, care se frămîntase și se gîndise singură, de patruzeci și opt de ore, se spală de praf, puse o rochie albă și se duse la singura persoană căreia credea că se mai poate adresa: la doamna Vorvoreanu. Nu fu primită imediat, și așteptă în picioare în fața primei trepte ce ducea sus. Apoi feciorul coborî să-i spuie că „conița o așteaptă”.

Doamna Vorvoreanu, galbenă și scofilită, îmbrăcată în negru ca întotdeauna, ședea într-un fotoliu. Nu se mișcă; o lăsă pe cearlaltă să vie de la capătul salonului pînă la ea și-i întinse mîna fără să se ridice

de pe scaun; apoi, cu aceeași mînă galbenă, veștedă, cu vine vinete, îi făcu semn să șadă pe unul din fotoliile cu huse albe pe ele.

— Bună ziua, draga mea conia, rosti ea, rece și în silă.

Doamna Dumitriu, palidă și cu ochii roșii, începu:

— Am venit la dumneata, fiindcă totuși îmi ești persoana cea mai apropiată în orașul ăsta...

Doamna Vorvoreanu zîmbi fad, strîmbîndu-se ca și cum ar fi văzut sau mirosit ceva dezgustător.

— „Totuși“ îmi place... Îmi place mult... zise ea, iar doamna Dumitriu, speriată că a jignit-o, se roși și se tulbură și mai mult.

— Și, mă rog, de ce-ți sînt tocmai eu așa de apropiată dumitale? întrebă doamna Vorvoreanu.

— Păi... fiindcă ești soră cu mama...

— Pînă acum... n-ai observat? întrebă doamna Vorvoreanu. Că-tădicsești să mă onorezi cu rudenia dumitale numai cînd îți merge prost?

— Nu e vorba de mine... e vorba de niște bieți oameni, zise doamna Dumitriu și începu să-i explice ce se întîmplase. Vorbea cu pasiune și cu elocvență; la sfîrșit îi dădură lacrimile în ochi. — E o crimă! Trebuie să reabilitați... trebuie să ajutați familiile, văduvele, orfanii lor! Trebuie să știți și guvernul, și presa ce s-a întîmplat, iar vinovații să fie pedepsiți! spunea ea cu aprindere.

Doamna Vorvoreanu o privea, mută. Apoi începu să rîdă. O durea ceva înăuntru cînd rîdea.

— Ah, gemu ea, ținîndu-se de sub coaste; îmi faci rău... Bine, doamnă dragă, dumneata pe ce lume trăiești? Vinovații să fie pedepsiți? Adică ghegeneralul Ipsilanti, care e frate cu Bubi Ipsilanti, care e prieten cu toți oamenii importanți? Trebuie să fii nebună dumneata, urmă ea pe un ton rece și răutăcios. Și pe cine vrei să asculte guvernul și presa? Pe o persoană din naționalitatea cea mai urîtă de toată suflarea românească, o persoană bănuită că este sau a fost comunistă? Ce-ai căutat pe frontieră? Probabil să faci spionaj, o să zică oricine, afară de mine, care te văd ce-ți poate capul... *et ce n'est pas beaucoup de chose*¹... Vino-ți în fire, fetiço! Ce-ți pasă dumitale de țărani ăia? Erau niște șoviniști bulgari... sau niște comuniști, ceea ce e și mai

¹ Și nu-i mare lucru.

rău... Mai bine vezi-ți de-ale dumitale. Să vă faceți mici de tot, și dumneata și soțul dumitale, dacă vreți să mai existați în societate... și să nu vă prea arătați în public. Îți permiți să faci fi de omagiile ghegeneralului Ipsilanti și de rudenia cu mine, și pe urmă soțul dumitale, pus la cale de dumneata, își mai oferă luxul de-a fi bulgarofil, sau țărano-fil, sau comunistofil, sau mai știi eu ce... E prea mult. V-ați fi făcut imposibili. Dacă aveți mijloace de trai, să-și dea soțul dumitale demisia din armată și să plecați undeva în provincie, unde nu vă știe nimeni; iar dacă n-aveți, făceți-vă mici de tot... e un sfat bun pe care nici nu știi de ce ți-l dau.

— Dar oamenii aceea au murit! Au fost omorîți... nevinovați! suflă doamna Dumitriu îngrozită.

Doamna Vorvoreanu rîse scurt, cu dinți galbeni în fața galbenă:

— Și eu am să mor... și dumneata. Ce-ți pasă de ei?

Doamna Dumitriu se ridică și ieși. Pe cînd se depărta, doamna Vorvoreanu o urmărea cu o privire plină de ură: era tînără... iar ea, Elena Vorvoreanu, avea să moară curînd. Știa: boala de care suferea era mortală și cu o desfășurare cunoscută. Era în ea și o omora treptat, înfî o bucată, apoi alta... Sună, ca să ceară trăsura, și se duse să facă niște vizite.

PARTEA A
DOUĂSPREZECEA

Plăcerile tinereții

I

Șerban Romanò era un băiat cuminte, serios. Poate de aceea îl atrăgea, îi stârnea o curiozitate nestăpînită vărul său Ghighi Duca. Prin 1928, Șerban venise din Germania cu diploma de inginer, dar avea de gînd să se întoarcă, să facă și filosofia; cît stătu în București, toți prietenii îi vorbiră numai despre Ghighi Duca: „Rolls“-ul lui Ghighi Duca, cravatele lui Ghighi Duca, pălăriile lui Ghighi Duca, femeile lui Ghighi Duca, glumele, scandalurile lui Ghighi Duca. Ghighi Duca se simțise jignit de cîteva rînduri ironice apărute într-un ziar. Se dusesse la redacție și-l bătuse pe directorul ziarului. Dar Ghighi Duca nu-și prea mai vedea rudele, nu prea mai părea să dorească relații cu ele, și era greu de găsit, prin urmare, pentru un tînăr bine crescut și cam șters, cum era Șerban Romanò.

Într-o seară tîrziu, Șerban era cu Elvira Vorvoreanu (divorțase recent) și cu prințul Bubi Ipsilanti, care-i făcea curte pe atunci Elvirei (ea avea aproape patruzeci de ani, și el spre cincizeci), într-un local de noapte. Abia se așezaseră și Elvira spuse:

— Uite-l și pe Ghighi.

Și-i făcu cu mîna un mic semn amical. Ghighi o salută rece și nu se mai uită la ei. Era la masă cu un englez despre care toată lumea știa că e prieten cu Ghighi, că s-au cunoscut în Anglia la ultimul voiaj al lui Ghighi, și că e aici în vizită, ca să meargă la vînătoare cu Ghighi; altminteri, Ghighi nu-l prezentase nimănui. Englezul era un tînăr tot de vreo douăzeci și nouă, treizeci de ani, ca și Ghighi, dar de statură mijlocie, voinic, cu un cap fin, roșu în obraji, cu ochii suri și mîini mari, pistruiate; era în smoching ca și Ghighi și ca toți bărbații din local, cu excepția chelnerilor și a muzicanților; dar Ghighi părea mult

mai distins decât el; era înalt, foarte subțire, blond și cu o față îngustă, triunghiulară, osoasă; făcea cute între sprâncene și pe lângă gură, cute adânci, timpurii, care-i dădeau un aer bătrânicos; și cearcănele largi, vinete, de sub ochi îl făceau să pară bolnav; era distins și oleacă îngrijorător, părea nesănătos și fragil; toată lumea știa însă că Ghighi joacă tenis, vinează, călărește, conduce automobilul (faimosul „Rolls-Royce“) și avionul sportiv, zdravăn, sănătos.

Șerban se uita la el cum vorbește, nervos, cum râde, scurt, repezit, cum mănâncă, repede, ca să isprăvească. Pe urmă trebui să-i facă Elvirei conversație, și lui Bubi Ipsilanti. Din când în când trăgea cu ochiul la masa lui Ghighi. Și Elvira trăgea cu ochiul. Îl surprinse pe Șerban o dată și spuse:

— S-a schimbat Ghighi, și nu arată bine de loc.

Apoi vorbiră de altceva, și băură bine; Bubi Ipsilanti povestea fel de fel de anecdote care-i făceau să râdă, lumea dansa pe pista de sticlă din mijlocul localului. Deodată se auzi deslușit pocnind o pereche de palme. Toată lumea se întoarse către masa lui Ghighi și-l văzură pe scaun, iar pe tânărul englez, amicul lui, în picioare, cu mâinile lui Ghighi pictate în roșu închis pe obraji. Englezul luă o sticlă de pe masă și o ridică să-i dea cu ea în cap, dar îi scăpă din mână și zbură îndărăt. Englezul se uită peste umăr, văzu sticla pe jos, spartă, o cucoană care țipa, ținându-se de cap, și un domn care se repezea la el. Îi eschivă lovitura și îl trînti la pământ cu un pumn în bărbie. Ceilalți domni de la masă năvăliră cu sifoane și sticle; Ghighi luă un scaun și sări în apărarea englezului. Femeile zbierau desperat, îngrozite, domnii împreună cu chelnerii se repezeau să-i stăpînească pe cei doi bătauși; sticlele zburau prin aer. Bubi Ipsilanti se ridică iute de la masă, o răsturnă cu fața spre pista de dans (farfuriile se sparseră și tacîmurile căzură zăngănind pe jos printre cioburi de porțelan și de cristal, în șampania vărsată) și spuse repezit:

— Ascundeți-vă aici, că ne trezim cu capul spart.

Și se ghemuiră toți trei, rîzînd nervos, îndărătul mesei pe care Bubi Ipsilanti și Șerban o țineau de picioare. Se auzeau răcnete, gîfîituri. Șerban înălță fruntea deasupra marginii mesei și văzu că Ghighi și englezul apucaseră un om de mâini și de picioare – și-i făceau chiar în clipa aceea vînt într-un buluc de haine negre și plastroane scrobite. Ghighi era verde la față, iar englezul roșu de tot,

cu părul galben căzut în ochi, și râdea. Șerban se ascunse după masă, iarăși. Peste două-trei minute de uși trîntite și zgomote de prăbușiri de mobile și sticle sparte, se făcu o relativă liniște. Șerban scoase iar capul. În mijlocul pistei de dans nu mai rămăsese decât Ghighi Duca, căzut pe spate, și englezul, care sărea pe el cu picioarele, conștiincios; ceilalți domni, chelnerii și patronul localului strigau la el să isprăvească dar junele, congestionat, asudat și gîfîind sărea pe Ghighi à *pieds joints*¹ cu pasiune metodică și consecventă. După ce se sătură, îl luă pe Ghighi de pe jos, îl încărcă în spate și se duse cu el spre toaletă.

Bubi Ipsilanti îi făcu semn *maître d'hôtel*-ului și le spuse Elvirei și lui Șerban:

— Hai să plecăm.

Iar omului care se apropia cu temenele:

— Trec miine pe aici. Acuma vreau să plec.

Și ieșiră numaidecît. Bubi Ipsilanti îi spuse Elvirei:

— Vezi, să mai trebuiască să fim și martori la poliție.

— Ei, o să-i facă mare lucru poliția, zise Elvira.

— Nu, dar însăși prezența numelui tău sau al meu pe o fițuică murdară de poliție e dezgustătoare. Iar el se expune la cele mai dezagrebile chestii, cu nebunii de astea.

— Ce sălbatic, englezul ăla! rîse deodată Elvira cu un glas muzical, tulburat. Îi plăcuse; se gîndea la el, și-i plăcea.

— Ei, da, așa au făcut ei Imperiul. De la 1600 pînă la războiul burilor, așa au lucrat, zise Bubi Ipsilanti. Păcat de Ghighi, că nu e lipsit de calități. Dar e brînză bună în burdof de cîine. Păcat. Dar așa-i trebuie, că e o bestie și el, adăugă prințul cu o antipatie neașteptată.

II

Asta era în septembrie; în octombrie, Șerban plecă iar în Germania și se întoarse în decembrie, înainte de Crăciun. 192.
De atunci, din septembrie, nu-l mai văzuse pe Ghighi Duca. Între Crăciun și Anul Nou trecea pe strada Cîmpineanu în jos, într-o după-amiază; se înnopta repede, pe la cinci și ceva, și era un

¹ Cu amîndouă picioarele deodată.

ger uscat, tăios, peste niște zăpadă puțină, de mult înghețată tun. „E frig, se gîndi Șerban, care nu avea nimic deosebit de făcut. Ia să bea ceva, să mă încălzesc.“ Se uită împrejur. Localurile se țineau unul după altul: firme luminoase, vitrine cu sardele, nisetri de doi metri și icre negre și regimente de sticle cu etichete colorate. Un șir de mașini erau oprite la trotuar. De o parte și de alta a pasajului numai vitrine prin care se vedeau înăuntru oameni la mese, femei cu blănuri de vulpe prăpădită, galbenă, sau de iepure, vopsite cumplit pe obraji și pe gură cu roșu, și cu părul platinat: domni cu mustăți pe oală, domni tineri cu gulere prinse cu ac, și cu pălării de la Mossant sau de la Clark.

Intră pe prima ușă; deasupra scria *Express-Bar. V. Tassopol*. Înăuntru era un acvarium cu pești mici, roșii, chiar în vitrină, și pe urmă urcai cîteva trepte ca să ajungi în bar; banchete de pluș albastru de jur împrejur; un pian la care cînta cine voia, două mese, un bar în fund: pe pereți, fotografii mari ale unor stele de cinema: Mae West, Mary Pickford, Ramon Novarro, Douglas Fairbanks, Elisa Landi.

Vasilache Tassopol era gras, brun, cu o oarecare sfială și rezervă zîmbitoare; umbla cu burta înainte, în vestă albă nu prea albă, cu o demnitate amabilă. Era lumină de afară în bar; adică începutul de întuneric, cenușa rece a serii de iarnă. Mai ședeau vreo doi indivizi la mese, și o femeie. Dar Șerban nu-i luă în seamă, căci îl zărise pe Ghighi Duca, așezat pe banchetă, cu o masă în față, și pe masă o sticlă de whisky, un sifon și un pahar. Ghighi era într-un costum gri închis, cu guler tare și cravată negru cu alb, ciorapi negri, pantofi negri. Ședea picior peste picior, cu mîinile în buzunare. Îl privi calm pe Șerban. Acesta se apropie timid de el, dar politicos.

— Ce faci, mă Șerbănică? întrebă Ghighi Duca fără să se scoale și fără să-și scoată mîinile din buzunare. Ța șezi aici. Ce mai faci? Ai crescut, mă. Cîți ani ai?

— Douăzeci și cinci.

— Vasilache, mai dă-mi un pahar. Da? Ești cu patru ani mai mic decît mine. Adică exact cu războiul. Ce face tanti Alexandrina?

— Bine.

— Da' tanti Elena? Te-am văzut cu Elvira o dată într-o seară.

— Tanti Elena e prost de tot, e galbenă, slăbește. Doctorii se miră că durează atîta.

— Da, de obicei cancerul e mai rapid. Și Elvira? Cu cine se mai culcă?

— Nu știu.

— Ești discret! Bravo, băiatule. Și ce faci tu, mă, Șerbănică? Dă-i naibii pe toți. Spune, ce faci tu. Bei whisky?

— Beau, cu gheață.

— A, ești un rafinat! Te-ai învățat cu ticăloșii de prin străini. Ce faci?

— Am terminat ingineria și acuma m-am apucat de filosofie.

— Bravo, mă. Să trăiești, Șerbănică. Să te faci băiat mare și filosof ilustru. Se mai poate?

— De ce nu?

— Cum, mă, în România?

— De ce nu?

— Fugi, Șerbănică, nu fi idiot. Nu știi că franțuzii și englezii n-au idee ce e aia România? Ce să mai vorbim de americani. *Si jeunc, et déjà moldovalaque?*¹ Ești prea moldovalah, domnule. Țară mică, probleme mici, interes limitat. Nimic de făcut. Whisky, și pe urmă cavoul familiei.

— Nu cred, zise Șerban cu seriozitate. În anul unu al erei noastre, Iudeea era o colonie romană, mică, săracă și disprețuită și iudeii cunoscuți pentru miros urît și superstiții barbare. Și exact de acolo a pornit o mișcare de idei care a revoluționat cultura mondială. În materie de idei, nu extensiune, ci intensiune se cere. Ori asta o poate obține oricine dacă-l țîn curelele. Crezi că orașul Weimar era un fel de New York al vremii? Ca să nu mai vorbim de pictura olandeză, sau de literatura norvegiană, și-aș vorbi de cea islandeză. O cunoști?

— N-am idee. Aveau mai mult gheață, cînd am auzit ultima dată de ei.

— Nu, au și o literatură mai bogată ca multe. Și sînt o sută cincizeci de mii.

— Din care o sută de mii oameni de zăpadă, zise Ghighi Duca. Bine, Șerbănică, m-ai convins. Și? Ce să facem? Să revoluționăm omenirea? Să facem literatură? N-am talent.

¹ Atît de tînăr, și deja moldovalah?

Șerban se uita la pahar și nu spunea nimic. Ghighi Duca îl întreabă cu o blîndețe neașteptată:

— Spune tu: ce să fac?

— Asta tu trebuie să știi, murmură Șerbănică.

Se întunecase. Tassopol umbla la comutator.

— Lasă așa, Vasilache! exclamă Ghighi Duca. Lasă. Nu trebuie prea multă lumină, face rău la ochi.

Apoi îi spuse cu glas scăzut lui Șerbănică:

— Spune tu: ce să fac? Politică? Să ții discursuri mincinoase la cretini, să stai de la zece dimineața pînă la două noaptea la Cameră, sau prefect în provincie? Și să ajung ministru după ce împlinesc patruzeci de ani, poate la cincizeci. Mare brînză, ministru. Miniștrii umblă cu pălăria în mînă, chiar după mine, un derbedeu de sub treizeci de ani, fiindcă mă cheamă Duca, de la Duca Vodă. Ca să nu mai vorbim de orice afacerist, orice mare șperțar care binevoiește să le dea un telefon. Aluia încep să-i lingă pantofii. Altceva. Savant? Greu. Tîrziu.

— Nu e niciodată prea tîrziu. Schliemann a revoluționat arheologia după ce împlinise patruzeci de ani. Nimic din ce mi-ai spus nu stă în picioare, zise Șerban Romanò. Ai tot timpul să înveți orice. Orice!

Urmă o tăcere, în care-și băură paharele.

— Uite ce e, domnule Șerbănică, zise liniștit Ghighi Duca. Să-ți spun secretul. Cîți oameni mari au ieșit din familii bogate? Exceptăm politicienii și generalii. Azi nu se mai face politică de aia de pe vremea lui Pitt, nici război ca pe vremea lui Condé. Dă-mi exemple de oameni care au făcut ceva, dar bogați, bogați.

— Byron era boier mare.

— Da, dar decavat. Altul.

— Goethe.

— Nu era boier, nici cine știe ce bogat. Altul. Tolstoi, caz unic. Altul.

— E un neamț, Thomas Mann, și un franțuz, Marcel Proust, care sînt foarte apreciați acum.

— Nu cunosc. Ce sînt, muzicanți? Nu-mi spune de ăștia, spune-mi de von Bucquoy, ăla cu minele din Silezia, ca nemți; sau de o familie bună franțuzească. Proust: pha! Burghezi. Spune-mi de prințul de Courtenay sau ducele de Otrante. ăștia fac ceva? E mult mai ușor să

dai mese, să faci excursii cu iahtul pe mare, să vinezi, să dansezi, să joci cărți, să faci amor, să bei bine cîteva. Vreau să mă așez să învăț, dacă vrei tu, anatomie.

— Ah, mi-am adus aminte, exclamă Șerban. Broglie! Sînt vreo doi-trei, toți savanți.

— Excepție, monșer, excepție. Vreau prin urmare să studiez anatomia. Vine cineva în vizită. Trece vizita: iar mă apuc. E obositor: mai bine chem o damicelă să-mi dea rendez-vous să studiez anatomia pe viu. Miine iar mă apuc. E greu; e vreme-de mers la vînat. Poimîine iar mă apuc. Iau o sticlă, să-mi ție de urît. La al doilea pahar, cum le fac eu, *rather stiff*¹, mă apucă o beatitudine, o mulțumire, nu mai am în-cordarea aia de nervi, activă, pusă pe drăcii. Mi-e bine, nu mai vreau nimic. Ețetera.

Iar tăcură.

— Crezi că eu nu-mi dau seama? Sînt un idiot, un derbedeu; dar ți-am dat o lege științifică: din noi ăștia, oameni bine, nu iese niciodată nimica. Afară de politicieni sau generali, pe vremuri; pe vremea dantelelor. Acum nu mai putem face nimic. E prea obositor. De ce să te obosești, dacă nu ești obligat? Uite, eu, știi ce stofă aveam, ce energie? Puteam ajunge om mare. Dar de ce să devin? N-am bani? Nu mă cheamă Duca? De la Dukas, împărați ai Bizanțului, zicea tata, deși cred că mîncă rahat. Asta e, Șerbănică. Mai bei un pahar?

— Nu, mulțumesc.

— Eu da, mulțumesc. Să trăiești, să ajungi om mare, Șerbănică. Să fii o excepție: *here's to you!*² Vasilache! Poți să aprinzi lumina!

Grecul aprinse lămpile; erau prea tari, moderne, tuburi lipite de tavan. Se vedeau defectele tencuielii peretelui, calitatea proastă a stofei de pe canapele, a scaunelor, vopsite galben și cu vopseaua cojită. Lui Șerban, localul i se păru sărăcăcios, sinistru, prin încercarea nereușită de a fi elegant. Nu era decît mizer, jalnic. Iar Ghighi era cenușiu la față, cu ochii stinși. Murmură absent:

— ăștia mai săracii au și chestii... idealuri... valori. Respectă fel de fel de lucruri. Cu cît ești mai bogat și mai sus, cu atît respecti mai puține chestii. ăștia au și un cult al muncii, care, între noi fie zis, e

¹ Destul de zdravăn.

² Noroc.

cumplită, e un blestem, dar dă și unele satisfacții... Totul se plătește și orice plată îți câștigă ceva. Eu am câștigat plăceri; dar sînt mereu tot alea. Te plictisești. Mă plictisesc de moarte. Și sînt obosit. Sînt foarte obosit. Nici nu mă simt bine. De loc nu mă simt.

Se vedea pe el că-i e rău. Șerban se speriasc de schimbarea atît de gravă pe care o vedea pe fața lui Ghighi.

— Să merg la un doctor... la o farmacie! zise el.

— Nu, stai aici, nu te agita, șopti Ghighi, căruia-i ieșeau broboane de sudoare pe frunte și și le ștergea cu batistă. În clipa aceea ușa se deschise și intrară cu zgomot doi tineri pe care Șerban Romanò îi cunoștea de amici ai lui Ghighi: Titel Negruzzi, cu melonul pe ceafă, în palton negru cu guler de astrahan, cu bastonul în buzunar, ridicat pînă în dreptul urechii, și Dodel Dudescu, coborîtor din boierii, Bani ai Craiovei, pe care lady Craven în Călătoria ei îi numește Banul Dedescolo. Dodel Dudescu era mic, pipiriu și avea un nas foarte mare, coroiat, gros, cărnos și lustruit, iar dedesubt o mustăcioară și o gură mică și umedă. Era într-un palton negru, îmblănit cu vizon, și cu un guler mare de vidră, lucioasă, cu ape albastrii. Erau foarte veseli.

— Ghighi! Uite-l, domnule! Ce faci, monșer? Ce faci, puile? Ce faci, mămicule? cîntară ei pe două voci, urcînd scara și venind să se așeze pe banchetă.

— Te-am cunoscut după mașină, dar ai oprit-o cam imparțial între două prăvălii, așa că te-am căutat și la bodega de-alături. Uite-l și pe Șerbănică. Ce faci, Șerbănică? zise Titel Negruzzi, apoi ridică sticla și zise: Vreau și eu.

Ghichi se ridică și dispăru în fundul localului.

— Vasilache, adu-mi un pahar și niște gheață pisată! strigă Titel Negruzzi. Dodel Dudescu se uita la cineva în încăpere.

— Nu e rea femeia. Care o cunoașteți?

Se întoarseră să vadă. Era o fată blondă, cu pielea roz și gura roșie, bărbia cam grea și ochi albaștri; era într-un pardesiu prost croit, cu mîinile goale, și vorbea și rîdea cu doi tineri cu părul prea lung, în paltoane bleumarin cu guler de catifea neagră, unsuroși și foarte bruni.

— E frumușică, zise Titel Negruzzi punîndu-și monoculul sub sprînceană, ca s-o studieze. Unde e Ghichi? Ce face? A căzut înăuntru? Ghighi!

— Aș poseda-o, zise Dodel Dudescu.

— Dodel, mă scîrbești, zise Titel Negruzzi. Cum vezi o fustă: „ah, ce-aș mai poseda-o!” Altceva nu știi? Potolește-te, ești lubric, ești dezgustător. Posedă-te, ce naiba.

Dodel Dudescu însă nu ascultă și se uita fix la tînăra care era foarte veselă. Titel Negruzzi se uită iar la ea:

— E ca o madonă de un maestru renan. Frumoasă e! Dar să te ferească Dumnezeu de ea la patruzeci de ani.

— Pe mine nu mă interesează la patruzeci, mă interesează la șaptesprezece, optsprezece cît are acum.

— Spuneam cum o să arate, dobitocule: o să fie greu de văzut, darmite de posedat, zise Titel Negruzzi și începu să-și toarne whisky în paharul pe care i-l adusese Vasilache. Ghighi Duca reapăru și începu să rîdă:

— Ați și început să-mi uscați sticla?

Își freca palmele. Era înviorat, întinerit, îi străluceau ochii.

— Vasilache, strigă el. Încă una! Și să vă cînt ceva. Să vezi, Șerbănică, ce artist piere în mine: *artifex pereoi*¹

Și se așeză la pian, pe care începu să clămpănească o rumbă. Dodel Dudescu o invită pe tinerica blondă la dans. Titel bea cu Șerban Romanò.

— *Ei, Herr Doktor, zu ihrem Speziellen!*² Cum merge?

— Bine. E cam sinistru aici.

— Peste tot e cam sinistru. Iar dacă ai făcut războiul, nicăieri nu e sinistru. De ce să fie sinistru? E *boom*³, toată lumea are bani, ne amuzăm, ce mai vrei?

— Vă amuzați pe dracu, spuse destul de posomorît Șerban.

— Cunoști alt sistem? Eu nu. Cînd găsești, să-mi spui. Mai iei un deget de chestie de asta? Nu? Eu o să-ncerc, poate îmi face bine.

Dodel Dudescu rămăsese singur cu fata blondă; tinerii suspecti plecaseră, după o discuție cu Vasilache, barmanul. Mai tîrziu însă, cînd Ghighi Duca, Șerban Romanò și Titel Negruzzi discutau meri-

¹ În mine piere un artist.

² Domnule doctor (în Germania oricine are diplomă, e doctor), noroc.

³ Prosperitate a afacerilor comerciale și industriale.

tele respective ale diferitelor băuturi, Dodel veni să se așeze lângă ei, destul de posac.

— Ce e, te-ai și întors? Ce-ai făcut? Ai posedat-o? îl întreabă Titel Negruzzi. Repede, ca sitarii!

— Ia mai duceți-vă dracului, răspunse morocănos Dodel Dudescu și începu să bea și el.

La unsprezece noaptea mai erau încă acolo; barmanul le adusese alune sărate, migdale sărate, ghiudem sărat, salam iute și sticle cu whisky și sifoane. Șerban Romanò spunea:

— Îmi pare rău de tine, Ghighi.

— Hai sictir, spunea Ghighi, sec.

— Nu sentimental. Înțelege-mă. E păcat să se piardă o energie ca a ta. Trebuie să faci ceva.

— Hai sictir. Prea târziu, Șerbănică, dă-te-n mă-ta și lasă-mă în pace.

Șerban nu se supără. Ar fi vrut să ajute pe toată lumea. Era mîhnit de oamenii neajutorați. Ar fi vrut să facă ceva bun, atît. O văzu pe fata blondă. Stătea singură cu brațele pe masă, mîinile fără putere cu degetele adunate dar moale, neprecis; și se uita în gol, zîmbind și clătîinînd din cap. Șerban se ridică și se așeză lângă ea.

— Ce faci? întreabă el.

Ea nu răspunse. Surîdea dulce, privindu-l cu capul lăsat pe un umăr.

— O duci cam prost, mi se pare, zise Șerban. Nu vrei să te duci acasă?

Ea dădu din cap: voia.

— Hai cu mine. Hai să te duc acasă, zise Șerban, și o luă de braț.

— Coane Șerbănică, să vă spui ceva, murmură amabil și grav Vasilache în urechea lui.

— Ce e?

— Dacă nu vă supărați, două cuvinte.

— Ia zi.

Erau la trei pași de fată.

— E bolnavă, coane Șerbănică. Vă îmbolnăviți, șopti barmanul.

— Dă-o-ncoło că nu vreau să-i fac nimic. De ce nu se vindecă dracului?

— Păi e bolnavă, și o știu toți: nu mai cîștigă nimic, și n-are cu ce să se vindece; și-o dă afară și de la hotel unde stă. E cam...

Și filfii mîna lângă tîmplă. Da, părea cam nebună.

— Bine, bine. Hai, fetiço. *Au revoir*, copii, vin îndărăt imediat.

— Bă! exclamă Dodel Dudescu. Ți-a spus Vasilache?

— Da.

— Ce, ești nebun? întreabă Dodel Dudescu și rămase cu ochii după el.

Șerban ieși cu fata de braț și se opri o clipă. Viscolea, străzile erau pustii, mașinile treceau încet, șoferii nu mai vedeau nimic înaintea lor. Șerban luă un taxi. Fata se ghemuia lângă el. Ocoliră prin spate palatul regal, și ieșiră în dosuri hotelului „*Splendid*”, ca să se oprească la intrarea unei clădiri înguste și înalte, cu cîte trei ferestre la fiecare etaj, și o marchiză de sîclă cu firma luminoasă: HOTEL. Coborîră. Viscolul vuia și plîngea; treceau trîmbe de zăpadă prin aerul negru. Bucureștiul era deșert. Aici, casele erau mizere, urîte, suspecte; în mijlocul orașului, nu puteai nici măcar bănuî cine locuiește în asemenea maghernițe, mai ales sus, la etajul patru sau cinci, unde ȝiuiă viscolul în hornuri.

Portarul de noapte era mic, cărunț, smochinit și rău. O recunosc pe fată numaidecît:

— Iar ai venit? Cară-te! N-ai ce căuta aici, cară-te, cară-te, n-auzi? Nu e voie, domnule, nu vă urcați cu ea sus!

— Dar de ce nu e voie? chiar dacă plătesc camera? întreabă Șerban Romanò.

— Nu e voie! repeta portarul cu încăpăținare.

— Dar spune, omule, de ce? De ce nu e voie?

— Nu e voie, ce te interesează pe dumneata?

Șerban îi întinse cîțiva poli. Portarul, ca și cum asta ar fi fost o întrebare, răspunse prompt, fără supărarea de adineauri:

— E în urmă cu plata camerei.

— Cu cît?

Portarul spuse suma.

— Poftim, zise Șerban Romanò, și-i puse banii pe tejghea. Plus o săptămîină înainte, cît face?

Plăti două săptămîini; apoi îi dădu bani și fetei:

— Poftim, să te duci la doctor, să te faci sănătoasă. Dacă mai ai nevoie de ceva, spune-i lui Vasilache, și află de la el.

Fata îi zîmbea galeş, cu capul pe umăr:

— Nu vii cu mine sus? întrebă ea.

Şerban se cutremură: „E nebună, sau ce naiba are?”

— Nu dragă, nu vin. Altă dată.

Şi plecă. Taxiul îl aştepta.

— Am crezut că nu mai veniţi, zise şoferul deschizînd uşa.

În clipa cînd Şerban puse piciorul pe scara maşinii (pe vremea aceea automobilele, „limuzinele” aveau scări), în casa lipită de hotel, dîndărătul unui oblon tras, izbucni un urlet cumplit, de spaimă, sau de desperare, sau de nebulie.

— Ce e? întrebă Şerban tresărînd.

Şi şoferul scoase capul să se uite, curios şi speriat. Omul de la hotel nu se arătă. În hotel părea să nu fi auzit nimeni. Pe stradă, nici un trecător. Şi urla vîntul gonind perdele de zăpadă.

— De-ar fi un vardist pe undeva pe aproape, zise Şerban.

— Aiurea! Pe vremea asta? zise şoferul.

Cînd rostea ultima silabă, izbucni alt urlet înăuntru, la fel de înfiorător. Şerban nu mai putu răbda, se repezi la uşă, o zgudui; era încuiată. Se întoarse la fereastră şi bătu violent în oblon. Nu-i răspunse nimeni. Motorul taxiului sfîrîia uşor. Pale de vînt bubuiau printre casele înalte. Şerban bătu iar şi cineva strigă dinăuntru cu un glas înăbuşit, care părea bătrînesc:

— Cine bate?

— Ce se întîmplă aici? Cine ţipă? strigă Şerban.

Cîteva secunde nimeni nu răspunse. Şerban voi să mai bată o dată, şi mai tare. În clipa aceea cineva începu să umble la nişte zăvoare, pe dinăuntru, şi întredeschise oblonul. Lumina dinăuntru se stînsese. Şerban zări o figură alburie, de bătrîn sau bătrînă, într-un fel de halat tot alburii.

— Ce vrei? De ce baţi? cîrîi înăbuşit şi arţăgos fiinţa prin geam.

— Cine ţipă? Ce se întîmplă aici? întrebă Şerban pe un ton întărit.

— Ce?

— Cine ţipă? De ce ţipă? răcni Şerban.

— Ce? zbieră spart baba, căci o babă era, şi deschise fereastra. Şerban dădu să-şi repete întrebarea, dar baba nici nu aşteptă să audă tot şi începu să ţipe ruginit, dar neaşteptat de tare:

— Hoţii! Săriţi! Săriţi, hoţii! Lume! Lume!

Dinăuntru se părea că e încă cineva care ţipă „Hoţii, hoţii!” Şerban rămase înmărmurit de mirare şi de indignare. Îl auzi din spate pe şofer care spunea pe un ton şuiător şi insistent:

— Urcă-te, coane, că e de rău! Hai urcă, s-o luăm din ... aici nu e bine! Urcă!

Şerban abia auzi şoapta alarmată a şoferului. Îi spărgeau urechile zbierătele frenetice ale babei şi persoanelor dinăuntru (căci se părea acum că sînt mai multe, că se amestecă printre ele şi glasul care-l înghetase de groază), şi atitudinea lor îl umplea de revoltă.

— Da' mai duceţi-vă dracului toţi cîţi sînteţi! exclamă el furios şi intră în maşină, trîntind uşa exasperat. Şoferul porni în aceeaşi clipă.

— Ce mă-sa era cu ăştia, domnule? Ce făceau acolo? Ce fel de oameni sînt, mama lor de ticniţi! exclamă Şerban în maşină, fierbînd de enervare.

Şoferul conducea anevoie, orbit de şiroaiele de ninsoare pe geamul din faţă.

— Dracu ştie peste ce dai cîteodată în oraşul ăsta. E plin de nebuni, zise el, filosofic. Cine ştie ce chestii învîrt ăia acolo. Nu-i de noi, coane. Unde vă duc? Înapoi la rondul lui 6?

Şerban, care plecase ameţit rău de la barul lui Tassopol, se întoarse treaz, trist şi în prada unei vagi nemulţumiri. Îi găsi în schimb pe cei trei prieteni mai beţi decît îi lăsase.

— Uite-l pe Şerbănică. Uite-l pe mumosu. Vin' la mama să te pup, puiule! izbucni Titel Negruzzi, euforic. Dodel Dudescu rîdea scîrnav. Repetă invitaţia lui Titel Negruzzi cu o variantă dezgustătoare.

Ghighi Duca îi trase o palmă răsunătoare după cap.

— Eşti greţos, Dodel! O să-ţi ard cîteva perechi de palme! exclamă el, nemulţumit.

Dodel era jignit.

— Tu bate-te cu englezul tău care te-a călcat în picioare ca pe o cîrpă, nu cu mai slabi ca tine!

— Te rog să nu-l vorbeşti de rău! exclamă Ghighi Duca, bîlbîindu-se uşor – înfîi că e prietenul meu, şi al doilea e un tip curat, corect; e un dobitoc, o brută; dar tu eşti un porc, înţelegi? *Il y a de la différence*¹. Şi dacă nu-ţi place, du-te acasă pînă nu te plesnesc! Ce-ai făcut, Şerbănică?

¹ Este o deosebire.

— Nimic, m-am plictisit. Nu mai e ceva de băut pentru mine?

— Domnilor, nu vă supărați... Alteță, trebuie să... știți dumneavoastră, spunea Vasilache, gras, cuvios și dulce ca un ieromonah.

— Bine, bine, am înțeles, zise Ghighi Duca. Copii, hai la „*Sheherazada*“, să mai bem ceva, că pe nenorocitul ăsta îl așteaptă madam Vasilache cu făcălețul după ușă!

Și începură să-și puie, rîzînd, paltoanele de blănuri scumpe, apoi se îndreptară, clătîindu-se, spre trepte, pe care coborîră încet, cu mare atenție. Singur Șerban Romanò nu era beat și se simțea nemulțumit și trist, nu știa de ce.

III

Ieșiră toți patru pe trotuar și în aceeași clipă o pală de vînt se grămădi în strada Cîmpineanu ca într-o pîlnie și se înșurubă într-un vârtej de zăpadă înghețată și de aer rece tăios care-i înțepa în obraz pe cei trei. *Viuiiii!* făcea vîntul.

— Schelălău, schelălău! I-auzi cum face dementul ăsta de vînt, zise Titel Negruzzi. La balamuc, bă! Ce e cu poliția, domnule, îl lasă să umble pe stradă în halul ăsta, urlînd ca cîinii la lună! Nu e ordine în țara asta, toate merg ciurea. Unde ți-e mașina, Ghighi?

— Nu mai bate cîmpii, domnule, zise Dodel Dudescu pe care, pirpiriu și veșnic obosit de excесе cum era, îl și pătrunsese frigul, făcîndu-l prost dispus. Uite-l pe Ghighi, ce mai *gueulezi*¹ atîta? Și ăsta e un gentilom, de altfel, se suie în mașină fără să ne spuie o vorbă, bine că nu ne lasă aici să crăpăm în gerul ăsta!

Și se sui în mașină urmat de ceilalți; trîntiră ușile și așteptară înghețați. Dodel răcni:

— Ce tot faci acolo, domnule? De ce nu pornim?

— Nu se aprinde motorul, zise Ghighi Duca. S-a răcit prea tare; e făcut într-o țară unde iarna nu e mai frig de douăzeci sub zero.

— Toamnă niște whisky în el! zise Titel Negruzzi, care se simțea bine, ca totdeauna.

¹ Dai cu gura.

— Dați-vă jos și împingeți, zise Ghighi Duca. Poate așa pornește.

— Ce vorbești, domnule? Ești nebun? întrebă Dodel Dudescu.

— Hai, dă-te jos, spuse Ghighi Duca destul de disprețuitor; dă-te jos și împinge: strada e în pantă.

— Hai să împingem! zise Titel Negruzzi, totdeauna bine dispus.

Sări jos, și se opintiră să împingă mașina. Se opintiră Șerban Romanò și Dodel Dudescu; Titel Negruzzi se prefăcea numai că împinge. După sforțări de cîteva secunde care li se părură tot atîtea minute, mașina porni busc. Titel Negruzzi se împletici, gata să cadă. Șerban Romanò căzu în patru labe, iar Dodel Dudescu se trezi întins jos, cu nasul pe asfaltul plin de coji de gheață. Se ridică, ținîndu-se de nas, pe cînd ceilalți alergau după mașină, răcnind:

— Stai! Stop! Ghighi, stai!

Rolls-ul frînă și porni încet îndărăt. Se urcară iar, rîzînd, povestindu-i lui Ghighi cum căzuseră.

— Dar ăsta de ce tace? întrebă Ghighi Duca, uitîndu-se la Dodel, care ședea lîngă el. Apoi, brusc, strigă:

— Nasul! Nasul lui Dodel! Uitați-vă la nasul lui!

Cei doi, cu coatele pe speteaza locurilor din față, se uitară amîndoi la profilul lui Dodel chiar cînd acesta, surprins, se întorsese spre Ghighi. Nasul coroiat, și care se îngroșa treptat spre vîrf, era acum și mai mare, vîrfurile crescuse, inform, gros, congestionat: Dodel, care și așa avea un aer lubric, amărit și meschin, o mină josnică și respingătoare, era acum desfigurat de acel organ enorm care-i crescuse deodată în mijlocul feței. Cei trei urlau de rîs.

— Ce rîdeți așa, spartîlor? întrebă Dodel, ofensat și nu prea tulburat. Voi parcă ați fi niște splendori, caraghioșilor, adăugă el cu sincer dispreț.

Ei însă opriră în fața intrării de bloc pe care scria cu litere luminoase: „*Sheherazada*“ (cîtorva mașini înșirate la trotuar li se îngropau încet roțile în zăpadă), și intrară pe gangul de beton cenușiu cu o lampă mată, alîmnată în tavan.

— Urîtă e intrarea asta, zise Ghighi Duca: parcă-i închisoarea Sing-Sing. Ai văzut ce blocuri sinistre se clădesc în București? Oribil oraș, domnule Șerbănică: mai bine ar avea mai puțină *intensiune* și ar arăta altfel!

— Tu știi cum' arăta Londra pe vremea lui Shakespeare și a lui Bacon? întrebă acru Șerban Romanò.

— Și cine e Shakespeare, domnule Șerbănică? întrebă rîzînd Ghighi Duca, împingînd ușa pe care scria: BAR.

Coborîră la subsol, de acolo urcară în lojile de la galerie; sub ei, alte loji, iar în mijloc, pista de dans, de sticlă și luminată pe dedesubt; în loji era penumbră, pereții erau în culori calde, stîlpii galeriei în imitație de mahon ca și barul dintr-un colț; un perete strălucea de sticle, care conțineau lichide aurii, verzi, galbene, cafenii, de culoarea ceaiului, a mierii, a ruginii, a chihlimbarului, sticle drepte și înalte, scurte și pîntecoase, scurte și pătrate, plate, rotunde, exagonale, cu multe fețe ca niște diamante; era fum de tutun, miros de parfumuri pariziene, femei în rochii de *lamé*, și domni în smocking, un jazz-band în fracuri roșii. Cei patru se așezară într-o lojă în jurul mesei și cerură șampanie.

— Ce gălăgie face muzica asta! zise Ghighi Duca; avea o strîmbătură de om cu nervii obosiți, parcă-i venea să plîngă.

— Ce-i cu tine? Parcă te-ar dura cîteva măsele, întrebă Titel Negruzzi, dar Ghighi Duca nu răspunse, iat Titel Negruzzi nu mai întrebă nimic, căci îl apucase risul văzînd iar nasul lui Dodel Dudescu.

— Parc-ar fi un patrician, mă Dodel; un caltaboș, parol, așa vînat și gras. Ha-ha! Ha-ha-ha!

Dar Dodel nu era susceptibil. Se uita la femeile de jos de pe pista de dans. Ghighi Duca părea deprimat. Fără nici o legătură îl luă de braț pe Șerban.

— Să nu crezi că nu sînt serios. Sînt foarte serios. Nu mă crezi; ești un prost; un copil imbecil. Sînt foarte serios, îți dau cuvîntul meu de onoare că sînt. Cîteodată, cînd am dormit mult și am nervii mai odihniți, înțeleg lucruri pe care tu nici nu le bănuiești; înțeleg mecanismul lumii asteia stupide în care trăim (nu prea multă vreme), jocul legilor naturii, mașinăria societății și chiar a legilor sufletului omenesc, a legilor care fac din viața fiecăruia din noi ce e și nu altceva, cum e, și nu altfel; dar, ca să limpezesc toate astea, să le pun pe hîrtie, să le discut, să le dovedesc, ce vorbesc eu de dovedit, întîi să le cercetez, să le demonstrez, e greu, e prea greu, și să bei e prea ușor, e mult mai agreabil, așa că vezi tu, monșer, nu e nimic de făcut, nu, nu băiatule, nu e nimic de făcut, absolut nimic. Ab-so-lut nimic.

Și se uită la fața de masă cu un aer absorbit, absent.

— Șampania! A venit șampania! exclamă încîntat Titel Negruzzi. Să trăiți, băieți! Trăiască viața! Ei, Dodel! Ce faci?

— O să danseze Pepita Pinelli, zise Dodel, uitîndu-se încordat la pista de dans care se golea de dansatori.

Peste cîteva secunde lumina se stinse în tot barul, afară de un reflector oprit asupra unei uși cu draperie de pluș vișiniu, pe care intră deodată Pèpita Pinelli, brună, uscățivă, cu fața triumfiulară și tîmplele late, cu ochii mari, negri, depărtați unul de altul, cu părul negru-albastru (vopsit), într-un cuvînt, cu un aer enigmatic și primejdios, de sfinx și de șarpe; era îmbrăcată într-o rochie strîmtă, neagră, cu paiete sclipitoare, ca o piele de șarpe din basme; jos, avea volane largi: erau anii de mare succes ai dansatoarei La Argentine la Paris. Și într-adevăr, banda de jaz atacă un tangou (era vremea cînd acest dans ieșise din bordelurile din Buenos Aires, spre a cuceri Europa și apoi lumea întreagă), și dansatoarea începu să se miște pe pista de sticlă, sub cercul de lumină al reflectorului care o urmărea.

— E romîncă, n-o cheamă nici Pepita, nici Pinelli, zise Titel Negruzzi.

Dodel Dudescu se uita la ea, pierdut, dîndărătul nasului său enorm și obscen.

— Ai poseda-o? rîse Titel Negruzzi.

— O s-o și posed, zise Dodel Dudescu.

Șerban nu era atent la ei. Se uita pe furis la Ghighi Duca, care părea iarăși tare bătrîn și obosit, gri la față, cu mușchii obrazilor fleșcăiți, căzuți, și cu ochii sînși. Îi turnă șampanie și băură amîndoi; Ghighi Duca se învioră pentru un sfert de oră, dar după aceea se pleoști iarăși. Lumea aplauda: intrase Carlo, partenerul Pepitei, subțire, cu pantalon de mătase neagră și brîu de mătase roșie și cămașă albă, largă; era brun, cu mustăcioară ca Douglas Fairbanks în *Don X, fiul lui Zorro*, și dansa cu Pepita ceea ce toată lumea din bar credea că e un dans spaniol. Iarăși aplauze, și se făcu lumină în sală, dansatorii se ridicau de la mese.

— Mă duc s-o dansez, zise scurt Dodel Dudescu, și coborî.

Titel Negruzzi îl urmărea cu ochii, sprijinit cu cotul de balustrada galeriei.

— Asta e chiar așa de viril? întrebă Șerban, mirat. Parcă n-ar ști altceva pe lume decât să se țină după femei. Parc-ar fi taur, nu om.

Și începu să rîdă, în felul lui, liniștit.

— Pe dracu – zise Titel Negruzzi – e un degenerat. Să te uiți la ei, toată familia, sînt fără bărbie, cu nasuri enorme și complet tîmpiți.

— Titel dragă, descrierea degenerescenței după tine e o capodoperă, zise Șerban rîzînd.

Ghigghi Duca nu-i asculta. Se ridică, livid, și coborî de la galerie. Titel Negruzzi îi aruncă o privire fugară, apoi se-ntoarse către Șerban:

— Hai să vedem cum e șampania asta, Șerbănică. *À la tienne, mon petit!*¹ Să trăiești!

→ Ghigghi Duca se întoarse peste zece minute, iarăși înviorat, întinerit, cu ochii strălucitori, palid, cu un zîmbet lucid pe buze. Ceilalți doi, îndeosebi Titel Negruzzi, se amețiseră iar.

— Ghigghi, bine că ai venit. Șezi aici cu mine, exclamă Titel Negruzzi. Mă Ghigghi, tu știi că ne vedem aproape în fiecare zi și totuși așa simt cîteodată că nici nu mai putem sta și noi de vorbă serios împreună! Mă puștiule (și-l scutură de braț pe Șerbănică). Tu nu știi ce-a fost Camera Leoparzilor! Tu nici nu știi ce prieteni am fost noi, eu și cu Ghigghi! Prieteni, mai mult ca niște frați. Și l-am iubit pe băiatul ăsta totdeauna, mi-a fost un ideal de cînd ne cunoaștem. L-am iubit și cînd m-am certat cu el pentru o putoare. Scuză-mă, că vă e rudă...

— Cine? întrebă Șerban.

— Nimeni, vorbește prostii, zise Ghigghi Duca. Nu ne-am certat niciodată.

— Ce dracu face? Mai trăiește? întrebă Titel Negruzzi.

Ghigghi Duca mîrîi cu o ură concentrată.

— Sper că a crăpat, bestia...

Dar Titel Negruzzi uitase despre ce vorbea pînă atunci. Se uita la dansatori.

— O dansează pe Pepita, animalul, zise el. Apoi se întoarse către ceilalți doi. Ghigghi, spune-i puștiului istoria cu cretinul de Dodel în Anglia.

¹ În sănătatea ta, micuțul meu!

Ghigghi începu să rîdă. Era tînr și fermecător; cel puțin așa îl găsea Șerban. Se uita la el și nu-i venea să se sature: lunganul slăbănog și blond avea un asemenea suris cu dinți sclipitori, asemenea ochi lucioși și albaștri ca vioarelele, părea atît de tînr, de îndrăzneț și de cuceritor, încît Șerban nu-și putea lua privirile de la el. Ghigghi Duca povestea:

— Eram cu Dodel în Anglia, anul trecut. Primesc o invitație să stau o săptămînă la niște oameni, pentru o vînătoare la țară. Îl las pe Dodel la hotel, și-l rog să nu se facă de rîs pe el, nici pe mine. Dodel promite solemn. Mă întorc și găsesc la hotel apartamentul aproape gol: nici fotolii, nici canapele. M-am mirat. „Ce e cu fotoliile, Dodel?” El, cu un aer naiv: „Nu știu de ce le-au luat de aici”. Peste o jumătate de oră îmi vine nota: casa, masa, atîtea lire, atîția șilingi. Reparatul mobilelor, atîtea lire. Multe, nu mai știu cîte: multe. Dodel se distrase în absența mea sărînd cu amîndouă picioarele de pe un fotoliu pe altul, pînă le făcuse praf! E nebun.

— Nu, e cretin, zise Titel Negruzzi. Uite-l că vine.

Dodel se urcă repede.

— Ghigghi – șopti el – dă-mi cheia de la mașină.

— De ce?

— Mi-a dat înîlînire. Pleacă de aici și mă înîlînesc cu ea la hotel. Hai, dă-mi cheia.

— Ia un taxi. La revedere, succes, zise Ghigghi Duca rîzînd.

— Dă-mi, domnule, cheia!

— Nici nu mă gîndesc. Hai, du-te, c-ai s-o faci să aștepte.

Dodel se uită urît la el – foarte urît, doi ochi mici și fără expresie, deasupra unui nas gros, tumefiat, vînat ca o pipotă crudă scoasă dintr-o găină tăiată. Apoi plecă, înjurînd murdar printre dinți.

Ceilalți trei rîdeau. Rămăși singuri, băură mai departe, o oră, poate două. Titel Negruzzi observă primul că se petrece ceva.

— Ce e cu cretinul, băieți? Dama e tot aici. Uite-o, dansează cu Carlo.

Era foarte tîrziu, cîteva loji erau goale și întunecate, lumea de pe pista de dans se rărise.

— Da, domnule, e aici! exclamă Șerban, care se cam îmbătase și el. Ghigghi Duca nu spuse nimic: era trist, obosit, iar i se scofîlcise fața și arăta ca un chefliu de cincizeci de ani. Titel Negruzzi și cu

Șerban discută câteva minute ce se va fi putut întâmpla. Deodată apărură pe coridorul din spatele lojilor Dodel Dudescu, în palton, tremurînd de frig și de enervare. Se așeză lîngă ei.

— Ce-ai pățit? Ți-a tras clapa? întrebă vesel, bîlbîindu-se Titel Negruzzi. N-ai ce-i face, nu i-ai plăcut! Ești urît, Dodel maică.

Dodel își turnă și bău. Era galben de furie.

— O omor, zise el și începu s-o înjure feroce, s-o trateze de curvă și ștoalfă. O omor! Îi rup rochia de pe ea.

Și în clipa cînd Pepita și Carlo treceau pe sub loja lor, Dodel îi turnă femeii paharul în cap și pe decolteu. Pepita tipă ușor, ridică ochii, îl recunoscă pe Dodel și fugi, speriată. În aceeași clipă, Ghighi Duca, care nu fusese atent la ce se petrece, se ridică și plecă iarăși.

— M-a făcut s-o aștept în holul ăla de hotel două ore, și-a bătut joc de mine, bestia, repetă Dodel Dudescu, înnebunit de ciudă. M-a făcut de rîs, și-a bătut joc de mine; îi arăt eu ei!

— Taci, măi, că vine Carlo al ei să te bată, zise Titel Negruzzi, cu cotul pe balustradă și uitîndu-se în jos. Dodel sări în picioare și se uită și el. În sala aproape goală, un grup mic de chelneri îl înconjurau pe dansator, care vorbea pătimaș și se îndrepta spre scară, respingîndu-i pe cei ce voiau să i se împotrivească și să-l oprească. În clipa cînd Carlo porni să urce scările, Dodel se schimbă la față și începu să le ceară febril celorlalți doi:

— Bateți-l! Bateți-l! Vrea să mă bată! E mai tare ca mine, bateți-l voi!

Era descompus de fîrcă. Titel Negruzzi rîdea.

— De ce să ne batem? Noi n-avem nimic, nici cu el, nici cu dama! Tu ai necaz pe ei, bate-te tu!

— Nu mai faceți glume! îi implora îngrozit Dodel Dudescu. Acuma ajunge aici! Ce faceți? Unde-i Ghighi? Ce face Ghighi? Ghighi!

Șerban, deși calm, se simțea prost. Dansatorul era un om ordinar, va trebui să facă față el, Șerban, unui scandal penibil, căci Titel Negruzzi era în stare de orice, și să fugă, și să se bată, ajungînd la poliție. Iar Dodel Dudescu era gata să izbucnească în plîns, de frică.

Dar chelnerii îl opriră pe Carlo de la prima treaptă și-l împinseră spre ușa cu portieră de pluș vișiniu. Sala se golise, mirosea a fum de tutun și a scrumiere murdare. Luminile se stingeau în loji, în sală.

— Vezi ce bine e să fii client și să te știe patronul boier și cu bani? zise Titel Negruzzi. Poți să-i și scuipi pe toți, tot tu ai dreptate. Numai să plătești. Hai, Dodel: găsești tu altă femeie: te plac doar toate. Hai să mergem, copii.

— Dar unde e Ghighi? întrebă Șerban.

— Nu știu. Era aici adineauri. O fi la toaletă. Doar n-o fi plecat acasă, nebunul, fără să plătească! Eu n-am nici un ban, zise Titel Negruzzi.

Coborîră, își luară paltoanele. Chelnerului cu nota îi spuseră că va plăti domnul Duca.

— Unde e? întrebă Titel Negruzzi. Nu l-ai văzut?

— Nu, nu l-am văzut, îngîină omul, care părea plictisit, obosit și îngrijorat; avea ceva obraznic în glas și în privire, ca față de niște clienți care nu plătesc. Ceilalți chelneri plecau, cu paltoanele pe ei, cu căciuli în cap, vorbind tare în sala pustie și murdară. Titel Negruzzi zise:

— Doar n-o fi pățit ceva?

Și o luă spre lavabouri. Șerban îl urmă.

Ghichi Duca era acolo. Zăcea pe jos, întins cît era de lung, pe mozaicul negru și galben, ud, murdar de un lichid amestecat din apă de zăpadă, noroi și urină. Apa susura neconținut în pisoare: mirosea a amoniac, a dezinfectant. Frig, murdărie, mucuri de țigări, bucăți de hîrtie pe jos.

Ghichi zăcea acolo pe jos; părea mort. Era alb-verde la față, cu ochii duși în fundul capului, cu nasul subțiat; printre pleoapele întredeschise se zărea o jumătate de milimetru din albul ochilor. Și avea buzunarele întoarse pe dos, scoase în afară, haina descheiată, pantalonii grămădiți sub genunchi.

— Nu e mort, zise Titel Negruzzi. Dar o să moară o dată idiotul. Prea se droghează ca un nebun.

— Ce face? Ce ia? întrebă Șerban, speriat.

— Ce să facă? răspunse Titel Negruzzi, furios. Ia cocaină ca un idiot; o să crape într-o bună zi. Whisky, șampanie și de trei-patru ori

pe seară coco pe nas, cum dracu să reziste? Și uite, i s-a furat tot. Avea un portțigaret de aur, animalul. Acuma cu ce plătim?

— Am eu niște bani, murmură Șerban.

— Bine că ai, că eu sînt ras. Dă-i încoace, eu fac plata și tu telefonează după un doctor.

Îl duseră pe Ghighi acasă și-l lăsară cu doctorul lîngă el; apoi se despărțiră. Șerban nu-l mai văzu. Cînd își amintea de el, lui Șerban i se făcea frică. Nici el nu știa de ce, dar i se făcea frică. Vedea cadavrul deșirat și uscățiv, căci cadavru i se păruse în prima clipă. Auzea fișuitul apei în closete, simțea mirosul de dezinfectant, de umezeală rece, și-l vedea pe Ghighi, îi vedea hainele mototolite și grămădite pe el și buzunarele întoarse pe dos. Și-l apuca groaza. Îi venea să fugă undeva unde să nu-și mai aducă aminte.

Nu mai dădu nici pe la „Express-Bar”; se duse o dată să întrebe la micul hotel de lîngă „Splendid” ce s-a mai făcut cu fata aceea nebună.

— A plecat; a plecat în provincie, răspunse portarul fără să-l privească.

— Unde, domnule?

— Nu știu.

— Îi dădu bacșiș; dar omul nu știa. Într-o zi fata își luase geamantanul de carton jerpelit, și plecase.

Peste un an sau doi, în tren între Viena și Salzburg, Șerban se înfuri în vagonul-restaurant cu Dim Cozianu, vărul său și al lui Ghighi. Salutări, îmbrățișări.

— Ce mai faci, Dim? Unde te duci?

— La Geneva; sînt în delegația română la Societatea Națiunilor.

— Felicitările mele; devii un om de stat.

— Vezi-ți de treabă, Șerbănică: sînt un mic și june consilier și nimic mai mult.

— Las' că te știu eu; mîine-poimîine o să fii șeful delegației.

— Fii serios; și cu Titulescu ce faci? rîse Dim Cozianu. Mai bine spune-mi, știi ultima chestie?

— Nu. Care?

— A crăpat Ghighi Duca. L-au găsit niște trecători în fața casei, în mașină, mort, zise Dim Cozianu, foarte bine dispus.

Urmă o tăcere. Trenul gonia prin peisajul de pomi înfloriți sub cerul albastru cu norișori nepătați.

— Și cînd te gîndești – zise iarăși Dim Cozianu – că avea calitate mari, bestia. Dar nu era bun de nimic. Niciodată n-a fost. Brînză bună în burduf de cîine. Acum s-a isprăvit cu el: discuția s-a închis.

PARTEA A
TREISPREZECEA

Chinta regală

I

Într-o seară din vara anului 1931 sau 1932, patru invitați ai doamnei și domnului Scarlat plecară mai devreme decât ceilalți. Erau doamna Elvira Vorvoreanu, doamna și domnul Cezar Lascari, verii ei, și domnul Giurgea-Roșcanu. Soții Scarlat (el în haină de seară, un cvadragenar palid, cu trăsături frumoase dar moi, ochi negri catifelati, mustața neagră, și tot omul moale, de parc-a-tunci ar fi dezbrăcat anteriorul de șamalagea, brîul de cașmir și papucii, ca să intre în haina țepănă și neagră a Europei; iar doamna Scarlat, tinerică, subțirică, abia trecută de douăzeci de ani, și palidă din pricina efortului de atenție cerut de această serată, una din primele pe care le dădea după recenta ei căsătorie) îi petrecură pe musafiri pînă afară, sub marchiză, în capul scărilor. Un trecător care umbla alene cu mîinile în buzunare, sub cerul albastru străveziu, cu lună plină, se opri și zări în clipa aceea, în ușa larg deschisă, grupul bărbaților în negru, cu plastroane scrobite, și al femeilor în rochii lungi și cu cape de blănuri, cu toții opriți în capul scărilor. De o parte și de alta, două felinare de fier forjat fixate în perete îi luminau. Îndărătul celor șase oameni care stăteau în ușă, se vedeau scăările și covorul roșu, pînă sus, într-o încăpere despărțită de vestibul printr-o balustradă aurită; iar acolo sus, sub licărul lacrimilor de cristal ale candelabrelor, alți oameni în haine de seară dansau.

— Alexandra face totdeauna o migrenă cînd mă amuz eu bine, spunea rîzînd Cezar Lascari.

Orientalul domn Scarlat vorbi cu o voce melodioasă de bariton:

-- Dacă plecați voi, n-o să mai fie nimic ca lumea. Coană Elviro, măcar dumneata...

-- Ți-am spus că am promis Lilichii Mavromihali să mai trec în seara asta pe la ea; am ținut să viu la voi neapărat, dar nu pot s-o sacrific cu totul, zise Elvira Vorvoreanu, strângându-și peste umerii goi, capă. O sărută pe doamna Scarlat.

— Pa, fetiço.

Și o bătu ușor cu vârful degetelor pe obraz.

— Bună seara, Scarlat.

Îi dădu lui Scarlat mâna s-o sărute. Cezar Lascari o întrebă:

— Ai mașină? Să te duc eu cu a mea.

— Nu, mulțumesc, mă duce Manolică. Nu-l vezi? Ești chior? Sau preocuparea de migrena Sandei îți tulbură raționamentele? zise Elvira pe un ton vesel și tăios – mai mult tăios decât vesel.

Cezar Lascari rîse ca de o glumă bună. Alexandra, nevastă-sa, albă, roză și blondă, închidea ochii de durere de cap. Abia se mai ținea pe picioare. Se sărută cu doamna Scarlat și îi dădu mâna lui Scarlat, apoi se sărută cu Elvira, care făcu în aer cu buzele un zgomot țișit lângă urechea Alexandrei în loc de sărut, și-i șopti ceva. Alexandra zîmbi slab. Elvira zise:

— Așa, și să știi că-ți trece imediat.

— Nu pot, zise Alexandra, mereu cu același zîmbet pal.

— Încearcă; ai să vezi.

În aceeași clipă, Cezar Lascari și Manolică Giurgea-Roșcanu își luau rămas bun. Cezar era bine hrănit, cu bărbia rotundă, părea totdeauna proaspăt tuns și ras și ieșit dintr-o baie fierbinte; rîdea des și ușor, bine dispus: avea treizeci și unu de ani, era codirector al uneia din băncile bucureștene, era bogat și se însurase de curînd, din dragoste, cu vară-sa Alexandra Șufană, care adusese o zestre importantă, parte din acțiunile petrolifere ale milionarului Șufană. Giurgea-Roșcanu era sec, uscățiv, țeapăn, monoclat, și vorbea cu un accent care-i era personal: pe nas, cu un aer trufaș și arogant, deformînd vocalele; cînd îl vedeai zîbind, te mirai cum poate zîmbi un asemenea manechin înghețat în morgă.

— Așa că nu înseamnă că m-am călugărit, murmura, zîbind, Cezar Lascari, încheindu-și o frază începută în casă. Mă ocup de Sanda, dar dacă-mi mai rămîn cinci minute libere...

Și rîse, bine dispus. Giurgea-Roșcanu, țeapăn și amabil, rosti fără să clipească măcar din ochi:

— Ei... mai ocupă-te de nevastă-mea. Eu n-o mai...

Și-l privi tulburător de neexpresiv prin monoclu pe Cezar Lascari. Acesta tuși, descumpănit de enormitatea ce auzise, și totuși silindu-se să ridă politicos. Giurgea-Roșcanu insistă, asigurîndu-l:

— *No, no, mon cher*, te rog să mă crezi, eu de mult n-o mai... Da, conîță Elviro. *Prenez mon bras. Au revoir*¹, monșer: dînsa e o femeie foarte bine, să știi, iar eu, de mult, nimic!

Făcu un semn prin aer, tăind ceva cu palma întinsă, apoi coborî cu Elvira la braț. Trena din tafta neagră a Elvirei se tîrî pe covorul roșu, apoi dispăru în mașină, ușa se trînti și „limuzina“ lui Giurgea-Roșcanu ieși din curte. Peste o clipă, automobilul lui Cezar Lascari se depărtă și el; soții Scarlat intrară în casă, iar trecătorul care privise scena porni mai departe, cu mîinile în buzunare și șovăind ușor. De undeva, de aproape, miros de grătar și de miutei îi gîdila nările, se auzea scîrșit de vioară și zdrang-zdrang de țambal. Trecătorul se pierdu după un colț, cîntînd:

— „*Iubesc femeia...*“

În mașină, Alexandra Lascari se ghemui la umărul soțului ei, care începu să ridă.

— Ce zici, Elvira trăiește cu Manolică? Mie așa mi se pare, zise Cezar.

Alexandra nu răspunse. O durea prea tare capul

— Ce viperă e Elvira asta! rîse iar Cezar, bine dispus. Ai văzut cum s-a înfuriat cînd m-am făcut că nu observ că-l tîrîie pe Manolică după ea? Ce scorpie!

Cu nasul în umărul lui Cezar, Alexandra mormăi înfundat:

— Turbează că îmbătrînește...

— Poftim? întrebă tare Cezar, care nu înțelesese.

— Au, nu striga așa, că mă doare rău... gemu Alexandra. Elvira turbează fiindcă-și dă seama că îmbătrînește...

— A, da... Nu înțelegeam ce spui... Cîți ani are? Ia să vedem: e cu zece ani mai mare decât mine – are patruzeci – patruzeci și unu de ani! exclamă Cezar uimit. Știi că nu pare?

¹ Dă-mi brațul. La revedere.

— Nu vedeți voi, bărbații... Se vede... șopti Alexandra.

Cezar tăcu, meditănd asupra a ce vorbiseră. Alexandra rosti anevoie:

— Ce-ți spunea Giurgea-Roșcanu?

Cezar, imediat în poziție de apărare, răspunse cu o indiferență bine judecată:

— Ce să-mi spuie? Nimicuri...

— De cine spunea că e drăguț? insistă Alexandra.

— De nevastă-sa. E amorezat de nevastă-sa... ca mine de a mea, zise drăgăstos Cezar Lascari și îi sărută părul care mirosea a *Cuir de Russie*.

În cealaltă mașină, a lui Giurgea-Roșcanu (era, ca și a lui Cezar Lascari, un automobil american, lung și spațios, cu un geam între bancheta șoferului și locurile stăpînitorilor), Elvira tăcea. Giurgea-Roșcanu o privea din cînd în cînd, pe furiș. Profilul Elvirei era pur, cu nasul subțire și ușor arcuit; gura cărnoasă, vopsită roșu întunecat, pielea măslinie, ochii adînci și verzi ca două lacuri glaciare, erau încadrate de un voal de mătase brodată alb-sidefiu, pe care Elvira îl cumpărase la Veneția; stofa lucioasă cu ape roze și opaline o făcea și mai neagră pe Elvira, îi făcea gura și mai roșie. Giurgea-Roșcanu încerca să ghicească la ce se gîndește femeia, ca să înceapă să-i spuie ceva, să-i facă curte; dar nu izbutea să-și închipuie ce se petrece sub fruntea îngustă și încăpățînată, în capul mic îmbrobodit în mătase sidefie. O vedea pe Elvira că se uită pe fereastră (în clipa aceea treceau pe Calea Victoriei), la lumea înghesuită pe stradă (era ora cînd se ieșea din teatre și cinematografe), cu o fixitate dușmănoasă, cu un fel de ură rece; și era convins că i se pare doar; Elvira era prost dispusă, și atît.

Dar ceea ce nu voia el să creadă, era adevărat. Elvira detesta oamenii pe care-i vedea pe stradă. Detesta tot orașul, toată țara, lumea întreagă. Mai ales la o oră ca aceasta. Trotuarele erau pline de lume, cucoane fardate, elegante, cu pălării albe, roz, galben-pai, cu mănuși de ață, cu poșeta sub braț; cîte un briliant scliffea la o ureche, la mișcarea unei mîini cu inel; bărbații purtau haine de șantung și de buretă de mătase, pălării de panama, albe cu panglică neagră, cei care voiau să pară tineri umblau cu capul gol, iar printre cravate-fluturi și cravatele drepte apăreau și cămăși fără cravată, încheiate sub guler,

într-o parte, la cei care-și dădeau un aer neglijat și sportiv. Tineri și mai puțin tineri ofițeri strînși în corset, cu cizme de lac, unii cu buzele ușor fardate, monoclați, albi la față de multă pudră, treceau fulgerînd cucoanele cu ochii. Cocote cu obraji dați cu roșu, cu genele negre de rimel și cu cearcane vopsite pe sub ochi într-un albastru nefiresc, se uitau peste umăr la urmăritori. Cerșetori întindeau mîna; orbi vindeau ziare; mașini noi și lucitoare treceau în mare viteză; terasele cafenelelor erau pline, trăsurile cu muscali pe capră și cu roți cauciucate alunecau pe asfalt în trapul sonor al cailor; noaptea era senină, parfumată, în mii de case din centrul Bucureștilor se petrecea, la legațiile străine se dădeau recepții, la Paris aveau loc ultimele serate, la Londra erau primite la curte debutantele, moda era să oferi o *garden-party* noaptea, iar ea, Elvira, nu însemna nimic, n-avea nimic din toate astea! Căci averea ei, numele, relațiile, i se păreau nimic. Asta era avere? În țară era destul de mult; dar în lumea bună, la Londra, era o foarte modestă bunăstare, iar la Paris erai ignorat cu asemenea moft. Numele? Cine știa, dincolo de frontieră, cine fusese Lascăr Lascari? Și Lascăr Lascari era bunicul. Tatăl – ofițer demisionat din armata română. Moft. Soțul ei, de care se despărțise? La fel: moft. Relațiile? Nimica. Și chiar dacă erau oameni importanți – *oarecum* importanți aici, în țărișoara asta – ce-i puteau oferi? O prietenie protectoare, o amabilitate de sus în jos și, în schimbul unei scurte legături, un briliant, în cazul cel mai bun. Moft! Pentru asta trăise ea patruzeci de ani? Pentru asta își dăduse de atîtea ori, și de atîtea ori cu indiferență, iar uneori cu greață, trupul dezbrăcat? Îi venea să se sugrume singură cînd se gîdea. Pierduse timpul. Își pierduse viața. Iată, în curînd va fi o femeie bătrînă, care nu va mai însemna nimic pentru nimeni. Curînd de tot. Poate la anul. Poate începînd de acum, și curînd după aceea – oase putrede în pămînt. Maică-sa, doamna Elena Vorvoreanu, era vie pînă mai deunăzi. (Trecuseră ani, dar Elvira și-o închipuia foarte bine întinsă în pămînt așa cum o văzuse printre crizantemele catafalcului, galbenă, cu ochii închiși, întincriță, cu o încruntare întunecată și tristă, și apoi schimbată în lemn putred, zdrențe de stofă putredă, cărnuri topite în zgîrci mucilaginos, și oase înmuiate, friabile de putreziciune. Și pe urmă pe ea însăși, Elvira, tot așa. Trupul său trist, fața frumoasă și care începea să îmbătrînească – zgîrciuri, zdrențe, pămînt viermănos și ciumat. Curînd. Nu mai era

mult. Și pînă atunci – nimic? Nimic decît aceeași mediocritate, oarecare avere, oarecare nume, oarecare situație, iar străinii bogați să te ignore, cei puternici din țara ta să te ignore, viața uriașă și brutală a lumii să se desfășoare pe lîngă tine și să treacă peste tine, ființă obscură care dacă trăiești sau nici măcar n-ai existat vreodată, totuna e.

Cu dinții încleștați, se uita la oamenii aștia de pe Calea Victoriei, satisfăcuți, bine îmbrăcați, plini de mîncare și de băutură, ieșiți de la teatre, în drum spre restaurante și cîrciumi și spre paturile conjugale sau canapelele prostituatelor – și care toți o ignorau, trăiau mai departe pe lîngă îmbătrînirea, prăbușirea, moartea ei!

O mașină descoperită trecu încet pe lîngă a lui Giurgea-Roșcanu. La volan era un bărbat cu capul gol, blond-roșcat, cu o mustață à l'anglaise peste gura buzată, roșie, groasă, care-i acoperea pe jumătate bărbia teșită de degenerat. Ochii bulbucăți, figura autoritară și obraznică, gura brutală și senzuală – era regele! Un bărbat tot de vreo treizeci și cinci de ani, brun, cu mustață tăiată la fel ca a regelui (era moda: și Scarlat o purta așa) ședea alături. Regele privea lumea de pe trotuar. Se uita numai la femei, nerușinat și lacom. O zări pe femeia cu ochii mari, verzi, strălucitori într-o față întunecată, încadrată de voalul alb, de capa de hermină și colanul de briliante. Omul de lîngă rege se uită și el. Apoi mașinile se depărtară una de alta.

— Vodă a ieșit la vînătoare, murmură Giurgea-Roșcanu.

— Cum? întrebă ea, deși înțelesese foarte bine, și știa despre ce e vorba. Cum? Ce vrei să spui?

— Vinează cocote. Le-agață de pe trotuar și le suie în mașină...

— Și... femei mai distinse nu-l interesează?

— E greu să ajungă pînă la el. Îl păzește camarila. Ionel Protopopiu – nu l-ai văzut lîngă el? El taie și spînzură; el ține cheile; numai prin el se poate ajunge la vodă... sau prin regină.

„Regina“ nu era soția regelui, de care trăia despărțit și care stătea la ai ei, la Atena, ci mama lui, regina Maria.

— Și ce spuneai? întrebă Elvira, ca să schimbe vorba.

— Nu spuneam nimic. Încercam să ghicesc la ce te gîndești, zise Giurgea-Roșcanu. Să pătrund în dumneata măcar pe calea gîndurilor, adăugă el zîmbind într-o parte – în partea cu monoclu, căci dacă i se trăgea obrazul în partea cealaltă, i-ar fi căzut monoclu. Elvira nu-l auzi. Nu-l asculta. Se gîndea. Regele trăia despărțit de nevastă-sa.

Avusese amante. Mai avea. Nici una nu știuse să-l fixeze, să-l reție. Cea care avea să reușească avea să fie adevărata regină a României.

Domnul Giurgea-Roșcanu se trezi că doamna foarte frumoasă, deși nu în prima tinerețe, care ședea lîngă el cu vâlul venețian pe cap și capa de hermină pe umeri, îi înșfacă brusc coapsa, deasupra de genunchi, și-i înfige unghiile în picior prin stofa subțire a pantalonului. Tresări de durere, scăpîndu-și monoclu de sub sprînceană. Dar în loc să scoată o exclamație nearticulată și să încerce să-i desfacă mîna, se gîndi iute că e momentul pe care-l aștepta, și o apucă și el în chip asemănător pe Elvira de coapsă, iar cu cealaltă mînă de umăr și o trase spre el ca s-o sărute. Elvira tresări și ea și-i cîrpi prompt două palme. Giurgea-Roșcanu rămase înlemnit, privind-o timp, cu gura întredeschisă.

— Ce ți-a venit, domnule? întrebă rece Elvira.

Giurgea-Roșcanu, cu obrazii înfierbîntați de palme, începu să protesteze:

— Cum, cucoană? Ce, ești nebună? După ce-mi faci semn...

— Eu, dumitale? Cînd?

Giurgea-Roșcanu îi explică, indignat. Elvira începu să rîdă. Era fermecătoare: cu buzele purpurii, dinții albi, și gura pe dinăuntru roz.

— Iartă-mă, zise ea. N-am vrut...

Rîsul îi trecu însă repede.

— Îl cunoști personal pe Ionel Protopopiu? întrebă ea.

— Da, de ce? Vrei să-ți vîri ghearele și-n el? întrebă Giurgea-Roșcanu, aplecat să-și caute pe pipăite monoclu pe jos în mașină, și nemulțumit că-l găsește spart.

— De loc... Am întrebat numai așa, din curiozitate, murmură Elvira. Apoi, cu politețe, îl întrebă, privindu-l în ochi: – Nu vii mîine pe la mine, să iei ceaiul?

Neîncrezător, Giurgea-Roșcanu se gîndea că privirea asta, în mod normal, ar însemna un singur lucru; dar îi era frică să nu interpreteze iarăși greșit și să se trezească iar cu o pereche de palme. Totuși, încercarea moarte n-are:

— Da, cu plăcere... Știi că sînt fericit să te văd cît de des.

Ea îi zîmbi, coborînd ușor genele-i lungi peste cele două lacuri de gheață verde, apoi se întoarse și continuă să se uite pe stradă; surîsul îi pieri, lăsînd loc unei hotărîri care-i împietrea fața și-i fixa privirea,

astfel încât Elvira păru o femeie de șaiszeci de ani, și nebună; dar Giurgea-Roșcanu nu vedea decât voalul venețian și ovalul pur și măsliniu al obrazului. „Frumoasă femeie. Splendidă femeie, se gândea el, așîțat. Dar dacă-mi mai trage palme, nebuna? se întreabă el îngrijorat. Nu face nimic. Merită. Încercarea moarte n-are.“

Peste două săptămîni, într-o noapte, în camera de dormit a Elvirei, și în patul Elvirei, domnul Giurgea-Roșcanu ședea în capul oaselor, cu o pernă sub cap și cu plapuma trasă pînă la subsuori, și fuma. Danțele așternutului încadrau figura sa care era și mai uscățivă, și mai lividă decât de obicei. Veilleuza de la capul patului, cu lumina ei oblică și puțină îi adîncea cutele de pe lîngă gură. O șuviță a părului negru și plat îi cădea lui Giurgea-Roșcanu pe frunte. Pe perna cealaltă, părul nocturn al Elvirei se risipise în vițe unduite ca șerpini în jurul unui cap de Gorgonă; Elvira își făcuse iarăși, repede, buzele, cu fard roșu și zîmbea – un zîmbet de suprafață. Stăteau de vorbă. Elvira, cu brațul rotund, cam subțire, adus sub cap, ca să-i vîre în ochi victimei tufa sălbatică de la subsuoară, iar în nări mireasma și mai sălbatică, iute, pipărată, bestială, întrebuse, ca dintr-o doară, despre rege.

— A lăsat-o pe Zizi Lambrino încă de la Paris, știi și dumneata, spunea Giurgea-Roșcanu. Acuma agață cocotele pe Calea Victoriei, cheamă la palat cîte-o cîntăreață, cîte-o actriță... am crezut la început că e un imbecil, de-ăia cu pasiuni pe-o viață întreagă, zise Giurgea-Roșcanu cu o superioritate elegantă și disprețuitoare. Dar acumă văd că s-a maturizat, i-a venit mintea la cap.

Trase din țigară; suflă; fumul pluti în odaia care mirosea a *Soir de Montmartre*, a patchouli, a santal și a sudoarea de brună a Elvirei; pluti, se desfășură, și alunecă pe fereastră afară în noaptea caldă, albastră, atît de luminoasă încît vîrfurile plopilor din stradă se vedeau că sînt verzi.

— Acuma se pare că trăiește de cîtăva vreme cu o doamnă Lupescu, nevasta unui nu știu ce, unui ofițer, urmă Giurgea-Roșcanu înălțînd cu dispreț umerii costelivi, de sfînt bizantin, care-i purtau capul de crupier.

Elvira se uita pe fereastră, gînditoare. Nu dădu din umeri, ca Giurgea-Roșcanu, dar se gîndi că o doamnă Lupescu nu-i poate sta împotriva. Cine știe ce mică fată de negustori sau de funcționari, o mică bucureșteancă, una care nu văzuse nici măcar Parisul, necum

lumea bună de la Londra sau Madrid; vreo burgheză pe care Elena Mavromihali sau Betsy Ipsilanti n-ar fi primit-o niciodată în saloanele lor, și nici măcar Marta Bibescu sau Lupoica (cum i se zicea principesei Cantacuzino, născută Rosetti-Tețcani), deși astea primeau fel de fel de artiști și de lume amestecată. Trebuia să-l cucerească pe rege! Nu se putea altfel. Era sigură că-l va cuceri.

Trebuia să-l vadă pe prințul Dimitrie Știrbey, care acum nici nu știa că ea există, devenind atent și politicos cu ea, în ciuda diferenței de vîrstă de douăzeci de ani dintre ei, trebuia să-l vadă pe domnul Maniu și pe domnul Nicolae Iorga și pe domni Brătianu pupîndu-i mîna foarte respectuos și ea să se uite cu oarecare indiferență peste cheliile lor; trebuia ca la Londra sau la Paris oamenii cu adevărat bogați, printre care regele nu era decât unul din cîteva mii, s-o primească în lumea lor, la brațul regelui. Simțea nevoia să se uite de foarte de sus la oameni, ca să nu-și simtă golul și nimicul din suflet. Trebuia să izbutească. Nici n-avea încotro. Altfel, o aștepta bătrînețea obscură, plictiseala desperată, micile jocuri de cărți, lectura care nu putea ține loc de viață, verile interminabile la țară, sau aventurile infamante cu șoferi, cu valeți. Călătoriile care cu cît faci mai multe cu atît te scapă mai puțin de tine însuși. Singurătatea în marile hoteluri. Nimic, nimic, n-avea s-o distreze, nimic să-i ia de pe suflet cumplita plictiseală de a trăi. Se cutremură și-și trase plapuma peste umeri, pînă la gît.

— Ți-e frig? întreabă domnul Giurgea-Roșcanu.

Ea nu răspunse.

— Nu e frig, urmă el. E cald.

Elvira tăcea. Se gîndea la mijloacele de-a se apropia de rege. Era foarte păzit. Împrejurul lui erau oameni geloși de privilegiul lor; nu lăsau să pătrundă decât prieteni de-ai lor sau oameni care plăteau. Nu se putea ajunge dintr-o dată nici măcar la Ionel Protopopiu, secretarul și omul de încredere al regelui. Pînă acolo trebuiau făcute cîteva etape. Giurgea-Roșcanu nu era decât prima.

Domnul Giurgea-Roșcanu, care-și isprăvisse țigareta, se întoarse spre Elvira și o luă în brațe. Elvira, întrerupîndu-și meditația, răspunse prompt și cu pasiune. Pasiunea asta era o condiție a succesului întregului plan, al întregii întreprinderi. Trebuia ca la fiecare etapă, cîte un bărbat să se gîndească: „Domnule, ce femeie!“, iar la urmă, regele însuși să-și spună: „Ce femeie!“ O pasiune falsă, mimată,

jucată, dar jucată cu o energie care-i înșela pe superficialii și mediocrii oameni ce-i erau Elvirei amanți și nu simțeau nimicnicia sinistră a comediei.

Și într-adevăr, Giurgea-Roșcanu se gîndea, copleșit, cu răsuflarea tăiată: „Ce femeie, domnule! Ce femeie!”

II

Peste o săptămînă, Elvira era la verișoara ei Alexandra Lascari. Cezar și Alexandra locuiau în casa bătrînească din Culmea Veche, în lipsa bătrînului Lascari, Șerbănică, actualul proprietar al casei, în clipa aceea aflat în străinătate. Elvira și Alexandra ședeau și beau ceai, împreună cu alți cîțiva domni și cucoane, în salon. Perdelele erau trase pe jumătate, și de afară cădeau înăuntru fișii late și oblice de lumină ca mierea, care smulgeau din întuneric un colț de fotoliu sculptat și aurit, cu tapiseria plesnită de vechime, sau un scrin pîntecos, cu lemnul lucios și cu ape adînci ca o mătase.

— Nenea Șerbănică nu vrea cu nici un preț să mă lase să-i aranjez casa, spunea Alexandra. E îmbîcsită, *elle est vicillote*¹, e imposibilă; cînd am musafiri, parcă-mi vine să le dau ceai de mușetel, ca să fie în ton cu decorul. El, nu și nu. E conservator afară din cale. Vrea pe pereți portretele de bărboși cu anterie și cu hangerul în brîu, și mobilele astea inconfortabile.

— La urma urmei, e casa lui, zise doamna-Mavromihali, prietenă de-a lui Șerban Lascari. Era grasă, cu ceafa rasă și *bobhead*² sau *bubikopf*³, și cu umerii plini; se juca cu umbreluța de pe genunchi, zornăindu-și brățările.

— Trebuie să-ți spun că hardughiile astea vechi au șarmul lor. Și sînt foarte bune pentru recepții. Ce, vrei să dai recepții într-un apartament la etajul patru, din patru-cinci odăi? Uite, o casă ca a lui Bubi Ipsilanti, cu zece-cincisprezece saloane: asta e o casă.

¹ E bătrînicioasă.

^{2,3} Tunsă băiețește.

— Douăzeci, spuse doamna Ipsilanti care ședea alături și-și bea ceaiul.

— Douăzeci de case? întrebă mirată doamna Mavromihali.

Cealaltă zîmbi:

— Douăzeci de saloane. Te-am corectat: spuseși zece-cincisprezece. Sînt douăzeci.

Era o oarecare mîndrie indiferentă în tonul ei, și asta o necăji pe doamna Mavromihali, care spuse cu acreală:

— Douăzeci, mobilate cu douăzeci de serii de mobile franțuzești false, și toate Louis XVI sau Empire. Măcar de le-ar fi luat Louis XV, dacă tot copii cumpără socru-tău, Aristișo dragă.

Doamna Ipsilanti zîmbi însă cu aceeași indiferență superioară:

— Draga mea, sînt mai multe stiluri, fiindcă Louis XV de la un cap la altul ar fi fost monoton...

— Și nici măcar nu dați recepții în ea, spuse doamna Mavromihali, tot iritată și căutînd un punct dureros la înțepătură. Bubi șade toată ziua la club și joacă baccara.

Alexandra Lascari, speriată de ce ar putea urma (era într-adevăr suferința doamnei Ipsilanti că prințul ajunsese un fel de rege al cartofilor din București, mai mult director de tripou decît altceva, și pomenirea acestui fapt nu putea decît să învenineze conversația), sări să schimbe subiectul:

— O casă unde nu se dau recepții e palatul. Regina primește la doamna Teodoru-Kostaki, iar regele nu primește de loc...

— Primește, dar în intimitate, zise domnul Scarlat, întins pe o canapea țepăună în tapiserie de Aubusson.

Parvenea să stea, ca pe un divan turcesc, pe această mobilă făcută într-o vreme de etichetă și *maintien*, de ținută severă. Cucoanele și domnii zîmbiră.

— E zgîrcit, asta-i culmea, spuse colonelul Mișu Vorvoreanu, fratele Elvirei. Nu știți istoria cu Lenuța Cascarache?

Lenuța Cascarache era o cunoscută cîntăreață de prin localuri, fiica marelui lăutar Cascarache. Cucoanele și domnii nu știau, și voiau să audă. Colonelul povesti cum o chemase regele la el și o trimisese acasă cu o sută de lei, apoi imită glasul și accentul Lenuței:

— „Hapăi hăsta e rege? După ce m-a dășălat, hîmi mai dă și un sutar? Îl bag în așa și pe dincolo dă rege, mă așa și pe dincolo în muștața lui! Hăsta-i rege?”

Cucoanele rîdeau. Elvira, care pînă atunci se plictisise și nu asculta, devenise atentă de vreo două minute.

— Și doamna Lupescu? E mereu cu ea? întrebă dînsa.

— A, am văzut-o! zise doamna Ipsilanti. Eram cu Bubi într-un bar unde vine destul de des ea. Bubi mai iese cîteodată și cu mine, nu e chiar în fiecare noapte la club, explică ea cu un zîmbet otrăvit adresat doamnei Mavromihali, care tresări dar nu izbuti să spuie nimic, căci cealaltă urmă: — Doamna Lupescu vine des, după cît se pare, la „Monte-Cristo”. Și cu o adevărată *garde du corps*...¹

— *Est-ce qu'il mérite d'être gardé tant que cela, son corps?* ² întrebă Elvira, rece de tot.

— E, dacă e al regelui... Ce vrei? răspunse doamna Ipsilanti.

— Dar măcar e bine făcută? întrebă cu un aer dezgustat doamna Mavromihali.

— A, nu e rău. *Bien en chair, vous savez* ³. Cernație frumoasă, de femeie cu părul roșu. Picioarele cam... spuse doamna Ipsilanti, apoi își aduse aminte că Alexandra Lascari le are destul de groase și zise:

— Cam... în fine, nu prea reușite. Dar agreabilă. Nu, nu e rău de loc.

— Și ce are? întrebă tot rece Elvira. Numai fizic?

— Ei, ce vrei să-l intereseze pe Vodă? Nu-l știi?

— Se pare că e un om foarte inteligent, foarte citit, spuse Elvira, și regretă îndată că vorbise, căci Elena Mavromihali îi zvîrli o privire iute, cercetătoare, iar Elvira nu știu să-și ferească ochii. Își dădu seama că i se citise în ochi interesul acela absorbit, aproape stupid, al omului care e preocupat adînc de ceva greu de mărturisit; privirea care trădează ideea fixă, pasiunea sau viciul. Apoi se consolă: „Ei și? N-are ce-mi face; și pe urmă, e prea proastă, n-o să ghicească”. Și vorbi despre altceva.

¹ Gardă personală.

² Oare merită trupul ei să fie chiar atît de păzit?

³ Durdulie, știți.

III

A doua zi, seara, cobora pe covorul roșu al scării care ducea la subsol, la barul „Monte-Cristo”. Portarul în uniformă cu fireturi închisese ușa; dispăruseră ușile cilindrice de sticlă, mașinile, trecătorii, firmele electrice albastre, roșii, verzi, care se aprindeau și se stingeau fără încetare. Aici era tăcere, ziduri mute în eternul calcio-vecchio de culoarea cafelei cu lapte. Lămpi moderne (crini de sticlă mată pe suporturi nichelate) făceau pete difuze de lumină aurie pe pereți. Se presimțea mai mult decît se auzea muzică de jaz. Elvira, care venea de la o recepție a ambasadei republicii Buenos-Ricos, însoțită de Giurgea-Roșcanu, zîmbea în gol, seducător și tainic. Încercase, încă de pe la optsprezece ani, mai multe zîmbete, și le studiasse cu un ochi critic. Pentru o împrejurare ca aceasta, se oprise la zîmbetul neadresat nimănui, dar menit oricui se află în apropiere; zîmbetul satisfăcut, cu genele plecate, care avea aerul de-a spune: „Vă ignorez pe toți, deși știu că sînteți aici și trec pe lîngă voi; uitați-vă la mine cum sînt; și nici măcar nu fac paradă, sînt discretă și rezervată, cum este orice cucoană mare; și nici nu vă puteți închipui: puteți bănuî, dar nu să vă închipuiți, ce știu eu, ce fac eu, ce am eu.” Secretul ațîțător, care-i face pe cei de față curioși, le excită dorința de-a se apropia de această femeie neagră cu ochi de gheață verde. Elvira purta o rochie de seară de un roșu adînc, purpuriu; mînele îi erau crăpate de la umeri la încheietura mîinii și lăsau să se întrevadă brațul palid; își vopsise unghiile în același roșu și purta la gît, la mînă și în păr, briliante, iar la deget un rubin aproape negru în care plutea o picătură de foc. Cobora, ținîndu-și poala rochiei, gest inutil, căci rochia, potrivit modei aceluia an, nu ajungea pînă la pămînt. Nu-l ținea la braț pe Giurgea-Roșcanu, care, în frac, monoclat, țeapăn și palid, părea mai crupier de cazinou decît oricînd. Deodată, pe cînd erau ei la mijlocul scării, ușa de jos se deschise, un domn în haină de seară ieși și ținu canatul la perete, ca să treacă două cucoane și trei bărbați. Elvira ridică genele și le coborî îndată. Cu oarecare efort, își păstră pe

buze surîsul satisfăcut și tainic, în vreme ce prima femeie urca. Era doamna Lupescu, elegantă, albă și trandafirie, cu un lănișor subțire de aur la piciorul stîng, la gleznă, sub ciorap. De braț cu dînsa era o cuconiță blondă, în urmă cei trei bărbați, pe care-i urmă cel ce deschisese ușa și care era Ionel Protopopiu, voinic, bine hrănit, spilcuit, cu mustața tăiată ca a regelui. Întreg grupul începu să urce rîzînd și vorbind, cînd deodată doamna Lupescu ridică ochii și zări perechea care cobora: femeia subțire și neagră, în rochia purpurie, și domnul sec și șters. Cînd erau la trei trepte depărtare una de alta, Elvira ridică genele și o măsură, mereu zîmbind, pe doamna Lupescu din cap pînă în picioare, apoi trecu. Doamna Lupescu simți ceva, o atenție, un gînd, o încordare cumplită în privirea aceea senină și verde, și răspunse cu o privire mirată și oarecum îngrijorată. Apoi se întoarse după cei doi, și văzu cum bărbații se salută cu domnul cu monoclu.

— Ionel, zise ea.

Ionel Protopopiu urcă mai repede; ceilalți își surîdeau.

— Ce femeie, domnule! zise unul din ei, apoi, observînd că doamna Lupescu îl văzuse, tuși încurcat și făcîndu-se deodată preocupat ca de ceva serios începu să le vorbească în șoaptă celorlalți doi. Nu era indicat să admiri altă femeie în prezența doamnei Lupescu; nu numai că nu era deosebit de politicos, dar nici măcar indicat; nici măcar prudent.

— Ionel, cine erau ăștia? Am văzut că-i salutai, spuse doamna Lupescu.

— Nu-l cunosc decît pe el, spuse Ionel Protopopiu, scuzîndu-se oarecum. E Giurgea-Roșcanu. Un avocat. Foarte monden, foarte răs-pîndit în lume, foarte salonard... Cretin, adăugă în concluzie Ionel Protopopiu.

— Da? Femeia era bine... spuse doamna Lupescu și continuă să urce scările. În curînd uită de necunoscuta în rochie purpurie.

Coborînd, Giurgea-Roșcanu murmură:

— Ai văzut-o pe cucoana aia? Era Madame Lupescu.

— Care? Nu, n-am fost atentă, spuse Elvira cu indiferență și intră în local.

IV

Nu trecuseră decît doar cîteva săptămîni cînd, într-o seară, domnul Titel Negruzzi plecă de la doamna Lupescu ca să-i facă o vizită Elvirei. Lucrurile se întîmplară în felul următor. Titel Negruzzi venise de la „Jockey Club“, unde jucase *chemin de fer*, la doamna Lupescu, nădăjduind să facă un pokerăș „ca să-și mai schimbe ideile“, spunea el. Titel Negruzzi era un om tînăr, de treizeci de ani abia trecuți, și care avea o sinecură la o mare instituție de credit. Nimeni nu-l văzuse la birou și foarte puțini la el acasă. Își petrecea ziua în bodegi și restaurante, la club, în vizite, și se întorcea tîrziu după miezul nopții, adesea chiar dimineața, în garsoniera unde-și dormea somnul agitat de cartofor, băutor de whisky și fumător de țigări de foi; apoi făcea o baie, se schimba și pleca iar, ca să se întoarcă seara să-și puie o cămașă scrobîtă și smochingul sau fracul cu care se întorcea acasă spre zori sau după răsăritul soarelui, beat, plin de voioșie și bunăvoință pentru toată lumea, și mergînd foarte țeapăn. Pentru numele și rudele lui (nu Negruzeștii din Moldova, coborîtori sau colaterali ai lui Constantin Negruzzi, ci o familie din Țara Românească, înrudită cu principii Ipsilanti, cu Lăscăreștii și Cozienii), pentru figura sa plăcută și veșnica-i bună dispoziție, era primit pretutindeni. În seara aceea, o găsisse pe doamna Lupescu în rochie de casă de catifea neagră cu hermină la gît, la mîneci și la poale.

— Ești ca o regină, spuse el, pe cînd se înclina. Îi sărută mîna, apoi se ridică: Și dè! Așa se și cuvine.

Doamna Lupescu îi pusese mîna pe umăr.

— Ia mai taci, ștregarule. Îi cunoști pe domnul Gherson și pe domnul Corfiotu? Pe Ionel îl cunoști, asta știiu... Domnul Lascari, domnul Vasilescu-Rîmnicești, domnul Negruzzi, urmă ea.

Titel Negruzzi salută pe rînd pe domnul Gherson, patronul unei mari uzine metalurgice din provincie, pe domnul Corfiotu, care avea tot o uzină, dar în București, pe Ionel Protopopiu, pe Cezar Lascari și

pe ministrul Vasilescu-Rîmnic. Gherson era scund, chel, cărunt pe tîmple și la ceafă, și cu obrazul plin de creșuri; semăna cu un maimușoi bătrîn și zîmbea ca dintr-o mare depărtare, ca de foarte de sus și cu oarecare mîhnire; părea că vrea să spună: „Nu faceți eforturi: tot nu mă convingeți. Știu, vai, prea bine: toți aveți coadă ca și mine. Sînteți maimuțe și voi. Pe mine se vede; dar voi sînteți la fel. Toți; cu toți animale. Nici un om. Animale. Și, mai precis, animale de cumpărat. Îmi pare rău, dar asta e. Și acum, hai să ne înțelegem asupra prețului.”

Domnul Corfiotu era sec, palid, stăpînit, rece. Dacă i s-ar fi transformat toate vinele și arterele în oțel, într-o rețea și o armătură de oțel, n-ar fi arătat mai puțin rigid. Nu cunoștea decît pofta nebună de-a avea puterea, de-a fi primul, cel mai bogat, cel mai tare. Chiar în clipa asta, era în duel cu domnul Gherson, pentru o comandă de tunuri a statului român. Șeful suprem al armatei era regele, și avea să iscălească comanda deasupra numelui ministrului de Război. Domnii Gherson și Corfiotu erau în vizită la doamna Lupescu. Îi trimisese ră flori. Acum, după sandvișuri cu icre negre și whisky voiau să facă un poker.

Cezar Lascari era codirector al băncii care urma să crediteze pentru import de materii prime firma cîștigătoare a duelului. Domnul Vasilescu-Rîmnic era ministru de Finanțe: el avea să semneze decizia de plată pentru tunuri. Ionel Protopopiu era secretarul regelui, confidentul său și omul la toate. Iar Titel Negruzzi, care nu știa despre ce era vorba, dar își dădu seama îndată, înțelese că el e figurantul inofensiv care dă aparența întîmplătoare și nevinovată a unei întîlniri prietenești. Vasilescu-Rîmnic, gras, cu obrajii atîrnînd în pungi de piele veștedă, cu cîteva fire de păr cănit pe chelia lividă, cu pungi vinete sub ochi, rîdea, jovial.

— Eu nu joc, nu, pardon...

— Nu joci jocuri de noroc? Dar politică faci? îl întrebă zîbind ironic și trist domnul Gherson.

— Ce, vrei să spui că politica e hazard? întrebă ministrul.

— Nimic nu e hazard, cînd calculezi bine, rosti rece, economic, cu glas puțin și fără intonație, domnul Corfiotu. Gherson rîse amabil.

— Chestia e să calculezi tot, spuse el cu îndoială.

— Trebuie să calculezi tot, răspunse Corfiotu, șters.

Gherson îl privi lung; cellalt, cu ochii plecați, cu mîinile lipite, nu se mișca.

— Ei, ce zici de puritanul ăsta? rîse Vasilescu-Rîmnic. Parcă e quaker sau prezbiterian.

Corfiotu zîmbi pal.

— Nu sînt... Joc jocuri de noroc...

— Totul e să știi să trișezi! spuse Titel Negruzzi, care băuse repede două pahare de whisky cu sifon (un sfert whisky, trei sferturi sifon). Uite, eu, la regiment, aveam un camarad care trișa ca un savant... Avea un cap, băiatul ăsta, nici nu vi-l pot descrie. Arhimede! Newton! Știa ce cărți ai, de ce ai aruncat, de ce ai mai cerut, de ce lici-tezi, într-un cuvînt, un geniu. De-aia, noi, cînd jucam cu el, îl puneam să-și suflece manșetele și să nu se atingă de cărți. Cînd venea la el să le facă, îl obligam să le paseze. Și nu i le dădeam nici să le taie! Domnilor și scumpă doamnă, trișa și cînd tăia! Dar îl înțarcasem complet; era obligat să-și joace cartea, și atît. Protesta, săracul: „Mă, ce mă credeți, mă? Să vă trișez pe voi? Înțeleg să ziceți de-ăilalți: pe-ăilalți îi trișez, ce să fac? Dar pe voi, prieteni... ei, nici așa!”

Titel Negruzzi rîdea. Rîdeau și ceilalți.

— „Pe-ăilalți, ce să fac? Îi tund. Dar pe voi...” repeta Titel Negruzzi.

— Ce zici, Corfiotule? întrebă Gherson. Totul e să trișezi bine, nu?

Corfiotu zîmbi de parc-ar fi mușcat într-o lămîie. Vasilescu-Rîmnic spuse:

— În politică ar fi bine să-i știi cărțile partenerului...

— Se pot afla, murmură Corfiotu.

Doamna Lupescu făcea un *écarté* cu Ionel Protopopiu, pe cînd cei patru domni, cu o mîină în buzunar și cu țigara în cealaltă, stăteau de vorbă.

Gherson ieși cel dintîi din cerc și se apropie de masa de joc.

— Pe noi nu ne primești, conîță?

— La *écarté*? întrebă ea.

— Mai aveți? De ce nu faci un joc mai sociabil?

— Vreți să facem un poker? întrebă cu indiferență doamna Lupescu.

Ceilalți voiau. Îl convinseră chiar și pe Vasilescu-Rîmnic. Cezar Lascari făcea o pasiență la bar. Ionel Protopopiu și Titel Negruzzi se așezară împreună pe o canapea, să stea de vorbă. Titel Negruzzi lăsă capul pe speteaza moale și adîncă a canapelei și se uită împrejur printre gene. Îi era somn: băuse prea mult. Încercă să studieze locul ca să-i treacă somnul. Covoare orientale. Tebrizuri, Șirazuri, un Hama-dan mare de un roșu stins, vechi, care-ți amintea de papuci de cadîne și tălpi goale de hadîmbi; lăzi de nuc vechi și stejar înnegrit, pe care se încolăceau frunze sculptate și *putti* grăsuți, și care erau vădit vechi, aduse de la Florența sau Roma, și un *vargueno* pe picioare răsucite, împodobit cu catifea tocită, roșie, și piele de Cordoba și balamale, zăvoare, lacăt, cizelate și aurite; totul stins, vechi, în culori potolite, aproape sumbru. „*Pas mal, pas mal pour une petite putain*”¹ – se gîndea Titel Negruzzi – uite ce poate face o mică cocotă bucureșteană: a învățat la repezeală să-și facă o casă discretă și somptuoasă, ca o cucoană adevărată. Mă așteptam la mobile de aluminiu, perdele de lamé, pat cu baldachin și un mic bar, ca la Max Auschnit, în genul filmelor americane. De unde o fi învățat bunul-gust? Că doar nu de la vodă... Ah! Am prins-o. Icoane pe pereți. Splendide, ce-i drept, enorme, cu o tonă de aur și argint pe ele, unele arhaice, dar ce-i trebuia chelului tichie de mărgăritar? Țoapa tot țoapă rămîne...”

— Te plictisești? întrebă Ionel Protopopiu.

— Eu? mormăi Titel Negruzzi.

— Voiai să joci?

— Cum să joc? spuse Titel Negruzzi. Vrei să joc poker cu papa Gherson și cu Corfiotu? Ce, mă iei drept Rotschild? Nu, monșer, eu sînt plevușcă, sînt decor... dar nu mă plictisesc de loc, te asigur. Nici n-aș avea cînd să mă plictisesc, fiindcă sînt invitat la Elvira Vorvoreanu. O știi?

— Nu, zise Ionel Protopopiu indiferent la auzul acestui nume care nu-i spunea nimic.

— N-o știi? Adevărat: ai stat mai mult la Paris. Fata coanei Elena Vorvoreanu, sora lui Șerbănică Lascari, tatăl lui Cezar. E vară bună și cu Cezar și cu Alexandra, și cu Romanò, puștiul, Șerban, și cu Augusta Hagibei... Cum n-o știi, domnule? L-a ținut pe idiotul de

¹ Nu-i rău, nu-i rău pentru o mică prostituată.

Ipsilanti, îl știi, Telescop, și a divorțat; a trăit și cu Niky Mavromihali; acum e colată cu imbecilul de Giurgea-Roșcanu.

— Cum? Cu Giurgea-Roșcanu? întrebă Ionel Protopopiu, devenit foarte atent. Una brună de tot cu niște ochi verzi și plină de bijuterii?

— Plină e puțin spus. Are cele mai frumoase bijuterii din Bucu-rești, cu excepția perlelor reginei, a smaragdelor brîncovenesti și a smaragdelor Ghiculeștilor. Nu știu, bineînțeles, cu ce e pavat oficiul în casă la Gherson și la Corfiotu; dar dacă facem o rezervă și aici, din tot restul, bijuteriile ei sînt cele mai remarcabile.

— Și ești invitat la ea astă-seară? Prezintă-mă o dată și pe mine, spuse Ionel Protopopiu zîmbind.

— Întîi să-ți spun cum e, poate că n-o să te intereseze, răspunse binevoitor și serviabil Titel Negruzzi.

Un fecior veni fără zgomot și se aplecă să-i șoptească ceva lui Ionel Protopopiu. Acesta se ridică iute și ieși; peste o secundă se-n-toarse și se duse la doamna Lupescu.

— Domniță, te caută cineva la telefon.

Ea ridică ochii; el dădu din cap, zîmbind. Doamna Lupescu se scu-lă și puse cărțile pe masă cu fața în jos.

— Iertați-mă; mă-ntorc îndată, Titel, ține-mi dumneata locul, vrei?

— Da, cum nu, spuse el cu obișnuitul său calm indiferent. Se așe-ză, luă cărțile și le privi, apoi întrebă: – Cine vorbește?

— Eu am oferit miza, spuse domnul Gherson și arată doi napo-leoni pe postavul verde.

Titel Negruzzi luă dintr-un morman de piese de aur șase bucăți și le aruncă pe masă. Domnul Corfiotu aruncă douăsprezece. Gherson plăti. Titel puse optsprezece. Cei doi plătiră. Vasilescu-Rîmnic se retrăsese din litație.

— Chintă de as, spuse Titel Negruzzi.

Gherson aruncă pe masă o chintă de damă, iar Corfiotu trei ași. Gherson se uită la cărțile lui Titel cu un surîs ostentiv. Erau patru pici.

— Chinta dumată e aproape regală.

— Dacă era doamna în locul meu, chinta era cu siguranță regală, spuse Titel Negruzzi bine dispus și cu pleoapele căzîndu-i peste ochi de somnoroși ce era.

Ceilalți nu părăură că au auzit.

— Fă cărțile, domnule Negruzzi, spuse Vasilescu-Rîmnic.

Peste un sfert de oră, doamna Lupescu se întoarse și-l văzu pe Titel Negruzzi că fumează un trabuc și vorbește încântat, cu ochii strălucitori.

— A, nu știam că sînteți mazete; de-acum înainte joc numai cu mari oameni de afaceri; viitorul mi-e asigurat.

— Nu sîntem mazete, spuse Gherson, bonom. N-avem carte. Uite, Excelența are carte și cîștigă.

Și-l arătă pe Vasilescu-Rîmnic, cu un teanc de bancnote și un maldăr de napoleoni în față.

— Fleac! *C'est moi le veinard!*¹ exclamă Titel Negruzzi, care adunase într-adevăr în fața sa hîrtii și poli de aur de nu mai știa cum să nu-i cadă pe covor.

— Ei, a mers? spuse doamna Lupescu.

Titel Negruzzi se uită la ea cu o admirație voită.

— Cum strălucești! Semeni cu florile alea, cucoană, să mor eu dacă nu. Știu cine era la telefon: *quelqu'un qui vous aime*², se vede după ten, după ochi... Poftim.

Și se ridică, cedîndu-i locul. Din obișnuință de cartofor, mașinal strîngea spre el banii cu mîna. Cu un zîmbet crispat, doamna Lupescu zise:

— Să împărțim, Titel... frățește!

Titel Negruzzi tresări și se dezmetici. Dintr-o privire, mai mult fără privire, mai mult simțind decît văzînd, cuprinse tot: domnul Gherson, blajin, maimuțoi, bătrîn și trist. Corfiotu, mut, rece, cu ochii în gol; ministrul transpirat de cîștig, și aici, muntele de bancnote și de aur. „N-avem carte, nu sîntem mazete.“ „Totul e să trișezi bine.“ Ce metodă mai elegantă ca să mituiești pe cineva, decît să-l faci să-ți ia banii la cărți?

— A, nu, cucoană, protestă prompt Titel Negruzzi. Pardon. Cartea a fost a dumatăle, locul al dumatăle, norocul al dumatăle. Eu am fost aici un simplu figurant.

Doamna Lupescu se înșenină. Insistă, cu un zîmbet dulce, care-i făcea o ușoară și plăcută dublă bărbie, grăsuță și senzuală.

— Nu, Titel. Pe din două. Frățește.

— *Jamais de la vie!*¹ Ce, să fur banii cîștigați de dumneata... de cartea dumatăle? spuse ferm Titel Negruzzi.

Se mai împotrivi un minut, apoi, cînd doamna Lupescu renunță, își luă rămas bun. Stăpîna casei îi surise cald, cu simpatie. Îi era recunoscătoare pentru tactul lui. Dacă ar fi acceptat cei cîteva sute de mii de lei care erau jumătate din cîștigul ultimelor poturi, doamna Lupescu nu l-ar mai fi primit niciodată. Bătrînul Gherson îi strînsese mîna lui Titel Negruzzi binevoitor, părintește, de parcă ar fi vrut să-i spună: „Ești un tînăr cimpanzeu îndeminatic; o să-ți meargă bine; îmi plac maimuțoi care știu să sară ușor din cracă în cracă“. Corfiotu, rece, absent, concentrat asupra problemei pe care-o avea de rezolvat, cucerirea comenzii de tunuri, îi dădu mîna lui Titel Negruzzi fără să-l vadă. Vasilescu-Rîmnic îl bătu pe umeri și exclamă cu glas mare și gest larg:

— Tinere!...

De tulburare, din pricina cîștigului, era pe punctul să-i ție un discurs; dar își luă seama și înghiți cuvîntarea; încheie brusc:

— Bună seara, tinere!

Asta, rostit cu prea multă emfază, care-i rămăsese încă din avîntul reprimat.

La bar, Cezar Lascari se îmbătase de unul singur. Îl salută grav pe Titel Negruzzi, care-i pufni de rîs în nas și ieși, spunîndu-i lui Ionel Protopopiu:

— Pe ăsta se vede bine că e în serviciu. Tu pari că te amuzi cu adevărat, dar el, săracul...

— Hai sictir, că vorbești prostii, spuse Ionel Protopopiu, fără să-și poată opri un zîmbet. Ascultă – murmură el – nu uiți! Mă prezinți!

După plecarea lui Titel Negruzzi, tîrziu, doamna Lupescu întrebă:

— Unde s-a dus Titel? De ce n-a rămas?

— Avea o vizită de făcut...

— Nu știi la cine?

— Nu, n-am idee, spuse Ionel Protopopiu. Poate se ducea îndărăt la club. N-am idee.

¹Niciodată!

¹Eu sînt norocosul!

²Cineva care vă iubește.

V

Un domn în smoching, cu mâinile în buzunare, cu melonul negru pe ceafă, care umblă pe trotuar fluierînd ușor și uneori lovindu-se de trecători fără să vrea: Titel Negruzzi se ducea la masă la Elvira Vorvoreanu. De cînd se despărțise de soțul ei și de cînd îi murise mama, Elvira se mutase într-un apartament, într-una din noile clădiri de beton care începuseră să apară în București în anii aceia. Titel Negruzzi intră în holul pardosit cu marmură albă și neagră dar foarte strîmt, nu răspunse portarului care-l întrebase unde merge și împinse cu cotul ușa liftului, fără să scoată mâinile din buzunare.

Dar cum intră în vestibulul apartamentului, își scoase mâinile din buzunare și-i dădu cameristei Elvirei pălăria, azvîrlind împrejur o privire discretă dar care cuprinse totul. Mobile vechi, Biedermeyer, din lemn de culoarea mierei, și anume toate felurile de miere: de salcîm, galbenă-cenușie, stinsă, de tei, aurie, de brad, roșiatică, miere veche, întunecată. Un mare tabernacol în fața lui, larg, adînc, masiv, cu fațada ondulată, împodobită cu bronzuri și marchetărie, îi oprise ochii tocmai cînd ducea mîna la pălărie; scoțîndu-și-o, salută această mobilă gravă, somptuoasă și solemnă. După ce salută tabernacolul, Titel Negruzzi se privi o clipă într-o oglindă venețiană încadrată în întortocheate flăcări de cristal, trecu pe sub un lustru de culoarea topazului și intră, între vestibul și salon, într-o odaie cu cîteva fotolii de mătase ca gușa porumbelului, o comodă pîntecoasă acoperită de trandafirii marchetăriei din lemn din insulele tropicelor și lămpi făcute din vase de Sèvres pictate de penelul delicat al lui Poitevin. Pe ușa dublă, larg deschisă, a salonului, zări pe Giurgea-Roșcanu, pe Niculae Prodan, ziaristul, pe Bubi Ipsilanti, numai bărbați în haine de seară, care stăteau de vorbă în picioare. Dar nu-i zări decît o clipă, căci rămase cu ochii pironiți la stăpîna casei, care venea spre el cu mîna întinsă și zîbind.

— Trebuia să-ți faci mult mai demult prima vizită, domnule Negruzzi, spuse ea și se-ntoarse către salon, invitîndu-l astfel să înainteze și el într-acolo.

Titel Negruzzi se execută ca în vis. Căci apariția Elvirei îl zguduise, risipindu-i amețala. Tunsă băiețește, abia fardată, ca să nu-și schimbe culoarea măslinie-pală a feței, care la lumina aceasta căpăta o albeață albastrie, Elvira avea ochi prelungi și verzi, o gură bine desenată cu creionul de fard (nu se putea ști cum e în realitate) și gîtul fin, cu o gropiță albastrie la bază, îi ieșea din gulerul întunecat al unei pijamale de voal. N-avea altceva pe ea decît pijamaua de voal *bleu-de-nuit*, cu nasturi de cristal, și multe brățări vechi la amîndouă mîinile. Pijamaua se lipsea de formele trupului ei încă zvelt și îi arăta sîinii ca și cum ar fi fost dezbrăcată. Titel Negruzzi intră în salon și-i salută pe ceilalți musafiri, simțind că-i vine mereu să se uite la gazdă; dar buna-creștere îl făcea să se stăpînească. Ceilalți vorbeau silit, absent, rîzînd nevos și neîndrăznind să coboare ochii de la nivelul feței Elvirei, ca să nu pară grosolani printr-o privire fixată pe sîinii care-și arătau vîrfurile prin mătasea subțire, sau spre pîntecul la fel de reliefat. Voiau să fie eleganți, blazați, bine-crescuți, și se congestionau de încordare, între ațîțarea animalică și obligația de-a o ascunde. În salon și la masă, domni aceeași tensiune, aceeași jenă care ascundea vorbele groase abia stăpînite, gîndurile obscene și dorința brutală, latentă; dar Elvira prezida cu nevinovăție, cu o politețe ușoară și firească, ca și cum totul ar fi fost cum nu se poate mai normal. Feciorul care turna vinul nu umplea prea des paharele, și, la sfîrșit, în salon, se servi numai o dată coniac; musafirii nu avură deci nici măcar pretextul băuturii ca să-și dea drumul cît de cît; totul se petrecea cum nu se poate mai corect; nu exista decît un singur lucru scandalos și acela trebuia ignorat.

— Monșer, putea să fie și goală! exclama, a doua zi, în bar, la „Salonul Roșu“, Titel Negruzzi, bătîndu-l pe genunchi pe Ionel Protopopiu. Înțelegi? Putea să fie și goală! Aranjase în așa fel lucrurile, încît ne obliga să ne facem că nu observăm nimic, că totul ni se pare natural și că la mama acasă bunicile noastre apăreau totdeauna la masă în pielea goală. Ne-a ales anume, parșiva; știa pe cine invită. Giurgea-Roșcanu era speriat, dar zdrobit de admirație, *totalement épaté*, ăllaltul, snob cum e, era încîntat că participă la dineul cel mai

original din București, Bubi Ipsilanti, pe care de obicei în materie de femei nu-l interesează decât damele de pe cărțile de joc, era excitat la culme, dar e prea bine-crescut ca să crîcnească, în fine, ce să-ți spun, am fost mai decenți decât altă dată, cînd cucoanele sînt îmbrăcate! Ce femeie, domnule! Ce femeie! Știi ce ne-a făcut? Ce-i faci calului să se cabreze: bagi pîntenii-n el, și tragi de frîu. Înțelegi? Apeși pe accelerator, și pui frîna! Dar trebuie să știi să te ții pe cal, că dacă se cabrează și te trîntește jos... Ori ea, monșer, ca s-o trîntești jos... E teribilă! Teribilă!

— Și, va să zică... v-ați cabrat? întrebă Ionel Protopopiu, zîmbind.

— Da, dar n-am putut-o trînti! rîse Titel Negruzzi care adăugă, visător, uitîndu-se în pahar: teribilă e...

— Și e chiar așa de bine făcută? întrebă Ionel Protopopiu, cu ochii lucitori.

— *Comme une jeune fille!*¹ exclamă Titel Negruzzi, și începu să-i descrie cu detalii fizicul Elvirei.

Ionel Protopopiu rămase gînditor. Apoi întrebă:

— Și... e facilă?

Titel Negruzzi se uită fix la el. Oarecum jenat, fără să știe de ce, Ionel Protopopiu murmură:

— Așa pare, din cîte spui... și pe urmă, să se culce cu imbecilul ăla...

— Facilă? izbucni Titel Negruzzi. E teribilă, monșer! Dacă vrea, se culcă cu mine; dacă vrea, cu tine; dacă nu vrea, poți să-i oferi un milion de lei, și degeaba! Nu, domnule: e o femeie care face ce vrea!

— Și ce anume vrea? întrebă Ionel Protopopiu.

Titel Negruzzi dădu din umeri:

— P... mă-si! De unde vrei să știi?

— Aș vrea s-o cunosc, murmură Ionel Protopopiu, după o tăcere.

— Să încerc s-o am eu întîi, și dacă nu merge, te prezint, zise Titel Negruzzi.

— Mulțumesc! Mă crezi un rival atît de primejdios? întrebă Ionel Protopopiu.

Cellalt nu răspunse, ci-și bău whisky-ul și repetă:

— Să încerc eu întîi, și pe urmă ți-o pascz.

¹ Ca o fată tînără!

VI

În planul de bătălie al Elvirei, apropierea de rege putea să se facă pe două căi; dacă una nu se arăta folositoare, rămînea cealaltă; era posibil să ajungă la rege pe amîndouă; era exclus ca amîndouă să-i fie închise. Cele două căi erau Ionel Protopopiu și regina-mamă Maria. Elvira pornise pe amîndouă în același timp, cu energia sălbatică al cărei izvor întunecat era spaima, anxietatea îngrozită pe care le simțise în cele cîteva luni de după moartea mamei-si. „N-am făcut nimic, repeta bolnava în agonie. N-am făcut nimic. Degeaba. Degeaba am făcut tot ce-am făcut. N-a ieșit nimic. Nimic. Nimic. Rahat.“ Și bătrîna murise repetînd cu o amărăciune totală, cu acea lipsă abisală de bucurie, de satisfacție și de speranță, pe care teologia creștină o atribuie diavolilor, dar care se întîlnește în realitate la anumiți oameni în anumite momente ale vieții (căci paradisul și infernul sînt societatea omenească, iar îngerii, căzuți sau nu, simboluri ale tendințelor omenești), murise repetînd cu o strîmbătură urîtă, de dezgust: „Rahat, rahat, rahat“.

Și acuma bătrîna putrezea în pămînt. Uneori, în nopți de insomnie, Elvira își închipuia cu o atracție bolnavă fazele descompunerii acelui trup mort. „O mai fi carne pe oase?“ se întreba ea și vedea cu ochii minții niște piftii ce se topeau în pămîntul negru și gras, și oasele ce ieșeau din putregaiuri, oase galbene, umede și moi ca lemnul putred. Oase putrezite în pămînt, asta era mamei-sa. Totul degeaba. Tot ce făcuse – „rahata“.

După moartea ei, Elvira trăise luni de zile retrasă, cîntărindu-și viața și privind în față perspectivele ca și viața ei să ajungă la același bilanț ca și al mamei-si. Turba de ciudă și de furie, singură în casa mare și goală pe care o vînduse apoi. Nu putea să accepte bilanțul. „Sînt încă tînără; sînt frumoasă; sînt eu“, se gîndea ea. Dar nu găsea cum, ce să facă, ca să scape de senzația inutilității, a falimentului, a neantului. De aceea, cînd îi venise ideea, în mașina lui Giurgea-Roșcanu, se tulburase o clipă atît de tare încît făcu acel gest, împotriva

obiceiurilor și politeței. Și acuma, cu atât mai energică cu cât ieșise dintr-o mai cumplită strângere de inimă, făcea vizite, primea, îl sleia pe Giurgea-Roșcanu, și o atacase pe doamna Theodoru-Kostaki, fiică a unui mareșal al palatului și ea însăși doamnă de onoare a reginei Maria. Atacul se desfășurase în trei etape. Întîi, Elvira se dusesese la Șerban Lascari, unchiul ei, într-o zi cînd știa de la Alexandra, nora lui Șerban, că o găsește acolo pe doamna Theodoru-Kostaki. Aici fusese amabilă cu această femeie căruntă, bună la suflet și nu prea inteligentă, și se ocupase aproape numai de ea, povestindu-i noutăți, amuzînd-o, făcîndu-i complimente despre recepțiile și salonul ei, care era cel mai distins din București, cu atîta gust, atîta simplitate, o asemenea perfecție în lipsa de ostentație și *veux-je-ne-peux*¹, în alegerea oamenilor, în atmosfera fiecărui moment etc... Bătrîna doamnă de onoare, deși pricepuse că Elvira, care mai fusese pe la ea, cerșește o invitație, nu se putuse împiedica să simtă plăcere la lingușirile Elvirei, și n-avea de ce să-i refuze invitația, așa că o pofti pentru joia următoare, cînd se făcea muzică. N-auzise nimic despre dineul unde Elvira primise musafirii în pijama, căci n-ar mai fi admis-o niciodată la ea în casă, dar bărbații care participaseră tăceau, ca să nu-și strice șansele unei a doua seri asemănătoare la Elvira, căci soțiile le-ar fi interzis definitiv orice relații cu ea, așa că îndrăzneala scandaloasă a Elvirei se apăruse prin propria ei enormitate.

A doua etapă fusese după-amiaza de muzică la doamna Theodoru-Kostaki, unde Elvira venise înarmată cu cele mai verzi și adînci priviri, cu cele mai fine și lungi mîini măslinii, în rochie de mătase gri și pardesiu de mătase gri căptușit cu mătase verde ca otrava, pantofi de același verde, mănuși gri, un singur smaragd mare atîrnat de gît și smaragde la urechi și la mînă; dar pe altă parte rece, abia vorbind, mereu pe lîngă doamna Theodoru-Kostaki și evitînd orice conversație mai prelungită cu bărbații care erau acolo. Fu invitată și a doua și a treia oară; doamna Theodoru-Kostaki era încîntată de ea: „N-o cunoșteam bine, și n-o apreciam la adevărata ei valoare“, spunea ea; și nimeni n-avea nimic de zis împotriva, căci discreția Elvirei nu dăduse niciodată loc la vreun scandal pînă atunci; iar istoria cu recepția în pijama, care avea să fie cunoscută de tot Bucureștiul, circula

¹ Aș vrea și nu mă țin puterile.

deocămdata numai într-un cerc de bărbați. Într-o zi, bătrîna Theodoru-Kostaki, cînd Elvira își lua rămas bun, îi șopti:

— *Ne prenez aucun engagement pour après-de-main soir: je vous attends; S. M. la Reine-mère arrivera vers onze heures*¹.

Elvira nu spuse nimic, dar o sărută pe amîndoi obraji pe bătrîna doamnă pudrată, cu părul pudrat ca al unui lacheu, țeapănă și de o răceală oficială. Bătrîna nici nu păru că a observat, ba chiar deveni și mai rece, dar o urmări o clipă pe Elvira, cu o privire ușor înduioșată. „Ce fată bună – se gîndea ea – atîta firesc, *tellement primesautière*“².

Casa doamnei Theodoru-Kostaki era făcută pentru recepții. Jos, vestibulul, odăile lungi și înguste, pline de cuiere cu pălării și bas-toane, iarna încărcate cu paltoane și blănuri; aici, într-o lumină săracă față de a lustrelor de sus, se mișcau fără zgomot cîțiva lachei. Sus, bărbați și femei în haine de seară umpleau salonul pardosit cu lespezi de marmură și mobilat *à la française*, cu gheridoane, scrinuri lipite de perete, multe fotolii mici, aplicate cu lumînări pe pereții lambricați și vopsiți în acel alb-cenușiu-verzui, cu fire de aur, al atîtor saloane de sub ultimii doi Ludovici. Un domn mic și pipernicit, cu un rînjat fixat pe față de dinții crescuți în dezordine, cînta la pian, și lîngă el, un bărbat brun, cu ochi orientali și profilul prelung, cu nasul drept pornit de-a dreptul din linia frunții ca la un prinț de pe o miniatură persană, cînta din flaut o bucată scurtă de Francoeur. Deodată, flautul se opri brusc, pianul tăcu; flautistul se uită spre intrarea salonului, pianistul se ridică și se întoarse, toată lumea așezată pe fotolii se ridică de asemenea. Jos, la poartă, se oprise o mașină; coborîseră cîțiva ofițeri de la poliție care barau trotuarul și rugau pe trecători să meargă pe cealaltă parte; apoi o a doua mașină: din aceasta coborîseră trei cucoane; și încă una, din care se dăduseră jos altele trei; și acuma regina urca scările, urmată de cinci doamne de onoare. Doamna Theodoru-Kostaki o primi în capul scării și-i făcu o mică reverență greoaie, de femeie bătrînă, apoi, la o jumătate de pas în urma reginei și la stînga ei, o conduse spre salonul cel mic. Se făcu loc jos pe mijloc; bărbații se înclinau, cucoanele se cufundau în reverențe. Mare, cam voinică pe mijloc, cu pieptul larg, alb-trandafiriu, decoltat foarte

¹ Nu te duce nicăieri poimîine seara: te aștept; maiestatea sa regina-mamă va veni la orele unsprezece.

² Atît de spontană.

jos și încadrat cu un fir de muselină pe toată ogiva răsturnată a decofetului încărcat cu un *sautoir*¹ de perle, purtându-și sus nasul ușor arcuit, profilul pur și gâtul ridicat recent de un chirurg parizian, regina, în rochie de mătase violetă cu trenă, pe umeri cu o capă de lamé căptușită cu vizon, trecu aruncînd împrejur o privire indiferentă a ochilor ei violeti și un zîmbet de trufie sătulă, și străbătu salonul. Din spate, cei care se ridicau din plecăciuni și reverențe îi vedeau statura puternică, închisă în mantia de lamé ca într-o armură de argint, ca un costum de operă wagneriană. Doamna Theodoru-Kostaki o conduse în salonașul din stînga unde aștepta un fotoliu cu speteaza înaltă, înconjurat de taburete, de pufuri și de mici fotolii *crapaud*. Regina se așeză îndată (prefera să șadă ca să nu se observe cît de groase și de grele i s-au făcut picioarele și-așa prea scurte, și talia), lăsă să-i cadă capa de pe umeri, și la o privire a ei se așezară și doamnele de onoare; începu să stea de vorbă cu ele despre nimicuri, în vreme ce făcea un lucru de mîină, pentru care-și scosese iglițele și firele dintr-o sacoșă mare. Vorbea englezește, și uneori franțuzește cu accent englezesc. Ascultase un concert unde se executase cunoscuta bucată a lui Honegger, *Pacific 203*, remarcabilă prin armonia imitativă care încearcă să evoce o locomotivă.

— *Oh, moi, vous savez, pour entendre une locomotive, je préfère aller à la gare*², zicea regina, rîzînd, cu un gest al mîinii ei prea mari.

În vremea aceasta, începuse munca doamnei Theodoru-Kostaki. Dintre invitații care ședau în fotolii sau stăteau rezemați de marmura căminului în salon și dintre cei din jurul bufetului din sufragerie, alegea cîte unul, îl scotea din grup, cu un zîmbet, și-l conducea la regină; cel mai adesea femei; dar și pe Alexandru Vilsan, poet și romancier care, după părerea doamnei Theodoru-Kostaki, spre deosebire de mulți confracți ai lui, nu spărgea nimic, nu era mut și în schimb era politicos, fără să fie familiar; sau pe flautistul cel cu profilul persan; și pe Valentin Mavromihali, care se întorsese de curînd dintr-o călătorie în India. Doamna Theodoru-Kostaki încerca să-i aducă reginei oameni care s-o amuze. Cel invitat se mai înclina o dată dacă era bărbat, sau făcea încă o reverență, dacă era femeie; apoi

¹ Colan lung.

² Știi, eu, dacă e vorba să aud o locomotivă, prefer să mă duc la gară.

încerca să păstreze o atitudine cît mai firească și mai nesilită stînd în picioare, într-o postură respectuoasă dar degajată, și schimbînd cîteva cuvinte, dar fără să puie niciodată o întrebare reginei. Apoi regina zîmbea amabil, întorcea capul spre doamna de onoare din dreapta ei, ca să-i spuie ceva. În clipa asta, doamna Theodoru-Kostaki sosise cu altcineva, și fericitul interlocutor de adineauri al reginei se retrăgea discret și de-a-ndaratelea. Totul se desfășura ca un balet foarte lent și era într-adevăr o manifestare a acelei străvechi arte care se numește ceremonialul sau eticheta.

Elvira asculta muzica, la sosirea reginei. Cînd aceasta trecu, se ridică și făcu o reverență, cu capul sus. Avea o rochie de *moire*, galbenă, încinsă cu o mare eșarfă de *moire* neagră; tira după ea o trenă, iar pe decolteul ei brun și pal, purta un colier de smaragde. I se păru că privirea ochilor violeti ca două scînteie electrice s-a oprit o clipă asupra ei. Așteptă, concentrată, hotărîtă, strîngîndu-și toată energia și inteligența pentru clipa care avea să urmeze. În sfîrșit, o zări pe doamna Theodoru-Kostaki că se apropie și-i zîmbește. Se ridică și o urmă. Ajunsă în fața reginei, se cufundă într-o mare și măsurată și adîncă reverență. Își aducea aminte de bunica mamei ei, Sofia von Bodman, care o puneă să mănînce la masă acasă cu mînușile lungi, ca să se învețe, și care, cînd Elvira se întorcea în vacanțe, o puneă să-i facă reverențe; apoi de prezentări la Schönbrunn și la Hofburg, și de zîmbetul aprobator al tînărului șambelan imperial conte Hoyos; ear exact aceeași reverență cu care smulgea priviri aprobatoare la Stuttgart sau München sau Dresda, la un *cercle* al unei reci și palide și triste regine sau ducese provinciale; era întocmai reverența de acum. „Merçi, mamă-mare“, se gîndea Elvira. Exact aceeași reverență: nu ținîndu-și rochia cu vîrfurile degetelor, în chip banal; ci cu brațele subțiri îmbrăcate în mînuși lungi negre, culcate moale pe faldurile laterale ale rochiei, și cu palmele întredeschise, grațios și moale și fără putere; cu bustul abia înclinat, dar capul drept, cu fața oferită; și cu un zîmbet ușor, și ochii mari deschiși și adînci; o reverență măreață și languroasă, gravă și dulce. La fel ca acuma optsprezece și douăzeci de ani, la Hofburg și la Potsdam și la Paris la contesa Pourtalès; dar atunci cu siguranța și încrederea tuturor victoriilor ce aveau să urmeze – și care nu veniseră, sau se arătasera deșarte; iar acum, cu ciuda turbată a dezastrului

în suflet, cu conștiința crețurilor subțiri de lângă gură și ochi, cu frica de înfrângere, care dacă va fi va fi, și cea din urmă, cea definitivă. Se lăsa cu un genunchi la pământ, în rochia galbenă care foșni, jucându-și apele lucitoare în cute mari, țepene. Regina îi făcu semn să se așeze într-un fotoliu lângă ea. Doamnele de onoare se priviră: Vorvoreanca avea un succes enorm astă-seară! Cum făcuse?

— Ce frumoasă ești, scumpă doamnă, zise pe franțuzește regina. Ca o figurină de Tanagra... Ai o frumusețe bizantină, foarte rară în restul Europei...

— Unde se află Maiestatea Voastră, orice altă frumusețe e în eclipsă, spuse Elvira și rîse cu gura roșie și dinții strălucitori.

Regina o privea critic și apreciator. Părea gînditoare.

— Îmi pare bine că te cunosc. Doresc să te mai văd, urmă regina.

Elvira simți că-i bate inima de cîteva ori tare. Zîmbi, topită, cu ochii deveniți dintr-o dată luminoși. Murmură:

— Nu voi uita niciodată ziua cînd i-am fost prezentată unei mari regine, mamă a unui mare rege.

Întorsese foarte bine fraza asta: *A une grande reine, mère d'un grand roi*. Regina se uită curios la ea.

— *Ah, vous trouvez mon fils un grand roi?*¹ întrebă ea, pe jumătate măgulită, pe jumătate ironic.

— Are totul ca să devină un mare rege, murmură Elvira. Familia, mama, inteligența... Cred că peste cîțiva ani, Maiestatea Sa va fi unul din cei mai admirați capi de stat din Europa... mai ales dacă se înconjoară de oameni care să-l servească așa cum se cuvine...

D'hommes qui le servent dignement. Așa venea pe franțuzește. Bărbați care să-l servească bine. Regina o privi în ochi și spuse:

— *Et des femmes qui l'aiment d'un amour clairvoyant*.²

Elvira rămase cu ochii pironiți în ai reginei, de jos în sus, cu o expresie de adorație.

— *De telles femmes devront se guider uniquement sur les conseils de Votre Majesté*³ rosti ea din vîrfurile buzelor, ca să n-o audă doamnele de onoare.

¹ A, îl găsești pe fiul meu un mare rege?

² Și de femei care să-l iubească cu o dragoste clarvăzătoare.

³ Astfel de femei vor trebui să se călăuzească numai după sfaturile maiestății voastre.

Regina îi zîmbi și repetă:

— Sper că vă voi mai vedea, scumpă doamnă.

Elvira alunecă din fotoliu și se lăsa într-un genunchi cu rochia de jur împrejur și îi zîmbi cu adorație slugarnică și pasionată. Regina dădu din cap și se întoarse spre doamnele de onoare:

— *Comme elle est charmante*¹, spuse ea, pe cînd Elvira se retrăgea, cu capul sus, simțind privirile de curiozitate și de invidie care o înțepau din toate colțurile. Se duse să bea un pahar de apă: își făcea vînt cu evantaiul. Cineva de lângă ea, un bărbat, îi spunea ceva. Ea nu-i răspunse ci rîse alintat:

— Vai, ce foame mi-e!

Ca să-l puie s-o servească și deci să tacă pentru un moment, s-o lase să se gîndească. Victorie! Victorie! Regina voia să-i procure o metresă lui fiu-său, care să fie o creatură a ei și prin care să-l domine ea. O detesta pe doamna Lupescu. Avea s-o împingă pe Elvira din răsputeri în brațele regelui, iar după aceea, Elvira n-avea decît să se conducă după propriul ei cap și interes, nu al reginei. Să ajungă numai acolo; pe urmă, știa ea ce să facă. Și cu altele încercase regina meseria de codoașă a fiului ei, dar nu se știa de ce nu izbutise pînă atunci. „Nu face nimic, eu am să izbutesc!“ se gîdea Elvira făcîndu-și vînt cu evantaiul, repede-repede.

Peste două sau trei săptămîni, regele, așezat la biroul său, citea lista invitațiilor la dejun pentru a doua zi; Ionel Protopopiu stătea în picioare lângă el.

— Elvira Vorvoreanu? întrebă regele. Cine mă-sa mai e și asta?

Regele și mai ales fratele său, prințul Nicolae, vorbeau românește ca haimanalele din lumpenproletariatul bucureștean, iar asta le dădea nu se știe ce josnică satisfacție.

— E cerută de maiestatea sa regina-mamă, murmură Ionel Protopopiu.

— O bag în mă-sa, zise regele. Maiestatea sa regina-mamă vrea să-mi coleze curvele ei, mersi, le am pe ale mele. Și n-am nevoie să mi se suie mama în cap. Să n-o mai văd pe curva asta niciodată pe vreo listă de invitați.

¹ Cît e de încîntătoare!

Luă un creion și șterse de pe listă numele Elvirei. Apoi ridică ochii bulbucăți, albaștri ca ochii de gîscan, și-l întrebă pe Ionel Protopopiu:

— O cunoști? Cum e?

— N-o cunosc... Se pare că e o femeie destul de frumoasă, spuse rece Ionel Protopopiu.

— Dă-o-n p... mă-si, repetă regele și trecu la numele următor.

Peste alte două sau trei săptămîni, regina insistă și-i vorbi chiar regelui despre Elvira, dar cînd văzu figura glacială pe care și-o compune fiu-său, își dădu seama că e în zadar. Ionel Protopopiu nu-i spuse, bineînțeles, nimica regelui despre Elvira, căci se temea de acest rival posibil cum se temea de el, Ionel, Titel Negruzzi. Acesta din urmă, însă, renunță să-i facă Elvirei curte: era evident că Elvira nu vrea o aventură cu el. Astfel că, într-o zi cînd pierduse mult la cărți, îi ceru lui Ionel Protopopiu o sumă foarte mare cu împrumut, hotărît de altfel să nu i-o dea niciodată îndărăt, și a doua sau a treia zi îl prezentă Elvirei. La începutul toamnei, Elvira trăia și cu Giurgea-Roșcanu și cu Ionel Protopopiu. Adesea, în momentele de repaos, în pat, îl întreba pe Ionel Protopopiu cum e regele, ce face, detalii mărunte din viața lui. Ionel Protopopiu, amețit de patimă pentru ea, simțea că i se strînge inima și răspundea în silă. Nu voia să admită că pe Elvira de fapt regele o interesa, deși era evident. El era singurul om care știa despre asta; și nu făcea nimic, nu voia să priceapă.

În acel sfîrșit de vară și început de toamnă, Elvira înțelese din atitudinea reginei-mame, și din întîrzierea invitației la palat, că s-a întîmplat acolo ceva care a barat calea aceasta. Nu-i mai rămînea decît Ionel Protopopiu, care se îndrăgostise de ea și nu voia să priceapă ce-i cere ea, sau, mai bine zis, se făcea că nu pricepe fiindcă nu voia să-i împlinească dorința. „Și atunci? se întreba ea, singură, noaptea, — în nopțile cînd era singură. Am să rămîn cu el? Nu-mi trebuie. Și dacă nu vrea să facă ce-i cer, *de toute manière, je perds tout*¹. Strîngea din dinți. Da, posibilitatea asta era foarte reală... foarte prezentă. Da, da... Ei, și? Cu capul înainte! Să-l zgîlțuim un pic pe domnul Protopopiu, să vedem ce dă asta.”

Într-o seară, îi dădu un telefon:

¹ Oricum, pierd totul.

— Nu veni astă-seară, am o migrenă.

Sec, evidentă minciună care nici măcar nu vrea să se ascundă. A doua zi și a treia, nu răspunse la telefon. Nu răspunse nici la bilete. Ionel Protopopiu se informă despre casele unde face ea vizite și o întîlni în vizită la Șerban Lascari; căută ocazia să-i șoptească:

— De ce?

— Nu mă mai interesează, murmură ea sec și reveni spre grupul de musafiri din salonul cel mare și vechi cu mobilele aurite și în tapiserie de Gobelin și Aubusson, care se tăia de trecerea vremii. Ionel Protopopiu îi ceru totuși o întîlnire și ea i-o acordă în silă.

La ea acasă, îi căzu în genunchi, apoi o strînse în brațe, o luă pe sus și o duse spre pat. Era beat de fericire, descumpănit, gata să accepte orice. Elvira se gîndea chiar în clipa asta că are să-l lase s-o iubească două săptămîni sau o lună, ca apoi să rupă cu el, și iar să se lase rugată o săptămînă sau zece zile. Pînă-l va măcina cu totul, și atunci nu va refuza să-i deschidă drumul spre rege, chiar dacă avea să știe că prin asta lovește în sine însuși. O promisiune vagă și mincinoasă a ei, un zîmbet, și omul va accepta orice. Dar pentru asta, trebuia să-l macine.

VII

Prin septembrie sau octombrie, într-o seară, Elvira stătea singură în casă; dăduse ordin să nu fie primit nimeni, și ședea singură într-un fotoliu; din cînd în cînd, încerca să citească o carte recent apărută la Paris, și foarte apreciată, a unui prieten al fraților Bibescu, un oarecare Proust: dar i se părea cumplit de plicticoasă, înceată, cu fraze interminabile și digresiuni și mai interminabile. Lăsa cartea deschisă pe genunchi și privea în gol. Acum dădea ultima luptă din această ultimă și supremă încercare a ei. Prin regină nu reușise, nu știa nici ea de ce, nici ce se întîmplase, cine sau ce i se pusese în cale. Prin altcineva decît Ionel Protopopiu nu se putea ajunge la rege. Și acum a îl înțărca pe Ionel Protopopiu de zece zile, nu-l primise, nu primise pe nimeni, nu ieșise ca el să n-o poată întîlni nicăieri. Aștepta. Risca să-l supere definitiv pe Ionel

Protopopiu, și atunci totul era pierdut. Dar Elvira avea destulă experiență; știa că nouă bărbați din zece ar fi fost de-abia așezați de rezistența ei. Și, cu frica cumplită de a-și pierde ultima șansă, aștepta, ca să forțeze tocmai acea șansă.

În același timp, Ionel Protopopiu era la doamna Lupescu, și-i făcea conversație. Doamna Lupescu se întinsese pe o canapea; Ionel Protopopiu ședea într-un fotoliu alături de ea.

— Sînt obosită, Ionel, spunea doamna Lupescu. Nu știu ce am; ploaia asta din ultimele zile mi-a dat niște dureri în oase... Uite, mă doare piciorul.

Și întinse spre Ionel Protopopiu un picior lung, musculos, și cu un lăntșor fin la gleznă. Ionel Protopopiu se uită timp la picior. Nu-l interesau picioarele doamnei Lupescu, nu-l interesa nimic pe lume în clipa asta. Era nedormit, iritat, disperat. „Ce-are cu mine? Mă vrea sau nu mă vrea? Ce-i trebuie? I-am oferit să divorțez și s-o iau și părea că n-o interesează. Ce vrea de la mine?” se întreba el privind în neștire frumoasa pulpă a doamnei Lupescu. De fapt, știa ce vrea Elvira; dar nu voia să recunoască, nu voia să admită. Prefera să-i dea zece telefoane pe zi, să-i trimită bilete desperate și arzătoare, să continue chinul acesta.

— Masează-mi-l, spuse doamna Lupescu.

El, absent, o privi fără să priceapă.

— Poftim?

— Masează-mi piciorul, repetă ea zîmbind, și crezînd că descumpănirea lui vine din tulburare erotică.

— Să-ți masez piciorul? întrebă el.

Ea începu să ridă:

— Ce e cu tine? Sigur că da! Poftim, masează-mi-l! Șezi aici lîngă mine pe canapea și masează-mi piciorul.

Și-și trase rochia peste genunchi în sus. Ionel Protopopiu se așeză lîngă ea, evitînd s-o atingă, întinse mîinile, privind-o mirat și prostit, și începu să-i frece piciorul. Nu era neplăcut. Doamna Lupescu gemea de plăcere, exagerînd mult geamătul față de ce ar fi trebuit să fie.

— Ce bine-mi face! murmură ea. Mai sus. Și peste genunchi. Ah, ce bun e!

Ionel Protopopiu se congestionase la obraz. Îi era penibil acest exercițiu. Totuși, o masă conștiincios, pînă cînd doamna Lupescu, enervată că nu face altceva decît s-o maseze, îi spuse sec:

— Hai, gata, ajunge!

Și-și trase rochia peste genunchi. Ionel Protopopiu se ridică și se așeză la loc în fotoliul său. Urmă o tăcere.

— Mai spune-mi noutăți, zise doamna Lupescu, pe același ton iritat. Abia peste un sfert de oră se împlinzi: se gîndise că bietul băiat nu se aștepta, că se speriasă, că trebuia domesticit treptat.

Ionel Protopopiu nici nu înregistră gravitatea faptului că metresa regelui îl pusese să-i maseze piciorul. Era prea amețit și preocupat de toanele Elvirei; mai ales că peste cîteva zile, Elvira îl primi din nou, după ce el plînsese ca un copil și-i căzuse în genunchi în vestibul. Mai tîrziu, într-o seară, în salonul Elvirei iluminat blînd de lămpile făcute din vase de Sèvres pictate de Poitevin, Ionel Protopopiu, picior peste picior într-un fotoliu, îi spunea zîmbind:

— Închipeu-ți ce mă paște: amorul doamnei Lupescu!

Și-i povesti ce se întîmplase, și cum, de atunci, doamna Lupescu crea mereu ocazii în care să fie singură cu el și cum îi vorbea mereu de dragoste și de neurastenia ei, ba-și permitea să se plîngă, foarte discret și acoperit, chiar și de rege:

— Îți imaginezi că eu, înnebunit de tine, nici n-o aud, spuse Ionel Protopopiu și sărută mîna îngustă, uscățivă și brună a Elvirei, împodobită cu un smaragd.

Elvira însă nu părea de loc măgulită, nici bucuroasă. Se gîndi ca fulgerul: „Pe lîngă că nu mă servește, idiotul ăsta se torpilează singur...” Se speriasă. N-ar fi vrut ca Ionel Protopopiu să se îndrăgostească de ea în așa hal încît să-și piardă mințile și să nu-i mai poată fi util. Cu o mîna într-ale lui, Elvira ridica și lăsa să cadă, mașinal, capul unei chisele de porțelan în care-și ținea niște brățări. El continua:

— Și afară de asta, sînt prieten cu Vodă, nu-mi șade bine să-i pun chiar eu coame.

Voia să pară generos și superior, și să-i dea și Elvirei peste nas. Elvira, enervată de atîta vanitate ridicolă, răspunse rece:

— Cine crezi că e mai influent la Vodă: tu sau doamna Lupescu?

El rămase o clipă cu ochii la ea, mirat, apoi rîse:

— Fiecare în felul său propriu...

— Nu face spirite stupide! Nu-ți dai seama în ce pericol ești? Dacă te culci cu ea...

— Nici nu mă gândesc! exclamă Ionel Protopopiu. Nu mă interesează nici o femeie în afară de tine!

— Prostii! Dacă te culci cu ea, riști să te distrugă regele dacă află, și dacă nu te culci cu ea, are să te distrugă ea, de furie! spuse Elvira.

— Ce-o să-mi facă? întrebă el nepăsător. Să redevin simplu particular? Ei, și? N-am nevoie de ei, am nevoie de tine, adăugă el cu un glas cald și cuprinzînd-o cu brațul.

Elvira îl respinse. Îi venea să țipe. Idiotul! Nenorocitul, idiotul! Nu pricepea? Nu pricepea? Cînd avea în sfîrșit să priceapă? Doar nu voia să i se spuie verde, românește: „Domnule Protopopiu, te rog să aranjezi în așa fel încît regele să se culce cu mine!” Mizerabil nerod!

— Du-te acasă, Ionel, murmură ea rece. Sînt obosită astă-seară, nu mă simt bine.

El se ridică și o privi îngrijorat.

— Te-am supărat cu ceva? Ești nemulțumită de mine?

Acest ton de umilință, la elegantul, influentul, veselul Ionel Protopopiu, ajuns în fața ei mititel și fricos ca un cățeluș bătuț! Nu-l văzuse ea plîngînd, chelălăind de durere în fața ei, în genunchi în vestibul, cu slugile, care trăgeau cu urechea după ușă? Îl măcinase; era aproape gata. Nu mai avea mult de măcinat la el. Numai că era pericol să zboare de lingă rege tocmai acum. Mizerabilă cîrpă, care cu amorul său imbecil o făcea să piarză vremea! Îi venea să-l palmuiască.

— Cînd o să fiu nemulțumită de tine, o să te anunț, zise ea cu un ton pe jumătate ironic, pe jumătate plictisit, și-i întinse mîna.

El voi s-o ia în brațe și s-o sărute: ea îl respinse iar:

— Nu; altă dată. Bună seara.

Și, pe cînd el ieșea, tulburat, speriat și întrebîndu-se cu desperare cum făcuse s-o supere iar, Elvira se duse repede, sprintenă ca o fată de optsprezece ani, și se încuie în dormitorul ei: deschise un *secrétaire* din lemn de trandafir, cocoțat sus pe picioare strîmbe și subțiri și se așeză să scrie o scrisoare, ținînd tocul cu amîndouă mîinile:

„Stimată doamnă,

Nu știți poate că interesul dv. deosebit pentru dl. Protopopiu este cunoscut în oraș și comentat așa cum vă puteți închipui. De

asemenea, ignorați cauza răcelii pe care v-o arată d-l Protopopiu, răceală comentată și ea în oraș, cu multă ironie în ce privește puterea dv. de seducție. Cauza este amorul nefericit al d-lui Protopopiu pentru d-na Elvira Vorvoreanu, îndeobște neștiut, dar cunoscut de două sau trei persoane, printre care autorul acestor rînduri.”

Nu mai adăugă nimic, puse biletul în plic, lipi plicul, scrise pe el:

Domniei sale doamnei Elena Lupescu și puse adresa, pe care o avea de la Titel Negruzzi, de la care știa și că directorul Poștelor era omul doamnei Lupescu, nu al lui Ionel Protopopiu, nici al regelui. Apoi rămase o clipă așezată, dreaptă, scuturată de un ușor tremur nervos. Era riscant și primejdios ce făcea. Dar trebuia forțată șansa. Dacă nu venea singură ocazia, trebuia adusă de pâr, cu sila.

VIII

Într-una din serile următoare, Ionel Protopopiu era la doamna Lupescu și-i ținea de urît; pînă să vină cei cîțiva invitați, mai era o oră. Prin ușa cu gratii de fier forjat în forme sinuoase, vegetale, se zărea albă și acoperită cu flori masa din sufragerie. În vasele mari de Capodimonte erau flori proaspete, crini imperiale și primele crizanteme.

— Șezi mai aproape, spunea doamna Lupescu.

Ionel Protopopiu se așeză mai aproape, cu o mișcare stîngace, jenată.

— Iar mă supără reumatismul. Masează-mi piciorul, spuse doamna Lupescu, rîzînd.

N-o mai spunea ca altă dată, cu ochii întredeschiși somnoroși de căldură erotică, ca o femeie gata să-și piardă conștiința; ci rîzînd vesel și dur, uitîndu-se drept în ochii lui. Ionel Protopopiu își dădea seama de schimbare și n-o înțelegea; îi era aproape frică; era îngrijorat. „Ce s-a întîmplat cu ea?” se întrebă el masînd piciorul frumos și musculos legat cu lăntșor de aur la gleznă. Observase asta de două-trei zile, și-i spusese și Elvirei. Elvira dăduse din umeri.

— Ți-am spus că asta o să te coste capul, orice ai face: și dacă vei ceda, și dacă rezști, tot pierdut rămîi, iar pe mine nu mă interesează

un obscur domn Protopopiu: *'vous êtes charmant'*, dar n-ai nici nume, nici situație, nici avere care să merite menționată; așa că fă bine și fii cu ochii în patru.

Piciorul doamnei Lupescu era cald, cărnos și elastic. Ionel Protopopiu îl frământa conștiințios; i-ar fi făcut plăcere, dacă mintea nu i-ar fi fost atât de încordată. Nu erau multe soluții la situația asta. Trebuia ținută în friu doamna Lupescu. Cum? Să se ducă la rege să-i spuie că metresa lui îi făcuse avansuri? Într-o noapte, nu, într-o jumătate de oră, doamna Lupescu l-ar fi convins pe rege că îl iubește, și că-l iubește numai pe el, în așa fel încât acesta nici să nu se mai îndoiască; mai mult: l-ar fi convins că Ionel Protopopiu e nebun, că o femeie nu-i poate vorbi fără ca el să creadă că vrea să se culce cu el. Apoi, în câteva luni, l-ar fi făcut pe rege să nu-l mai poată vedea în ochi și pînă la urmă să-l concedieze. Ce era de făcut atunci?

— Mai tare... Mai sus... spuse cu glas foarte calm doamna Lupescu.

„Ce să facă? se întreba Ionel Protopopiu, masîndu-i coapsa și simțind că i se face cald, că transpiră, că-l strînge gulerul. Să accepte, să se culce cu doamna Lupescu și s-o ție prin complicitate la vinovăție? Și așa, o dată descoperiți, doamna Lupescu îl putea reciștiga pe rege prin mijloace femeiești, iar el, Ionel Protopopiu, era pierdut. Totuși, măcar pînă atunci, să trăiască cu ea și s-o oblige astfel să nu-l sape la rege, ci dimpotrivă, să-l susție.“ Deși n-avea poftă de loc și o prefera pe Elvira pentru care, acuma la aproape patruzeci de ani, făcuse o teribilă patimă fizică, se hotărî în sfîrșit și începu s-o maseze pe doamna Lupescu tot mai sus pe picior. O făcea în silă, cu inima rece și capul ca gheața, și parcă știa că n-are rost, că doamna Lupescu și-a schimbat atitudinea, că de câteva zile nu mai e caldă, topită și oferită, ci rece și batjocoritoare. Și într-adevăr glasul ei sec și ironic îl șfichiui deodată:

— Stai, ce faci, domnule? Ți-am cerut numai un masaj! Vrei să sun?

Ionel Protopopiu se opri și se retrase. Dar ea nu-l lăsă:

— Masează-mă. Asta ți-am cerut, asta fă. Și nu-ți pierde capul, te rog. Nu confunda lucrurile.

¹ Ești încîntător.

Era un ton nou, care-l tulbură și-l îngrijoră și mai tare pe Ionel Protopopiu. Supus, se apucă iarăși s-o maseze; se roșise la față din pricina tonului tăios cu care-i vorbise femeia asta; ca unei slugi îi vorbise; așa îl și trata, ca pe slugi, în fața cărora poți sta și gol, căci de ele nu ți-e rușine, nu sînt la fel ca stăpîinii, nu sînt oameni.

Peste o clipă de tăcere, doamna Lupescu spuse:

— Se pare că Elvira Vorvoreanu se ține încă bine, deși are patruzeci de ani trecuți... Dar în fond, e o femeie bătrînă.

Ionel Protopopiu, care-i masa piciorul și se uita în jos, ridică ochii și o ținti speriat, îngălbenindu-se încet. Ea îl privi drept în ochi, dur, rîzînd cu gura-i frumoasă dar groasă și prea senzuală. Spuse vesel:

— Se pare că e o cutră fără pereche. Rea de muscă, rea *tout court*, intrigantă... Și trăiește în mod public cu un imbecil... Giurgea-Roșcanu. Ce te-a tulburat așa? Masează-mă!

„Asta era. E geloasă. Mă urăște. Mă detestă. Are să facă tot ce poate ca Vodă să-mi dea un picior în spate; nu mă mai poate vedea. Nu. Nu mă mai poate vedea în ochi, și ar fi în stare de orice ca să-mi facă rău“, se gîndi înspăimîntat Ionel Protopopiu. Era limpede că doamna Lupescu nu-l va ierta niciodată că-și permisesese s-o respingă.

Amețit, îngrozit, Ionel Protopopiu o masa mai departe pe doamna Lupescu, cînd deodată auzi glasul regelui în salonașul de alături, dintre vestibul și salonul unde se afla. Sări în sus, și se așeză la loc pe fotoliul său. Doamna Lupescu îl întrebă, vădit contrariată:

— Ce faci? De ce nu mă mai masezi?

Dar cînd văzu că Ionel Protopopiu e prea speriat ca să poată cădea în cursă, își acoperi genunchii cu poala rochiei și rămase mută, prost dispusă, otrăvită de ciudă. Regele vorbise cu valetul pe cînd își scotea pardesiul, căci era în civil; intră, simți că se petrece ceva, observă tăcerea curioasă a celor doi. Ionel Protopopiu se ridicase și se înclina adînc. Regele îi sărută mîna doamnei Lupescu, și întrebă:

— Sînteți numai voi? Ce e? De ce tăceți?

Doamna Lupescu începu să ridă răutăcios. Ionel Protopopiu, ca să n-o lase să spună nimic, se hotărî fulgerător și răspunse:

— Doamna rîdea de mine fiindcă mi-am pierdut capul pentru o femeie...

— Care femeie? Cine? întrebă regele.

Ionel Protopopiu, tot ca să n-o lase pe doamna Lupsecu să i-o ia înainte, răspunse, cu inima sfîșiată de frică și de grijă:

— O doamnă Vorvoreanu... Elvira Vorvoreanu care l-a ținut în căsătorie pe Ipsilanti. Telescop, generalul...

Regele îl privi lung, bănuitor:

— Dar parcă n-o cunoșteai?

— Maiestatea voastră are o memorie uimitoare... I-ați citit numele numai o dată pe o listă de invitați, zîmbi Ionel Protopopiu...

— Știi foarte bine că țin minte tot, spuse regele. De ce mi-ai ascuns că o cunoști?

— Am cunoscut-o după aceea, Sire.

— Da? întrebă regele, mereu bănuitor și pe punctul să se supere.

— Puțin după ce m-a întrebat Maiestatea Voastră cine e.

Regele nu mai spuse nimic; dar Ionel Protopopiu știa că nu s-a isprăvit, deși toată seara nu se mai întîmplă nimic în legătură cu asta. Tirziu, noaptea, îi telefonă Elvirei dacă poate veni, și sosi la ea scos din fire, nervos, agitat. Îi povesti în cîteva cuvinte totul.

— Ți-am spus, zise Elvira. Era inevitabil. Ți-a întins o cursă, ca să-l faci gelos pe Vodă; te aruncă în aer cum suflă o pană. Nu i-a mers fiindcă Vodă nu știa și a tușit sau a vorbit în vestibul. Data viitoare o să găsească altceva; ești pierdut, băiete.

— Nu-mi mai face reproșuri, spune-mi ce să fac?! exclamă Ionel Protopopiu desperat. Am venit la tine ca să mă înveți ce să fac!

Ședea pe un taburet în fața ei, cu mîinile ațîrînd între genunchi, cu cravata strîmbă și privind-o rătăcit. Ea, în halat de tafta galbenă cu dantele la piept și la mînece, ședea într-un fotoliu și-și legăna în vîrful degetelor papucul cu toc Louis XV.

Deodată se hotărî, se ridică și-l luă de mînă.

— Hai sus – murmură ea zîmbind ispititor – nu te mai gîndi la oamenii aceia; să ne gîndim la noi...

Și-i cuprinse gîtul cu brațele, înălțînd spre el fața cu ochii închiși și care, astfel ridicată, făcea ca pielea să se întindă pe creșturile fine ale celor patruzeci de ani. De altfel, ardea numai o lampă cu abajur gros de mătase; Ionel Protopopiu văzu în față un chip îngust, triumfiular, cu pleoape mari închise și gene culcate pe obraji. O luă în brațe.

Peste două ceasuri, în pat, cînd Ionel Protopopiu era destins, copleșit, moleșit de plăceri, începură iarăși să vorbească de scena de la doamna Lupescu.

— Bine-ai făcut că ai lăsat să se creadă că legătura ta cu Giurgea-Roșcanu continuă – spunea Ionel Protopopiu – dar acum a devenit inutil: tot s-a aflat de noi doi.

Elvirei îi venea să rîdă: legătura ei cu Giurgea-Roșcanu continua, și nici nu se gîndea s-o sacrifice decît pentru rege, nu pentru Ionel Protopopiu asupra căruia o păstra ca ultim mijloc de presiune.

— Te gîndești la nimicuri, dragul meu, spuse ea, cu mîinile sub cap și vîdînd sub brațele-i delicate două tufe de păr negru cu miros de jivină. Te gîndești la nimicuri, în loc să vezi cum te poți salva. Ți-am spus: țin mult la tine, dar nu vreau să te distrug, nici să am de-a face cu oameni distruși.

— Da, zise Ionel Protopopiu, adîncindu-i mireazma iute, și fără să știe ce auzise. Nu mai putea spune decît „da”.

— Și nu ai decît un mijloc de a te salva: s-o scoți pe doamna Lupescu de lîngă rege.

— N-am cum s-o scot decît înlocuind-o cu alta... și alta nu găsesc... murmură Ionel Protopopiu.

— Te iubesc destul ca să mă sacrific și să accept eu rolul ăsta... zise Elvira cu fermitate.

— Tu! Tu? exclamă el, tulburat, ridicîndu-se în coate.

— Da, iubitele – pentru tine fac și asta, șopti ea și-i înlănțui gîtul cu brațele. În fața acestor dovezi de iubire și a altora, care urmau în dată, Ionel Protopopiu, zăpăcit, nu se mai îndoi că într-adevăr pentru el accepta Elvira să devină metresa regelui. Totuși, în cursul acelei nopți care-l lăsa sleit, fericit și desperat, îi veni în minte ideea veche.

— Ce nevoie ai să te înjosești așa, iubita mea? Hai să plecăm amîndoi undeva în străinătate, să lăsăm în plata Domnului toate mîrșăviile astea...

— Nu, Ionel, răspunse ferm Elvira. Nu-mi trebuie exil, ruină, sărăcie... Mai bine iau otravă.

Ionel Protopopiu nu înțelegea. Se mai împotrivi, dar spre dimineață cedă; era obosit, îndurereat, epuizat de excesele de pat, nu se mai putea gîndi la nimic, nu mai avea personalitate proprie; nu mai

putea spune decît „da, iubita mea“ și executa instrucțiunile Elvirei, care îl dăscăli o oră încheiată.

A doua zi, palid de nesomn, dar proaspăt îmbăiat, ras, cu părul lins, îmbrăcat în rufe proaspete și haine de stofă englezească croite de Pyle la Paris, Ionel Protopopiu se prezentă să primească ordinele regelui pentru dimineața aceea. Regele ședea la birou, buhăit (băuse mult la masă seara trecută), cu ochii tulburi, pi se uita neprietenos la Ionel Protopopiu.

— Ce-a fost chestia de aseară? întrebă el pe ton scurt, destul de tăios. Ce, ai început să faci lucruri de-astea? *Vous faites le cachottier?*¹

Era amenințător. Ionel Protopopiu, care știa dinainte fiecare cuvînt – Elvira prevăzuse totul, și-l cunoștea și el destul de bine pe rege pentru astea – se pregătea, cu moartea-n suflet, să-și joace partida de „cine pierde cîștigă“.

— Nu, sire. Nu v-am ascuns nimic. Dar nu-mi închipuiam că o poate interesa pe Majestatea Voastră. Am pățit-o și eu: sînt îndrăgostit nebun de o femeie... o să trebuiască probabil să divorțez, căci nu mai pot trăi fără ea...

Era galben și zîmbea cu buze tremurătoare. Regele se uita la el cercetător și Ionel Protopopiu simți cum începe să-și urască stăpînul, să deteste buzele groase, ochii obraznici, mustața roșcată, obrazul mare, gros, umflat de trai prea bun... Îi venea să-l lovească peste gură, mai ales cînd regele întrebă:

— Și... cum ai ajuns așa?

În loc să-l lovească peste gură, Ionel Protopopiu zîmbi și spuse:

— Cum să nu ajung? E o femeie extraordinară... Unică...

Regele începu să rîdă.

— Te prostesti, măi. Vorbești ca un licean amorezat...

Ionel Protopopiu răspunse cu o grabă febrilă, pasionată, convingătoare:

— Aș vrea să vă văd în locul meu, Sire, cum ați vorbi!

Acum, că trecuse peste orice rușine și demnitate, și-și călcase inima în picioare, căpătă, nici el nu știa de unde, o elocvență și o putere de convingere de orator și de poet liric; îi făcu Elvirei Vor-

¹ Faci pe misteriosul?

voreanu un asemenea portret, mai ales ca amantă, și cu detalii pe care nici bărbaii între ei nu și le spun, încît regele rămase gînditor.

— Ce vorbești, mă? Chiar așa e?

— Așa? N-am spus nimic! exclamă Ionel Protopopiu. Și mai adăugă cîteva amănunte cu totul intime. Nu roși; era galben; iar regele era un om care de mult trecuse peste orice respect și pudoare. Se uita la secretarul său și se vedea pe el că i se făcuse pofță; îi luceau ochii, rîdea tulbure, voia să spuie ceva, dar nu se putea hotărî.

— Sire – încheie pătimaș Ionel Protopopiu – dacă tot ați aflat și tot v-am spus, ca să vă dovedesc cît vă iubesc și cum vă iubesc, lăsați-mă să vi-o prezint! Și ea vă admiră și vă iubește; cînd sîntem împreună mă întrebă mii de chestii despre Majestatea Voastră, cum sînteți, cum vorbiți, cine e pe lîngă Majestatea Voastră, în fine, e preocupată de persoana Majestății Voastre; o să vi-o prezint și-o să vă intereseze, sînt sigur.

— Ei, asta e, rîse regele măgulit, încîntat și lăsîndu-se greu dintr-un fel de cochetărie. *That's a nice fellow, thank you, Ionel: you know I like you well*¹, zise el ridicîndu-se și bătîndu-l pe umăr.

Se tulburase și el, dovadă că vorbise limba pe care o învățase de la mamă-sa; Ionel Protopopiu îl cunoștea destul ca să-și dea seama că în clipa asta stătea mai bine cu regele decît stătuse vreodată, și că e cel mai influent om din țară; și, spre surprinderea lui, se simți foarte mulțumit. Nu se întîmplase nimic, nu simțea nimic; era un om josnic, dezonorat, dezgustător; și, lucru curios, nu-i era scîrbă de sine, nu simțea nimic; mobilele, cerul de afară, lumina, trecătorii ce se zăreau pe Calea Victoriei, totul era ca de obicei. „Uite, domnule!“ își spunea cu uimire Ionel Protopopiu.

Peste două-trei zile, se înțelese cu regele s-o aducă pe Elvira la palat foarte tîrziu, ca să nu afle doamna Lupescu, la o oră cînd nu mai era nimeni prin curți și în palat decît aghiotantul de serviciu, soldații și ofițerii din garda regală, ușierii și valetul regelui; Ionel Protopopiu hotărî și ora, și coridoarele prin care avea să treacă Elvira, și faptul că avea să poarte doliu și vâl peste față. Regele rîdea, încîntat și așîțat, frecîndu-și palmele.

— Am s-o zdrobesc, spunea el. Am s-o zdrobesc!

¹ Ești un băiat bun, îți mulțumesc, Ionele; știi doar că mi-ești foarte drag.

Ionel Protopopiu se făcea că nu aude și înghițea în sec. „Tot pe mine mă iubește Elvira“, își spunea el. Dar nu simțea multă consolare în asta. Mai bine se gîndea la familiaritatea cu care domnii Gherson și Corfiotu îl tratau ca pe un egal al lor, marii proprietari de uzine. „Stau bine – se gîndea Ionel Protopopiu – sînt foarte bine cu Vodă; sînt la putere; toți mă pupă în spate.“ Și asta îi dădea o anumită mîngiere.

Iar regele aștepta cu încordare, din ce în ce mai așîțat. Îl ținea mereu pe lîngă sine.

— Și... ia spune: cum e cu... întreba el și-i cerea lui Ionel Protopopiu să repete detaliile intime.

Ionel Protopopiu repeta cu un zîmbet strîmb, cu ochii lucioși și urechile roșii. Regele află în patruzeci și opt de ore despre Elvira ce aflase Ionel Protopopiu în cîteva luni: tot ce aflase Ionel Protopopiu, moral și fizic. În seara întîlnirii, expedie tot ce avea de făcut, amîna o audiență și rămase singur cu aproape trei ore înainte de ora fixată. Ionel Protopopiu era plecat, n-avea să se întoarcă decît cu Elvira. (Regele nu știa că în clipa aceasta, în pat cu Elvira, nenorocitul încerca și izbutea să se convingă că pe el *îl iubește*.) Regele ceru valetului un sfert de șampanie și o șocolată fierbinte cu multă vanilie; mai bău un sfert de șampanie, și încă unul plimbîndu-se în sus și în jos, singur.

— Nu mai pot; plesnesc! își zise el vorbind singur. Sună, ceru mașina și coborî.

— Mă întorc peste o jumătate de oră, zise el peste umăr valetului care-i ținuse pardesiul și pe care-l refuzase. Valetul închise ușa mașinii, santinelele de la poartă deschiseră grilajul și mașina ieși din curtea din dos a palatului.

IX

In anii aceia, printre miile de prostituate care băteau trotuarele Bucureștilor, una era cunoscută de toți cheflirii, băieții de bani gata, ofițerașii, gazetărașii și misiții care-și pierdeau serile și nopțile prin localurile de pe Calca Victoriei; și era cunoscută sub numele de Foamea Neagră. Era într-adevăr o apariție izbitoare: înaltă,

subțire, slabă, purta părul tuns scurt, băiețește, și avea fața triunghiulară, cu umerii obrajilor ieșiți, bărbia mică și obrazii supti; părea într-adevăr un simbol al foamei. Gura mare, cu buzele tremurătoare, nu izbutea niciodată să scape de o expresie de durere, chiar cînd femeia nici nu se gîndea la ceva neplăcut, chiar cînd fusese bine plătită pentru o jumătate de oră într-o cameră de hotel, chiar cînd trăsese pe nas cîteva fire de cocaină. Cel mult ochii negri și adînci, sub bolta prelungă a sprîncenelor, deveneau lucioși și vii, dar schima imperceptibilă de suferință rămînea pe gura fardată cu un roșu sîngeros. Femeia era cu totul neștiutoare de asta; nici nu știa bine că ar avea vreun motiv de durere; ceva mai ascuns și mai adînc decît conștiința ei, o umilință, o rușine, o frică necugetată îi măcinase de mult ființa și o lăsase nimicită, cu o existență părelnică, de fantomă. I se zăreau claviculele prin decolteul rochiei; picioarele îi erau musculoase dar uscățive, ca și brațele: sîinii destul de mari pe un trup subțirel, căruia i se vedeau cu siguranță coastele; mersul din șolduri, voit așîțător. Ziariștii veroși, misiții, ofițerașii semisadici, rideau cînd o vedeau trecînd, pînă și toamna, pe frig, în rochia de mătase strînsă pe ea, și cu trupul vădit gol sub rochie: era Foamea Neagră; costa o nimica toată. Și găsea mereu clienți: negustori, provinciali, misiți, brăileni, domni blazați din protipendadă, cu gusturi fistichii, cîte un diplomat străin care voia să guste exotismul bucureștean chiar riscînd un sifilis. Dacă ar fi avut cocoașă, sau ar fi suferit de vreun defect monstruos al trupului, ar fi avut, în Bucureștiul acelor ani, și mai multă căutare.

Într-una din serile acelei toamne, și anume chiar în seara cînd Elvira avea întîlnire cu regele, Foamea Neagră își juca ultimii bani într-un club, „Cercul Comercianților“ care nu era decît un tripou, sus, la ultimul etaj, deasupra restaurantului „Alhambra“. Era o sală în ale cărei capete se zăreau vag oglinzi mari înrămate în stuc aurit; coloane de ghips, ghirlande de stuc arătau că aici fusese un salon de casă boierească sau o sală de bal, cu șaptezeci de ani înainte. Dar nu mai rămăsese decît atît. Pe parchetul gol, negru de murdărie, erau risipite mucuri de țigări, cenușă călcată în picioare, hîrtii rupte; se răsturnaseră pe jos scrumierele, dar fuseseră umplute iarăși, căci cele de pe mese erau cu vîrf; mucuri de țigări strivite pe colțuri de mese, cercuri negre pe lemnul și pe postavul verde al meselor arătau unde

fuseseră ceștile de cafea, aduse cu un pic de cafea vărsată în farfuriu de un fel de chelner soios cu mîna tremurătoare. Sus, deasupra capetelor oamenilor, plutea un strat gros, compact, aproape solid, de fum de tutun. Iar la un metru sub fum, stăteau jucătorii, „ponții“, fețe gri, sau asudate, sau mineralizate de intoxicația cu tutun și alcool, și devenite ca de piatră ponce, poroasă; oameni obosiți, plictisiți, pe care îi lipsea de scaune absența, inconștiența mașinală a jucătorului.

Foamea Neagră își puse pe o culoare toți banii pe care-i mai avea și pierdu. Se ridică, luîndu-și poșeta de imitație de șarpe, și trecu printre grupurile de oameni care nu se dădeau la o parte ca să-i facă loc. Nimeni nu se uita la ea. Femeia se frecă de un bărbat gros care stătea de vorbă cu un altul; omul se întoarse, îi aruncă o privire indiferentă și-i făcu loc, apoi continuă să-i spuie ceva celui alt. Foamea Neagră era obișnuită cu indiferența disprețuitoare a oamenilor; asta făcea parte din meseria ei; nu-i păsa nici dacă o repezeau, o beșteau sau chiar o înjurau murdar; în asemenea momente, gura ei mare, frumoasă și îndurerată scotea răspunsuri scîrnave, pline de o dușmănie josnică, murdară ca zoile ce se revarsă în Dîmbovița; le dorea oamenilor să se culce cu propriile lor mame și surori, să-i mănince excrementele ei și nu se oprea aici, părea că își poate închipui relații ome-nești de o promiscuitate nelimitată. Oamenii tăceau și se fereau speriați și scîrbiți, iar Foamea Neagră, purtîndu-și cu mîndrie căpșorul de băietăndru slab și tuciuriu, mergea mai departe cu mersul ei din șolduri, aștător, de un erotism brutal, grosolan, ordinar. Cu mersul acesta trecu printre jucători, ieși apăsînd clanța unsuroasă a ușii și fără să-i dea bacșis strigoiului cu umerii prăbușiți, cu genunchii moi, cu ochii cîrpiți, cu hainele mototolite și o șapcă pătată, care făcea slujba de portar.

— Săru' mîna, să trăiești, mormăi strigoiul.

— N-am nimic, nea Gogule, zise femeia. M-am lefterit de tot, n-am nici o chioară.

Ochii blegi, tulburi, cu marginile roșii, ai strigoiului, o fixau mereu, fără expresie. Apoi omul spuse pe sub mustața rară, cărunță, care-i creștea peste o gură moale, umedă, fleșcăiută:

— Păi... am eu o bătrînă-două...

— Dă-le-ncoa, Gogule, zise femeia.

El însă rîse nătîng și ochii-i luciră ca niște zoi în care-a bătut un soare de iarnă:

— Păi... nu pot să mă ușchiesc de-acilea. P-ormă... la închidere.

— Hai sictir; mie acuma-mi trebuie... Aici nu se poate?

Și se uită împrejur, căutînd un colț de umbră, pe după vreo coloană. Nu era nimic; se aflau pe ultimul palier al scării; un bec întunecat de murdăria a milioane de muște dădea o lumină murdară, roșcată, ruginită, dar care pătrundea peste tot.

— Pe lada aia, zise Foamea Neagră și, privindu-l rece, critic, pe prăpăditul cu genunchii moi, adăugă: Numai să te țină balamalele.

Gogu însă, tremurător, zise:

— Nu se poate, că mă prinde domnul Marcel și dau de dracu. După închidere. Vino după închidere. Am două bătrîne. Ți le dau, zău.

— Bine, vin... Vezi să nu te damblagești de tot pînă mă întorc, spuse femeia și începu să coboare scările care scîrțiau și trosneau. N-avea pe ce pune mîna ca să nu cadă în golul dintre scări: balustrada era ruptă și înlocuită cu o sfoară unsuroasă. Pe cînd cobora, Foamea Neagră întîlni doi domni cărora le surse; dar ei o priviră rece și continuă să urce; apoi mai veni unul; la surșul ei, împinse bărbia înainte și făcu „ȚȚ“ semn de refuz; apoi apărură trei bețivi, din care unul o ciupi de șezut, izbucni în rîs și-i făcu și pe ceilalți să rîdă. Ea se opri și îi înjură cu ură, apoi coborî și ieși în stradă.

După o jumătate de oră de trotuar pe Calea Victoriei, găsi un client care-o duse la hotelul lui și îi dădu drumul pe la zece și jumătate seara. Foamea Neagră stătu o clipă în fața hotelului, întrebîndu-se dacă se mai întoarce la tripou. Avea vreme să o facă pînă la ora închiderii; și poate că n-avea să se mai ducă deloc pe acolo. Nu-i era scîrbă de Gogu, portarul, cum i-ar fi fost altei femei, chiar și din meseria ei. Dar dacă avea bani, prefera să nu ceară cele două sute de lei pe care i-i oferise Gogu.

Luă un taxi și se opri în fața unei case mari, cu multe apartamente, pe strada Blănari. Acolo, la al treilea etaj, sună, stătu sub bec ca s-o vadă bine ochiul care o privi prin vizeta minusculă din ușă, și intră. Îi deschise o cucuoană în rochie neagră de *demi-soiré*, cu perle false și cu un solitar de patru carate pe mîna ofilită. Cucuana era slabă, gălbejită, cu piei care-i ațîneau sub gît, cu creșuri adînci, în obraji

supți. Părul cărunt îi era pieptănat prost; părea nespălată, și rochia nu-i era proaspăt călcată.

— Ce-i cu tine, fetiço? întrebă ea pe un ton familiar, și o luă înaintea prin holul plin de pălării, de bastoane, de pardesiuri de doamne ce atârnavă în cuiere sau erau aruncate pe niște fotolii desfundate. Dincolo, în salon, era lumină multă, și înghesuială în jurul meselor de joc: bărbați, cucoane cu perle adevărate sau false, cu unghiile vopsite și cu părul platinat dezmințit de ochii negri; nici aici, nimeni nu se uită la Foamea Neagră. Nimeni nu se mira de nimic; erau prea amestecați; niște domni cu cefe puternice, frunți joase și încrețite, mustăcioare negre și haine țepene, prost croite, erau vădit angroșiști de la Obor, precupeți îmbogățiți sau foști băieți de prăvălie deveniți bodegari sau restauratori. Alții, strînși în corset și cu mânușile în buzunar, erau ofițeri în civil, pudrați, unul cu monoclu; erau și mici domni grăsulii, îndemînatici, bine dispuși, care vindeau ceva pe Lipscani sau erau simpli escroci, nu se putea ști; cucoanele erau nevestele sau amantele lor, sau prietenele gazdei, care primea o taxă de la ele pentru dreptul de-a putea fi întâlnite la ea de bărbații în căutare de femei bine îmbrăcate care să nu coste prea mult și să pară cât de cât altceva, mai mult decît erau. Printre oamenii aceștia se așeză Foamea Neagră la o masă de baccara și pierdu într-un sfert de oră ce cîșigase într-o jumătate de ceas de la negustorul brăilean care-o dusesse la hotel. Se ridică și se uită împrejur. Gazda, care circula printre mese urmată de o servitorică cu tava, cu cafele și șprițuri gata amestecate în paharele aburite, îi făcu semn servitoarei să ofere la o masă, și se opri lângă Foamea Neagră.

— Ei, ce faci? Nu mai joci?

— M-au curățat mușteriii ăștia ai dumitale, coană Zino, spuse cocota destul de acru.

Coana Zina se înțepeni:

— Ți-am mai spus o dată să nu mai vorbești așa, draguțo. Sînteți toți invitații mei, musafiri, prieteni... Ce vorbești de mușterii?

— Și cu caniota cum rămîne? întrebă Foamea Neagră.

— Ce, vrei să dau din buzunarul meu pentru vin și cafele și fripturi? întrebă coana Zina foarte nemulțumită.

— Ei, parcă nu-ți mai rămîne... Mă iei pe mine la mișto, zise Foamea Neagră, ironic.

Coana Zina tremură.

— Trăiesc din pensioara răposatului și nu-ți permit să vorbești așa: cu am fost maioreasă la vremea mea, și tu ești o curvă; așa că ține-ți gura sau te cîrlesc și te dau pe mîna poliției!

Spuse aceasta cu glas ațut de calm și de scăzut, încît nimeni nu le luă în seamă. Foamea Neagră murmură:

— Mai bine dă-mi un pol că am rămas șanticler.

Era fricoasă; fusese bătută și furată prea adesea; și o știa pe coana Zina. Așa că luă polul și porni spre ieșire, zicînd:

— Cînd agăț unul mai cu chef, îl aduc să joace o foiță la 'mneatale.

Coborî, ieși în stradă și porni iarăși pe trotuarele străzilor din jurul Căii Victoriei, aruncînd ocheade și zimbete trecătorilor care nu se uitau la ea, sau dădeau din cap morocănoși. Umbla, cu mintea pustie, ca de obicei, și se uita la oameni în ochi; nu voiau; nu făcea nimic, mergea mai departe.

Deodată auzi un glas răgușit:

— Ei, vino-ncoace.

Se întoarse și văzu lângă ea o mașină lungă, neagră, cu radiatorul nichelat, strălucitor; portiera era deschisă și omul de la volan îi făcea semn să se urce înăuntru. Femeia îl recunoscuse pe rege; mai avusese de-a face cu el, cum avuseseră și alte surate de-ale ei. Se urcă în mașină, ascultătoare, deși știa că n-a făcut o mare afacere, căci regele nu le dădea mult; portiera se trînti și mașina porni foarte repede spre Calea Victoriei.

XI

Elvirei i se părea că e în vis, că nu se întîmplă în realitate nimic, că n-are să se îndeplinească nimic. Era în pragul victoriei. Regele nu se putea să n-o placă; la nevoie știa să-l aștîze, să-i irite poftelile fără a le satisface deplin, știa să se schimbe, să fie în vreo cîteva feluri; era pregătită, înarmată, gata să lupte și să învingă. Era atît de sigură de victorie, încît era puțin relaxată, obosită totuși de cele cîteva ore petrecute cu Ionel Protopopiu; poate că făcuse o greșeală cedîndu-i; trebuia să fie mai proaspătă; și totuși, nu l-ar fi putut

refuza, de teamă ca acesta, înnebunit, să nu facă vreo prostie imposibil de prevăzut și să strice totul. Dacă fusese o greșeală, fusese una inevitabilă. Și la urma urmei - nu-i era frică; avea să facă față cu cînste, își spunea ea zîmbind cu o siguranță de sine superioară și sătulă. Mașina cu perdelele trase și cu șoferul izolat printr-un geam îi duse în tăcere pînă la palat, poarta se deschise îndată, coborîră la piciorul scării și un bărbat în livrea, care aștepta, se înclină și-i conduse fără un cuvînt prin coridoarele joase, la lift, apoi deschise în fața lor uși (la capete de coridoare se zăreau lachei) și-i lăsă într-o odaie cu perdelele trase, mobilată cu cîteva fotolii de pluș albastru și cu o măsută joasă pe un covor de Ispahan; pereții erau îmbrăcați în stejar și un tablou înalt, o vază cu un buchet enorm de flori, de Brueghel de Velours, ațirna în fața ferestrei. Ionel Protopopiu o ajută să se așeze, apoi întrebă pe franțuzește:

— Ce face Maiestatea Sa? Așteaptă?

— Nu, nu așteaptă, murmură valetul.

Era un om de patruzeci-cincizeci de ani, osos, sec, cu părul sur și lins pe cap, cu o nutră neplăcută, rece și dură, și care vorbea franțuzește cu un ușor accent englez sau flamand.

Ionel Protopopiu îl privi uimit:

— Cum, „nu așteaptă”? Ce face?

— Are pe cineva, murmură valetul.

— Pe cine?

— Pe domnul colonel Gabriel Marinescu și... o doamnă.

— Bine, mulțumesc, anunță-mă cînd e gata, spuse Ionel Protopopiu, uimit, tulburat și cu o undă de bucurie în suflet: poate că mai întîrzia, poate că nu se întîmpla nimic... Deși era evident o prostie: Gabriel Marinescu, prefectul Poliției Capitalei, omul regelui în toate treburile murdare de poliție și informații, venise cu vreo treabă urgentă; cucoana poate era o simplă informatoare.

Elvira se gîndea că va putea obține de la rege să fie la palat doamnă de onoare a reginei Maria, și astfel cu o situație mondenă perfectă, în cea mai mare ordine; va trebui să-l împingă spre divorț de regina Elena, nevastă-sa, și pe urmă, treptat...

Era tăcere, liniște adîncă, moartă; de jur-împrejur săli și saloane pustii, moarte, pline de mobile, de tablouri, de covoare, și nici tipenie de om; perdelele erau trase; nu mai exista nimic și nimeni în

afară de ea în odaia asta, și regele Carol, mare, gros, nerușinat și brutal, într-alta; și trebuiau să se întîlnească peste cinci minute... poate peste un minut.

Peste un minut nu apărui nimeni.

Pe Ionel Protopopiu trebuia să-l concedieze foarte repede. În diplomație, undeva în străinătate: sau, mai bine, prefect la Sighetul Marmației. Giurgea-Roșcanu putea fi intimidat să tacă. Dar, bineînțeles, trebuia reținut regele. Cu toate mijloacele, simple, subtile, brutale, delicate, neobișnuite, băbești, toate erau bune, pe toate le știa Elvira și pe toate avea să le folosească. Doamna Lupescu trebuia înlăturată imediat; oricum; avea să-i facă și vrăji; dacă se găsea cineva să-i puie ceva în mîncare, *à la bonne heure* ¹.

Trecuseră cinci minute, și nu se întîmpla nimic. Era ca în vis. Nu era timp. Totul stătea pe loc. Regelul trebuia să intre. Sau să trimită după ea, dintr-un moment într-altul.

— Ce-o fi făcînd? murmură Ionel Protopopiu.

— Cine? întrebă ea moale, cu glasul cald și languros pe care și-l pregătise pentru momentul întîlnirii.

— Vodă... E cu Gavrilă Marinescu și cu o cucoană.. Ce-o fi făcînd?

— Cu o cucoană? Ce fel de cucoană? întrebă Elvira, cu un glas cu totul schimbat, nici languros, nici cald, ci sec și dur.

Ionel Protopopiu îi explică ce știa. Ea sări ca arsă.

— Idiotule! Află imediat cine e și ce vrea! Du-te! Te aștept aici!

Îl îmbrînci afară, apoi rămase singură, chinată de teama necurate ca nu cumva regele să trimită după ea și să n-o poată găsi imediat, să-l enerveze asta, să se strice totul... Începu să-l urască pe Ionel Protopopiu, nenorocitul, imbecilul care nu fusese în stare să organizeze întîlnirea astfel încît să nu se întîmple nici un *accroc* ²...

Ionel Protopopiu se întoarse uimit și tulburat și destul de puțin trist: doamna necunoscută era o cocotă cunoscută în București, una de cea mai vulgară speță, din cele care făceau trotuarul.

— Știi că regelui îi place uneori să mănînce mititei de la tarabă în felul ăsta, murmură Ionel Protopopiu zîmbind.

¹ Cu atît mai bine.

² Piedică neprevăzută.

Elvira îi trase o palmă peste obraz. El tresări:

— Ce-ai cu mine? Întrebă el speriat, ținându-și mîna pe obrazul lovit.

Ea voi să-i spună ceva, cu ochii scînteietori de furie și ciudă, dar se stăpîni și se așeză, cu privirea fixă, concentrată, ținînd o floare de pe covor. Ce era de făcut? Îi era frică. Ce se întîmplase? Regele se culcase cu femeia aceea? De ce? Cum va trebui să se comporte acum ea, Elvira, ca să reușească totuși? Nu știa nimic: nu putea ghici, n-a-vea ce face, decît să urmeze planul de pînă atunci. Dar îi era frică; siguranța o părăsise; nu mai știa dacă nu strică înfîlnirea, în așa fel încît să nu mai fie chemată a doua oară. Începu să transpire de tulburare și deodată se gîndi că sudoarea ei miroase tare, că mirosul acela nu-i va plăcea regelui, și că atunci...

În starea asta de încordare, de îngrijorare și de teamă de înfrîngere, Elvira așteptă un sfert de ceas, o jumătate, o oră, o oră și jumătate; obrazii i se traseră, tenul i se întunecă, ochii i se stinseră. Ionel Protopopiu, care încercase să-i vorbească și pe care-l repezise cu furie, ședea într-un fotoliu și fuma. Nu era trist. Se lumina încet la față. Spera.

XII

Pe cînd regele își încheia ultimii nasturi, Foamea Neagră se întreba dacă e bine să-și facă un curaj și să-i ceară sau nu. În sfîrșit, se hotărî.

— Să-mi dai și mie ceva mai mult, îngăimă ea, că m-am lefterit la cărți...

Acestea se petreceau într-o garsonieră la al zecelea etaj al unei clădiri din centru; aici, cu intrare separată și lift separat, regele își primea uneori reginele de o oră. La cererea prostituetei, se încruntă: nu-i plăcea să dea bani, ci să ia. Ca să schimbe vorba, întrebă, curios, așezîndu-se într-un fotoliu și aprinzînd o țigară:

— Dar unde ai jucat?

— La „Cercul Comercianților“ știi, deasupra de restaurantul „Al-hambra“ și m-au ras ăia, și p-ormă am făcut rost de niște biștari și

m-am dus la coana Zina și acolo mi i-au ras mușterii ei într-un sfert de moară...

— Care coană Zina? întrebă regele, mirat.

— Ei, n-o ști, Măria Ta, că doar nu știi toate bombele de foițe din București...

— Coana Zina asta a ta are un tripou? întrebă regele, încruntat și concentrat ca un om care caută în memorie.

— Sigur că are; ce vrei să aibă, biserică? răspunse Foamea Neagră. Dă-mi niște lovele, că nu mai am deloc...

Dar regele nu auzea. Căuta mereu. Și i se părea ciudat că nu găsea nimic.

— Și cum îi zice bombei coanei Zina? întrebă el iarăși.

— Cum să-i zică? *Mucles* îi zice. Ce, crezi că e proastă, să-și puie firmă?

— A, un tripou clandestin... Dar și de ăsta ar trebui să știi. Ia vino cu mine! Pune-ți fusta și vino cu mine! zise regele, brusc. O luă iarăși pe Foamea Neagră în mașină, o duse la palat, o urcă în goană în biroul lui trecînd prin fața santinelor, lacheilor și ușierilor care mai văzuseră de-astea și nu se mai mirau, și o dată sus, ținînd-o pe femeie în picioare, așa cum era obișnuit să ție pe toată lumea în picioare, se așeză la birou (era o mobilă enormă din abanos cu încrustații de aramă, bronz, argint) și căută într-un sertar din care scoase o listă pe care începu să citească.

— Cum zici că o cheamă? întrebă el, cu ochii la listă.

— Madam Zinaida Bugescu.

— Și unde stă?

Femeia îi spuse și strada. Peste două minute de căutare, regele se încruntă rău de tot. Luă telefonul și formă un număr de o cifră:

— Alo? Colonele, vino imediat la mine! Imediat!

Și puse receptorul jos. Nu se uită măcar la femeia care aștepta în picioare în fața lui. Era furios, se buhăise la față, se congestionase, bătea cu un creion în birou. Peste cinci minute prefectul poliției, voinic, pieptos, cu un început de burtă, mustață neagră, ceafă groasă și craniu mic, intră și bătu din călcîie în fața lui, cu o privire rapidă spre cocota din mijlocul odăii.

— Ce e porcăria asta, domnule colonel? Dumneata știi ce se petrece în București? Știi pe p... mă-ti! răcni regele, tunător, ridicându-se în picioare.

— Să trăiți, Maiestate! Ordonăți!

— Ordon să te duci în p... mă-ti! Ce e cu tripoul ăsta de care nu știu nimic? Și nici dumneata, sper. Sau le ai pe ale dumitale personale?

Conversația urmă pe tonul acesta, regele continuând să-l injure, și colonelul răspunzând în poziția de „drepti”: „Să trăiți, Maiestate!”

— Cum? Care jidan? Jidanul dumitale? Telefonează: imediat! Da, de aici! De la telefonul ăsta! Vreau să văd cum știi dumneata să-mi execuți ordinele! răcnea regele, fierbînd. Sună să i se aducă un sfert de șampanie și o bău. Foamea Neagră se uita la el și simțea că-i e foame și sete, dar era prea înfricoșată ca să ceară ceva cînd îl vedea pe șeful suprem al „curcanilor” tratat cum o tratau comisarii pe ea, și pe Gabriel Marinescu care urla la telefon:

— De ce te ții, împuștitele? Ca să nu știi ce tripouri sînt în oraș? Marș acolo și adu-mi-o la Prefectură imediat! Cum? Și ce, dacă ești în pat! Marș, Cristosul și dumnezeii cui te-a făcut că te rup în bucăți!

Apoi, punînd receptorul jos, deodată calm și țeapăn:

— Să trăiți, Maiestate! Rezolv chestia într-un sfert de oră.

— Rezolvi pe mă-ta! spuse regele furios. Trebuie să-ți arăt eu ce se întîmplă? De cînd îți trage chiulul femeia aia? Știi? Pleacă, colonelule, și telefonează-mi imediat ce-ai rezolvat chestiunea.

Colonelul salută; regele îi făcu semn din bărbie s-o ia cu el pe cocotă. Aceasta întinse mîna.

— Dă-i o sută de lei, zise regele, și le întoarse spatele.

Peste o jumătate de oră, coana Zina ședea în biroul prefectului Poliției Capitalei, înghețată. Acesta o privea crunt, cu ochii mici și negri pe sub sprîncenele stufoase.

— Ce, îți bați joc de noi? se răstea el brutal la coana Zina. Și ce dacă n-ai firmă? Pentru palatul gardienilor ai dat ceva? Nu vezi că vrei să tragi chiulul? Nu există în orașul ăsta țată sau tripou de care să nu știu eu și care să nu dea ceva pentru palatul gardienilor. Care nu vrea, la beci. Vrei să te bag la Groapa Leilor, să sară pe tine vreo zece pușcăriași să-ți facă la bătrînețe o bucurie să n-o poți duce? Plătește! Și să vii aici o dată pe lună! Gata! Marș afară!

Regele primi telefonul lui Gabriel Marinescu în salonașul unde o chemase pe Elvira Vorvoreanu, chiar în momentul cînd Elvira, caldă, zîmbitoare, pudică, voluptuoasă, îi mărturisea că era visul ei să-l vadă de aproape. Telefonul o întrerupse în mijlocul unei fraze, în mijlocul mărturisirii.

— Și cît a fost? întreba regele la telefon.

Vocea de la capătul cellalt al firului măcăi subțire și depărtat.

— Prost. Fii atent! Bună seara, spuse regele nemulțumit și se întoarse către Elvira s-o asculte mai departe, dar nu era atent, se gîndea la altceva.

Tripourile și bordelurile plăteau toate un sperț lunar, care prin mîna unor misiți și a prefectului poliției, ajungeau în sertarul regelui. Nu putea tolera dezordine și nedisciplină în încasarea veniturilor sale cele mai mărunte. De aceea, asculta distrat ce spunea Elvira și, neinteresat de ea, ușurat din pricina înțîlnirii cu Foamea Neagră, enervat de ce aflase, nu mai avea nici un fel de poftă. De altfel, Elvira i se păru mult mai puțin interesantă; lui îi plăceau femeile mari și cămoase.

Elvira simțea ce se petrece; era speriată și disperată; greșea, se bilbîia, exagera. Cînd ajunseră în sfîrșit la ce trebuia să ajungă, fu mai rău decît un faliment: ceva mediocru, jenant prin vigoarea feroce dar mimată a unuia din parteneri și lipsa de entuziasm a celui alt. Regele păru după aceea și mai nemulțumit, chiar iritat, răspunse monosilabic și-i spuse că trebuie să plece. Sună s-o conducă cineva pe Elvira acasă.

Elvira ieși ca o somnambulă, trecu pe lîngă Ionel Protopopiu fără să-l vadă, îl lăsă să se așeze lîngă ea în mașină și tăcu pînă acasă. Acolo coborî și spuse:

— Mulțumesc. Bună seara.

Ionel Protopopiu voi să coboare, să urce cu ea.

— Nu, spuse ea net, fără să ridice glasul. Și intră lăsîndu-l pe trotuar.

Se închise în odaia ei de dormit, făcu o baie, apoi se așeză într-un fotoliu. Era pustie, arsă, sfîrșită. Deodată se trînti pe covor și începu să se tăvălească pe jos, mușcîndu-și pumnii, plîngînd sărac, cu lacrimi puține, scremute, și țîpînd scurt, ciudat, ca un animal. Gata. Se isprăvisc. Dorința ei de-a fi și de-a avea, dorința ei de putere și de a poseda, furia disperată de a nu pieri, fusese zădărnicită. Urma

mediocritatea, relativa sărăcie, plictiseala, bătrîneţea, bolile, singurătatea, moartea, nimicul. Oase putrezite în pământ. Şi nicăieri nimic, nici o scăpare, nici o salvare, nici o uşă deschisă: tocmai acum se închisese ultima. Nu mai era nimic. Gata.

În zilele următoare rupse definitiv cu Ionel Protopopiu şi cu Giurgea-Roşcanu; în iarna aceea, Ionel Protopopiu, dărîmat cu perseverenţă şi răbdare de doamna Lupescu, fu concediat şi nevoit să plece din ţară în Franţa, unde trăi obscur şi mediocru, un străin plicticos şi un nimenea. Iar Elvira rămase să îmbătrînească, inutilă, înfrîntă, aşteptînd să ajungă oase putrezite în pământ.

PARTEA A PAISPREZECEA

Acvarium

I

Primul copil al Davidei a fost botezat după numele singurului bărbat din familie față de care Davida nu simțea ură sau scîrbă, tatăl ei Alexandru. O fiică a acestui Alexandru s-a măritat la șaptesprezece ani cu un domn Romanò, magistrat într-un oraș de sub munte și om de patruzeci de ani. Datorită legăturilor și influențelor pe care le avea familia Lascari în partidul liberal, domnul Romanò făcu în magistratură o carieră rapidă și strălucită; era pe cale să devină membru al Înaltei Curți de Casație cînd, în 1916, țara intră în primul război mondial. Soții Romanò urmară armata și guvernul în retragerea din Moldova. Acolo, domnul Romanò muri, ca și domnul Hagibei, soțul celeilalte Cozience, de gripă spaniolă. Alexandrina Romanò nu se mai căsători. Astfel că Șerban Romanò rămase, o dată major, moștenitor al celei mai mari părți din avere, și prin 1930-35 trăia singur, într-o casă veche, de pe strada C.A. Rosetti. Casa avea două etaje foarte înalte, cu balcon; se intra printr-o latură de sub portic, o *loggia* cu patru pilaștri de zidărie și tencuială. Intrai pe sub bolta ei, de care atîrna un felinar mare din fier forjat; de acolo în anticameră, apoi într-o anfiladă de trei saloane în care mobilele dormeau de aproape douăzeci de ani sub huse. Parterul era pentru primit musafiri, dar nu venea nimeni, iar odăile de sus, pentru locuit, dar erau încuiate toate, afară de camera de dormit și cabinetul lui Șerban Romanò.

Șerban era un tînăr serios și liniștit; părea să nu aibă nimic deosebit. Nici prea înalt, nici prea scund, nici frumos, nici urît, cu părul castaniu și buclat și cu ochii căpriei și blînzi, surîdea plăcut și politicos

și rîdea rar; risul îi era vesel și însufla simpatie pentru acest băiat mediocru și agreabil, demn și rezervat. Dorința părinților lui fusese să-l vadă învățînd ingineria; de aceea își petrecu patru ani la Charlotenburg și își luă diploma; dar nu mai trecu mult și se înscrise la cursurile facultății de filosofie, unde profesa Nicolai Hartmann, și le urmă ca auditor. După aceea, în loc să se întoarcă în țară și să caute un loc la vreo mare întreprindere, se duse la Freiburg în Breisgau și ascultă vreme de două semestre cursurile doctorului Heidegger; între semestre călătorea prin Germania, Țările de Jos și Austria, fără să-l ia nimeni în seamă nici în Germania, nici în Austria, nici în Țările de Jos. În două rînduri, primăvara, veni în țară și ascultă cîteva lecții ale ilustrului profesor Fănică Niculescu, titularul catedrei de metafizică, la Universitatea din București. Ultima oară, se duse să i se prezinte după curs și să-l întrebe ceva fără importanță deosebită. Lucrul se petrecea în odăița cu pereții cenușii, cu geamuri murdare, cu mobile puține vopsite cafeniu și cioplite de mii de bricege, dindărătul amfiteatrului „Odobescu“. Profesorul răspunsese repede, fără să-i dea mare atenție, cînd deodată se întoarse la el și-l fixă cu ochii săi verzi-gălbui sub sprîncenele stufoase și arcuite ca ale diavolului Mephistopheles; era cărunt de tot, aproape alb, dar cu fața negricioasă, de fecior, nepot sau strănepot de țigan rob boieresc; sprîncenele circumflexe, diavolești, și ochii decolorați, aproape albi (unul bătea mai mult în verde, cellalt mai mult în galben) erau ca ale unei fețe cioplite în lemn, ale unui chip de idol în ale cărui orbite s-au incastrat două bucăți de jad, sau un opal și o agată. Era o figură de neuitat, după cum de neuitat îi era și vocea ironică și prestanța, eleganța hainelor și aerul de stăpînitor al sălii, al ideilor și al oricăror lucruri pe care și-ar fi pus vreodată în gînd să le stăpînească, aer pe care-l avea comun cu marii prestidigitatori și șarlatani din toate vremurile. Omul acesta se întoarse deodată către Șerban Romanò și-l fixă cu privirile alburii ca apa groasă a Dunării de Jos.

— Cum ai spus? Romanò? Dar atunci... ești rudă și cu doamna Hagibei? Augusta Hagibei?

— Da, mi-a fost mătușă. A murit anul trecut.

Profesorul îl privi lung. Nu se putea imagina ce-i trezise interesul la tînărul Romanò și la întreaga lui familie.

— Și acuma... studiezi filosofia?

— Numai pentru mine... nu vreau să devin profesor, murmură zîmbind Șerban Romanò. Sînt inginer, dar cred că filosofia e o bună încoronare a studiilor oricui...

Profesorul se uită iarăși atent la el.

— Da, făcu el; e un punct de vedere umanist... și chiar elîm... care-ți face cinste. Dar de ce vii să studiezi filosofia tocmai la București? Întrebă el măsurîndu-l cu o privire cu care înregistră croiala hainelor lui Șerban Romanò și aerul lui întrucîtva deosebit de al studenților cu care era obișnuit: mai liber, mai liniștit, mai corect decît tinerii fasciști cu plete sau cu părul vilvoi, cu fețe de conspiratori sau de băieți de prăvălie, care-i umpleau amfiteatrul.

— Cred că la București, în persoana dumneavoastră, există ceva ce nu se găsește la alte universități, spuse liniștit Șerban Romanò. Aveți cea mai interesantă personalitate dintre toți profesorii pe care i-am ascultat; deși n-ați scris, ca om, ca personalitate vie, ca mișcare a gîndirii, sînteți mai interesant decît contemporanii dumneavoastră.

Fănică Niculescu nici nu clipi. Era obișnuit să fie socotit un om extraordinar, și de altfel, principalul scop al activității sale în epoca aceea era să ajungă a fi socotit un om extraordinar, și izbutise, triumf al deșertăciunii pe care l-au mai avut și alți notorii maeștri ai catedrei pe vremea aceea.

— Unde ai studiat? În Germania ai fost? I-ai ascultat pe Heidegger, pe Hartmann, pe Klages?

— Hartmann e un *Philosophieprofessor*¹, care face *Professorenphilosophie*², moartă în clipa nașterii, spuse cu blîndețe Șerban Romanò.

— Cuvîntul e spiritual, dar nu-i al dumitale.

— Știam că știți al cui e și n-am vrut să mă împodobesc cu pene străine, rise Șerban Romanò.

Împrejurul lor se făcuse gol. Studenții care voiau să-i vorbească maestrului, descurajați de lungimea convorbirii, se retrăseseră; numai două fete elegante mai stăteau într-un colț, așteptînd. Profesorul le lăsă să stea, îi făcu semn lui Șerban să se așeze într-unul din fotoliile de piele uzate și crăpate, și se așeză și el:

¹ Profesor de filosofie.

² Filosofie de belferi.

— Dar Heidegger? Dar Klages?

— Nu l-am auzit pe Klages; Heidegger, deși e remarcabil ca literat (ceea ce nu-i decît un merit cu totul secundar pentru un filosof sau un om de știință), nu m-a interesat ca om și mi se pare că profesează o temă neadevărată ca filosof: într-adevăr, o filosofie a neantului nu poate duce decît la religie sau la mistică; ori el păcătuiește prin lipsă de consecvență, oprindu-se înainte de ultimul pas. Nu se poate găsi o soluție în cultură – sau cum să traduc ideea de *Bildung*? Mi se pare că din gura neantului nu te salvează decît o certitudine. Mă exprim moderat și iau cuvîntul certitudine în sensul lui cel mai puternic. Or, cultură nu poate fi decît o înceată construcție cu materiale friabile și cu temelia mereu cerînd consolidare; o activitate permanentă a omenirii, nu a unui singur om; în fața insului rămîne căscat neantul, gata să-l înghită... Și afară de asta, dacă întrebarea se pune pe planul existențial, răspunsul tot acolo trebuie găsit; or, activitatea... cum să spun? *die Bildung* nu poate compensa angoasa și celelalte sentimente de bază ale existenței. Cîntărește mai ușor... Ne trebuie o certitudine, încheie abrupt Șerban Romanò în felul lui liniștit și plăcut.

— Cui? Nouă tuturor? întrebă profesorul.

— Nouă tuturor. Adică fiecăruia.

— Fără ea nu putem trăi? întrebă profesorul rîzînd cu dinți albi și ochi albi în obrazul ca din lemn de nuc vechi și lustruit.

Șerban Romanò spuse cu modestie și simplitate:

— Păi... nu prea văd cum... ar fi greu...

Fănică Niculescu începu să rîdă de-a binelea:

— Dumneata ai o certitudine?

— Nu... dar caut... Așa îmi justific existența...

Spusese asta cu atîta decență și rezervă, încît aproape nu mai era nevoie să adauge, așa cum făcu:

— Mă scuz că vorbesc de mine... m-ai întreat... și de altfel o fac la un nivel pur teoretic...

Profesorul ciocănea cu degetele pe biroul vechi și scrijelit de bricegele cîtorva generații de studenți; se uita gînditor la Șerban Romanò. Îl întrebă:

— Ascultă... dacă ești în căutarea unei certitudini... de ce nu ești marxist?

Șerban Romanò clipi din ochi, nișel sîmjenit:

— Marxismul are o consecvență... atrăgătoare, recunosc... dar presupune o legătură obligatorie între gîndire și o activitate revoluționară...

— Și? întrebă Fănică Niculescu, zîmbind caracteristic și satisfăcut, de parc-ar fi spus: „Aha, acum mai vii de-acasă; începi să fii rezonabil“.

— Și... eu cred într-o activitate teoretică independentă, zise Șerban Romanò, cu o lipsă de rezonanță a glasului și o privire vagă, care-l arătau în prada unei stinghereli tainice – așa cum se schimbă, oricît de imperceptibil, privirea unui om care minte sau căruia îi e rușine.

Profesorul îl privi iarăși, lung. Apoi îi întinse mîna:

— Te rog să vii pe la mine, să discutăm... Mă interesează felul dumitale de-a gîndi... Te-aștept neapărat!

Și se întoarse spre fetișcanele elegante și fardate care așteptau.

Începînd din ziua aceea de primăvară, Șerban Romanò veni de cîteva ori în vizită, în căsuța doar cu parter, cu trei cămăruțe și o bucătărie înșirate una după alta, cu streășina joasă și cu burlanele vopsite alb-albăstrui, pe care se cășăra glicină și viță de vie. Se intra printr-un fel de cușcă cu geamuri, unde musafirii își lăsau paltoanele și galoșii; odăile erau foarte joase, cu pereții văruiți, pe care atîrnau scoarțe oltenesti cu fondul verde ca măslinele sau albastru-adînc, presărat cu ramuri cu frunze și flori și păsări stilizate. Într-un colț erau icoane multe și mari de argint și de alamă, și odăița de la stradă avea toți pereții plini cu rafturi cu cărți. Sufrageria avea bufet cu geamuri, covor roșu pe masă, iar odaia de lucru fotolii uzate de pluș roșu. Era o casă bătrînească și idilică, unde se mîncea vara sub glicină înflorită și boltă de viță de vie; o casă bătrînească și idilică, pe o străduță liniștită, iar în casa asta locuia profesorul Fănică Niculescu, băiat de oameni foarte modești: tatăl fusese impiegat la Căile Ferate, mama fată de meserie într-un orașel de provincie. Îi ținea casa o femeie cărunță, care părea să-i fie un fel de rudă, și care apărea pentru o secundă cu tablaua cu dulceață și încinsă cu șorț, apoi pierdea în tăcere. Lîngă ușa pe care intra ea în odaia de primire, era un soclu de lemn, cu un bust de bronz, portretul profesorului. Pe pereți, împrejurul ușii, erau portrete de ale profesorului în ulci, în guașă, în sanguină, în cărbune, gravate pe aramă și pe lemn; mereu aceiași ochi albi, aceleași sprîn-

cene diavolești sub fruntea enormă. Când se deschidea ușa și apărea femeia aceea cumsecade, cărunță și grasă, cu șorț și cu tablaua de dulceață, încadrată de peretele acoperit de zeci de portrete mefistofelice ale lui Fănică Niculescu, lui Șerban Romanò i se părea că se petrece ceva nelalocul lui, ceva nepotrivit, anormal, monstruos: găoacea era afiș de cumsecade și de mediocră, iar animalul din ea afiș de neliniștitor și de ciudat, încît nu putea fi vorba decît de un monstru, cum se naște în cîte-o familie de treabă un copil cu coadă sau cu gheare de pasăre, spre a muri curînd. Dar acest simțămînt apăsător era vag și trecea repede, căci atenția lui Șerban se-ntorcea la ce spunea profesorul. Acesta vorbea fermecător și pasionat despre toate filosofiiile, găsea argumente pentru oricare teză și obiecții la toate, dar Șerban Romanò nu-și dădea seama care-i sînt păreri proprii, dacă aderă la vreun sistem, dacă e sceptic; nu putuse observa decît o vastă erudiție și o bunăvoință eclectică pentru orice construcții de idei. De altfel pe el îl interesa să găsească singur soluția și răspunsul, un adevăr în care să creadă din toate puterile ființei sale.

Într-o zi, cînd începuse primăvara de-a binelea, glicina era înflorită și albinele bîzîiau prin ciorchinele ei alb-liliachii; era o după-amiază cu lumină ca mierea, cu aerul cald și parfumat; străzile măturate și curate, asfaltul de-un cenușiu deschis plăcut ochiului, țigăncile florărese așezate pe trotuar, cu fustele crețe și colorate, cu coșurile pline de flori albe și roșii și galbene, cerul albastru cu cîțiva nori albi, pufoși, totul era de o liniște, de o pace, de o dulceață împăcată și fericită, de o deplinătate mîngîietoare. Șerban Romanò, într-un costum cenușiu foarte deschis, cu o cravată de alt ton de gri și mai gingaș, cu cămașa albă și țepăună, care numai la vedere dădea o senzație de răcoare plăcută, ședea picior peste picior, în felul său rezervat, corect și liniștit, cu coatele strînse lîngă corp și mîinile nemișcate; ședea într-un fotoliu din biroul-bibliotecă al căsuței profesorului Fănică Niculescu. Prin ușa deschisă se vedea cealaltă odaie, cea cu divan și fotolii și peretele plin de portretele ochioase cu sprîncenele arcuite diabolic. Dincoace, prin jaluzele trase, străbăteau pînze subțiri de lumină aurie în care jucau fire de praf. Era o liniște binefăcătoare și caldă, o clipă binecuvîntată, în care lui Șerban Romanò, tînăr, sănătos și fără griji, i se părea că toată țara, tot pămîntul e fericire, bunătațe și pace.

— Pin-acuma am venit la dumneavoastră numai ca să ascult lucruri inteligente, să asist la funcționarea unei gîndiri strălucite și pentru plăcerea exercițiului intelectual pe care mi-l cere conversația cu dumneavoastră, spunea Șerban Romanò. Dar azi aș vrea să vă împărtășesc ceva ce mi se pare de cea mai mare importanță și vă cer sfatul.

Profesorul tăcea. Ședea la birou cu coatele pe masă și mîinile pe încheietura coatelor; și se uita la el cu ochii săi alburii, unul mai verde, unul mai gălbui. În odaie mirosea plăcut a cafea; tablaua cu farfurioarele de dulceață era pe birou. Șerban Romanò ceru voie să aprindă o țigară și scoase din buzunar un plic din piele de crocodil, și din el o țigară de foi „Upmann“, pe care o tăie cu un forfecel de aur. Profesorul urmări toată operația cu un zîmbet amuzat și oarecum crispat totuși; dar Șerban Romanò nu-și dădea seama deloc de asta, ci aprinse țigara, pufăi din ea și urmă:

— M-am gîndit că pentru încercarea de a-mi organiza cunoștințele, și mai ales de-a integra principiile diferitelor științe, măcar pentru încercare, vă rog să nu rîdeți de mine, n-am îngîmfarea să cred în reușită...

— Ba crezi, spuse zîbind profesorul.

Șerban Romanò se roși ca o fată și urmă:

— M-am gîndit că pentru încercarea de-a găsi cîteva puncte sigure, sau măcar un punct sigur în cunoștințele noastre despre univers și despre noi înșine, e nevoie de o putere și de o capacitate a minții cum nu sînt ușor de avut. Și mai trebuie ceva: o metodă, o întorsătură a spiritului, care să mă facă în stare să apuc fiecare disciplină în ce are ea substanțial, specific și hotărîtor pentru ansamblul cunoașterii umane. Dar care e această metodă?

Profesorul nu mai rîdea. La întrebarea lui Șerban Romanò clipi din ochi, dar nu răspunse.

— Mi s-a părut că descopăr ceva într-un opuscul al unui poet francez mediocru, care e și un gînditor de-a doua sau a treia mînă. În această scriere din adolescență, singura care, după părerea mea, merită să rămîie, tratează despre metoda lui Leonardo da Vinci.

— O cunosc, spuse profesorul, fără să pară nici că aprobă, nici că dezaprobă cartea.

— O cunoașteți?

I se aprinseseră privirile și se aplecă puțin înainte.

— Ați văzut acolo că-i atribuia lui Leonardo capacitatea, dar și metoda, de a găsi prin generalizare un atare nivel al spiritului, încât, de la înălțimea lui, să poți coborî, prin specificare treptată, la înțelegerea și practica oricărei discipline științifice și oricărui soi de artă.

— A mai încercat cineva asta afară de Leonardo da Vinci? întrebă profesorul serios.

— Nu, dar perspectiva este... este... îmbătătoare! spuse Șerban Romanò. Dacă e adevărat, dacă se poate, atunci trebuie încercat!

Îi străluceau ochii și i se îmbujoraseră obrajii netezi, încă tinerești. Profesorul rămăsese la fel; ba părea stins, cu privirea plumburie; în fața entuziasmului celuilalt, el era mort. Zîmbi subțire:

— Trebuie încercat... ca să găsești – ce?

— Un adevăr ferm! răspunse cu tărie Șerban Romanò.

Profesorul se uită pe fereastra zebată de jaluzii. Afară trecură două cucoane în toalete ușoare, de mătase colorată, cu pălării mari, cu voalete. Profesorul se duse și trase de tot jaluziile. În odaie se făcu mai întuneric. Șerban Romanò începu să nu-l mai vadă bine pe profesor; îi distingea sticlirea ochilor și fruntea enormă.

— Aș vrea să citesc tot ce-a lăsat Leonardo da Vinci; poate voi găsi acolo un semn, o indicație – poate chiar, explicată, soluția! spuse Șerban Romanò.

— Manuscrisul faimoaselor *Carnete* se află la biblioteca muzeului britanic, fondul Arundel, murmură profesorul fără să pară interesat de toată afacerea. O parte la British Museum; altă parte nu știu unde, la Paris, sau la Vatican, în Laurențiană... Dar e mult mai simplu, în loc să te omori să le descifrezi, să te folosești de ediția facsimilă, cu textul descifrat și tipărit alături, Ulrico Hoepli, Milano, 1895, dacă nu mă-nșel. În orice caz, în jurul lui 1900.

— O pot cumpăra sau comanda? întrebă Șerban prompt, cu un interes pasionat.

— Nu cred; dar o găsești în orice bibliotecă mare... La Viena. Eu le-am văzut la München, în *Staatsbibliothek*, când eram student...

— O să plec să le citesc, zise Șerban Romanò. Asta înseamnă că vizita mea la dumneavoastră e și o vizită de rămas bun.

În umbră, profesorul începu să rîdă.

— Pleci?

— Da, cred că în două-trei zile obțin pașaportul, și plec imediat...

Profesorul se ridică și veni să se așeze lângă el. Îi puse mîna pe umăr.

— Ascultă, băiete, zise el pe un ton familiar și brutal. Am să-ți spun cel mai important lucru pe care ți-l pot spune eu acum și pe care-l poți auzi tu în clipa asta de la oricine-ar fi pe lume.

Șerban Romanò se crispase ușor auzindu-se numit „băiete“ și „tu“, dar ascultă. Profesorul îi vorbea într-un fel neobișnuit, vulgar, grosolan, „golănesc“, s-ar fi putut spune.

— Mi-ai plăcut cînd te-am văzut cu guler tare și perla la cravată, haine făcute la Londra și vorbindu-mi despre căutarea adevărului. Nu te supăra. Acum, am început să te iau în serios și-am să te tratez ca atare. Deși mă întreb dacă totuși, în fond, ești destul de consecvent.

— De ce n-aș fi consecvent? întrebă Șerban, uluit de schimbarea de ton și de ordinea de idei.

— Fiindcă voi,ăștia, care n-ați știut ce e sărăcia micului burghez și foamea și lupta feroce pentru parvenire, sînteți comozi. Sînteți moi. E prea mare ispita confortului, a vieții plăcute și ușoare, a plăcerilor de tot felul, ca să vă țineți consecvent de ceva atît de greu ca filosofia, știința sau arta. De obicei, oameni ca dumneata plătesc oameni ca mine, ca să filosofeze și să facă știință sau artă în locul lor; iar ei rămîn cel mult diletanți și scriu cărți de zece pagini. Mi-e teamă că totuși nu ești așa de consecvent ca studenții mei macedoneni, băieți de ciobani bogați, care vin aici și crapă de foame ca să învețe, să devină profesori, ofițeri, avocați și doctori – să aibă adică onoarea de-a vă servi. Da, dar sînt consecvenți...

— Consecvenți în gîndire, sau în dorința de a parveni? întrebă Șerban Romanò.

— Simt ironia, dar să știi că ai tras alături; nu importă în ce ești consecvent; esențialul e să fii consecvent, fără șovăire!

— Așa poți să fii consecvent și în josnicie, zise Șerban Romanò.

Urmă o clipă de tăcere.

— Ești un caz rar... și poate autentic. Cred că ai să devii un om... un om mare, zise profesorul. De aceea nu vreau să te las să bijbii: viața e scurtă.

Se duse la bibliotecă și scoase din raft o carte, pe întuneric, fără să caute; întinse mîna drept la ea și o luă; veni și i-o dădu lui Șerban Romanò:

— Citește-o, fă ce scrie aici, și după aceea, vei vedea că unul din adevărurile pe care le vei găsi, al treilea adevăr, ți se dezvăluie.

— Care sînt primele două adevăruri? întrebă Șerban Romanò.

— Am să ți le spun altă dată... Sînt anterioare celui de al treilea și-l limitează.

Tînrul răsfoia cartea în penumbră, fără să se uite la ea. Întrebă iar:

— Dar al treilea?

— Al treilea este că *nimic nu ți-e imposibil*, spuse rîzînd profesorul.

Șerban Romanò luă cartea și se duse în odaia de-alături să citească la lumină titlul. Era *Exercitiorum Spiritualium Sancti Ignatii de Loyola, editio princeps qualis in lucem prodiit, Romae MDLVIII apud Antonium Bladum*.

— Aici e metoda ca din mintea și voința ta să se facă o armă de oțel care poate fi distrusă, dar nu învinsă. Cărțulia asta a salvat biserica romană, și poate Europa, și poate civilizația. Oamenii care și-au călit voința cu aceste exerciții au fost misionari în China, Japonia, Tibet, Africa și cele două Americi; au întemeiat statul Paraguay, stăpînit de ei direct; au fost consilierii atotputernici ai dinastiei de Habsburg, ai lui Filip al II-lea și ai Regelui-Soare; au devenit atît de puternici încît toate statele s-au speriat de ei și pînă și Papii au ajuns dușmani ai Iezuiților, ceea ce e destul de semnificativ.

După acest elogiu al Societății lui Isus, scurt, dar rostit cu pasiune, profesorul tăcu o clipă. Îi luă cartea din mînă și o bătu cu palma:

— După ce-o citești și-i urmezi instrucțiunile, o pui aici.

Și și-o puse în buzunarul de la spate al pantalonilor, ca pe un pistol.

— Nu te mai gîndești la Isus Hristos și la celelalte fleacuri, și îți împlinești orice voință!

O scoase din buzunarul de la spate și i-o întinse lui Șerban Romanò. Acesta o luă cu o oarecare șovăială.

— Nu credeți că practicarea acestor exerciții presupune și aderarea la dogmele și reprezentările religiei? Eu am o formație științifică și pozitivă. Cred că mi-ar fi greu...

— Nu crezi în Dumnezeu? întrebă profesorul, privindu-l țință în ochii săi de neuitat.

Șerban Romanò ridică din umeri, jenat:

— Cred în datele științei... și în construcțiile ei teoretice... Dumnezeuastră credeți în Dumnezeu?

Profesorul rîse fără veselie, ca rîsul unui om singur cu sine însuși, într-o odaie sau într-o celulă.

— Nu sînt sigur... dar *mă tem* că există... Existența lui ar fi un fapt înfricoșător din mai multe puncte de vedere...

— Poate – zise Șerban Romanò liniștit – dar pentru o gîndire consecventă, la curent cu critica istorică a cărților sfinte și cu o sociologie și istorie a religiilor, ipoteza nu se mai pune. Cît despre științele exacte, cunoașteți vorba lui Laplace: e o ipoteză inutilă pentru calculele noastre...

Fănică Niculescu, fiu de impiegat la Căile Ferate și de casnică, *doctor philosophiae*¹ și *doctor habilitor*² al Universității din München, profesor de metafizică la Universitatea din București, se uită lung la el și oftă, zîmbind ironic:

— Bine-ar fi. Ei, du-te sănătos, zise el băîndu-l pe umăr pe Șerban Romanò. Du-te, și cînd te-ntorci, mai vino pe la mine... Voiam să-ți cer ceva și eu, dar nu mai are rost...

— Ba cum să nu, vă rog!

— Nu, n-are nici un rost... Altă dată... Cînd te întorci...

— Nu, deloc! De ce cînd mă-ntorc și nu acum?

— Fiindcă te-ar înîrzia...

Șerban insistă, profesorul rezistă multă vreme, pînă la sfîrșit mărturisi că dorea să cunoască familia lui Șerban, rudele, într-un cuvînt, lumea în care se învîrtea.

— Dar sînt profund neinteresant! exclamă Șerban, sincer uimit. Nu se așteptase la asta de la Fănică Niculescu. Observase adesea la camarazii lui de școală și la fel de fel de alți oameni sentimentul de inferioritate față de clasa lui socială; dar un filosof! Un profesor de metafizică!

¹ Doctor în filosofie.

² Agregat al unei universități.

— Înțelegeți, pentru un om ca mine, șoarece de bibliotecă... sînt mai interesați decît pentru dumneata care-i cunoști... Nu uita că eu mi-am petrecut viața printre cărți, zise Fănică Niculescu, nu cu falsa demnitate pe care-ar fi avut-o un om obișnuit, ci rîzînd rușinat și complice, ca și cum ar fi mărturisit o boală venerică.

Șerban îi promise, vorbi cu maică-sa și astfel, peste cîteva zile, husele fură scoase de pe fotoliu în saloanele de la parter, covoarele scuturate, praful șters de pe mobile, cristalele candelabrelor spălate, și în seara dinainte de plecarea lui Șerban, acesta își primi prietenii din generația lui, la care se adăugară cîteva persoane mai în vîrstă, ca unchiu-său de-al doilea, nenea Șerbănică Lascari, cu fiul său Cezar Lascari, codirector al unei bănci la vîrsta de treizeci și ceva de ani, apoi Elvira Vorvoreanu, Alexandra Șufană, verișoarele lui Șerban, Constantin Lascari, George Lecca văr de-al treilea sau de-al patrulea cu Șerban, și care era unul din cei mai eleganți și spirituali diplomați, apoi frații acestuia mai tineri; mai era tînărul Titel Negruzzi, prieten cu Șerban și descendent nu al Negruștilor moldoveni, ci al unor ramuri din Oltenia, principele Constantin Comnen, care venise rugat de mama lui Șerban, generalul Ipsilanti, care venise fiindcă-i făcea curte mamei lui Șerban și, în sfîrșit, prezentat tuturor de către Șerban cu deferența prin care un om de familie bună cinstește pe cei ce se ilustrează în științe sau arte, domnul profesor Fănică Niculescu. Le făcu tuturor cea mai bună impresie. Generalul Ipsilanti fu gelos:

— Bine, dragă Aristișo, cine mai e și belferul ăsta? Cine l-a inventat? De unde a ieșit?

— E profesorul lui Șerban, și un om distins; mîine-poi_mîine poate fi ministru, așa că te rog să-l menajezi...

— Ca și cum altfel l-aș mușca! zise înciudat generalul. Fiindcă sînt militar, îți închipui că nu i-am citit nici o carte! Filosofia era slăbiciunea mea, în tinerețe...

— Așa spunea și Victor Hugo cînd scria *Negustorul din Veneția*, zise mama lui Șerban, care avea un anumit simț al umorului.

Generalul îi aruncă prin monoclu o privire bănuitoare și nesigură: simțea pericolul, dar nu știa exact în ce constă. De aceea zîmbi fără să se compromită și vorbi de altceva.

În același moment, domnul Titel Negruzzi, care era roșu la față, ținea strîns de braț pe Șerban și-i spunea repede, convingător, cu gesticulație:

— Ascultă-mă pe mine, Șerbănică, eu sînt singurul om, înțelegi? nu singurul om, ci singura persoană, singura ființă, care-l poate înțelege pe banditul ăsta de nea Fănică! Întîi și-întîi de toate, vorba neamțului: *erstens, überhaupt!*¹ Al doilea, *mein Lieber*² fiindcă eu îl înțeleg cînd vo-vorbește; am fost înaintea ta cu două semestre la Tüb... Tüb... cum dracu-i zice, monșer, *il y a du tube là dedans*³, da' am uitat restul, ha-ha-ha! Ce zici? E tare! E formidabil!

— Tübingen, zise Șerban, liniștit.

— Exact! Cum ți-a venit? Ai început să ai creierii mai prompti. La Tübingen, la Bonn, și la Halle, și la Freiburg, și la toate... nu le mai pot spune exact acuma, dar le am scrise acasă, am fost peste tot, de altfel sînt scrise și în Baedeker. *Jawohl, mein Lieber!*⁴ Pentru filosofie să mă consultați pe mine! E formidabil Fănică! Și are un succes *boeuf!*⁵ Toate femeile cad pe unde trece el, dîră, mă-nțelegi, dîră de femei călcate în urma lui ca după un tractor! Îl vezi, cum rînjește și-și rotește ochii ăia turcești, dar află că e periculos; una s-a sinucis, alta și-a dat foc, alta a intrat în balamuc, alta a absorbit o coadă de mătura, ca madame de Brinvilliers, cunoști cazul... Nu? Bine, frate, n-ai citit scrierile babei Sévigné? Ce învățați voi acuma la Charlottenburg? Pe vremea mea...

— Titel, ești beat, zise Șerban Romanò. La Charlottenburg se învață ingineria, vremea ta a fost acuma trei ani și spune-mi dacă e adevărat cu femeile alea și cu profesorul. Ești beat și exagerezi.

— Exagerez? Exagerez? *Meine lieber Schwan! Hast keine Ahnung*⁶. Exagerez și cînd zic că e consilierul secret al cuiva de care prefer să nu vorbesc, adică la urma urmei de ce nu: al lui Vodă!

¹ Întîi, în sine.

² Dragul meu.

³ E ceva cu „tub”.

⁴ Te asigur, dragul meu.

⁵ Enorm.

⁶ Ilabar n-ai, scumpul meu!

Exagerez și când zic că e prieten cu Malaxa și cu Maxala-Auschnit, și că e cel mai temut gazetar al presei de dreapta! Pe ce lume ești?

— Nu citesc presa de dreapta, zise Șerban Romanò.

— Poate o citești pe aia de stînga? întrebă ironic Titel Negruzzi și întinse mîna după un pahar de șampanie, îl goli și-l puse la loc. Feciorul se depărta cu tava cu pahare.

— N-o citesc nici pe aia. Nu citesc nici un fel de presă, zise Șerban.

Nu mai ascultă ce-i spunea, din ce în ce mai nearticulat, Titel Negruzzi, ci se uită la profesorul Fănică Niculescu. Era în picioare lîngă mama lui Șerban, care rîdea frumos, cum știa ea că-i șade bine, ascultînd ce-i spunea profesorul. Cu ei mai erau și Șerban Lascari, cu mîinile la spate, burta rotundă înainte și bărbuța albă ținută în sus de gulerul tare, și Elvira Vorvoreanu, în rochie lungă neagră, cu cîteva smaragde mari în salbă pe piept, galbenă și cu ochii încercănați. Ascultau și le plăcea. Profesorul vorbea, zvîrlindu-le ocheada stranie a orbitelor sale în care se roteau o pupilă de jad și una de opal; era subțire, uscat, cu fracul bine croit. În spatele lor atîrna pe perete o vechi și mare tapiserie franțuzească pe care, între frunzișuri colorate de toamnă, un erou antic, cu cască și pene și mantie stacojie filfiind, ridica sabia asupra altuia căzut, în vreme ce femeii goale, cu carnea ca mierea, întindeau spre el brațe armonioase, deși cam groase. Mantia roșie, cerul albastru, trupurile galbene și frunzișurile de bronz, și dedesubt, în negru, Fănică Niculescu în frac, tuciuriu, cu ochii bicolori și cu sprîncenele înălțate diabolic. Poate are și acum în buzunarul de la spate, cum poartă gangsterii pistolul, *Exercițiile* lui Ignațiu de Loyola. „*Le pui în buzunar și pe urmă-ți poți împlini orice voință.*” „*Existența lui ar fi ceva înfricoșător, din mai multe puncte de vedere.*” Șerban Romanò avea iarăși simțămîntul acela nedeslușit, de lucru nepotrivit, anormal, îngrijorător, poate de primejdie, pe care i-l dădeau multele portrete din casa profesorului. Îi venea o ușoară amețelă, o ușoară greață. „Am amestecat băuturile – se gîndi el – și am băut prea mult; mi-a făcut rău.”

Dar și a doua și a treia zi, în trenul care-l ducea spre Viena și apoi spre München, se gîndea din cînd în cînd cu neplăcere că nu-l înțelege pe profesorul Fănică Niculescu. Curînd însă soarele de afară și cerul de primăvară și cîmpiile verzi îl făceau să-și aducă aminte că

e pe punctul de-a găsi ceea ce considera a fi cel mai important lucru pentru el și pentru oricine: un adevăr ferm, în care să creadă cu toate puterile ființei lui.

Și iar își aducea aminte de profesorul Niculescu. La despărțire, seara, sub felinarul atîrnat de bolta *loggiei*, îl ținuse de mînă și se uitase drept în ochii lui; privirea-i era atît de ciudată, așa de colorată și fără expresie, încît poate mai mult ea îl înfiorase pe Șerban, decît cuvintele profesorului:

— Ești un om deosebit, tinere. Vei trăi o aventură splendidă. Cred că ai stofa unui om mare.

II

În încăperea aceasta izolată, undeva la un al doilea etaj, la capătul cel mai liniștit și necercetat al bibliotecii, era tăcere. La cele cîteva mese, trei domni bătrîni, unul chel, altul cu plete albe și altul cu ochelari de aur, citeau manuscrise grecești copiate la Bizanț, în veacul al IV-lea. Un tînr foarte slab și foarte palid citea partitura unei bucăți corale compusă de Roland de Lassus și-și nota ceva într-un caiet. Mirosea a praf de bibliotecă, mai murdar și mai fin decît orice alt fel de praf din lume. Un om de serviciu în halat cenușiu veni încărcat cu patru volume in-folio și, suflînd greu, le puse pe masa bătrînului cu plete, care începu să le răsfoiască spre a verifica dacă pasajul la care se oprise nu avea variante în traducерile arabă, siriacă și coptă ale aceluiași text.

Șerban Romanò stătea cu marele tom in-folio deschis în față; pe pagina facsimilului, un desen geometric cu multe linii ce plecau dintr-un cerc ca razele unei planete într-o stampă veche, apoi un pom cu rădăcini și cu frunze, și un braț jupuit de piele cu toată musculatura desenată amănunțit. Dedesubt, Bătrînul scrisese cu măruntele-i slove colțuroase, aproape gotice, răsturnate și înșirate de la dreapta la stînga. Șerban luă oglinjoara de care se sluzea în fiecare zi ca să controleze textul descifrat de pe contrapagină. Da, era corect. Aici sta scris:

„O, cercetător al naturii lucrurilor, nu te laud când cunoști lucrurile pe care natura le produce de obicei singură; dar bucură-te dacă cunoști rostul lucrurilor pe care le concepe spiritul tău.”

Șerban Romanò puse oglinda jos și-și frecă ochii care-l frigeau; îl apăsau tîmplele, îi era congestionat capul de efortul atîtor ore de atenție încordată. Stătu o clipă cu ochii închiși, acoperiți cu palmele, să respire încet și adînc. Dar aerul era închis, stătut, prăfuit.

La ce bun? Înțelesese. Metoda era pierdută din clipa cînd încetase răsuflarea bătrînului. Îl cunoștea și îl iubea pe acel om unic, aît cît poți să iubești și așa cum poți să iubești un munte sau o mare, sau legile termodinamicii. Omul unic, ciudat, sucit, care înțelegea orice fenomen al firii, care vedea prin copaci, rîuri și animale structura fizico-matematică a universului, omul care născocea mașini de pace și de război, care picta pe tencuială și pe pînză, sculpta în marmură și turna în bronz, scria și desena cu mîna stîngă și cu mîna dreaptă, vedea fără iluzie, ca de departe și de sus; omul care se juca aproape ca un copil, dar și ca natura însăși, să-și ascundă intențiile și demersurile gîndirii într-o îmbrăcăminte enigmatică pe care de-abia trebuie s-o dai la o parte cu trudă. „Natura e plină de nenumărate rațiuni care încă n-au fost aflate”, scrisese Leonardo pe o foaie de carnet. Da, așa e, cu siguranță; universul cuprinde chiar în clipa asta legile de integrare a tot ceea ce se știe. Dar metoda, metoda...

Metoda trebuie reconstituită în practică și adaptată masei enorme de cunoștințe adunate de oameni din vremea lui Leonardo pînă acuma, în prima jumătate a veacului al XX-lea; formula de integrare era oare una matematică, una logică, sau de alt ordin, pe care în clipa aceasta nu și-l putea închipui?

Își luă mîinile de pe ochi și se uită pe fereastra înaltă și prăfuită. Afară era soare. Închise cartea, se ridică și ieși, fără să facă zgomot. Bătrînul care citea manuscrise arabe, siriene și copte ridică o clipă ochii, dar nu ca să-l privească, ci ca să se uite în gol, gîndindu-se concentrat la ceva.

Șerban Romanò ieși în Ludwigstrasse și stătu o clipă locului, orbit de lumina dimineții. Tramvaiele albastre și albe și mașinile alunecau prin fața lui, printre cele două ziduri ale străzii, alcătuită din copii după cele mai frumoase clădiri din Roma și Florența: biblioteca era palatul Medici, mai încolo era palatul Farnese. Dincolo palatul Pitti,

în fund Loggia dei Lanzi, iar în capătul celălalt un arc de triumf copiat după arcul Caruselului din Paris. Autentici nu erau decît plopilor uriași ce începeau dincolo de arcul de triumf, dubla alce de copaci maiestuoși de pe Leopoldstrasse, și dincoace, turlele baroce, galbene și cu cupole verzi și întortocheate ale bisericii Teatinilor. Deși era soare, aerul nu era bun, ci apăsător și iritant. Bătea vîntul, un vînt uscat și aîțător pentru nervi. Fațadele uriașe, masive, tencuite cafeniu și galben ca pămîntul de Siena, opreau vîntul; dar cînd ieși din Ludwigstrasse, Șerban Romanò îl simți iarăși: era acel *föhn* venit din Alpi, în timpul căruia se întîmplă cele mai multe acte de violență și omoruri. Șerban își simțea respirația apăsată, era nemulțumit și întăritat. Se duse în Theresienstrasse, la sala de scrimă, făcu o oră de exercițiu, trecu pe sub duș și se repezi la universitate să nu piardă seminarul doctorului Herbstblom, *professor ordinarius*¹ de istoria filosofiei. Pe drum își făcea sul lucrarea scoasă din buzunar. Cîteva foi bătut la mașină: *Dynamische Begriffe und dynamische Begriffsbildung bei Jakob Böhme*². Sosi în ultima clipă în sala de seminar, în care cei vreo zece-douăzeci de oameni să întoarseră să-l privească. Harnischfeger, albinosul, îi făcu un semn amical. Era un băiat de douăzeci de ani, trandafiriu, cu părul alb, sprîncenele albe, genele albe; avea ochi cu irisul roz ca la iepuri, era sașiu și vorbea anevoie. Profesorul intră și-l întrebă pe Herr Romanò dacă și-a pregătit lucrarea. Da? S-o citească atunci. Șerban citi. După aceea se făcu tăcere, Harnischfeger ridică mina ca să ceară cuvîntul pentru a face unele observații:

— Referentul a folosit în mod inteligent discuțiile de pînă acum, dar n-a adus o contribuție nouă.

— Pentru că n-am încredere în text, răspunse Șerban Romanò înțepat.

Herbstblom făcu ochi mari, Harnischfeger se întoarse la Șerban, țeapăn, cu tot trupul, și-l privi cu mult interes.

— Și de ce n-aveți încredere în text, *bitte schön?*³ întrebă profesorul.

¹ Șef de catedră.

² Concepte dinamice și formarea dinamică a conceptelor.

³ Mă rog.

— Fiindcă nu-mi dă nici un criteriu al adevărului tezelor lui! exclamă Șerban fără să-și dea seama ce tare vorbește. Afară, plopii din fața universității vibrau în suflarea neprielnică a föhnului. Cum pot să-l cred, dacă nu-mi dă puțința să-l controlez critic?

Herbstblom zîmbi. Era un om urît, cu fața contorsionată, de parc-ar fi fărîmat-o cineva în pumn. Ochii îi sclipeau de inteligență ascuțită, stearpă, inutilă.

— Un sistem filosofic nu ne interesează pentru valoarea lui de adevăr, ci pentru frumusețea arhitectonică a construcției, zise el.

De sub bănci răsună un tropăit aprobator: așa se aplauda la Universitatea din München. Harnischfeger ridică iar mîna-i albă cu unghii nefiresc de trandafirii:

— S-ar mai putea adăuga că însuși scumpul nostru coleg, *unser lieber Kommilitone*, nu poate pronunța o frază fără să implice cu ea o metafizică, un sistem de axiome pe care nu le mai poate discuta prin definiție și care nu pot fi criticate în parte, ci numai în măsura nepotrivirii lor între ele. Dacă axiomele sînt coerente, le accepți sau le respingi arbitrar și fără ele nu se poate gândi nici măcar pentru viața curentă...

Alt tropăit sub bănci. Două fete urîte, cu ochelari și în costume tiroleze, începură să chicotească. Ceilalți studenți ascultau însă cu gravitate. Șerban Romanò voi să mai spună ceva, dar Harnischfeger adăugă:

— De altfel, asta condamnă orice sistem general care ar încerca să cuprindă întreaga realitate. Nu putem să ne servim, în contactul nostru cu lumea, decît de mitologii care pot avea cel mult anumite părți foarte exact și aprofundat organizate și făcute corespunzătoare realității, cum sînt matematicile. Matematicile însă nu sînt decît o parte mai clară a mitologiei secolului al XX-lea în Europa.

Și rămase întors spre Șerban, privindu-l prietenește, sașiu și miop, printre genele-i albe.

— Asta ne face o lume de coșmar! Nu se poate trăi într-o lume ca asta! exclamă indignat Șerban Romanò.

— Dar nici nu se poate ieși din ea, *philosophisch gesprochen*¹, murmură albinosul zîbind liniștit. Șerban nu mai spuse nimic, ci

¹ Filosofie vorbind.

rămase încruntat și galben, cu ochii la banca scrijelată de mii de bri-cege în cursul ultimului veac. Profesorul ceru alte păreri în legătură cu referatul, și discuția se tîrî împrejurul sumbrei și obscurei teodicee a lui Jakob Böhme, *philosophus teutonicus*¹. La ieșire, Harnischfeger îl așteptă pe Șerban să-i treacă prin față și-l întrebă binevoitor:

— Nu vîi deseară? O să fim acolo cu toții... și mai discutăm.

Șerban Romanò dădu din cap că primește și se depărtă. Ajuns afară, porni pe străzile bătute de föhn. Nu, nu putea accepta! Asta era starea de spirit în toată Europa, și nu mai putea fi îndurată! Era nedemnă de oameni care gîndesc, era o acceptare a neputinței, acest scepticism mai mult sau mai puțin mărturisit, acest eclectism rușinos, această incapacitate de a trasa liniile mari și îndrăznețe ale unei filosofii născute din cunoașterea științifică a ultimelor două secole. Era intolerabil!

Seara, la masă, în micul restaurant „*Zur Hopfenperle*“, izbucni iarăși, pe cînd, afară, plopii de pe Leopoldstrasse și frunzișurile parcului cel mare se frămîntau în vîntul uscat și primejdios.

Îl ascultau Harnischfeger, Heinrich von Brederode, Rinaldo Fischer cu prietenul său englez, apoi un neamț pe care Șerban îl vedea pentru întîia oară, și Niță Ghiță. Pe Heinrich îl cunoscuse la sala de arme. Era un tînăr scund și subțirel, cu nasul coroiat și cam într-o parte, care, aflînd că și Șerban e român, spusese că el, Heinrich, are un văr, Dietrich von Rabenstein, a cărui mamă e născută Racoviță; un unchi mare al lui Șerban ținuse în căsătorie tot o domnișoară Racoviță; de aici, șezură seara la un pahar de bere, apoi altă seară și multe alte pahare de bere, și invitații reciproce la castelul din Suabia unde stăteau părinții tînărului Brederode și la București „cît de curînd“. Era un băiat liniștit și discret, care învăța filosofie și limbile ebraică, arabă și siriană veche. Cînd se îmbăta, povestea istorii vînătorești și uneori, ca să-l necăjească pe Șerban Romanò, îi spunea că străbunul său Heinrich von Brederode comandase ceata de pedestrași valoni care l-au asasinat pe Mihai Viteazul, principele Valahiei, în 1601; dar Șerban nu se supăra, și făceau pace în numele națiunilor valonă și valahă, ridicînd cîmile de piatră cu capace de argint și golindu-le pe nerăsuflăte.

¹ Filosoful teuton.

Rinaldo Fischer nu era mic, subțire și brun, și nici boier, ci înalt și greu și blond, cu ochi albaștri și cu ochelari, și fecior de avocat din Leipzig. La un concert, așezat fiind lângă Șerban, îl fixase multă vreme, apoi îl întreabă politicos ce părere are despre executant, începuseră să discute muzică; convorbirea se prelungise la un cocktail într-un bar de noapte și se încheiase cu promisiunea unui telefon și a altei întrevederi; Șerban, politicos, se ținuse de cuvânt și acum erau prieteni buni. Prin Rinaldo îl cunoscuse și pe englez, un tânăr foarte tăcut, care zîmbea, mulțumea dacă era poftit cu ceva și bea fără să spună un cuvânt. Englezul se părea că e pictor; de altfel și Rinaldo, care învăța dreptul, avea tendințe artistice, scria poeme, și se răbotezase din numele-i vechi Reinhold în artisticul și italianescul Rinaldo, ca un erou din Ariosto (deși umbla în haine cadrilate și cu ochelari, cum nu și-ar închipui nimeni pe paladinii lui Carol Magnul).

Neamțul necunoscut apăruse acum prima dată, era osos și spătos, îmbrăcat în flanelă cenușie și cu părul blond tuns cu mașina pe tîmple. El și cu Brederode își spuneau „tu“, Heinz“ și „Ulrich“, ceea ce însemna că necunoscutul e și el urmașul vreunui căpitan de mercenari, cu umerii bătătoriți de platoșa sub care se cuibăreau păduchii.

Iar Niță Ghiță era român, licențiat în teologie la București, și *studiosus philosophiae*¹ la München. Urma și el seminarul lui Herbstblom. Nu fusese de dimineață fiindcă „se simțise rău“, după cum însuși spusese, scurt și acru. Niță Ghiță era fecior de țărani înstăriți de pe lângă Constanța, dar stătea prin universități de vreo șase-sapte ani, se certase cu părinții, nu mai căpătase bani de-acasă, și-acuma era tuberculos. Niță Ghiță era un om de aproape treizeci de ani, cu fața suptă, cu tîmplele scobite și cu ochii duși în fundul capului; era pămîntiu, netuns, îmbrăcat sărăcăcios (adesea purta o hăinuță încheiată pînă la gît, ca un teolog ce fusese); mîinile-i erau uscățive, calde, cu palme umede, și ochii negri îi ardeau ca o flacără nedomolită. Îl cunoscuse pe Șerban Romanò la seminar și se ținea de el. Șerban îl poftea la masă la restaurant cît mai des, și Niță Ghiță pri-mea, fără să observe, neavînd destulă obișnuință cu lumea ca să se

¹ Student în filosofie.

mire de frecvența invitațiilor, și deci nedîndu-și seama că i se făcea pomană.

Prietenul lui Heinrich von Brederode, blondul și roșcovanul Ulrich, ceru la sfîrșitul mesei cizma de sticlă care, alături cu cornuri și cu căni de argint, împodobeă căminul berăriei. O umplu cu bere și o goli; englezul o goli și el. Hamischfeger se uita sașiu și zîmbitor la ei, cu ochii lui trandafirii, și discuta aprins cu tînărul Brederode și cu Rinaldo.

— Ipoteza unei structuri discontinue a materiei e absurdă, spunea albinosul. Să ne închipuim particulele materiei așa.

Și presăra firimituri de pîine pe masa udă de bere.

— Cum vezi posibilă mișcarea? Doar nu prin contact și elasticitate? zise el ironic.

Heinrich von Brederode își strîmba nasul cu degetul, uitîndu-se fix la firimituri. Luă una și o puse într-alt loc.

— Prin suprimarea unei particule într-un punct, trecerea ei în neant și apariția ei într-alt punct, creată din neant! zise el și rise, uitîndu-se împrejur.

Albinosul rămase gînditor.

— Da... acesta ar fi cazul limită al mișcării... murmură el.

Niță Ghiță spuse:

— De altfel, e într-o oarecare măsură și în spiritul creștinismului; numai că presupune o neîncetată creație și o nimicire a materiei, pe cînd dogma susține o creație unică și o unică disociere atunci cînd „îngerul va sta cu un picior pe uscat și cu unul pe mare și va striga cu glas înalt, că nu mai este timp“, și desigur nici spațiu, nici materie, așa cum o înțelegem noi...

Albinosul și Brederode îl ascultară cu răbdare și politețe. Englezul murmură că el preferă pe Agatha Christie. În schimb, Rinaldo Fischer ridică halba în cinstea lui Niță Ghiță:

— A fost plin de frumusețe! Între implicațiile filosofice ale microfizicii și *Apocalipsul sfîntului Ioan* există o legătură pe care nici unul din noi n-o întrevădea. Slavă ție! Heil!

— Gata cu „Heil!“ , spuse Brederode fără să ridice prea mult glasul. Sînt dezgustat...

— De ce? întrebă Rinaldo.

— Harnischfeger l-a citat ieri în seminar pe Bergson, și bătrînul Herbstblom a strîmbat din nas: „După cum știți, Bergson este evreu“. Și n-a mai adăugat nimic. L-a suprimat pe Bergson!

— Credeam că la un argument metafizic nu se poate răspunde cu un argument etnografic. Se pare că da, rîse binevoitor Harnischfeger.

— *Schweineri!*¹ mîrîi Brederode, izbind de masă cana.

— Bătrînul Herbstblom e un *nazi*, nu știai? întrebă Rinaldo. Apoi rîse: Cel mai bun lucru ar fi ca Bavaria să ajungă colonie engleză, nu-i așa, Jimmy?

Și-l luă de gît pe englez cu mai multă gingășie decît se potrivea unui tînăr mare și voinic, îmbrăcat în carouri. Jimmy, care băuse și el mult, dădu din cap liniștit:

— O să ajungă...

Își aprinse apoi pipa și nu se mai amestecă în discuție. De altfel în clipa aceea izbucni Șerban Romanò, enervat:

— Vă rog, să mă scuzați – zise el pe un ton repezit și brusc – dar socotesc că sînteți ușuratici! Credeți că bătrînul Herbstblom, fiindcă e nazist, nu e un filosof! Ba vă asigur că da! Filosofii voștri, de la Schopenhauer încoace, poartă vina că nimeni nu mai crede în nimic, că nu mai e nimic sigur, că nu mai există valori ferme. Noi patru, care sîntem aici, am urmat seminarul lui Müller despre Nietzsche. Am discutat despre revalorizarea tuturor valorilor, *Umwertung aller Werte*, și nimeni n-a combătut acea morală dementă și impracticabilă...

— Impracticabilă ca orice morală, murmură albinosul.

Ulrich, care bea iarăși din cizma de sticlă, aruncă pe un ton îngîmfat:

— E o morală aristocratică și eroică!

Dar Șerban, cu obrazii îmbujorați și ochii căprui, altă dată blînzi, acum aprinși și scăpărători, exclamă:

— Dar nu e vorba încă de morală – deși e catastrofală carență și aici! E vorba de *philosophia prima*, de știința despre formele generale ale ființei, despre ființa ca atare; aici nu vedem decît haos, neputință, imagini ceptoase și înjositoare, adevărați monștri, și la Klages, care sfîșie în două personalitatea umană și se ridică împotriva spiritului și

pentru o concepție a sufletului care nu îndrăznește să fie nici mistică, nici umanistă, dar în tot cazul obscură și amorfă și... dar Heidegger parcă nu șovăie la ultimul pas și refuză să fie consecvent, adică să se arunce de-a dreptul în sentimentul existențial al absolutului, ca salvare din fața neantului? Dar Husserl, în clipa cînd reduce operațiile spiritului de la gradul de generalitate și abstracție la care cu greu le-am urcat în două milenii, la anecdotica unor înîmplări psihologice? Înțelegeți că eu nu-i critic din punctul de vedere al filosofului – zise el mai domolit, cu ceva patetic în modestia și de-a dreptul umilînța cu care se apleca peste masă – ci din punctul de vedere al omului obișnuit care are nevoie, ca ins izolat, ca membru al unei familii și ca cetățean, are nevoie de o ontologie, de o teorie a cunoașterii și de o etică. („Și de o estetică!“ interveni Rinaldo Fischer, dar Șerban, care știa că e mult mai greu și mult mai puțin important să ai o estetică decît o ontologie și o etică, urmă:) Nu mai sîntem capabili să le producem? Căci să nu-mi spuneți că morală lui Martin Heidegger face vreun ban pentru tatăl de familie și pentru cetățean! Omul care caută sprijin pentru existența lui găsește sisteme vagi, îngrijorătoare, obscure; filosofii dau tîrcoale misticii fără s-o cunoască, dau tîrcoale religiei fără să mai poată crede în ea; oamenii cei mai pozitivi, ca Wittgenstein, își limitează la maximum pretențiile, pentru că „despre ce nu poți vorbi, trebuie să taci“, și toți abdică din ce în ce mai mult de la onoarea umană, care constă în stăpînirea universului prin gîndire sau cel puțin la cunoașterea universului! Unde vom găsi răspunsul pe care-l căutăm? Nu la Nietzsche, orice s-ar spune...

Și tăcu, uitîndu-se încruntat și cam copilărește la masa udă de bere. Ulrich, roșcovanul și ciolănosul prieten al lui Heinrich von Brederode, împinse ușor la o parte cizma cu bere și zîmbi tulbure și sfidător:

— Și de ce nu la Nietzsche?

— Poți trăi după morală lui Nietzsche? întrebă Șerban Romanò cu indignarea omului cumsecade.

— Dacă ești un om-stăpîn, *ein Herrenmensch*, da! zise Ulrich.

Erau enervați toți; Brederode și Harnischfeger simțeau o tainică împotrivire față de ce spusese Șerban Romanò și-i irita faptul că părea să fie ceva adevărat și constrîngător în vorbele lui; Rinaldo Fischer strîmba din nas; i se părea că nu e destul de rafinat și de artistic să iei atît de prozaic rosturile filosofiei; englezul era plictisit la culme de o

¹ Ce porcărie!

discuție atât de pedantă, tipic continentală, și în care nu fusese deloc vorba de sport, iar Niță Ghiță era scos din fire de omul ăsta elegant și plin de bani, care pretindea că a căutat adevărul, când adevărul era evident, îți scotea ochii, și alții, care trăgeau mîța de coadă, îl dețineau!

— Da, dar e vorba de o etică pentru toți oamenii, exclamă întăritat Șerban Romanò. Nu accept un adevăr etic bun numai pentru unii. Adevărul e universal, sau nu e?!

Se scutura de parcă l-ar fi urmărit niște muște. Ulrich începu să ridă sfidător:

— Nu pot să cer oricui o mentalitate aristocratică...

Șerban Romanò tresări și-l privi fix:

— Vrei să știi care cred eu că e mentalitatea aristocratică? E generozitatea împinsă la ultima limită! Morala lui Nietzsche nu e generoasă! Adoptă mai degrabă socialismul, care e o idee generoasă și umană!

Ulrich dădu din umeri:

— Eu am alte păreri despre ce e aristocratic sau nu... Poate sînt prejudecăți, dar le am de mult... din familie!

Șerban simți ironia, dar tăcu. Loial, Heinz von Brederode îi sări în ajutor:

— Nu vorbi prostii, *red' kein Quatsch, Ulrich, er ist vom Adel*¹ e boier...

— *Ach was, rumänischer Adel*², zise Ulrich disprețuitor și înălțînd din umeri.

— Face tot atîta cît boieria germană! exclamă Șerban, deși-i venea să ridă de această dispută cu totul nefilosofică. Era totuși iritat, poate din pricina fohnului, poate și dintr-o pricină mai adîncă, și anume că-și dădea seama de dificultatea uriașă a ceea ce voia să încerce: un om singur în fața continentului de ceață al decadenței filosofiei europene. Ulrich însă nu se gîndea la așa ceva. Răspunse de sus:

— Dacă ai fi german, ai da socoteală...

— Poate și așa! *Famose Idee! Kolossal! Prachtvoll!*³ exclamă cu mare și voioasă însuflețire Heinrich von Brederode.

¹ Nu vorbi prostii, e un nobil.

² Moft, noblete românească!

³ Grozavă idee! Colosal! Minunat!

— Cum doriți, vă stau la dispoziție, zise Șerban Romanò în felul său modest și rezervați ori de cîte ori era vorba de el ca persoană, ca om.

— Am să-i fiu eu secundant! strigă tînărul Brederode, răsturnînd cu cotul o halbă; n-ai nici o grijă, Șerban, îți găsesc eu pe al doilea!

— O să se bată? întrebă albinosul zîmbind neliniștit și întorcîndu-se, țepăn și sașiu, la Rinaldo Fischer. Acesta dădu din umeri, cu o umbră de invidie:

— Fără pericol...

El, fiu de țîrgoveț, nu făcea parte dintr-unul din colegiile în care se adunau studenții cu nume împodobite cu particula *von*. Emoția albinosului, răceala disprețuitoare a lui Ulrich, beția care-l ajunsese pe Brederode, enervarea lui Rinaldo, plictiseala cumplită a lui Jimmy îi făcură să nu mai stea decît cîteva minute. Se despărțiră, indispuși și vorbind haotic, sub plopii de pe Leopoldstrasse, care se frămîntau furtunos cu multe glasuri și palpitația umbrelor lor uriașe, în vîntul uscat și cald. Șerban porni împreună cu Niță Ghiță. Acesta zise:

— Ai să faci o prostie...

Îl luase de braț pe Șerban și-i vorbea în ureche, duhnind a tutun ieftin, care-i strica dinții și plămîinii:

— Îmi place de dumneata, și de-aia-ți spun... Asta-i o copilărie ciocoiască. Ce nevoie ai?

Șerban nu spuse nimic.

— Să faci pe rîiosul cu ăștia...

— Trebuie să... să salvăm obrazul, murmură Șerban jenat.

— C... cat! Crezi că așa se salvează neamul? întrebă cellalt. Îmi place de dumneata, și de-aia nu pot să stau și să mă uit cum te chinuiești...

— Mi-ar fi rușine dacă-ș trăi bine, moralmente vorbind, zise Șerban.

— Da... ca semenii dumitale din protipendadă, care n-au probleme morale, mîrîi Niță Ghiță. De altfel nici la dumneata nu se știe cîtă ipocrizie poate fi la mijloc, cîtă poză, în preocuparea asta de adevăr și de etică...

Șerban suferea cînd i se vorbea așa despre lucruri intime ale lui, despre care niciodată n-ar fi vorbit, după cum niciodată nu și-ar fi permis să întrebe sau să-i vorbească lui Niță Ghiță de problemele

morale intime ale acestuia. Indelicatetea grosolană a lui Niță Ghiță îi crispa nervii ca un zgomot discordant sau scrișnetul de metal pe sticlă. Cu atât mai mult, cu cât atinsese un punct sensibil... Moralmente vorbind, nu trăia bine; dar materialmente... Cu desăvîrșire inconștient de efectul pe care-l aveau spusele lui, Niță Ghiță urmă:

— Totuși mi se pare că dumneata ești unul din puținii care ar merita să meargă cu noi...

— Cu cine? Cu care noi?

— Cu noi... Nu mai face pe naivul. La urma urmei nu te invită nimeni. N-ai decât să ceri să fii primit...

Șerban începea să fie tot mai enervat:

— Și dacă nu cer să fiu primit, ce-o să fie?

Niță Ghiță dădu din umeri, superior:

— Între unul dintre noi și un ins oarecare, e o diferență ca de la cer la pământ.

„Ce obraznicie îngîmfată!“ se gândi Șerban, sufocat de indignare și uimire. Întrebă rece:

— Credeam că eu te invitam la masă... Văd că de fapt dumneata îmi făceai onoarea.

Niță Ghiță rîse, neclintit în robusta-i încredere:

— Degeaba, șefule... Cu noi nu merg fițele ciocoiești... Ori ești în Legiune și sîntem toți egali, camarazi, ori ești în afară și atunci ești un rahat...

Șerban rîse, indignat. Cum ajunsese el la asemenea convorbire? Totuși, era instructiv. Afla lucruri noi. „Să ascultăm.“

— M-am gândit că meriți... Ai stofă. Ești un om curat. Și printre noi sînt numai oameni curați. Trebuie să înțelegi că n-ai să faci nimica dacă rămii singur. Trebuie să te încadrezi într-o ordine, într-o mișcare, în ceva superior. Mă gîndeam, cînd te-auzeam adineauri: „Caută adevărul, și adevărul e găsit de două mii de ani“.

— Cum? Care e? întrebă cellalt.

— „Eu sînt calea, adevărul și viața“, a spus Mintuitorul! exclamă Niță Ghiță, ridicînd în sus un deget uscățiv.

— Să mă fac creștin? întrebă Șerban, căruia-i venea să rîdă de tonul superior, obraznic și magistral al lui Niță Ghiță.

— Ești! Ești o oaie rătăcită, dar ești, prin taina botezului! zise cu tărie Niță Ghiță. Acuma umbli după erezii, din îngîmfare diavolească:

în tine e drăcie! Dar adevărul constă în a înțelege și a crede, nu în ce umbli să găsești tu, cu capul tău! Au găsit sfinții părinți, care erau niște gînditori mai ceva decît tine!

Șerban Romanò, enervat, ezită să răspundă. „Totuși e o discuție de idei, politețea cere să-i răspund.“

— Mi-e greu să accept filosofia implicită și explicită în dogmele bisericii, zise el cam în silă. Am o formație pozitivă... nu uita că sînt matematician și inginer.

— Mofturi! Lucruri mărunte! Uită-te în jur și vezi: toată Europa se primește, ia chip nou, tînăr... iar noi sîntem în fierbere, sîntem pe punctul de-a aduce lumii o mare revelație!

— Ce revelație? întrebă Șerban Romanò, uluit.

Cellalt, galben și supt și netuns, cu ochi scăpărători, se aplecă spre el și-i duhni în nas a tutun:

— Noi sîntem poporul teofor... purtător de Dumnezeu!

Șerban Romanò tresări:

— Ia mai lasă-mă în pace cu prostiile astea! Dacă e vreun popor teofor, de ce să nu fie toate? De ce tocmai noi?

— Pronia are căi pe care noi nu le putem înțelege, zise Niță Ghiță. N-are rost să neglijezi dimensiunea abisală a culturii românești; ea există și e o forță activă, căreia i se pot aplica atributele Abisului Fără Fund al lui Böhme. E evident că axată pe trăirea categoriei abisale, va avea loc acuma, curînd, cu siguranță înainte de 1950, învierea neamului nostru, întru cruce! O primenire totală a țării, religioasă, politică, socială, rasială...

— Economică nu?

— Ba și economică...

— Explică-mi, te rog...

Dar explicațiile lui Niță Ghiță erau departe de a fi clare; în afară de primenirea rasială prin exilarea sau exterminarea „jidaniilor“, și de cea socială prin exterminarea „bolșevicilor“, nu se vedea mai nimic.

Șerban Romanò îl întrerupse cu politețe și mîhnire:

— Domnule dragă, filosofia dumitale aduce mult, ca metodă de gîndire și calitate a raționamentului, cu opera lui Alfred Rosenberg...

„E delirul unui hotentot beat“, se gîndea el.

— E o carte mare! răspunse cu tărie Niță Ghiță. Păcat că e eretic...

Apoi, nemijlocit și surprinzător, fără să-i pese de uluirea totală a lui Șerban, care nu se aștepta ca crezia să mai fie o problemă pentru un student în filosofie din veacul al XX-lea, Niță Ghiță urmă, foarte sigur pe sine:

— Îl cunoști pe profesorul Fănică Niculescu?

Niciodată n-avea să-și explice Șerban Romanò de ce răspunse în clipa aceea:

— Nu... decît de la cursuri...

— E un om extraordinar! Să vorbești cu el și-are să-ți explice...

— N-a scris nimic, observă rece Șerban Romanò.

— Nu face nimic... învățătura lui e orală... Ai să vezi! E un om unic!

„O, Leonardo!“ oftă în sinea sa Șerban Romanò. Îi venea să plîngă. Sau să rîdă dureros. „Un om unic – prestidigitatorul de pe malurile Dimboviței? O, Leonardo!“ Se opri.

— Am ajuns acasă, zise el fără să-i întindă mîna lui Niță Ghiță. Dacă-ș fi creștin, te-aș face să observi că vorbești de asasinarea evreilor și de cruce în același timp, de ură și de răzbunare în numele unui om care nu știa decît de iubire, îndurare și iertare. „Iubește-l pe Domnul Dumnezeu! Tău din toate puterile tale și din tot sufletul tău și din toată inima ta, și pe aproapele tău ca pe tine însuși.“ Chiar dacă e „jidă“ sau „bolșevic“, cum spui dumneata. Dar eu nu sînt competent în materie de creștinism. Însă ca matematician, pot să-ți spun că nu ți-am urmărit bine raționamentele... Mi s-au părut *sub* raționale, niște paralogisme delirante, încheie el cu un zîmbet rece și disprețuitor.

— O să plătești dumneata obrăznicia asta ciocoiască! vorbi cu patimă Niță Ghiță, pe Schraudolphstrasse pustie și sonoră. Ne mai întîlnim noi! scrișni el schimonosit de furie feroce și umilîntă.

Și se depărtă în întuneric, dînd din umeri cu un dispreț sălbatic, îndrăcit:

— Raționamentele! Raționalist! Dumnealui e raționalist! repeta el ca și cum „raționalist“ ar fi fost cea mai ordinară și murdară sudalmă.

Șerban petrecu o noapte agitată, tulburată de simțămîntul neplăcut al existenței unor factori de care nu ținuse seama. Erau forțe dezlănțuite în jurul lui, moduri de gîndire primitive, tendințe ciudate, obscure... Nu cumva trăise printre ele, ignorîndu-le? Nu era o greșală?

Adormi asupra acestei strîngerii de inimă, pe cînd föhnul zguduia ferestrele.

Dar în cursul nopții izbucni în sfîrșit furtuna și căzu ploaia mult așteptată. La opt, Heinz von Brederode se înființă la pensiunea „Wilhelmine“, unde stătea Șerban, îi bătă la ușă, îl dădu jos din pat cu forța, vesel, energic, activ, deși ochii-i erau roșii și injectați de beția din noaptea trecută.

— *Los! Los! Rasieren, ankleiden, marsch, marsch*¹, comanda el, plimbîndu-se prin odaie.

Îl scoase valvîrtej din casă, îl urcă într-un taxi și peste cîteva minute Șerban se trezi în sala de arme a asociației lui Heinz. Parchetul era acoperit cu linoleum și presărat cu saciz, pe pereți sclipeau lamele a zeci de florete și spade puse în picioare în rasteluri; lamele lustruite, clopotele de metal ale gărzilor luceau rece ca o expoziție de instrumente chirurgicale, iar mînușile enorme și diforme și măștile de sîrmă de oțel măreau ciudățenia locului. Șerban, obișnuit cu sala de arme, nici nu se uita la ele, ci la grupul de flăcăi blonzi, tunși mărunt pe tîmple, care-i dădeau mîna înclinînd scurt capul și pocnind din călcîie:

— Pappenheim... Ravenspurge... Gallas... murmurau ei; Șerban, la fel de țeapăn, fără să vrea, îngîna:

— Romanò... Romanò... Romanò...

Iar Heinz psalmodia solemn:

— Graf von Pappenheim... Baron von Ravenspurge... Graf Gallas...

Și alte nume care cu două sute de ani în urmă însemnau toată Germania, iar acuma aproape nimic. Șerban dădu mîna și cu Ulrich, care-i rîse în nas cu aerul de a-i spune: „Acum să te vedem“, și începu să se joace cu o rapieră grea de duel, pe care-o făcea să suiere prin aer și să sclipească la fiecare mișcare. Șerban Romanò se lăsă dezbrăcat pînă la pantaloni și cămașă, bandajat la gît și îmbrăcat în plastronul uriaș și mînușa pînă la cot. Cînd se trezi cu ochelarii de fier fără sticlă puși pe nas, cu rapiera în mînă și cu Ulrich în față, care-l mîncă din ochii albaștri, lucioși și tulburați de beția de cu seară și de pofta de încăierare, îi veni să rîdă și simți că se face ușor, ușor de tot, ca în vis. „Poftim: o mai facem și pe asta. Hai, să nu rîză aștia de noi...“ Deși

¹ Repede! Repede! Bărbiește-te, îmbracă-te, fuga marș!

nu știa bine care sînt „noi“, noțiune nefilosofică prin nomenclatura ei. În stînga, cu un cozoroc de tablă pe frunte și cu o sabie mare în mînă, Heinz se lăsase pe vine și pîndea, gata să pareze loviturile la corp. În dreapta, partea mai puțin amenințată, era, secundant benevol, tînărul Ravenspurg. Lumina de afară făcea să lucească podeaua și armele; odaia era rece și cenușie, ca și mascarada plastroanelor și mănușilor cam uzate și ofilite de vechime. Afară însă era soare, cer albastru și coroane de castani înfloriți, alb și trandafiriu. Lunganul Gallas, blond și cu ochi negri foarte apropiați de nas, se dădu îndărăt și spuse tare:

— *Meine Herren... zur Mensur... los!*¹

Sabia lui Ulrich vîji prin aer. Șerban tresări și o prinse în ultimul moment în cvartă; *clang!* făcu metalul lovit. *Cling-clang, cling-clang!* Parează în cvartă, fentă, lovește... *Cling-clang!* Din cînd în cînd simțea lovitura în obraz: „Cînd am parat m-am atins singur cu muchea“, se gîndea Șerban. Văzu cu mirare că pe obrazul lui Ulrich curge sîngele în șuvițe late, care-i alunecaseră în colțul gurii și-i năclăiseră roșu bandajul de la gît. Ulrich era palid. „Și eu trebuie să fiu palid și plin de *sauce tomate*“, se gîndi Șerban parînd o lovitură furioasă: *clang!*

— *Halt!*

Gallas îi despărți, felicitîndu-i; își traseră mănușile și dădură mîna, adversarii între ei, adversarii cu secundanții, secundanții între ei, în timp ce de pe obrazele ciopîrțite ale celor doi protagoniști sîngele pica pe podea în picuri groși și le intra în gură dulceag și grețos. Apăru de undeva un tînăr în halat, care rînjea: era student în medicină și avea sarcina să-i coase pe domnii dueliști. Suferind cumplit de usturimea alcoolului, Șerban îngînă:

— *Bitte schön*²... cu ață subțire.

Nu ținea să rămînă cu cicatrice. Ulrich însă ceru sfoară groasă și suportă, înjurînd, operația.

Heinz era încîntat:

— Perfect! *Grossartig!* Și acuma, o bere matinală! *Ein Morgenbier!*

¹ Domnii mei... începeți!

² Te rog frumos.

Și trecură alături, unde-i primară în fum și gălăgie alți tineri blonzi, și unde băură pînă la prînz, neînterupîndu-se decît pentru scurte dispariții pe ușa deasupra căreia scria *Vomitorium*.

Într-unul din aceste popasuri, cu fruntea sprijinită de plăcile de faianță cu care era îmbrăcat peretele, și icnind greu, Șerban Romanò se gîndea:

„E neserios... totul e neserios... așa n-o să ajung niciodată...“

Se-ntorcea și bea iar; o dată cu răul, îi trecea și pesimismul: ba da, va izbuti. O mică pauză de prosteală cu bere și cu cîtece zbierate în cor. Pe urmă se va apuca iarăși și va căuta și va găsi. La urma urmei, marea și strălucita aventură pe care i-o prezisese profesorul era în curs, era chiar asta, căutarea și aflarea adevărului. Avea să reușească, curînd. Curînd de tot.

III

Se despărți de noii săi prieteni, plin de optimism și de fericire; da, desigur, în curînd avea să-și atingă țelul. Plecă pe străzi, fără țintă anumită, zîmbindu-le binevoitor trecătorilor și bucurîndu-se de cerul albastru, strălucitor și regal, cu nori albi și rotunzi, pe care Șerban aproape că se aștepta să apară amorași în stil baroc, ca pe bolta azurie a unei biserici iezuite. Trecu pe sub castanii înfloriți din grădinile fostului palat regal, pe lîngă mesele de sub frunzișuri, unde fete în rochii ușoare și colorate și tineri în pantaloni scurți de piele de cerb mîncau înghețate, șovăi o clipă în fața „Feldhermhallei“: s-o ia spre barul „Carlton“ sau spre „Luitpoldcafé“? Era singur, n-avea cu cine bea un pahar cu bere sau o cafea; totuși, avea să se uite la lume, la dansatori...

O luă înainte fără să se oprească și trecu prin Karlsplatz. În fața hotelului „Regina“, o mașină de marcă americană cu litera R deasupra numărului îl făcu să se oprească, aproape rîzînd. Intră în holul hotelului și de acolo în restaurant și încercă să ghicească. Îi recunosc după croiala hainelor: nu puteau fi decît italieni sau români. Englezi nu puteau fi, nu era nici unul blond. Se apropie de masa lor, șovăind

ușor pe picioare, cam țeapăn și cu ochii cam lucioși, cu obrazul stîng plin de fișii de emplastru alb, lipite în cruce, și le vorbi zîmbind:

— Dați-mi voie să stau un minut cu dumneavoastră; nici nu bănuieți cît vă sînt de recunoscător că ați venit pe-aici, altfel mă simțeam singur și n-aveam cui să mă destăinuiesc, singurul român pe care-l știu în orașul ăsta, am aflat abia azi-noapte că e dintr-altă specie... Sînt fericit că vă văd și-aș vrea să fac nu știu ce pentru dumneavoastră, vă stau cu totul la dispoziție pentru orice... numele meu e Romanò, Șerban Romanò.

Și se înclină cu un farmec de care nici el nu-și da seama, dar își pierdu echilibrul și era cît pe ce să cadă. Unul din cei de la masă întinse mîna să-l țină, și-l ajută să se așeze. Rîdeau toți de acest tînăr subțirel, îmbujorat, cu ochi frumoși și strălucitori, cu părul castaniu și cîrlionțat lipit în șuvițe pe fruntea puțintel nădușită și cu obrazul ciopîrțit lipit cruciș și curmeziș cu fișii de emplastru. Era atît de binevoitor, politicos și plin de bună dispoziție, încît nimeni nu l-ar fi refuzat. Unul din meseni, un bărbat de treizeci de ani, cu nasul scurt și fin și cu un aer copilăros și mirat, îl privea fix. Apoi șopti ceva la urechea unui domn de patruzeci și cinci de ani, cu trăsături frumoase și cu mustața tunsă englezește, care ședea într-o atitudine moale de oriental nimerit din greșeală în hainele croite la Londra. Așteptai să vezi sub el salteaua și covorul, lîngă el tablaua cu filigeanul și ciubucul și în spate pernele. Acesta îl privi și el pe Șerban, cu alți ochi, mai atent, și începu să rîdă. A treia persoană, o femeie de vreo douăzeci și cinci de ani, se uita și ea la Șerban, zîmbind. Era subțire și cu părul platinat, lucitor ca o cască de aur alb; îl privea pe sub gene lungi, cu o căutătură personală, directă, care i se adresa lui anume, parcă voia să-l țină minte, și ochii aceia cîpriei zîmbeau, ca și gura umedă și dinții albi. Era o femeie subțire și bine făcută, cu ceva ferm, energic și simplu în felul ei de a fi. Avea un tailleleur strîmt, cu fusta lungă, de tweed cenușiu, și pantofi solizi. Rîdea fără sfială, ca și cum ea cu Șerban ar fi fost prieteni de mult și de parcă o înveselea nemai-pomenit de mult nu numai starea în care se afla, dar însăși ființa lui avea darul s-o umple de voie bună.

— S-ar părea că ați avut un accident, spuse ea.

El, care-și dădea seama că nu e într-o stare normală, crezu că e vorba de asta și se scuză:

— A, nu e nimic, a fost numai o sesiune alcoolică... *Ein Biermorgen*.

— Nu, vorbeam de... zise ea, și făcu semn la obraz.

— A, da? rise Șerban încurcat. Nu-i nimic... am... m-am lovit... am trecut cu capul printr-o fereastră... adică mai precis printr-un geam, știți...

— Ascultă, Șerbane – zise rîzînd cel mai tînăr dintre bărbați, cel cu nasul fin și scurt – ești în așa hal de beție, încît nici rudele nu ți le mai recunoști! O să scriu la București ce faci pe-aici!

Șerban se uită mai atent la el: era George Lecca, văr de departe cu el, după Sofia, mama Davidei Lascari, și soră cu o străbunică a tînărului Lecca.

— Gigi! Ce faci? Cum să nu, sigur că te-am recunoscut, exclamă el roșindu-se și în hohotele de rîs ale celorlalți.

— Ce-ai făcut? De unde vii în halul ăsta? întrebă George Lecca. Apoi se-ntoarse către ceilalți: Permiteți-mi să vă prezint pe vărul meu Șerban Romanò. Doamna Scarlat, domnul Scarlat.

Domnul Scarlat îi întinse protector mîna, cu un gest moale de pașă travestit în haine europene. Doamna Scarlat, care avea vîdit douăzeci de ani mai puțin decît soțul ei, îi zîmbea lui Șerban, de parcă voia să-i spuie: „Îmi pare bine că te văd. Îmi face plăcere. Îmi face chiar bine că te văd.“ Bineînțeles, nu-i spuse nimic din toate astea, dar rîse la el cu un aer de simpatie și de recunoștință și-i dădu o mîna moale și parfumată, care-i strînse mîna lui cu o energie și vigoare neașteptată.

— Ce-ai făcut? Ai avut un accident? întrebă tînărul Lecca.

— Tocmai îi spuneam doamnei că am trecut cu capul printr-un geam...

— Am văzut prea mulți nemți cu lucruri de astea pe obraz ca să marșez... Vrei să rămii cu cicatrice? Deșertăciune! Cochetărie! Tu, un om grav, ponderat, un băiat model! Nici nu știți cît mă surprinde să-l văd așa! De la oricine m-aș fi așteptat, dar el! Ce s-a întîmplat? Ești amoretzat de o nemțoaică și-ți cere să vii balafrat de tăieturi de sabie?

Domnul Scarlat rîdea, superior și îngăduitor:

— Ei, asta-i acum! Dar care vrei să fie motivul? Sigur că da!

Doamna Scarlat se uită brusc și cercetător la Șerban, cu o atenție din care dispăruse orice veselie. Șerban se apără:

— Nu, vă jur! A fost cu totul altceva... o discuție, aseară la masă...

Doamna Scarlat păru convinsă și spuse:

— Tu ți-ai găsit să-i faci morală, Gigi? Ce e cicatricea de pe fruntea ta? Cine a fost de basmul Madridului? Cine a fost singurul diplomat străin care s-a luptat cu taurii, de la Filip al II-lea până-n zilele noastre?

— Ei, mă conformam obiceiurilor locale, din politețe, rîse tînărul Lecca jenat și în fond foarte mulțumit că se luptase cu taurii.

— Se conformează și domnul Romanò! Probabil că tot din politețe!

— Valentina, *vous m-avez cloué le bec*¹. Arată-ne orașul, Șerbane. Vrem să fim la noapte în Alpi, ca să trecem mîine prin Elveția: dumnealor se duc la Paris, și eu îndărăt la Madrid... Ce e de văzut?

— A, totul! E admirabil! E un oraș extraordinar! De altfel, totul, în general, e extraordinar, și viața e foarte frumoasă! exclamă cu mare tărie și convingere Șerban Romanò.

Cei trei izbucniră în rîs. Tînărul Lecca spuse:

— Nu se mai poate vorbi cu el! Mi l-a schimbat cineva. Sau poate așa arată, beat, un om care nu bea niciodată. Haidem!

Și ieșiră, ținîndu-se de braț. Șerban se simțea, fără motiv, într-o mare mulțumire și fericire. Nici nu-i văzu pe domnii Scarlat și Lecca cînd plătesc, cînd dau instrucțiuni la hotel pentru benzină și triptic; cînd îl urmează. O luă de braț pe doamna Scarlat cu o familiaritate la care nici nu s-ar fi gîndit altădată și-i duse pe toți prin Grădina Engleză. Frunzișurile vaste și nobile ale parcului, peluzele verzi, aleile prin care treceau călăreții se întindeau sub un cer albastru, cu nori mari și plini, albi-trandafirii, auriți de soarele după-amiezii; un cer agitat, tumultuos și fastuos, ca în vechile tablouri de bătălii. Sub cerul albastru-cenușiu, frunzișurile lovite de soare erau de un verde strălucitor, de parc-ar fi avut în ele o lumină proprie, vegetală. Ploile neîncetate ale primăverii aproape de Alpi dăduseră parcului un frunziș gras, greu, zemos; iarba peluzelor scliffea de picături de apă, de pe frunzele stejărilor și fagilor cădeau picuri grei, totul mirosea a pămînt reavăn și a sevă veselă. Pe cînd se plimbau pe marginea lacului Kleinhesselohe, ca să vadă lebedele, norii se înălțară albaștri și amenințători, tunetul bubui deasupra fagilor și un ropot de ploaie se prăbuși asupra orașu-

¹ Mi-ai închis gura.

lui. Se vedeau, dincolo de pînzele de ploaie, spărturi de nori, unde cerul era de un albastru pal, de porțelan, iar curcubeul se ivi chiar în mijlocul acelei scurte furtuni care sluji mai mult de podoabă parcului și cerului maiestuos și dramatic ca un *Concerto Grosso* de Haendel. După ploaie, o lumină nemaipomenită, verde, ca într-un fund de lac printre ghețari, cuprinse parcul și orașul cu acoperișuri și turle sclipind ude în amurg. Prinși de primul ropot de ploaie, cei patru se refugiaseră sub un copac cu o coroană uriașă și se strînseseră unii lîngă alții cu spatele la trunchi. Apoi se-ntoarseră în oraș, prin aerul acela de smaragd. Șerban Romanò vorbi tot timpul, stăpînit mereu de beția plină de farmec din ziua aceea; nici un cuvînt nu-și amintea mai tîrziu din tot ce spusese. Știa numai că se-ntorsese cu ei la *Hotel Regina* și că George Lecca îl sărutase, domnul Scarlat îi dăduse mîna cu un aer amuzat, protector și moale, iar doamna Scarlat îl privise țintă zîmbindu-i ciudat, cu blîndețe și recunoștință; se mai întoarse o dată ca să-i facă semn cu mîna, pe cînd mașina se depărta ca să dispară în furnicarul automobilelor ce treceau prin piață.

Plin de aceeași voioșie, rătăci prin oraș, trecu pe la „*Hopfenperle*“, îl găsi acolo pe Heinrich Brederode cu Ulrich cel plin de emplastre pe obraz și bău cu ei pînă se închise localul. La naiba metoda lui Leonardo! Totul trebuia luat de la început, și avea să fie cumplit de greu; o mică pauză pentru tras răsufierea era doar necesară.

Noaptea, tîrziu după ora douăsprezece, se întoarse acasă și deschise poarta. De aici se intra într-un gang ce da drept înainte în curte, iar la dreapta spre scara ce deservea cele patru etaje ale vechii case din fața Pinacotecii. De obicei era beznă și trebuia să apese pe buton ca să aprindă lumina pe scară. Dar acum era lumină.

Rămase o clipă în ușă, privindu-i binevoitor pe oamenii adunați în gang. Erau tineri și bătrîni, scunzi și înalți, blonzi, bruni, și cărunți, în haină de ploaie, în veston cenușiu prost croit și uzat în coate, în pardesiu negru prea scurt și purtînd pe cap pălăria neagră cu șnur verde, sau gambeta neagră, sau fetru cenușiu cu borurile date-n jos de jur împrejur, sau șapcă. Erau cam palizi la față, cam cenușii; se uitau cu ochi mari la Șerban Romanò. Așteptau.

După o clipă în care el îi contemplă binevoitor, cîțiva se-ntoarseră și nu-l mai priviră. Șerban întrebă pe românește:

— Arătați prost, oameni buni. Ca niște strigoi. Pe mine mă așteptați?

Unul din oameni mormăi:

— *Der ist aba bsuffa*¹...

Și-atunci toți se-ntoarseră și nu-l mai luară în seamă. Stăteau muți, în umbra coridorului în care becul prea slab lumina roșiatic. Coridorul era boltit sus (casa fusese clădită prin 1840) ca o boltă de temniță veche. Și lumina era de subterană, de pivniță, de temniță.

— Nu vor să stea de vorbă... treaba lor, zise tot pe românește Șerban Romanò și dădu să intre pe ușa cu geamuri ce se deschidea spre scară.

— Și aici sînteți, domnule? întrebă el bine dispus.

Și aici erau. Stăteau pe treptele scării, pe palierul etajelor, lipiți de zid, și așteptau. Erau cenușii la față, cu priviri pustii. Se uitau indiferenți, cum urcă el, anevoios, din treaptă-n treaptă. Pensiunea „Wilhelmine” era la etajul doi. Șirul de oameni care așteptau cu mîinile-n buzunare se încolăcea și mai sus. Șerban nu le mai dădu atenție și intră.

A doua zi, trezit tîrziu și cu durere de cap, o întrebă înainte să plece, pe doamna Bergmann, proprietara pensiunii:

— Ce-a fost azi-noapte, Frau Bergmann, cu oamenii aceia pe scară?

Doamna Bergmann tocmai trecea spre odaia ei prin antreul apartamentului, cu mobile confortabile și tocite, cu fotografii multe și vechi pe pereți (golful Napoli, insula Capri, vederi din Alpi), cu un covor cu trandafiri pe jos, șters și uzat. Se opri cînd îl auzi pe Șerban. Era o femeie cărunță, cu părul strîns, îmbrăcată în rochie cenușie și cu ciorapi negri. Fața îi era smochinită, prea mică, ca a unei mai-muțici bătrîne. Îl privi cu ochi albaștri, curați de tot. Părea că nu înțelege. Șerban o întrebă iar.

— Ah, aceia? Erau candidați la postul de lucrător pentru care a dat un anunț dentistul de la etajul patru.

— Ațiția lucrători dentiști?

Doamna Bergmann rîse blind și fără putere:

¹ Beat e ăsta! (în dialect bavarez).

— Nu sînt lucrători... sînt fel de fel de oameni... șomeri... oameni de familie bună, domnule Romanò...

— Dar de ce la ora aceea? Noaptea?

— Anunțul din gazeta de ieri spunea „între 8 și 9 dimineața”.

— Dar eu m-am întors pe la două, trei cel tîrziu!

— Ce vrei, domnule Romanò... dacă n-au de lucru oamenii...

Șerban rămase cu ochii mari la ea. Bătrîna spuse:

— Viața e grea... și acuma e bine... În 1918 blocada engleză – dumneata n-ai trăit-o... Noi eram oameni cu situație bună, nu muncitori sau mici funcționari... și totuși aveam o felie de pîine neagră pe zi; asta era tot. Eu ajunsesem la treizeci și cinci de kilograme, și tocmai îmi murise băiatul pe front, în Flandra... Pe urmă a venit inflația, *die Millionenzeit*, soțul meu s-a ruinat și s-a sinucis și a trebuit să deschid o pensiune... Sigur, e o ocazie plăcută să cunoști persoane interesante, străini – adăugă ea, de frică să nu-și supere locatarul – dar viața e grea... foarte grea.

Suspînă, gînditoare:

— Poate că Hitler acela, *der Hitler vielleicht*... El tot promite că va da de lucru la toată lumea... Vezi, noi germanii sîntem oameni muncitori; dar cînd vrei să muncești și n-ai unde?

— Dar Hitler... începu Șerban Romanò. Voia să spuie: „Dar n-are nici un fel de program economic! Nu scrie nicăieri. Sînt oameni care nu știu să gîndească!” Își zise însă că doamna Bergmann nu caută criteriul logicii în promisiunile lui Adolf Hitler și ale partidului național-socialist.

Bătrîna repetă, gînditoare:

— *Ja, ja, der Hitler wird, vielleicht*¹...

Și se depărtă, umblînd mărunt, ca un șoricel bătrîn și cenușiu, care n-a prea mîncat pe saturete în viața lui.

Peste cîteva zile, Șerban Romanò umbla pe marea și monumentala Ludwigstrasse, cînd deodată își dădu seama că mulțimea devine mai densă și că toți oamenii merg în aceeași direcție, ca atrași de un magnet. Mergeau repede și mecanic, tot mai repede. Nici nu știu cum i se transformă și lui mersul și cum începu să se grăbească și el, pînă deodată se opri, căci nu se mai putea înainta. Mulțimea se îngre-

¹ Da, da, poate că Hitler o să...

mădise pe trotuar. Se vedeau spinările unor tineri vlăjgani în uniforme negre, cu chipie negre, care răcneau ceva, veseli și furioși, ținându-se de brațe ca să stăvilească mulțimea. Prin fața lui trecu un grup de alți tineri blonzi în uniforme negre și în uniforme cafenii, tot cu chipie, cu centuri și curele diagonale, și între ei, în mijlocul unui semicerc de gălgani frumoși, trandafirii și blonzi, care zbierau sălbatic cu ochii ieșiți din cap, un om căruia-i curgea sînge din nas și din gura strivită. Părul îi era răvășit și-i cădea peste față, cravata-i era desfăcută, gulerul îi era smuls și tras spre umăr, iar vlăjganii în uniforme îl țineau de mîini și-l duceau cu ei foarte repede, aproape în pas alergător, răcnind dușmănos la el, de-a valma, cu glasuri brutale, răgușite. Omul se uita înainte, în gol, și avea aerul că se grăbește și el, iute-iute, împreună cu cei ce-l trăgeau înainte; se grăbea însă ca o păpușă fără voință, ca sub stăpînirea unei oboseli. Asta era cel mai înspăimîntător: părea că e de acord cu ei, că se grăbește, că tot grupul, ei și el, se grăbește ca o singură ființă, către o destinație, către o faptă. Privitorii începură să urle:

— *Haut ihn zsamm den Saujud!*¹

Șerban se uita fascinat la graba aceea ciudată. Lîngă el un bărbat cu ochi albaștri, reci ca gheața, spuse tăios, feroce:

— *So's recht!*²

Alții, dimprejurul lor, se uitară pe furiș la cel ce vorbise și tăcură, ferindu-și privirea de a lui; apoi se depărtară fără să spuie nimic. Șerban întrebă ce făcuse evreul. Nimeni nu știa. Se depărtă, tulburat, în vreme ce mulțimea se risipea încet. Șerban nu-și veni în fire multă vreme. I se părea că el a făcut ceva urît, rușinos; nu-i venea să se uite în ochii nimănui. Avea un simțămînt de murdărie, de păcat. Omul acela dus de brațe, repede-repede, nu se știa încotro, era el. Dacă lucrurile stăteau așa, puteau să-l ducă și pe el, Șerban Romanò, tot așa, iute-iute, unde? Iar oamenii care-l duceau – și el poate că era în stare să ducă un om așa, către un loc necunoscut, ca să-i facă un lucru necunoscut, dar îngrozitor... Cel mai groaznic și scîrbos lucru era fascinația, atracția tulbure și bolnavă către ambele roluri. Cum închi-dea ochii, simțea că-i are împrejur și că-l duc de mîini urlînd la el,

¹ Făceți-l praf pe porcul de jidan! (dialect bavarez).

² Așa-i trebuie!

sau că el ține de mîină un om și-l trage fără milă, vociferînd la el cu ură. Se cutremura: nu, nu putea asista la asta! Nenorocită țară, nefericiți oameni cu sărăcia lor și spaima șomajului și crizei și cu izbucnirile acestea de nebunie colectivă pe stradă, și cu indivizi care aprobau cu glas de fost ofițer prusian, și cu ceilalți care tăceau, plecau ochii și se topeau prin mulțime... nu, nu putea asista la așa ceva. Din ziua aceea nu se mai duse la seminarul lui Herbstblom. N-avea cu cine vorbi despre ce văzuse. Într-o dimineață îi povesti bătrînului Van Knapen, maestrul lui de scrimă. Acesta, cu o figură trandafirie, mustață, sprîncene groase negre și plete de artist aproape albe, avea ceva de italian, de director de circ, de artist boem. Vorbea românește:

— *Siguro, siguro che e o mizerie. Mare dezastru, draga domnule Romanò. Germania e o țară infelice! Ah, România! Dac-aș putea merge în România! Ce țară! Ce paradis! Tatăl meu a construit circul Sidoli, eu eram tiner... ce fericitate! Ce pace!*

— Cînd era asta, *lieber Meister?*

— În 1907! România *cosi felice! Fericitate!* Românii, așa simpatici! Merg pe stradă. Doi domni. Al treilea domn salută și merge mai departe. Aud primul domn: „Cine e, monșer? – „Dă-l în p... m..., că nu știu!“ He-he! Alta. „L-am prins, monșer, l-am bătut, *ma ora, che fare?* L-am băgat în p... m...!“ Ce oameni admirabili! Admirabilă țară, domnule Romanò. Dar în 1907, toată Europa! Mergeam în Italia, fără *passeport*, cu cîțiva napoleoni de aur în buzunar. Gata! *Schluss! Vorbei! Luați floreta. En garde!*

Șerban nu se simțea mai bine nici după asemenea convorbiri cu bătrînul fiu al constructorului circului Sidoli. În zilele acelea își petrecea vremea la berărie cu prietenii săi Brederode și Ulrich, care, ca oameni de familie bună, îl disprețuiau pe Adolf Hitler și găseau că nu e elegant, ci ordinar să bați evreii pe stradă. Dar, într-o zi, Ulrich spuse:

— Și, la urma urmei, sînt și evrei de treabă. Uite, Horsti Frank are o bunică evreică, și deși e cam negru, este aproape ca unul de-ai noștri...

După acest acces de indulgență al lui Ulrich, Șerban Romanò nu se mai duse nici la „Hopfenperle“.

Apoi, într-o zi cu cer sur și căldură apăsătoare, cînd nu putuse sta mai mult de o jumătate de oră la bibliotecă în fața *Carnetelor* lui

Leonardo da Vinci, ieși pe stradă și nu mai putu face nici un pas, de înghesuială. Strivit între trupuri, așteptă în murmurul îndepărtat și înăbușit al mulțimii. De unde venea zgomotul, căci doar nimeni nu vorbea? Întindeau toți gâtul și încercau să vadă peste chipiele negre ale tinerilor din cordonul de pază. Un bătrîn cu pantaloni scurți de piele și cu ochelari își ridicase pe umeri copilașul cu zuluți blonzi, la un pas de Șerban. Deodată crescuseră dinspre Leopoldstrasse un vuiet gigantic de glasuri, care se umflă peste ce pot răbda nervii omenești, și Șerban se trezi între zeci de mîini întinse, și că urechile-i țiuie, asurzite, și că omul cu pantaloni scurți și-a ridicat copilul în sus, cu amîndouă brațele, ca pe un dar, și urlă ceva, desfigurat de un entuziasm care semăna a furie. Șerban zări printre mîinile ridicate cum trece Adolf Hitler, în picioare lîngă șofer, în haină de ploaie și cu capul gol. I se păru de o urîțenie stupidă și revoltătoare pentru un om care e divinizat astfel de aderenții săi, dar mașina trecu mai departe și nu se mai văzu nimic. Mulțimea se risipi încet de tot, anevoie, cu mahmureala cenușie de după un meci de fotbal.

În zilele de toamnă, cînd fohnul bătea uscat, așîtor pentru nervi, Șerban Romanò își petrecea vremea aproape numai în bibliotecă; dar marile tomuri in-folio ale *Carnetelor* lui Leonardo nu-i mai dădeau nici o satisfacție. Leonardo reușise; dar nu avea o rețetă care să poată fi aplicată fără efort; trebuia cuprins teritoriul imens al științelor și integrat într-o formulă sau un sistem de formule care rămînea de descoperit. Cu creierii fierbînd și cu o curioasă nemulțumire în suflet – de parcă știa ceva dar nu voia să-și mărturisească lucrul acela, prea neplăcut, prea dureros – se ducea la seminar și ședea în bancă posac și tăcut. Heinz von Brederode susținea lucrarea de seminar despre „Concepția Abisului la Iacob Böhme“, Harnischfeger, albinosul, critica dintr-un punct de vedere estetic și logic immanentist, iar deasupra lor trona Herbstblom, încîntat, cu ochii mari și bulbucăți clipind de satisfacție în fața acrobațiilor intelectuale ale studenților. Un grup de fete în costume tiroleze și de flăcăi blonzi tunși scurt pe tîmple și la ceafă se amestecau în discuție numai cînd Herbstblom îi forța prin întrebări adresate nominal cîte cuiva. Era grupul copiilor de oameni modești, sortiți să fie profesori de gimnaziu și să moară în cel mai bun caz directori de școală, pe cînd Brederode, bogat și de familie

bună, și Harnischfeger, deosebit de ascuțit la minte, aveau șanse la o carieră academică.

Și tocmai din grupul acesta semianonim al tăcuților izbucni furtuna. Întîmplarea făcu s-o dezlănțuie Șerban.

Afară era o după-amiază sură, uscată, caldă, obositoare; zidurile caselor și acoperișurile erau cenușii, cerul era cenușiu, aerul îmbîcsit din sala de seminar făcea să pară cenușii fețele studenților așezați în bănci. Harnischfeger, care ținuse un referat despre „logistica neopozitivistă, relațiile ei cu mistica, delimitările lor reciproce“, se așeză rostind cuvintele:

— ...Și în concluzie, sistemul lui Böhme nu oferă priză (*bietet keine Blösse*) cercetării logice; e un sistem închis, exterior și eterogen logisticii și deci perfect valabil... în sine.

Și se aplecă jos de tot, ca să se uite de la o distanță de zece centimetri, la ce-și notase în caiet. Șerban Romanò, iritat de fohn și de propria-i nemulțumire dureroasă care începuse să se învechească, asemenea unei boli cronice, întrebă cu glas tare:

— Relația sistemului cu realitatea, adică adevărul, nu ne interesează?

— Ce este realitatea? întrebă albinosul cu un glas voit modest, ca să scoată și mai mult în evidență ironia superioară a întrebării.

Iar Heinz zîmbi, ca un mînuitor al floretei care se simte în siguranță îndărătul propriilor sale parade, și ripostă:

— Ce este adevărul? întrebă el pe un glas și mai subțirel, și mai șters.

Atunci se produse o mare surpriză. Din „băncile tăcuților“, cum li se spunea, se ridică un flăcău în niște haine cam mici pentru ciolanele-i groase; avea niște mîini mari și roșii, un cap pătrat, cu ochi albaștri, curați, și obraji trandafirii de om sănătos; era tuns scurt de tot, de-i rămăsese numai un fel de abur auriu pe tîmple și pe ceafa roșie; un ciuf blond pe țeastă îi cădea pe frunte ca un colț de aur. Băiatul acesta pătrat și sănătos spuse cu o simplitate cam greoaie, din care însă răbufnea un dispreț batjocoritor:

— Adevărul este reflectarea (*die Nachbildung*) realității în gîndirea noastră... reflectarea verificată prin practică... iar realitatea este materia infinită în spațiu și timp, cuprinzînd un număr infinit de fapte care pot fi cunoscute... toate.

Herbstblom rămase mut, cu ochii la el, apoi întrebă rece:

— De ce aduci aceste lucruri în discuție?

— Fiindcă mi s-a părut că colegii noștri, *unsere Kommilitonen*, nu știu ce e adevărul și realitatea, răspunse cellalt cu o naivitate greoaie, dar prefăcută, care ascundea ironia celui care se simte mai tare.

Dar tocmai asta îl enervă pe Herbstblom: un student mai sigur pe ideile sale decât profesorul? Asta era intolerabil!

— Dumneata ești un dogmatician: *Sie sind Dogmatiker*... un om al credinței oarbe, *ein Glaubensmensch*... zise el silindu-se să fie mușcător.

— Într-un seminar Böhme, termenul „dogmatism” capătă o savoare filosofică cu totul specială: e doar cuvântul scump idealștilor și agnosticilor și pe care ei îl aruncă împotriva materialștilor, zise flăcăul cel blond cu mîneci prea scurte, din care ieșeau mîinile groase și mari și roșii; coberîse puțin pleoapele, de parcă recita un text.

— Dumneata ești marxist? întrebă Herbstblom, cu un aer fin și abil.

Flăcăul cu hainele prea mici zise, zîmbind și uitîndu-se la cei dimprejurul său:

— E un titlu de cinste pe care mă străduiesc să-l merit... Cred că materialismul dialectic și istoric e filosofia care rezolvă principalele probleme ale epocii.

Albinosul zîmbea superior și ironic, cu aerul de-a fi mirosit ceva putred; Heinz înălța din umeri, încercînd să se arate batjocoritor, dar se vedea că prezența unui marxist îi dădea o stare neplăcută de enervare. Îndeobște, în tot seminarul, în atmosfera cenușie a după-amiezii bîntuite de fohn, se lăsase o tăcere apăsătoare și încordată, în care răsună tropăitul aprobator al cîtorva perechi de pantofi grei, cu talpa groasă. Herbstblom, Heinz și albinosul tresăriră, se uitară unul la altul, apoi la ceilalți tineri din seminar; dar nu se putea ști cine aplaudase *more academico monacense*¹. Fetele blonde sau pistruiate, naive sau frustrate, băieții bionzi și rumeni sau bruni și ciolănoși, cu ochii cenușii, se uitau cu un aer nevinovat la catedră și la băncile în care ședea cei doi copii minune ai seminarului. Herbstblom simți că mo-

mentul e delicat și încercă să-l salveze mereu cu afectarea superiorității scîrbite și zeflemiste:

— Dacă domnul e marxist... asta nu ne privește pe noi; aici e un seminar de filosofie; să revenim la tema discuției...

— Tema discuției era „adevărul și realitatea, dacă există și în ce constau”, zise rînjind flăcăul cu ciuf auriu și cu obraji rotunzi, roșii.

Herbstblom păli și răspunse răstit:

— Herr Wegener! Tema seminarului o dau eu, dacă-mi permiți! E vorba de „relațiile dintre logică și mistică și delimitările lor reciproce”!

Wegener întoarse capul spre perete, cu un rîs mut și neprietenos. De aici încolo, seminarul decurse într-o atmosferă neplăcută și toată lumea se bucură că ora a încetat; dar la urmă, Heinz von Brederode și albinosul se uitară cu uimire pe urmele lui Șerban Romanò, care ieșea din cenușia, sumbra și trista sală de seminar ținîndu-l de braț pe Wegener și vorbindu-i insistent. Apoi dădură din umeri: balcanicii aștia sînt atît de ciudași!

Nu din ciudățenie îl luase de braț Șerban Romanò pe căpățînosul, îndrăznețul și inteligentul Wegener, ci dintr-o cumplită îngrijorare a ființei sale celei mai adînci. Simțea că pierde pămîntul de sub picioare și se agăța de omul acesta pe care-l simțea ferm.

Caspar Wegener era fecior de maistru strungar la uzinele „*Rheinmetall*”, care fabricau motoare și mașini grele la marginea orașului semiitalienesc al prinților-electori. Bătrînul voia să facă din fiu-său *einen Intelligenzen*, un intelectual; dar îl ținea cu mare greutate la universitate, unde Caspar învățase științele fizico-matematice, filosofia și economia politică fiindu-i obiectele secundare de studiu. Șerban Romanò îl pofți la el, la pensiunea Bergmann, și-l văzu cu oarecare tulburare cum taie cartofi cu cuțitul în farfurie. Dar Caspar Wegener, netulburat, ținînd necioplit cuțitul și tăind mai departe cartofi cu el, ridica ochii albaștri și-l privea ferm, explicîndu-i:

— Ce spui tu despre organizarea cunoașterii omenești, miroase a metafizică... în sensul pe care-l dau marxiștii cuvîntului metafizică... adică o construcție de idei statică, ruptă de mișcarea dialectică a realității. Ce vrei să faci? O enciclopedie? Desigur că nu. Dar cum vrei să prinzi dezvoltarea permanentă a științelor, mișcarea înainte a cunoașterii, printr-un corp de doctrină fix? Știința trebuie să fie în

¹ După obiceiul universității din München.

continuă dezvoltare, revizuire critică, lărgire sistematică – și atunci? Cum vrei să suingi într-un corset de fier dezvoltarea asta măreață – *diese gewaltige Entwicklung*? Nu poți decât să încerci s-o oprești... și ce va rămîne oprit pe loc va fi sistemul tău...

Coborî ochii albaștri și nevinovați și începu să-și mănînce cartofii. Apoi se opri.

— Ai spus că ești în căutarea a ceva ferm. Ferm, adică fix? (*Fest, das heisst starr?*) Așa ceva nu există în realitate. Ferm, în sensul de unealtă de încredere, există: metoda dialectică marxistă și materialismul istoric...

Wegener stătu cîteva clipe cu furculița într-o mînă și cu cuțitul în cealaltă, ridicate combativ în aer, și se uită cu ochii săi limpezi și bulbucăți ca ai unui copil mare, drept în ochii lui Șerban.

— Nu observi că acum, în veacul al douăzecilea, se petrece un fenomen social și cultural care poate că nu-și are pereche în istoria lumii? Nu-ți vorbesc de latura cea mai importantă a lui, mișcarea muncitorească revoluționară, ci de latura care ne privește pe noi, *Akademiker*, universitarii: și anume, că există o învățătură care nu numai că integrează (prin metoda dialectică) toate științele; dar că le integrează acestora și etica și estetica, și că spre deosebire de marile sisteme ale idealismului german, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, această învățătură devine izvorul activității practice a nenumărați intelectuali revoluționari. Cînd s-a mai întîmplat asta? Au existat momente asemănătoare, poate. În perioada clasică grecească, mișcarea pitagoricienilor: Archytas, tiranul din Tarent, prietenul și corespondentul lui Platon, își derivă activitatea politică din doctrina pitagoricienilor. Mai mult decât aceștia, stoicii au fost dascăli ai oamenilor politici: regii Spartei Agis și Kleomenes, reformatorii, erau elevi ai stoicilor; adu-ți aminte ce spune Plutarh despre influența lui Sphairos Borysthenites, elevul lui Zenon din Kiton, asupra lui Kleomenes: „Învățătura stoicilor are, asupra firilor mari și pătimașe, ceva primejdios și care le împinge spre cutezanță... Sphairos căută să înflăcăreze în Kleomenes iubirea de glorie.“ Caton din Utica, împăratul Marcus Aurelius sînt cei mai cunoscuți dintre miile de stoici care au avut în mîini puterea politică. Această mișcare s-a topit în creștinism, care a fost o revoluție socială și politică în același timp cu una ideologică. Poate „filosofii“ din veacul al XVIII-lea și mai ales Rousseau au avut o influență asemănă-

toare asupra acțiunii oamenilor, etice și politice. Dar nici una din aceste mișcări nu se poate compara cu extinderea universală a marxismului și cu caracterul său complet, care îmbrățișează științele exacte, științele naturii, științele sociale, etica și estetica. Și mai ales, fiindcă asta mă interesează mai mult decât toate, etica. Acțiunea practică, cotidiană, atitudinea față de toate problemele pe care le pune confruntarea insului cu societatea și cu istoria, sînt determinate, pentru marxiști, de filosofia lor. Și astfel, numai astfel, s-au putut întîmpla în secolul nostru fapte care să arate ființa omenească ridicată la cele mai înalte potențe ale sale. Politicienii stoici, filosofii creștini, reformatorii din Renaștere, luterani sau hughenoti, revoluționarii francezi nu sînt decât mici curenți față de imensul fluviu al oamenilor care, adesea necunoscuți, risipiți cu miile și sutele de mii în toate țările pămîntului, conduc mișcările revoluționare în era noastră, era revoluțiilor proletare.

Urmă o tăcere. Mînceau față în față, la o măsură din camera de student a lui Șerban. Șerban turnă vin în pahare. Apoi spuse în silă:

— Da... dar asta implică activitatea revoluționară...

Caspar Wegener se uită la el pe sub sprîncene și zise:

— Ai o avere mare?

Această întrebare directă era cu atît mai neplăcută, cu cît avea aerul să lege repulsia teoretică a lui Șerban de situația sa financiară, și nu i se putea răspunde simplu și tăios cu un argument clar, care să arate că între una și cealaltă nu există legătură. Și... nu exista oare o legătură?

Dar Șerban Romanò goni gîndul acesta, schimbă vorba. Numai că feciorul maistrului de la „*Rheinmetall*“ se agățase cu încăpăținare de o idee.

— Pentru un gînditor, situația sa în relațiile de producție poate să nu fie determinantă; gîndirea îl poate rupe din prejudecățile de clasă.

Și-i zîmbi încurajator lui Șerban.

Dar acesta întoarse ochii și se duse să mai ia niște vin.

Nu se putea împăca nici cu Caspar Wegener. Omul i-ar fi plăcut: era curajos, inteligent, blajin în împrejurările mărunte ale vieții, și știa enorm de multe lucruri, asupra cărora gîndise mult, din științele fizico-matematice. Dar pe Șerban îl speria consecvența necruțătoare a marxismului. Dacă-i acceptai epistemologia, sau, cum spuneau marxiștii, gnoseologia, trebuia să mergi pînă la capăt, să accepți teoria

societății, morala, teoria și tactica revoluționară. „Mie-mi trebuie filosofie, nu luptă politică!“ își spunea Șerban, cu simțămîntul neplăcut (mai ales pentru un om care tinde să gîndească clar) că nu-și spune tot.

Ultima lor întîlnire avu loc într-o seară, tîrziu, în seminarul de filosofie, unde nu mai era nimeni. Plecară împreună, ușa cu dispozitiv automat se închise în urma lor și străbătură lungile coridoare răsunătoare și singuratiche pardosite cu mozaic de marmură. Se opriră o clipă în fața scării celei mari, unde o copie de bronz a *Lăncierului* lui Polyclet veghea cu lancea pe umărul musculos, lîngă o placă de marmură pe care erau înșirate numele tuturor studenților și dascălilor acelei universități căzuți în război – din 1914 pînă în 1918 – și erau multe nume. Cupola sălii centrale plutea undeva sus, deasupra capetelor lor, într-un hău de umbră vînată. În fața lor cobora scara, ca o cascadă de piatră, tot spre umbră. Porniră încet, de parcă ar fi coborît în gol. Nu vorbeau; Șerban n-avea ce să spună, iar Wegener devenise din ce în ce mai taciturn în zilele din urmă. Cum umblau ei pe coridorul luminat doar din loc în loc de lămpi de perete, Wegener spuse deodată, fără legătură cu nimic:

— Ca să fii un om adevărat, *ein echter Kerl*, în vremea asta, nu poți să fii decît comunist, să te identifice cu sensul istoriei. Orice altceva este numai viață pe jumătate. *Alles andere ist Halbleben*.

Șerban tuși încurcat, stingherit, nemulțumit și nu spuse nimic. Ieșiră. Caspar Wegener se opri pe trotuar și se-ntoarse spre Șerban. Se vedea că e tulburat, că vrea să-i spună ceva însemnat și grav, poate neplăcut, poate dureros. Dar nu avu vreme. Un grup de tineri, care umbla încet pe trotuar în fața porții, se opri, și unul zise:

— Uite-l. *Da ist er*.

Deodată Șerban se trezi înconjurat de cîțiva gălgani cu impermeabile de cauciuc negre și cu pălărie cu borurile trase în jos. Îl recunoscu într-o clipă pe Ulrich, aristocraticul prieten al lui Heinz Brederode. Împrejur, trecătorii mergeau înainte, fără să observe nimic, fără să se oprească; automobilele alunecau pe lîngă ei; trecură două camioane pline cu oameni. Își dădea seama de toate astea ca în vis; ce voiau tinerii ăștia?

N-aveau nimic cu el. Unul făcu un pas înainte și-l întrebă pe Caspar Wegener cu un ton de răutate glacială, de ferocitate rece, care-l făcu pe Șerban să se cutremure:

— *Na, sag. Du: wie ist es mit der Revolution?*¹

Caspar Wegener, în hăinuța prea scurtă, cu mîneci prea scurte, cu capul mare, rumen în obraji și cu ochi albaștri strălucitori sub ciuful blond, era spătos, cu umeri grei, și stătea cu mîinile puțin depărtate de corp. Răspunse calm, fără să ridice glasul, dar foarte ferm:

— *Ganz gut ist es mit der Revolution!*²

— *Du Schweinehund, dreckiger*³, gemu cellalt, întinzîndu-i din răspuțeri un pumn în obraz.

Wegener se lăsă într-o parte, ferindu-se, și-l lovi în piept pe celalt, făcîndu-l să se clatine sub izbitura care bufni surd. Ulrich scoase din buzunar un baston de cauciuc și răcni înfundat:

— *Haut ihn zusammen!*⁴

Într-o clipă se zăriră mai multe brațe întinse cu bastoane de cauciuc în pumni și se auziră izbituri în plin, în carne. Era un morman de oameni pe Wegener.

Șerban Romanò fusese îmbrîncit cît colo, cu un cot în stomac, și stătea și se uita, înmărmurit. „Sări, nu-l lăsa!“ răcni cineva pe românește (nu era nimeni; i se păruse), dar o inerție ciudată îl opri. Se dădu un pas îndărăt. Nu voia asta. Voia să sară să-l apere. Dar nu sări. Se mai dădu un pas îndărăt, apoi se întoarse și începu să se îndepărteze repede, fără să se gîndească. Îndărăt auzea strigăte, tropăit de pași, și deodată Caspar trecu pe lîngă el ca fulgerul, cu o diră lată de sînge pe tîmplă, pe obraz, pe gît. În lumina felinarelor, sîngele părea negru; numai o dată sclipi rubiniu, dar în secunda următoare Wegener era departe. Alt tropot: agresorii trecură și ei pe lîngă Șerban, gîfîind și înjurînd în dialect bavarez. Unul din camioanele pline de oameni – poate nu era unul din cele care trecuseră, ci altul – se opri lîngă trotuar, și oameni – siluete negre, nedeslușite în noapte – săriră jos pe trotuar. Într-o clipită se făcu un ghem de trupuri din care izbucniră

¹ Ei, spune, cum e cu revoluția?

² E foarte bine cu revoluția!

³ Porc de ciine, împuțit.

⁴ Faceți-l praf!

îndată și trecură pe lângă el, alergînd de data asta îndărăt, fără pălării, și unul cu impermeabilul sfișiat, agresorii lui Wegener – nu toți, căci ghemul de oameni se frămînta mereu pe trotuar. Săriră în galop după fugari niște bărbați cu hainele întunecate, șepcile de piele și bocancii grei ai muncitorului de la „BMW” sau „Rheinmetall”: voiau să-i prindă pe bătauși și înjurau rîzînd furioși.

Șerban șovăi, apoi se întoarse și coti după primul colț, repede, de parcă și el ar fi fost urmărit. „Asta e. În fond n-am nimic comun cu el...” își zise Șerban. „Era singur contra șapte-opt”, îi spusese cineva dinăuntru, și la asta nu mai avu ce răspunde, ci goni mai departe pe străzi, ca un bezmetic, bolnav de rușine.

Nu, nu mai putea sta aici. Trebuia să fugă, să fugă, să uite, să ștergă...

A doua zi, își făcea bagajele. Avea bilete pentru aceeași noapte. Împacheta ultimele lucruri cînd doamna Bergmann bătu la ușă și-i spuse că-l caută un domn. Și pînă să apuce Șerban să întrebe cine e, Niță Ghiță își făcu loc pe lângă bătrînă și intră fără un cuvînt. Șerban, fără veston, în genunchi lângă un geamantan deschis, îl privi cu uimire. Niță Ghiță era mai slab și mai pămîntiu ca de obicei, cu ochi și mai duși în fundul capului. Se așeză la masă și se uită peste umăr la doamna Bergmann, așa de mohorît și de brutal, încît bătrîna dispăru, închi-zînd cu grijă ușa.

— Pleci? întrebă Niță Ghiță.

— Da, plec.

Urmă o tăcere. Șerban strîngea curelele valizei. Niță Ghiță începu să tușească anevoie, o tuse uscată, enervată. Apoi se aplecă peste masă, cu coatele pe ea, și se uită la Șerban:

— Dacă pleci în Apus, rămîi acolo?

— Nu plec în Apus; mă întorc la București, zise rece Șerban Romanò.

Niță Ghiță se uită lung la el și zîmbi. Ochii negri și lucioși îi erau greu de suportat, iar zîmbetul stingherit de om care nu știe să rîdă îi făcu rău lui Șerban.

— Acolo ai să găsești pe Fănică Niculescu. Să te duci la el, zise Niță Ghiță. Să știi că nu sînt supărat pe dumneata. Ești tînăr și îl cauți pe Dumnezeu. Îl vei găsi, la noi, printre noi.

— Domnule Ghiță, nu mai vorbi așa, că-mi faci oroare! zise Șerban și se ridică din genunchi să ia alt geamantan de pe dulap.

— Printre noi vei găsi o trăire autentică, o etică nouă, etica sacrificiului și-a eroismului, o etică românească fundamentată pe o metafizică românească. Du-te și vorbește cu profesorul!

Spunea „românească”, ca într-o pagină de Caragiale. Dar Niță Ghiță îl ignora și-l disprețuia pe Caragiale, pe care-l socotea „străin de neam” și a cărui zeflemea îi producea o stare de nesiguranță și de iritare nervoasă.

— Dar ce legătură are profesorul cu dumneavoastră? întrebă Șerban.

— Du-te și vorbește cu el! El îți va da răspuns la ceea ce cauți! zise Niță Ghiță cu o convingere, o tărie, o atît de evidentă sinceritate, încît Șerban Romanò rămase o clipă izbit de tonul lui. Se gîndi fulgerător: „Profesorul m-a ascultat, mi-a ridicat obiecții, a comentat ce spuneam, a comentat ce spuneau alții, dar n-a spus niciodată *nimica* de la el, *nimica al lui*. Mai rămîneau două adevăruri fundamentale pe care nu mi le-a spus...”

Niță Ghiță tușea iar, greu, chinuit. După ce-i trecu accesul, zise:

— Acasă ai să găsești oameni străluciți printre noi, filosofi, teologi, sociologi; o să te convingi că neamul nostru va naște în curînd marele lui adevăr.

— Adevărul nu e o chestiune națională, oftă Șerban Romanò, căruia i se făcuse lehamite. Adevărul e o chestiune universală!

— Nu! Nouă ne trebuie un adevăr al nostru, și numai al nostru, tipă Niță Ghiță. Religia *noastră*, ortodoxia românească, metafizica *noastră* românească, statul nostru *românesc*, curățat de corupția parlamentară și de jidani – asta-i adevărul pe care-l va naște în dureri și cu sînge neamul, în anii ăștia! Așa cum nemții și-l nasc pe-al lor și italienii și l-au născut pe-al lor!

Șerban care la penultima frază strigase: „E mic adevărul ăsta! Adevărul e pentru toată omenirea, ori nu e!”, rămase o clipă tăcut, după ce vorbise Niță Ghiță de nemți. Apoi zise:

— Va să zică... și la noi? Sînteți mulți?

— Sîntem ca aluatul în pîine, zise Niță Ghiță. De la an la an, tot mai mulți. Și tu ai să fii.

Șerban Romanò nu răspunse nimic. Îl lăsă să vorbească netulburat. O chemă pe Frau Bergmann ca să-i plătească nota, trimise o fată de serviciu a pensiunii după un taxi. Niță Ghiță asista la toate astea. În cele din urmă zise:

— Ești un ciocoiș îngîmfat și ridicol... dar eu te iubesc. Numai că, ia seama, dacă nu vei fi demn de iubirea mea, ai să mori.

— De ce să mor? întrebă Șerban Romanò.

— De mîna mea ai să mori! De pistol sau de cuțit! Noi sîntem oameni de consecvență absolută. Ori meriți să te iubim, ori meriți să te urîm. Nu cunoaștem sentimente lîncede, mediocre... Fii demn de dragostea noastră.

Șerban, cu mîna pe clanță, simțea că-i vine rău. O greață fizică. Trebuia să plece, lăsîndu-l acolo pe omul care-i producea acea senzație. Niță Ghiță, fără să se miște din colțul unde stătea, cu mîinile în buzunare, zise:

— Ești plin de bani. Lasă-mi o sută-două de mărci. Nu vezi că crăp de foame?

Șerban n-avea și-l cuprinse o jenă cumplită la gîndul că Niță Ghiță o să creadă că n-a vrut să-i dea. Începu să se scuze, să explice. Niță Ghiță zîmbi amar:

— Poate că nu minți... Nu face nimic... Dacă mor eu, o să fie alții zece în loc... N-ai să scapi de alegere! Să nu crezi că poți fugi!

Șerban telefonă după un taxi, îmbracă valizele și plecă pe scară în jos – pe scara unde nu mai erau șomeri în așteptare. Sus rămăsese Niță Ghiță care-i spusese: „N-ai să scapi de alegere! Să nu crezi că poți fugi!” Iar jos, undeva în oraș, zăcea în pat, rănit, poate mort, Caspar Wegener, care-i spusese: „*Alles andere ist Halbleben...*”, „Să te identifice cu sensul istoriei.”

Șoferul îl întrebă a treia oară la care gară vrea să meargă.

— La gara principală! zise Șerban și recăzu în frămîntarea sa. Îl părăsise pe un om în primejdie. Fugise. „Dar pentru Dumnezeu, n-am nici în clin nici în mîncă cu el!” – „L-ai părăsit, ai fugit, lașule!”

Mașina oprise la întretăierea cu Königsrasse, pe care se mișca o masă de foc. Oameni cu făclii. Păreau să fie zeci de mii, sute de mii poate, oameni oarecare, în haine oarecare, mai mult ponosite, iar ei mai mult subalimentați, mergeau înainte, cu pancarte, cu steaguri roșii, cu făclii pîlpîitoare, cu un zgomot de cutremur de pămînt. În mijlocul masei, ca niște insule, camioane pline cu oameni, acoperite de steaguri roșii, se mișcau și ele încet înainte, purtate de fluviul negru cu spumă de foc. Șerban stătea și se uita pierdut; uitase de sine, de tot. Șoferul întoarse mașina și începu să caute o stradă pe unde să

ocolească manifestația; dar nu izbuti decît după o oră de drumuri, opriri, ocoluri, noi opriri. Trenul plecase. Șerban șezu în restaurantul gării pînă dimineața și se urcă în următorul tren spre Viena.

În compartimentul gol, ședea singur. Era cald, vagonul era supraîncălzit. Lui Șerban Romanò îi curgea sudoarea de pe umeri. Aprindea o țigară de foi după alta și simțea cum se îmbîcsește de tutun, cum i se îneacă respirația. Se întreba, uitîndu-se în gol pe fereastră: „De ce nu l-am ajutat? De ce n-am sărit să-l apăr pe Wegener? Sînt un laș? Trebuia să sar. El era singur. Trebuia să-l apăr. Sînt un laș? Mă știam om de onoare. Nu, sînt fricos. Sînt laș!”

„*Il y a peu de lâches qui connaissent toute leur lâcheté*”¹. Își strînse haina pe el. Îi era frig. Avea picioarele reci, mîinile reci, se simțea îmbîcsit, otrăvit, bolnav. Tutunul, fără îndoială. Tac-tac, tac-tac, tac-tac... „Sînt un laș? Sînt laș?”

IV

După ultima întîlnire cu Niță Ghiță, Șerban Romanò nu mai putu pleca spre o patrie idilică, asemănătoare cu după-amiaza aurie, caldă, plină de mîngîietoare și blîndă dulceață, cînd se dusese la profesorul Niculescu. Acolo, în împrejurări necunoscute, în întunericul anonimității, prietenii și oamenii lui Niță Ghiță pregăteau, după priceperea și felul lor, „marele adevăr românesc”, despre care nu știa cum va fi, dar presimțea cu inima strînsă că nu va fi nici rațional, nici universal. Iar dincoace, oamenii cumsecade, galeriile pline cu tablouri de maeștri, vechile și fastuoasele biserici și palate baroce și copiile monumentelor din Italia ce-ți răsăreau la toate răspîntiile sub un cer primăvărat, îi erau stricate și întunecate, erau doar un decor în care se juca o dramă cenușie și la care te apuca de la primele scene o spaimă nelămurită. Și erau decorul lașității lui – de o clipă, dar într-o clipă se poate foarte bine pierde onoarea.

Astfel că nici cîmpiile cu grîne ale Ungariei, nici Carpații văzuți pe fereastra vagonului nu-l făcură să se bucure că se-ntoarce în țară. În

¹ Sînt puțini lași care își dau seama de întreaga lor lașitate.

București stătu retras, fără să se ducă pe la profesor, ci închis în casă și citind ultimele lucrări (foarte puține) care încercau să integreze într-o sinteză unică materialul stufos și uriaș al științelor matematice, așa cum sînt ele în veacul nostru. Dar nu mai avea atîta curaj. Din cînd în cînd, cu capul fierbînd, cu ochii oboșiți, ieșea din casă împins de o tainică neliniște, și începea să se plimbe în neștire pe străzi. Se înfîlnea uneori cu vreun cunoscut și făcea tot ce putea ca să evite orice oprire, orice discuție, orice apropiere. Scrise în vremea aceea un studiu care apărui într-o revistă de filosofie la Halle, *Noul scepticism în gîndirea contemporană*, și lucrarea se bucură de recenzii favorabile în Germania ca și la București.

Într-o zi de la sfîrșitul verii, Șerban Romanò, într-un costum de șantung cenușiu foarte deschis, aproape alb și cu o cravată-fluture albastru pal cu picățele albe, se plimba cu mîinile la spate pe stradă, dar fața morocănoasă, sprîncenele încruntate, privirea concentrată îi erau în mare nepotrivire cu îmbrăcămintea. Umbla gîndindu-se în cordat și amenințat de tristețe și de acea spaimă nedeslușită care-l pîndea de la sfîrșitul verii.

În clipa cînd zicea: „Nu se poate! Trebuie să găsesc o soluție! Nu pot crede că n-am să descopăr ceea ce caut, e imposibil să mă dau bătut“, și cînd din pricina vioiciunii dezbaterii sale lăuntrice se vedea pe el deodată hotărîre și curaj, doamna Valentina Scarlat apărui de după primul colț și veni spre el. Era palidă, arăta prost, nu era îmbrăcată deosebit de bine. Umbla cu un aer morocănos și rece. Cînd se uită la el și-l recunoscui de la zece pași, făcu ochii mari, deschise gura și se opri. Apoi se lumină la față și-l primi zîmbind și cu brațele deschise, într-o mișcare de care nu-și da seama că e exagerat și nepotrivit de călduroasă față de un om pe care l-ai văzut numai o dată în viață, vreme de două ceasuri. Șerban se înclină politicos și rîse cam stînjelit, amintindu-și în ce hal era atunci. Dar doamna Scarlat se opri, îl întreba ce mai face, cînd s-a întors în țară, de ce nu-l vede nimeni nicăieri, ce face acum, dacă are vreun scop anumit sau vreo obligație în clipa asta, și încheie prin a-i lua brațul.

— Plimbă-mă, te rog, la Șosea, fiindcă sînt obosită și pesimistă, iar dumneata ai atîta viață, atîta curaj, atîta încredere în viitor... Ești foarte deosebit de oamenii cu care am eu de-a face de obicei... Știi?

Și se uită la el de jos în sus, cu admirație și într-un fel pierdut, cu ochii ei străvezii care aveau o căutătură atît de directă, de parcă stăbileau o intimitate, un contact mai apropiat decît lăsau să se înțeleagă cuvintele.

Se plimbară pînă departe pe sub teii Șoselei Kiseleff. Apoi (se înserase de-a binelea), doamna Scarlat dădu deodată din cap și spuse:

— Să-i ia naiba pe toți! Hai să mîncăm aici!

Treceau pe lîngă „Chateaubriand“, unul din restaurantele elegante de la Șosea. Doamna Scarlat rîse la Șerban:

— Dar promite-mi că nu bei prea mult.

Era atît de încîntată de el, se vedea că-i făcuse o asemenea impresie de tinerețe, de voioșie, de spirit, de fantezie, încît Șerban Romanò, care pînă mai adineauri era cu inima strînsă de presimțirea întunecată a unei lumi pe care n-o va putea învinge ușor, a unei încercări mari care s-ar putea să dea greș, totuși primi să-și joace rolul.

Peste un ceas, amețiți amîndoi, simțeau că se cunosc dintotdeauna.

— Ce-ai făcut pînă acum? Unde erai? De ce nu ne-am cunoscut mai demult? îi spunea rîzînd Valentina Scarlat.

Pe urmă îi vorbi de oamenii plicticoși printre care trăia, sedentară, cu bridge și cafele, cu conversații adormitoare...

— Nici nu știi cît te invidiam cînd te vedeam cu pansamentele pe obraz. Aș fi vrut să fiu și eu băiat, și să pot face sporturi mai violente, să mă îmbăt, să mă bat! spuse ea cu pasiune, scuturîndu-și copilărește buclele platinat. Și în schimb, sînt o cucoană măritată, cu un soț serios, cu prieteni serioși, cu mese la care vin oameni serioși, cucoane serioase care își aduc uneori și copiii – iar copiii sînt cîteodată de vîrsta mea! E înnebunitor!

Se opri, privind-l cu o bănuială prefăcută, și cochetă.

— Dar... poate și dumneata ești serios?

— A... da... adică nu: nu sînt serios deloc, ha! Cum să fiu serios... doar mai am pînă la patruzeci de ani! N-am nici treizeci.

— Cîți ani ai, exact?

— Douăzeci și nouă!

— Eu am douăzeci și trei, spuse ea cu o gravitate și tristețe, iarăși copilărești. Și simt cum îmbătrînesc pe zi ce trece... De altfel și par mai bătrînă... Ți-am spus: sînt o cucoană serioasă...

Șerban rîdea.

— Rîzi de mine... nu-i frumos. Mai ales că ești inteligent... ai o reputație de savant, cel puțin la oamenii care... pe care i-am întreb... adică, vreau să spun, la oamenii care mi-au vorbit de dumneata, zise ea încurcîndu-se și uitîndu-se drept în ochii lui ca să-și ascundă timiditatea. Iar eu – zise ea și zîmbi fermecător – eu sînt cam proastă... Cel puțin așa se spune...

După un șir lung de întîlniri, de plimbări, de mese împreună în locuri din ce în ce mai discrete, deveniră amanți. Înainte de asta, cînd știau amîndoi ce are să urmeze, Valentina spuse:

— Știi că e foarte rău ce facem?

El nu răspunsese nimic. Știa, sincer și adînc și adevărat, că e rău ce fac. Dar văzîndu-l că tace, Valentina adăugase grăbită:

— Lasă, să nu ne gîndim la asta!

Și vorbise repede-repede, despre altceva, mult, pînă-l făcu să uite.

Într-o zi, la el acasă, ea stătea cu capul pe umărul lui Șerban și trăgea plapuma peste amîndoi, căci se făcea toamnă și începea să fie frig, mai ales în casa mare și rece cu odăi prea înalte. Șoptea, cu răsuflarea fierbinte și parfumată:

— Cîteodată îmi aduc aminte cum m-am purtat în prima seară și mi se face rușine... dar nu-mi pare rău...

Și-l mușca ușurel de umăr.

— Eram înnebunită... din ziua aceea la München, cînd m-ai luat de braț... ți-aduci aminte cum?

— Nu, spunea Șerban, fericit și obosit.

— Îți petrecuseși brațul pe sub al meu și mă țineai de mînă... și mă strîngeai la tine... de parcă n-ar mai fi fost nimeni pe lume, nici bărbatul meu, nici Gigi Lecca, nici nimic, decît numai noi doi...

— Adam și Eva, murmură Șerban zîbind.

— Ah, mi-e frică să nu te plictisești de mine prea curînd.

— Nu mă plictisesc, spunea laconic și superior Șerban, a cărui iubire-de-sine era plăcut gîdilată.

— Dar dacă te plictisești, să-mi spui, auzi? Promite-mi că-mi spui.

— Bine, am să-ți spun.

Și o luă în brațe ca să o sărute.

Altădată, Valentina îi spuse:

— Credeam la început c-o să ne întîlnim de două-trei ori, și gata. Dar acum, știi? Mi-ê din ce în ce mai dor de tine, cînd nu sîntem împreună... Țin la tine din ce în ce mai mult: nu sînt independentă, nu sînt eu însămi, sînt sclava ta.

Sau altă dată:

— Ascultă, tu știi că mă gîndesc cîteodată cum ar fi dacă nu ne-am mai întîlni, și nu pot să-mi imaginez. E ca moartea: nu-mi pot imagina ce urmează după aceea.

Asemenea vorbe îl înnebuniseră pe Șerban. În iarnă, i se întîmplă o dată să-și spună: „Uite, aici, o certitudine“. Știa că nu ajunge, că o certitudine la nivelul sentimentelor nu compensează una la nivelul cunoașterii. Dar nu-și pierdea nădejdea s-o cîștige și pe aceea.

Iar pe Valentina Scarlat o iubea. Era prima (și nu știa, n-avea cum să știe că și ultima) lui dragoste adevărată. Nu iubise pînă atunci. Acuma patima trupestă, împreună cu simțămîntul că și ea îl iubește, că se poate întemeia și încrede în dragostea ei, îl făceau să nu mai știe de nimic pe lume. Nu se mai ocupa de nimic, își pierdea vremea cu lecturi ușoare, vizite pe la prieteni, spectacole, concerte – pînă la următoarea întîlnire cu Valentina.

Îi propusese divorțul de domnul Scarlat, despre care aflate de la ea că e plecticos și nu-l mai interesează dragostea sub nici o formă din al doilea an al căsătoriei cu Valentina și că încă de la început fusese de o inferioritate penibilă în anumite privințe, după ce-n tinerețe își sleise puterile la Paris. Dar Valentina șovăia în fața scandalului. Avea și un copil din primul an al căsătoriei, un băiat.

— Cîteodată îmi vine să rîd de mine! Am eu fason de mamă de familie? spunea ea.

Totuși, deocamdată amînase ideea divorțului. Și, din lună în lună, Șerban nu observa cum întîlnirile cu ea devin mai mult decît o nevoie: o parte firească și partea importantă din viața lui, că zilele și săptămîinile i se axează pe faptul că se va întîlni sau nu cu Valentina.

În vremea asta nu mai prea lucra, nu mai făcu nici un pas înainte în ideile și raționamentele care-l preocupau mai înainte. La un post, la o afacere, la o activitate oarecare în industrie sau în altă parte, lucru curios, nici nu se gîndi. De altfel, avea destul de la moșie și acțiunile de petrol moștenite de la taică-său. În schimb, ieși în lume, unde se

arăta, deși era atât de tânăr, un *causeur* plăcut și instruit, cu delicioase izbucniri de fantezie când băuse un pahar mai mult.

— S-a schimbat în bine, spunea Titel Negruzzi. Când e *en pointe de vin*¹ e șarmant! Și are perfectă dreptate că nu suportă să i se vorbească de politică, de criză, de Mussolini, de Hitler, de război și alte asemenea. Trebuie să fim mereu obsedați de chestiile astea? N-avem surse ca să facem conversație și pe alte teme? Nu se poate discuta literatură, artă, voiajuri? Uite, chiar Șerban dovedește că da; are dreptate, are perfectă dreptate; eu îl aprob și-l susțin și-l imit, și ar trebui să se ajungă să nu se mai puie pe tapet, într-un salon *bine*, politica, criza, războiul, chestiunea agrară sau grevele. Întii de toate, nici nu e elegant. E sordid. Vă spun eu: Șerban are dreptate; el totdeauna a fost mai inteligent și mai serios ca voi toți.

V

In ultima vreme, Șerban Romanò izbutise mai bine ca până atunci să ignore întâmplările politice și sociale care agitau țara, paralel cu cele ce țineau Europa capitalistă în neîncetatele convulsii ale unei boli crâncene și poate mortale. La început, o făcea cu inima strânsă și cu un sentiment de vinovăție; apoi, cu o falsă veselie, nervoasă și nesigură. Acuma, parcă i se liniștea conștiința, treptat. Se liniștea conștiința – sau adormea?

Era o zi de februarie, când se trezi și sună pe Vasile, feciorul, să tragă perdelele și să facă focul în soba cea înaltă și demodată ale cărei plăci de faianță erau decorate cu frunze, flori și Cupidoni cu aripioare, arc și săgeată. Pe când trebăluia prin cameră, Șerban auzi un zgomot ciudat: își dădu seama că nu încetează și că-l auzise și prin somn, că visase ciudat, nu-și mai aducea aminte ce, ceva în care sunetul acela juca un rol hotărîtor.

— Ce se aude, Vasile? întrebă el.

— Sirena, conașule. Azi-dimineață au intrat în grevă; azi-dimineață la opt; și de-atunci se-aude mereu... Mereu o sună.

¹ Puțin afumat.

Cine intrase în grevă, unde, Șerban Romanò nu știa. Dar nu voia să știe. De aceea, nu întrebă nimic și începu să-și facă toaleta. Pe tercastră se vedea un cer de plumb, acoperișurile și străzile erau fără zăpadă, dar totul înțepenise sub ger. Și sirena suna mereu. Avea o încăpăținare cumplită; urlul ei monstruos și neomenos era de nesuferit. Toată ziua, Șerban nu izbuti să facă nimic, să se gîndească la nimic, scos din fire de perseverența acelui vaier metalic. Cum să stai și să faci ceva, cum să te gîndești la ceva, dacă ai alături, în odaie, sau afară pe trotuar, o ființă care suferă și geme înfiorător? Căci urlul sirenei era un url de suferință, era dureros și poruncitor, și intra prin ferestrele închise, creștea când ieșeau pe stradă, și pătrundea, stins, în cele mai depărtate și izolate odăi ale caselor prin care se duse în ziua aceea Șerban. Și peste tot se vorbea de același lucru: greva. Șerban părea schimbat, palid, nervos, se retrăgea în cite un colț cu o carte, sau trecea în odaia de alături, unde se făcea muzică, sau murmură ceva vag, își lua paltonul din anticameră și pleca. Pe stradă, oamenii zgribuliți ridicau capul și priveau în gol. Aici, răcnitul supraomnesc care umplea văzduhul și orizontul stăpînea totul. Șerban își ridica gulerul de vidră și se grăbea, cu mîinile în buzunare, la alți cunoscuți. Și acolo se vorbea de același lucru: greva. Șerban asculta, mut, crispat. Unchiu-său de-al doilea, Șerban Lascari, bătrînul cu bărbuță și cu zîmbetul fin de contrabandist grec, avea un musafir împresurat de toată lumea: un membru al cabinetului. Era un bărbat chel, spătos și gras, domnul Vasilescu-Rîmniceanu, om cu o voce puternică și cu un rîs grosolan.

— Pare optimist, zise Cezar Lascari, fiul bătrînului Șerbănică, și-și puse monoculul în orbită ca să-l studieze pe ministru ca pe un animal ciudat.

Tatăl lui Cezar, cu mîinile încrucișate pe burtica-i rotundă, dădu din umeri:

— *Eh! C'est son métier*¹, să pară optimist... Și Kerenski a părut optimist, pînă în ultima zi...

Ministrul se apropie de cei doi Lascari. Bătrînul îl întrebă cu o politețe plină de superioritate:

— Ei, excelență, pe unde scoateți cămașa?

¹ Asta-i meseria lui.

Erau vădite dezaprobarea și disprețul lui Șerban Lascari. Ministrul rîse gros, ca și cum ar fi fost într-adevăr normal să fie întrebat pe acest ton. Și era, într-adevăr, normal. Asta era casa cea mare și pompoasă din strada Culmea Veche, unde trăise zeci de ani tatăl lui Șerban, vestitul Lascăr Lascari, și unde de atîtea ori se întîlniseră membrii „Ocultei” și toate mărimile politice din ultimii cincizeci-șaizeci de ani, una din puținele case în care membrii casei regale veneau uneori în vizită și o casă unde erai aproape sigur că întîlnești pe unul din ambasadorii marilor puteri pe lîngă Statul Român. Stăpînul casei putea să-i dea și o pereche de palme domnului Vasilescu-Rîmnicean, și acesta ar fi exclamat, rîzînd gras și bine dispus: „Ce ești așa trist, coane Șerbane?” Fiul stăpînului casei, tînărul codirector al băncii „Europa” – Societate Anonimă Română (numită „societate” fiindcă aparținea unei singure persoane, „anonimă” fiindcă persoana era sir Henry Deterding, al cărui nume nu se rostea niciodată, și „română” din pricină că sir Henry, făcut cavaler de regele Angliei, era olandez), îl întrebă pe ministru cu mîinile în buzunare și monoculul sub sprînceană:

— Cît credeți c-o să mai stați la guvern?

— Cît? Ei, asta-i bună! Cum „cît”? Un secol, dragul meu. Un secol.

Cezar Lascari tăcu, zîmbind sceptic și ironic. Ministrul îl luă de cot și-l trase la o parte:

— Ce... știi ceva? Întrebă el, stăpînindu-și neliniștea.

— Știu c-o să torpilați negocierea împrumutului dacă tolerați asemenea chestii... Ce crezi, ce efect face greva asta la Londra?

— Ei, parcă ei n-ar avea greve de zece ori mai mari! Toată vremea au greve! spuse ministrul, fără ca privirea-i neliniștită să se fixeze nicăieri.

— Da, dar ei nu sînt la frontiera Rusiei comuniste, zise Cezar. Ascultă-mă, excelență, nu crede că eu vreau să te pisez. Eu îți spun cum o să vadă lucrurile „cometanții” mei. Asta, în folosul matalui personal, fiindcă-i ești simpatic lui papa. Altfel, mie mi-e indiferent ce guvern îmi cere să negocieze împrumutul la „Westminster Bank”, încheie el rîzîndu-i în nas, destul de obraznic, excelenței.

Domnul Vasilescu-Rîmnicean nu suflă nici un cuvînt și se întoarce spre mijlocul salonului, rîzînd liniștit, gras și jovial, ca un om care a auzit o glumă bună. Șerban Romanò, care stătea pe un fotoliu aurit,

în colțul dintre fotoliul lui Șerban Lascari și fereastra cu draperii de tafa verde unde se desfășurase convorbirea, auzise tot. Dar nu dăduse mare atenție. Afară era aproape întuneric. Și mereu se auzea urletul sirenei. Geamurile tremurau ușor uneori. I se părea chiar că lacrimile de cristal de rocă ale celor trei mari candelabre ce se înșirau de-a lungul salonului vibrează. Oare sunetul sirenei le mișcă? „Poate că mi se pare mie; sînt prea nervos”. Își luă rămas bun și plecă iarăși pe străzile pe care becurile electrice se legăna în vîntul înghețat și-și mișcau de colo pînă colo cercurile de lumină pe caldarîm. Sirena, meru sirena. Șerban Romanò se trezi că vorbește singur:

— Da' mai isprăviți o dată! Ajunge!

Sirena urla însă fără încetare, strident, înfiorător.

Șerban se opri pe Calea Victoriei, la vitrina unui magazin de anti-chități, să se uite în neșire la cărți: erau cărți rare și vechi, tipărite la Amsterdam, Lyon și Veneția înainte de anul 1600. Dar nu putea citi nici măcar paginile de titluri din pricina tipatului uriaș și veșnic. În vitrină, într-un acvariu mic, se mișcau ca în somn niște pești. Erau cenușii, cafenii, păreau amorțiți, bolnavi, putrezi. Și mușchiul și mîlul de pe fundul acvariului păreau ceva mîzgos, descompus, mort. Îi venea să cumperi acvariul numai ca să-l ridici o dată cu amîndouă brațele sus de tot, și zdrang! cu el de asfaltul trotuarului. Ce, nu putea să-i pună niște apă curată, niște vegetație proaspătă? Nervos, Șerban Romanò intră în magazin. Un bătrîn cu barba lungă cu două vîrfuri, cu țeasta înconjurată de o aureolă argintie de păr rar, îl salută respectuos și continuă să se ocupe de alți clienți. Cînd îl lăsară în pace, veni la Șerban să-i mai facă o temenea:

— Vă salut, domnule Romanò... am ceva pentru dumneavoastră... ceva extraordinar, o ocazie unică.

— N-am venit să cumpăr nimic, spuse Șerban morocănos și iritat. Ce e cu acvariul acela de la dumneata din vitrină, domnule Fischer? Îți face rău cînd îl vezi! Ce e cu peștii ăia? Sînt bolnavi? Au ceva? Ce e cu apa aia galbenă?

Bătrînul se uită la pești printre pleoapele-i înroșite și spuse:

— Așa le place lor... n-au nimic: așa e starea lor normală...

— Sînt bolnavi! Au ceva! Nu vezi? Putrezesc acolo în acvariu! exclamă Șerban.

Neconținut, auzea de afară, pe ușa deschisă de mușterii ce intrau și ieșeau, și chiar și prin vitrină, hăulit iritat, groaznic, chinuitor al sirenei. Și asta îl făcea să vorbească enervat, aproape răstit:

— Putrezesc acolo, în acvariu, domnule! Nu vezi?

Bătrînul Fischer se mai uită o dată la ei. Lui, de fapt, i se păruse cu totul normal. Dar acum își aduse aminte.

— A, adevărat... Știți că și eu am încercat... le-am dat apă curată, le-am schimbat ierburile... dar ori sînt așa de la natura lor... ori sînt bolnavi. Nu se schimbă. Nu vor să se schimbe deloc... deloc nu vor să priceapă...

Și începu să rîdă subțire, bătrînește.

— Și ce, aștepti să moară aici, în vitrină? Mai bine ai sparge acvariu, mormăi Șerban nemulțumit, uitîndu-se la cărți fără să vrea.

Bătrînul zise:

— Dacă-ș începe să sparg așa ce am în prăvălie, unde-ș ajunge? Mai bine veniți să vă arăt. Veniți, veniți...

Și-l trase de mîină, înaintînd cu pași mărunți, gîrbov și cu genunchii înainte.

— Veniți, veniți... de cum am primit cărțile, m-am gîndit la dumneavoastră... un domn atît de studios... sînteți tînăr, dar dacă studiați mereu așa, o să faceți lucruri mari...

Și se opri întru-o odăiță din dos, unde, la lumina unui bec atîrnat din tavan, îi arătă rafturi pline de volume groase, legate în piele de vițel. Erau multe, sute și sute.

— *Patrologiae cursus completus*¹, ediția Migne! exclamă cu patos bătrînul, ridicînd mîinile sacerdotale ca un profet ce vorbește lui Israel despre cele sfînte. Seria întâi: *Ecclesiae graecae*², o sută șaiszeci și două de tomuri, cu traducere latină. Seria a doua: *Ecclesiae latinae*³, două sute douăzeci și unu de tomuri pînă la anul 1216. O am de la un preot catolic, un străin, care a murit... V-o las ieftin: o sută de mii de lei. N-o are nici pîrlita de Universitate din București. Nu știu dacă-o are Academia; cred că nu. Poate Patriarhia. M-am gîndit imediat la dumneavoastră: trebuie s-o luați!

¹ Colecția operelor părinților bisericii.

² Bisericele grecești.

³ Bisericele latine.

Bătrînul părea că-l iubește sincer pe Șerban și că din înțelegere și solicitudine pentru preocupările lui ar fi în stare să-l oblige, pentru binele lui, al lui Șerban, să cumpere uriașa lucrare. Cînd îl văzu că tăce, rece, cu privirea vagă (Șerban auzea în clipa asta sirena), domnul Fischer îi vorbi ca un înțelept și ca un profet al lui Israel:

— Gîndiți-vă bine ce faceți, domnule Romanò! Să nu spuneți că nu v-am oferit și că n-am insistat! Operele complete ale tuturor filosofilor creștini de la început! Au stat zeci de oameni, vreme de zeci de ani, să citească manuscrise din Evul Mediu, să le compare între ele, să le analizeze, ca să vadă dacă o idee mai neașteptată sau mai greu de înțeles n-a fost o simplă greșeală a copistului, ci într-adevăr cugetarea filosofului... și au dat la tipar gîndirea a o mie de ani, cu o muncă tipografică de douăzeci și șase de ani, 1840 – 1866! Nu pierdeți o ocazie unică, domnule Romanò, că vine vremea cînd n-o s-o mai aveți! Gîndirea a o mie de ani! Și vin vremuri grozave, domnule Romanò, cum n-au mai fost de mult! Se zguduie lumea din temelii, și multe biblioteci o să fie distruse și risipite! V-o las cu optzeci de mii...

— N-am ce face cu ea, mormăi morocănos Șerban Romanò. Nu pot s-o duc mai departe, domnule Fischer-Galați.

La vorba asta, bătrînul rămase cu ochii la el și cu gura întredeschisă în barbă. Apoi îngînă:

— Dar măcar... să păstrați... s-o aveți...

— Trebuie continuat, nu păstrat... Ce sîntem? Conservatori de muzeu?

Dădu din umeri și-și întoarse fața, încercînd să-și stăpînească o undă de frică și de deznădejde care venea de undeva din adînc. Bătrînul zise:

— Vă doresc din tot sufletul să puteți continua... O las cu șaptezeci de mii, pentru dumneavoastră, fiindcă sînteți un gînditor.

— Nu sînt un gînditor! exclamă Șerban Romanò.

Se întoarse în călcîie și ieși. Ușa se trînti în urma lui. Nimeri în uretul sirenei, care auia înfricoșător în noapte, deasupra orașului. Aruncă o privire către acvariu cu pești putrezi, apoi porni repede pe străzi. Unde să scape de zgomotul ăsta? Trecu repede pe trotuarul Căii Victoriei. Pe mijlocul străzii, oprind circulația, trecea un batalion de jandarmi, cu căști cu bold, cu baioneta la armă. Tropotul greu și

ritmic al bocancilor suna pe caldarîm: trap-trap, trap-trap... Și baionetele scurte și lucioase se legănau ușor deasupra lor, tot ritmic. Erau mulți soldați; nu se mai terminau; și mergeau ca la paradă: trap-trap, trap-trap...

Șerban își luă seama: „Trăiesc prea izolat, sau mă muncește ceva... sau de unde nervozitatea asta, bolnăvicioasă, de nu pot suporta sirena aceea?” Totuși, cu toate cugetările cuminiți și cumpătate la care se forța, nu îndrăzni să se ducă acasă, să rămîie singur. După o scurtă dezbatere cu sine însuși, se hotărî: se va duce la club.

Și peste cîteva minute, intra pe ușa acelei clădiri cu fațada neoclasică și cu foarte puține ferestre la stradă, de undeva din apropierea Pieței Palatului. Portarul îl salută respectuos și feciorul de la garderobă îi luă blana și pălăria. Șerban intră, trăgînd fără să vrea cu urechea: se mai auzea și aici sirena? Pierdut, stins, prin draperiile grele de la ferestre, se auzea și aici.

Nu era aproape nimeni. În sufragerie, la o masă, prințul Ipsilanti, un bărbat subțire, osos, distins, care părea totdeauna că pozează pentru un portret, mîncă singur. Șerban voi să treacă mai departe; prințul îi făcu semn din cap și-l pofti cu un gest.

— Ce mai e cu greva? întrebă el.

— Nu știu nimic, răspunse Șerban crispat, ținîndu-se cu greu să nu se scoale și să plece fără o vorbă. Căutase liniște și, cînd colo, primul cuvînt fusese tot „grevă”!

— Ar trebui să se ia măsuri drastice, spuse prințul.

Era un om de vreo patruzeci și cinci-cincizeci de ani, cunoscut ca sportiv, dansator și amant al multor cucoane. În fiecare seară, la ora asta, era la club. Afecta uscăciunea și sobrietatea englezească. În gura lui „măsuri drastice” suna abstract cum ar fi zis „*Thirty-forty*, serviciul la mine, *play!*” Aproape că păreau a nu însemna nimic.

— Toată lumea e indignată de slăbiciunea guvernului. Tocmai la noi, cu bolșevismul la porți!

Mîncă o salată de andive cu o bucată de pâine și un castronaș de icre negre, cu două felii de pâine prăjită. Bea apă minerală.

— Mussolini a rezolvat chestia radical la el acasă. I-a împușcat, i-a vîrît la ocnă, și acum nu mai există greve în Italia. Poți să faci plajă la Lido, turiștii englezi și americani au năpădit Italia, nu-i mai ambe-tează manifestații pe străzi și trenurile sau tramvaiele în grevă. Și mîi-

ne-poimîine face și Hitler la fel în Germania, unde, între noi fie vorba, nu se poate trăi la ora asta. Ai văzut manifestația comuniștilor cu torțe la Berlin? Anul trecut, sau acum doi ani? Stăteam la „Adlon”; au trecut pe sub ferestrele hotelului. Nu erai acolo? N-ai văzut?

— Nu... n-am văzut. Eram la Freiburg.

— Era ceva formidabil. Se pare că sînt vreo șase milioane. Dar Mussolini le-a aplicat mijloace drastice și Hitler o să facă la fel. Nemții sînt duri. Cu ei nu merge: pe Liebknecht și pe Rosa Luxemburg, una-două, pac! pac!

Un domn apărură de alături, roșu la față și cu ochii lucioși:

— Hai, coane, că avem o masă... Au început să vie băieții... Nu-mai pe dumneata te așteptăm.

Deodată observă sticla de apă minerală de pe masă și izbucni:

— Uită-te la el! Se poate, domnule? Tot de-astea te ții? Hai să bei un vin ca lumea cu noi...

— Nu beau; nu-mi permite sănătatea, zise prințul Ipsilanti, ridindu-se. Și lui Șerban: Dar în orice caz, ce e bun nu e rău: mulți oameni cu *flair* își trimit banii în străinătate. România nu e o țară de păstrat capitaluri în ea. Îl fructifici, aduni, aduni pînă cînd ți se pare c-a atins o anumită cifră, și pac! la Zürich!

Domnul cel congestionat îl trase de mîneacă și se depărtară împreună pe lîngă tablourile de Andreescu și de Grigorescu care împodobeau pereții cu lambris-uri de stuc, oglinzi și aplici de cristal. Domnul congestionat mormăi:

— Vorbești lucruri destul de serioase cu junele puțoi.

— E un băiat serios, monșer... remarcabil băiat, nu un chefliu banal ca voi... om serios, cu metodă, instruit... ajunge cineva, ascultă-mă pe mine: nu mă pricep la nimic decît la tenis și la oameni, și ca atare îți spun că e un tip.

— Vax, zise domnul congestionat, și-l împinse pe ușa sălii de jos, urmîndu-l apoi cu oarecare nesiguranță în mers.

Peste cîteva clipe, pe aceeași ușă intră foarte vesel și însuflețit Titel Negruzzi, în haină de seară, dar cu mîinile în buzunarele pantalonilor, și-l văzu pe Șerban singur la masă, cu tîmplele în mîini.

— Ce faci, domnule? Ce faci aici singur? Mi-au spus Bubi Ipsilanti și Mișu Boul că ești aici și pari mahmur. Ce e cu tine? Hai, sus, curaj, vino să-ți fac cunoștință cu un vin cum n-ai întîlnit de mult...

Joci astă-seară? Hai să facem un *écarté* noi doi, tineretul, că acolo sînt numai babalici, și e un joc infernal, ține banca Bubi ca în orice seară, și are capul treaz, n-a băut decît borviz, evident (spuse asta examinînd cu un aer amuzat sticla de pe masa părăsită de prințul Ipsilanti) și a mîncat salată, și peste două ore o să fie treaz ca dimineața și *frais comme une rose*¹, pe cînd Mișu Boul (cu porecla asta Titel Negruzzi îl desemna pe domnul congestionat, unul din cei mai tineri senatori din parlamentul țării), Mișu Boul, monșer, e afumat de pe acuma, și cum pierde o mie de lei, sau cînd cîștigă un sutar, ceea ce se împlă cam cu aceeași frecvență, cere un pahar cu vin rece și-l bea. Cum să nu piardă? De-aia îi și zice bou. Din toți ăia de-acolo, nu mă mir de nici unul că-i rade în fiecare noapte Bubi, care, fie vorba între noi, are mai mult venit de-aici decît de la moșia de la Hasan-Aga, dar mă mir, sînt epatat, pe cuvîntul meu, nu-l înțeleg deloc pe nenea Țibică Scarlat, blegul, care n-ar trebui să piardă nici o lăscăie, *attendu qu'il est cocu*². Hai să facem un *écarté*, *Herr Doktor*. Ce dracu nu mai termină ăia cu sirena lor? Nu sînt serioși; ar trebui să stea și ei la clubul lor, să facă un *écarté*, n-am pretenția să-i învăț baccara, că-i rade Bubi Ipsilanti și pe ei. Cine face cărțile? Trage o carte. As. Eu le fac. E formidabil Bubi, *il tond tout le monde, même les cocus! Il est terrible, cet homme-là*³.

Prima dată cînd veselul și (acuma își dădea seama) cam băutul Titel Negruzzi îl făcuse *cocu* pe domnul Scarlat, inima lui Șerban Romanò bătuse tare de tot, o lovitură. Apoi începuse să-i joace în piept, neliniștită. Lui Șerban îi cădea greu să respire liniștit. Îi venea să-și pună mîna pe inimă, s-o apese, s-o liniștească. Dar se ținu. „Să nu mă observe“. De la primul cuvînt înțelese bine. Scarlat e încornorat, fiindcă Valentina îl înșală cu alții, nu cu el, Șerban. Apoi înțelese prost. „Îmi face o aluzie. E beat, și vrea să mă necăjească.“ Apoi își spuse: „Nu, s-ar fi văzut pe el; prea vorbește ca și cu un om complet neinteresat de Scarlat și de Valentina. Nu mi-ar fi trîntit-o chiar așa“.

— Așa, va să zică, Țibică Scarlat e *cocu*?

¹ Proaspăt ca un trandafir.

² Dacă ținem seama că e încornorat.

³ Îi curăță pe toți, chiar și pe încornorați. E formidabil, omul ăsta.

— *Et comment!*¹ Cînd îl văd cu pălăria în cap, totdeauna mă mir. Taie, zise Titel Negruzzi întinzîndu-i cărțile.

Șerban Romanò tăie, cu mina tremurînd. Titel începu să dea cărțile.

— Cine-i nevastă-sa? Valentina, aia drăguță? întrebă Șerban, adunîndu-și cărțile.

— Era drăguță cînd s-a întors din Elveția de la pension. Aici a început să se mîrjogască; nu mai are haz. În schimb e rea de muscă.

— Serios? Ce vorbești, frate? se miră Șerban, palid.

— Sigur că da. Ce faci? Cum joci, domnule? Ce ți-a venit?

— A, pardon...

— Așa, păpușico. Așa tinere, zise încîntat Titel Negruzzi, roșu în obraji, cu ochii lucitori, și jucînd fără greș. Eram o dată la Capșa pe trotuar, și ce să vezi? Valentina, pusă la punct, elegantă, mergînd repede pe niște tocuri uite-ășa de înalte, toc-toc-toc-toc! intră în blocul ăla de vizavi, dar mai încoace, spre telefoane. Unde e bordelul, la al patrulea. Adică, casa de *rendez-vous*. Ce mai, cunoști instituția...

— Cunosc, îngăimă Șerban cu ochii la cărți. Și?

— Și, nimic. Am stat anume, de-al dracului, s-o văd ieșind, după jumătate de oră sau trei sferturi. Neschimbată, pusă la punct, elegantă, toc-toc-toc-toc, s-a dus!

Lui Șerban începu iarăși să-i bată inima și simți că-l trece sudoarea:

— Cum, domnule, și din atîta lucru o faci cocotă?

Și rîse cu un sentiment cumplit de eliberare, de fericire. Titel Negruzzi se uită cu ochi mari la el:

— Adică cum? N-ajunge s-o văd o dată intrînd în bordel? De la a cîta oară începe curvășăria, după tine?

Și rîse și el, bonom și bine dispus. Ce era omul ăsta? se întrebă Șerban. Era un băiat de treabă, care nu voia răul nimănui și trăia fără efort, fără grijă și fără scop. Era inginer, știa multă carte, dar nu făcea nimic; avea o sinecură la centrala uneia din marile societăți petrolifere. Îl iubea pe Șerban cum știa el și cît putea el. Iubea și pe domnul Scarlat, și pe toată lumea, și nu știa ce face vorbind. Dacă ar fi știut, și-ar fi ținut gura.

— Ei – vorbi Șerban răgușit – parc-ai văzut-o tu intrînd la bordel. E o casă cu șase etaje și cu un milion de apartamente și birouri.

¹ Și încă cum!

— Ai pierdut, Șerbane. Ai jucat ca o mazetă, *cher ami*, ca o detestabilă mazetă. Fă cărțile.

— Fă-le tu, zise Șerban, aruncînd pachetul spre Titel. Ești o babă bîrfitoare.

— Fii serios. L-am întrebat pe portar: „Ai văzut-o pe cuconița în gri, aia cu tocuri înalte, toc-toc-toc-toc? Platinată?” Taie cărțile, Șerbane.

— Și! întrebă Șerban. Bune cărțile, dă-le-n p... mă-si! exclamă el enervat.

— Ce te-ntrîrîți așa? Te știam *beau joueur*¹, și faci tapaj pentru un sutar?

— Și ce-a zis portarul? întrebă încet Șerban, stăpînindu-se.

— Ce să zică? Mi-a făcut cu ochiul. Rîdea, măgarul. Portarii ăștia sînt niște bandiți... și toți agenți ai Siguranței. Toți. Cum joci, domnule, ce ai astă-seară?

— Nu știu... sirena aia mă scoate din sărite...

— A, sirena... Da, sînt ai dracului dumnealor. Dacă ei fac grevă, ce, noi să nu dormim? Să se descurce dumnealor cu guvernul, că de-aia e guvernul. Pe noi să ne lase în pace. Ce, pleci?

— Da, mă duc să mă odihnesc... Nu te supăra. La revedere.

„Să mă odihnesc” era o sinistă glumă. Șerban Romanò își petrecu noaptea umblînd prin odaie. N-avea loc destul, și atunci se duse jos, la parter, deschise ușile dintre saloane și se plimbă prin marile încăperi reci ca o ghețarie, cu mobile îmbrăcate în huse, covoarele făcute sul la perete și candelabrele învelite în saci de hîrtie. Pașii îi răsunau sec și singuratic prin spațiile goale. Prin ferestrele duble se auzea, neobosit, înnebunitor, urletul sirenei.

Nu putea hotărî nimic. Trebuia s-o vadă. Vorbea singur:

— Trebuie să vorbesc cu ea.

Un bărbat tînăr, cu capul gol și în haină de blană, plimbîndu-se printr-o anfiladă de trei saloane cu mobilele la perete și covoarele făcute sul. Pașii îi ciocănesc parchetul despuiat, și vorbește în gol, în noapte:

— Trebuie s-o văd, să vorbesc cu ea. Pe urmă, o să vedem.

Pe urmă vorbește iar.

¹ Jucător elegant.

— E un mincinos. E un om drăguț, dar mincinos, gură spurcată.

Chiar el, Șerban, îl prinsese o dată cu o minciună spusă despre ci-neva. Nu-și mai aducea aminte nici *cum* ajunsese să știe mai bine ca Titel Negruzzi cum fusese în realitate lucrul. Se chinu-i o oră sau două să găsească și nu izbuti decît să-și obosească creierii, să se timpească. Dar știa sigur că despre o împrejurare pe care din întîmplare o cunoscuse bine, Titel Negruzzi îi dăduse cu mare siguranță și autoritate o versiune cu totul falsă și răuvoitoare.

Și de data asta inventase povestea toată? Sau numai povestea cu portarul? La urma urmei, poate că Titel o văzuse. Poate că Valentina intrase în clădire, să facă o vizită. Și numai risul portarului și semnul cu ochiul erau inventate! Sau, mai mult: portarul rîsesse și făcuse semn cu ochiul doar din „golănie”, văzînd că un domn tînăr și elegant întrebă de Valentina. Și atunci, toată invenția lui Titel Negruzzi cădea, se spulbera.

Mergea tot mai repede, dintr-un cap al primului salon în capătul opus al celui de-al treilea, și pașii săi răsunau a gol în încăperile pustii.

Deodată se opri și se făcu tăcere desăvîrșită. În tăcere, se auzi atunci clar țipătul de alarmă, chemarea sirenei.

Dar Șerban n-o auzea. Se gîndise: „*Dar pe bărbatu-său nu l-a înșelat? De ce nu te-ar înșela și pe tine?*”

Începu iar să se plimbe prin odăi. De afară, venea lumina becurilor electrice și tăia fișii albe pe podele, pe pereți. Șerban umbla gîrbovit. Aici nu-și mai putea aduna gîndurile. Nu mai știa ce să facă. Nu mai putea spune nimic.

Se opri iar și murmură:

— Dar atunci... de ce să mă facă să cred că mă iubește?

Cît de convingătoare fuseseră toate cuvintele ei, toate gesturile, toate privirile, cel mai mărunț detaliu, din prima clipă pînă acum, tot, tot, se înlănțuia cu o logică perfectă, dacă ea îl iubea. Și dacă nu, dacă era o stricăță, totul devenea de neînțeles, absurd, și nu se putea explica decît printr-o perversitate monstruoasă, sau prin altceva, cu totul necunoscut, care se întîmplase poate între timp.

Ațipi tîrziu, spre dimineață, pe una din canapelele îmbrăcate în huse, și se trezi cînd încă era întuneric. Telefonă Valentinei la o oră cînd aceasta mai dormea. În sfîrșit o găsi și-i spuse pe un ton neutru

că ar vrea s-o vadă neapărat; Valentina nu observă nimic și primi să vină la cinci după-amiază.

Toată ziua sună sirena. Era a doua zi a marii greve. Șerban Romanò și-o petrecu-umblînd prin casă pînă la sleirea puterilor.

Valentina sosi, nervoasă, îl sărută în grabă și, pe cînd se dezbrăca, îi vorbi de grevă.

— Toată lumea e îngrijorată, spunea ea, scoîndu-și ciorapii. Am avut la dejun niște oameni politici care spuneau că așa a început și în Rusia: greve, greve, greve... și pe urmă, într-o bună zi... Ar fi groaznic. Ia-mă în brațe...

Se uită la el:

— Ce ai? Nu te simți bine! Ești obosit?

— Nu, nimic, zise Șerban și o luă în brațe. Nu-i făcea nici o plăcere că o vede. Chiar dacă nu era adevărat ce spunea Titel Negruzzi, ceva se stricase. Iubirea curată și întreagă dinainte n-avea să mai fie.

Mai tîrziu, cu capul pe pernă (Valentina se uita în gol, obosită), o întrebă, iscodind-o cu o privire intensă, pe care ea n-o observă:

— Ascultă, ai prieteni sau cunoștințe în blocul de vizavi de Capșa înainte de cel colț cu Sărindar?

— Nu... n-am... zise ea. Se uită tot în gol.

— Ascultă ce mi-a spus ieri Titel Negruzzi, la club.

Și-i povesti tot, uitîndu-se mereu încordat la ea. Acuma, din cel mai mic lucru, dintr-o privire, dintr-o clipire de gene, va afla.

Dar Valentina nu clipi. Nici nu se uită la el, ci drept înainte, în gol, ca și pîn-atunci. După ce termină Șerban de povestit, Valentina nu zise nimic la început. Era chiar de mirare cît de neschimbată rămăsese. Apoi murmură:

— Cine s-a găsit să acuze pe alții...

O mare oboseală mohorîtă îl cuprinsese pe Șerban.

— Cum adică? întrebă el sec.

— Un destrăbălat și un bețiv care face amor în grupuri de cîte șase-șapte la un loc... dezgustător! Și crede că toată lumea e ca el, zise Valentina.

— De unde știi așa ceva? întrebă Șerban înspăimîntat.

— Ei, asta-i acum! E secretul lui Polichinelle ce porcării face Titel Negruzzi cu toată gașca lor, Petrișor Snagoveanu și Cezar Lascari și Trixi Comnen... Niște scîrboși care, cît pot, mai mînjesc și pe alții...

— Va să zică nu-i adevărat... murmură Șerban Romanò.

— Cum, tu ai crezut așa ceva? Și de ieri pînă azi... Săracul de tine, zise ea calm.

„N-a protestat indignată. Nu s-a tulburat. În schimb, știe de porcăriile lui Titel Negruzzi și compania. De ce știe? N-ar trebui. De ce nu s-a tulburat? Are prea mult sînge rece. Același sînge rece cu care-i răspunde lui bărbatu-său cînd o întreabă unde-a fost“, se gîdea Șerban. Apoi tot el își spunea: „Dar dacă tot ce-a spus e purul adevăr, și sînt eu bolnăvicios de bănuitor și gelos?“ După o clipă însă răspundea tot el: „Dar dacă ce-a spus Titel a fost purul adevăr și încerc din slăbiciune și dragoste să-nchid ochii asupra unei perversități evidente?“

Care era adevărul? Niciodată nu-l va putea afla decît dac-o va vedea el cu ochii lui în brațele altuia. Și la asta era atît de greu să se ajungă, încît nu se puneau problema. În schimb, chiar dacă ea n-avea nici o vină, niciodată nu va fi sigur nici de dragostea, nici de cinstea ei. „Cum își înșală de atîta vreme și-și minte bărbatul, de ce nu m-ar înșela și nu m-ar minți și pe mine?“ Și poate că era sinceră și cinsută. Dar n-o va crede niciodată cu adevărat. În schimb, va spera în taină că nu l-a înșelat. Și, probabil, nu va ști niciodată adevărul.

VI

In noaptea aceea nu dormi nici o clipă. Se plimbă prin odăile goale, apăsîndu-și pieptul cu mîinile. I se tăia răsufierea de ne liniște și de bătăile dezordonate ale inimii. Scrișnea din dinți de suferință și gema.

„E adevărat? Nu-i adevărat?“

Dimineata devreme, ieși pe străzile cenușii și-și cumpără un pistol, nici el nu știa pentru ce. Apoi stătu nehotărît pe trotuar. N-avea ce să facă, nici unde să se ducă, la ora asta; și nu-și putea împiedica gîndurile să se învîrtească obsedant împrejurul întrebării chinuitoare:

„E adevărat? Nu e adevărat?“

Împrejur, se adunau grupuri de trecători, vînzătorii de ziare alergau urlînd pe mijlocul străzii printre trăsuri și mașini. Deodată Șerban care stătea pe marginea trotuarului, cu mîinile în buzunar, cu gîndul

absent și cu privirea în gol, fu izbit de faptul că nu mai aude sirena. Murmurul mulțimii de pe stradă devenise atât de puternic și de adânc, încât Șerban deveni atent, se trezi din amețeala lui febrilă, și se uită împrejur. Prin fața lui treceau rînduri-rînduri de femei cu broboade și cu papomițe; se țineau de braț câte opt-zece și vorbeau tare, rîzînd, cu obraji înroșiți de frig. Erau femei simple, și deodată Șerban își dădu seama că sînt multe – poate cîteva mii. Treceau de un sfert de oră, și părea că nu se mai sfîrșesc; din cînd în cînd, deasupra lor veneau clătîndu-se pancarte albe și roșii, treceau și se depărtau, iar din fundul bulevardului soseau neconținut alte mase de femei cu paltoane simple, de culori întunecate, de stofă tocită; paltoane de ocazie, broboade de lînă, tulpane, fețe osoase, înroșite de frigul uscat, și glasuri vesele și brutale care apostrofau pe privitorii de pe trotuare:

— Veniți și voi! Aduceți-le de mîncare! Haideți, nu stați cu mîna în gură!

Și treceau, fără să aștepte răspunsul, fiindcă le împingeau din spate altele, zeci, sute, mii, vesele, hotărîte și gălăgioase.

— Astea-s tutungioaicele de la „Belvedere“, zise tare un om care ședea lîngă Șerban, cu mîinile în buzunarele paltonului și cu căciula împinsă pe ceafă.

Altul întrebă:

— Au intrat și astea în grevă?

— Intră mereu fabrici, zise omul cu căciula.

De pe stradă, o fată zdravănă cu o papomiță sub braț strigă la ei:

— Haideți și voi, nu-i lăsați să se lupte singuri!

Șerban tresări: i se păru că tutungioaica se uitase la el. Își aduse aminte de conversația din seara trecută la unchiu-său Șerban, cînd Cezar Lascari îi dăduse să înțeleagă ministrului că dacă nu înăbușă greva, nu va mai obține împrumutul din străinătate, iar ministrul, care știa că va primi un bacșiș enorm la încheierea contractului, nu putea să reacționeze decît într-un singur fel. Șerban simți că iarăși îl apucă bătaia de inimă, neliniștea cumplită care-i tăia respirația.

„E bine așa? Nu e bine?“ se întrebă el, privind cu ochii pustii coloana nesfîrșită de femei care trecea prin fața lui. Și, ca și la întrebarea pe care și-o punea cu privire la desfrînarea Valentinei, îi era o frică groaznică de răspuns: simțea că nu e bine ce se petrece, că e în curs un lucru neîngăduit, o grozăvie, și că pe Valentina n-are de ce

s-o creadă. Dar nu îndrăznea să gîndească consecvent, pînă la capăt; căci ar fi însemnat să rupă cu Valentina, și să facă ceva, să se amestece în ciocnirea asta, să răspundă la chemarea vibrantă a sirenei – pe care acum o auzea iarăși, căci coloana de muncitoare trecuse, bulevardul era gol și vuietul mulțimii se stînsese; fără să-și dea seama, Șerban ședea de aproape un ceas acolo pe trotuar. „Ce trebuie să fac eu? Ce trebuie să fac în clipa asta un om care caută adevărul?“

Făcu semn unui taxi, se urcă și-i spuse șoferului să-l ducă pe bulevardul mărginaș unde se aflau uzinele în grevă. Șoferul se uită peste umăr, mirat, la acest domn în palton îmblănit cu blană scumpă, cu fața galbenă, ochii roșii și barba nerasă; și întrebă unde, ca și cum n-ar fi auzit; voia însă numai confirmarea acelui ordin de necrezut. Privindu-l cu pupile tulburi, ca de plumb, Șerban repetă ce-i spusese și se trînti pe perna mașinii, uitîndu-se obosit pe fereastră. Pe cînd mașina trecea pe străzile cu case scunde, tencuite în galben, cu acoperișuri de tablă ruginită, Șerban își apăsă pieptul cu mîinile (simțea că-i sare inima din piept) și murmură:

— Ce trebuie să fac? Ce trebuie să fac?

Și deodată își dădu seama că mulțimea se îndesește, că grupuri din ce în ce mai compacte, cenușii, de oameni în scurte de piele, în haine întunecate, îmbicsite de cărbune, astupă trecerile și barează străzile laterale. Mașina oprea, șoferul claxona îndelung, apoi taxiul se urnea și mai făcea o sută de metri; apoi iar se oprea. De la o vreme, opririle ajunseră atât de dese, încît Șerban plăti șoferul și se dădu jos. Porni pe jos mai departe, trecînd printre grupuri. Strigăte îl făcură să se ferească:

— Păzea! Păzea că vine ciorba!

Și cîțiva flăcăi zdraveni trecură gîfiind și ducînd un cazan ce fumea. Peste un minut, alte strigăte. Și alt cazan purtat de brațe musculoase de forjari. Șerban se luă după ei și zări gardul înalt de fier al uzinelor și dincolo, o mulțime neagră în mișcare; sirena țipa ascutit, strident, de încrețea pielea pe trup și acuma i se părea lui Șerban că e izbucnirea și glasul unei patimi fierbinți și cutremurătoare. Baionete luceau alb în fața gardului de fier. Luîndu-se după mirosul de ciorbă, atât de deosebit de mirosurile mîncărurilor cu care era obișnuit, Șerban ajunse pînă în fața gardului.

— Nu e voie! Îndărăt! răcnea un ofițer, care veni în fugă să-i oprească pe flăcăii cu cazanele aburinde.

Ei se priviră, plecară, și deodată, în alt punct al gardului, izbucni hărmălaia. Ofițerul se-ntoarse și văzu că acolo un buluc de oameni încerca să treacă gardul. Se repezi într-acolo și chemă din fugă soldații – erau jandarmi în uniforme albastre cu pantaloni și moletiere negre – să-l urmeze. Soldații tropăiră greoi pe urmele lui, și se născu un gol lângă gard. Flăcăii cu cazanele se repeziră în pas alergător spre gard, se urcară unii pe umerii celorlalți, săltară cazanele pînă sus; de partea cealaltă, alții apăruseră, încruntați, se cățăraseră pe o grămadă de traverse și apucară cazanele; un om strigă de pe gard, în direcția unde se repezise ofițerul:

— Gata, bă!

Și îndată învâlmășeala de acolo se topi, jandarmii se întoarseră în goana mare asudați, cu ofițerul alb de furie și de ciudă că fusese păcălit. Ucenicii cu cazanele rideau, cu fețele înroșite de efortare și se fereau de ghionturile soldaților. Sirena țipa mereu, cu țipătul ei aprins și vibrant ca flacăra intensă și vibrantă a unei țevi de gaz comprimat care arde liber. Dincolo de gard, mulțimea neagră a greviștilor se îngrămădise în jurul unor oameni urcați pe niște stive de lemne. Unul din ei vorbea, făcînd, cu pumnii strînși, mișcări la fel de violente și de pasionate ca și țipătul sirenei; din pricina depărtării, abia i se auzea glasul, și nu se înțelegea ce spune. Dincoace, pe trotuare, un șir lung de femei care nu purtau pălării ci broboade, bătrîni cu săculețe și papornițe, oameni zgribuliți cu paltoane strîmte și galoși, funcționăriși, rude de muncitori așteptau lipiți de zidurile caselor și păziți de jandarmi să le vină rîndul ca să le ducă greviștilor de mîncare. Șerban Romanò, îmbrîncit de colo pînă colo de tîlăzuirile mulțimii, gîndea lucid și detașat: „Solidaritate incomparabil mai mare decît la alte straturi sociale... Colaborare activă... spirit de cooperare, cu anumite substraturi umane, sentimentale... demne de admirație.” Dar observațiile acestea nu-l împingeau la nimic; era rece și pustiu. Zări un bărbat în haină de ploaie, cu borurile pălăriei trase în jos, cu o față uscățivă și dură. Se urcase pe o margine de zid și privea mulțimea cu ochii ascuțiți, agitați, cercetători; i se păru că-și face semne cu altul sau alții din mulțime. Peste două clipe, omul dispăruse. Doi muncitori trecură pe lângă Șerban; unul spunea:

— E plin de sticleți pe-aici...

— O fi și ăsta vreunul, zise cellalt și-l apostrofă pe Șerban: Ce cauți aicea, bă?

Șerban se întoarse și se depărtă. „N-am ce căuta aici, își zise el, strecurîndu-se printre grupuri, cu urechile țiuind de șuierul uriaș al sirenei. Nu, n-am ce să fac... Nu pot face nimic... Nu știu ce e bine... nu știu ce e drept, nici ce-i adevărat; nu, nu știu... Deodată, își aduse aminte că avea în buzunar pistolul cumpărat de dimineață. Dacă mă prindeau muncitorii aceia cu el, aveau tot dreptul să mă creadă un «sticlete», și să-mi tragă o sfîntă de bătaie... dar omul acela în trenchcoat era cu siguranță un agent... trebuie să fie mulți pe-aici...”

Și se depărtă, cu creierul pustiu, gîndindu-se mașinal la lucruri mărunte, fără importanță. N-avea niciodată să-și amintească bine cum petrecuse ziua aceea, în prada unei tulburări cumplite a simțurilor și a conștiinței. Ajunse într-un tîrziu acasă și scoase pistolul din buzunar. Nu știa ce avea să facă cu el. Îl puse într-un sertar și uită de el îndată. Seara, ca să facă ceva, se duse pe la maică-sa, dar era plecată, iar tatăl vitreg era la ședința extraordinară, de noapte, a Camerei. La club nu se mai putea duce; îi era frică să nu-l întîlnească acolo pe Titel Negruzzi și să mai afle ceva. Se duse iarăși în strada Culmea Veche, la Șerban Lascari, unde era sigur că va găsi multă lume și deci nu va fi obligat să vorbească. Pe drum se uită neatenț la detașamentele de jandarmi care mărșăluiau pe străzi în rînduri strînse și nu-și dădu seama că sînt mai multe ca niciodată.

În strada Culmea Veche, cîteva mașini lungi, negre, lucitoare, erau oprite la trotuar și un sergent de stradă le păzea, stînd de vorbă cu șoferii. Chiar cînd să intre Șerban, un domn coborî din casă și una din mașini, un „Rolls-Royce”, cu o stemă pe ușă și cu stegulețul unei mari puteri la radiator, intră în curte. Un fecior sări de lângă șofer și deschise ușa. Domnul urcă în mașină, limuzina ieși pe poarta cealaltă și dispăru. Ferestrele cele mari *à la française* erau luminate strălucitor. Șerban urcă treptele peronului, conștient că sirena țipă undeva departe la marginea Bucureștiului: „Ce vor? Ce-i doare?” se întrebă el pentru prima oară. Știa ce vor; știa ce-i doare. Ignorase voit ce se petrecea în juru-i, dar fără să vrea simțise că e mizerie, că salariile sînt mici, că oamenii sînt pe drumuri. Încrunțat și cu sufletul apăsător, îi dădu feciorului paltonul îmblănit cu samuri și intră.

Înăuntru, foarte multă lume, bărbați și cucoane în haine de *demi-soirée* vorbeau însuflețit și mereu reveneau aceleași cuvinte: greva... greva... măsuri! Ministrul Vasilescu-Rîmnic rîdea tunător, cu paharul în mînă, sub luminile unui candelabru care făcea să-i lucească gălbui chelia:

— Nu e nimic, conîță! Amuzați-vă, dansați, nu dați atenție la mizerii de astea... Asta e treaba noastră, a oamenilor politici... Ce zici, profesore?

— Eu nu sînt om politic, rîse liniștit profesorul Fănică Niculescu. Văzîndu-l, Șerban se opri în loc, ațut de surprins încît uită pentru o clipă de frămîntarea sa. Profesorul părea să nu fi făcut altceva toată viața lui decît să stea într-un salon, cu un pahar în mînă. Era mai elegant decît ministrul; silueta subțire, fața uscățivă, părul alb erau cu totul deosebite de burta enormă, fâlcile grele, chelia și pletele negre (poate cănite) și cîrlionțate după ureche, ale ministrului. Toți bărbații erau în haină de seară, cu reveruri de mătase și lampasuri, pe cînd ministrul venise în veston negru și pantaloni vîrgați negru și gri, așa cum nici unul din ceilalți n-ar fi pus după-prînz.

— Eu nu sînt om politic... Sînt om de bibliotecă, rîse profesorul, coborîndu-și pleoapele peste sticlirea ochilor alburii și magnetici.

Ministrul rîdea la el cu un fel de invidie și dușmănie neputincioasă, silită să ia masca bunei dispoziții politicoase.

— Mi-e frică de apa liniștită... acolo e adîncă și primejdioasă...

Șerban Romanò observă că Șerban Lascari, stăpînul casei, și fiu-său îl iau la o parte pe profesor și discută cu el cum nu obișnuiau să discute cu oameni de bibliotecă, pe care de altfel nici nu-i invitau și pentru care aveau un dispreț ascuns, politicos dar total. Generalul Ipsilanti, fratele prințului Bubi, îl interpelă pe Vasilescu-Rîmnic:

— Ce facem, domnule ministru? Se plictisesc în cazărmi grănicerii mei; ei sînt obișnuți cu aerul liber. Cît mi-i mai ții aici? Întrebă el cu o veselie insolentă, uitîndu-se de sus prin monoclu la ministrul mai scund decît el.

— Lasă, domnule general: mîine e rezolvată criza.

— Așa, excelență! exclamă mulțumit generalul. De ani de zile ni se bate capul cu criza, criza și iarăși criza! Un guvern energic, de mîna forte, o rezolva de mult!

— Nu de criza economică vorbeam, zise ministrul cu un zîmbet de melancolie: aia nu e în mîna noastră... nici măcar în a Marii Britanii sau a Statelor Unite; ci de criza momentană a țărilor, cu agitațiile astea muncitorești...

Șerban Romanò încercă să se apropie de profesor. Trebuia să stea de vorbă cu el: era singurul om cu care putea sta de vorbă despre ce-l apăsă pe el acuma. Dar profesorul era în plină convorbire cu cei doi Lascari, tatăl și fiul. Șerban se așeză lîngă ei; profesorul îi zîmbi, aruncîndu-i o privire fugară, și urmă:

— ...evident că aici e o ciocnire între două filosofii: marxismul ateu, raționalist și materialist, și concepția creștină și europeană, idealistă și mistică. Dar este, într-un fel, invers: ciocnirea între o mișcare de mase, care are și înfățișarea unei credințe fierbinți, și, pe de altă parte, rațiunea de stat, luciditatea politică rece, aproape științifică. De aceea, ei, comuniștii, au o concepție etică și romantică, iar noi una absolut realistă, dincolo de bine și de rău... Dar în fața maselor de țărani, care nu știu decît de icoane, și a maselor de mici tîrgoveți plini de prejudecăți, poziția asta machiaveliană nu poate fi mărturisită pe față...

Bătrînul se mișcă în fotoliul său de lemn aurit, tapisat cu trandafiri, și întrebă, cu ochii jucîndu-i în cap de inteligență și cu un zîmbet subtil, grecesc:

— Nu crezi că ar trebui încurajat cellalt romantism, care nu e ațut de etic cît... mistic să-i zic... și care nouă nu ne-ar putea face deo-camdată nici un rău?

Cezar Lascari începu să rîdă. Profesorul spuse:

— Văd că am de-a face cu niște oameni inteligenți... Cuvintele sînt de prisos: ați înțeles...

— Am să-i vorbesc lui Vodă, la prima ocazie, murmură Șerban Lascari, învîrtindu-și degetele.

Profesorul îi aruncă o privire intensă, dar tăcu. Bătrînul surîse binevoitor:

— Hai, spune, profesore...

— M-ar bucura dacă l-ați ajutat pe rege să-și schimbe ultima hotărîre în ce mă privește...

— A, trebuie să vă-mpăcați, nici nu mai încape vorbă. Dar cine e de vină? zise bătrînul, privindu-l cercetător pe profesor. Mi se pare că amicul dumitale și-al lui Vodă ți-a făcut-o...

Fănică Niculescu nici nu clipi; deschisese gura ca să vorbească de altceva, dar Șerban Lascari voia neapărat să știe, și urmă, fixîndu-l mereu cu o privire inchizitorială:

— Nu-i porți nici o pică domnului Vardală? De el vorbeam...

— Nu port pică nimănui, zise Fănică Niculescu, rece și impersonal.

— Totuși – spuse Șerban Lascari zîmbind nemilos – se pare că Vardală, ca să-ți zdrobească ascensiunea politică de care e gelos și se teme, te-a „lucrat”...

— Basmе, răspunse profesorul, uitîndu-se într-altă parte, în gol.

— Desigur, desigur, rîse Șerban Lascari. Astea sînt basme, fără-ndoială; basme, basme... cauza e cu totul alta... Totul ar fi mers perfect... Dar ce să-ți fac – chicoti bătrînul – faci politică antisemită și vrei să fii prieten cu prietenul doamnei Lupescu: pentru un profesor de filosofie, și deci de logică, e destul de contradictoriu, hi-hi-hi!

— Cred că știu ce fac, murmură profesorul cu un aer gînditor și sumbru. Regele nu e decît o persoană... iar antisemitismul e un partid politic... și chiar mai multe... și devine politica de stat a uneia din marile puteri...

O clipă, tăcură. Din capătul salonului se auzea cîntînd cineva la pian.

— Logică... Logici nu sînteți dumneavoastră... Acum douăzeci și cinci de ani, cînd tinerii ăștia erau copii, dumneavoastră, domnule Lascari, la Paris, iar eu îmi făceam serviciul militar în regimentul X... roșiori...

— Ca văru-meu, săracul, Mișu Vorvoreanu, și ca tatăl băiatului ăștia, zise Lascari, arătîndu-l pe Șerban.

— Da? Nu știam că erați rudă cu familia Vorvoreanu...

— Sîntem rudă cu toată lumea, sau mai bine zis – se corectă bătrînul cu o trufie amabilă – toată lumea e rudă cu noi.

— Domnul Vorvoreanu comanda escadronul unde eram simplu ostaș t.r. Ei bine, am luat parte la reprimarea răscoalelor țărănești. Pe vremea aceea, guvernul nu șovăia. Nimeni nu șovăia. A fost unanimitate impresionantă: nici eu nici dumneata... nici unul din noi n-a avut sentimentul unei vinovății, al unui păcat... sau al unei crime. Și

totuși, am împușcat unsprezece mii de țărani și am băgat la pușcărie patruzece de mii. Și acum, pentru cîteva zeci de muncitori care ar putea să încaseze un glonț, se ezită, se discută, se deliberează, la infinit...

— Sînt mai tari ca țărani, zise Cezar Lascari. Țărani au înghițit și nici n-au suflat. Țștia țipă, au presă, sînt organizați, au prieteni în toată lumea, au Rusia... Nu e totuna.

— Și fiindcă sînt mai tari și mai periculoși, sînteți mai slabi cu ei? rîse profesorul. Cum stăm cu logica?

— Ba află, profesore dragă – zise bătrînul Lascari – că e perfect logic... dar logică politică, nu de-a dumitale – filosofică. Cînd ai de-a face cu unul tare, eziți să-l lovești.

— Dragă domnule Lascari, ascultați cuvîntul unui om de bibliotecă, numit Macchiavelli, în *Principele*, dacă nu mă înșel: „Dacă trebuie să lovești în cineva, ori îl nimicești ori mai bine nu te atinge de el”. Dar cine să aibă energia de a aplica asemenea principii? Domnul Vasilescu-Rîmniceș și alții asemenea? Țștia sînt oameni care să apere Europa și civilizația de comunism? Țștia? repetă el cu dispreț zdrobitor, arătîndu-l pe ministrul care perora cu chelia strălucind gîlbui sub candelabre.

Urmă altă tăcere. Șerban Lascari spuse:

— Vodă e un prost că a pierdut un om ca dumneata.

— Mulțumesc, zise profesorul.

— Ești un om prețios și cu cea mai instructivă conversație din cîți cunosc; nu sînt complimente – urmă bătrînul Lascari – vezi să nu te deochi!

Și rîse iar, ca un grec bătrîn și șiret, care știe mai multe decît spune. Șerban nu mai asculta. Dar se gîndea la sine însuși și-l apuca spaima. Peste cîteva minute izbuti să se apropie de profesor și să-i șoptească:

— Aș vrea să viu la dumneavoastră.

Profesorul îi zvîrli o căutătură cercetătoare.

— Bine. Cînd vrei, vino pe la mine. M-am mutat.

Și-i spuse adresa. Șerban murmură posac, mașinal:

— Aș vrea să vă văd cît mai curînd.

— Bine, cînd vrei, zise profesorul, uitîndu-se la el mirat și cercetător.

— Astă-seară, murmură Șerban.

Profesorul ridică sprâncenele și se uită la ceas:

— Da... dar după douăsprezece. Te aștept.

Și se întoarse iar spre cei doi Lascari, care vorbeau cu generalul Ipsilanti și cu un domn subțire și cu fața înlemnită în demnitate și gravitate, care era mareșal al curții regale și prieten intim al regelui. Șerban se depărta și încercă să asculte o convorbire, să spună ceva; dar deodată îi veni să fugă, să plece, să se retragă undeva, departe... dar nu era unde... Ieși, își ceru șuba și peste câteva clipe era pe stradă, în întuneric; mașinile așteptau înșirate pe lângă trotuar și în văzduhul străveziu, înghețat, al nopții de februarie, urla, tânguitor și cu mînie, sirena.

Șerban se îndreptă spre centru. Trecătorii mergeau grăbiți, se opreau uneori în grupuri care se risipeau iarăși. La răspîntii, posturi de sergenți și ofițeri de poliție, dublate de jandarmi cu baioneta la armă, cereau actele pietonilor. Mașini alunecau, cu cîte un cap palid de bărbat cărunt în fund, în lumina becului dinăuntru, sau cu o cucoană în mare toaletă, cu capa de hermină sau de vulpi albastre și cercei scilipitori de briliante; apoi se depărtau în viteză și nu se mai vedeau decît luminile roșii de la spate. Iar pe străzile mari tropăiau bocancii grei ai batalioanelor de jandarmi, în mantale albastre, căști negre cu bold de alamă, și cu pădurea de baionete late și lucioase, ca niște cuțite, oscilînd deasupra lor. Șerban Romanò șovăi o clipă. Unde să se ducă? Să-l înfîlnească pe Titel Negruzzi? Voi să se ducă la Capșa. Dar pe cînd se apropia, trecu prin fața vitrinei lui Fischer-Galați și văzu acvariul cu peștii bolnavi. Becul din vitrină lumina slab; chiar și paginile de titlu ale cărților deschise în fereastră păreau cenușii, literele titlurilor erau în lumina asta de un roșu întunecat, mort. Peștii se mișcau slab, ca într-un somn greu; apa părea murdară, stătută, moartă, și peștii cafenii parcă erau pe punctul să se topească în putreziciune.

Șerban aruncă numai o privire la vitrină, și fugi mai departe, pe lângă o coloană de jandarmi care mărșăluiau greoi pe Calea Victoriei: trop-trop-trop...

Deodată, în fața vitrinei Capșei, se opri. Mesenii se-ntorseseră spre stradă și se uitau la soldați. Cheliile gălbui, tîmplele pleșuve, ochii morți și obrajii căzuți, burțile prăbușite pe genunchi, politicienii, ga-

zetarii, oamenii de afaceri, misiții, cucoanele bătrîne, cocotele stăteau și se uitau pe geam, ca peștii bolnavi din acvariul lui Fischer-Galați. Cîte o cravată de mătase, o rochie elegantă de culoare închisă luceau o clipă, ca dungile negre și lucioase de pe pîntecul cafeniu și moale al peștilor. Lumina Capșei, prin perdeaua subțire de tot din geam, era verde-cenușie, ca apa stătută din acvariu. Se mișcau încet, amorțiți, și se uitau prin geam la ce era afară.

Lui Șerban Romanò i se făcu poftă să bea ceva tare, să se încălzească. Îi făcea oroare să intre la Capșa. În starea de tulburare bolnavicioasă în care-l aruncaseră întîmplările ultimelor zile și sirena aceea cumplită, îi venea să fugă mai degrabă decît să intre în cafenea. „Urlați! Urlați! Știu, lăsați-mă în pace: știu, vă e foame, n-aveți de lucru, sînteți mîniosi... Știu! Ce pot să fac eu? Eu... eu intru la Capșa... în acvariu. Acolo e locul meu. O să se spargă o dată... dar pînă atunci mai e... mai e mult...”

Intră, își lăsă paltonul lângă ușă și se așeză la o măsuță goală; ceru coniac și-l bău repede, fără să se uite împrejur. Ar fi vrut să n-audă murmurul dimprejur:

— ...Fabrica „Belvedere” a intrat și ea în grevă... mîine intră textilele... se solidarizează, sînt furioși din cauza lui Hitler — și uzina electrică!

— Ba nu, domnule, uzina electrică e ocupată militarăște...

— Nu, monșer... va fi ocupată militarăște...

Vorbeau de la gură la ureche, de la o masă la alta, bancherii, gazetarii, misiții, babele, femeile ușoare, sulemenitele, prăbușitele, burțile, dublele bărbii, pungile sub ochi, privirile stinse sau luminate de lucirea dură a poștei de bani. Șerban Romanò se gîndea: „Adevărul... Structura realității... Binele etc... Ce-i de făcut? Ce trebuie să fac?”

Deodată simți un val de frig. Intrase cineva. Un bărbat care-și lăsă la intrare paltonul cu guler de vidră neagră și căciula care-i ținea cald la chelie. Intră frecîndu-și mîinile învinețite de frig, se uită împrejur, salută două sau trei persoane și-și căută din ochi o masă. Nu era nici una liberă. Șerban Romanò era singur la o măsuță rotundă. Noul venit se apropie de el:

— Bună seara, Romanò. Ce mai e cu dumneata? Dă-mi voie să șed la masa dumitale...

Șerban îl pofti. Îl cunoștea de mult, din saloanele cărora acest om le aparținea prin naștere, dar din care fusese treptat exclus din pricina părerilor sale și a activității sale politice. Era Nicolae Prodan, bărbat de patruzeci de ani trecuți, fiul unui foarte corect colonel de cavalerie (cine nu-l cunoștea dintre clubmenii distinși pe nenea Costică Prodan, amabil, politicos și cartofor pînă la demență?), și nepotul unui om care făcuse politică „roșie” pe vremea cînd liberalii mai erau numiți „roșii” și mai existau republicani și revoluționari în Țara Românească, adică pe la 1870; iar străbunicul fusese pașoptist. În trei generații patima răzvrătirii slăbise în această familie de boiernași iubitori de cărți și de artă – și dintr-o dată, izbucnise în Nicu Prodan. Era un om aproape scund, vînjos și musculos, cu gîtul puternic de statuie atletică; chelia îi arăta forma perfectă a capului; de o parte și de alta îi mai rămăseseră două tufe de păr creț și zbîrlit ce începea să încărunească; sub sprîncenele stufoase, ochii erau de oțel albastru, fulgerător, iar nasul drept și gura cu buze subțiri, strînse, și bărbia energică nu trădau prin nici o sinuozitate pe omul cu multe aventuri și pasiuni pentru femei. Omul acesta, înzestrat cu un dar arzător și nimicitor al invecției politice, începuse la douăzeci de ani să îi spună în presă lui Carol I de Hohenzollern adevăruri care nu se spun decît înainte de-o luptă pe viață și pe moarte. Cine nu văzuse revista condusă de Nicolae Prodan, cu chipul bătrînului rege pe copertă, pecetluit pe frunte cu cifrele 1907, din care picura sînge – data mării răscoale țărănești reprimată fără milă? Cine nu văzuse pe coperta revistei ploșnița cu coroană pe cap și titlurile incendiare ale articolelor lui Nicu Prodan, care părea a avea o dușmănie personală împotriva familiei Hohenzollern, dar în realitate nu suferea decît de o sălbatică pasiune pentru libertate și dreptate, sub toate formele și pe toate tărîmurile. Omul acesta, care era mereu amenințat de arestare pentru articole vinovate de lezarea maiestății regale, omul acesta care fusese să-l vadă pe Lenin vorbind muncitorilor din Petrograd în 1918, care era prieten cu Barbusse și cu Romain Rolland și care-l vizitase pe Gorki – era cel care intrase la Capșa și se așezase la masa lui Șerban Romanò, cu a cărui mătușă, Augusta Hagibei, se spunea că avusese o poveste de dragoste în 1917 la Iași. Acum lucrurile astea erau de mult uitate, și Nicolae Prodan era departe de a se gîndi la ele. Își freca mîinile în-

ghețate și întorcea capul după chelnerul cu care se cunoștea de douăzeci de ani:

— Costică... țuică fiartă, că am înghețat...

Și se întoarse îndată spre Șerban Romanò.

Era un om tînăr: poate că ideile generoase și nobile găseau la el același teren primitiv pe care-l găsiseră la Nicolae Prodan acum un sfert de veac.

— Ai fost? întrebă el, fulgerîndu-l pe Șerban cu ochii săi de neuitat.

— Unde să fiu?

— Cum, unde? Singurul loc unde se zbate și se frămîntă umanitatea autentică a Bucureștilor! Pe lîngă Ateliere! pe străzile alea largi, cu căsuțe de un singur etaj, unde stau oamenii care ne dau de mîncare și ne fac fier și unelte ca să putem trăi! Ce faci aici? Vegetezi, putrezești, te sufoci, mori! Ascultă-mă pe mine: eu văd ce-i în tine...

Spunea asta cu o certitudine bazată pe o simplă impresie, și aruncîndu-i o privire romantică, care putea să fărmece și să hotărască la fapte eroice orice om, bărbat sau femeie. Îi puse mîna pe umăr lui Șerban:

— ...nu te lăsa! Sus! Locul oricărui om cîstit este alături de clasa muncitoare! Oamenii cei mai prețioși ai veacului nostru, oamenii indispensabili, muncitorii, suferă – din pricina ăstora!

Și cu un gest admirabil de dispreț îi arătă pe cei dimprejur. La celelalte mese cîteva persoane se întoarseră, apoi mirîră, nemulțumite.

— Ești un intelectual – zise Nicolae Prodan – datorită ta e să cauți, să găsești și să proclami adevărul, datorită atît de des trădată în anii ăștia – tu, fă-ți-o!

Apoi se aplecă peste masă:

— Dă-mi un articol... scrie ce simți un om gînditor în fața ne-simțirii brutale și disprețuitoare, care-i lasă pe ăia să sune cu sirena, și-și pregătește trupa ca să-i scoată cu baioneta din ateliere. Scrie, spune, fă ceva! În clipa asta există numai două lucruri de făcut: să-i sprijini pe greviști, sau să le dai la cap! Să-i vezi pe oamenii modești, conțopiști, belferi, funcționari, cum stau la coadă cu papornițele, să le aducă de mîncare greviștilor! Iar ăștia dimprejurul nostru, care cred că nu fac nimic și că beau cafele, le dau la cap greviștilor – sau abia așteaptă să joace pe cadavrele lor...

În clipa aceasta becurile se roșiră, lumina slăbi, se făcu aproape întuneric, nu se mai zăreau decât filamentele roșii în globurile lăptoase ale becurilor. Murmurul din cafenea spori dintr-o dată – și se făcu tăcere deplină, în vreme ce becurile se stingeau tot mai mult și nu mai era aproape nimic până la întunericul desăvârșit.

— Intră și uzina electrică în grevă... rosti vocea metalică și bărbatească al lui Nicolae Prodan, cu un ton de triumf, dar în clipa următoare se frînse; căci becurile începură să lumineze tot mai tare și în două minute reveniră la intensitatea dinainte.

— Înțelegi ce-a fost? Ai simțit mâna unui muncitor pusă pe întreprător? întrebă Nicolae Prodan. Ai văzut jandarmii cu baionetele la armă... o baionetă înfiptă în mâna care trăgea de pîrghia întreprătorului... loviturile de pat de pușcă, oasele rupte, craniile zdrobite, bălțile de sînge... pentru ca *dumnealor* să aibă lumină în candelabrele de la Capșa!

Și-i arătă pe misiții și babele și actrițele de varieteu și gazetarii verosi dimprejur. Era de un gust melodramatic, dar tot ce spunea era adevărat. Șerban Romanò simțea nevoia să fugă de tovărășia acestui om care clocotea de indignare și de invective biciuitoare. Își ștergea cu batista fruntea asudată și se uita jenat împrejur. Cei de la mesele învecinate se uitau dușmănos la ei. Un bărbat tînăr, înalt și masiv, cu un trup cîrnos și greu, se ridică și strigă veninos:

— Ascultă, bolșevicule! Dacă nu-ți ții gura, o să ți-o umplem cu pămînt!

Era, ca și Prodan, un urmaș al conducătorilor revoluției de la 1848; dar în vreme ce din strănepoții lui Prodan sau Magheru sau din îndepărtatii urmași ai unuia din marii cronicați moldoveni din veacurile XVI-XVIII au răsărit în veacul al XX-lea intelectuali comuniști, urmașul lui Christian Tell era unul din fruntașii fascismului; și el era cel care-l amenința pe Prodan. Acesta izbucni într-un rîs sarcastic și exclamă:

— Eu nu contez! Ideile revoluționare nu se pot astupa cu pămînt... și-o să vă zdrobească! Sînteți condamnați! Sînteți inexistenți! Ascultați-vă muzica de înmormîntare cum urlă afară! N-ați înțeles ce vrea să spună sirena aceea ? Încă n-ați înțeles?

— E nebun! E bolșevic! Trebuie arestat! Trebuie împușcat! exclamau indignați oamenii cu duble bărbii, cu pîntece prăbușite, cu pungi

sub ochi, misiții, cucoanele bătrîne, gazetarii șantajști, actrițele fără talent dar cu brilante.

Tînărul Christian Tell, om care învățase liceul și universitatea la Paris și care avea o mare și frumoasă bibliotecă, își dădu scaunul la o parte și se îndreptă spre Nicu Prodan, cu pumnii strînși. Prodan, cu aproape douăzeci de ani mai în vîrstă decît el, chel, cu tufele de păr zbîrlite peste urechi, îl aștepta nemișcat, cu ochii albaștri scăpărînd de dispreț, de ironie, de curaj fizic:

— Vîno, strănepot al lui Tell! Vîno, creștinule care nu crezi în Dumnezeu, europeanule care predici românismul hotentot, omule de cultură care binecuvîntezi cuțitarii, colecționarule de cărți care predici arderea cărților în stradă... Te aștept... și am să te văd pierînd!

Tell rămăsese cu pumnii ridicați. Cellalt, mai scund, îl sfida, cu brațele încrucișate. Șerban Romanò nu mai putea suporta încordarea asta; și aici – pretutindeni, alegerea obligatorie, oamenii care se înfruntă, ciocnirea inevitabilă, obligația să birui sau să dispari... și credința asta nestrămutată a revoluționarilor că ei vor birui în chip necesar! Se sculă de la masă fără să mai aștepte sfîrșitul scenei, își inhăță paltonul și fugi pe stradă. „Ce se întîmplă cu mine?” se întreba el cu spaimă, alergînd aproape, nu știa nici el încotro. Se lovi de cîțiva trecători. Unul îl prinse în brațe și-l întrebă:

— Unde umbli așa, domnule, cu capul în buzunar?

Apoi, pe alt ton, de surpriză încîntată și veselă:

— Șerbane, ce faci, *cher ami*? A, asta e formidabil! Ia spune, încotro?

Era Titel Negruzzi, cu pălăria pe ceafă, șal alb de mătase, palton negru, mîinile în buzunare și bastonul de bambus agățat de mîna sîngă.

— Nu știu unde mă duc, biigui Șerban aiurit, amețit și înspăimîntat de starea în care se simțea că se află. Nu știu. Trebuie să vorbesc cu profesorul. Ar trebui să tacă o dată sirena asta.

— Cu care profesor? Cu Fănică? Vin și eu! răspunse optimist, prompt și cu tărie Titel Negruzzi. Era, ca mai în fiecare zi la ora asta, cam băut; și de obicei asta îl făcea plin de idei năstrușnice și gata de a le pune în practică. Într-o asemenea stare, se urcase pe umărul unei statui pe Unter den Linden, la miezul nopții, și pe un stîlp de fier cu bec electric, în mijlocul unei piețe din Charlottenburg. Șerban avea o

anumită asemănare cu el, când era beat; și poate că de acolo venise marea dragoste a lui Titel pentru dînsul, în vremea din urmă. În clipa asta, Titel era fericit la ideea că-l va vedea pe profesorul Niculescu.

— Dar nu te așteaptă, băgii Șerban Romanò, prea sleit de frămîntarea din ultimele zile ca măcar să se poată împotrivi.

— Nu face nimic; o să-i spui că ai ținut să vii cu mine. Pe tine te așteaptă, îmi închipui. A, splendid! Știi că e din ce în ce mai interesant tipul. A devenit în vremea din urmă reprezentant general pentru Balcani al uzinelor „Siemens“, al consorțiului Krupp-Thyssen, al lui „Motorenwerke Augsburg-Nürnberg“, al lui „Rheinmetall“ și „Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft“! Pentru un profesor de metafizică, nu e rău! E formidabil tipul! Se pare că mă-sa era vrăjitoare, sau ghicitoare în cafea. Circulă zvonuri despre el; se pare că Despina Ipsilanti s-a amoretat de el, *elle est complètement toquée*¹, o știi că din naștere e plină de sticleți, și văzînd că vulpoiul bătrîn nu marșează – de altfel e impotent, află de la mine – nebuna și-a turnat gaz pe ea și și-a dat foc! Altele se sinucid pentru el, fac poezii infecte, vorbesc numai de el, în fine, e un pericol public nea Fănică! Dar e un tip, *ah là là!* e un tip formidabil! Și-a luat o casă nouă și sînt foarte curios să văd cum și-a putut-o aranja. Ce gust poate avea un profesor în general și unul de metafizică în special? Sînt curios dar și îngrijorat: *je m'attends au pire*². Ce părere ai de forța militară de pe străzi? *Ce n'est pas pour aujourd'hui, le grand soir, eh?*³ Nici nu știi ce încîntat sînt cînd te văd. Țin foarte mult la tine, Șerbănică; tu ești un tip mai deosebit, nu ca noiăștia, neserioși și aiuriți; tu ești un tip profund. Cînd te văd și stau de vorbă cu tine, mă simt altfel, transportat în lumea ideilor, în transcendență; să nu crezi că din cauză că sînt beat vorbesc așa: altfel nu mi-aș permite să-ți vorbesc atît de indiscret; dar viața ar fi insuportabilă dac-am fi veșnic corecți – nu s-ar mai putea vorbi, nu s-ar mai putea face nimic, nici amor, nici afaceri, nici politică, și relațiile noastre cu „A.E.G.“ și cu „Motorenwerke Augsburg-Nürnberg“ ar fi mult mai puțin strînse și cordiale, și în afa-

¹ E smintită de-a binelea.

² M-aștept la tot ce poate fi mai rău.

³ N-a sosit încă ziua cea mare?

ră de asta, urlă sirena aia mereu și o să ajungem să nu mai putem avea o conversație mai serioasă, *cher ami*...

Turuia mereu, într-o euforie nemaipomenită, cu pălăria pe ceafă și cu ochii strălucind de veselie. „Cum să scap de el?“ se întreba Șerban Romanò, cu inima strînsă. Nu era în stare să născocască nici un pretext: mintea-i era prinsă cu totul de altceva, mult mai important. „La urma urmei, o să-l duc acolo și-o să-l rog să mă scuze, mă închid cu profesorul undeva și-l las pe asta să stea.“ Și era sleit de obosală; nu dormise în ultimele patruzeci și opt de ore decît un ceas, un ceas și jumătate; și nu era simplă oboseală fizică, ci și cumplită încordare a nervilor. Îi venea să se așeze jos pe marginea trotuarului și să plîngă. Se hotărî să se ducă acuma la profesor; n-avea a face că-l chemase pentru o oră mai tîrziu; avea să se ducă și să spună că-l așteaptă.

Astfel, cu Titel Negruzzi de braț, ajunseră în fața casei cu zidurile tencuite cu calcio-vecchio cenușiu, cu ușa de intrare în ogivă gotică, cu ferestrele de sus cu arcuri rotunde și colonete răsucite venețiene, acoperișul de olane ca în Italia și deasupra intrării un blazon de piatră după moda spaniolă și un felinar de fier arab. Un servitor îi privi prin ferăstruica zăbreliată din ușa și le deschise.

— Bună seara, domnilor... Domnul profesor a telefonat că veniți și vă roagă să-l așteptați...

Șerban Romanò intră mașinal, fără să-și dea seama de nimic. Titel Negruzzi șopti, intrînd în holul pardosit cu marmură albă și neagră și plin de lăzi sculptate, italienești, și jeturi în formă de X:

— Fănică așteaptă pe cineva, și servitorul ne-a confundat... E formidabil: o să-i facem o farsă.

Șerban nici nu înțelese bine. Mașinal, se lăsă condus de omul care-i primise, într-o mare bibliotecă în care erau risipite fotolii de piele, trei din ele adunate în fața căminului de piatră cenușie cu fiarele lui complicate înăuntru. O galerie cu balustradă de lemn mergea de jur împrejurul încăperii la trei metri înălțime. Feciorul aprinse și se duse să tragă perdelele. Lumina pornea dintr-o cornișă, sus de tot sub tavan, era indirectă și blîndă. Pîntr-un efect de optică, sus, la galerie, cărțile așezate sub izvorul de lumină erau mai puțin deslușit vizibile. Șerban Romanò era pe punctul să se prăbușească într-un fotoliu, cînd Titel Negruzzi îl luă de braț și-l trase după el:

— Hai sus... Hai să vedem cărțile, zise el cu o mare și inexplicabilă însuflețire.

Și-l trase după el pe scară în sus și de-a lungul galeriei. Șerban se împiedică de niște maldăre de cărți care-i ajungeau pînă la brîu. Cu mare greutate, împins mereu de Titel Negruzzi, trecu peste și dincolo de ele, răsturnînd cîteva pe jos. Cellalt se aplecă, deschise unul din tomurile identice (erau sute și sute), legate în vișel cafeniu-gălbui, și citi:

— *Patrologiae cursus completus*, Migne. Le-a cumpărat acumă și încă nu și le-a pus în rafturi... Aici; aici să stai, pe scăunelul ăsta. Ne ascundem, și nici idee n-o să aibă unde sîntem; îl lăsăm să intre și – deodată: cucu! cucu! Să vedem ce figură face, zise Titel Negruzzi, așezîndu-se pe jos și uitîndu-se printre gratiile balustradei. Nu e mare lucru, urmă el; arhitectură modernă, *cassette* italienești, stil București 1930, adică sau fals florentin sau fals venețian; hm, ia să mai vedem: lampă din cristal de Murano – banal, au toate casele noi din parcul Jianu; ah! covoare frumoase, foarte frumoase; mi se pare că ăla mare e cadou de la Vodă; e un Ferahan unic. Cărți multe și bune, e normal; un profesor... Dar nimic. Anonim. Nu-ți poți da seama ce-i cu el: e casa oricărui neguțător parvenit, nu un portret al lui Fănică. Sst! Vine! Vine! cînd îți fac eu semn, cîntăm amîndoi „cucu!”

Șerban, sufocat de suflarea lui Titel Negruzzi, care mirosea tare a vin și-i vorbea de aproape, încercă să protesteze, să se ridice; dar cellalt îl împinse la loc cu forța și-i făcu semne să tacă, holbînd ochii la el. Se auzea glasul profesorului și încă unul, necunoscut. Ușa bibliotecii se deschise și intră profesorul cu încă doi oameni. Șerban, care se mai simțea și ridicol și jenat, peste nefericirea lui, voi iar să se ridice și să spună ceva, dar în clipa aceea văzu cine e unul din cei veniți cu profesorul, și amuți. Niță Ghiță, mai supt și mai galben ca niciodată, cu ochii înfundați în orbitele-i osoase, și lucitori; Niță Ghiță, cu bocanci în picioare, și haine proaste, și-un fel de pardesiu larg de stofă subțire, păroasă, ceva între postavul cazon și postavul rasei călugărești, dar în orice caz mult prea puțin călduros pentru acel februarie glacial; Niță Ghiță cu mîinile tremurînd, cu ochii arzînd de friguri, pămîntiu și stăpînit de un simțămînt cumplit de intens, dar pe care Șerban nu-l putu ghici de la început. Cellalt era un om tot tînăr, vîlăjean subțire în șolduri, cu gîtul rotund și musculos și un cap mic,

încoronat de o claie de păr cîrlionțat și buclat, numai inele, ca părul unei statui grecești, bunăoară a lui Antinous. Numai că fața nu avea seninătatea nobilă, aproape divină, și grația emoționată a unui cap de statuie, ci era îngustă, osoasă și dură. Fruntea îngustă și încrețită, obrații plași, bărbia colțuroasă, privirea albastră, rece și străină: acesta era chipul celui de-al doilea tînăr, care nu părea să aibă mai mult de douăzeci și cinci de ani și era îmbrăcat în aceeași mantie monahală și militară în același timp; se vedea de pe ei că așa veniseră din stradă și tînărul nu era om să umble decît cu capul gol pe orice ger, iar Niță Ghiță făcea la fel, Șerban știa asta.

Profesorul le arătă două fotolii cu un gest curtenitor și grav; aproape că se înclină în fața lor. Și de la primele cuvinte, cei doi de sus de la galerie își dădură seama că se petrece ceva ciudat, neobișnuit, poate unic. Nu înțelegeau ce. Dar solemnitatea tonului, tăcerile, felul de-a vorbi al celor trei, ca și cum ar fi spus cuvinte cuprinzînd mult mai multă viață omenească și mult mai multe înțelesuri și urmări decît cuprind de obicei cuvintele, totul îi făcu să împietrească unde erau. Profesorul se uită la cei doi cu un fel de blîndețe și le vorbea cu glas domol și grav. Niță Ghiță își frămînta mîinile tremurătoare și pămîntii; cellalt se uita fix la profesor, ca o femeie îndrăgostită, dar cu o seriozitate sălbatică. Dacă Niță Ghiță era un om care nu rîdea niciodată, cellalt părea că nici nu a auzit vreodată de ceva care s-ar chema rîsul.

— Am vrut să mai vorbim cu dumneavoastră înainte, murmură Niță Ghiță. Vorbea greu, cu glas înecat.

— Nu vă mulțumesc, fiindcă voi și cu mine una sînteți, spuse profesorul. Eu sufăr de suferința voastră... Kant, dragii mei, știa ce noi abia acumă aflăm. Scrie el într-un loc: „Acele fraze ale contelui Verri (în *Sull' indole del piacere e del dolore*¹, apărută la 1781), le subscriu cu deplină convingere: «*Il solo principio motore dell' uomo è il dolore. Il dolore precede ogni piacere. Il piacere non è un essere positivo*»“ Singurul principiu motric al omului e durerea. Durerea precede orice plăcere. Plăcerea nu e ceva pozitiv, n-are ființă...

Buclatul tăcea, crîncen și de lemn. Niță Ghiță șopti:

— Asta e o concepție creștină... Sîntem făcuți ca să suferim și să ne izbăvim prin suferință...

¹ „Despre caracterul plăcerii și al durerii.”

— Da, spuse profesorul. Și morala decadentă a burgheziei și a democrației se face a nu ști că cea mai cumplită suferință e crima, pentru cel ce-o săvârșește... Criminalului trebuie să-i împăcăm cugetul, căci criminalul este omul tare, mai tare decât semenii săi. De fapt, trebuie să ne gândim că instinctiv îl disprețuim pe cel care n-ar fi în stare, în anume cazuri, să ucidă un om. Deci, omorul nu e un rău în sine, ci în anumite cazuri. Dar ce nu e în sine, nu e deloc; căci nu participă la transcendență, la absolut.

Urmă o tăcere după acest cuvânt. Apoi profesorul urmă:

— Dar eu vă spun, dragii mei... iubiții mei... că voi, în clipa când veți săvârși o faptă iremediabilă, o faptă care nu poate fi întoarsă sau dresă, veți participa la absolut; veți fi săvârșit o faptă absolută și veți avea o trăire absolută... Nu vă spun ce fel de fapt... singuri vă veți găsi calea...

Mai tăcu câteva clipe.

— În vremea renașterii, în Italia, înflorea tipul omului criminal și-și dobândise propriul său soi de virtute... virtute în stilul Renașterii, *virtù*, virtute fără „moralină“, cum spune Nietzsche. E dezonorant pentru civilizația europeană că a ajuns să disprețuiască crima, în loc să prețuiască intensitatea ei... Dar va urma o vreme de teribilă purificare a putregaiului democratic, masonic, evreiesc... O vreme ai cărei vestitori sînt oameni ca voi doi. O vreme de războaie cumplite, ce ne vor face mai sănătoși, mai puternici, mai apți pentru bine și rău și vor educa oamenii superiori, aristocrațiile, ai căror părinți sînteți voi. Voi sînteți primii oameni ai aceluia viitor întunecat, singeros și tragic...

— Unde crucea va lumina în întuneric, îngăimă înecat Niță Ghiță, cu fața crispată ca a unui om care e gata să izbucnească în plîns.

Se ridicară amîndoi, întii Niță Ghiță, apoi cellalt, care nu-și dezlipa nici o clipă ochii halucinați de la chipul profesorului. Stătură o clipă față în față, ei doi și profesorul.

— Plecăm, șopti Niță Ghiță.

Profesorul îi întinse mîna. Cu o mișcare impulsivă, Niță Ghiță i-o luă și o sărută. Cellalt, țeapăn și palid, înlemnise în poziția de „drept“. Profesorul îi sărută pe amîndoi pe obraz și le spuse:

— Mergeți cu bine, copiii mei, oriunde veți fi mergînd... Inima mea e cu voi.

Și-i urmă pe ușă afară. Peste cîteva clipe, se întoarse în bibliotecă; părea ostenit, bătrîn, cu fața scofilcită. Își trecu mîinile peste obraz, respirînd adînc.

— Cucu! Cucu! strigă vesel Titel Negruzzi de la galerie.

— Aa! răcni profesorul ca înjunghiat, luîndu-și mîinile de pe față cu o mișcare fulgerătoare; cu ochii mari, gura întredeschisă, alb de spaimă, părea gata să înnebunească. Se uită împrejur, îngrozit, căuțînd parcă o scăpare, o ieșire. Titel Negruzzi, fără să-și dea seama, se ridicase în picioare și cobora zgomotos, împiedicîndu-se de maldărul de cărți: două tomuri căzură de sus printre zăbrelele galeriei, bufnînd pe podea. Șerban Romanò îl urmă pe Titel Negruzzi, care, jos în bibliotecă, se apropia de profesor cu mîna întinsă și șovăind pe picioare. Cît stătuse sus liniștit, beția, lucru ciudat, i se accentuase. Șerban Romanò înaintă, palid la față, nervos, și biîgui scuze „pentru gluma stupidă a prietenului său, care îl admira foarte mult pe profesor și insistase extraordinar de mult să-l vadă; dar el, Șerban, nu-și dăduse seama că e într-o stare în care...“ și se încurcă, nefericit și jenat. Profesorul își recăpătase cumpătul. Îi studia pe amîndoi cu o privire ascuțită. Titel Negruzzi se aruncase într-un fotoliu și rîdea proteste. Șerban era schimbat la față, cu ochii tulburați. Profesorul se gîndi o clipă, apoi spuse:

— Nu-mi pare rău că ați fost aici... și c-ați auzit convorbirea între mine și acești doi studenți ai mei... E mai bine așa...

Și rîse, deodată, cu o ciudată ușurare:

— Da, da, e mai bine!

— Da' de ce erau așa de sentimentali, coane? Ce făceau? Plecau în străinătate? Întrebă Titel Negruzzi bine dispus.

— Nu știu care le erau intențiile, spuse profesorul cu un zîmbet șters. Poate că voiau să plece în străinătate. Da, cred că asta voiau...

Și se uită la un ceas de pe cămin, care arăta ora douăsprezece fără un sfert, sau fără paisprezece. Apoi se-ntoarse spre Șerban și-l întrebă:

— Ei, ai găsit metoda? Ai aflat adevărul? Ai certitudinea?

Șerban nu răspunse. Îi era rușine de sine însuși și-i era frică de ce are să se întîmple. Totuși, să se încredințeze omului acestuia? Se uită iute la Titel Negruzzi: adormise în fotoliu.

— Dumneavoastră credeți în lucrurile pe care le spuneți adineuri?

— Nu vrei mai bine să-mi spui dumneata la ce concluzii ai ajuns? zîmbi profesorul. N-am să te înșel: am să-ți spun pe urmă ce cred... cele două mari adevăruri, pe care ți le-am promis o dată.

Îl luă de mînă și se așezară într-un colț al bibliotecii, departe de fotoliul unde dormea Titel Negruzzi. Profesorul se uită la ceas: arăta douăsprezece fără unsprezece minute.

— Mă îndoiesc că pot să cunosc vreun adevăr, mare sau mic, murmură Șerban Romanò. Mi-e frică chiar că nu voi mai recepționa realitatea așa cum e...

— Cum e? întrebă zîbind profesorul. Mă surprinzi... La formația dumitale filosofică, nu mă așteptam să crezi așa de naiv în realitate...

Șerban Romanò se uită la el copilărește:

— Credeți că nu putem cunoaște cu adevărat esența realității?

— Dumneata ce crezi?

— Eu... îngîmă Șerban și dădu din umeri.

Profesorul se aplecă spre el:

— De mult te așteptam aici... De cînd te cunosc... Rare capete de vigoarea dumitale am întîlnit. Mă gîndeam: ce om strașnic are să iasă din asta, după ce-o să depășească binele și răul, adevărul și falsitatea... Ei, acum a venit momentul să-ți dai seama că *nu se mai poate nimic în filosofie*. Comedia s-a sfîrșit, cortina a căzut, cercul s-a închis. La anul 700 și ceva, Fredegisus din Tours scria, în *De nihilo et tenebris*¹, că și neantul ca și întunericul sînt ceva real, ceva care are ființă. Optimismul lui creator, de barbar, se încredea să dea ființă nimicniciei. Azi, după douăsprezece veacuri, domnul Martin Heidegger nu e în stare să vadă nimic decît neantul; nu e în stare să găsească ființă nici în grosolana existență cotidiană. Îți spun: cercul s-a închis. Nici un european de azi nu mai are o imagine completă și fermă a lumii și nu mai știe ce e bine și rău. Valorile etice sînt moștenite prin inerție de la trecutul creștin; dar nu mai crede nimeni în ele cu tărie, cu consecvență totală. Cît despre ontologie, toți se retrag; nu îndrăznesc să spună *cum* e lumea.

¹ Despre neant și întunecimi.

— Știu, știu! gemu Șerban Romanò. Dar ce să mă fac? Ce să fac? Nu pot să pun eu ceva acolo unde nu mai e nimic! Nu pot reconstrui!

— Nici nu se mai poate, zise liniștit profesorul. Ascultă: pe vremea cruciadei mîinate în Țara Sfîntă de regii Engliterei și Franței, Ricard Inimă de Leu și Filip August, și de împăratul Sfîntului Imperiu Romano-Germanic și rege al romanilor, Conrad de Hohenstaufen, creștinii au fost uimiți și îngroziți de secta ismailienilor care, trecînd prin orice primejdii, cu prețul chinurilor și al morții, încercau să-i ucidă pe monarhii cruciați. Acești ucigași erau intoxicați cu hașiș, ceea ce-i făcea să nu simtă nimic decît visele lor feerice, și, din pricina drogului pe care-l mîncau, li se spunea pe arăbește *hașișin*. De atunci s-a răspîndit în toate limbile Europei cuvîntul de *asasin*, cu înțelesul scos din ce-au simțit creștinii de la această sectă condusă de o căpetenie tainică, Bătrînul din Munte. În rîpele cu cedri ale Libanului stătea, în castelul Alamout, Negim-ed-Din-Ismail, Bătrînul din Munte, și-i trimitea să-i îndeplinească planurile pe asasinii îmbătați de visurile lor încurcate și strălucitoare. Dar unora, pe care-i socotea el vrednici, le hărăzea alt rost: pe acela de conducători ai sectei. Îi cheama la sine, fără să le dea nici hașiș, nici speranța unei vieți în grădina lui Allah; și-i lua la o parte și le șoptea cele două mari învățături...

Profesorul zîmbi, privindu-l cu ochii lui alburii din care unul bătea în verde și cellalt în galben.

— Ți-am spus că există două *adevăruri*. Nu e așa. Există două mari *învățături*.

Se uită la ceas. Era douăsprezece fără două minute. Apoi îi șopti lui Șerban Romanò, deslușit de tot:

— Totul este fals, căci nimic nu-i adevărat.

Apoi mai spuse:

— Și fiindcă totul e minciună, totul este permis.

Se uită la ceas. Era douăsprezece fără un minut.

— Dar... atunci pentru ce să trăiesc? întrebă Șerban Romanò.

— Pentru ce vrei. Pentru plăcere. Pentru putere. Pentru putere.

— Nu se poate! Nu-mi ajunge! Asta nu e o soluție! exclamă Șerban Romanò, sărind în picioare. Era atît de galben, cu ochii atît de tulburi și o asemenea privire de suferință încît părea bolnav.

Profesorul se uită la el, negricios, cu părul alb și cu ochii bicolori și rîse:

— Nu, nu e o soluție!

— Degeaba rizi, domnule profesor! urmă Șerban pe același ton surescitat. Nu e nimic de râs! Distrugerea gândirii prin nihilismul dumitale e mai gravă decât distrugerea bibliotecilor de către barbari – și o precedă! De când ne cunoaștem, îmi spui mereu același lucru, din ce în ce mai pe șleau: că ai abdicat de la principala funcțiune a omului gânditor, aceea de a cunoaște adevărul!

— Da, am abdicat, rîse profesorul. Rîdea fără nici un fel de veselie. Rîdea sec, găunos, mecanic.

Șerban nu se mai putea însă opri:

— Ce le spuneai adineauri celor doi?... nu știu ce erau, nu-l cunosc decât pe unul din ei...

— A, îl cunoști?

— ...ca pe un om primitiv și pasionat, cu creierii nebuloși, ce le spuneai era delir verbal, erau cuvinte înșirate anume ca să provoace anumite patimi subumane, nu să comunice cunoaștere sau adevăr! Ai renunțat la gândirea rațională, ai renunțat la o întrebuintare rațională a limbajului... și unde o să ajungi? La demență, la dezlănțuirea pornirilor iraționale ale tuturor împotriva tuturor, *bellum omnium contra omnes*, la haos și nimicire!

— Da, acolo se ajunge! rîse profesorul. Acuma râsul lui avea un sunet de satisfacție batjocoritoare – și, ciudat lucru, în același timp dureroasă.

— Și cum accepți? Cum accepți? țipă ascuțit Șerban Romanò. cu un glas spart ce-l trezi pe Titel Negruzzi din somn.

Titel Negruzzi mormăi:

— Ce e tapajul ăsta, domnule...

Apoi adormi iar. Profesorul îi aruncă lui Șerban o privire grea, obosită și zise:

— Domnule Romanò, eu am tras concluziile cele mai consecvente și mai radicale din gândirea timpului meu. Nu există la ora asta pe întreaga suprafață a pămîntului decât două atitudini consecvente în fața problemei generale a filosofiei: iraționalismul sau marxismul. *Tertium non datur*¹. Văd că iraționalismul îți displace. De ce nu ești marxist?

¹ O a treia nu există.

Șerban îl privi cu gura întredeschisă și cu un aer năîng, apoi se așeză în fotoliu și dădu din umeri:

— Nu pot... murmură el.

Profesorul, devenit dintr-o dată rece și tăios, întrebă:

— Ai găsit atunci o a treia soluție, mai bună?

Parcă era un examiner sever, iar Șerban un student care nu știe materia. Șerban dădu din cap. Profesorul rosti fără să apese prea mult pe cuvinte, dar cu un dispreț total:

— Nu ești atît de tare pe cît te credeam. Nici cald, nici rece... Pronosticul meu a fost greșit.

Urmă o tăcere. Profesorul se uită la cadranul pendulei. Era douăsprezece fix. Tăcu, și rămase cu ochii la ceas, pierdut, parcă pe altă lume.

În aceeași clipă, trenul de la Cluj, care se oprise și în Sinaia, intra în Gara de Nord, în lumina gălbuie, mirosul de fum, strigătele de hamali și huruitul cărucioarelor cu bagaje și poștă. Călătorii erau puțini. Se îndreptau grăbiți spre ieșire, cînd se dădu jos dintr-un vagon de clasa întâi un domn între două vîrste, cu guler de blană la palton, urmat de un altul ce ducea o servietă și de un altul care umbla cu mîna dreaptă în buzunar. Din mulțime, de lîngă unul din pilonii de fier care susțin acoperișurile peroanelor, se desprinseseră doi tineri, unul galben și cu ochi negri, febrili, altul mai înalt, athletic și cîrlionțat, cu ochi albaștri, reci, duri; se îndreptară spre domnul cu guler de blană, scoaseră pistoalele din mantalele cafenii și începură să tragă în el.

Pocniturile seci ale focurilor de pistol făcuseră deodată o mare tăcere în care se auzea numai sirena uzinelor în grevă. Apoi mulțimea începu să se strîngă împrejurul omului împușcat, care căzuse jos și ale cărui mîini și picioare se zgîrceau, întîi violent, apoi din ce în ce mai slab, iar gura îi înțepenea într-o strîmbătură ce arăta dinții. Ochii deschiși i se stînseseră încet, pe cînd apărea de sub el și se prelingea pe pavajul peronului o diră de sînge. Cel cu servieta ședea pe scara vagonului și gemea, ținîndu-se de pîntece, uiîndu-se palid de groază la cei din jur; servieta căzuse pe jos și sîngele alunecă pe sub ea. Cel cu mîna în buzunar scoase un pistol și răcni „mîinile sus!” cu glas spart de frică, mai mult neștiind ce face, la cei doi asasini. Aceștia se supuseră cu o ciudată docilitate, inertă, pasivă, mașinală. Se uitau fix la cel de pe

jos, care murea sau poate chiar murise. Cellalt le luă pistoalele din mîinile ridicate, le puse în buzunarul paltonului, și începu să țipe:

— Un doctor! Sergent! Sergent! Ce stați și vă uitați? Un doctor! E domnul ministru Vardală. Telefonați la președinție! Telefonați la palat!

Cineva scoase un ziar din buzunar și-l puse peste fața ministrului. Cei doi asasini stăteau și asistau; aproape că nu se mai ocupa nimeni de ei. Ar fi putut fugi ușor. Dar stăteau acolo, paralizați, așteptînd.

VII

In a treia zi a grevei (sirena nu încetase și jelania ei amenințătoare hohotea asupra orașului), Vasile, feciorul, veni să-l trezească pe stăpînu-său ca de obicei, dar îl găsi trînit pe pat, îmbrăcat cu paltonul pe el. Îl lăsă să doarmă. Dar peste zece minute, Șerban Romanò îl sună și cînd intră, îl privi cu ochi umflați și tulburați și-l întrebă ce e.

— Credeam că vă sculați, conașule... E ora zece...

Șerban se așează pe pat, cu capul în mîini.

— L-au omorît azi-noapte pe domnul Vardală la douăsprezece noaptea, în gară... zise Vasile. V-am cumpărat toate ziarele.

În ziare (ediții speciale, cu chenar negru), se dădeau portretul răposatului demnitar, necrologul, condoleanțele oficiale, fotografia cadavrului gol pînă la jumătate, cu găurile făcute de gloanțe, raportul medico-legal, fotografiile asasinilor, și Șerban îl recunoscuse pe Niță Ghiță și pe cellalt, apoi fotografia celor doi, pe caldarîmul unei străzi, la lumina reflectoarelor. „Pe cînd erau transportați din arestul Prefecturii de poliție, unde fuseseră anchețați, spre închisoarea Malmaison, încercaseră să fugă de sub escortă și fuseseră împușcați mortal, după somațiile legale.“ Păreau două pachete; în cădere, sau poate în zvîrcolirile morții, li se grămădiseră hainele pe ei, adunate ghem subsuoară, și li se vedeau cămășile. Capetele le erau de nerecunoscut pe fotografie, din pricina sîngelui mult scurs pe fețe. Nu se putea vedea care era Niță Ghiță și care era cellalt. Articolele de fond cereau măsuri drastice pentru apărarea ordinii de stat.

Toată ziua aceea, Șerban Romanò se plimbă prin casă ca într-o închisoare. Mîncă puțin, nu vorbea cu nimeni și, din cînd în cînd, ațipi, pentru a tresări din somn numaidecît și a-și începe iarăși plimbarea ca de animal în cușcă. Nu se opri nici noaptea.

În dimineața următoare (a patra zi a grevei), în zori, ațipise. Se trezi deodată cu inima bătînd înnebunită. Se ridică și începu iar să se plimbe.

Și deodată își dădu seama că e tăcere. Sirena nu mai suna. Era o mare, uriașă tăcere. Nu se putea ști de cînd nu mai suna. Nu știa cît dormise. De altfel, tăcerea îi era indiferentă. Asta nu-l ajuta pe el cu nimic.

Pe sub balcon, pe stradă, în semiîntunericul zorilor acelei zile de februarie, trecea o coloană de camioane. Erau camioane grele; le auzea motoarele huruind, simțea cum se zguduie caldarîmul și clădirea, de fiecare dată. Erau multe. Iară trecea unul. Și iarăși unul, și încă unul. Nu se mai terminau.

Apoi unul începu să claxoneze. Încetase șirul. Nu se mai zguduia casa. Dar claxonul mugea insistent, încăpățînat, ca o chemare.

Nu se mai termina cu claxonul acesta. Chema pe cineva?

Ieși în balcon, să vadă ce e. Coloana de camioane trecuse. Rămăsese doar ultimul, oprit sub balcon. Claxona probabil ca să se oprească șirul de camioane sau măcar cel din urmă. Dar în zadar: nu se vedeau pe stradă. Claxonul amuți; șoferul (un soldat) se dădu jos. Se dădură jos și doi jandarmi în uniformă albastră, nu kaki ca a soldatului, și cu puștile în mînă; ridicară capota și începură să se uite la motor.

Camionul era plin de oameni culcați, care dormeau. „Trebuie să fie muncitori“, se gîndi mașinal Șerban Romanò. Dormeau cu fețele în sus, acoperiți cu o prelată mare, care le lăsa numai capetele afară; un colț era chiar tras și le acoperea și capetele unora din ei. Unuia îi venea peste gură, și totuși omul dormea. „Trebuie să fie grozav de obosiți“, își zise iarăși Șerban Romanò, tot mașinal. Așa de obosiți că unul dormea cu fața în jos. I se vedea ceafa, capul. Dormea drept pe nas.

Toți erau cu capul gol. În februarie! „Ce rezistență la oamenii aștia!“ murmură Șerban Romanò.

Apoi inima îi stătu o clipă și i se păru că totul se înnegurează împrejur. Se gîndi: „Sînt morți!“

Da, erau morți. Camionul era plin de morți. Unii cu ochii deschiși. Oameni simpli, cu fețele pământii, nebărbierii. Un băiat bălan, frumușel, cu fața cam colțuroasă. Acesta avea și o pată de sînge pe obraz: cursese din colțul gurii.

Șoferul terminase. Se urcă la volan, cu jandarmii lîngă el. Pe trotuar se adună un grup de patru-cinci trecători. Cineva strigă ceva, pe cînd mașina enormă se urni și plecă, lăsînd în urmă miros de benzină și un nor de fum albastru în aerul rece.

Șerban se întoarse în odaie, înghețat, și închise ferestrele. Trase și perdelele. Stătu multă vreme. Dădu afară pe Vasile, feciorul: voia să stea singur.

Țirziu, se hotărî, se duse la sertarul unde aruncase pistolul cu vreo trei zile înainte. Luă pistolul, trase siguranța, îl armă și și-l îndreptă spre tîmplă.

Deodată, pistolul i se păru greu, ca de plumb, iar mîna parcă-i dispăruse; n-o mai simțea; nu avea decît o senzație de lipsă, de absență, în locul brațului și a mîinii. Îl cuprinse o mare, o nesfîrșită oboseală. Îl obosise totul. Era fără putere față de tot... față de hăul negru și monstruos al necunoscutului pe care nu-l putea birui cu mintea, față de taina echivocă a Valentinei, minciună făcută carne, apoi față de lumea aceasta complicată în care problemele puterii și ale dreptății se rezolvau cu focuri de armă și cu camioane pline de morți. Era obosit, obosit...

— Nu mai pot... murmură el singur în odaia în care plutea lumina cenușie și rece a dimineții de iarnă. Nu, nu mai pot...

Știa că-i mai rămînea un singur lucru de făcut: neputincios să găsească adevărul și binele și apoi să le realizeze pragmatic în viața lui personală și să lupte ca să le impună în viața publică — să părăsească partida ca un om de cinste. Se uită la pistolul pe care-l ținea în palmă, între genunchi, cu un gest ostentat și fără putere. Asta era singura soluție...

Ridică încă o dată mîna, dar puțin, și-o lăasă iarăși să cadă. Un zîmbet slab îi apărui pe buze. Ca și cum ar fi trebuit să se dezvinovățească față de cineva care era acolo în odaie cu el, Șerban Romanò dădu din umeri și rîse singur — un rîs rușinat, vinovat, josnic — murmurînd în tăcere:

— Tot o să mor, și-așa, și-așa... De ce să mă grăbesc? murmură el în tăcerea odăii pustii...

Începu să facă să sară din țeavă cartuș după cartuș, pînă goli pistolul — ca și cum ar fi vrut să pună între el și ispita sinuciderii, încă o stavilă: operația încărcării pistolului. Puse totul la loc într-un sertar, încuie și aruncă cheia într-un dulap, fără să se uite unde. Se apără acum; își apără viața de propria lui conștiință. Cu pași grei, ca de bătrîn, Șerban Romanò se duse și se trînti pe pat. Din cînd în cînd îl apuca deznădejdea. Era prea lucid ca să nu-și dea seama că acum, în ceasurile astea, se hotărâște viața lui. O viață pierdută. Dar nu era în stare să se adune, să se ridice. Fără să-și dea seama, capul i se tulbură, ochii i se îngreunară, și adormi. Dormi adînc, ca un animal, douăzeci și patru de ore în șir. Apoi se trezi, îmbrăcat în hainele mototolite, și amețit. Făcu o baie și, cînd ieși, Vasile, feciorul, îl anunță că a venit Titel Negruzzi.

— Să poftească.

Titel Negruzzi era volubil, cu ochii cam sticloși (băuse ceva de dimineată) și foarte satisfăcut. Își trînti pălăria și mînușile pe un scaun:

— Ce frig e la tine, monșer! Hai la club să ne încălzim. Acolo e o veselie colosală! A venit Vasilescu-Rîmnicean, încîntat, își freacă mîinile... Îți închipui: Vardală îl concura la locul întîi în partid; dar Vardală a făcut prostia să-l lucreze pe profesor la vodă... și profesorul... cînd mă gîndesc, brr... mă înfior... Cucu! Cucu! Hein? Înfiorător... Mă, să nu ni se suie ăștia în cap... dar în fine, altă dată... deocamdată totul e perfect, greva s-a terminat! Pac! Pac! Pac! S-au curățat cîteva zeci de greviști. Ipsilanti-Telescop e numit general de divizie. Hai, domnule, la club, să mîncăm ceva. Mi-e foame.

Vasile intră iar:

— Vă caută domnul Prodan, conașule...

— Prodan? Ce caută la tine, monșer? Mai circulă? Încă nu e arestat? Întrebă Titel Negruzzi, ridicînd sprîncenele.

Șerban Romanò se uită prin colțurile odăii, pe jos, de parcă-ar fi căutat ceva. Murmură:

— Să poftească...

Nicolae Prodan intră valvîrtej, cu un bărbat tînăr după el; tînărul era slab, cu fața osoasă, cu niște ochi sensibili, limpezi, și un pardesiul subțirel fluturînd pe el.

— Bună ziua, Romanò, zise Prodan repezit. Ți-l prezint pe tovarășul... pe domnul Eftimie Popa... unul din cei mai talentați scriitori din generația tînără...

Se uită la Titel Negruzzi, care nu se ridicase din fotoliul unde fusese, picior peste picior și cu ochii pe pereții tapisați în mătase galbenă. Apoi continuă:

— Dragul meu, ai văzut ce crimă s-a făcut cu greviștii. Am alcătuit un comitet pentru o acțiune de protest. Trimitem o scrisoare de protest tuturor agențiilor de știri din lume și celor mai mari ziare din Europa; de asemenea, legațiilor străine. Au iscălit pînă acum două sute de intelectuali; tu ai relații cu universitarii nemți; iscălește protestul și scrie-le o scrisoare personală!

Vorbea cu pasiunea și simplitatea lui obișnuită; totul era ușor, normal, și trebuia făcut numaidecît – pentru libertate și justiție!

Șerban Romanò se uită iar prin colțuri, apoi împinse îndărăt hîrtia pe care i-o întindea Prodan. Șerban era în halat de casă de mătase verde. Prodan în paltonul lui negru, cu vidră la gît, și cu căciula în mînă.

— Cum? Ce? întrebă Prodan supărat, cu ochii albaștri fulgerînd. Ce înseamnă...?

— Coane Nicule... lasă-mă, zise Șerban Romanò aproape umil. Nu mă amestec... Ce am eu cu toată afacerea asta?

— Cum, ce ai? explodează Prodan. Ești om! Ești cetățean! Ești intelectual!

— Nu sînt nimic, zise plictisit și jenat Șerban, întorcîndu-se. Eu vreau să fiu lăsat în pace... Să mă lăsați! Să mă lăsați să trăiesc!

— Și-n schimb tu-i lași pe muncitori să moară! Schimb de servicii! exclamă batjocoritor Prodan.

— Domnule Prodan – murmură tînărul cu pardesiul – ce, să cerșim iscălitura dumnealui?

— Nu, dar crezusem că e un om... și nu e! E... cu totul altceva – ca toți din specia lui! strigă Prodan cu o strîmbătură de dispreț. Se-ntoarse în călcîie și ieși, împingîndu-l pe cellalt înainte și trîntind ușa de se zguduiră geamurile.

— Aștia sînt nebuni... și obraznici! zise Titel Negruzzi. O să ajungă la pușcărie, urmă el.

Șerban Romanò se sili să pară calm și nepăsător, ca un om care n-a auzit insulta și nu se simte umilit:

— Ce zici de o sticlă de Chambertin și de niște icre negre? întrebă el.

— *Herr Doktor, zu Befehl!*¹.

Din sticla de Chambertin se făcură zece; veniră și prințul Ipsilanti, și Cezar Lascari, elegant și încîntat:

— Ei, coane Bubi, spune-i fratelui dumitale, gheeneralului, că a fost la înălțime! Noi știm să rezolvăm problema muncitorească! Domnilor, dacă aveți titluri și acțiuni și ați jucat *à la hausse* pot să vă felicit: Bursa e vioaie, toate valorile au crescut... unele cu zece puncte! Ofer șampanie și pe urmă mergem într-o *boată*...

Șerban Romanò zise, împleticit:

— Da... da, monșer... dar să nu mai vor... vorbim politică... nimic serios! Nu mai pot... nu mai vreau... nimic serios!

A doua zi, seara, fu invitat de unchiu-său Șerban Lascari la un dîneu de douăzeci de persoane. Sosi cu înfîrziere, cu ochii umflați de beția din ajun. Pe stradă, în întunericul albastrui al nopții de sfîrșit de iarnă în care scliffeau cîteva stele, își dădu seama că deasupra orașului plutește o mare tăcere. Nervii ațîțați de alcool simțeau dureros lipsa a ceva nedeslușit. Copacii uscați și negri își întindeau ramificațiile subțiri, firisoare de cărbune, spre cerul albastru. Se auzea huruind stins un tramvai. Dar atîta tăcere! Un asemenea gol înspăimîntător deasupra orașului! Șerban Romanò se cutremură zgribulit în blana-i scumpă, trecu pe lîngă mașinile lungi și negre oprite de-a lungul trotuarului străzii Culmea Veche: și intră pe poarta cea mare de fier forjat cu sulite aurite la vîrf pe vremuri, acum cu poleiala stinsă. Pe ferestrele cele mari *à la française* străbătea lumină; se zăreau sclipind din sute de lacrimi de cristal lustrele cele mari din salon. Șerban îi dădu blana bătrînului Nicolae, valetul lui unchiu-său, care murmură:

— Să trăiți... cam friguleț, conașule...

— Da. A venit toată lumea?

¹ La dispoziția dumneavoastră, domnule doctor!

— Îl așteaptă pe domnul profesor Niculescu...

— Cum?

Și se uită holbat la bătrînul fecior; apoi se stăpîni și urcă scările spre anticamera cu ficuși și glastre de Capodimonte. Fănică Niculescu era mînjit de sîngele lui Vardală; era mînjit și de sîngele celor doi asasini pe care el îi trimisese să-l ucidă pe Vardală. Și nenea Șerbănică îl invită la masă. *Ainsi va le monde*¹, își zise Șerban Romanò zîmbindu-și strîmb sie însuși; *Wilhelm Meisters Lehrjahre* sau *Educația unui umanist*. Și începu să salute lumea din salon, gâlbejit, ofilit, departe de cel care fusese el mai acum doi-trei ani. Bătrînul Șerbănică Lascari, cu mîinile încrucișate pe burta-i rotundă, își învîrtea degetele și privea mulțumit în jur. Erau acolo și Vasilescu-Rîmnic, și generalul Ipsilanti și Elvira Vorvoreanu, verișoara lui Șerban, și mai multe cucoane pe care Șerban le cunoștea și printre care zări cu o bătaie de inimă pe Valentina Scarlat. Scarlat *le cocu* ședea într-un fotoliu, cu un aer indolent și adormit și vorbea cu un Ipsilanti care trecuse la catolicism, devenise abate și căruia bucureștenii snobi, simțind mereu nevoia de titluri sonore, îi spuneau *monsieur*, deși asta nu se spune decît unui episcop, arhiepiscop sau cardinal, și nici măcar generalului iezuiților sau superiorului vreunui alt ordin călugăresc. Valentina era strînsă într-o rochie strîmtă care se lărgea numai de la genunchi în jos aproape într-o trenă; rochie de catifea *panne*, galbenă ca lămîia, orbitoare, țipătoare între hainele de seară negre ale bărbaților. Nevasta lui Șerban Lascari era în *crêpe de Chine*, violet, cu briliante atîmîndu-i de urechi, iar Elvira Vorvoreanu, care făcuse în ultimele luni de zile o cură ca să slăbească și să devină albă, pusese o rochie de voal negru, cu spatele gol și două mîneci lungi, negre, crăpate de sus pînă jos, ce lăsau să se vadă brațele-i fine și rotunde, încadrate în cîte șase brațări late de aur cu pietre semiprețioase, roșii, verzi, albastre. Podoabe barbare, de o grosolănie voită, piperată ca și vorba Elvirei care spunea din cînd în cînd cu nepăsare cîte o porcărie, cîte un cuvînt ațut de ordinar, încît pînă și bărbații rămîneau sufocați; se lăsa atunci o mică tăcere, apoi conversația continua ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Elvira cu un aer degajat și calm își scutura scrumul țigării din capătul unui *fume-cigarettes* de chihlimbar de două

¹ Așa-i lumea...

șchioape și urmărea pe sub genele-i lungi, plecate, privirea excitată și admirativă a bărbatului pe care voise să-l intereseze și care se gîndea cu poftă: „Ah, ce femeie!”

Elvira vorbea cu un bărbat subțire și înalt pe care Șerban Romanò nu știa unde l-a mai văzut; cînd o salută, ea-i spuse:

— Domnul Ulrich von Heck, noul secretar al ambasadei germane.

Șerban Romanò recunoscă uimit obrazul sîng ciupit de cicatricele duelurilor studențești, figura osoasă și brutală, ochii albaștri, reci, stupizi, ai lui Ulrich de la „*Höpfenperle*”; cicatricile cele mai recente i le făcuse el, Șerban. Îi va da mîna? Crezuse că a isprăvit cu toate lucrurile acelea... N-ar fi mai simplu să nu mai reînceapă, să nu-și aducă aminte?

Îi întinse totuși mîna și se înclină zîmbind, cu o politețe levantină, unsuroasă, de care singur se înpăimîntă:

— Dar ne cunoaștem de mult...

Ulrich dădu din cap sec și milităros și rîse grosolan – poate obraznic. Șerban Romanò nu stătu cu ei decît un minut sau două și se depărtă. Abia se întorsese și dădu cu ochii de profesorul Niculescu; era cenușiu la față, cu cearcăne adînci și vinete sub ochi. Se uita drept la oamenii cu care vorbea – Șerban Lascari, ministrul Vasilescu-Rîmnic și generalul Ipsilanti – iar ei, care știau acum (nu se putea ghici cum, dar toată lumea aflase) că el, Fănică Niculescu, fusese îndărătul asasinilor lui Vardală, priveau cu un fel de fascinație în ochii bicolori (unul verde tulbure, altul galben tulbure) și la zîmbetul ușuratic și cinic al profesorului.

— Știu că prietenii dumitale politici – îi spunea Șerban Lascari – sînt interesați...

— Numai ei pot salva țara, neamul și credința de bolșevism, zise cu tărie Fănică Niculescu, rîzînd ciudat în același timp.

De la o vreme, părea că neîncetat rîde de propriile sale cuvinte, rîde de cel cu care vorbește și rîde de sine însuși. Devenea vesel și ușuratic, ca amețit de o beție, pe măsură ce simțea că începe șirul de asasinate pe care avea, pe rînd, să le inspire.

— Da... credința, neamul, *comme vous le dites si bien*,¹ zîmbi rece Șerban Lascari. Uite, excelența asta (și-l arătă pe Vasilescu-Rîm-

¹ Cum ațut de bine spuneți.

nic) îmi spunea că dacă ați oferi garanții că... în fine, sînteți oameni de înțeles... ei (prin ei înțelegea partidul politic al lui Vasilescu-Rîmnice) v-ar oferi alianță electorală, cîteva locuri în Cameră... Ce zici?

Fănică Niculescu rîse superior și rece:

— O să transmit discipolilor mei oferta dumnealui... Se bate lumea pe amicitia noastră, după cum vezi.

Șerban Romanò stătea primprejurul lor, zîmbind. Totul era plin de sînge; toți erau plini de sînge. Dar nu se observa nimic. „Sînt ridicol, probabil – își zise el – am valori etice anormale, nefirești, trebuie să mă port și eu ca toată lumea; de altfel nici nu e atît de greu...” Și porni spre sufragerie, cînd îl auzi pe Șerban Lascari că spune:

— Mai vine domnul Van Narredom, ministrul plenipotențiar al Frieslandei la București, dar abia tîrziu; mi-a telefonat ca să-mi ceară permisiunea să sosească abia pe la douăsprezece. Așa că mergem la masă.

Șerban Romanò avea locul între Elvira Vorvoreanu și prințesa Ipsilanti, o cucoană de patruzeci și cinci de ani, cu nasul strîmb, osoasă și mică și urîță, cu părul cănit care părea de cîlți. Pe brațele ei clincăneau brățări de diamante în filigran de argint, moștenite de la domnița Ralu, străbunica ei.

— Ce curajoși au fost, închipuiește-ți – îi spunea aceasta Elvirei, peste Șerban – doi oameni singuri, în plină gară...

— Cine? întrebă Șerban.

— Aia care l-au omorît pe Vardalà, zise Elvira.

— A, asasinii, zise mașinal Șerban, uitîndu-se în neștire la Valentina Scarlat și aducîndu-și aminte de discipolii Bătrînului din Munte.

— Cum poți vorbi așa? întrebă indignată doamna Ipsilanti. Erau atît de frumoși! și atît de tineri! zise ea cu exaltare.

Șerban Romanò tăcu și nu-și mai scoase nasul din farfurie. Din cînd în cînd se uita la Valentina Scarlat, care vorbea cu Ulrich von Heck. Acesta spunea ceva care-o făcea să ridă alintat. Elvira rîse:

— *Valentine est charmante*¹... Și ce frumos bărbat e neamțul...

Spre deosebire de exaltarea visătoare, pierdută a doamnei Ipsilanti cînd vorbise de înfățișarea și vîrsta juvenilă a celor doi asasini, Elvira

avusese un ton negustoresc, de geambaș care apreciază un animal de cumpărat sau de vîndut. Elvira urmă:

— La Hecii aștia, la castelul lor de lîngă Salzburg, am asistat la un concert de muzică din maeștrii vechi – nu, era o operă de Monteverdi, dirija Toscanini, sala era luminată cu lumînări și era intactă de cînd se dăduse același concert, în aceleași mobile, între aceleași oglinzi în prezența lui Monteverdi, acum trei sute de ani! Era extraordinar... Mă mir că din niște părinți așa de rafinați a ieșit măgădăul ăsta... Ah, ce castel, ce concert, ce atmosferă!

— Muzeu, zise Șerban, acru. Un muzeu în care se mai aduc lucruri noi. Și s-a dat drumul înăuntru gorilelor...

Nici nu asculta ce-i mai spune Elvira, și începu să bea. Peste un ceas, sau poate peste două, tonul scăzut al glasurilor urcase, rîsetele erau mai stridente, Șerban vedea lustrul de cristal mișcîndu-se încet și se întreba dacă nu se cutremură pămîntul (lustrul de fapt nu se mișca), și deodată se trezi cu Fănică Niculescu lîngă el:

— Ei, tinere... te mai ocupi de fleacuri? Ai înțeles ce e real în viață? Sau mai apreciezi valori teoretice?

— E... o... există un adevăr? întrebă Șerban Romanò cu limba împleticită.

— Fii serios... ți-am spus să nu umbli după fleacuri, *Geld und Gewalt, Gewalt und Geld, der Rest ist Narretei!*¹

Și ciocni paharul cu Șerban Romanò.

— Simt că î încep să te a-admir, sughiță Șerban.

Domnul Van Narredom, ministrul Frieslandei, sosi la unu noaptea. Era încîntat de București. Nicăieri ca aici nu întîlnise în lumea bună ușurința superioară, piperul micilor îndrăzneli, călcarea amuzantă a convențiilor, obrăznicia plină de farmec; acești levantini aveau febrilitatea și buna dispoziție a oamenilor care făceau chefuri în vremea ciumei de la Atena de care vorbește Tucidide și „care nu mai respectau cele divine, nici cele omenești”. Cînd valetul îi deschise ușa sufrageriei, domnul Van Narredom rămase în prag și un zîmbet fericit apără lărgindu-se treptat pe fața-i grăsulie și roșie. Cucoanele în rochii negre, violete, roșii ca focul, galbene ca lămîia, rideau cu lacrimi, domnii tocmai își scosese ră pantalonii și, cu desăvîrșire corecți în

¹ Valentina e încîntătoare.

¹ Bani și putere, putere și bani, restul e nerozie!

partea de sus, cu gulere și plastroane scrobite, reveruri de mătase cu o camelie sau o garoafă la butonieră, ofereau în partea de jos spectacolul unor picioare goale în ciorapi și jartiere și izmene. Fănică Niculescu avea picioare strâmbe, uscățive și păroase, bătrînul Lascari albe, grase, cu vine albastre, generalul Ipsilanti uscate, osoase, tînărul Romanò sănătoase, cam grase, Vasilescu-Rîmnic își vădea burta monstruoasă care-i cădea pe genunchii ieșiți. Un hohot general de rîs îl întîmpină pe domnul Van Narredom, care zîmbind încîntat și cu politețea vechiului diplomat, spre a nu face notă discordantă, își scoase pantalonii, îi dădu unui valet, și înaintă spre locul care-l aștepta, la dreapta gazdei.

PARTEA A CINCISPREZECEA

O zi foarte plină

I

J ai l'art de bien remplir mes jours ¹, zicea Șerban Romanò adeseori, prin 1935, 36, 37. O spunea cu un zîmbet suficient, mulțumit de sine, nițel voluptuos. „Am zile foarte pline.“ Sau: „Săptămîna asta nu ne putem vedea, monșer: fiecare zi mi-e umplută de mii de treburî; dar înțelegi: plină, plină.“ Sau, în momente de reflexiune, la un pahar de coniac și o cafea: „În fond, am o viață foarte plină“.

De pildă, în ziua de 2 mai 1935, sau 36, sau 37, se trezi, ca de obicei, la ora nouă dimineața. Îl trezi soarele care bătea printre perdelele de mătase groasă, broșată, și făcea o dîră lată de lumină pe parchetul bine lustruit, pe Ghiordezul de pe jos (se aprindea în lumină, deși bătrîn de trei sute de ani și destul de tocît ca o grădină în care cresc flori de foc), pe pat, pe cuvertura ușoară din păr de cămilă, pînă dincolo de pat, pe un *secrétaire* de lemn scump, cu capacul bolțit, ce lucea în lumină de parc-ar fi fost uns cu miere, încît nu i se mai vedea, din pricina luciului, scutul cu leul heraldic care semăna a mops, încrustat cu lemn galben pe lemn chihlimbariu; lumina urca pe perete, făcînd să sclipească o mică oglindă Louis XV pe care era pictată cu alb șters o siluetă de cucoană în rochie à *paniers*, de parcă se oglindea în ea o minusculă fantomă.

Șerban se uită afară, printre perdele, fără să se miște din pat: cer albastru, lumină puternică. Se uită de-a lungul fișiei de soare, de-a curmezișul odăii. Apoi se întoarce cu spatele la fereastră, închise

¹ Am arta de-a ști să-mi umplu zilele.

ochii și fu cât pe ce să adoarmă iar. Era moale, își simțea oasele grele și moi; încheieturile îi erau desfăcute, nițel dureroase; tot corpul îi ațirna foarte greu, inert.

De afară se auzea un precupeț care-și cînta zarzavaturile. Apoi un geamgiu: *Geaa! muri!* Șerban întinse moale mîna spre soneria care ațirna pe capul patului și sună, cu ochii întredeschiși. Peste cîteva secunde intră Nicolae, feciorul, cu un pahar cu zeamă de roșii pe o tavă. Paharul era aburit. Șerban se uită la el cu plăcere: avea să-i răcorească gura îmbîcsită de tutun și de alcool din seara trecută.

— Să trăiți, conașule, murmură Nicolae.

— 'neata, îngînă Șerban și luă paharul. Se uită la tavă: o tăviță de argint, cu trandafiri grațați adînc în metal: Viena, 1830. Îi plăcea. Totdeauna îi plăcea s-o vadă. Bine făcuse Nicolae că venise cu ea. Ce rece și bună era zeama de roșii: ca o plimbare printr-o grădină umbroasă cu ape curgătoare! Ca o floare fragedă și răcoroasă. Ca o baie într-o piscină de faianță albă, cu apa verde și străvezie. Ca un *coupe-papier* de argint pe care ți-l lipești pe obraz cînd e foarte cald.

— Mai dă-mi un pahar.

Mai bău un pahar, apoi se duse în baie și stătu o jumătate de oră sub duș. Pe cînd își îmbrăca halatul de baie, se uită o clipă la instrumentele de gimnastică (extensoare, punching-ball, haltere) din camera de baie. Știa că ar trebui să le folosească; trebuia să le folosească de ani de zile, și nu le folosea. „Mîine, se gîndi el. Azi mă simt prea obosit. Mîine, însă, cu siguranță.“ Scoase halatul de baie și-l luă pe cel de casă, de mătase groasă *mauve*; se întoarse în odaia de dormit și se urcă din nou în pat; îl obosise dușul cald. Sună iar. Nicolae sosi cu un platou mare pe care erau cîrnăciori fripți, fierbinți, friptură împănată cu slănină, în bucăți mici, ceai într-o foarte frumoasă ceașcă cu capac, porțelan al Companiei Indiilor, cozonac, șuncă, dulceață de căpșuni, dulceață de nuci, dulceață de portocale, dulceață de cireși și dulceață de ananas, în castronașe, și un pahar mare și-o sticlă aburită de Pilsener Urquell. Șerban rămase întîi cu ochii la ce avea în față: dulceturile în culori nobile, opal, topaz-ars, agată, jad (nucile), diamant galben (ananasul), șunca trandafirie; luă ceașca de ceai și se uită la ea: avea pictați pe dînsa marinari cu pantaloni largi, chinezi fumători din pipe lungi, clădiri misterioase dar vesele la culoare, palmieri; iar ceaiul era perfect și mirosea bine.

Mîncă din toate și bău tot ce era pe platou, apoi sună iar; Nicolae dispăru cu platoul iar Șerban aprinse o țigară de foi („*Flor Fina*“) pe care o fumă în pat pînă la ora zece și jumătate, citind ultima carte care-i venise de la Paris: *Suplément au voyage de Cook*, de Jean Giraudoux, cu ilustrații de Christian Bérard. „Ce încîntătoare badinerie! Ce deliciu al ușurinței, al grației, al celei mai amabile senzualități: în fond nu există decît asta: visarea, plăcerile cărnii, frumusețea“, se gîndi Șerban Romanò. Apoi își amintu, puțin de tot, pe furiș, că a început să se urîțească, să îmbătrînească, să se îngreșe; dar își goni îndată acest gînd și continuă să citească.

Cînd isprăvi cartea și țigara de foi, se ridică alene și începu să se îmbrace. „Trebuie să fac măcar o partidă de tenis, altfel o să ajung un monstru“, se gîndi el, punîndu-și o cămașă perfect scrobîtă, pe care o simțea proaspătă și răcoroasă pe piele; îmbrăcă un costum ușor, de flanel gri deschis vîrgat cu dungi fine albe, și puse o cravată albastră ca levănțica, cu puncte albe. Cînd voia să plece, veni Nicolae să-i spuie că-l cheamă doamna Lascari la telefon.

— Care doamnă Lascari? Alexandra?

— Cred că-i conîța Maria, conașule.

Nicolae nu se obișnuise cu numele de Marion pe care-l avea ultima nevastă a lui Șerbănică Lascari, franțuzoaica.

— Alo? Șerban? *Bonjour, mon petit: vous n'oubliez pas, au moins, de venir déjeuner chez nous?*¹

— *Moi, oublier une occasion de vous voir?*² rîse Șerban, galant. Apoi întrebă: — *Au moins, vous avez soigné le menu?*³

— *Fiez-vous à moi: vous verrez!*⁴

Și, rîzînd, Marion Lascari închise telefonul. Șerban zîmbea. Nenea Șerbănică avea bucătăreasă extraordinară, și bieteii Marion îi plăcea să mănînce bine.

„E consolarea femeilor care nu au alte satisfacții; semn infailibil“, se gîndi el; apoi începu să caute excepții de la regulă.

— Ai scos mașina?

¹ Bună ziua, puile; sper că nu uiți să vii la noi la dejun?

² Eu, să uit un prilej de a te vedea?

³ Sper că e o masă rafinată.

⁴ Încrede-te în mine: o să vezi.

— Am scos-o conașule: e în față, răspunse Nicolae pe un ton discret și supus.

Șerban își vârî mânușile în buzunar și deschise ușa.

— Nicolae, sînt invitat la masă și la dejun și deseară. La prînz sînt la conul Șerbănică, și seara la doamna Vogoride, la Vorniceasa. La patru vine domnul Lae: să-l poștești să mă aștepte în salonaș.

— Am înțeles, conașule, murmură Nicolae rece, fără să-l privească.

— Bună ziua, zise Șerban ușurel și ieși în salonașul verde – mătase verde ca măslina cu dungi ca sticla verde, fotolii Louis XVI vopsite alb, o comodă pe picioare înalte și subțiri de tot, două tablouri în stilul doamnei Vigée-Lebrun, o fată cu un miel în brațe (Inocența) și una cu un porumbel (tot Inocența), și căroră Șerban le spunea Creținele, un Ghiordex pe jos, roșu cu poarta din mijloc verde pal, și un lustru mic de cristal, trecu prin salonul mare cu fotoliile și canapelele în tapiserie, cu lemnăria aurită, date la pereți ca pentru bal, cu tapiserie pe perete (Venus și Adonis mergînd printr-o pădure, ea cu steaua dimineții în frunte, el cu arcul în mînă), cu un mare covor de la Savonnerie pe jos și oglinzi pe pereții lambrisați alb – și se uită satisfăcut împrejur. Toate lucrurile fuseseră alese și cumpărate de el; în ultimii doi-trei ani dăduse afară din casă mobilele de prost-gust, toate lucrurile false și urîte fabricate la Paris în 1880 și 1890, și adusesese, de la Paris și Viena, cîteva obiecte de epocă. „Numai cu sufrageria să văd ce e de făcut“, se gîndi el ieșind. Se sui în mașină și porni spre Șosea.

Se folosea de terenul de tenis al clubului la care era înscris, în apropiere de lacuri, între garduri vii, șiruri de ploi și clădiri de birne acoperite cu olane în culori vesele; frunzișuri verzi, tremurătoare, terenuri negre cu dungi albe, fileuri albe, jucători în alb care se mișcau pe fondul negru și verde, cu apa verde-argintie undeva în fund. Șerban se dădu jos și se duse să-i salute de pe marginea terenului pe Alexandra Lascari, vară-sa, care la treizeci și cinci de ani părea că are douăzeci și cinci, zveltă, blondă, numai cu picioarele prea masive și grele, apoi pe Ionel Haralamb, distins, subțire, cu capul uscățiv, cu pielea lipită pe oasele obrazilor, și tîmplele cărunte și celelalte semne ale uzurii speciale pe care o dă intoxicația cu băutură, tutun, mîncare bună, și excesele erotice, echilibrate prin sport intens. Mai era acolo o pereche mai tînără cu care jucau cei doi

și niște puști zdrențăroși care adunau mingile. Șerban se uită spre clădirea unde erau vestiarele și dușurile. Să se ducă să-și pună costumul de tenis? N-ar fi avut cu cine să joace. Totuși, poate că avea să mai sosească cineva. Da, dar se simțea greoi. Berea îi înmuiase genunchii; mîncase mult; țigara de foi îi dăduse o euforie visătoare, care nu se potrivea cu agitația jocului. Se așeză pe o bancă, picior peste picior, și mai scoase o țigară, îi tăie virful cu grijă, o aprinse și se uită prin fumul ei albastru la peluzele bine udate, la plopii argintii, la licărul apei tremurătoare a lacului. „E ca un Bonnard“, se gîndi el, cu o moliciune voluptuoasă în trup. Se uită la vară-sa. „Drăguță Alexandra. Ochi frumoși, ca viorele. Unde-o fi Cezar în clipa asta? La bancă, evident, sau la Bursă, sau la Ministerul de Finanțe, sau în vreo vizită de afaceri. Ea joacă tenis. Probabil că trăiește cu Ionel Haralamb. Foarte discret, evident. Toată lumea trăiește cu toată lumea, foarte discret. Viața e agreabilă în Bucureștiul ăsta, în fond, dacă știi să te izolezi de lucrurile neplăcute sau sinistre. Trebuie să ignore, și-aûta tot. *J'ai l'art de défendre ma tranquillité, comme j'ai celui de remplir agréablement ma vie*“¹, se gîndea Șerban cu satisfacție. „Ce puritate are cerul ăsta de mai. Cîntă și niște păsări. Are să fie muzică deseară la Lisa Vogoride? Sper că da: ea cheamă totdeauna și muzicieni. Cum o fi Alexandra în amor? Nu pare nimic extraordinar: moale; dar de o plăcută și elastică inerție: genul victimă a sacrificatorului. Puah, sînt infecte toate femeile astea moi; și celelalte.“ Se uită la Ionel Haralamb. „Ce frumos e “ se gîndi el înfiorat, deși Ionel Haralamb nu era deosebit de frumos. Șerban se întinse pe bancă și închise ochii. Simțea prin piele aerul curat, cerul limpede, soarele splendid, încă nu prea cald, apropierea răcoroasă a apelor și a frunzișurilor ogindite în apă.

„Nu mai am ce face aici; azi n-o să joc“, zise Șerban și se ridică. Ceilalți isprăviseră setul.

— Ce faci, pleci? întrebă Alexandra. Hai, îți cedez locul, sînt obosită.

Era arsă de soare, cu pielea aurie. „Păcat că are picioarele în așa hal de groase“, se gîndi Șerban și spuse:

¹ Am arta de-a-mi apăra liniștea, cum o am pe aceea de-a-mi umple viața cu lucruri plăcute.

— Nu, am venit numai să vă văd pe voi, frumoșilor.

Și rîse, privindu-i cu o lăcomie senzuală de care nu-și dădea seama. Alexandra rîse și ea, măgulită și nițel jenată: parc-ar fi pus mîna pe ea. Cellalt, Ionel Haralamb, era mai nesimțitor: văzuse și auzise multe.

— A mai fost cineva pe aici?

— Nimic interesant, pentru tine, rîse Ionel Haralamb.

— Ia te uită! De unde știi tu ce e interesant pentru mine? întrebă Șerban. Sărut mîna, Sanda dragă; bagă de seamă cînd îți face declarații de amor Ionel, că pot să însemne altceva: are arta aluziilor.

— Nu-mi face nici o declarație, spuse Alexandra, roșindu-se.

Iar Ionel Haralamb, speriat că-l supăraseră pe Șerban, sări:

— Fii serios, măi: nu înțelege greșit, cine știe ce: am glumit și eu, stupid, dacă vrei, dar n-ai de ce să te superi. Hai, amîndoi verii, împăcați-vă!

— Gata, s-a făcut, zise Alexandra.

Șerban, încă supărat, binevoi să ignore toată chestia și s-o întrebe pe Alexandra:

— Te întîlnesc la nenea Șerbănică la dejun?

— Nu, dar cred că o să ne vedem la Lisa Vogoride deseară, așa-i?

— A, bun, perfect. Sărut mîna. *Au revoir*, Ionel.

Și plecă, alene. Cei doi se întoarseră pe teren.

— Hai să facem niște mingi, spunea Ionel. Și, cu glas scăzut: Ce scorpion e băiatul ăsta!

Alexandra rîse:

— Ca o femeie!

— Păi de! spuse Ionel Haralamb, dînd din cap cu înțeles.

— Ce, crezi că e, și el...?

— Nu știu, n-am văzut, dar așa spune lumea.

— Bine, dar cu Valentina Scarlat cum a fost? Nu ții minte? Se pare că i-a făcut și un copil, spuse Alexandra, roșindu-se iar.

— Naiba să știe: poate că e ca La Fontaine: „*je prends mon bien ou je le trouve*”¹. Ei, nu te duci la dejun la nenea Șerbănică? întrebă Ionel Haralamb rîzînd, cu ochii îngustați, licărind printre gene.

¹ Iau ce-mi trebuie, de unde găsesc.

— Nu, iubitule – murmură Alexandra – mîncăm împreună, numai noi doi.

II

Nu se făcuse încă ora douăsprezece cînd, trecînd spre casă, se opri în fața vitrinei unui anticariat, după niște clădiri mari construite recent. O străduță liniștită, deși în plin centru, cu asfaltul curat, cu un zid într-o parte, peste care treceau niște coroane de copaci: fund de grădină boierească. În capătul străzii se vedea trecînd zgomotos tramvaiul, mașini, trăsură cu muscali grași pe capră în anterie de catifea și cu cai bandajați la picioare ca niște trapași de cursă. Aici însă era liniște și dacă n-ar fi ajuns zgomotul din capul străzii, ar fi fost chiar tăcere. Mașina joasă și lungă („Hispano-Suiza”, de două locuri, una din cele mai frumoase din București) se opri în fața geamurilor enorme prin care se zăreau, în sala plină de penumbră, fotolii înalte Louis XIII, dulapuri masive, olandeze, lustre de cristal și candelabre de bronz atîrnate de tavan; aici, la vitrine, o comodă pîntecoasă, un dulap venețian în stilul sfîrșitului de veac XVIII, alb cu încadrări verzi și ghirlande și festoane de trandafiri pictați peste tot, și o mobilă care-i atrăsese ochii lui Șerban, și-l făcuse să se oprească: un tabernacol austriac din plină domnie a Mariei-Theresia, mai înalt cu o șchioapă decît un om, masiv, puternic, cu suprafețe curbate, lucioase, arhitectonic ca un palat baroc, de o gravă și somptuoasă splendoare greoaie. Șerban se uită la el îndelung prin geam, apoi se gîndi că ar putea ocupa, el singur, peretele cel mai lung din sufragerie. Ușa de sus se deschidea (cu o cheie de fier înnegrit, cu capul în formă de 8) desigur asupra unor rafturi unde se puteau ține coniacurile și sticlele de whisky. Capacul de la mijloc s-ar putea deschide asupra unei argintării pentru douăsprezece persoane; sertarele comodei ar putea conține celelalte argintării, fețele de masă, șervetele, calculă Șerban cum ar fi calculat maică-sa, Alexandrina Romanò, și orice altă cucoană, în fața unei asemenea mobile – și cum n-ar fi calculat niciodată nici un bărbat.

Intră. Vînzătorul, un tînăr frumuseț, măsliniu, brun, cu fața ovală și cu ochii migdalați ai fiilor lui Haig, se repezi să-l salute, lăsînd să-i cadă din brațe un covor care se desfășură pe jos. Șerban îl văzu cu coada ochiului: un Kula în culori stîNSE, de un suprem și nobil rafinament, culori care nu se pot găsi decît pe covoarele de Orient din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea; dar se întoarse de la el și, după un salut ușor aruncat patronului, un domn foarte negricios cu mustață neagră care ar fi putut fi tot atît de bine țaran de la Dunăre, precum fiul său prinț în cetatea Ani (bătrînul discuta cu o pereche de străini în fața unui covor de rugăciune întins pe jos), Șerban se apropie de mărșul tabernacol. Îi mîngîia cu palma și cu buricele degetelor lemnul mătăsos, luciul ca o oglindă. Se uita de aproape la el: se vedeau găurelele, crăpăturile, creștăturile făcute de trecerea a două sute de ani. Și spuse:

— E destul de bine asta; aveți factură? Expertiză?

Și se uită la hîrtii. După aceea, auzind prețul, dădu din cap, zîmbind:

— Știi bine că nu obții prețul ăsta. Cine vrei să ți-l plătească. Palatul nu cumpără mobile.

— Cine știe? zîmbi dulce și întunecos tînărul David din Sassun (căci așa va fi arătat fără îndoială eroul națiunii); poate îl ia domnul Gherson, sau domnul Corfiotu.

Șerban rîse și-l bătu pe obraz pe tinerel:

— Știi foarte bine că domnul Corfiotu nu se pricepe la lucruri frumoase; nici unul din familie nu se pricepe.

— Da, dar se uită la prețuri — surîse tînărul cu viclenie — și le iau după preț!

Șerban începu să rîdă:

— Bine, m-ai învins! Deștept ești, domnule! Dar să-mi vindeți tot voi o mobilă urîță de sufragerie.

— Se vinde, se vinde, domnule Romanò: acelea urîte se vînd la burghezi mai bine ca acelea frumoase; le plac mai mult.

— Probabil, rîse superior Șerban, aliat cu anticarul în disprețul față de oamenii care nu se pricep, și care iau lucrurile după preț, adică burghezi, spre deosebire de boieri. Atunci ne-am înțeles; trec mîine și-l plătesc.

Bătrînul, care isprăvise cu cei doi străini (un domn și o doamnă, grași și congestionați, el cu ochelari cu ramă de aur), se repezi să-l salute încă o dată pe Șerban.

— Cum, plecați? Fără să luați nimic de la noi? Am două sfeșnice de cristal, garantate și un vas de cristal de Boemia, să vi-l arăt, ceva de muzeu, uitați-vă numai la el!

Și-i arătă un flacon albastru, plin de șiruri de umflături aurite ca o bucățică din coada balaurului Fafnir: la el se gîndi Șerban, gustînd, zîmbitor, figurile nocturne ale tatălui și fiului, crai de la răsărit, totdeauna înconjurați de obiecte prețioase și ciudate, și covoarele ca grădinile din Herat, și magnificența cu totul străină a mobilei austriace și-a celei din Veneția. Îi plăcea; îi dădea aceeași plăcere ca un tablou de un maestru flamand, unde magii descarcă o întreagă anticărie de lucruri scumpe la picioarele copilului.

— Nu, domnule, ajunge, îmi iei destul și așa, zise Șerban bine dispus.

— Domnul Romanò cumpără tabernacolul, zise tînărul.

Bătrînul îi aruncă o privire iute (Șerban îl cunoștea destul ca să știe că e surprins, deși nu se citea nimic pe fața lui, în afară de atenție bruscă), apoi se închină, zîmbitor:

— Atunci, vă rog să primiți și flaconul de Boemia: e un cadou al nostru, dumneavoastră sînteți un client așa de bun!

Șerban șovăi o clipă, apoi spuse bonom:

— Bine, mulțumesc; ești foarte amabil. Vin mîine. La revedere.

— Să trăiți, să trăiți.

Ușa cea mare de sticlă se închise îndărătul lui. Șerban se urcă în mașină și, pe cînd pornea, îi mai aruncă o privire tabernacolului care stătea acolo, imens, de culoarea rășinei, lucios, unduit, masiv, mîndru și magnific ca un burgmaistru de cetate hanseatică.

— Ești frumos, mă, îi zîmbi Șerban, și apăsă pe accelerator. Mai avea timp pînă la ora prînzului; iar tutunul și masa de dimineață îi aștaseră gura și stomacul. „Un aperitiv; îmi trebuie un aperitiv“, își zise Șerban și peste două minute opri lîngă Dragomir. Intră, se așeză la o măsută și ceru icre și vin. Îl cunoșteau.

— Avem un Cotnar foarte bun. Și un Chablis! îi spuse omul care-l servea. Îi punea în față farfuria și lingura, chifla, frapiera cu gheață și cu o cutie proaspăt deschisă în ea. Șerban simți cum i se umple gura

de apă. Șovăia. Ar fi vrut să înceapă. Dar nu se putea hotări între cele două vinuri; și fără vin alături nu putea începe să mănânce: risca să-i fie poftă să bea între două îmbucături, și să sufere astfel de sete vreme de un minut sau două, în timp ce aliminteri ar fi simțit mari plăceri ale gurii; nu, nu trebuia să se expună. Dar nici să renunțe la unul nu putea. Cotnarul era admirabil; îl știa. Dar vinul de Chablis era mai răcoritor, mai ușor pe limbă, mai proaspăt la gust, cu o imperceptibilă nuanță acrișoară: asta îi trebuia.

— Uite ce e: pune-mi o sticlă de Cotnar în mașină și adu-mi o sticlă de Chablis.

Și începu să mănânce, topind icrele între cerul gurii și limbă, cu deliciu. Apoi turnă pe deasupra primul pahar de Chablis.

Atunci trecu pe lângă el vâru-său (cel puțin așa se considerau ei) Ionaș Apostolescu, omul de afaceri, fratele mai mic al lui Gogu, al pictorului; era cu Titel Negruzzi la braț. Veniră să-l salute pe Șerban și să se așeze pentru o clipă la masa lui.

— Ei, ce mai e nou? întrebă Șerban.

— Totul perfect: Bursa e fermă, rise Ionaș Apostolescu. Dar tu?

— A, am făcut o achiziție, astăzi; am cumpărat o mobilă extraordinară. Ce vrei, Titel?

— Mi-au făcut poftă icrele astea: vreau și eu, zise Titel Negruzzi.

Isprăviră cutia în trei, vorbind.

— Ai auzit de discursul de ieri al lui Hitler? întrebă Ionaș Apostolescu. Șerban se strîmbă; nu-i plăcea să i se vorbească de evenimentele politice. Ionaș continua, fără să observe:

— E omul Europei de mâine. E formidabil. Doar Mussolini dacă va putea să-i ție piept, și nu cred, după chestia cu Abisinia și cu sancțiunile. Sintem pe mîna lor, definitiv. Tu ce zici?

— Dragă Ionaș — rise Șerban destul de rece — am fost politicos și te-am întrebat ce mai e nou: dar nu ți-am spus că mă interesează domnul Hitler la tău.

— Bine, mă, dar ce vrei să fie nou? întrebă Ionaș mirat.

— Nou e că am luat eu un tabernacol din secolul al XVIII-lea, splendid; și că le-a venit ăstora un Chablis excelent. Ce-mi pasă mie de Hitler și de Mussolini?

— Bine, dar Europa...

— Ce-mi pasă mie de Europa?

Titel Negruzzi zise:

— Norocul tău că nu joci la Bursă; ție ce-ți pasă: moșia moșie, dividendele dividende, tai cupoane și ai bani pe un an de zile. Dar ia să vină un război sau o revoluție.

Șerban zîmbi nervos, ca un om gata să pălească și să înceapă a urla de furie, sau gata să plîngă; dar nu se întîmplă nimic, căci Ionaș Apostolescu declară cu tărie:

— Nu se întîmplă nici revoluție, nici război. Bursa e fermă, cu o tendință spre *haussă*. Totuși, părerea mea fermă e că englezii ar trebui să le dea ceva colonii nemților. Ce vrei să faci nemții? Se sufocă. Le trebuiesc colonii, piețe.

Șerban se ridică:

— Copii, v-am lăsat: sînt invitat la dejun. La revedere!

— Plecăm și noi!

„Ah, ce pisălogi, ce animale imposibile!“ se gîdea Șerban, cu nervii tremurînd de încordare. Nu putea suporta să i se vorbească despre politica internațională sau internă; se apăra din răspuțeri; și fiecă clipă în care era silit să audă vorbindu-se de asemenea lucruri devenea un chin. Scăpă de ei fiindcă avea o mașină de două locuri (și-o cumpărase anume cu două locuri) și porni spre vechea casă a Cozienilor iar apoi a lui Lăscăruș Lascari, din strada Culmea Veche; acolo stătea acuma Șerban Lascari, cel mai mic fiu al Davidei, om pe vremea aceea de șaizeci și nouă sau șaptezeci de ani. Pe drum, Șerban Romanò se gîdea: „Să știi că și acolo o să se vorbească tot de politică!“ Și-i venea să nu se mai ducă, dacă n-ar fi fost cu neputință, mai întîi din politețe, și-al doilea din pricina mesei.

Era un dejun intim, numai de șase persoane: Șerbănică Lascari, cu bărbuță albă și ochi căprii, cu o privire calmă și obraznică, Marion, nevastă-sa, care se ofilea lângă el, îngrășîndu-se, cu treizeci de ani mai tînără, Cezar Lascari, care avea aproape patruzeci de ani și era directorul băncii „Europa“, pe urmă Dimitrie Cozianu, vărul lui Cezar și al lui Șerban Romanò, și Jean-Pierre Haralamb, fratele lui Ionel Haralamb, prieten cu Dimitrie și cu Cezar. „De ce i-o fi chemat pe ăștia doi?“ se întreba Șerban gustînd din chipsurile foarte sărate pe care le ronțăia, cu paharul de vermouht „Martini“ în mînă. „Vrea să-i audă ca să știe politica guvernului: Dim de la Finanțe, ăllalt de la Afacerile Străine; e evident“. Vermouhtul era foarte bun, dar nu-l

putea gusta liniștit. Știa că aveau să înceapă să vorbească despre politică.

Și într-adevăr, tot timpul mesei nu vorbiră decît despre intențiile, războinice sau nu, ale lui Hitler și ale lui Mussolini, despre slăbiciunea evidentă a Angliei și Franței, despre investițiile în industria grea, mai ales pentru armamente, ale Reichului german. Șerban încerca să fie surd, dar nu putea. Mîncă, cu ochii în farfurie; de altfel, o masă perfectă: măslina verzi și chipsuri cu vermouh „Cinzano“, sardale, cegă cu maioneză, păstrăv, scrumbii de Dunăre în hîrtie, care se topeau în gură, fierbinți, Vouvray la pește; pe urmă un vin de Burgundia la un *soufflé* de ciuperci și un filet „Châteaubriand“; pe urmă brînză de Brie și de Camembert, o indiană cu înghețată și udată cu cremă de șocolată fierbinte, și șampanie brută Roederer; în sfîrșit o salată de portocale, grep-fruit și căpșuni în șampanie. Șerban mîncă din toate foarte mult; spre sfîrșit, trebuia să-și șteargă mereu fața cu batista: îl treceau sudorile de cît mîncase; nu vorbea cu nimeni nimic; îi adresă doar doamnei Lascari un surîs de recunoștință și un semn admirativ la cîteva din feluri. Dar între ele, ronțind migdale sărate și bînd vin, nu se putea împiedica să-l audă pe Cezar care spunea:

— Nu putem rezista capitalului german, papa, nu putem, degeaba spui...

— Dar de ce imbecilii voștri de politicieni, de ce – tuna enervat domnul Lascari – de ce au refuzat contractul Vickers, contractul Ford, contractul Schneider-Creusot. De ce?

— Nu puteam vinde țara, zise Dim Cozianu. Se răsculau oamenii. Nu se poate, nene Șerbănică.

— Da, dar acum auzi ce spune dumnealui! Nu putem rezista invaziei de capital german!

— Occidentul e în decădere, spuse Jean-Pierre Haralamb, om uscățiv și cenușiu, care părea bolnăvicios, sau poate intoxicat. Am intrat în perioada cezariană, cînd se constituie Imperii mondiale. Napoleon a fost Alexandrul lumii moderne. Cine va fi Cezarul unificator? S-ar părea că Hitler. Dacă nu cumva ne mătură pe toți revoluția roșie.

— Prostii! exclamă Dim Cozianu: Rusia e uriașul cu picioare de lut.

Șerban asuda, își ștergea fața cu batista și încerca să nu audă, să nu înțeleagă. „Numai cît trăiesc eu, să nu se îndepline toate astea. Numai

atît. Pe urmă, orice. Și nici nu cer să trăiesc prea mult. Zece-cincisprezece ani; douăzeci, cel mult. Să mor la cincizeci de ani; dar să nu apuc război și revoluție. Să mă lase să trăiesc liniștit, să mă bucur de viață, s-o gust, s-o înghit pînă mă satur“, își spunea el, cărîndu-și în gură cu o grabă neelegantă salata de fructe. Abia se ridicară de la masă, și el se duse într-un colț al salonului, să-și ia coniacul (*Cognac des Ducs*) și filtrul cu Marion Lascari, departe de grupul de fotolii ale celorlalți; și discută cu ea vreme de un ceas despre ultimele mode de la Paris, rochiile trei sferturi, tweedul pentru sport, rochiile de seară drapate, în stilul statuiilor grecești, cu sandale de lamé și tălpi foarte groase de cristal. Dar spre sfîrșit începu să-l cuprindă o somnolență nepotrivită cu vîrsta lui, potrivită în schimb cu cantitățile enorme de hrană și de băutură pe care le consuma de cîteva ani la rînd. (În primăvara de după greva cea mare a feroviarilor din București fusese foarte bolnav; iar după aceea, începînd din perioada de convalescență, se apucase să mănînce și să bea cît doi oameni normali, cu un fel de lăcomie bestială, care-l făcea să uite unde se află, cu cine vorbește, și de sine însuși). Marion Lascari zîmbea indulgent; în sfîrșit, cînd se ridică toată lumea, îi întinse mîna:

— *Allons, petit, va te coucher.*¹

Șerban dădu din cap:

— Sînt cam obosit, n-am dormit de cîteva nopți. Și, în clipa cînd rosti aceste cuvinte, își aduse aminte de persoana care îl aștepta probabil la ora aceasta acasă, și o revăzu în imaginație, cu o satisfacție estetică, dar și erotică: Bacchus al lui Michel-Angelo, cu obraji plini, bărbia fină și zîmbetul beat și oblic, pe un trup de atlet care începe să se îngreșe, musculaturi dure lăsate în rotunjime molatică, ispititoare la mîngîieri.

— *Au revoir*, nene Șerbănică, a fost delicios, mulțumesc, *au revoir*, mă, *au revoir*, Dim, la revedere, domnule Haralamb, l-am văzut pe Ionel azi-dimineață la tenis; nu puteți vorbi și altceva decît politică, domnilor? La revedere, nene Șerbănică, scrumbia a fost memorabilă, mușchiul perfect, prăjitura, ce să mai spun!

Și ieși, tînră buclat, vesel și amabil, care începea să ia forme prea pline.

¹ Hai, băiete, du-te și te culcă.

— Ce șolduri a făcut băiatul ăsta! murmură Dim Cozianu la urechea lui Cezar, urmărindu-l pe Șerban cu privirea.

III

Îi era somn, dar îi părea rău să doarmă; ar fi însemnat timp pierdut, când avea ceva mai bun de făcut; într-adevăr, un tânăr oacheș în veston și pantaloni, cu un tricou vărgat alb și roșu în loc de cămașă și cravată, îl aștepta în salonaș. Avea vreo șaptesprezece-optsprezece ani, părul negru și cam unsuros îi era mare și buclat, în şuvițe lucioase și cîrlionțate, cum fusese cîndva coama lui Antinous al împăratului Adrian, peste o față netedă, de un brun cu tonuri verzui acolo unde era palidă, pe obraji, sub bărbie; numai ochii mari, negri, fără expresie, și gura groasă, greoaie, vînată, nu erau ale favoritului sclav imperial; dar restul tot, da, bineînțeles, afară de glas și de ce spunea această floare crescută pe putregaiul gropilor din jurul Bucureștilor.

— Bună ziua, Lae, spuse tandru Șerban Romanò, privindu-l cu aceiași ochi pierduți și topiți cu care ar fi privit pe *Bacchus* al lui Michel-Angelo, sau pe acela al lui Leonardo, deși unul în vigoare și cellalt în misterioasă puritate îl întreceau pe micul derbedeu cu gura violetă. Șerban sună feciorul să ceară prăjituri și o șocolată fierbinte pentru Lae, și un filtru pentru el; îl ascultă pe Lae cum povestește despre ultimul meci de fotbal între echipele Venus și Macabi, despre o bătaie care avusese loc în cîrciuma din colț, la nea Mirică, și în care fratele mai mare al lui Lae rămăsese cu o mîină scrîntită și cu capul spart: avea nevoie de bani pentru doctor.

— Bine, vă dau, vă dau, murmură Șerban, și-l sună pe fecior: Nu sînt acasă pentru nimeni. Poți să te duci să-ți vezi de treabă.

Apoi trecu în dormitor cu tînărul Lae; rămase acolo un ceas, după care Lae plecă, căci Șerban îi spusese, drăguț, dar ferm:

— Ei, acum du-te, că trebuie să plec în oraș.

Îi dăduse și banii și-l condusese pînă la ușă; încuiase după el și se întorsese să facă o baie și să se îmbrace. Îl frigeau ochii și-i tremurau ușor mîinile; simțea o istovire de un fel deosebit, care lasă creierul

limpede însă pustiu, trupul sleit dar incapabil de a se odihni. Mai făcu un duș foarte cald, își puse rufe noi și un costum bleumarin, cu pantofi negri și o cravată vărgată cu negru și bleumarin, ca și ciorapii și batista din buzunarul de la piept. Se uită în oglindă: era alb de tot la față, chiar și cu buzele aproape albe, umflate, și avea cearcăne late albastre sub ochi. „Ciudată mutră am, se gîndi el fără să poată urmări sentimentul mai departe. Cobori și ieși. Ce frumoasă după-amiază; ce aer blînd, ce culori calde pe pereții caselor și pe acoperișuri; aerul e curat, cerul nu e prea albastru, ca azi-dimineață; e ca într-un Corot sau un Guardi“. Se simțea bine, deși anihilat, incapabil de gînd, cuvînt sau faptă. Trecu să mai ia o cafea pe la Capșa, unde încă nu erau adunați toți obișnuiții. Zări într-un colț chelia lui Nicu Prodan, înconjurat de gazetari și scriitori, la altă masă pe bătrînul domn Gherson care lua un marghiloman cu alt om de bancă, la altă masă niște cucoane cu pălării sau voalete, mînuși albe, umbreluțe. Era încă liniște. Șerban stătu să aleagă: ce-are să facă? Să se așeze la masa lui Nicu Prodan, ca să audă lucruri inteligente, spuse în chip sclipitor de oamenii cei mai deștepti din București? Sau să se așeze singur să se uite pe stradă. „N-am chef de lucruri inteligente; știam și eu să spun, mai ieri-alaltăieri“, se gîndi el cu oarecare plictis. Își bău cafeaua și își aprinse o „Upmann“, picior peste picior, cu fața la fereastră cea mare prin care vedea cerul devenind treptat cenușiu ca mărgăritarul, cu nuanțe sidefii și chiar de aur vechi roșu, spre Cotroceni; și treceau prin 'naintea lui pe trotuar prostituatele tinere și bine îmbrăcate și tinerii eleganți cu bastoane de bambus pe braț, iar pe cap cu pălăriile moi negre puse la modă de domnul Anthony Eden, tînărul și elegantul om politic britanic. Era un oraș liniștit, o viață liniștită și plină, nu se vedea nimic disonant, nimic care ar fi însemnat altceva decît voluptuoasă bunăstare. Șerban plăti și, cu trabucul în gură, plecă să facă vizite. Trecu pe la doamna Mavromihali, care avea un mare și frumos salon 1850, sub un lustru enorm și sclipitor de cristal, într-o casă veche adumbrită de castani. Nu spuse acolo mai mult de zece fraze amabile și după o jumătate de oră plecă, și trecu pe la doamna Basarab-Comnen, care tocmai avea seară de muzică. Șerban intră în vîrfurile picioarelor, și se sprijini cu spatele de canatul unei uși înalte à la française care da pe terasa și grădina din fund; era în spatele unor domni corecți, cu gulere scrobite și părul lins, care ascultau. Șerban

închise ochii și se lăsă pătruns de grația jucăușă a unei bucăți de Rameau, pentru clavecin, apoi de stridența dulce și melancolic senzuală a uneia de Debussy pentru flaut. Îi era destul. Se duse s-o salute pe prințesa Basarab-Comnen:

— *Comment, vous partez déjà*¹?

— Sînt dezolat și fericit; dezolat că plec. Fericit că am venit; sînt invitat la masă la doamna Vogoride și de-aici pînă la Vorniceasa fac douăzeci de minute cu mașina, poate și mai mult, șoseaua e plină de fel de fel de lume...

— Ca la mine, ca la mine, zise bătrîna privindu-și musafirii cu un ochi critic și ostil: De la război încoace, nimeni nu mai e cineva, și cei care sînt cineva sînt niște nimeni, la revedere, domnule Romanò, să știi că vinerea viitoare o să-l am pe Enescu!

„După război, se gîndea Șerban nemulțumit în mașină, în drum spre casă. Parcă totul s-ar fi schimbat cine știe ce după război. Date de astea de răscruce, rupturi în istorie, sînt minciuni de-ale gazetarilor și politicienilor.“ Știa că la principesa Vogoride ar fi avut succes cu butada asta, dar știa și că nu era adevărată; cel puțin pentru războiul mondial.

Acasă își puse repede smochingul și porni îndată spre Vorniceasa. Sosi scara, într-un șir de mașini care trecură sub bolta de sub turnul de la poartă și se opriră în curtea largă în care țipau strident păunii treziți din somn de farurile mașinilor. Deasupra masivelor de sălcii și ulmi și arini, cerul era galben-portocaliu, mai sus galben ca lămîia, dar cu ceva stîns și blînd, apoi începea să fie verde ca flacăra pucioasei, și deasupra albastru, siniliu, cu o stea mare și strălucitoare. Pe acest fond se înălța palatul de la Vorniceasa, elegantă și sobră Renaștere italiană contopită cu efflorescența răsăriteană a Bizanțului tîrziu, pînă la a nu le mai putea nimeni despărți; un felinar ardea sub cerdacul înalt cu coloane torse, canelate și perlate, și se zăreau sus plastroane albe, rochii de seară, cape de hermină; musafirii urcau procesional scara monumentală, cu ghetete de lac și sandale de lamé și cristă, pe unde călcașeră papucii, mestiiile și condurii boierilor cu brîie de mătase și anterie de atlas, și ale cucoanelor cu tulpăne de horbolă și fuste de brocart. Sus, își așteptau oaspeții domnul Vogoride,

¹ Cum, ați și plecat?

proprietar de cai de curse și vicepreședinte al Aero-clubului, primul român care avusese avion particular (era sec, slab, decolorat, cu un nas mare, osos, coroiat strîmb ca nasul caimacamului Vogoride) și doamna Vogoride, născută Ipsilanti, care socotea că oamenii de neam trebuie să însemne ceva și prin ei înșiși, de aceea se căsătorise cu un aviator și scria ea însăși poezii și eseuri în limba franceză, pe deasupra titlului cărora sta scris *Princesse Vogoridès*. Șerban îi salută și intră în salon, uitîndu-se împrejur. Toată lumea îi era cunoscută; Cezar și Alexandra îi erau chiar veri; era Elvira Vorvoreanu, tot rudă cu el; și Bubi Ipsilanti; dar uitase că-l va întîlni aici pe profesorul Fănică Niculescu. Cînd îl zări, inima îi stătu o clipă. „Ar fi trebuit să-mi aduc aminte că Lisa Vogoride trăiește cu el, și să nu viu“, se gîndi Șerban. Prezența profesorului îi pricinuia o stînjeneală fizică, se simțea prost, jenat, fără chef, incapabil de orice altceva decît de fugă. Nu mai era nimic de făcut; stătu într-un colț, uitîndu-se la cerul nocturn în care urca luna deasupra sălcilor negre; pe urmă, la masă – era așezat între Elvira și doamna Mavromihali – mîncă aproape fără poftă, pe tăcute și pe-nfundate, tot, de la icrele negre proaspete cu Chablis („Iar icre! Iar Chablis!“ se gîndea el cu o scîrbă neașteptată), pui *consommé*, medalion de vițel cu o ciupercă deasupra, cu un Haut-Mâcon, apoi pateul de Strasbourg cu trufe, și *bombe glacée*, cu șampanie („Iar Roederer, se gîndi Șerban trăgînd cu ochiul la sticlă – sigur, poți bea toată viața Roederer; dar se poate întîmpla să spui «Iar?») și felia de ananas. Nu-i plăcea nimic, mîncă mult, mult, în neștire. Profesorul perora: acumă, de cînd ajunsese la modă, el era *le bel esprit*, punctul de atracție al oricărui dineu unde era pofit.

— Secolul al XIX-lea, inventatorul istoriei, a descoperit că există măriri și decadențe. De la Gibbon la Spengler, n-a făcut altceva; poate dintr-un presentiment, al iminentei decadențe a Europei. Nu observați decadența muzicii germane – nu mai e nimeni după Richard Strauss; a romanului englezesc – nu mai e nimeni după Galsworthy; a picturii franceze – nu mai e nimeni după Matisse; a sculpturii și arhitecturii italiene unde nu mai e nimeni de la Bernini și Canova încoace? Țările de Jos mai produc pictori? Spania mai produce sfinți?

Mesenii rîdeau.

— Ce inteligent e, canalia! murmură Elvira la urechea dreaptă a lui Șerban, iar doamna Mavromihali se aplecă și-i șopti la urechea stângă:

— *Comme il est intelligent! Il me fascine comme un serpent.*¹

Profesorul rîdea și el (nu se putea ști dacă vorbise serios sau nu), și se uita împrejur: plastron alb și scrobit cu un briliant ca buton, și deasupra cravatei o față tuciurie, cu sprîncenele arcuite în sus, stufoase, pe sub care se roteau vesel, tîlhărește și neliniștitor, ochiul gălbui și ochiul verzui.

— Totul se duce de rîpă, scumpă doamnă – îi spuse el prințesei Vogoride – aici, în acest încîntător castel care a fost incendiat de șase ori de armate străine, în această admirabilă seară dintre un război mondial și o revoluție mondială...

— Vai de mine, și dumneata crezi în comunism? exclamă Alexandra Lascari.

— Nu, doamnă, cred în fascism, revoluția va fi fascistă: în Italia și Germania a și avut loc... noi, scumpă doamnă, sîntem ultimii oameni civilizați.

Era tăcere. Se uită împrejur, rîzînd diavolește. Rosti limpede:

— Și primii barbari.

Apoi, fiindcă toată lumea făcu „Ah“, de formă (nimănui nu-i place să fie numit barbar), profesorul adăugă repede, rîzînd iarăși:

— În orice caz, eu sînt!

— Tocmai voiam să-ți spun să vorbești pentru dumneata! zîmbi doamna Vogoride.

Șerban bău trei pahare unul după altul.

— Ce faci, Șerbănică? îl întrebă Elvira. Ai să te îmbeți!

— Mi-e cald, murmură el și-și șterse fruntea. Nu se simțea bine.

Dar peste cîteva minute doamna Vogoride îi pofti să treacă din sufragerie spre terasă. Se așezară în fotoliile de mătase; lămpi pe măsute luminau ca într-un salon; dar în fața lor era balustrada din șerpuituri și întortocheri de piatră, și coloanele, și arcadele cu vîrf ascuțit, și dincolo de această încadrare în linii care ar fi putut să fie Florența și nu erau, și ar fi putut fi Ispahan sau Granada și nu erau (ci fiul Răsăritului și Apusului, grațiosul și poeticul stil brîncovenesc), dincolo,

¹ Ce inteligent e! Mă fascinează ca un șarpe.

noaptea albastră plină de iradianța lucire a lunii. Șerban se așeză într-un colț. Îi era frică să nu atragă atenția profesorului, să nu se apropie profesorul de el, să nu-i vorbească profesorul. Ar fi vrut să fugă. Pe lac, sub lună, orăcăiau broaște. Dincolo, pe pajiștile parcului, țîrîiau greierii. Aici, vorbea surzînd profesorul Fănică Niculescu, despre descompunere, decădere și neantul inevitabil. Elvira se așeză lângă Șerban:

— Ce e cu tine? Ești mut astăzi?

— Nu știu, minți Șerban.

— Și eu mă plictisesc, murmură Elvira. Șarlatanul ăsta mă plictisește, spuse ea rece. Șerban o privi uimit. Era prima cucoană pe care o auzea vorbind așa de Fănică Niculescu. Elvira trecuse de patruzeci și cinci de ani, avea poate patruzeci și șapte sau și opt, și se uscaser, pielea îi era lipită pe liniile nobile ale oaselor, dar era și mai neagră ca înainte, fruntea îi era barată de două cute lungi, avea crețuri pe lângă ochi, pielea îi atîrna sub bărbie. Numai ochii îi rămăseseră verzi ca otrava – o otravă limpezită, decantată și ținută la gheață.

— Tu nu te plictisești, Șerbănică? întrebă ea.

El își șterse fața cu batista și îngînă:

— Ba da, și pe mine...

— Tot timpul despre moarte, neant, putrezire; parcă noi n-am ști, murmură Elvira, apoi îl luă de braț și-i șopti:

— Hai să plecăm, cît s-o putea de repede; și să ne ducem undeva să bem. Am poftă să dansez.

Într-adevăr ei plecară primii. Elvira pretextînd oboseală și sănătate șubredă, pentru care avea nevoie s-o acompanieze Șerban; nu trecuse mult de miezul nopții cînd sosiră la Șosea la „Colonade“, să danseze.

— De fapt, n-am nici o poftă să dansez, spuse Elvira. Hai să bem ceva.

Și salută zîmbind grațios cîțiva cunoscuți. Șerban o lăasă să facă ce vrea. Fuma, și începea să se simtă ceva mai bine; dar băuse mult toată ziua, și acum i se urcase de-a binelea la cap. Își dădea seama că nu vede altfel decît de obicei; nu vedea dublu, nici diformat; și totuși, avea senzația insuportabilă că vede altfel. Poate numai efortul era; dar simțea ceva în ochi, totuși, și lucrurile i se păreau altfel ca de obicei; nu cu altă formă, nici cu altă culoare, și totuși altfel. „Sentimentul de-a recunoaște ceva sau nu, sentimentul lucrului familiar sau străin,

sînt funcții autonome ale conștiinței?“ se întrebă el, brusc filosofînd și pedant (cîteodată, cînd se îmbăta rău, începea să vorbească nemțește și să spună lucruri pe care tovarășii săi de beție, prea puțin filosofi, nu le înțelegeau deloc, chiar și cei care știau nemțește). Vedea de pildă acum mîna Elvirei. Era frumoasă; și brațele fuseseră frumoase; dar la încheietură pielea era nițel zbîrcită, și se simțea osul acolo unde ar fi trebuit să fie carne.

— Noroc, Șerbănică, zise Elvira și ciocni cu el paharul de șampanie. Băură și se uitară la perechile care dansau – fox-trott, shimmy, tango, și nou apărutul lambeth-walk, pus la modă de abdicarea lui Eduard al VIII-lea, al Marii Britanii și Irlandei, împărat al Indiilor și al altor dominioane de peste mări – iar Șerban trăgea din cînd în cînd cu ochiul la brațele Elvirei, cum apăreau de sub brățărilor de smaragde și brilante, la mîinile Elvirei, uscate, cu reliefurile oscioarelor vizibile prin piele, oricît strălucea și atrăgea ochii marele smaragd verde ca otrava (moștenit de Elvira de la maică-sa, doamna Vorvoreanu și luat de aceasta de la soră-sa, doamna Smadoviceanu, în 1907, și primit de aceasta din urmă de la bunica lor comună, doamna Sofia Cozianu, mai apoi von Bodman, în 1906). Shimmy, fox-trot, tango, lambeth-walk. Elvira își turnă fundul sticlei și bău.

— Imbecilul, zise ea. Parcă eu nu știu? Parcă tu nu știi. Toți știm. De-aia ne e așa de frică de moarte. Ne grăbim să trăim, să avem plăceri, pe apucate și încă plăceri mici, că n-avem nici bani destui, nici putere pentru cele mari. Și el, maimuțoiul sinistru, dansează pe sfoară deasupra noastră, măscărîci la mese boierești. De ce nu bei? Vrei să fii beată numai eu? Să mă poți studia cu capul rece? N-ai ce studia la mine. Studiază-te pe tine, că devii un ratat, un mic juisor, o nulitate, care o să-și mănînce averea și-o să sfîrșească în mizerie. Așa că nu mă poți disprețui pe mine. Eu cel puțin am încercat să dau o lovitură, una mare, pe care tu nici n-o bănuiești. N-a mers, am înghițit, și-acuma aștept să mor. Ah, să fi fost eu bărbat, băiete, nu mă resemnam; aveam mai multe lovituri de încercat! Dar așa, femeie... cu-coană... aveam o singură reușită posibilă; n-am reușit. *Tant pis*¹, acum aștept să vină chelnerul să-mi facă socoteala și să mă duc acasă, apoi în pămînt.

¹ Cu atît mai rău.

Șerban Romanò rîdea, nervos, și-i făcea semn chelnerului să-i mai aducă o sticlă.

— De ce rîzi, idiotule? Îl întrebă Elvira, care rîdea și ea, dar de enervare, cu buzele tremurînd. Te-ai îmbătat și tu. Nenorocitul! Bărbat, tînăr, ai treizeci de ani...

— Treizeci și doi! zise Șerban rîzînd și mai tare.

— ... Și nu încerci nimic, nu faci nimic, trăiești ca o moluscă, ca un porc la îngrașat.

— Ce, vrei să trăiesc ca un funcționar, ca vărul meu Dim sau ca vărul meu Cezar? Întrebă Șerban care-și recăpătase cumpătul și acumă surîdea viclean.

— Întîi, nu știi tu ce-i în Dim! Ai să fii surprins, băiete! Chiar și în Cezar! Nici unul nu e o moluscă cum ești tu, nenorocitul! Mai toarnă-mi.

Și după cîteva minute (goliseră la repezeală a doua sticlă), Elvirei începură să-i curgă lacrimi din ochi, din colțul de lîngă nas al ochilor, pe obraji, în colțurile gurii. Se uita în gol. Murmura ca o nebună:

— Ce fac? Ce fac? Cum aștept? Știu că o să mor; dar ce fac pînă atunci?

Își șterse lacrimile cu batista din buzunarul de la piept al lui Șerban, și spuse pe alt ton, practic și hotărît:

— Și nici măcar n-am cu cine să mă culc în noaptea asta. Cel puțin așa o să mi se pară că n-am pierdut timpul. Șerbănică, tu ce faci în noaptea asta? Mă iei la tine?

Șerban o privi; ochii ei nu șovăiră; îl priveau, duri și plini de suferință; erau tulburi. O clipă îi fu groază; apoi fascinația senzației ciudate, de lipsă de frîne și de opriri, de destrămare în gol, de plutire în gol, de cădere în gol, pe care o avea tot mai des de doi-trei ani, îl apucă iar. Chemă chelnerul să facă plata și plecară amîndoi, ocolind perechile care dansau, spasmodic, zgîlțit și scoteau răcnitul final, cu degetul în sus, în vînt, al lambeth-walk-ului.

În mașină, Elvira se lipi de umărul lui și, pe cînd teii Șoselei alunecau pe lîngă ei, întrebă:

— De ce nu ești măcar prieten cu profesorul, că erai; ai face politiciă și tu cu Garda de Fier, ai avea șanse mîine-poimîine, cînd o să dea ei lovitură, să...

— Nu, nu; nu-i cunoști, zise Șerban. Nu. Nu poate fi vorba.

— Dar de ce poate fi vorba? întrebă Elvira.

Șerban tăcu. Vedea Șoseaua în fața lui ciudat de depărtată. Îi fulgeră prin gând: „Sînt beat. O să am un accident și crăpăm amîndoi. Înce-tini. În fond, ar fi mai simplu. Dar nici nu poate fi vorba.“

— Da, ne e o frică îngrozitoare, zise el.

— De ce? întrebă Elvira, mașinal.

— De moarte.

Elvira nu spuse nimic, pînă cînd nu se opri mașina în fața casei lui Șerban. Acolo zise:

— Curios că tocmai nouă. N-avem nimic de făcut, n-avem nimic de lăsat.

Șerban deschise poarta, lăasă mașina în curte și închise. Apoi o pofți pe Elvira în casă și se dădu la o parte ca s-o lase să intre. O urmă, șovăind, și lovindu-se de scaune. Căută mult comutatoarele, ca să aprindă lumina. Elvira întrebă:

— Ce moșmondești acolo?

— Ca... caut... hîc! caut...

Elvira începu să rîdă, apoi se trînti într-un fotoliu și întrebă:

— Nu mai ai nimic de băut?

— Ba da, whisky.

— Dă-l încoace. Prefer să beau; ești scîrbos, Șerbănică. Ești scîrbos.

— Și tu, îngîină el.

— Miîți! Eu sînt desperată; mă doare inima; nu sînt scîrboasă, zise Elvira cu o fermitate superioară care-l făcu pe Șerban, moleșit de beție și de multe altele, de toți anii din urmă, să renunțe. „Treaba ta, nebuno, ce e cu tine“, se gîndi el, obosit, tîrîndu-și picioarele pe covor ca să aducă băutura din sufragerie.

Elvira adormi în fotoliu. Șerban îl sună pe fecior, care sosi, beat de somn; o cărară într-una din camerele de musafiri. Ea rîdea, cu ochii închiși, dînd din cap în semn de tăgadă, dar cu asemenea aer extatic, încît nu se putea să viseze decît un singur lucru. O lăsară pe pat, și Nicolae îl duse pe Șerban în dormitorul său, îl dezbracă. Șerban îl împinse însă, mîrîind răgușit:

— Ia mîna de pe mine. Du-te de te culcă.

Și porni clătînîndu-se spre baie. Stătu iarăși o jumătate de ceas sub duș, apoi se întoarse în odaie. Ieșind din baie, trecu pe lîngă o oglindă

mare, își văzu pîntecul care începea să se lase, șoldurile prea mari, pieptul moale, piele și grăsime în loc de piele și mușchi. „Sînt mult mai bătrîn decît vîrsta mea“, se gîndi Șerban Romanò cu o groază subită. Se sui în pat și stinse. „Ce să fac? Ce să fac? se întrebă el. Nu sînt în stare să fac nimic. N-am putere.“ Trebuia să se sinucidă. Dar de asta nici nu putea fi vorba. „Sînt prea laș“, se gîndi el. Stătea în întuneric și-și cîntărea viața. Știa foarte bine că ar fi putut face un lucru util omenirii întregi, și că renunțase să-l mai facă. Renunțase la consecvența în gîndire, apoi la cea în acțiune, apoi la gîndire și la acțiune. Și acuma se desfăcea, se destrăma fir cu fir, zi cu zi, așteptînd moartea care avea să vină prea tîrziu.

— Dumnezeu! strigă desperat Șerban în întuneric. Dumnezeu! Dumnezeu!

Dar înfii că nu credea în Dumnezeu, și al doilea nu-i răspunse nimeni.

Repede, salvarea; repede, scăparea. Sări din pat, aprinse lumina și se duse în baie să-și umple un pahar cu apă la robinet. Îi tremurau mîinile. Luă două pastile de somnifer și le înghiți dînd paharul de apă peste cap. Făcuse totul cu graba hotărîită a unui sinucigaș; era o sinucidere mai mică, mai ușoară. Se întoarse în pat și se făcu ghem, așteptînd să adoarmă. Și adormi.

PARTEA A
ŞAISPREZECEA

Niște oameni foarte ocupați

I

Ionaș Apostolescu, fratele mai mic al lui Gogu Apostolescu, nepoți amîndoi ai lui Walter Apostolescu și ai Cleopatrei, fostă Cozianu, spunea despre sine: „Dragă, sînt un om foarte ocupat, muncesc enorm, pot spune că nu stau o secundă, și trăiesc și într-un cerc de oameni foarte ocupați, foarte activi; în fond, ce vrei: asta e lumea afacerilor; ce, crezi că banii se cîștigă stînd și nefăcînd nimic? Trebuie să muncești pe rupele!”

Însă de bună seamă că, în toată afacerea, omul cel mai ocupat, după Ionaș, căruia îi revine fără îndoială înțîietatea, era bătrînul domn Gherson, președintele consiliului de administrație a uzinelor; iar un altul, poate la fel de ocupat ca el era domnul Mayer, administratorul-delegat al societății. Față de gradul de preocupare al acestor trei oameni, măsura în care erau ocupați domnul Pericle Mitescu, marele avocat bucureștean specialist în societăți anonime, sau Titel Negruzzi care lucra la contenciosul societății, sau Cezar Lascari, sau Dim Cozianu, sau Valentina Scarlat sau chiar, fiindcă e vorba de femei, doamna Gherson, este aproape neglijabil, totuși, nu poate fi neglijat. Și, de altfel, se va putea judeca mai bine după o expunere mai amănunțită a faptelor.

Domnul Gherson era un om bătrîn; corpul lui n-avea importanță, nici pentru ochii celorlalți, nici pentru conștiința domnului Gherson, pentru care de la o vreme această mică și derizorie construcție de oase, carne și lichide nu era decît un izvor de dureri surde, de crampe, de junghiuri și de îngrijorări; altădată îi servise pentru plăceri, dar de multă vreme acestea se redusese la degustarea de mîncăruri fine

(puțin, puțin de tot din fiecare) și de vinuri vechi; altminteri, nimic. Domnul Gherson semăna, cum știa toată lumea și cum îl făceau uneori caricaturistii în ziare, cu un cimpanzeu bătrîn cu fața veștedă și zbîrcită; avea și privirea tristă și inteligentă a acestui animal care îmbătrînește între grățiile unei cuști de menajerie provincială, de circ mic și sărac. Aici se limita de altfel asemănarea, căci domnul Gherson îmbătrînise în regatul României, și deci comparația era cu totul exclusă.

Domnul Gherson se trezi în ziua de 6 noiembrie 1937 sau 1938 (se pare că mai degrabă în '38), ca de obicei, la ora cinci dimineața, după ce se culcase la unu și jumătate. Nu mai putea să doarmă. Luă o carte să citească – ca mulți oameni de felul lui, era amator de literatură și artă – și stătu cu ea în mînă poate trei sferturi de oră: erau niște poezii recent apărute ale domnului Tudor Arghezi, un poet în jurul căruia se discuta mult, adesea condamnîndu-l pentru indecența versurilor sale. Domnului Gherson însă îi plăceau; era amator de vinuri bogate și de mîncări viclene și pipărate; îi plăceau și poeziile astea. Dar azi nu le citea. Stătea cu cartea în mînă și nu putea citi. Se întreba: „Am făcut bine? Nu era mai prudent să cedez? Și acuma, că am acceptat, n-ar fi mai indicat să încerc să-l cîștig pe Mitescu?” Povestea asta nu-i dădea pace. Mai bine n-ar fi început-o. Voia afaceri prudente, cît se poate mai decente, fără umbra măcar a scandalului; și poftim! Și nici măcar nu-l putea acuza pe Apostolescu. Omul își făcuse meseria, își apăra interesele: oricine în locul lui ar fi făcut la fel. Domnul Gherson se dădu jos din pat, își vîrî în papuci picioarele albe-vinete, bătrîne, fragile, și își trase peste pijama un halat de mătase broșată care îl făcu să semene cu maimuța favorită a împăratului Chinei în veșmîntul de ceremonie al stăpînului ei; părăsindu-și micul dormitor cu lampa aprinsă lîngă pat și un volum de poezii deschis pe plapumă, domnul Gherson trecu prin coridor unde ardeau două lămpi mate, ca laptele, între pereții constituiți din ușile dulapurilor sau ale odăilor de baie, totul vopsit alb imaculat ca pe un iaht de lux, și trecu printr-un hol întunecat, ca să intre în biroul său, lung de tot, cu o fereastră mare, în fund; fereastră modernă, lată cît toată odaia, și apărată de un grilaj în romburi; se vedeau dincolo castanii luminați de felinarul electric pe o stradă liniștită din jurul rondului statuii lui Pache Protopopescu. Domnul Gherson aprinse lumina din tavan, și apărură deodată ceilalți

trei pereți acoperiți de o vastă bibliotecă de drept, literatură și finanțe, pe care domnul Gherson era prea ocupat ca s-o mai folosească, și care nu-i interesa pe doamna Gherson sau prietenii ei și cu atît mai puțin pe prietenii de afaceri ai domnului Gherson. Bătrînul străbătu marele covor de Șiraz și ajunse într-un colț, unde apăsă pe un buton ascuns sub un tablou mic, dar foarte frumos, de Petrașcu (Santa Maria della Salute, albă, înure apa albastră-verde și cerul albastru-verde, dur, strălucitor, mineral). Un rînd de rafturi încărcate cu cărți se deschise, lăsînd să se vadă alte rafturi, pline cu dosare, fișiere și mape de carton. Domnul Gherson își luă un dosar subțire, pe care-l răsfoi, cufundat într-un fotoliu, după ce-și căutase ochelarii în buzunarele halatului și pe birou, și și-i găsise pe nas. În dosar era o hîrtie cum avea și Ionaș Apostolescu una: convenție între ei doi, precum că în cazul încheierii unui contract cu Direcția Generală a Căilor Ferate, pentru reparații generale la o mie două sute de vagoane în atelierele metalurgice ale „Ametaron“ S.A., domnul Gherson, adică societatea „Atelierele metalurgice române“, se obligă să-i plătească domnului Ion Apostolescu suma de lei nouăzeci și opt de milioane. Apoi o copie după contractul cu Direcția Generală a Căilor Ferate, vizat de trei ministere; apoi scrisoarea Direcției Generale către „Ametaron“, prin care se suspenda executarea contractului; pe urmă, recentă de tot, o tăietură de ziar: „E adevărat că vagoanele «reparate» de «Ametaron» au fost jefuite de toate piesele de valoare și recepționate în stare de fier vechi, ca fiind reparate?“

Altă tăietură din ziar (alt ziar, dușman al celui alt) întreba: „Ce amestec are șnapanul Ionaș Apostolescu în murdăriile de la C.F.R.?“ Alta spunea: „Se pare că se tratează cesionarea către firma «Cimentul român» a unui important sector al fortificațiilor liniei Carol. «Cimentul român» este al fraților Gherson ca și «Ametaron»-ul. Oare fortificațiile vor fi la fel de solide ca și vagoanele-schelet?“

Domnul Gherson oftă: asta fusese lovitura cea mai dureroasă: îi periclitase o comandă de cîteva sute de milioane, poate un miliard de lei, și un profit de... Mai bine să nu se mai gîndească și la asta. Oftă iar.

Se amestecaseră prietenii; îl luase la o parte Șerban Lascari, la o serată:

— Ce e, domnule? Ce s-a întâmplat între dumneata și Ionaș Apostolescu? Vă știa toată lumea cei mai buni prieteni.

— Ce să fie? Nu e nimic, zîmbise domnul Gherson, bonom și trist.

— Ei, lasă, ce, crezi că nu s-a interesat fiu-meu? Cezar e capabil să afle lucruri de astea într-o jumătate de zi. Ne-au spus și ăia de la ziar că antrefileurile le-a dat Ionaș, și acum e clar că dumneata le-ai dat pe cele de la *Ordinea Socială*. Nu ne convine un scandal în momentul de față. Nici nouă, nici Băncii Românești, nici lui Krakauer: e vorba de apărarea frontierelor țării, trebuiesc concesionate imediat construcțiile de fortificații; și un scandal îți dai seama cât ar îngreua operația. Hai, hai, spune ce-a fost.

Gherson se lăsase dus într-un colț și așezat pe o canapea moale și adîncă; și acolo povestise în ce fel, dintr-un accident cum se întâmplă uneori, nu putuse fi cumpărată la timp o comisie de control a comisiei de recepție (comisia de recepție era toată *cîștigată*, cum spunea pudic domnul Gherson), și contractul fusese reziliat, ba „Ametarom“-ul mai era amenințat și de un proces.

— Și acum, pe lîngă pierderile și riscurile mele, oftă domnul Gherson, Ionaș mai vrea să-i dau și comisionul întreg. De ce? Nu pot, domnule Lascari. I-am oferit două milioane, două milioane și jumătate, dar mai mult nu pot, înseamnă să pierd. Spune și dumneata, ce-ai face în locul meu?

Șerbănică Lascari rîse în barbișonu-i alb, apoi spuse amabil:

— Eu n-aș intra în afaceri afit de murdare: cine te pune să calci legea? Ce, nu există mijloace legale de-a face afaceri, și încă mari? Doar legile nu sînt făcute să facă viața imposibilă; lasă loc destul, slăvească Domnului.

Gherson clipi din ochi, zîmbind umil:

— Noi nu sîntem o casă așa de veche ca dumneavoastră, spuse el.

Bătrînul Șerbănică rîse iar și răspunse destul de rece:

— Ei, ei, ei, lasă-mă că n-o să te învăț eu să faci afaceri. E altceva la mijloc: ce vreți? Trimiteți bani în Elveția? Vă e frică?

Gherson nu mai rîdea. Îl privi trist și înțelepțește pe Șerbănică Lascari:

— Dumneavoastră nu vedeți ce se-ntîmplă? Germania, Austria, Cehoslovacia. Și aici, legionarii. Vine-ncoace.

— Mda. E posibil, zise cellalt.

— Și dumneavoastră o să preluați capitalul imobiliar al nostru, utilajul, uzinele, murmură Gherson.

Șerbănică Lascari îl bătu pe umăr, consolator:

— Las' că vedem noi cum aranjăm să fie bine pentru toată lumea. Deocamdată să te descurci din porcăria asta cu Ionaș. Să-ți spun drept, mie mi se pare că el are dreptate: ce e el de vină că vouă v-a explodat afacerea în mîini? El și-a îndeplinit obligațiile.

— În formă, domnule Lascari, în formă; dar în fond, nu; nu era vorba aici de contract, ci de afacere, spuse Gherson și, privindu-l melancolic pe bătrînelul cu cioc alb, cu burtică și cu pungi sub ochii negri și inteligenți, adăugă: Să fim cinstiți.

Șerbănică Lascari dădu din umeri:

— Evident că cinstea e esențială în afaceri; dar ce-i de făcut? Ionaș susține că el e cinstit, și că dumneata îl tragi pe sfoară. Luați un arbitru, domnule, luați un om serios, integru.

Gherson se gîndi îndelung, uitîndu-se la covor.

— Nu-ți propun pe nimeni, zise Șerbănică Lascari; Ionaș mi-e un fel de nepot, iar dumneata ești clientul băncii noastre; nu vreau să fiu părtinitor.

Gherson înălță capul:

— Ce-ați zice de Mittescu?

— Bun! Foarte bun! Dar puneți-vă de acord, ce Dumnezeu, că încurcați pe toată lumea cu porcăriile alea din gazete! E penibil, și nu e de seriozitatea unui om ca dumneata.

Asta fusese la începutul săptămîinii. Azi era joi dimineață; între timp bătrînul Lascari îl chemase pe Ionaș la el, îi obținuse învoirea; de ieri, miercuri, litigiul se afla la Mittescu; mîine, vineri, marele avocat avea să se pronunțe. Iar domnul Gherson, cu ochelarii pe nas, mic și ghemuit în splendidul halat sub lampa de birou care-i lumina chelia albă, de om fără mult sînge în corp, stătea cu dosarul deschis pe genunchi și se gîndea, la ora șase dimineața, cînd aproape toată lumea din București dormea. „Nu mi-e auita de nouăzeci și opt de milioane; s-ar găsi cum să le înlocuiesc. Dar dacă încep să cedez, o să-mi joace toată lumea pe burtă. Chiar măgarul de Apostolescu a îndrăznit să se atingă de chestia fortificațiilor. A mers prea departe: trebuie pedepsit. Și ce e mai rău, e că juridic are dreptate. Mittescu e un om integru, și e destul de jurist ca să nu se uite decît la formă. Dacă ar fi

om de afaceri, și-ar da seama că eu am dreptate, dar nu e, nu e... și nu-l pot *cîștiga*: de-aia e și luat de arbitru, fiindcă e onorabil. Ce e de făcut? Să pierd?”

I se încălzeau obrajii veștezi la ideea asta. Nu-i plăcea să piardă, mai ales că nu era vorba de o diferență de bursă, de o variație de prețuri pe piața internațională, accidente mari unde n-ai ce să faci decît să iei noi măsuri, după înregistrarea pierderii. Aici era vorba de un caz unde dreptatea era de partea lui, și unde un mucos care poate că n-avea nici patruzeci de ani îl sfida și avea pretenția să-l stoarcă. „Ei bine, nu!” se gîndi domnul Gherson și se ridică din fotoliu ca să sune să i se aducă micul dejun.

Peste o jumătate de ceas era bărbierit, îmbrăcat, și se suia în mașina care aștepta în fața casei. Remarcă în treacăt că șoferul e galben și cu ochii umflați: părea obosit.

— Te-am ținut tîrziu azi-noapte, zise domnul Gherson cu blîndețe; și azi-dimineață pornim pe drumuri la șapte; e cam greu, Ștefane?

— Nu-i nimic, lăsați, mormăi absent șoferul.

Domnul Gherson zise, căutîndu-se în buzunar:

— Ce să-i faci? Sînt un om foarte ocupat, am fel de fel de treburi.

Și-i întinse peste umăr o sută de lei.

— Să trăiți, zise omul și zîmbi, ceva mai înviorat, adăugînd: La etatea dumneavoastră ar trebui să vă odihniți.

— În meseria mea nu există ieșire la pensie, spuse destul de melancolic domnul Gherson, care părea a regreta faptul, sleit fiind de muncă.

De aceea șoferul dădu din cap mut, admirativ, dar gîndindu-se că nici el nu va ieși la pensie, și că ar primi să muncească și el cît domnul Gherson, cîștigînd la fel; în schimb, domnul Gherson se gîndea – și de aici îi venea melancolia: „Ce case mari, solide, erau în Austro-Ungaria și în Germania înainte de război! Ce averi! Ce oameni de afaceri solizi, serioși!” Îi rămăseseră ca un ideal, marii bogătași înnoblați de împăratul Franz Joseph, baronul Adler, baronul von Sălomon. Ce oameni! Cînd venise domnul Kuproly să-l anunțe pe baronul von Sălomon că i-a cumpărat cincizeci și unul la sută din acțiunile băncii: „Domnule baron, mă numesc Kuproly și sînt persan”. *Ich heisse Kuproly und ich bin Perser*. Și-i ceruse să-i cedeze fotoliul prezidențial în consiliul de administrație. În birou era un co-

vor splendid de Ispahan: „*Mein Herr* – răspunsese baronul von Sălomon – *ich bin gewöhnt auf Perser zu treten*“. Obişnuiesc să calc în picioare ce e persan. „*Hinaus!*“ Îl dăduse afară, și peste o jumătate de an Kuproly era total ruinat. Ce oameni! Dar de la război, totul era în prăbușiri, crahuri, falimente; și acum și-l aducea aminte pe unchiul Poldi, în 1920, la Viena; 1920, în decembrie, într-o după-amiază la „Café Bristol“. El, Gherson, era cu tată-său, fratele unchiului Poldi; se făcea întuneric, dar încă nu se aprinseseră luminile, era prea devreme, poate patru și jumătate sau cinci. Lumea din cafenea vorbea încet, înaltele oglinzi erau pline de oameni care-și adunau capetele deasupra meselor, iar afară, un gol strălucitor, alb: cerul de iarnă. Chelnerii bătrîni veneau cu ziarele pe cadrele lor de lemn, cu cafelele, cu berea. Ei trei beau cîte un *Kapuziner* fiecare, cu cornulețe cu nuci și *Ischler-Kuchen*. Dar unchiul Poldi nu mîncă, vorbea mercu, dînd din mîini, cu o agitație nemaipomenită; relativ – tînărul (pe atunci) Gherson nici nu-și mai putea aduce aminte ce spunea unchiul Poldi, fiindcă era totul atît de haotic, de fără șir, încît nici nu se înțelegea bine. Gherson-tatăl spusese însă la sfîrșit:

— Nu face nimic, Poldi; nu uita că totdeauna poți veni la noi la Iași, și ai un loc, o casă, o familie.

— Mulțumesc, mulțumesc, spunea nervos unchiul Poldi, uitîndu-se pe fereastră. Să mă gîndesc. Poate pornim împreună spre România, acolo e o țară binecuvîntată, *ein gesegnetes Land*.

Pe urmă plecase. Gherson-tatăl spusese, gînditor:

— Pe mulți i-a ruinat crahul ăsta. Niciodată n-am văzut așa ceva.

A doua zi fuseseră chemați să-l recunoască pe unchiul Poldi la el, în vila care nu-i mai aparținea lui ci creditorilor, în pivniță, pe un pat de fier cu o saltea deasupra, mort; își trăsese un glonț de revolver în gură; era oribil, cu ochii ieșiți din orbite, cu nasul sfărîmat de dinăuntru. De ce în pivniță? „De ce pe pat și tocmai în pivniță? Avea șaisprezece camere, vila unchiului Poldi, dintre care vreo șase dormitoare, se gîndea domnul Gherson în mașina care-l ducea spre birou. De atunci, nu se mai isprăvește. Și acum, Hitler în Cehoslovacia. Și la noi Garda de Fier, Cuza, profesorul Niculescu. Ce vremuri grele! Cînd o să se sfîrșească?”

Birourile societății se aflau în inima Bucureștilor, într-o clădire nouă cu zece etaje, plină de ascensoare, de coridoare cu marmură pe

jos, de uși cu plăcuțe de bronz, de odăi în care se bătea la mașină Domnul Gherson însă era din aceia care aveau cabinete imense, liniștite, cu pereții lăcuți roșu sau albastru, cu covoare groase și vaste ferestre de unde se vedea Bucureștiul, o mare de clădiri albe și departe de tot, la margine, dincolo de coșurile uzinelor, câmpia verde cu perdele de pădure. Domnul Gherson primi procuriștii unor firme străine, directorul uneia din fabrici, pe proprietarul unei firme de import-export care scoase din servietă o listă: oferte de partide de mărfuri, de utilaj, altă listă de cereri de cumpărare; domnul Gherson sună la telefonul interior și-l chemă pe domnul Mayer, administratorul-delegat al principalelor întreprinderi ale societății. Domnul Mayer era un bărbat pătrat, aproape la fel de lat în umeri pe cât era de înalt, cu brațe groase și miini cărnoase; avea o față plină, masivă, mereu lucioasă și proaspăt bărbierită, și un năsuc subțirel, încovoiat, și ochi reci îndărătul ochelarilor. Era mîna dreaptă a domnului Gherson, cel mai bine plătit din oamenii pe care-i folosea domnul Gherson, avea haine perfect croite și un inel lat de aur cu un briliant, la degetul mic al mîinii stîngi. Domnul Gherson venea la birou la ora șapte, de obicei; în cazuri excepționale, la șapte și jumătate. Domnul Mayer venea la șapte fără un sfert sau șapte fără zece, cînd nu găsea decît pe oamenii care măturau și spălau pe jos. Domnul Gherson stătu de vorbă cîteva minute cu cei doi, apoi spuse:

— Mayer, rezolvă dumneata. Sîntem de acord, fă-i hîrutiile. Și pe urmă mai vino pe la mine.

Rămas singur, sună iarăși secretara care veni cu o mapă de piele roșie cu hîrutiile de semnat; și iscăli pînă începură să i se deformeze literele numelui sub peniță. Se uită obosit la secretară:

— Gata?

Femeia zîmbi. Avea patruzeci și cinci de ani, părul vopsit, buzele vopsite și se îmbrăca elegant dar sobru; totdeauna fusese urîtă, dar era de douăzeci de ani mult mai prietenă cu domnul Gherson decît actrițele cu care trăise el. Și acum era prietenă cu el, slugă veche și credincioasă.

— Gata. Sînteți supărat din cauza arbitrajului?

Gherson o privi și nu spuse nimic. O privea fix. Secretara nu se tulbură.

— Să spun să vină domnul director Mayer?

Gherson surise, maimuțoi bătrîn și filosof.

— Trebuie să fie afară. Ia vezi.

Surise și ea: bătrînul se gîndea totdeauna la tot, înaintea oricui altcuiva; orice idee o avea el primul. Gherson îi citi din ochi admirația sinceră și se simți mai bine. Iar cînd intră Mayer, îl primi aproape vesel:

— Ia loc, Mayer. Vrei o țigară? Sînt foarte bune, mi le-a dat ieri ministrul nostru în Argentina, s-a întors trecînd prin Cuba. Așa. Ei, ce facem?

— Cu ce? întrebă Mayer.

Sedea în fotoliu drept, nu lăsat pe spate; spinarea lui și cu ceafa groasă, tunsă scurt, făceau o singură linie. Era un om serios, solid, cenușiu, plicticos, ceremonios. Nu spunea niciodată ce nu știa exact, nu înțelegea niciodată înainte de-a fi auzit tot, și adeseori nu înțelegea nici atunci, ci mai cerea să i se repete. Avea patruzeci și doi de ani și părea de peste patruzeci și cinci. Domnul Gherson îl ridicase din mic trepăduș care se ocupa de urmărirea mărfurilor, la administrator delegat al „Ametarom“-ului; îl dăduse la Academia Comercială, îl trimisese să învețe în Germania, îl primea în casă; îi plăcea foarte mult. Uneori rîdea de el, cît e de pătrat și de greoi; dar domnul Mayer, cubic, lucios, cu părul tuns perie iar pe umeri și ceafă cu mașina numărul zero, nici nu clipea din ochi; poate că nici nu înțelegea.

— Cu ce, cu ce. Și tu prea te lași greu, Mayer dragă! zise domnul Gherson. Cu arbitrajul ăla! Ce facem?

— Eu am fost de părere să ne respectăm obligațiile, zise domnul Mayer.

— Ei, lasă-mă că nu se pot face afaceri așa! exclamă domnul Gherson. Se vede bine că dumneata ai crescut ca funcționar, nu ca om de afaceri! Obligațiile ți le ții cînd nu poți să tragi chiulul! Sau cînd sînt mai rentabile decît un chiul!

— Avem neplăceri, zise domnul Mayer. Se face scandal în jurul construcției de fortificații. Mai bine plăteam.

Domnul Gherson ridică glasul:

— Să plătim? Nouăzeci și opt de milioane din buzunar! Ce, sîntem nebuni? Aruncăm sume de astea?

— Se vede că dumneavoastră ați făcut singur averea, zise Mayer, tot rigid și serios. Dacă o aveți moștenită, erați mai culant.

Domnul Gherson îl privi fix, apoi zîmbi. „Nici nu e prost, taurul ăsta”, se gîndi el. Știa de altfel. Și-i făcea plăcere să-și amintească de faptul că el, Lazăr Gherson, adunase toată această avere pe cînd ceilalți, adică unchiul Poldi, și tatăl și frații lui Lazăr Gherson, pierduseră tot sau trăiseră pe lîngă el, de pe urma lui.

— Și dumneata ce părere ai? Să plătim?

— Eu am propus să-i oferim cincizeci de milioane. Jumătate plus două puncte: e o ofertă generoasă. Ne și măream considerația pe piață.

— Cum? Mai încurajăm și pe alții să ne propuie afaceri putrede și să ceară pe urmă comision pe ce nu s-a făcut! exclamă domnul Gherson.

Mayer nu se clinti văzîndu-l pe bătrîn supărat.

— Mi-ați cerut părerea, murmură el simplu.

— Bine-bine, știu. Mulțumesc. Dar nu pot accepta să mi se aia în cap domnul Ionaș Apostolescu! Altă soluție nu ai?

— Dacă ar fi de cîștigat arbitrul... zise domnul Mayer, dar nu continuă.

Domnul Gherson rîse, mulțumit:

— Ei, așa! Bine că ai înțeles! Ei, bravo: încet-încet, dar tot pricepi. Mayer ridică sprîncenele.

— Nu-l puteți cumpăra pe Mittescu: e un om integru.

— He-he-he! rîse domnul Gherson.

— Riscăm o afacere neplăcută, un scandal, zise domnul Mayer, redevenit neclintit, și uitîndu-se iarăși la fotoliul gol, enorm, de piele roșie, din față-i. Și adăugă: Sigur nu-l putem cumpăra pe Mittescu.

— Dragă Mayer – zise domnul Gherson – nu există un om care să nu poată fi cumpărat. Kaiserul Wilhelm vorbea cu un diplomat englez și-i spunea: „Orice om are prețul său!” — „Chiar și maiestatea voastră?” — „Da, chiar și eu!” „Rog respectuos să-mi spuneți prețul.” — „Drumul spre Indii!” Ai înțeles? Nu trebuie să fie neapărat bani, Mayer dragă. Fă-mi plăcerea și adu-mi de la Silberling un briliant de zece carate! Dacă poți să nu te duci chiar dumneata, este și mai bine.

— Vreți să-i of... începu Mayer, apoi se opri și zise: Scuzați, vă rog.

— Nu face nimic, nu face nimie. Nu-i ofer lui Mittescu nimic. Nici nu vorbesc cu el. Du-te și adu-mi piatra, că nu mi-am adus de

acasă; ideea mi-a venit acum, vorbind cu dumneata: ești un om fără imaginație, Mayer, dar cel puțin vezi imediat soluția cea mai sigură.

II

Domnul Gherson mai primi niște oameni de afaceri, apoi trei directori de ziare care-l asigurară că-l vor apăra în chestiunea fortificațiilor, și cărora le făcu, la unul după cellalt, cadou cîte-un pachet de bancnote bine împachetat în hîrtie, pudic, ca să nu se vadă ce e înăuntru (scotea pachetele din sertarul biroului, unde avea totdeauna cîteva pregătite), apoi un domn în civil care era un colonel de rezervă cu relații la Ministerul de Război, și domnul Gherson îi dădu două pachete; apoi ceru cartea de telefon și telefonă singur, la un telefon direct, doamnei Valentina Scarlat.

— Spune-i conitei că o caută domnul Gherson. Alo? Sărut mînușitele; ce mai faci? Da? Și domnul viitor ministru? La Paris? Ce caută la Paris? A, misiuni de astea fac parte din meseria lui de deputat. Nu, cu dumneata am de vorbit, ceva ce te privește personal, și chiar acum, înainte de prînz. Sigur că e important, îți închipui că te deranjem eu pe dumneata și pe mine, he-he, ha-ha! așa, și pe mine, va să zică, pentru un fleac? Viu, într-o jumătate de oră sînt la dumneata. Sărut mîinile.

Puse receptorul jos și sună secretara.

— A venit domnul Mayer? Să poștească.

Mayer îi întinse un pachet învelit în hîrtie. Într-o cutie cubică, se odihnea pe catifea neagră un briliant de un alb-albăstriu, rotund, șlefuit după noul fason de la Amsterdam. Domnul Gherson îl luă și-l făcu să sclipească. Apoi scoase o lupă din buzunar și se uită la el de aproape.

— E frumos, zise el, și puse la loc piatra în cutie, cutia în buzunar, încuie sertarul de la birou și porni spre ușă: — Nu mai trec pe-aici azi, sînt prea ocupat; dar te văd la prînz la noi, îi spuse el lui Mayer, care-l urma cu gravitate, călcînd îndesat.

Bătrînul coborî în stradă, unde-l aștepta mașina, și-i dădu șoferului adresa Valentinei Scarlat. Era vesel, îi părea bine că-și adusese amin-

te la vreme, că găsisese soluția, că avea să reușească. Pe cînd mașina îl ducea spre Bulevardul Dacia, se gîndea cu o satisfacție melancolică la trupul gol al Valentinei și la anumite momente ale celor cîteva luni cît trăise cu ea. O mai văzuse din cînd în cînd la dineuri, la serate, la teatru, dar nu prea stăteau de vorbă: cîteva banalități amabile și nimic altceva: ce să-și spună? N-aveau nimic să-și spună, decît să-i ceară Valentina vreun favor, vreo intervenție, și el să se eschiveze cît putea mai delicat: Valentina cerea prea mult, costa prea mult. Sau crezuse că e rost să-l jumulească pe el tare de tot? Dar domnul Gherson nu era un om cu pasiuni, nici măcar cu cine știe ce simțuri; ultimele legături le făcuse fiindcă nu-i ședea bine unui om cu situația lui să nu întrețină o femeie frumoasă în București. Dar Valentina asta era nebună, nu puteai avea relații serioase cu ea. Totuși, pentru o asemenea treabă nu putea să fie decît foarte indicată. Domnul Gherson se dădu jos: sosise. Soții Scarlat stăteau într-o casă veche și frumoasă, aproape de grădina Icoanei, cu ferestre înalte *à la française* și niște castani în grădină, îndărătul grilajului de fier forjat. Domnul Gherson intră, traversă o anticameră și urcă la etaj condus de o fată în casă. Bătu într-o ușă, auzi glasul Valentinei care-i spunea să intre, și intră. Valentina ședea într-un fotoliu, cu o mască de cremă, pe față și pe gît, cu mănuși lungi întunecate de grăsime lucioasă (unse cu cremă pe dinăuntru); era legată la cap cu un turban de mătase roz, într-un halat larg de tot de mătase roz cu *ruches* bogate la guler și la mîneci, și cu volane și cu noduri de panglici; cu picioarele goale în pantofi cu toc înalt, tot de mătase roz; nu i se vedeau decît ochii vii care-l priveau țintă pe domnul Gherson. El se înclină, zîmbind cu o politeță liniștită și se așeză într-un fotoliu, oftînd și uitîndu-se o clipă în jur: fotolii capitonate, în mătase gri, perdele de *faille* de culoarea coralului, nici o lampă aprinsă, și aproape întuneric în odaie (și afară era o zi deosebit de sumbră), o coafeză de lemn de lămîi, încrustată cu sîdef, o oglindă octogonală de Veneția, cu flori de cristal galben gravate în cristalul alb, un pîsoi de Angora corcit cu birman, mare, gras, pufos, de culoarea unui nor de toamnă, mișcîndu-se leneș prin odaie. Mirosea foarte tare a parfum francezesc.

— Ce e cu tine, papa? întrebă Valentina, destul de rece. Te primesc așa, fiindcă ai ținut să mă vezi azi: am o zi foarte ocupată, sînt

invitată și la dejun, și la ceai, și la dineu, trebuie să mă pregătesc, să mai fac și o probă înainte de masă, și să văd cinci minute doctorul...

— Dar ce ai, suferi de ceva? întrebă domnul Gherson.

— A, nu, nimic, zise Valentina ca o persoană care nu vrea să vorbească despre asta. Am vrut numai să-ți explic de ce te primesc în halul ăsta. Iei ceva, o cafea, un ceai?

— Nu, nu, mulțumesc, nimic, te rog. Dacă ești atît de ocupată...

— Îmi închipui că și tu ești: viața a devenit imposibilă, o să trebuiască să fugim din București.

— Da, sigur. Să-ți spun repede. Îl cunoști pe Ionaș Apostolescu?

— Da, cum nu! E prieten bun cu Scarlat. Și cu mine. Avem mii de prieteni comuni.

— Uite ce mi s-a întîmplat cu el.

Și domnul Gherson povesti ce pățise, cu detalii puține, dar destul de clar ca să înțeleagă și o persoană mai puțin la curent cu afacerile.

— Ei, și acum, sîntem, eu în suspendare de contract cu statul, Ionaș fără un ban de la mine, și amîndoi la arbitraj la Pericle Mitterescu, încheie Gherson, pe care Valentina îl privea atentă, fără să spună un cuvînt.

— Și ce amestec am eu în toată chestia asta? întrebă ea la sfîrșit.

Domnul Gherson suspină, apoi scoase din buzunar cutiuța cu briliantul, pe care o deschise și o puse pe masa de toaletă a Valentinei.

— Dă-mi voie înfii să-ți ofer, -ca vechi admirator, piatra asta, spuse el. Și pe urmă o să-ți mai dau trei milioane, dacă îl faci pe amicul nostru comun Pericle să arbitreze în favoarea mea. Înfii, ai văzut că am și dreptate...

Valentina îl întrerupse rîzînd:

— Asta ca să-mi liniștești conștiința? Nu e nevoie; țin mult la tine, papa, ești foarte drăguț; dar nu-l pot convinge pe Pericle; risc să mă stric cu el, să am scene penibile, din care să nu obțin nimic, decît o proastă părere a lui despre mine. *Il n'y a rien à faire, mon pauvre papa, absolument rien*¹. Nici nu știu dacă pot accepta briliantul, care e splendid. Totuși, cred c-o să-l accept.

Și rîse iar. Domnul Gherson era liniștit și zîmbitor:

¹ Nu e nimic de făcut, tăticle, absolut nimic.

— Nu trebuie să-i vorbești despre mine, nici despre afacere. Trebuie să-i spui așa: „Dragul meu, nu știu ce are Ionaș Apostolescu, că-mi face o curte absolut jenantă. Nu vrea să înțeleagă că ții la tine și vreau să fiu numai a ta; îmi face propuneri de câte ori mă vede și mi-a trimis azi-dimineață briliantul ăsta“. Îmi închipui că-l vezi pe maestrul azi.

Valentina nu mai râdea. Zise:

— Știi că nu ești prost, papa? Al naibii vulpoi bătrîn!

— Îl vezi pe Mittescu? Întrebă Gherson căruia nu-i plăceau orice fel de complimente.

— Da, îl văd, ori azi după-amiază, ori la noapte; dar dacă-mi spune: „Trimite-i briliantul îndărăt, și gata?“

— Atunci trebuie să-i povestești că Ionaș Apostolescu e un moșic brutal, care ți-a făcut ceva, în fine, ai să găsești ceva care să-l facă pe Mittescu să-i fiarbă singele în el, nu trebuie să te învâț eu ce gen de chestie; și să-i spui că în general, Ionaș are o reputație infamă, că e necinstit cu femeile etc. Să nu care cumva să sufli un cuvînt despre afaceri, sau despre diferendul meu cu el. Nimic, că stricăm tot. Și la arbitraj, ai trei milioane, și ai obligat un om care ține minte. Nu poți da greș, zise domnul Gherson și se ridică: — Te las; sărut mîinile. Dă-mi un telefon, oricînd vrei.

— Bine, papa. Mersi pentru briliant, e splendid. Pa! spuse grațios Valentina Scarlat, sunînd fata să-l conducă pe musafir.

Domnul Gherson se simțea bine. Ziua asta, care începuse atît de prost, se dovedise a fi salutară. Ceasul nu era încă unu: domnul Gherson îi spuse șoferului să-l ducă la baia centrală. Acolo, la abur uscat, domnul Gherson, mică nuditate urîtă, veștedă și fleșcăită, discută cu niște burți și niște fâlci late, learcă de sudoare, despre afacerile zilei.

— Ce-i cu chestia cu Apostolescu? Întrebau burțile, fâlcile mai late decît craniul, triplele bărbii. Ce-ai făcut? Ai căzut la tranzacție?

— A, nu, aștept arbitrajul lui Mittescu, spunea pașnic domnul Gherson.

— Bagă de seamă, domnule, cu Apostolescu, e un șmecher mare! Și e dur în afaceri, nu te poți juca cu el! Nu știi ce-a făcut cu comisionul de la „Skoda“? Și cine a cîștigat? El, nu „Skoda“! Și-asta unde? La Praga, nici măcar la București. Bagă de seamă!

— Ei, n-o mai luați și voi așa tragic, spunea surîzînd domnul Gherson.

După plecarea lui, monștrii grași și asudați se adunară într-un colț:

— E tare de tot bătrînul Leizer! spunea unii cu admirație.

— Nu știți voi cine e Apostolescu, răspundeau ceilalți. O să vedeți voi.

— Rahat! Cine se pune astăzi cu Leizer Gherson? Poate numai regele.

— Bine-bine, o să mai vorbim. Mîine e arbitrajul.

Domnul Gherson dădu un dejun cîtorva ziariști și oameni politici, după aceea se culcă după-amiază, trecu în cursul după-amiezii pe la banca lui Lascari-tînărul, Cezar, cu care avea treburi, și se întoarse acasă ca să-și puie smochingul și s-o ia pe nevastă-sa, să se ducă la un dineu la Vasilescu-Rîmnic. Intră în salon cu succesul de totdeauna, el mic, încovoiat, chel, palid, cu fața botoasă și turtită și zbîrcită, cu ochii vii în acest cap de maimuță moartă și decolorată, alături de subțirea, frumoasa, grațioasă doamnă Gherson, care era atît de tînără la patruzeci de ani, și avea cochetăria să-și lase firele albe în părul blond ondulat și buclat. Se despărțiră îndată; Gherson se duse să-l salute pe prințul Vogoride, care părea plictisit, și pe domnul Mittescu, distins și grav ca totdeauna. Bineînțeles, nu-i spuse nimic despre arbitraj; căută să simtă la marele avocat o umbră de bunăvoință, o fărîmă infinitesimală de căldură, dar nu găsi decît aceeași politețe egală și calmă, de nepătruns pentru orice sentiment personal. „N-a văzut-o“, se gîndi domnul Gherson cu un dram de neliniște. Doar n-o s-o vadă abia după arbitraj. Ar fi culmea ghinionului. Dar nu e nici Valentina moartă, nici dispusă să piardă trei milioane.“ Și, înseninat, se duse să-i strîngă mîna lui Jean-Pierre Haralamb, cel de la Afacerile Străine, care stătea de vorbă cu Șerban Lascari. Bătrînul Lascari se învioră cînd îl văzu pe Gherson:

— Ei, mîine mi se pare că vă împăcați!

— Eu – zise amabil domnul Gherson – o să uit tot ce-a fost: să vedem ce-o să facă nepotul dumatile.

— Ce să facă? spuse Șerbănică Lascari. E el cam dur în afaceri, cam feroce, e drept, dar un arbitraj e un arbitraj, trebuie să-l accepți, că de-aia ai mers la arbitru. O să treacă și el peste incident și o să faceți și mai departe afaceri împreună: ascultă-mă pe mine, că vă

cunosc pe amîndoi: o să faceți afaceri împreună, ca și cum nimic n-ar fi fost.

— În fond, nici n-a fost nimic, zise domnul Gherson.

III

În aceeași zi, doamna Gherson se trezise ca de obicei la nouă, luase în pat o ceașcă de șocolată și o prăjitură, tot în pat fumase și o țigaretă, în timpul unei convorbiri telefonice de cincizeci de minute cu o prietenă. La zece și ceva trimisese mașina (nu cea cu Ștefan, care era a domnului Gherson) să-i aducă maseuza, manicurista și coafeza; la unsprezece și jumătate ieșise în oraș și cumpărase niște mătase pentru o rochie de seară; la douăsprezece și un sfert luase o cafea la Nestor, unde întâlnise pe Alexandra Lascari și pe doamna Mavromihali: făcuseră planuri pentru o călătorie la Paris împreună, în decembrie. La unu și jumătate, doamna Gherson era îndărăt acasă, își schimbase rochia și supraveghea pregătirile pentru masă. La două fără ceva sosi primul musafir, profesorul Niculescu, care acuma avea și o gazetă proprie. Era mai gras de cum îl cunoscuse, cu aproape zece ani în urmă, Șerban Romand; mai întunecat, cu o bună dispoziție și amabilitate mai unsuroasă, învățată din mediul nou în care se învîrtea. Îi plăcea madam Gherson, i se părea distinsă și frumoasă. În marele salon desenat de un arhitect la modă (marmură roz pe jos, covoare mari, albicioase, de Smirna, pereții în *calcio-vecchio*, draperii de *faille vert Nil* la ferestre, fotolii și canapele de mătase gri ca argintul și două mari pianе de concert la capete), doamna Gherson se așeză la pian și cîntă o frază de Mozart, apoi se ridică să-i dea mîna celui de-al doilea musafir, Ionel Haralamb, urmat îndată de Titel Negruzzi la braț cu directorul unei gazete de șantaj.

— Ați citit articolul de azi al domnului profesor Niculescu? o întrebă Ionel Haralamb. Bine, profesore, dar dumneata predici de-a dreptul exterminarea evreilor! Parca-i fi Hitler! Cum îl mai primești, doamnă Gherson?

Ceilalți rîdeau; dar rîdea și Fănică Niculescu, și doamna Gherson.

— Cred că pe mine n-o să mă extermine, spuse ea lăsînd capul pe umăr și jucîndu-se cu perlele de la gît.

— Dumneata ești prea frumoasă ca să-ți vrea cineva răul, spuse profesorul, rînjind la ea și sticlîndu-și ochii.

— Bine, dar soțul meu e foarte urît; pe el deci ai să-l extermini?

— El e prea bogat ca să nu se înțeleagă cu oricine, zise Fănică Niculescu, și întorcîndu-se către Ionel Haralamb adăugă: Dumneata, om de lume, nu știi ce e aceea un joc politic? Cu ce vrei să ne jucăm, dacă nu cu pasiunile, poftetele, nemulțumirile, urile, invidiile, și în general cu prostia și nefericirea oamenilor? Dacă n-ai fi un jucător de tenis, ți-aș vorbi de *idola tribus*.

— Sînt un jucător de tenis, care e un joc corect și nu poate degenera în masacru, răspunse Ionel Haralamb destul de sec.

— Ei, lasă, monșer – spuse Titel Negruzzi – cîtă vreme trăiește profesorul, n-o să se întîmple nimic familiei Gherson, și nici ție, nici mie, nici la o grămadă de lume.

Ionel Haralamb începu să rîdă fără amabilitate:

— Dar după ce-o să moară?

Profesorul rîse și el, într-un fel straniu (îi venea ușor să pară straniu, cu capul lui, cu ochii aceia; știa, și se folosea de efectul ăsta).

— Nu voi muri niciodată, domnule. N-ai auzit de contele de Saint-Germain? Nu știi că trăiește și azi?

Și începu să istorisească povestea vestitului vrăjitor, alchimist, cabalist, șarlatan, care, apărut la curtea de la Versailles pe la jumătatea veacului al XVIII-lea, dispăruse apoi, lăsînd în urmă-i faima de-a fi nemuritor.

Între timp sosiră și ceilalți musafiri, și domnul Mayer, grav, rece, laconic, și în sfîrșit domnul Gherson, care părea bine dispus și bonom.

— Unde-i fetița mea? întrebă el după ce salută pe toată lumea.

— Trebuie să se fi întors de la școală, răspunse plictisită doamna Gherson.

De cînd Ida începuse să poarte tocuri înalte, doamna Gherson nu înțelegea încăpățînarea soțului ei s-o aibă la masă și la dejunuri sau dineuri cu musafiri mai puțin sau deloc intimi.

— Ți-e frică să nu pari bătrînă? rîdea domnul Gherson, privind-o pătrunzător și inteligent, dar cu o pătrundere și o inteligență tempera-

te de iubire. N-ai nici o grijă: ești frumoasă și tânără; iar ea e un copil, la urma urmei.

— Ce prostii vorbești! Cum poți să-ți închipui că am asemenea probleme! Știi foarte bine că lucruri de astea exterioare îmi sînt perfect egale: parc-aș fi cine știe ce preocupată de cum arăt!

— Nu, nu ești, răspundea împăciuitor domnul Gherson. Dar te rog eu să fii elegantă, știi cît îmi place.

— Cît despre ea, e o mucoasă! continuă doamna Gherson.

Începea s-o enerveze Ida. De aceea, și acuma, cînd apărură în salon, subțire în talie, cu piept, șolduri și picioare deja pline, de femeie, cu fețișoara unghiulară și doi ochi imenși verzi cu fire aurii sub un păr ondulat, blond cu ape arămii, care-i cădea pe umeri, doamna Gherson își spuse: „De ce își dă aerele astea de *vamp*? E o mucoasă, n-are nici cincisprezece ani. Ar trebui ținută mai din scurt.“

Dar domnii musafiri îi sărutau mîna ca unei cucoane, îi zîmbeau, îi vorbeau cu atenția vechilor vînători la apariția vînatului. Doamna Gherson simțea asta și în faptul că o lăsaseră o clipă singură, cu domnul Mayer lîngă ea, care privea scena rigid, rece și mut. Singurul care nu observa nimic ci rîdea, măgulit de atenția musafirilor, era domnul Gherson; îi spunea profesorului Niculescu:

— Poți să mori de rîs de copilul ăsta! Uită-te numai la ea, ce cuconiță e, cum se gătește! Știi că n-are nici cincisprezece ani? În fond, ar trebui să stea să mănînce la *Katzentisch*, cu doica! Domnișoară, mi se pare că v-ați dat cu roșu de buze! Ce e asta? Te rog să-ți ștergi buzele, că mă supăr!

Și, într-adevăr, era gata să se supere. Dar Ida își scutură bucele de aur roșu și spuse:

— Papa, fac parte dintr-un tineret corupt, și afară de asta am buzele albe fiindcă sînt foarte obosită, am învățat azi-noapte pentru teză, și al treilea e *rouge baiser*, nu se ia: uită-te în oglindă.

Și-l sărută pe obraz, apoi îl împinse cu forța la oglindă. Gherson era supărat, dar fericit și încîntat: văzu în oglindă că nu are roșu de buze pe obraz, și văzu și fețișoara proaspătă și grațioasă, cu un val strălucitor de păr al cărui parfum îl simțea în nări, lipită de obrazul lui bătrîn și veșted, cu ochi triști și deasupra chelie albă. I se strîngea gîtul de emoție. *Asta* ieșise din el, *asta* era el, era copilul făcut cu el! Ce minune!

— Poftiți la masă, spuse doamna Gherson, enervată, de lîngă domnul Mayer care privea scena cu un aer indiferent, rece, aproape ostil.

La ora patru, toți musafirii erau plecați. Domnul Gherson spuse că vrea să se odihnească.

— Du-te și te culcă, domnișoară. Copiii trebuie să se culce după-amiază.

— Nu pot, papa, am musafiri la ceai, trebuie să mă pregătesc. Și din cauza lor n-o să mă pot duce la cinema, a venit un film nou cu Clark Gable, unde Clark e așa de frumos, de-a înnebunit toată clasa, și numai eu nu m-am dus. Mă lași să mă duc deseară? Întrebă ca zîbind seducător.

— Cînd deseară? întrebă doamna Gherson, deodată atentă.

— Dacă mă întrebi așa, nu-ți spun, răspunse Ida, bosumflîndu-se, și adăugă: Parcă cine știe ce crimă aș face. Sînt cu două prietene, poți să le întrebi, cu...

— Nu-ți permit să te duci la cinema scara! Cu nimeni! exclamă doamna Gherson, care începea să-și piardă cumpătul.

Domnul Gherson îi făcu semn Idei, liniștitor și complice, peste umărul doamnei Gherson. Ida se îmblînzi deodată:

— Bine, nu mă duc.

Și, ieșind pe ușă, îi azvîrli un surîs divin domnului Gherson, care o chemă:

— Domnișoară! Vino-ncoace!

O luă de cap și-i spuse la ureche:

— Cu cine te duci?

Ida îi spuse numele, în șoaptă, apoi plecă. Doamna Gherson spuse:

— Ești prea indulgent cu ea. Ai s-o răsfeți, și-o să ne pară rău, cînd o fi prea tîrziu.

— Ei, ia nu exagera! E un copil, zise domnul Gherson, apoi întrebă neatent: Tu ce faci după-masă?

— O să mă duc să probez niște rochii, trec să văd ce e cu ccaul Idei, și pe urmă o să fiu în vizită la Nelly Varlam, răspunse doamna Gherson cu aceeași indiferență mașinală cu care întrebase el.

— Bine, ne vedem deseară aici, să fii gata că nu vreau să întîrziem prea mult la Vasilescu-Rîmnic.

O sărutase pe obraz și se duse să se culce. Iar doamna Gherson își puse un tailleur, își luă o blană mai puțin scumpă, un castor argintiu, se sui în mașină, o lăsă să aștepte în fața blocului unde locuia croitoreasa, dar în loc de probă, se urcă la etajul zece, unde, într-o garsonieră închiriată sub numele de domnul Goldstein, petrolist de la Ploiești, o aștepta domnul Mayer, care-i șoptise la plecare: „Te aștept“.

Peste vreo oră, în halat de casă amândoi, fumînd o țigară la o cafea pe care o făcuse domnul Mayer, stăteau culcați pe un divan cu multe perne de mătase.

— Trebuie să plec — spunea doamna Gherson — la ora asta e în toi ceaiul Idei, și vreau să văd cine e la ea. Sînt îngrijorată de Ida, îți spun drept. Nu-mi plac fasoanele ei din vremea din urmă.

— Și eu trebuie să mă duc, să dau pe acasă zece minute, și pe urmă am treabă la birou, murmura domnul Mayer. Doamna Gherson îl privi: „Ce departe e! se gîndi ea. De aștia ani, și tot nu știu ce-o să facă sau ce-o să-mi spuie în secunda următoare!“ Îi era un fel de oroare de el, și-i și plăcea mult, mult de tot, tocmai asta. Cu domnul Gherson, pe care-l luase fără să-l iubească, se simțea totdeauna sigură, apărută, ocrotită. Cu domnul Mayer, care o violase o dată cu o îndrăzneală nebunească, într-o odaie unde oricine ar fi putut intra, cu Gherson alături, se simțea totdeauna nesigură, expusă la orice, în pericol, deși el nu-i făcuse niciodată nimica rău. (Afară de faptul că era brutal în amor, ca un animal, și că-i spunea adesea, la orice: „Dacă nu-ți place, nu veni“.)

— N-ai auzit ce ți-am spus de Ida? spuse doamna Gherson cu oarecare amărăciune. Ar trebui măcar să auzi ce-ți spun, măcar cînd e vorba de ea. E doar copilul tău.

Domnul Mayer o privi rece și spuse:

— Nu pot să-i fac educația. Fă-i-o tu. Eu am prea multă treabă cu ce am de făcut. Cine o să te salveze și-o să vă salveze pe toți, cînd o să vie Hitler și aici? Cine o să salveze averea? Doar nu Gherson, că el s-a ramolit, a devenit calm, încrezător, îi crede pe cuvînt pe bandiții care-l înconjoară. Eu o să fiu omul ăla. Și vrei să mă ocup de prostiile Idei.

Doamna Gherson tăcu. Era convinsă că el e un om deosebit, un mare om de afaceri, cu vaste previziuni și cu combinații la termen

lung, un creier de o sută de ori mai puternic decît al oricui, și cu atît mai mult cu cît era așa în secret. Era adevărat: nu-i putea cere să se ocupe de fleacuri. Și totuși nu era un fleac. Și totuși era îngrijorată, îi era chiar frică de Ida. Dar nu mai spuse nimic.

Plecă, trecu pe la croitoreasă, apoi se întoarse acasă, făcu o scurtă apariție în salon, sărută fetele, înregistră cu satisfacție admirația holbată a băieților care dacă le vorbea se făceau roșii pînă-n vîrfurile urechilor, se bîlbăiau și tremurau (o cucoană atît de extraordinar de frumoasă!) apoi le spuse:

— Amuzați-vă, dar fiți cuminți.

Și cu o nouă distribuție de sărutări fetelor și surîsuri tulburătoare băieților, plecă. Luă ceaiul la doamna Varlam, soția unui avocat și om de afaceri prosper, apoi se-ntoarse să se îmbrace și, împreună cu domnul Gherson, se duse să cineze la Vasilescu-Rîmnic. La plecare, pe cînd se suiau în mașină, domnul Gherson zise:

— Știi ce? Am poftă să beau un pahar de șampanie la „Melody“.

Ea îl privi mirată:

— Dar o să fii obosit mîine! Nu e prea tîrziu? E unu noaptea.

— Stăm un sfert de ceas, spuse domnul Gherson. Hai: un sfert de ceas și plecăm. Nu mă refuza, că nu poți să spui că te tîrăsc mereu prin localuri.

— Bine, papa, rîse ușor indulgentă doamna Gherson.

O amuza picătura asta de viață în bătrînul ei soț; se gîndi o clipă cu o mică îngrijorare neplăcută dacă asta nu era preludiul unor poftes amoroase, dar își aminti că de ani de zile dînsul uitase de aceste plăceri. „O să-l apuce somnul dacă mai bea puțin“, se gîndi ea, în-seninîndu-se. În fond, de ce nu? Avusese o zi plăcută, succes la mu-safirii lui Vasilescu-Rîmnic; de ce nu un sfert de ceas la bar, unde avea să întâlnească desigur și cîțiva prieteni cu care să poată dansa. Și astfel, nebănuind nimic, neașteptîndu-se la nimic, coborî cu domnul Gherson în bar (încă pe scări în jos se gîndea ce senzație va face apariția ei în rochie de lamé și mare decolteu), și primul lucru pe care-l văzu, dincolo de pista de dans goală (muzica tăcea pentru moment), fu Ida cu doi băiețandri în smoching, care nu puteau avea nici unul mai mult de șaptesprezece ani. Ida ridică ochii instinctiv și se făcu albă la față. Doamna Gherson porni drept spre masa celor trei copii. Se opri în fața mesei și spuse:

— Ce cauți aici? Marș imediat acasă! Și voi, derbedeilor, cine sînteți?

Dar spre înmărmurirea ei, cei doi tineri nu așteptară să mai audă altceva ci se ridicară prompt și plecară de la masă, lăsînd-o pe Ida față în față cu părinții ei. Atîta rece nerușinare și obrăznicie o sufocă pe doamna Gherson care, cu gura deschisă dar rămasă fără glas, se întoarse spre soțul ei. Gherson părea foarte obosit. Ochiul îi erau stinși. Murmură:

— Hai acasă, fetiço.

Oamenii localului observaseră că fusese cît pe ce să izbucnească un incident, poate un scandal; persoanele de la mesele cele mai apropiate întorseseră capul să vadă ce se petrece. Dar muzica izbucnise într-o *rumba* care sculă toți dansatorii de la mese și umplu de lume pista. Familia Gherson ieși aproape neobservată.

În mașină, nu vorbiră nici unul. Doar Ida încercă, sforțîndu-se din răspuseri, să scoată un sughiț de plîns sau două. Dar nu izbucni decît niște falsuri evidente.

— Acasă, domnul Gherson se așază într-un fotoliu, în salonaș, și întrebă trist:

— De ce nu ești cuminte?

Doamna Gherson izbucni în reproșuri, plîns, fu cît pe ce să-i tragă o palmă Idei. Fata răspundea un singur lucru, cu încăpăținare, pe un ton sfidător:

— Dar ce-am făcut? Spune ce rău am făcut? Am omorît pe cineva? Am furat? Ce rău am făcut?

La sfîrșit, o trimiseră să se culce. Doamna Gherson începu să-i reproșeze soțului ei că el o strică pe fată, că el e de vină, că el o să poarte răspunderea. El se gîndea, bătrîn maimușoi trist și amar. Apoi dădu din umeri:

— La urma urmei, are dreptate: ce rău a făcut? Se amuză și ea. Face ce facem și noi. Mare lucru!

— Cum? Și tu? Altceva n-ai găsit de spus? exclamă doamna Gherson, gata să izbucnească în plîns, în reproșuri și mai violente.

Dar Gherson se ridică:

— Lasă: mai vorbim mîine. Sînt obosit, iar mîine am treabă și mai multă ca azi. Noapte bună.

IV

În aceeași zi care începuse și se sfîrșise pentru domnul Gherson așa cum s-a arătat, domnul Mayer lucrase la birou de dimineață de la șapte pînă la douăsprezece, cu micul interval petrecut în afară la cumpăraturile diamantului de la Silberling. Apoi se duse la Titel Negruzzi, pe care-l știa de mult de o discreție desăvîrșită și cărui-a-i mai ceruse de multe ori asemenea servicii (îl găsi ca de obicei la Capșa) și-l rugă să vîndă *à la baisse* un pachet cu acțiuni „Amertarom“ ale lui, Mayer. Titel Negruzzi nu păru mirat că administratorul-delegat al societății încurajează panica bursieră stîrnită de articolașele otrăvite din ziare, cu privire la afacerea reparațiilor de vagoane. Nici nu puse întrebări. Se duse la Bursă să vîndă acțiunile. Mayer apărură și el la Bursă ca să se intereseze de cursul acțiunilor și ca să dezmințită în mod public zvonurile alarmiste. Se înfîlni acolo și cu Ionaș Apostolescu, cu care schimbă un salut rece, ridicîndu-și pălăria și întinzîndu-i mîna fără un cuvînt. Îi puse însă în felul acesta un bilet în palmă: îi dădea înfîlnire peste un sfert de oră la vitrina magazinului „Lafayette“. Peste un sfert de oră, amîndoi stăteau alături cu fața la niște șiruri de pantofi și se uitau în geam să urmărească ce fac persoanele dimprejur. Domnul Mayer spuse:

— Bătrînul îl cumpără pe Pericle prin damă; m-a trimis chiar azidimineață să iau o piatră, să-i facă un cadou. Un briliant de un milion două sute de mii.

— Altceva? întrebă Ionaș Apostolescu.

Mayer îl privi uimit, Ionaș, calm, se uita la pantofi. Era voinic, cu gîtul gros și rotund, și gulerul jos de tot și nițel larg, *l'artiste*, după cum și hainele erau din stofă moale și croite bogat, ca să se miște ușor în ele trupul masiv și bine hrănit. Avea un cap mare, cu nasul cam turtit și lung, cu ochi blajini, căprii, ca de vițel; era mereu proaspăt ras și cu două pete roșii în umerii obrăjilor. Așa era și acuma, placid, bovin, binevoitor. Mayer înghîți în sec.

— Nimic altceva, zise el.

— La revedere, murmură Ionaș Apostolescu și-i întoarce spatele. Mayer plecă repede.

Ionaș Apostolescu se trezise la opt, făcuse gimnastică, un duș rece, și se dusese la Bursă, unde luă comenzile și execută ordinele clienților săi pînă la ora închiderii, cu excepția ieșirii pe Calea Victoriei ca să se întâlnească cu Mayer și a unui alt sfert de ceas petrecut într-un fund de prăvălie în apropiere de Bursă, cu alți oameni care nu voiau să fie văzuți împreună cu el. Apoi se duse să dejeuneze la Capșa împreună cu vărul său Dim Cozianu, prin care voia să intre în contact cu persoanele determinante în chestiunea construcției fortificațiilor liniei Carol.

— Te pomenești că vrei să i le procuri tot lui Gherson, rîdea Dimitrie Cozianu, tăindu-și o felie din spinarea de iepure cu ciuperci și smîntînă.

Ionaș dădu pe gît un pahar de Bourgogne, își șterse buzele și zise:

— Nu știi; de ce nu? Ce, sînt oprit de doctor? Gherson e un om foarte serios.

— Ce, te-ai și împăcat cu el?

— Nu, dar mă împac, răspunse Ionaș Apostolescu, rezemîndu-se de speteaza scaunului și suflînd regulat cu pieptul lui lat și gras. Mîncase mult.

— Ce, a și avut loc arbitrajul?

— Nu, mîine se pronunță Mîttescu, dar orice ar spune, eu o să fiu mulțumit, și cred că Gherson și cu mine o să ne împăcăm, în fond toată chestia a fost o nimica toată, o prostie.

— *Tu es beau joueur, mon vieux*¹, zise Dimitrie Cozianu. Anvizezi așa, calm, să pierzi nouăzeci de milioane?

— A, deloc, răspunse foarte potolit Ionaș Apostolescu. Cred că eu am dreptate și că Mîttescu are să recunoască. Și chiar dacă el nu-mi dă dreptate, Gherson e un om prea corect, și știe prea bine ce înseamnă afacerile, ca să nu-mi plătească. În fond, ce înseamnă suma asta pentru el? Nu e mai bine să fie culant și să rămînă prieten cu un om ca mine?

Era atît de binevoitor, de blajin, de cumsecade, încît Dimitrie Cozianu se uită fix la el, apoi începu să rîdă.

— De ce rîzi? îl întrebă Ionaș Apostolescu.

Dimitrie Cozianu rîdea mereu:

— Așa, zise el. Îmi plac.

Și nu mai vorbiră de afacerea cu Gherson. Cozianu plecă după-masă, lăsîndu-l pe Ionaș să-și bea singur a doua cafea, și să fumeze gînditor o pipă, uitîndu-se în gol cu o expresie absentă și pașnică, ca o vită care rumegă.

Cînd ieși de la Capșa, Dimitrie Cozianu se întâlni pe trotuarul Căii Victoriei cu Titel Negruzzi.

— Ce faci, monșer? *Comment va?*

— Am mîncat la Capșa cu Ionaș.

— A, Ionaș. Excelent băiat. Grozav.

— Da, domnule; dar cîteodată mi se pare așa de prost, încît dacă nu l-aș judeca după ce face...

— A, preferabil, preferabil. Altfel poți să-l crezi imbecil, ceea ce nu e cazul, *loin de là*¹, scumpule, exclamă Titel Negruzzi. Nimic! Ionaș, prost? He-he! Mai vorbim noi!

— Domnule, dar pare naiv, dobitoc, bleg! exclamă rîzînd Cozianu.

Titel Negruzzi dădu din cap:

— Eroare. Nicidecum. Cîtuși de puțin. Departe de a fi, este exact contrariul.

Atunci simți Cozianu că Titel Negruzzi duhnește a băutură.

— Titel! Iar ești beat!

— Băut, monșer, nu beat. Nuanță, nuanță importantisimă. Vii la club să facem un *écarté*?

— N-am vreme, mă duc la minister.

— Hai, că vin cu tine. Ce mai e nou cu domnul Hitler? Începe al doilea război mondial, sau scăpăm?

Pe cînd se vorbea de Ionaș Apostolescu, acesta își isprăvi cafeaua și pipa, și plecă să-i facă o vizită unei actrițe pe care-o întreținea, „pentru sănătate“, spunea el. Apoi, în restul după-amiezii, făcu vizite de afaceri și seara se duse la teatru. Se culcă la douăsprezece și adormi adînc.

A doua zi, Pericle Mîttescu se pronunță în favoarea „Ametarom“-ului, spre surprinderea multora care judecau că există o convenție între societate și Ionaș Apostolescu, și că textul ei îi dă dreptate lui.

¹ Joci elegant, dragul meu.

¹ Departe de asta.

Dar, bineînțeles, dacă eminentul jurist arbitrased în felul acesta, nu se mai putea discuta.

Domnul Gherson era satisfăcut, dar mulțumirea de azi nu-i putea șterge întristarea din noaptea trecută, nici insomnia care urmasse. Apreciase liniștea cu care Ionaș Apostolescu primise sentința arbitrală: „L-am bătut“, se gîdea domnul Gherson, și era bucuros că Ionaș nu face urît, nu-l obligă la noi eforturi. Așa, lucrurile mergeau neted, ca unse. „Mi-am refăcut acuma autoritatea pe piață – n-o să se mai joace nimeni cu mine“, se gîdea domnul Gherson. Costase o dată un milion două sute de mii briliantul, și trei milioane pe deasupra. „Face – se gîdea el – am economisit nouăzeci și trei de milioane opt sute de mii.“

Cobora scările, împreună cu Ionaș Apostolescu, care, cu mîinile în buzunarele pardesiului și cu pipa în gură, părea la fel de placid ca totdeauna, un rumegător masiv alături de o maimuțică bătrînă.

— Domnule – zise Ionaș Apostolescu meditativ – în fond nici n-ar fi trebuit să ajungem aici.

— Cine-a vrut? Am vrut eu? Dumneata ai vrut! zise domnul Gherson.

— Ei, ai vrut și dumneata, că ai ținut la oferta aia caraghioasă de două milioane și jumătate. Trebuia să ne împăcăm, să ajungem la o tranzacție rezonabilă.

Sosiseră jos. Domnul Gherson se întoarse la el și-l privi de jos în sus:

— De ce n-ai acceptat oferta mea? Eram dispus să dau și trei milioane. Acuma n-o să primești nimic. Mergi în oraș? Am mașina.

Portarul le deschise ușa (domnul Mițescu stătea într-o mare casă modernă cu apartamente) și ieșiră pe trotuar.

— Aș veni pe la dumneata să-ți vorbesc de o chestie care te interesează direct, zise Ionaș Apostolescu.

Gherson îl privi atent, dar pe figura lată, netedă, curată și cu bujori în obraji a agentului de bursă nu se citea nimic, decît o stupiditate blajină.

— Poftim, spuse domnul Gherson și deschise ușa mașinii.

— Pardon, după dumneata, te rog, datorăm respect părului alb.

— Eu sînt chel, rise domnul Gherson, așa că nu-mi datorezi nimic. Și nici eu dumitale!

Intră rîzînd și se așeză; cellalt după el, suflînd tare, fără să spuie nimic. Mașina îi duse la birourile „Ametarom“-ului. Secretara își stăpîni mirarea la apariția lui Ionaș Apostolescu, și-i aruncă o privire iute, curioasă, șefului: bătrînul părea mulțumit, deci avusese cîștig de cauză.

— Ia loc, spuse domnul Gherson arătîndu-i unul din fotoliile enorme și grele din piele roșie.

Ionaș se așeză iar domnul Gherson făcu pentru Valentina Scarlat un cec de lei trei milioane pe numele secretarei, pe care o trimise să-l încaseze la bancă; apoi se așeză și el mai confortabil (era obosit, îl dureau oasele, îl zdrobise insomnia din noaptea trecută), și așteptă.

— Domnule Gherson – zise Ionaș Apostolescu – vreau să-ți vorbesc de o afacere familiară. Știi cît țin la dumneata, și ce amintiri plăcute am din cîte afaceri am făcut noi doi împreună. De altfel cred că și în asta ai să-mi plătești cît am convenit, și o să-și scoți dumneata banii, că doar n-o să rămîi în pagubă: vagoanele să trăiască! O să-ți aranjez eu prin relațiile mele să se *etufeze* scandalul, și statul o să revină asupra suspendării contractului. Dar ce-ți spun, e ca să înțelegi cît mi-a fost de penibil ce-am aflat. Fratele meu Gogu, pictorul, e un bezmetic, un original; printre alte nebunii, e prieten cu fel de fel de copii, de mucoși de șaisprezece-optsprezece ani, din care unii au și moravuri cam nefirești, în fine, ce să-ți spun, niște descreierați. Și fetița dumitale, care mi-e ca și un copil al meu, a căzut în societatea asta, care nu poate să-i facă decît rău. Învăță fel de fel de prostii, întîi de toate își distruge reputația, și la urmă și sănătatea, că dacă n-ar fi decît, cum să zic, mici aventuri de adolescentă, n-ar fi nimic, e chiar sănătos, dar se țin și de cocaină, și de fel de fel de chestii. Acuma, de vreo două luni, e cu un măgar, nici n-o să-ți spun cum îl cheamă, care a învățat-o să se fotografieze cu el în niște momente care... în fine, cînd alți oameni n-au martori, și mai ales fotografii. I-am dat derbedeului bani și mi-a vîndut tot filmul, opt clișee, mi-a dat și copiile. Vreau să le distrug, dar înainte am ținut să ți le arăt, ca să vezi și dumneata ce fel de om sînt eu.

Scoase din buzunar un plic albastru și-l aruncă neglijent pe birou: cîteva fotografii de format amator alunecară afară din plic. Domnul Gherson le luă cu mîini tremurînde și le privi. Ionaș Apostolescu, delicat, se ridică de la masă și se duse la fereastră enormă să se uite la

panorama Bucureștilor înecați în fumuri liliachii, în ziua aceea de noiembrie. Îi întorcea spatele său lat domnului Gherson. După un timp se întoarce și se așază iar în fotoliu. Domnul Gherson stătea cu coatele pe birou, și cu mâinile pe față și pe ochi. Ionaș Apostolescu luă fotografiile, le puse într-o scrumieră mare de marmură și le aprinse cu un chibrit. Arseră încolăcindu-se; apoi Ionaș Apostolescu luă un *cupe-papier* și le strivi cu mânerul de cristal, pînă nu rămaseră decît bucățele de scrum.

— Gata, zise Ionaș Apostolescu. Astea sînt singurele copii existente. Clișeele sînt la mine și am să le ard. Îți închipui în ce postură te pune copila asta, dacă te trezeai cu Bucureștiul inundat de cîteva sute de copii ale clișeelelor ăloro opt? Trebuie să fii foarte atent, domnule Gherson. Afară de asta, trebuie să-ți spun că eu personal, ca asociat al dumatile în atîte afaceri, sufăr, domnule, mă simt prost cînd se vorbește într-un anumit fel de doamna Gherson. Mă rog, cîte cucoane n-au și ele o aventură? N-are nici o importanță, un bărbat cuminte închide ochii și trece. Dar depinde cît ține aventura. Dacă e vorba de cincisprezece-șaisprezece ani...

Domnului Gherson îi alunecară mîinile pe față descoperindu-i ochii. Se uita peste vîrfurile degetelor la Ionaș Apostolescu; avea ochii înlăcrimați și îngroziți. Ionaș urmă:

— Cu un an înainte de-a se naște Ida. Dar ce este inadmisibil, după părerea mea, e persoana. Un om necorect, un derbedeu. Mie nu-mi convine, în afaceri, să am de-a face cu asemenea indivizi.

— Cine? suflă domnul Gherson.

— Cum, cine? Mayer al dumatile. Mi-a oferit să-mi spună tot ce se discută în consiliul dumatile de administrație, și am acceptat numai ca să văd de ce e în stare, bineînțeles. Din luna mai i-am plătit un milion opt sute de mii, și mi-a spus tot. Mi-a spus și că ieri i-ai oferit Valentinei Scarlat un briliant de un milion două sute de mii, ca să-l influențeze pe Mitescu, ceea ce, fie vorba între noi, nu trebuia să faci, o dată ce am acceptat amîndoi arbitrajul. Părerea mea e că trebuie să pui capăt chestiilor ăstora. Un om ca dumneata nu poate permite așa ceva în jurul lui.

Domnul Gherson îl privea mereu peste vîrfurile degetelor, în așa fel încît Ionaș Apostolescu își scutură cenușa din pipă peste scrumul fotografiilor arse, se ridică și spuse:

— Vreau să discutăm și chestia fortificațiilor liniei Carol: vin mîine sau poimîine pe la dumneata. La revedere.

Și plecă, fără să-i întindă mîna lui Gherson, fiindcă nu era sigur că acela i-o va strînge, și nu voia să strice printr-o notă falsă acea convorbire în care rezolvase atît de elegant o problemă dificilă.

Domnul Gherson căzu la pat, vreme de două săptămîni; apoi nu mai trecu încă o săptămîină pe la „Ametarom”: nu putea să se înîlnească cu Mayer, gîndul la el îi producea o scîrbă fizică, insuportabilă, cu care nici măcar nu se putea lupta. După acea săptămîină, domnul Mayer fu concediat din postul său; cineva îl sfătui să plece din țară, și într-adevăr nimeni nu mai auzi despre el nimic, decît că ar fi ajuns în Colonia Capului, după un an sau doi.

Cu soția și fiica sa, domnul Gherson nu vorbea; vreme de luni de zile după aceea, nu le văzu decît foarte puțin: era mereu la birou, mereu ocupat.

Doamna Scarlat fu invitată de secretara domnului Gherson să treacă să ridice niște bani. Iar domnul Apostolescu încasă un cec de nouăzeci și opt de milioane. La baia de aburi, știrea produse uimire:

— Nu se poate! L-a *încuiat* Ionaș pe Leizer Gherson?

— Nu, frate! cred că s-au împăcat. Nu vezi că scandalul cu va-goanele s-a evaporat? S-a aranjat probabil chestia, și afacerea merge înainte.

PARTEA A
ȘAPTESPREZECEA

Cariere lui Dimitrie Cozianu (I)

I

Îndată după primul război mondial, au existat în București cercuri de oameni despre care n-a știut niciodată nimeni decât cei ce făceau parte din ele. Așa era cercul căruia membrii săi îi spuneau, glumeț și cinic, societatea anonimă „Corupția Română”. Au făcut parte din societatea asta oameni care mai târziu au avut nume ilustre, și mai ales notorii, în societatea românească dintre cele două războaie. În primii ani după 1918, floarea tinerimii, arbitrul elegantelor, idolul tinerilor snobi, era Ghighi Duca: nimeni nu știa că și el face parte din „Corupția”. Mai târziu, profesorul Fănică Niculescu a fost una din vedetele catedrei universitare, șef al mișcării fasciste, personaj tragic prin viața și moartea lui: nimeni n-a știut că și el venea la „Corupția Română”! Dimitrie Cozianu, care a avut putere în țara aceasta pînă la al doilea război mondial, și în timpul său, și un an sau doi după aceea, este ieșit de la „Corupția română”. Oameni ca Șerban Romanò, adică dintr-o generație mai tînă, nici n-au bănuit; alții, și mai tineri, au admirat pe unii din asociați, și-au făcut din ei idoli, i-au iubit, și unora li se mai închină și acum, în amintire, căci aproape nici unul din ei nu mai există la ceasul cînd se scrie această Cronică.

Nu se știe cine avusese primul idee, dar sediul se afla într-un apartament al cărui proprietar era Ghighi Duca. Reforma agrară din 1920 îi ciuntise averea teritorială, dar zecile de clădiri și terenuri care-i aparțineau în București îl făceau un om foarte bogat la douăzeci și doi sau douăzeci și trei de ani. Cartiere mărginașe creșteau pe terenurile lui, fabrici îi cumpărau pămînt ca să se întindă, societăți de construcție dărimau cocioabe ale lui ca să clădească enorme clădiri de locuit din care etaje întregi îi reveneau lui.

Una din clădirile care-i aparțineau era în Calea Victoriei, cu spațele pe strada Academiei, cu un pasaj prin ea: câteva sute de locuințe erau cuprinse în acest haos de construcții vîrîte unele într-altele, urcate peste olaltă, cufundate în pămînt (erau și prăvălii la subsol și un restaurant la etajul I sub pămînt). Aici, la un etaj patru sau cinci, fără ascensor, la capătul unei scări de lemn care se învîrtea mereu în sus între ziduri cenușii cu tencuiala ruptă și cicatrice umede, se ajungea în sfîrșit la mansardă, pe un palier de scînduri pline de praf, care se cam mișcau sub picior. Aici, după ce urcînd trecuseși pe lîngă douăzeci de uși, unele cu firme (doctori, croitori, mînușari, import-export, o moașă, un blănar, o sală de adunări și rugăciune a Societății Creștine Primitive, niște prostituate și un birou de dactilografiat acte și petiții), te opreai în întuneric (nu era bec) și pipăiai pereții: găseai o ușă, care nu se deschidea decît dacă era înăuntru unul din cei doi sau trei care aveau cheia, și dacă acela îl recunoștea pe noul venit după un cuvînt sau un ciocănit anumit în ușă. Înăuntru, însă, scîndurile de pe jos erau acoperite de covoare scumpe, pereții și tavanul foarte jos cu ferestre mansardate sus, deasupra înălțimii unui om, erau vopsiți roz, și de jur împrejur se aflau dișanuri largi acoperite cu alte covoare: Șirazuri, Tebrizuri și Ghiordezuri și Ispanhanuri cîte cuprinde un muzeu din Europa erau aici îngrămădite, învelind saltelele, tăiate spre a se face perne din ele, agățate pe pereți (dacă erau de rugăciune, Ghiordezuri sau covoare de Kula ori arabe) și întinse pe jos. Pe pereți mai erau și oglinzi mari de Veneția pe care le aduseseră în țară, prin 1790, stră-străbunicii lui Ghighi Duca; cristalul se îngălbenise, cînd te uitai în ele ți se părea că vezi altă odaie, sumbră, cu niște oameni verzui în ea, altfel decît cei de afară, din lumea soarelui de zi, deosebiți de aceștia printr-o mică nuanță de culoare lividă. În aceste oglinzi se reflectau lămpile cu lumina înăbușită de mătăsuri, cîteva mobile scumpe, niște vase de băut, de turnat apă pe mîini, de ținut parfum sau mangal, al căror argint vechi și gravat fusese bătut la Stambul către începutul veacului al XIX-lea. Mai era o încăpere cu o masă lungă și îngustă, și unde mîncau asociații, serviți de feciori de la Ghighi Duca de-acasă; dincolo de sufragerie era alt salon turcesc, și altul; cei mai mulți asociați nu fuseseră prin toate odăile acestui apartament, căci cîteva uși erau încuiate. Cine se urca pe un divan și se uita prin fereastra ovală, vedea aco-

perișurile Bucureștiului, Calea Victoriei, trăsurile, automobilele, terascele cafenelelor revărsate pe trotuare cu mesele și scaunele vopsite în culori vii, și copaci, grădini, și departe centura de coșuri de fabrici, rare, fumegînd, fumegînd mereu.

Aici se adunau membrii societății „Corupția Română“, la mese sau la întîlniri tîrzii noaptea, sau cu femei; aici aveau loc, cînd toată lumea era beată de șampanie și cocaină, exhibițiile amoroase ale celor mai viguroși sau mai dispuși să se dea în spectacol, cu cele mai frumoase prostituate din București, în timp ce spectatorii, dezbrăcați și ei, asistau bînd și fumînd, unii nici măcar uitîndu-se, și găsind genul acesta de distracție prea naiv pentru niște gusturi mai blazate. Dar la aceste ședințe nu participau decît cei mai inițiați, cinci-șase la număr; un cerc mai larg venea la mese cu femei și eclipsări discrete prin odăi; alt cerc, și mai larg, numai la chefuri. *Cei treisprezece* ai lui Balzac voiau atotputernicia secretă asupra Parisului, și poate n-au existat niciodată. „Corupția Română“ nu voia decît voluptăți secrete, și poate a avut și putere, și mai ales a existat, după cum pușinii supraviețuitori mai pot mărturisi și poate vor mărturisi, întărind adevărul acestei Cronici.

Dim Cozianu crescuse, după scarlatina avută la paisprezece ani, ca un adolescent tăcut, retras, sfios, inteligent de altminteri, făcîndu-și studiile în plin război, ofițer pe front la optsprezece ani, decorat, după aceea strălucit student în drept și, prin 1920, secretar al marelui avocat, jurisconsult și om politic, Leon Popescu, tînr adversar pe vremuri al lui Bonifaciu Cozianu, acum însă bătrîn și glorios președinte al Consiliului de Miniștri; îl luase secretar pe nepotul lui Bonifaciu cu un fel de satisfacție ironică și crudă, ultimă copită dată răposatului leu, care însă n-avea cum s-o simți. Dim Cozianu umbla în haine de culoare închisă, avea un aer grav, chiar morocănos, cu ochi negri cufundați sub sprîncene stufoase; dar o gură tinerească, sinuoasă, arcuită, vînată. Pînă la nouăsprezece ani, nu avusese de-a face cu femei; apoi, îl întîlnise pe Ghighi Duca la Iași și acesta îl pusese în legătură cu niște cocote tinere. Iar acum, războiul se isprăvisse, Bucureștiul era al boierilor expropriați, al îmbogățitorilor de război, al politicii României Mari, al actrițelor și al tinerilor demobilizați. În acest București, domnul Dimitrie Cozianu, licențiat în drept, secretar al lui Leon Popescu, era un tînr sortit celor mai strălucite

succese, și avea desigur să se însoare cu o fată de familie tot atât de bună ca a lui, cu relații și rubedenii influente, într-un cuvânt, toată lumea știa că la treizeci și cinci de ani va fi ministru, deși încercînd să ia cuvîntul la adunări contradictorii ale studenților în drept, se bîlbîise și roșise la prima întrerupere din sală iar la a doua, amuțise, șovăise și apoi părăsise încăperea, dovedind o mare și bolnăvicioasă slăbiciune a nervilor în asemenea împrejurări. Deci, n-avea să fie niciodată orator; dar parcă Ionel Brătianu fusese vreodată orator? Ministru se ajungea și pe căi mai puțin publice, și puteai citi discursuri anoste în adunări pregătute cu grijă, fără să pierzi prin asta nimic. Deci, la treizeci și cinci de ani, avea să fie ministru. Acum avea douăzeci și doi sau douăzeci și trei, și, fără să bănuiască nimeni, își petrecea două-trei seri pe săptămînă în Camera Leoparzilor, a societății „Corupția Română”, cameră și societate de asemenea nebaneuite de nimeni în București, afară de femei de moravuri ușoare și slugi din casa lui Ghighi Duca.

Într-o seară mai liniștită, pe la începutul primăverii, cîțiva din membrii societății se adunaseră și, după o cină aranjată de Gogu Apostolescu, stăteau de vorbă, fumînd, picior peste picior, răsturnați pe divanuri. Erau acolo Ghighi Duca, Fănică Niculescu, Dodel Dudescu, Titel Negruzzi, Cezar Lascari și încă vreo doi. Cezar Lascari povestea cum făcuse, foarte treptat, cucerirea unei fete foarte tinere, fiica unui profesor de liceu, mică burgheză plină de idealuri și principii morale.

— Și mi-a spus, chiar cînd să, în fine, chiar atunci: „Tu ești primul bărbat în viața mea; înțelegi? Înțelegi cît te iubesc?”

Tînărul Lascari imita glasul sentimental și privirea pierdută a fecioarei, în risetele celorlalți.

— În clipa aia am luat un aer indignat și sever și am îmbrîncit-o cît colo, urmă el. „Cum? Ești fată mare și nu mi-ai spus? Asta e perfidie! Nu ți-e rușine obrazului, să mai fii la cincisprezece ani fată mare? Și vii la mine să te scap de belea? Ce, eu sînt de așa ceva? Nu sînt ordonanțe, birjari, la voi în cartier? Du-te și devino om matur, și pe urmă mai vorbim; o să mă gîndesc atunci dacă accept.”

Mimase aerul violent și magistral cu care o repezise pe nefericită. ceilalți rîneau de rîs. Rîzînd și el, Cezar Lascari urmă:

— Vă închipuiți, imbecila, care venise cu sacrificiul castității ei din dragoste pentru mine, a rămas cu gura căscată. Era împietrită, se dărima lumea în jurul ei!

— Mic diavol; diavol mic, murmură batjocoritor Fănică Niculescu, care singurul, nu rîdea. Diavol foarte mic, repetă el.

Cezar Lascari îl privi rece. Era jignit:

— Ce, domnule? Ce nu-ți place? Dumneata faci ceva mai grozav?

Fănică Niculescu tăcea, zîmbind sarcastic. Cezar spuse brutal:

— Monșer, dumneata ești în fond veșnic nemulțumit că nu ești primit în casele bune, și încerci să te răzbuni cum poți!

Răsturnat pe perne, cu mîinile în buzunare, în costum gri-albastru închis cu dungi bleumarin, cu pantofi fini din piele de crocodil, și ciorapi de mătase și un ac cu o perlă mare în cravată, stătea picior peste picior și-i rîdea în nas, obraznic, lui Fănică Niculescu. Acesta, aproape cu zece ani mai bătrîn ca el, avea o haină din postav militar vopsit, cu mîneci prea scurte din care-i ieșeau încheieturile mîinilor, osoase. Fănică Niculescu se schimbă la față, dar Ghighi Duca spuse cu autoritate:

— Ei, lăsați chestiile astea! Gogule, nu mi-ai povestit de femeia aia de la Iași. Cum de n-am cunoscut-o nici unul din noi?

— Cum, monșer, ce s-o cunoști? O ținea Bubi Ipsilanti într-un lux de care nici n-aveți idee, nici nu vi-l puteți închipui în mizefia aia de la Iași! Dar voi vă țineți de politică în loc să faceți ca mine! Extraordinară, măi! Talia fină, îngustă, uite-așa, mlădioasă, legănată, ținută dreaptă ca o statuie, niște șolduri nu prea mari, dar nici prea înguste, și picioare, și coapse, și elasticitate, și ten, mătase, monșer, și o gură plină, bună de mușcat din ea, și niște ochi de foc și un bust, tot de mușcat, și un șănțuleț între umeri, ca în marmură, și...

Desena, modela cu mîinile în aer, îi luceau ochii, îi lăsa gura apă. Povesti și alte detalii, și mai incendiare, despre intimitatea lui cu ea.

— E extraordinară! Cea mai pasionată femeie în pat din cîte am avut în viața mea! M-a zdrobit, m-a stors, m-a dărimat, dar acum s-o am, aș trînti-o jos aici, în fața voastră, și n-aș renunța nici dac-aș ști că din cauza asta o să fiu condamnat la moarte și executat cu torturi groaznice! Aș, aș... tot aș...! Încheie el, cu ochii strălucitori de ațîțarea pe care i-o dădea amintirea.

Toți ceilalți amuțiseră și-l priveau. Primul care se desfăcu de sub apărarea imaginii fu Ghighi Duca.

— Și cine zici că o întreține? Și cum o cheamă?

— Fifi, domnule, Fifi Oprescu! Nu ți-am spus cu cine trăiește? Cu Bubi Ipsilanti, care s-a decavat cu ea total, cred că ce i-a mai rămas din pământ e ipotecat pe o sută de ani! L-a tocat, l-a păpat, bestia de muieră, și acuma caută probabil altul.

— E în București?

— Nu, e la Iași; sau era, acuma două luni. E bucureșteancă, mahalagioaică, dar la Iași a lucrat tot timpul războiului: mi se pare că predecesorul lui Bubi era un ofițer care a scos-o dintr-un bordel. Splendidă! Splendidă! Venus, Afrodita, tot ce vrei, dar de carne elastică și un cap de româncă brună, cam țigănoasă, și deșteaptă foc și un temperament de tigroaică – ah, minca-o-ar tata tocată mărunt! mîrîi Gogu Apostolescu, rînjind cu ochii în gol și dînd dulce din cap.

— *Tu nous fais baver, mon vieux*,¹ zise Cezar Lascari rîzînd cam verde.

Ghichi Duca își turnă în pahar și spuse, cu ochii la vinul de Șampania care curgea din sticlă:

— Mai bine să vorbim de altceva, că n-o să ne suim chiar acuma în trenul de Iași, nu?

Și într-adevăr, vorbiră de altceva.

Atîta despre Camera Leoparzilor și cei care se întîlneau în ea: restul, adică istoria acelui grup de oameni despre care nimeni n-a știut că sînt un grup, va fi povestită altă dată și de altcineva. Pentru această cronică e destul că Dim Cozianu era de față, acolo, cînd se vorbise despre Fifi Oprescu. În noaptea aceea plecă singur spre casă, și se gîndi la femeia pe care n-o cunoștea; o vedea cu ochii minții, o pipăia cu simțurile imaginației, și-o închipuia în împrejurări voluptuoase. Nu dormi noaptea din pricina ei, dar spre dimineață ațipi; încă cîteva zile se mai gîndi la ea, apoi o uită; dar tocmai cînd crezuse că a uitat-o, o visă noaptea, într-un vis foarte simplu, de pur erotism brutal și sălbatic. Apoi iarăși nu se mai gîndi la ea, ci-și petrecu zilele umblînd la tribunal pentru termene, amînări, recursuri, apoi acasă la Leon Po-

¹ Ne faci să salivăm, dragul meu.

pescu în frumoasa locuință de la Șosea a acestuia, în bibliotecă, pregătind dosare pentru maestru.

Într-o zi, se întorcea de la tribunal; venise pe Calea Victoriei și voia să ia o trăsură din Piața Teatrului, să se ducă la Șosea la Leon Popescu, cînd o dorință întîmplătoare îl făcu să intre în cafeneaua Riegler, să mănînce o prăjitură și să bea un ceai: era ora patru și jumătate după prînz, într-o zi de aprilie cu cer acoperit, și caldă. Intră și, fiindcă i se părea prea înăbușitor în cofetărie, trecu în grădina din spate, strînsă între clădiri înalte. Dar rămase în ușă, împietrit, cu ochii la o cuconiță brună care ședea singură la o masă și-și bea cafeaua. Purta o tocă pe cap, cu o voaletă neagră peste ochi, avea un tailleur gri-albăstriu strîns pe corp; mîna care ținea poșeta era înmănușată alb; o femeie tînără, cu niște ochi negri, aprinși, sub foarte lungi și întoarse la capete gene; gura îi era frumoasă, fermă.

„Ea e! Ea e! Ea e!” se gîndea Dimitrie Cozianu, cutremurat. Cucoana plătea; se ridică și veni spre el. El o privea, năuc, zdrobit, aproape cu gura căscată. Femeia îi aruncă o privire care voia să fie rece, dar era prea adîncă, prea întunecată și limpede, mai mult mirată; apoi trecu pe lîngă el și ieși. Dimitrie Cozianu nu se gîndi s-o urmărească. Era prea zguduit de faptul că o recunoscuse, de faptul că era aici în București, cînd cu vreo săptămînă înainte i se spusese că e la Iași. Rămase poate un minut întreg în ușă, nemișcat, amețit! Apoi ieși alergînd ca un nebun în stradă, dar n-o mai văzu; făcu o sută de metri în sus pe Calea Victoriei, apoi în cellalt sens, și n-o zări nici acum. Atunci se repezi, ciocnindu-se de trecători, pînă la intrarea în pasajul al cărui proprietar era Ghighi Duca. Intră pe ușa cu geamuri murdare, pe scara care duduia sub pașii lui, cutremurîndu-se, și urcă în goană, repetîndu-și mașinal: „Numai de-ar fi aici! Numai de-ar fi aici! Numai de n-ar lipsi!”

Ghichi Duca era din întîmplare acolo în ciuda orei nu destul de tîrzii. Era în halat de mătase chinezesc, roșu ca focul, cu broderii la mînecele enorm de largi și la gulerul închis cu năsturași auriți.

— Ce e cu tine? Sînt cu o femeie, n-o să putem sta de vorbă, șezi aici și scuză-mă.

Și-i întoarse spatele să plece; Cozianu îl opri, apucîndu-l de halat, care se deschise în față; Cozianu văzu numai un genunchi gol; Ghighi Duca își trase la loc halatul și se uită mirat la el, dar Dim izbucnise:

— Ghighi! Am văzut-o! Dă-o dracului de femeie, de asta e vorba acum? Îmbracă-te și vino cu mine jos! Trebuie s-o găsim! Am văzut-o, domnule, înțelege ce-ți spun, e aici în București! Trebuie, trebuie neapărat, înțelege, absolut obligatoriu s-o aducem la Camera Leoparzilor!

— Ce, ești nebun, mă? Ce vorbești? Ce vrei? Lasă-mă în pace, nu vezi că sînt ocupat? rîse plictisit și mirat Ghighi Duca.

Dar Dim Cozianu era schimbat la față, aprins, cu ochii strălucitori, și vorbea cu o energie și o pasiune cu totul neașteptate la acest bărbat taciturn și rezervat, cel mai șters din societatea „Corupția Română”. Începu iar (se întrerupsese abia o clipă, și toată convorbirea avu loc Dim trăgîndu-l pe Ghighi de halat, care se deschidea mereu și cellalt trăgînd spre ușă și ținînd cu forța halatul ca să nu-și expună goli-ciunea):

— Dar înțelege, mă, că am pus mîna pe ea! Că am găsit-o! E a noastră, dacă știm cum să lucrăm! Nu putem s-o lăsăm să ne scape! E aici, am văzut-o cu ochii mei!

— Cine, domnule? întrebă Ghighi Duca, exasperat.

— Cine? Cum cine? N-ai înțeles? Fifi Oprescu! (Și, văzînd o secundă de nedumerire la Ghighi Duca, strigă): Aia a lui Gogu de la Iași? Dama! Cu Bubi Ipsilanti!

— Ahaa... zise Ghighi, începînd să se lumineze la față. Fifi Oprescu... Și cum ai văzut-o? Unde?

Dim Cozianu îi povesti cum o văzuse. Ghighi Duca începu să rîdă:

— Fugi, domnule, că ești absolut ținut! Cum, va să zică mă ții aici un sfert de oră, urli ca un nebun, și mă faci s-o las pe femeie să răcească dincolo goală, ca să-mi spui așa ceva? Parcă n-ai fi în toate mințile!

— Domnule, îți jur! Mă înțelege, îți jur! exclamă cu o energie nemaipomenită Dim Cozianu, îți jur că ea e! Nu se poate să nu fie ea! exclamă el crescendo, scandînd cuvintele.

— Dar de unde știi, măi omule? Ți s-a părut poate, poate e altcineva, o provincială oarecare, o străină...

— Ea e! Ea e! Ea e! mugi Dim Cozianu.

— Bine, dacă ești tu așa de sigur... N-ar fi rău deloc să fie ea, zise Ghighi Duca, cu un zîmbet pofcios. Dacă e ea, trebuie s-o fi adus aici Bubi Ipsilanti; ceea ce înseamnă că Bubi Ipsilanti e aici,

ceea ce înseamnă că trebuie să mîncăm cu el, și eventual să jucăm cărți, și pe urmă vedem. Dar acum lasă-mă, domnule, să-mi isprăvesc demonstrația de forță și îndeminare cu cucoana de alături: *au revoir*, și vezi de închide bine ușa!

Și ieși. Dim Cozianu se așeză pe un divan și începu să fumeze; nu se putea gîndi la altceva decît că Fifi Oprescu e aici, că a sosit, că trebuie cunoscută, adusă în Camera Leoparzilor. În jurul lui se făcu treptat întuneric, și, cînd Ghighi Duca reapăru, tot în halat, conducînd o femeie în haine de stradă, acesta se opri uimit:

— Tot aici ești?

— Da... Am stat... plec și eu, zise Dim Cozianu ridicîndu-se și porni înainte, întorcîndu-le spatele.

Cei doi se priviră mirați. Ghighi Duca rîse:

— Nu știi ce e azi cu băiatul ăsta: e nebun.

În realitate, Dim își adusese aminte chiar în clipa aceea că trebuia să fie la cinci, cu trei ore înainte, la Leon Popescu. Pe drum spre acesta își dădu seama că nu mai e ora potrivită, și se întoarse către casă, unde nu mîncă și-și petrecu noaptea cînd umblînd prin odaie, cînd trîntit pe pat îmbrăcat, gîndindu-se la Fifi Oprescu. Din toată această noapte, nu sacrifică decît cinci minute găsirii unei explicații și unei scuze pentru maestru, a doua zi.

II

Dim Cozianu recursese instinctiv și imediat la Ghighi Duca. El, Dim, era prea tînăr, prea puțin bogat; reforma agrară lăsase două sute de pogoane din moșia de la Cozia, și acelea ipotecate, gospodăria ruinată și devastată de război, ca și, în parte, casa din București a răposatului Manolică Cozianu, unde stăteau acum mama lui Dim și două mătuși, și el. Omul care rămăsese bogat, foarte bogat, și după reforma agrară, era Ghighi Duca: el avea o aripă întreagă a palatului Duca, pe o stradă liniștită aproape de Calea Victoriei, la dispoziția lui; cunoștea pe toată lumea în București, și toată lumea îl cunoștea; în fine, el era cel care ținea în picioare societatea „Corupția Română”, a lui era Camera Leoparzilor. Era,

pentru Dim, singurul om care-l putea pune în legătură imediat, într-o zi sau două, cu Fifi Oprescu. Și Dim asta voia, fără să se gîndească mai departe, fără a încerca să prevadă ce însemna prezența lui Ghighi Duca în toată afacerea.

A doua zi, pe Calea Victoriei, Ghighi, ieșit să se plimbe, abia făcuse două tururi și se întâlnește cu Bubi Ipsilanti. Știa că are să-l întâlnească. De aceea și ieșise. Stătura de vorbă cîteva minute pe trotuar, un tînăr domn foarte înalt și uscățiv, blond, atît de elegant încît se-norcea să-l vadă și femeile și bărbații, și un domn de aproape cincizeci de ani, încărunit înaintea de vreme, cu monoculul la ochi; se întorcea după toate femeile care treceau, privindu-le cu un aer interesat, absorbit.

— Ce mai faci, coane Bubi? întrebă Ghighi Duca, cu o familiaritate plină de simpatie.

Cellalt, care era prieten cu tot tineretul (căci oamenii maturi îl socoteau incapabil de orice treabă utilă și nu aveau relații cu el, afară de cucoane cărora le făcea conversație la ceai), răspunse cu un aer destul de nemulțumit:

— Ce să fac, monșer? Am venit și eu prin București, sînt cu o femeie foarte bine, și observ că lucrurile s-au scumpit îngrozitor, nu mai pot să-i fac un cadou fără să mă decavez! Războiul ăsta a fost o catastrofă.

Și se uită după picioarele unei femei care trecea. Ghighi Duca spuse ușor, în trecăt:

— A, ești cu o frumusețe? Sper că ai să mă prezinți și pe mine. Dar fără dînsa nu ieși? Nu vrei să mănînci cu mine și cu încă doi prieteni de-ai mei, care-mi sînt din înîmplare și veri? Unul e pictor, un băiat remarcabil, și ăllalt e secretarul particular al lui Leon Popescu, o să-ți fie foarte util să-l cunoști. Asta se petrece la mine acasă, unde știi că mama nu admite vizitatoare care nu i-au fost prezentate; pe urmă n-avem decît să mergem și în oraș, sau să-i facem o vizită prietenei dumatăle, în fine, cum vrei dumneata; dar aș ține foarte mult să-l cunoști pe Dim Cozianu, înțelegi, secretarul primului-ministru, poți să ai nevoie de el pentru chestiunea reformei agrare eșetera. E un serviciu pe care vreau să ți-l fac, că nu-l am la masă la mine chiar în fiecare zi, și să-l cunoști în alte condiții e mai puțin avantajos.

— Dar cînd e dincul dumatăle? Azi nu pot, spuse cu părere de rău Bubi Ipsilanti.

— De ce azi? Am spus eu azi? răspunse prompt Ghighi Duca, care nu invitase pe nimeni la nici un dineu, dar care-și făcuse planul dinainte. Nu, coane: mîine. Mîine seară la opt, la mine.

— A, da? A, perfect. Mîine seară la opt, va să zică. Perfect. *Au revoir*, zise Bubi Ipsilanti, îi strînse mîna și plecă.

Ghichi Duca se depărtă în direcția opusă, cu pălăria cam pe spate, mîinile în buzunare și bastonul la subsuoară.

A doua zi seara, Bubi Ipsilanti mîncă la Ghighi Duca, cu acesta, cu Gogu Apostolescu, vesel, gras și cu lavalieră, și cu Dim Cozianu, subțire, galben și crispat. Ghighi poruncise să se pună masa pentru patru persoane în bibliotecă, și mîncară pe o veche masă de joc Maria-Theresia, căreia trecerea a două veacuri îi cam strîmbase picioarele și-i ciobise lemnul și încrustațiile, fără însă a-i lua din grația cam greoaie a liniilor, ci dîndu-i în schimb o culoare caldă, roșiatică.

La cafea, se ridicară de la masă și se așezară în fotoliile adînci risipite în bibliotecă. Cotoarele de cărți, din piele de vițel înflorită cu aur, luceau în șiruri de-a lungul pereților: cincisprezece mii de volume căptușeau vasta încăpere de la podea pînă în tavan; o galerie mergea de jur împrejur, sus de tot; scări de bibliotecă atîrnau în fața rafturilor de sub galerie. Tavanul era pictat (din păcate în același stil 1890 în care era clădit tot palatul Duca); ferestrele înalte erau deschise și un vînt ușor făcea să fluture perdelele. Ghighi Duca se ridică să sune feciorul, îi spuse să închidă și se așeză iar, cu țigara în colțul gurii, golănește, și cu un picior peste brațul fotoliului:

— Și ce spunea, coane Bubi?

— Vorbeam de reforma agrară, zise Gogu Apostolescu.

Dim Cozianu sări, cu o nervozitate și vioiciune nemaipomenită:

— Dar nu trebuie să ai nici o grijă, domnule Ipsilanti! Se aranjează totul. Vorbesc eu cu șeful, și căutăm să-ți încadrăm moșia într-un paragraf de excepție al legii, inventăm ceva, îl rog pe șef să adauge o clauză la lege, ceva, în fine, n-am studiat chestiunea, dar ceva, cu vii, plantații de pomi, fermă model eșetera, nu se poate să nu se facă, pentru o persoană ca dumneata nu sînt făcute reformele agrare!

Și rîdea, nervos. Bubi Ipsilanti îl privea cu oarecare mirare; apoi întrebă:

— Dumneata n-ai avut moșie?

— Ba da, și am pierdut-o! rîse Dim, apoi se sperie și-și dădu seama ce prostie făcuse: într-adevăr, de ce nu și-o salvase pe a lui? avea să-l întrebe Bubi Ipsilanti.

Acesta spuse, gînditor:

— Ce mă miră, e de ce nu ți-ai salvat-o pe a dumitale?

— Nu l-a interesat, averea familiei stă în alte chestii, zise Ghighi, aruncîndu-i lui Dim, care tăcea, înghețat de ce făcuse, o privire de mustrare ironică.

— A, da? întrebă Bubi Ipsilanti, liniștindu-se. A, da? A, perfect, repetă el în felul mașinal care arată un cap distrat, absent.

Dim Cozianu se ferea să se uite la el; se gîndea cu uimire: „Cum de nu simte? Cum de nu s-a prins?“ Nu știa că un om care nu se așteaptă la trădare poate fi înșelat ca un copil: învăța acumă lucrul acesta. Bubi Ipsilanti nu se aștepta chiar la nimic; își degusta coniacul și țigara de foi, privindu-i pe cei tineri cu multă bunăvoință.

— A, da? repeta el. A, așa. Da, perfect. Cum să nu, evident, răs-pundea el din cînd în cînd, mai mult ca să aibă aerul că ascultă, căci se lăsa să plutească într-o blîndă euforie.

Ghichi se uita la feciorul care deservea masa.

— Știi că am mîncat pe o masă de joc? întrebă el zîmbind.

Bubi Ipsilanti ridică din sprîncene:

— A, da? *Tiens, tiens!* Ce curios! O masă de joc: *tiens!* Ha-ha! A, perfect!

— Dar e foarte veche și frumoasă, uite, să v-o arăt că n-o știți nici unul, Gogule, tu ești pictor, o să te intereseze, spuse nonșalant Ghighi, care simțea o plăcere aproape voluptuoasă jucîndu-se cu cuvintele pe lîngă adevărul intențiilor lui și ale celorlalți doi; îl făcea să se topească de satisfacție faptul că-i spunea lui Gogu, vechiul cartofor, că masa de joc îl va interesa ca pictor; și faptul că aducea treptat victima la punctul unde voia el, fără ca să se poată simți nimic; și faptul că voia să-i arate lui Gogu, „ca pictor“, o masă de joc, prefăcîndu-se a ignora patima lui Bubi Ipsilanti pentru jocul de cărți: într-un cuvînt, avea satisfacții mari și complexe.

Iar masa era într-adevăr frumoasă, cu o roză a vînturilor încrustată în centru și patru scobituri în mijlocul celor patru laturi, înnegrite, lustruite.

— Dar astea pentru ce sînt? întrebă Gogu Apostolescu, lustruind una din cupele acelea cu vîrfurile degetelor.

— Pentru bani, într-o vreme cînd se juca pe ea cu ludovici, și ducați, și taleri de aur, și sfați de argint, și creștari de aramă, zise Ghighi Duca.

Dim Cozianu, tot galben și crispat de emoție, spuse, uitîndu-se în jos, la masă:

— N-am jucat în viața mea la o masă așa de veche.

— Trebuie să spun că nici eu — rîse Bubi Ipsilanti, căruia i se aprinseseră ochii — nici eu, deși viața mea a fost mai lungă pînă acum ca a dumitale, și deci am și jucat ceva mai mult.

— Vreți să facem o partidă? întrebă Ghighi Duca într-un fel nepăsător, fără mare chef, ca omul care din politețe se supune tuturor dorințelor musafirilor. Și-i privi pe cei trei.

Gogu și cu Dim rideau și făceau gesturi amabile spre Bubi Ipsilanti. Acesta începu și el să rîdă:

— Îmi pasați mie hotărîrea? Perfect: de ce nu? O partidă, numai una, să încercăm masa!

Foarte bine dispuși, se așezară în jurul ei, Ghighi sună să ceară cărți și niște măsuțe volante pe care să se pună paharul de coniac și ceașca de cafea proaspătă a fiecăruia.

Peste un ceas, Bubi Ipsilanti se schimbase la față; bea coniac și cafea neconținut, și protesta față de norocul exagerat al lui Gogu:

— Nu se poate, domnule! Trebuie să te bat! Nu mă las pînă nu te fac praf! exclama el cu o veselie silită care nu-i ascundea enervarea.

Gogu ridea și făcea cărțile. Ghighi nici nu cîștiga, nici nu pierdea. Dim pierdea în tăcere, aproape tot atît de mult ca și Bubi Ipsilanti.

Pe la miezul nopții, Bubi Ipsilanti ridea jenat, verde:

— Domnule, ai o carte extraordinară! Să înnebunească omul, nu altceva.

— Ei, am pierdut și eu cîteva lovituri de m-am zguduit bine.

— Da, da, dar ți-ai reintrat în bani. Nu, ai carte azi, ce mai e vorba. Sînt vechi jucător de cărți, dar n-am mai întîlnit asemenea carte, de ani de zile; nici nu mi s-a întîmplat mai mult de trei ori. Și unul era un ageamiu, unul un trișor, și-al treilea, unul care și știa să joace, și avea și o baftă nebună.

— Cine face cărțile? întrebă Ghighi Duca, fără să ridice glasul, ci calm, șters, preocupat, ca un om setos să continue jocul, cu frenezia liniștită a cartoforului.

— Eu — zise Bubi Ipsilanti, cu același zîmbet strîmb — eu, dar nu mai am bani la mine.

— A, nu contează! exclamă jovial Gogu Apostolescu: Ce, o să mă scol de la masă după ce ți-am luat banii? Nu, coane, ia-ți revanșa! Ești persoană solvabilă, mai ales dacă-ți face domnul Dim Cozianu rost să-ți recapeți moșia: dumneata ai acoperire aur!

— Sînteți niște băieți delicioși! exclamă încîntat Bubi Ipsilanti, și începu să amestece cărțile, pe cînd Ghighi Duca suna să li se aducă o sticlă de coniac proaspătă.

Pe la ora două noaptea, Bubi Ipsilanti pierduse două sute de mii de lei, Dim Cozianu optzeci și cinci de mii, Ghighi Duca cinci mii și ceva, iar Gogu Apostolescu cîștigase. Dar din cele două sute ale lui Bubi Ipsilanti o sută optzeci erau pe cuvînt, ca și vreo șaptezeci și opt de-ale lui Dim Cozianu.

— Cine face cartea? exclamă întăritat, galben de enervare, de ciudă și de furie, Bubi Ipsilanti.

— Eu, zise Gogu Apostolescu.

— Uite ce e, fă-mi plăcerea și paseaz-o! strigă Bubi Ipsilanti.

— Ce, vrei să spui că nu joc corect? întrebă Gogu Apostolescu fără să se tulbure.

— Coane Bubi, nu-ți pierde cumpătul, murmură cu reproș Ghighi Duca.

Bubi Ipsilanti încerca să se stăpînească:

— Nu, domnule, dar are un noroc porcesc, înțelegi? De porc! Lasă, să paseze cărțile și-o să fim mai liniștiți. Dă-le încoace, că le fac eu!

— Tot pe datorie? întrebă Gogu Apostolescu, cu o răceală obraznică.

Bubi Ipsilanti sări:

— A, știi, monșer; te rog să nu-mi mai faci și nazuri, că ne supărăm!

— Pardon — răspunse rece Gogu Apostolescu — dumneata îmi faci aici insinuări insultătoare, și pe urmă vrei să fii și galant, și să joc cu dumneata pe datorie! Banii pe masă, dacă vrei să joc.

— Hai, Gogule — zise Ghighi Duca zîbind calm — garantez eu pentru domnul Ipsilanti.

— Nu, pardon; iartă-mă, dar am și eu amorul meu propriu. Îmi datorează pînă acuma o sută optzeci de mii. Să-mi dea o scrisoare, o poliță, și joc mai departe.

— Ei, lasă, nu face și tu propuneri de-astea jenante; eu nu pot accepta așa ceva la mine în casă, zise tot blajin Ghighi Duca.

Dar Bubi Ipsilanti fierbea:

— Nu! Dă o poliță încoace! Acuma văd eu ce fel de om e dumnealui! Dacă renunți să mai faci cartea, îți iscălesc polița!

— Îți fac și eu o poliță, zise Dim Cozianu, încercînd să prevină cearta care se anunța.

— De la dumneata n-am nevoie — zise Gogu Apostolescu — dumneata n-ai arătat îndoieli asupra onestității mele la joc.

— A, nu merge așa! zise Ghighi Duca: Dacă face unul, trebuie să facem toți. Asta nu mai pot admite eu, înțelegi?

Căzură de acord, Ghighi căută într-un *secrétaire* niște polițe și un toc, le completară, le escăriră și începură iar să joace.

Isprăviră abia dimineța pe la șapte, cînd se luminase bine. Bubi Ipsilanti amuțise; era cenușiu la față. Gogu și Dim Cozianu mîncau gustarea pe care le-o adusese un fecior. Bubi Ipsilanti îi șoptea lui Ghighi:

— Domnule, coniacul dumitale a fost foarte bun, dar m-a făcut să mă azvîrl prea tare.

— Hai, nu mă scoate acuma pe mine de vină, zise Ghighi cu delicii lăuntrice pe care nu le trăda prin nimic. Dumneata ai fost de vină că te-ai încăpățînat să te bați cu neșansa. E o nebunie ce-ai făcut. Ce te-ai întăritat așa, să vrei să-ți scoți banii azi, neapărat azi și nu altă dată?

— Mi-era prea ciudă de norocul ăsta nerușinat: e nefiresc, domnule, dacă nu trișează!

— Și eu am pierdut, și totuși asta nu mă face să cred că trișează, zise Ghighi Duca, apoi, ca să treacă peste această muștrare amabilă și acoperită, care-i dădea mari plăceri, prin lipsa ei totală de temei ade-vărat (cum are plăcere poate un acrobat nebun să meargă pe o funie putredă, sau un desfrînat blazat, să caute femei care sînt bolnave) urmă: Și cît ai pierdut, domnule?

— Nici nu mai știu: am iscălit două polițe în total de trei sute de mii de lei.

— Aoleo! Dar dacă și jucași așa, nebunește, nu-mi lua cuvîntul în nume de rău, dar zău, prea imprudent jucai...

— Voiam să forțez șansa, murmură Bubi Ipsilanti. Cel mai grav e că nu știu din ce să plătesc. O să fiu obligat să-mi trag un glonț în cap: n-am unde găsi atîția bani în douăzeci și patru de ore.

Era livid, vînat. Îi tremurau mîinile.

— Coane Bubi – șopti Ghighi Duca privindu-l – invită-mă la masă deseară cu frumusețea dumitale, și pleacă pe urmă să faci un voiaj, unde vrei, la Karlsbad, la Viena, unde vrei, fără ea, că o să te și plictisești, mereu una și aceeași femeie nu e de un crai ca dumneata. Și atunci eu răscumpăr polițele de la Gogu, și te păsuiesc șase luni, după care eșalonăm plata în alte șase luni; pe urmă, o să-ți reintri și în avere, o să poți manevra altfel... Ce zici?

Bubi Ipsilanti îl privea fix. Întrebă:

— Și dacă nu vreau?

Ghighi Duca dădu din umeri:

— Gogu prinde poimîine o copie fotografică a polițelor la „Jockey Club“, cu cîte patru piuneze pe toate ușile: dă un bacșiș unui chelner și nici capul nu-l doare: face ăla operația. Nu-ți tragi nici un glonț în cap, dar zbori din toate cluburile bune, și din vreo zece-cincisprezece saloane. O să fie greu să te mai arăți la Capșa. O să fii în situația lui unchiu-meu, colonelul Duca; măcar el are cu ce trăi în Germania. Eu ți-aș împrumuta banii pentru Karlsbad.

Bubi Ipsilanti se uita mereu la el. Apoi oftă și îngîmă:

— Am înțeles. Bine, s-a făcut.

Și se ridică.

— Nu guști ceva? întrebă Ghighi Duca.

Bubi Ipsilanti dădu din cap, furios, dar se opri totuși lingă masă și luă o mică tarîună cu icre negre. Apoi începu să-și care în gură cu o lăcomie nefirească, bolnăvicioasă. Dim Cozianu îl privea pe furîș, apoi se-ntoarse către Ghighi Duca. Acesta se uita cu un fel de zîmbet pal, șters, la Bubi Ipsilanti cum mănîncă; apoi se uită la Dim Cozianu, cu aceeași curiozitate rece, crudă și disprețuitoare, și Dim Cozianu simți că se roșește și pleacă ochii, neputincios.

III

Gogu Apostolescu era încîntat de banii gheață pe care-i cîștigase; îi dădu discret polițele lui Ghighi Duca și dispăru ca să facă chef cu dansatoarele de varieteu de la „Imperial“. Ghighi îl întîlni pe Dim Cozianu a doua zi la Capșa și rupse în fața lui polița iscălită de acesta.

— Am răscumpărat-o de la Gogu pe mai puțin decît scrie pe ea, și o rupem. Îmi dai banii cînd o să ai, acuma te știu că nu cîștigi cîntec ce.

— Mulțumesc, Ghighi – răspunse junele Cozianu – sugrumat de desperare. Știa ce are să urmeze. Dar nu se putuse altfel. Totul era inevitabil, din clipa cînd o văzuse la Riegler în grădină. Dim știa că e pierdut.

— Dragă, sîntem prieteni: e firesc ce fac. Știi că astă-seară ne invită Bubi Ipsilanti la masă cu splendoarea descoperită de tine? Bună idee ai avut să-mi spui la timp.

Și-l bătu ușor pe obraz cu vîrfurile degetelor, apoi se-ntoarse în călcîie și porni pe trotuarul Căii Victoriei, cu pălăria pe ceafă, cu bastonul de bambus subsuoară și cu mîinile în buzunare, așa de palid, de blond, de elegant și de obraznic de se întorceau după el toate femeile.

În seara aceea, mîncară la Capșa în patru, Bubi Ipsilanti, Ghighi Duca, Dim Cozianu și Fifi Oprescu. Singurii care vorbiră toată seara fură Bubi Ipsilanti (care pe de o parte era fericit că scăpase de obligația de a plăti o datorie de onoare atît de enormă, și pe de altă parte se resemnase, filosof în felul său, să-și piarză metresa) și Ghighi Duca (care avea una din marile lui plăceri din ultima vreme). Dim Cozianu se uita cît putea mai neobservat la Fifi, dar atît de des, încît toți băgară de seamă; iar ea îi studia pe cei doi bărbați proaspeți. Răspundea sobru și inteligent, cu un glas nițel răgușit; dar mai mult îi cîntărea din ochi. Unul era uscat, cu ochi lucitori și duri, și sigur, prea sigur; era un om insuportabil, iritant. Cellalt, brun, subțire, cu o față întunecată și o gură roșie, cam buzată, prea mișcătoare, mare și

fără formă (pe când Ghighi avea o gură cu buze subțiri, ferme, prea mică). Și era nebun după ea. „E nebun după mine“, se gîdea Fifi Oprescu. Mulți bărbați simțise ea că se aprind împrejurul ei; dar ca junele asta, niciodată. „Stă și se holbează la mine ca un tîm_pit, cu gura căscată“, constata ea, și o încălzea să-l simtă alături; îi plăcea să-i simtă privirea pe gît și, prin haine, pe corp.

A doua zi spre prînz, o birjă intră în curtea palatului Duca și se opri în fața intrării celei mari; o doamnă tînă și elegantă se dădu jos, sună; feciorul îi spuse că înălțimea sa prințul locuiește în aripa dreaptă, și că intrarea e pe dincolo. Cucoana plăti birjarul și se duse pe jos de-a lungul mării fațade de tencuială vopsită galben, sună la altă ușă mai mică, dar tot enormă, și ceru iarăși să-i vorbească domnului Duca. Alt fecior o rugă să ia loc, să întrebe dacă înălțimea sa este acasă.

Peste zece minute de așteptare, Ghighi Duca coborî în persoană, îmbrăcat de oraș.

— Dragă duduie, sărut mîinile, tocmai plecam, pot să te duc undeva cu automobilul meu?

Fifi Oprescu era palidă, nervoasă:

— Numai două minute aș vrea să-ți vorbesc, nu mai mult, dar e o chestiune care...

— Nu face nimic, vorbim în mașină, sau luăm un aperitiv undeva, răspunse amabil Ghighi Duca.

— N-aș vrea unde e și altă lume, zise Fifi Oprescu, și mai încerca să insiste, dar Ghighi era mereu amabil și ferm, o lua de braț și o scotea ușurel din casă.

Afară, ea își trase brațul din mîna lui și-l înfruntă:

— Și de ce, mă rog, nu vrei să mă primești?

Ghichi Duca rîse ușor:

— Dragă duduie, casa asta e a mamei, și mama e ciudată, sucită, nu mă lasă să primesc cucoane care nu i-au fost prezentate.

— Da? răspunse Fifi Oprescu, și se schimbă la față, ceea ce o făcea și mai frumoasă, palidă, aproape verde, și cu ochii întunecați de furie. Da? Atunci poți să-i spui că o bag în mă-sa de ciocoaică! șuieră ea printre dinți.

Ghichi Duca izbucni în rîs. Nici n-o asculta; se uita numai cum i se mișcă buzele arcuite și pline. Ea începu să lăcrimeze:

— Și eu care credeam că găsesc la dumneata un sfat prietenesc...

— Dar cum să nu! Imediat, zise Ghighi Duca, deschizîndu-i portiera mașinii. Se suiră în automobil și pormiră spre Calea Victoriei, și de acolo spre Șosea. Ce s-a întîmplat? întreabă Ghighi Duca. Știa ce se întîmplase, dar toată joaca asta îl amuza enorm.

Ea îl privi bănuitor:

— Știi unde e Bubi?

— Nu, de unde să știu? Mi se pare curios că mă întrebi dumneata pe mine, rîse Ghighi Duca.

— Serios, nu știi unde e?

— Nu, zău nu știu. De ce mă-ntrebi?

— M-a lăsat, porcul! izbucni ea. Azi dimineață am găsit odaia lui goală (locuiam în două odăi la „Grand Hotel“), bagajele dispărute cu el cu tot și nici măcar un bilet. N-am vrut să mă fac de rîs întrebînd la poartă, și nici nu pot să mă mut decît dacă încep să vînd lucruri! A plecat, bestia, m-a lăsat așa, fără un cuvînt, fără o adresă! Spune-mi unde e! Spune-mi, te rog, să știu unde-l găsesc, să...

— N-am idee, și cred că nici nu-l găsești, dacă nu vrea el să fie găsit. Și la urma urmei, merită Bubi Ipsilanti să alergi după el?

Și o privi atît de ștrengărește și de vesel, încît Fifi începu să rîdă, cum știa ea că-i stă bine.

Zilele acelea, Dimitrie Cozianu le petrecu într-o stare aproape de somnambulism. Își îndeplinea treburile, umbla la tribunal, lucra mai departe pentru Leon Popescu; era același, pentru toată lumea, băiatul serios și capabil, de excelentă familie, care avea cu siguranță în față o strălucită carieră de om de stat, dacă acum, abia trecut de douăzeci de ani, era favoritul marelui Leon Popescu. Dar el, la sfîrșitul zilei, nu-și mai amintea de ce făcuse; și tot în timpul zilei, nu se gîdea la ce face; ci la ce se petrece între Ghighi Duca și femeia pe care-o recunoscuse la Riegler.

Asta dură poate două sau trei zile, pînă într-o vineri, cînd Ghighi Duca îl invită să petreacă sfîrșitul săptămîinii la țară, nu departe de București, unde avea familia Duca un conac mare, un soi de castel clădit prin 1840 într-un fel de Empire rusesc amestecat cu stilul romantic Louis-Philippe, monstru cu fronton grecesc la intrare și turn gotic Tudor deasupra.

— Mergem noi doi cu Fifi, îi spuse Ghighi Duca, și adăugă, rîzînd: Nici nu m-am atins de ea pînă acum!

Dim Cozianu ar fi putut să-l forțeze să i-o cedeze, printr-o izbucnire de grațitudine, înțelegîndu-l anume greșit și împingînd apoi la limită mărturisirile de prietenie și recunoștință, pînă la lacrimi dacă ar fi fost nevoie; așa ar fi făcut el la treizeci sau patruzeci de ani, dar acum abia trecuse de douăzeci și era prea îndrăgostit. De aceea, tot sîngele i se duse la inimă, lăsîndu-l galben la față de emoție. Ce voia să spună Ghighi? Că avea să i-o cedeze, așa cum îi cedase, atît de elegant și mărinimos, polița? Sau i se părea numai lui?

Era atît de tulburat, încît nu îndrăzni să întrebe pe loc. Iar după aceea, în mașină (Ghighi la volan, cu Fifi lîngă el și Dim în spate) de-abia nu putu. Era fericit că măcar Ghighi are mîinile și picioarele ocupate cu condusul mașinii.

Dar seara înțelese că s-a înșelat și că n-are nevoie să mai întrebe. Înțelese încă la masă, unde Ghighi se amuza, povestea anecdote, o făcea pe Fifi să rîdă, și ea rîdea, asculta, răspundea, aruncîndu-i din cînd în cînd o scurtă privire neagră și interesată lui Dim, care stătea nemișcat, mut, abia mîncă, abia bea. Apoi se duseră la culcare și Ghighi le arătă odaile: ei doi de o parte și de alta a odăii ei. Dim intră în odaie după ce îngăimase un „noapte bună” gîtuit. Primul lucru pe care-l văzu fu ușa albă, foarte înaltă, care dădea în odaia ei. „Nu, nu era așa, am înțeles greșit, e cel mai bun și mai sfînt prieten pe care l-a avut vreodată cineva; Ghighi, am să-ți sărut picioarele!” gemea în sineși Dim Cozianu, repezindu-se la ușa. Dar se opri. Nu îndrăznea să intre așa, năvală, peste o femeie care se dezbrăca. „Am să intru mai tîrziu, se gîndi el. Peste cinci minute.” Și stătu în fața ușii, încercînd să tragă cu urechea, dar nu-și auzea decît inima cum bate, sufocîndu-l. Pereții înalți îmbrăcați în mătase verde întunecată, mobilele vopsite alb și tapisate în pluș roșu stîns, patul enorm, încărcat cu cuverturi și plăpumi, comoda din lemn de lămîi, cu o pereche de candelabre vechi de cristal, masa acoperită cu un covor și o rețea croșetată pe care ardea o lampă de porțelan cu glob de cristal verzui — nu văzu nimic, nu vedea nimic, simțea că nu-i mai lipsește mult și trece prin ușa, în culmea tulburării și jubilațiunii că totuși Ghighi Duca e cel mai extraordinar de bun și de frumos om de pe fața pămîntului, din cîți au fost și aveau să mai fie.

Auzea parchetul scîrțîind sub pașii femeii, i se părea că-i recunoaște și parfumul. Ce mare crăpătură era sub ușa asta! Ușa veche, care se închidea destul de prost. Se închidea, dar se putea și deschide! Și cheia era în partea asta! Înecat de emoție și de fericire, începu să învîrtă cheia, pe nesimțite, încet, ușor, încet de tot. Nu știa ce avea să-i spuie lui Fifi, ce-are să facă; știa numai cum avea să se sfîrșească, și era inebunit de bucurie. Cheia se opri: ușa era descuiată. Dim puse mîna pe clanță și începu s-o apese, tot pe nesimțite; ușa trosni o dată: se deschisese. Un milimetru. Dim lăsă clanța, puțin cîte puțin, să vie la loc. „Acuma intru”, se hotărî Dim. Și în clipa aceea auzi, dincolo de ușa, glasul femeii, cam răgușit, care spunea ceva, nu prea tare. Dim îngheță, îl trecu un fior care-l lăsă paralizat, nemișcat, înțepenit în dosul ușii. Auzi acum și glasul lui Ghighi Duca, murmurînd ceva. Știa care fusese întrebarea, știa și care era răspunsul; știa și ce aveau să-și spuie mai departe. Dar rămase acolo, fiindcă nu se putea mișca, și auzi tot, bolnav de desperare, de neputință, de umilință, de rușine. Stătea rezemat de canatul ușii și asculta; apoi, cînd o auzi pe ea, își astupă urechile; dar peste cîteva clipe o curiozitate deznădăjduită, uci-gătoare, îl făcu să tragă iar cu urechea (și auzul îi devenise de o ascuțime nemaipomenită, ca al unui animal, și ochii imaginației îi arătau foarte deslușit tot ce auzea).

După un ceas sau două, se întoarse, zdrobit, să se trîntească pe pat, îmbrăcat și încălțat; îi auzea șoptind și rîzînd alături. Apoi iarăși își astupă urechile și începu să plîngă, mușcînd perna cu dinții; își luă mîinile de la urechi apoi, ca să audă: încă? încă?

Da. Încă. Toată noaptea, pînă spre dimineață.

IV

În fond, cu ce drept aș putea pretinde să mi-o cedeze? se întreba Dimitrie Cozianu în cumplitele nopți de nesomn și zilele de trezie aiurită și semiconștientă care urmară. „N-avea de unde să știe că m-am îndrăgostit de ea ca un nebun. Nici acum nu bănuiește. A făcut ce i-am cerut, adică a adus-o la îndemîna noastră: fără el, ar fi și acum cu Bubi Ipsilanti. A inventat o combinație ge-

nială ca s-o scoată de la Bubi Ipsilanti și a pierdut bani pentru asta. Eu am jucat mai prost și am pierdut mai mult; era obligat să mă scape de datorie? Nu, și totuși m-a scăpat. Mi-a dat și ultima șansă, cu cheia la mine, cu femeia alături, și am stat, am așteptat, pînă cînd omul s-a gîndit că dacă eu sînt un prost, de ce să fie și el. Un minut mai devreme dacă mă hotărâam!“ Își spunea Dim și, cînd era singur, își dădea cu pumnii în cap la gîndul acesta pe care-l răsuci și-l învîrti în minte de mii de ori și în mii de feluri.

Exterior, era la fel de taciturn și de rezervat ca de obicei. Dar i se întîmpla să nu răspundă la întrebări sau să răspundă greșit. De vreo două ori, cînd maestrul îl întrebă cît e ceasul, Dimitrie Cozianu scoase ceasul din buzunar și-l consultă, apoi își luă seama și-și pierdu cumpătul.

— Ce-i cu dumneata, ești amorezat? îl întrebă rîzînd marele om de stat. Iar a doua oară îi spuse ceva mai sever: Bagă de seamă, cu distracțiunile astea ale dumitale, să nu faci vreo încurcătură.

Dar nici nu bănuia că secretarul său amîna tot ce se poate amîna, pune la dosar toate piesele care nu păreau de un interes imediat și împinge totul spre viitor, peste o lună, două, trei. Avea să afle de-abia mai tîrziu. Dezagregarea morală și intelectuală a lui Dim Cozianu încă nu ajunsese cunoscută și vizibilă pentru nimeni. Poate cu excepția lui Ghighi Duca, care-l invita mereu la masă, la plimbări, la teatru, la cinematograful, în trio cu Fifi Oprescu. Ea rîdea voluptuos la glumele lui Ghighi Duca, mereu bine dispus, și uneori arunca aceeași privire cercetătoare, adîncă, preocupată, tînarului morocănos, crispat, cu gura mare și moale.

Asta dură poate nici o lună: pînă pe la începutul lunii mai. Atunci, într-o seară, în Camera Leoparzilor (unde Fifi Oprescu nu fusese încă niciodată), Ghighi Duca, singur cu vîră-său, îi spuse:

— Ascultă, Dim, am o chestiune foarte serioasă de discutat cu tine.

Și-l privi cu gravitate și franchețe, cu ochi albaștri, limpezi (se amuza lăuntric cum nu se amuzase niciodată pînă atunci).

— Tu ești omul cel mai apropiat pe care-l am eu pe lume; un prieten cum cred că n-au mulți oameni.

Dim tăcu. Se încrîncenase tot. Ce-avea să-i ceară? Presimțea vag, și-i era groază.

— Trebuie să plec cu mama, s-o acompaniez pînă la Paris și de-acolo la Cannes; pe urmă, după ce-am instalat-o, mă întorc. Dar nu pot s-o iau pe Fifi cu mine. O las aici, și te rog pe tine să ai grijă de ea, să-i ții de urît, s-o scoți la restaurant sau la teatru, în fine, să n-o lași să fie singură și să se plictisească. Ești singurul om căruia aș îndrăzni să-i confiez o asemenea misiune fără să mă tem că mă trădează. Vrei să faci asta pentru mine?

Și-l privi candid și loial. Dimitrie Cozianu era cutremurat de emoție („O să rămîn cu ea!“) și de frică; îi era frică de prezența ei, care-l atrăgea în același timp în mod invincibil.

— Îmi promiți? întrebă iar Ghighi Duca, gata să izbucnească în risete nebunești sau să joace într-un picior de plăcere reținută, ascunsă din răspuseri.

Dim Cozianu nu bănuia nimic.

— Da, șopti el. Îți promit.

Ghichi îi luă mîna și i-o strînse, bărbătește.

— Îți mulțumesc, zise el cu o simplitate virilă.

Peste două zile plecase. Și, spre uimirea tuturor rudelor, prietenilor și simplilor cunoscuți, domnul Dimitrie Cozianu, speranță a științei dreptului și a administrației publice din România, înrudit cu cele mai mari familii din țară, primit în lumea cea mai bună, începu să apară în localuri și la teatre cu vestita Fifi Oprescu. Începură cucoanele să evite de-a-l vedea, sau, în cel mai bun caz, să-i răspundă rece și sec la salut, iar bărbații să-l salute cu o jovialitate libidinoasă, cu aluzii, cu felicitări glumețe. El însă nu simțea nimic. Era amețit de emoție și de tulburare. „Nu știe că o iubesc. Trebuie să-i spun. Nu, n-am să-i spun niciodată. Dar dacă-i spun, nu înseamnă încă nimic. Am să-i spun chiar azi. Nu, nu azi; dar mîine, îi spun cu siguranță.“

Iar Fifi Oprescu se lăsa dusă la restaurant, dansa cu el, ședea lîngă el la teatru, și rîdea la el dulce, cu acea urmă abia perceptibilă de ferocitate, pe care i-o dădeau dinții albi și ascuțiți într-o gură roșie, ca la un animal carnivor. Și-l privea din ce în ce mai galeș, rîdea de el, glumeață, îi atingea mîna sau genunchiul din greșcală, făcîndu-l să amuțască de tulburare, ca apoi să-l întrebe:

— De ce te-ai întrerupt? Spune mai departe.

Pînă în sfîrșit, într-o zi de la plecarea lui Ghighi Duca din țară, Fifi îl făcu pe Dim Cozianu să bea mai mult decît de obicei, și

ea cu el, pînă se amestecă amîndoi și nu se dezmetică decît în patul ei, de la „Grand Hotel”. Dim era fericit, într-o stare de exaltare pe care niciodată n-o simțise, și nici n-avea s-o mai aibă vreodată.

— Iubita mea! Frumusețea mea! M-ai făcut aîut de fericit, cum nici nu credeam că pot fi! Vreau să fii și tu fericită! O să ne căsătorim, o să-ți fac o viață strălucitoare, să te invidieze toate imbecilele de cucoane bine! blîguia el, ținînd-o strîns îmbrățișată.

Ea îi mîngîia părul și-l privea cu ochi întredeschiși, topiți de satisfacție fizică.

— Și eu te iubesc. Ești drăguț, ești tînăr, ești pasionat; nu știi să faci amor, ești un dobitoc, o să te învăț eu. Toți tipii aștia sînt bătrîni, chiar și amicul tău Ghighi; el e cel mai bătrîn din toți. Cum ai putut să te lași să-și bată joc în halul ăsta de tine, bestia? În viața mea n-am văzut un om așa de parșiv ca băiatul ăsta: e putred pînă-n măduva oaselor, mama lui de ciocoi. Tu ești drăguț, te iubesc, puiele.

Și-l luă de urechi, ca să-l sărute cu foc și pricepere.

După o jumătate de ceas, începură iarăși să vorbească, și ajunseră iar la Ghighi Duca.

— E un prieten bun, nu-l cunoști, spunea Dim Cozianu, și începu să-i explice și ei ce-și explicase sie însuși; dar ea rîse, rece și cu minie.

— Dobitoc ești, puilul mamei. Nu vezi că s-a distrat cu noi ca pisica cu șoarecele?

Și-i explică, la rîndul ei ce făcuse Ghighi Duca.

— Țsta e pervers, nătărăul mamei: ăstuia îi face plăcere să vadă oamenii cum se chinuiesc; altfel se plictisește; e blestemat, nenorocitul, să se plictusească!

— Nu înțeleg... murmura Dim Cozianu, consternat. Dar nu mai avea timp să se gîndească, căci ea îl îmbrățișa iarăși.

La întoarcerea lui Ghighi Duca din Franța, la sfîrșitul lui mai, Dim Cozianu și cu dînsa își petreceau nopțile în grădinile de vară, sub albastrul parfumat al nopților de mai în București, îmbietoare la voluptăți trupești, la plăceri facile și robuste. Se întorceau noaptea la Camera Leoparzilor, a cărei cheie Ghighi Duca i-o lăsase lui Dim.

Acolo îi găsi Ghighi, într-o dimineață. Sosise cu trenul în zori, trecuse pe acasă ca să facă o baie și se schimbase, și se dusesse drept la Camera Leoparzilor. Ei erau tăvăliți pe unul din divanurile turcești; cînd auziră, slab, cheia de afară, apoi mai tare pași prin prima odaie,

abia avură vreme să îmbrace halatele, și ușa se deschise și apărură el, lung, uscățiv, blond și rece. Rămase o clipă să-i privească. Săriră amîndoi de pe divan și stătură, ca și el, în picioare. Soarele de dimineață care intra pe ferestrele de mansardă aprindea roșul covoarelor, și făcea să sclipească cizelurile oglinzilor de Veneția. Mirosea în odaie a parfum, a cafea, a fum de tutun și a sudoare. Ghighi Duca zise:

— Va să zică, ți-ai călcat onoarea în picioare.

— Nu! exclamă Fifi, repezindu-se la el. El n-are nici o vină! Eu sînt de vină, eu l-am silit!

Era frumoasă, deși fără fard, palidă și cercănată; dar era sănătoasă și viguroasă, gîtul gol și decolteul și brațele goale îi erau proaspete și parfumate. Ghighi îi aruncă o privire de gheață, veninoasă, dar ca nu-l lăsa să spuie nimic:

— Îl iubesc, înțelegi? N-am nevoie nici de tine, nici de nimeni! Numai de el! O să ne căsătorim, o să fim fericiți, n-ai să te joci tu cu el ca pînă acum, să-l chinuiești ca pe Isus Hristos pentru plăcerea ta! Îl iubesc, și pe tine nu te-am iubit niciodată, că ești uscat ca iasca, n-ai sînge în tine, ai fiere, ai apă chioară! Pe el îl iubesc!

Ghichi Duca o dădu la o parte cu dosul mîinii și-i spuse lui Dim:

— Eu n-am ce discuta cu persoana asta; cu tine aș vrea să vorbesc două minute. Vino alături.

— Nu te duce! țipă Fifi Opreșcu.

Dar Dim îl urmă pe Ghighi, după ce o îmbrățișă și o sărută pe gură.

— Lasă; fii liniștită.

În anticamera Camerei Leoparzilor, Ghighi Duca se așeză pe un divan picior peste picior, privindu-l pe Dim care stătea în picioare în fața lui.

— De ce nu ȣezi? îl întrebă el ironic.

Cellalt roși și se așeză.

— Dragă Dim — începu Ghighi Duca — îmi pare foarte rău. A fost o mare deziluzie: eram sigur de prietenia și de loialitatea ta, și văd că m-am înșelat; te-ai purtat ca oricare licheluță.

— Dar tu? întrebă gîtit înșă agresiv Dim Cozianu. Tu de ce ți-ai bătut joc de mine? Ce, sînt paiața ta?

— Eu? Știi foarte bine că n-ai fost niciodată paița mea. Ți-am făcut tot ce mi-ai cerut, ai avut toate posibilitățile, toate șansele, n-ai profitat de ele, și acum tot pe mine mă faci vinovat?

— Știi că o iubesc! Trebuia să mi-o cedezi! îngăimă, bîlbîindu-se de rușine și de ură, Dim Cozianu.

— Ți-am dat ocazia, și ai pierdut vremea; ce, era s-o pierd și eu? rise rece Ghighi Duca. Iar dacă doamna te iubește, n-avea decît să mă refuze, atunci, nu acum. Hai, să fim serioși: e o tîrfă ordinară.

— Nu-ți permit! Nu-ți permit! răcni Dim Cozianu, sărind în picioare cu ochii ieșiți din cap.

Ghichi Duca îl privea liniștit și rece:

— Mă rog, să n-o discutăm pe dumneaei. Nici pe tine, nici pe mine. Dar îți dai seama ce faci? Vrei să te însori cu ea? Ești nebun? Nu vezi ce-o să urmeze?

— Fac ce vreau! Nu-ți dau socoteală dumitale! exclamă furios Dim Cozianu, îndreptîndu-se spre ușă.

— Stai puțin, nu ieși, zise Ghighi Duca. E ultimul gest prietenesc pe care-l mai fac, urmă el cu delectarea lăuntrică pe care o recîștigase de cîteva clipe. Trebuie să te avertizez; pe urmă, n-o să te mai cunosc: pentru mine ai să fii mort. Dar gîndește-te ce faci: ai să fii respins de toată lumea, ai să scandalizezi pînă și oamenii cei mai toleranți; îți pierzi situația, îți distrugi cariera, îți rupi toate legăturile; o să trebuiască să începi de la zero. Îți distrugi cariera, omule, înțelege!

— Mă privește! Nu distrug nimic, și dacă mi-o distrug, treaba mea! exclamă Dim Cozianu și reintră în Camera Leoparzilor, unde Fifi Opreșcu, care asculta la ușă, îi sări de gît și-l sărută.

— Hai să mergem, draga mea; nu mai avem ce căuta aici, zise el încruntat.

Se îmbrăcă și ieșiră, sub privirea glacială și disprețuitoare a lui Ghighi Duca, mereu așezat pe divan, picior peste picior.

— Ce te uiți așa, ciociul dracului? îl întrebă Fifi Opreșcu, cu un surîs sfidător și veninos. Tot crăpi! Degeaba te prefaci, crapă fierea-n tine!

— Fifi dragă, nu vorbi așa urît, murmură Dim Cozianu, simțindu-se prost, în clipa cînd ieșeau.

— Ia mai dă-l în mîsa de parșiv! șuieră ea. Și tu nu-mi mai face morală, că te și trimit de unde-ai ieșit!

Și începură să coboare scările, cînd îndărătul lor, ușa Camerei Leoparzilor se închise și se auzi cum se învîrte cheia în broască. Iar tînărul Cozianu, coborînd cu Fifi de braț, tulburat de ce se întîmplase, cu un simțămînt de triumf asupra lui Ghighi Duca, se întreba totuși, consternat: „Ce-am făcut? Ce-o să se întîmple acum?” Și-i era insuportabilă brutalitatea cu care vorbea dînsa. Întîia oară cînd îl înjurase verde românește, drept în obraz, rămăsese înmărmurit: nu-i venea să creadă. În lumea lui, femeile nu vorbeau așa: Fifi era prima femeie pe care o auzise înjurînd ca un bărbat. „Nu face nimic, o s-o educ eu”, se gîndea el, coborînd mereu scara.

V

O să fii bogată, o să trăiești în lux ca Olga Duca, mătușă-mea, sau ca Elvira Vorvoreanu! îi spunea el, beat de dragoste.

— Nu mă interesează, puiule – spunea ea – eu pe tine te iubesc; să facem noi dragoste mi-ajunge.

După care se îmbrățișau de le pîrtau oasele; dar Dim Cozianu era convins că asta e numai o vorbă de-a ei și că are poftă de lux ca toate femeile pe care le cunoștea el. „N-o să pot rămîne la Leon Popescu; sînt prea epuizat, nu pot gîndi, nu pot să-mi concentrez atenția, trebuie să dau o lovitură.” Într-adevăr, primul-ministru îl muștrase sever pentru vreo două-trei întîrzieri și scăpări în ultima săptămînă: era nemulțumit, și Cozianu simțea că pierde terenul de sub picioare; nu mai avea să-l țină mult patronul.

De aceea, într-o zi, Dimitrie Cozianu, îi făcu o vizită unchiului său Șerban Lascari, la bancă. Acesta îl primi cu politețea datorată unui nepot afit de remarcabil, care mai era pe deasupra și secretarul primului-ministru. Se aflau într-un birou întunecos, tapisat în stofă cafenie și mobilat cu fotolii de piele cam uzate; ca și clădirea sumbră și masivă, de piatră cenușie a băncii, cu gratii enorme la ferestrele de la parter, și cabinetul domnului Lascari era trist, solid și vechi.

— Nene Șerbănică, am nevoie de-un împrumut de la dumneata, adică de la bancă: îmi trebuie vreo două milioane, spuse Dim Cozianu.

Unchiu-său își mîngîia barbișonul cărunț, tăiat după moda lansată de Eduard al VII-lea al Angliei, cum purta barba și Ferdinand I al României. Își mîngîia bărbuța și se uita la el.

— Am nevoie de banii ăștia în două zile; pe urmă, în a treia sau a patra zi îi restituiri.

— Vrei să dai o lovitură la bursă? întrebă Șerban Lascari.

Cellalt îl privi zîbind, mut.

— Ești galben, băete, și slab ca un fir. Ce faci? Bagă de seamă, să nu te îmbolnăvești, zise domnul Lascari. Urmă o tăcere. Apoi tot el urmă: Știi că noi dăm împrumuturi foarte greu, mai ales la persoane particulare. Nu e genul de operații pe care-l facem noi.

— Știu, știu, dar dumneata mă cunoști, și știi că sînt corect.

— Da, fără îndoială, dar nu uita că trebuie să-i conving și pe colegii mei; și de vreo două săptămîni te-ai afixat cu o cocotă cunoscută pentru faptul că papă averi. Nu-ți spun asta ca să-ți fac morală, dar ca să înțelegi ce-o să fie în capul colegilor mei cînd o să auză de cererea ta.

— Dar am Cozia! exclamă Dim Cozianu începînd să se sperie. Asta era singura lui șansă; dacă o rata, era pierdut.

— Ipotecată, băiete dragă: și nu e numai a ta: mai e și maică-ta; și pe urmă, noi nu sîntem Creditul Agricol; și chiar dacă s-ar accepta în principiu, ne-ar trebui un referat al oamenilor noștri, asta cere timp; tu ai nevoie de bani în două zile.

— Cel mult! exclamă tînărul.

Domnul Lascari dădu din cap:

— Nu e nimic de făcut. Îmi pare rău. Ți-aș da din buzunarul meu, dar e prea mare suma; chiar și mie mi-ar trebui garanții — și nu Cozia; garanții serioase.

Dimitrie Cozianu îl privea fix, absorbit. Să riște? N-avea ce face altceva. Era la un milimetru de catastrofă. Totuși riscă.

— Uite ce e, nene Șerbănică. Ai să-mi dai două milioane, cu condiția ca și dumneata să nu investești în afacere mai mult de patru-cinci milioane, că dăm de bucluc și se iscă scandal.

Șerban Lascari începu să ridă gîdilă:

— Știi că ești bine? Mai pui și condiții, tot tu?

Dimitrie se ridică:

— *C'est à prendre ou à laisser.*¹ Dacă nu vrei, nu-mi dai.

— Bine, băiatule, stai, nu te aprinde așa: să vedem despre ce este vorba, spuse domnul Lascari. Șezi jos. Vrei o cafea?

— Lasă-mă cu cafeaua, nene Șerbănică! De cafea îmi arde mie? Uite ce e; dar uiți după aceea ce ți-am spus, nu? Cît sînt cotate acuma în Bursă coroanele austro-ungare din Ardeal?

— Slab de tot, și scad vertiginos. Ce, știi ceva despre răscumpărare? întrebă Șerban Lascari, deodată atent și încordat.

— Știu ce paritate fixează legea care iese poimîine, joi! zise Dim Cozianu.

Urmă o tăcere.

— A, asta e altceva. Am înțeles. Peste prețul din Bursă?

Dim Cozianu rîse sec:

— Dumneata ce crezi, de ce am nevoie de bani?

— Am înțeles: cumperi la Bursă coroane de două milioane de lei, și le schimbi vineri la Banca Națională cu trei milioane.

— Cu patru, zise scurt Dim Cozianu.

— Bravo, băiete! Să fie și Cezar al meu deștept și energic ca tine, n-ar strica. Ai să faci carieră mare. Bine, ne-am înțeles.

Joi, legea apără în *Monitorul Oficial*. Vineri, un tînăr îmbrăcat cu o sobră eleganță își făcu loc prin mulțimea care se înghesuia la ghișeele Băncii Naționale, intră în birourile funcționarilor superiori și ceru să i se schimbe coroane austro-ungare în valoare de două milioane de lei, pe care le avea în contul său la banca al cărui director era Șerban Lascari.

— E o sumă mare, domnule Cozianu, îi spuse directorul, care îl cunoștea. Știi că o să trebuiască să justifici proveniența banilor?—Uite, și banca lui conu Șerbănică Lascari are o sumă, pot spune enormă, de coroane; dar ei au cumpărat-o în Bursă, presupun că simțeau de unde bate vîntul. Dar ce este licit unei instituții financiare, nu este licit unei persoane particulare.

Dim Cozianu simți o clipă strîngerea de inimă a dezastrului iminent. Îi trebuiau banii ăștia. Îi trebuiau! Pentru femeia lui, pentru feri-

¹ Aceptă sau nu.

cirea lui, îi trebuiau! Riscă încă o dată, știind că se aruncă în gol. Zîmbi și spuse calm, privindu-l fix pe cellalt:

— Chiar dacă acea persoană particulară este secretarul primului-ministru? întrebă el.

Și văzu cum cellalt se schimbă la față.

— A, așa... bineînțeles, e cu totul altceva. Poftim pe aici, să facem formalitățile.

La prînz, Dim Cozianu avea două milioane de lei cîștig net. După-amiază, guvernatorul Băncii Naționale, căruia i se spuse cazul, îi telefonă primului-ministru:

— Coane Leonaș, știi că e cam delicată chestia cu coroanele alea; nu putem face să nu se afle. Trebuia operat altfel, mai discret.

— Cum? Care chestie cu coroanele? întrebă Leon Popescu, uimit.

Guvernatorul Băncii Naționale înțelegea imediat. Îi povesti totuși ce se petrecuse. Urmă o tăcere în aparat. Apoi auzi glasul marelui orator:

— Mulțumesc că mi-ai spus. Dar domnul acela nu mai e secretarul meu. L-am concediat.

Și în aceeași seară, Dim primi prin curier un bilet de la șeful de cabinet: „Domnule Cozianu, sînt însărcinat de excelența sa domnul președinte al Consiliului să-ți comunic că socotește serviciile dumitale de acum înainte indezirabile“.

Săptămîna următoare, Dim Cozianu îi mai făcu o vizită lui unchiu-său la bancă. Domnul Lascari îl primi foarte rece, în picioare și fără să-l poștească să șadă:

— Regret pentru tine incidentul cu Leon; trebuia să-ți iei niște precauții; așa, te-ai făcut imposibil. Ce-am auzit, că vrei să te însori cu creatura aia?

— Asta o discutăm altă dată, răspunse bășos Dimitrie Cozianu. Aș vrea să-mi virezi la Deutsche Bank la Berlin, în mărci germane, valoarea contului meu la dumneata.

— Vrei să călătorești? Nu faci rău, mai uită lumea de scandalul de aici, spuse domnul Lascari, ușurat, foarte mulțumit că scapă de acest nepot compromișător. „Uite, domnule, cine s-ar fi așteptat de la mutul ăsta, să se arate un asemenea șnapan! Și desfrînat, peste toate celea! Bine că pleacă: *bon débarras!* ¹ Dar ce serios părea! Oamenii sînt plini de surprize. Și-și ruinează cariera, nenorocitul. Dar mai știi? Îl găsesc

¹ Bine c-am scăpat de el!

mîine-poi_mîine mare om de afaceri, undeva la Berlin sau la Paris; la urma urmei, așa au început mulți“, se gîdea domnul Lascari, și redeveni amabil:

— Pînă dau dispozițiile respective, nu vrei să iei loc?

— Dacă mă rogi dumneata, zîmbi acru nepotul, se așeză și aprinse o țigară.

— Îmi dai și o cafea, nene Șerbănică?

— Da, cum să nu. Uite, am sunat. Și va să zică ai de gînd să călătorești?

— Da, vreau să o introduc pe nevastă-mea la Berlin în lumea cinematografului, să joace în filme, spuse Dimitrie Cozianu liniștit.

Șerbănică Lascari rămăsese cu ochii la el:

— Cum, te-ai și însurat?

— Da, ieri.

— Ah, da, murmură Lascari. Și pleci curînd?

— Nu, o să plec probabil pe la sfîrșitul anului, pînă atunci mă duc cu nevastă-mea pe Coasta de Azur, răspunse cu același calm plin de demnitate tînărul Cozianu.

— A, da, repetă domnul Lascari.

Omul de serviciu veni cu cafelele; unchiul și nepotul le băură în tăcere, și se despărțiră fără să mai facă nici unul eforturi de conversație.

A doua zi însă doamna Cozianu, mama lui Dim, sosi la el la hotel unde locuia cu noua lui soție. O primiră împreună. Doamna Cozianu nu o salută pe Fifi Oprescu și-i spuse lui Dim cu glas tremurat de enervare și încordare:

— Aș vrea să vorbesc numai cu tine.

— De ce, mamă; n-am secrete față de Felicia; Felicia, uite-o pe mama.

Cele două femei se priviră fără să se cîntească, pe urmă doamna Cozianu izbucni brusc în plîns și căzu în șezut într-un fotoliu. Apoi i se adresă lui Fifi, printre lacrimi:

— Dudaie dragă, nu-l nenoroci pe copilul ăsta! Nu sînteți potriviți, n-o să-i faci decît rău! Îl nenorocеști, draga mea, și e singurul meu copil! Tot Bucureștiul urlă de ce-a făcut! Te rog, te implor în genunchi, lasă-mi-l!

Și era gata să dea în genunchi, dacă n-o împiedica Dim, jenat și consternat:

— *Mais voyons, maman, ce faci, nu se poate, te rog.*

Verde la față, Fifi Opreescu, elegantă, în tailleur gri-argintiu, cu părul tuns scurt, băiețește, și cu mânușile în mîna stîngă, mai elegantă decît trei sferturi din cucoanele din București, inclusiv doamna Cozianu, îi privea cu ură:

— Uite hoasca de ce e în stare, murmură ea printre dinți, apoi, brusc, țipă strident la Dim: Dacă n-o dai afară, plec și nu mă mai vezi! S-o dai afară că-i bag mîna-n coc și-o dau de pămînt! Afară!

— Mamă, te rog, Fifi, iubita mea, cum vorbești... băguia Dimitrie.

— Afară! țipă Fifi de se auzi prin pereți și cineva ciocăni în zid. A, nu vrei? Atunci plec eu! Dacă-ți trebuie femeie, ia-o pe mă-ta și trăiește cu ea!

Și se repezi la ușă. Dim se năpusti s-o oprească, dar în clipa cînd o apucă de braț, Fifi se-ntoarse ca mușcată de șarpe și-i arse două palme de-i veniră lacrimile-n ochi. Îngrozită, doamna Cozianu amuțise, holbată, în fotoliul ei. Fifi se repezi la ea:

— Afară, ciocoaico! Marș, că te iau cu fărășul!

Și doamna Cozianu se trezi luată de păr, smucită din fotoliu și îmbrîncită pe ușă afară. Dim Cozianu rămăsese în mijlocul odăii. Cînd Fifi trînti ușa după doamna Cozianu și se întoarse, roșie la față, cu ochii strălucitori și mai frumoasă ca niciodată, el se repezi și o luă și el la palme, dar Fifi își feri capul, cu coatele ridicate și bărbia în piept, și-i trase una cu pantofiorul ascuțit, în fluierul piciorului.

Un pasager al hotelului sună și întrebă speriat feciorul de la etaj ce se petrece alături: se auzeau țipete, bufnituri, gemete, vase sparte. Feciorul ieși repede și trase cu urechea prin ușa de pe coridor. Nu se întoarse. Pasagerul ieși și el, în halat și-n papuci și-l găsi pe fecior cu ochiul la gaura cheii. Pasagerul se aplecă și el să asculte. Valetul îl privi, îi făcu cu ochiul și șopti:

— S-au împăcat.

Toate restaurantele, toate barurile, toate cîrciumile, toate grădinile de vară îi cunoscuseră în curînd pe Dim Cozianu și pe Fifi Opreescu. Ei rămîneau ultimii, la opt dimineata, cu lăutarii pe lîngă masă și se sărutau beți, în vîzul lumii. Ei plăteau la toată lumea din local, ei spărgeau vasele și oglinzile din separeuri dacă li se întîmpla să se certe, și nu deschideau chelnerilor alarmați de zgomot. Apoi plecară la Paris și pe Coasta de Azur, apoi se-ntoarseră iar la București,

înainte de a pleca la Berlin. Cînd ieșeau împreună pe stradă, eleganți și amîndoi negri la păr și la sprîncene și cu ochi negri, palizi în obraz și cu gura roșie, trecătorii se întorceau după ei; afară de persoanele din lumea în care se născuse Dim Cozianu și care se făceau că nu-i văd.

Iar într-o după-amiază de septembrie, pe la șase, cînd soarele era destul de jos deasupra cîmpurilor și miriștilor cu sălcii, o birjă de lux cu cai lucioși și grași, bandajați la picioare ca trapașii de curse, îi purta prin hîrtoape și noroaie pe drumul Colentinei, printre căsuțe scunde, garduri strîmbe și haite de cîini jigăriți. Dimitrie Cozianu era năucit, obosit de moarte de viața pe care o ducea de cînd o cunoscuse pe Fifi; era mai tot timpul amețit de băutură, ca să nu-și dea seama de desperarea care punea stăpînire pe el pe furiș și treptat, căci nu putuse s-o facă pe Fifi cucoană mare, nici nu vedea cum ar mai putea cîștiga bani după ce avea să-i mănînce pe cei care-i rămăseseră; bine că erau destul de mulți ca să mai dureze vreo doi-trei ani. Iar Fifi era frumoasă, veselă, zglobie, vorbea mereu, se uita împrejur, și-i arăta cu mîna înmănușată:

— Uite, acolo e popa. Dincolo e cîrciuma lui Mirică. Uite-l și pe tata! Ce faci, Vasile? Oprește, birjar!

„Sînt prea beat, se gîndea Dim Cozianu. Mi-l arată pe tată-său și nu-l văd.“ Se uita împrejur. Nimeni. Garduri, cîini, noroaie. Nici un om.

— Uite-l colo, sus, unde te zgîiești ca un tîmpit? se răsti la el, veselă, Fifi, și-i arătă un stîlp de telegraf.

Sus pe stîlp, încălțat cu cîrlige de oțel, un lucrător cu mustață căruntă se uita la ei. Cu el vorbea Fifi, lui îi spunea Vasile.

— Uite, Vasile, ăsta e Dim, ți-am scris eu de el, spunea Fifi cînd mustăciosul ajunse jos. Suie aici lîngă mine, Dim, șezi pe banchetă. Mergem acasă.

Dim Cozianu înțepenise de tot. Mai tîrziu, cînd se întorceau spre oraș, zdruncinați prin gropile noroioase ale drumului, abia își aducea aminte de căsuța scundă, de mahalagioaica groasă, cu mustăți, care o sărutase pe Fifi, de răceala și mîndria dezagreabilă cu care-l primiseră Vasile instalatorul, mama, un frate taciturn cu mustăcioară neagră și cotleți și ochi dușmănoși. Numai Fifi era veselă, nesilită și vorbea mereu. „Ce oameni! Ce familie! Unde m-am vîrît!“ se gîndea îngrozit

Dim Cozianu, mut lingă Fifi care turuia mereu. Deodată ea se lipi de el și începu să-i șoptească vorbe nerușinate, răsuflându-i fierbinte în urechi: „Acum vreau! Acum! te rog! Nu mai pot răbda!“ îi șoptea ea stăruitor, virîndu-se în el. Îl înnebuni pe drum, în ascensor, pînă năvăliră în odaia lor. Iar în mijlocul unei îmbrățișări bezmetice, sugrumătoare, ea îi șuiera în ureche:

— Vezi? De aia n-ai să scapi niciodată de mine! Nu poți trăi fără mine!

El se cutremură de revoltă și indignare; după ce decăzuse, după ce îi distrusese cariera, îl distruse și pe el, să-i mai și spună? Să-l facă slugă de tot? Se smulse și se repezi alături, în sala de baie, unde-și slobozi dușul rece în creștet, să nu înnebunească de siluirea la care se supusese; apoi se întoarse în odaie, learcă de apă, gol, vînat de ură:

— Ei, află că nu! icni el vehement. N-am nevoie de tine!

Ea, palidă, își trăsese plapuma pînă la gît și-l privea, cu ochii ei adînci și negri. Nu-și mai vorbiră. A doua zi dimineața, Cozianu ieși în oraș. Cînd se întoarse, găsi odaia goală. Fifi Oprescu plecase, nu se știa unde, nu se știa cum. Luase cîteva mii de lei și dispăruse.

Dimitrie Cozianu se închise în odaie și rămase acolo. Nu cobora decît ca să mănînce. Stătu singur două săptămîni. Cînd simțea că-i vine să se sinucidă, într-o dimineață, ușa se deschise și intră Fifi. Se opri în ușă și întrebă cu un aer dur:

— N-ai nevoie de mine, da?

El se repezi și-i căzu în genunchi, plîngînd; apoi o luă pe sus și o duse spre pat.

Cînd voi să plece cu ea în Germania, Dim Cozianu se întîlni cu Titel Negruzzi, unul din cei doi-trei oameni care-l mai salutau și stăteau cu el de vorbă. Titel era vesel, optimist și mirosea nițel a vin.

— Ce faci, monșer? Arăți ca o stafidă, te arde, te topește, dragă, mai potolește-te și tu, că rămîne de tine numai o mîină de cenușă! Pleci în Germania? Păi acumă pleci? Ai dolari?

— Nu, am mărci, acolo în bancă, zise Dimitrie Cozianu. Ce e? De ce să am dolari?

— Păi nu știi? Francezii au ocupat Renania ca să stoarcă reparațiile de război iar nemții, ca să scape de ei, își torpilează moneda! Inflație vertiginoasă, monșer! Măcar așteaptă să-și stabilizeze moneda! Că

dacă schimbi acum mărcile în lei sau în altceva, pierzi cincizeci la sută! Prea trăiești pe insula Citera, fericitul! Mai citește și gazetele!

Dim Cozianu, folosind o tactică în care s-au încrezut mulți atunci, își reconverti cele două milioane de lei, din mărci îndărăt în lei, abia după sfîrșitul inflației: primi cinci sute șaptezeci și cinci de lei. Era ruinat.

VI

Pe strada Cometa, la numărul 10, unde după aceea s-au clădit case moderne, erau niște căsuțe vechi, cu un șold la stradă, cu două ferestre, cu o fațadă scundă spre o grădină mizerabilă, fața innădită cu case mai mici, cu geamlîc, și cu niște cotețe, și îndărăt cu un calcan vărut numai la bază, în nasul vecinului din spate. Locuiau acolo niște funcționăriși mărunti la poștă și la primăria de Galben, un șofer de taxi, și proprietara, doamna Eliza Vasilescu, văduvă de căpitan bătrîn, mort în război; iar în două odăi, una fiind cea cu două ferestre la stradă, stătea Dimitrie Cozianu cu nevastă-sa.

Într-o dimineață de primăvară rece și ploioasă, cînd domnul Octavian, șoferul, gros și cu brațe groase și cu o față lată și roșie, scose-se mașina din cotineța ce-i servea de garaj și voia să deschidă poarta, coana Eliza ieși în ușa verandei ei cu geamlîc; era înfășurată într-o broboadă gri peste un capot murdar; de sub broboadă îi ieșeau șuvițe de păr cărunț; fața veștedă cu o gură care molfăia mereu ceva, miinile nespălate cu care ținea capetele broboadei. Se uită la cerul sur din care curgea ploaia, și la pămîntul noroios din curte, de sub papucii ei rupți.

— Săru' mîna, cucoană, zise șoferul, gata să se urce în mașină.

— Ce e cu ploaia asta, domnule Octaviene? întrebă doamna Vasilescu. Cînd se mai isprăvește, că a început să curgă din tavan?

— Las ' că e bună pentru cîmp, cucoană.

— Domnule Octaviene.

— Poftim.

— Ce-o fi cu *chirieșii* ăștia ai mei din față? Mi-e grijă. N-or fi pățit ceva?

— De ce, cucoană? Ce să pățească? întrebă domnul Octavian pe cînd deschidea poarta.

— Păi uite, stau iar de două zile închiși în casă, cu perdelele trase, și nu dau nici un semn de viață. Mi-e frică să nu-i găsim o dată morți.

— Nu mor ăștia, cucoană! rîse domnul Octavian. Au mai stat ei așa închiși. Tot timpul stau.

— Ba mie mi-e tare frică. Sînt slabi ca niște mîțe, și deserați; o dată ne trezim că s-au sinucis cu mangel!

Domnul Octavian se sui la volan și se uită rîzînd la proprietăreasă:

— Chiar că n-ar mai călca nici un chiriaș în odăile alea!

Și ambreie zgomotos; mașina ieși din curte. Domnul Octavian opri lîngă trotuar, se dădu jos și se întoarse să închidă poarta. Se uită la ferestre: perdelele erau trase, nu se simțea nici o mișcare, nimic. Doamna Vasilescu se uita și ea la ferestre.

— Să le bat în ușă? întrebă ea.

Domnul Octavian se strîmbă a îndoială:

— Știu eu? Mai lasă-i; poate n-or fi muriți chiar astăzi.

Și se întoarse la mașină, se urcă în ea și porni încet pe lîngă trotuar. Doamna Vasilescu stătu să se uite la ușa închisă și la fereastra cu perdeaua trasă, pînă simți că-i intră umezeala în papuci. Atunci se întoarse în casă.

Înăuntru, îndărătul perdelelor trase, Dim Cozianu, nebărbierit, și Fifi, zbîrlită, se sărutau sleiți. Se lăsară să cadă pe spate și ascultară cum pîrîie ploaia pe tabla acoperișului.

— Ce facem? întrebă Dim. Ne culcăm iar sau mergem să mîncăm?

— Cît o fi ceasul? întrebă ea. Mi-e foame.

Dim se uită la ceasul de buzunar pus pe podea jos, lîngă pat (Hainele erau zvîrlite ghem prin odaie).

— A stat, zise el. Ia să deschid fereastra.

Stinse lampa cu petrol care ardea pe masă și trase la o parte perdelele.

— Ce urîtă vreme, zise el. Dacă am avea ceva de mîncare n-aș ieși nici mort.

— Mi-e foamă, repetă Fifi. Ție nu ți-e?

— Și mie; sînt leșinat de tot. Dacă mă pui la munci de-astea grele fără să-mi dai să mîncînc!

Riseră amîndoi și se sărutară iar.

— Nu mă mai pupa, că mi se taie respirația, zise el, și mi se face negru în fața ochilor! Gata! Ajunge! Nu mai pot.

— Nici eu, spuse dînsa întinzîndu-se în pat și căscînd. Mi-e foame.

Dim se bărbieri cu apă rece, înfiorîndu-se de frig; apoi se îmbrăcără repede, sărutîndu-se și se aprinseră iar, nu izbutiră să plece de-acasă decît tîrziu cînd se făcuse întuneric de tot.

Ghemuiți sub umbrela lui, înfrigurați, slăbiți, cu picioarele moi, se duseră să mînînce cu cîțiva lei, la „Nepotul“, spre Obor, ciorbă lungă, aburindă, cu pîine, și ardei umpluți cu zgîrci tocat; împrejur vorbeau tare, în fum de tutun și aburi de mîncare, niște căruțași de la Obor, cu bocancii în murdăria de pe jos (noroi, semințe de dovleac, hîrtii, cutii de chibrituri goale și zdrobite de tălpi grele, cu cuie).

— Alo, șefule! strigă Fifi după chelner. Adu-ne și nouă un cîrnăcior de-ăla!

Dim Cozianu se crispă, a o mia oară, sau a zecea mia oară. Murmură:

— De cîte ori nu te-am rugat să nu mai vorbești tu cu chelnerul? Spune-mi mie ce să-i cer. Și nu rîde așa la el. El servește, nu e un amic de-al tău.

— Ia mai lasă-mă cu mofturile astea! zise ea scurt. Fac ce-mi place; dacă nu-ți place, lasă-mă în pace, că sînt destui bărbați în București. Ce, mîncînc pe banii tăi?

El tăcu, otrăvit. În clipa asta o detesta. O adorase cu un ceas înainte, ținînd-o în brațe în pat. Acuma se gîndea: „Ah, de-ar crăpa o dată! De mi-ar lua-o Dumnezeu de pe cap!“ Apoi se gîndea la sine însuși: Dim Cozianu, cu pantofii uzi, mîncînd ciorbă la „Nepotul“! Și trăind din vînzarea ultimelor ei bijuterii, și a hainei de blană. Nu mai aveau nimic, nici ce vinde.

— Alo, șefule! Plata! strigă Fifi tare prin gălăgia pe care o făceau căruțașii și chelnerii cu șorțuri murdare care treceau cu cinci halbe în fiecare mîna, răcnind comenzi spre tejgheaua udă de bere proastă. Iar Dim Cozianu se gîndea cu disperare și scîrbă: „Dumnezeule! Ce-o să mă fac?“

N-avea ce să facă, decît să se apuce să muncească. După doi ani de căsătorie cu Fifi Oprescu, Dimitrie Cozianu era înscris ca avocat în baroul de Ilfov, și căpătase primele procese: căuta cauze comerciale, unde nu era vorba de oratorie, peste puterile lui, ci de știință de carte

și de argumente serioase, temeinice. Doamna Eliza Vasilescu vedea acumă adesea lumină de lampă dimineața, devreme, printre perdelele trase. Pe la opt-nouă dimineața, îl vedea pe chiriașul ei cum pleacă, cu servieta sub braț, gălbejit, slab, cu hainele fluturînd pe el.

— Ce faci toată noaptea, maică ? Înveți?

— Lucrez, coană Elizo; lucrez, răspundea el cu un surîs silit.

— Ce tot lucrezi, atîta, om tînăr? Lasă munca pe mai încolo, bucură-te și dumneata de viață!

— M-aș bucura, dar e nevoie de păpică! spunea el rîzînd la fel de galben, și pleca, cu fălcile strînse, gîndindu-se: „Păpică! Am ajuns ca ei. Vorbesc ca ei. Sărăcia, de. Bravo, domnule Cozianu, nepot al lui Bonifaciu Cozianu. Bravo. Să-ți fie de bine.“ Și mergea spre tribunal, blestemînd-o cu ură fierbinte și dureroasă pe femeia pe care o lăsase în pat, dormind ca un copil, ușor, încă și mai frumoasă în somn decît trează.

Începu să cîștige bani, puțini, dar totuși de ajuns ca să mănînce mai rar la „Nepotul“, și mai des la restaurante de mîna a doua. Se duceau și la teatru, o dată, de două ori pe lună, mai mult nu le îngăduiau nici banii, nici munca de noapte pe dosare, a lui Dim.

Într-o seară la teatru, Dim se uită mașinal la loji și se trezi ochi în ochi cu Alexandra Șufană, verișoara lui, tînără, elegantă, blondă cu ochi albaștri, și în loc să se uite într-altă parte cum făcea cînd, arareori, înțîlnea rude și cunoscuți, o salută, și ea îi răspunse. Era în lojă cu o fată pe care de asemenea o cunoștea Dim, Nicole Arnota. Colette Arnota, altă blondă, mititică, subțire, palidă, cu părul ușor, ca un norișor auriu în jurul capului, și o privire limpede, liniștită, năivă. O salută și pe ea și Nicole Arnota îi zîmbi politicos și blajin. Fifi îl întreabă:

— Cine sînt damele alea?

— O verișoară de-a mea, și o cunoscută.

Fifi nu mai spunea nimic. El, fără să vrea, se mai uită în lojă. Cele două fete vorbeau despre el, cu ochii la el; cînd se uită la dînsese, întoarseră capul, ca să nu le ghicească subiectul de conversație. Ceva îl făcu să se uite și în dreapta lîngă el: era privirea neagră și fixă a nevaste-si. Plecă ochii și murmură enervat și timid:

— Ce te uiți așa la mine?

Ea nu răspunse. La primul antract, șuieră:

— Hai să plecăm.

— De ce să plecăm? întrebă el prost dispus. E bună piesa.

— Eu plec, zise ea tăios și se ridică.

Se ridică și el și o urmă, înjurînd în gînd. Afară, Fifi făcu semn cu manșonul unei trăsuri. Se urcară amîndoi. Era frig, început de decembrie, cu zăpadă udă, amestecată cu noroi. Ninge rar, cu fulgi mari uzi, printre care se zăreau trecătorii, vitrinele, trásurile, automobilele, firmele luminoase.

— Te uiți după puturile alea, porcule! șuieră deodată Fifi. Netreb-nicule! Neisprăvitule! Vită ce ești! Ciocoiăș nenorocit!

Și urmă să-i toarne la ocări și înjurături, de parcă l-ar fi ținut sub burlanul streșinii, pe o torențială ploaie de zoi. El tăcea. Trásura înainta în pasul cailor, legănîndu-se ușor. Dim Cozianu începu deodată să tremure de enervare.

— Dar mai isprăvește o dată, nebuno! șopti el.

— Cum? exclamă ea. Tot tu te răstești la mine? Măgarule, boule, porcule!

Și iarăși începu să-i toarne la înjurături, din ce în ce mai întărită. Apoi îi arse o palmă; el tresări și dădu s-o apuce de mîini, ca s-o împiedice, dar ea îi mai trase una, zgîriindu-l pe obraz cu vîrfurile unghiilor lungi și ascuțite. El îi trînti un pumn în coaste. Trásura înainta mereu, clătînîndu-se tare.

Pe cînd se apropiau de casă, Cozianu se gîndi terorizat la scandalul care o să înceapă pe trotuar și-o să ajungă la culme înăuntru, strîngînd în fața ușii toți vecinii în halate și papuci. Astfel că în clipa cînd trásura se oprea în fața numărului 10, el sări jos și o luă la goană pe trotuar, să scape, să aibă liniște. Dar Fifi sări și ea jos, lepădă pantofii, îi luă în mînă, manșonul sub braț, și porni în goană după el, în ciorapi, prin zăpada udă, țipînd ca înjungheată:

— Hoții! Săriiți, hoții! Opriți hoțul! Mi-a furat poșeta! Hoțul! Hoțul!

Cozianu fugea iepurește; dar trotuarul trecea prin fața comisariatului de poliție; sergentul care stătea în poartă întinse doar mîna, și-l opri pe Cozianu apucîndu-l de piept. Peste o clipă, sosise și Fifi; peste altă clipă, se adunase un grup de curioși în jurul lor. Asudat, gîfîind, cu cravata strîmbă, Cozianu explica:

— Nu i-am furat nimic, domnule sergent. E nevastă-mea, și e ne-bună, domnule, e bătaușă.

Iar ea, fără să-i pese de cei dimprejur, gifia scurt și repede și-i spunea, palidă și cu ochii strălucind de furie:

— Vrei să scapi de mine? Crezi că scapi de mine? Ți-arăt eu ție! Ți-arăt eu!

Și, abia întorși acasă, după ce plătiră birjarul care se luase după ei, scandalul începu din nou. Cozianu, exasperat, îi trase câțiva pumni; ea îi zvîrli în obraz lampa aprinsă. El se feri, lampa căzu și se sparse, și perdeaua luă foc de la petrolul care ardea. Țipete, vecini treziți din somn, vedre cu apă, fum, lăcăraie pe jos. Până când, tîrziu, rămaseră singuri, în frig și umezeală (camera se răcise de atîtea uși deschise, de curent ca să iasă fumul, de apa rece aruncată peste tot). Cozianu se sprijini cu spatele de perete și o privi cu desperare, jalnic, ca un cîine bătut:

— Măcar lasă-mă să lucrez! Nu-mi distruge nervii! Mă nenoro-cești! O să murim de foame! Ai milă de mine.

Ea, morocănoasă, își încălzea la foc picioarele roșii de alergat în zăpadă, și nu spunea nimic.

A doua zi, Cozianu pierdu procesul pe care-l pleda, și la prînz îi spuse și ei, să știe.

— Cin' te-a pus să le faci cu ochiul la putorile alea? răspunse ea dur și tăios.

El îi aruncă o privire de ură, mută, dar se gîndi: „Ce frumoasă e!”

Și viața continuă așa, încă un an, și încă unul. Patima trupească nu le trecuse nici unuia; Dim simțea că o urăște tot mai mult, că ar omorî-o dacă ar putea; dar cum se atîngea de ea, ura se schimba în dorință. Și în același timp, înnebunit de scenele ei, obosit, epuizat, muncea îndîrjit ca să-și cucerească o clientelă, începea să cîștige bani.

După o nouă bătaie, însă, fugi din București, într-un orașel de provincie, și stătu acolo fericit cîteva zile, pe urmă, neliniștit, alte cîteva, apoi, deodată, cu o hotărîre și o energie de care singur se mira, se sui în primul tren și se întoarse la București, să se împace cu ea.

VII

În al cincilea an, Dimitrie Cozianu reîncepu să vadă niște cunoștințe vechi sau prieteni sau rude: ieșea în oraș, la masă, cu Fifi, care-și atîrna de gît primele nurci costelive cumpărate din banii lui, și cu profesorul Fănică Niculescu, cu Titel Negruzzi, cu Ionaș Apostolescu, care se lăsase recent de sport (făcuse ca amator box și lupte greco-romane) ca să înceapă să lucreze la Bursă. Ei, și alții, veneau să-l vadă. Uneori, Fifi nu era acasă. Ieșea destul de des singură. Vizitatorul rămînea atunci numai cu Dim și stăteau de vorbă la un pahar cu vin, așezați pe un scaun-leagăn, cu paiul găurit, și pe scaune în stil Brumărescu, în odaia cu un bufet cu geamuri, și o masă cu picioare ca de pian, și tablouri pe pereți, înfățișînd case sub zăpadă, țigănci cu un sîn bronzat afară din cămașă și buchete de liliac.

Într-o seară, cel care-i vorbea lui Dim Cozianu era profesorul Fănică Niculescu, conferențiar pe lîngă catedra de istoria filosofiei de la Universitatea din București. Era încă relativ tînr, dar albise aproape cu totul; purta haine din stofă ieftină, și o cravată țipătoare, roșie cu dungi verzi. Era slab, negricios, și cu sprîncenele negre și stufoase; stătea cu capul plecat, ceea ce-i da un aer viril și întunecat, de diavol medîtînd, picior peste picior, asupra căderii sale. Era seară, și Dim nu făcuse lumină.

— Da, spuse el. Ocazia ți s-a oferit ție și i-ai dat cu piciorul, iar mie, care o aștept ars de sete, nu mi se oferă. De ce? Ce e jocul ăsta? Nu înțeleg. Încă n-am înțeles.

— Ocazia, murmură Dim Cozianu. Nu eram eu copt pentru ea.

— Poate. Dar acuma ești? zîmbi profesorul.

Cozianu nu răspunse.

— Putere, dragul meu; la ora asta, ai fi avut putere în țara asta. Și n-ai nimic, nici putere, nici bani, nici...

— Nici ce? întrebă Dim. Simțise ceva, care-i făcea frică.

— Nici asta, ce am spus, zise profesorul. Ai aproape treizeci de ani. Erai o speranță, un om care promitea. După treizeci de ani, nu

mai există promisiuni, există fapte. Și nu faci nimic. Nu ești nimic. Un avocat. Mi-e necaz, dragul meu, când asist la falimentul ăsta. Aș vrea să asist la un triumf, la o victorie. Și toți cîți sînteți, din grupul nostru de la Iași, care am vrut să fim stăpîinii țării, v-ați risipit în chestii ieftine, în senzualitate, în beție, mincare, cocaină, femei. Nici unul n-aveți voință, îndrăzneală, energie consecventă. Moi, moi de tot. Cîrpe. Și ei, și dumneata. Îmi pare rău. Eu, care nu sînt, n-am avut nici relațiile, nici averea, nici ocaziile voastre. De ce? Încă n-am înțeles. Iar voi, care aveți tot, dați cu piciorul.

Tăcu, amar. Dim se uită pe fereastră: era încă lumină, pe cînd înăuntru se făcuse aproape de tot întuneric.

— În ce mă privește, te înșeli, spuse el. Dă-mi numai cinci ani, și-ai să vorbești altfel cu mine. O să-ți dovedesc că nu sînt cîrpă. Și chiar mai devreme de atît!

Urmă o tăcere. Apoi Fănică Niculescu zise:

— Aș vrea să te văd.

Și tăcu iar. Dim întrebă:

— Ce spunei adineauri, că n-am nici cutare, nici cutare? Te-ai oprit la un *nici*.

— Nu, nu m-am oprit, murmură profesorul.

— Ba da. Nu-mi umbla mie cu chestii de-astea, profesore. Despre ce e vorba?

Profesorul tăcea.

— E vorba de nevastă-mea? întrebă Dim Cozianu cu glas foarte scăzut.

Fănică Niculescu era mut.

— Cu cine? întrebă iarăși cellalt.

Profesorul nu spuse nimic.

— Cu Ionaș Apostolescu? întrebă Dim.

— Dacă știi, de ce mă mai întrebi? murmură profesorul.

— Nu știam, șopti Dim Cozianu. Simțisem ceva.

— Înțelegi, eu n-aș jura, rosti mai cu tărie Fănică Niculescu.

— Da, înțeleg. Înțeleg, îngînă Dim Cozianu. Înțeleg.

În toamna aceea, Fifi Oprescu fugi de acasă; peste două luni, Dim Cozianu află că e la Paris, cu Ionaș Apostolescu. Se duse după ea și o aduse îndărăt. În primăvară, femeia fugi iar, cu Cezar Lascari, la Praga. Într-o dimineață, se opri în fața căsuței din strada Cometa o

limuzină lungă neagră din care coborî un domn cu bărbuță albă și cu ochi cercetători. Sună la ușă; Dim veni să-i deschidă.

— Nene Șerbănică! Poftim, intră. la loc. Ce s-a întîmplat?

— Dragă băiete, sînt foarte amărit, spuse domnul Lascari șezînd pe scaun cu pardesiul pe el și cu bastonul între genunchi. Sînt foarte necăjit. Femeia asta, după ce te-a nenorocit pe tine, nenorocește toată familia. E cu Cezar la Praga, l-a înnebunit de tot, că e destul de moale și de slab nefericitul, și-l face de rîs, îl repede în public, îl înjură ca pe o slugă, îl dezonorează, ce să mai vorbim, îl dezonorează. Du-te, dragă băiete, du-te după ea și ad-o îndărăt, că nu știu ce ne facem! E la urma urmei nevasta ta, țineți-o acasă.

Și-l privi dezolat, cu un aer preocupat și stupid. Dim Cozianu îi răspunse însă, liniștit:

— Nu mă duc. Să stea acolo: eu mă bucur să scap de ea: ce, s-o mai și caut?

Șerbănică Lascari nu înțelese numaidecît, dar Dim îi explică, și-l conduse politicos pînă la ușă. „Pare că și-a revenit în fire, se gîndea bătrînul urcîndu-se în mașină. Țsta cel puțin are resort, nu ca bietul Cezar.”

VIII

În ultima perioadă de lipsă a lui Fifi de-acasă, Dim se întîlni într-o după-amiază pe cheiul Dimboviței cu Alexandra Șufană, de braț cu Colette Arnota. Era o zi frumoasă cu soare și nu prea caldă; și Dim se simțea pentru înțuia dată, de ani de zile, ușor, liber, curat, ca un convalescent cînd a început să prindă puteri. Făcuse treabă la tribunal, era mulțumit, treaz, neamețit, nenăuc: ce bine! Ce curios! De mult nu se simțise așa; poate niciodată. Și cum ieșea de la tribunal și o lua spre Calea Victoriei, le zări pe cele două fete: veneau în soare, pe lingă niște țigănci cu coșuri de flori. Erau amîndouă în rochii plisate, cu talia pe șolduri, scurte pînă la genunchi, cu pălării ca niște ulcele pe cap, și totuși, în ciuda hainelor caraghioase (asta era moda anului), în ciuda pantofilor ascuțiți cu barete, în ciuda picioarelor prea groase ale Alexandrei, erau amîndouă proaspete,

tinere, vesele, rideau cu guri fardate și dinți strălucitori și-i făceau semn. Se apropie și le salută.

— Ce faci, Dim? Singur? Văduv? ridea Alexandra.

Cealaltă, mai mică, mai delicată, se uita la el, în sus, ca un copil, cu ochi albaștri, naivi.

— Unde dă Dumnezeu să fiu, rise și el, și se miră singur ce ușuratic vorbește.

— Ce faci? Unde mergi?

— Nicăieri. Mă plimb.

— Noi am făcut câțiva pași pe-aici. E frumos. Hai cu noi să bem un pahar cu bere, dar re-ce! la „Bufet”, și să mâncăm un covrig. Hai, că te iau cu mașina, uite-o, am garat-o colo la Distribuția aia.

Alexandra îi arătă o mașină joasă și lungă, strălucind din porțile nichelate, cu țevi de compresor care ieșeau din capota radiatorului.

— E teribilă mașina ta, spuse el, deschizându-i ușa Colettei Arnota.

Alexandra, de la volan, zise:

— E o „Hispano-Suiza”, face o sută optzeci de kilometri pe oră, cu altcineva la volan, și cu mine acasă. Vreau să trăiesc mult.

Și apăsă pe accelerator, ambreind brusc și smucind mașina din loc. Dim Cozianu și Colette Arnota căzură pe spate și începură să ridă, prostește.

În risete și nimicuri trecu toată după-amiază; apoi Alexandra îi duse acasă; dar Colette spuse că mai vrea să se plimbe.

— Dragă fato – zise Alexandra – eu sînt invitată la madam Mavromihali, așa că dacă domnul vrea să-ți țină companie...

— Da, sigur că vreau, spuse Dim Cozianu.

Colette Arnota se uită la el, iarăși de jos în sus, ca copiii la oame-nii mari, cu aceeași atenție admirativă și neroadă. „Ce curios, se gîndi el. Fetele astea de familie bună. Astea-or fi înjurînd?” Și în același timp curiozitatea îi trezea în minte imagini ale cărnii. „Astea cum or fi la pat?”

Dar goni asemenea gînduri. „Sînt sătul.” Plimbarea ținu pînă noaptea; căci, vorbind despre ce făcea el la tribunal, fata îi spuse deodată cu o admirație aproape religioasă:

— Ești un om care știe să iubească.

— Ei, asta e! Se vede așa ceva pe mine? întrebă el, rîzînd.

— Toate prietenele mele știu ce-ai făcut. Ai riscat totul pentru dragostea dumitale.

— Mda, zise Dim Cozianu. „Ce gîște! Aia, o bestie; și astea, gîște”, se gîndea el.

Dar se lăsă admirat; și se înțeleaseră să se mai întâlnească. Și se mai întâlneau; Cozianu se lăsă nu numai admirat, ci și iubit, și după cîteva luni, fără dragoste, fără dorință, numai din plictiseală și curiozitate, începu să trăiască cu domnișoara Arnota. Apoi divorță de Fifi Oprescu, pentru „părăsirea domiciliului conjugal”.

Și, în toamnă, într-o dimineață însorită a lungii și dulcii toamne bucureștene, umbla cu domnișoara Arnota pe cheiul Dîmboviței, sub platani și castani cu frunze verzi și galbene și roșcate în cerul de un albastru transparent și pur.

— Trebuie să reintri în politică, repeta Colette. Ieri se vorbea de tine la Elisa Vogoride, și toată lumea spunea ce capacitate ești și că nu trebuie să te risipești în lucruri mărunte.

— Vrei să fii doamna ministru? întrebă el, rîzînd.

Ea răspunse serios, cu convingere:

— Nu, dar vreau să fii un om mare, admirat de toți. Meriți să fii!

El tăcu. O găsea stupidă, dar îi plăcea admirația ei. Îi dădea o satisfacție pe care n-o avusese niciodată.

— Bine, doamnă Cozianu, spuse el, strîngîndu-i brațul.

Ea îl privi cu ochii ei albaștri cam spălăciți și murmură:

— Știi că nu-mi place să vorbești așa...

— De ce să nu vorbesc? N-o să ne căsătorim?

— Ba da, ba da.

— Ei, atunci? Ce, ești superstițioasă? Vrei să nu te deochi? Lasă, draga mea: Anul Nou ne găsește căsătoriți.

Și amuți brusc, cu ochii la un grup care se apropia.

— Ce e? Cine sînt ăia? întrebă Colette, speriată de schimbarea de pe fața lui.

El nu spuse nimic. De altfel, Colette înțelese îndată cine era femeia subțire și brună, care venea, dreptă ca o purtătoare de amforă, într-un tailleur făcut la Paris, între doi domni care vorbeau și rideau. Și femeia brună se uita la Dim cu o insistență nefirească. Cînd ajunsese în dreptul lui, se opri. Se opri și el, și cei doi domni, și Colette Arnota. Femeia se uită la Colette Arnota ca la o bucată de lemn sau la un petic

de hîrtie, apoi întinse mîna, îl apucă pe Dim Cozianu de mînă și-i spuse:

— M-am întors azi dimineată și te căutam. Hai acasă!

Și porni cu el, lăsînd pe toată lumea înmărmurită. El umbla pe lîngă ea, ca un automat. Domnii se priviră, unul spuse:

— Uite domnule, ce nebună!

Și se uitară curioși la Colette Arnota.

— Duduiță, n-ai vrea să vă consolez? Să ne răzbunăm? spuse unul din ei.

Ea plecă repede, dar peste cîțiva pași izbucni în plîns pe stradă.

Iar Dim Cozianu, întors acasă, așezat pe pat, se uită cu un aer rătăcit, în gol, în timp ce Fifi îi povestea ultimele ei pătănii la Paris; învățase foarte bine franțuzește și se dusese la spectacolele lui Cocteau. El n-o asculta. Era zdrobit, nimic. Fifi îi aruncă o privire critică:

— Arăți bine. Și hainele sînt bine croite. Ești elegant, puiul mamei. Dar nu e aia femeie pentru tine: ție-ți trebuie ceva mai pipărat, să simți, colea, nerv, nu o limonadă de-aia. Eu sînt femeia ta. De ce nu spui nimic? Nu vezi că m-am întors de la Paris ca să mă culc cu tine? Nu vezi că numai pe tine te iubesc?

Îngenunche în fața lui și-l cuprinse cu brațele; el se lăsă îmbrățișat și o sărută, pasiv, inert.

Nu rămase inert pînă la urmă; și mai avură o scurtă conviețuire, trei săptămîni. Apoi, Fifi plecă iar, fără să spuie nimic. O plictiseau explicațiile; pleca atunci cînd știa că Dim va lipsi de-acasă cîteva ore.

În ziua aceea, Cozianu se întoarse, văzu că lipsește ea, lipsesc hainele ei, valizele ei. Încuie ușa și stătu în casă singur, pînă a doua zi. „Jur, își spuse el. Jur! Niciodată! De acum înainte, niciodată!”

Se împacă și cu domnișoara Arnota, cu care se însură în decembrie, cu căsătorie religioasă la biserica Boteanu, biserica mondenă, cu participarea întregii familii, încîntate: toți Cozienii, Lascarii, Apostoleștii, Vorvorenii, Șufană și cîți mai erau, afară de zecile de prieteni și un șir de mașini care umplu toată strada Boteanu. În ianuarie (era o vreme ciudată, cu ploaie care spală zăpada de pe case, și cer plumburiu) Dimitrie Cozianu era directorul unei importante instituții de stat, într-o clădire masivă pe o stradă în apropiere de Calea Victoriei. Șerbănică Lascari și bătrînul Arnota, mare avocat și fost ministru de Justiție, obținuseră postul pentru el.

Într-o zi de la începutul acelei luni ianuarie, bătrînul portar care ședea pe un scaun la intrare, la piciorul șirului de trepte de marmură acoperite cu un covor roșu, văzu că se opește un taxi în fața clădirii, în ploaia subțire, și o cucoană tînă și frumoasă se dă jos, plătete și vine spre el, surîzîndu-i și privind-l în ochi.

— Ce faci, moșulică? Unde-i Dim? Di-i-m! țipă ca melodios, apoi trecu pe lîngă moșul rămas cu gura căscată, și urcă scările chemînd ca o turturică: „Di-im!” Secretarele, funcționarele cu dosare în mîini, solicitanții, se opreau în urma ei, în dîra de parfum ce rămînea, după blana de castor a acestei femei frumoase și elegante care umbla prin birouri chemînd în gura mare pe cineva pe numele de alint.

Cozianu se trezi cu ea în birou, că intră o dată cu secretara care, zăpăcită, luată prin surprindere, se împotrivea:

— Doamnă, vă rog! Nu e voie!

Cozianu tresări, le spuse celor cu care stătea de vorbă:

— Vă rog să mă așteptați o secundă.

Și o luă de braț pe Fifi, ieși cu ea în anticameră, apoi pe palier, apoi pe scară în jos, mereu ducînd-o cu forța, repede-repede, cu un aer absorbit, și fără un cuvînt; ieșiră amîndoi în stradă și porniră repede, deși n-aveau unde anume, pe trotuarul ud, prin aerul rece, înțesat de fire subțiri de ploaie. Fifi vorbea neconținut, pe nerăsuflăte:

— Iar am venit nu pot fără tine din cîți bărbați am cunoscut tu ești singurul pe care l-am iubit deși ești meschin și fără suflet dar tot mă topesc cînd îmi aduc aminte cum erai cînd ne-am cunoscut ciocoiăș infect ce ești ce drăguț erai Dim și am așa nevoie de tine să ne întîlim am aranjat cu unde la o prietenă are o garsonieră și ne-o cedează e cald acolo și bine și n-o să ne știe nimeni nu mai vreau să mă amestec între tine și amărîta aia am înțeles că ai nevoie de ea și de protecția lui tată-său ca să-ți refaci cariera pe care ți-ai stricat-o cu mine că ție de asta-ți pasă cel mai mult pe lume de carieră dar mie iubitul meu îmi pasă numai să știu că mă iubești vino cu mine chiar acum să mă iubești ca pe vremuri cînd eram noi doi singuri în Camera Leoparzilor că ți-am aranjat și eu ție acuma un fel de Cameră a Leoparzilor...

Cozianu se opri brusc pe trotuar. Era murdar pe jos, noroi, gropi; se instalau telefoane, electricitate. Erau față în față, el și cu Fifi Oprescu. Și el, cu o strîmbătură cumplită de revoltă și de furie, îi spuse la început stăpînindu-se, dar pierzîndu-și treptat firea:

— Ascultă-mă! Te-am iubit, mi-am distrus cariera pentru tine, mi-ai măcinat nervii, m-ai înșelat, ți-ai bătut joc de mine. Acuma bagă-ți bine în cap, că mai curînd fac amor cu groapa asta, decît cu tine!

Și-i arată groapa cu noroi de lîngă ei, cu un gest enorm și o schimonositură de minie și de ură, care o făcură pe Fifi Oprescu să se oprească, pălînd. Apoi izbucni într-un fel de urlet de plîns, și fugi. Iar el se-nvîrți în călcîie, și, cu capul gol, în veston, prin ploaia amestecată cu zăpadă, se-ntoarse la birou.

PARTEA A OPTSPREZECEA

Cariera lui Dimitrie Cozianu (II)

I

Vreme de doisprezece sau treisprezece ani după ruptura lui cu Fifi Oprescu și căsătoria cu Colette Arnota, Dimitrie Cozianu fusese întâi un bun avocat în procese comerciale, financiare și de societăți anonime, apoi director în Ministerul de Finanțe, apoi consilier al Băncii Naționale, membru ca jurist și om cu multe relații politice, în consiliile de administrație ale mai multor societăți. Se maturizase, trecuse de treizeci de ani, apoi de patruzeci, era un om înalt, brun, osos cu o gură mare, ciudată, prea roșie, și ochii negri duși în fundul capului sub sprâncenele groase și proeminente. Avea o siluetă subțire pe care stăteau bine hainele totdeauna de o eleganță foarte sobră, gri închis, cravate de un albastru sau verde întunecat, gulere scrobite impecabil, pantofi totdeauna negri, dar pălăria moale *gris-fer*, în locul melonului pe care-l purtau alții, și nu puneă niciodată ghetre ca anumiți tineri foarte eleganți, din cei care arborau și monoclul și umbrela englezească. Politicos, amabil, dar nișel uscat și hără haz, așa îl găseau cucoanele pe Dim Cozianu: cum a putut face asta o pasiune atât de nebună pentru cocota aceea? Și ce-a mai găsit și biata Collete la el? „Bine dragă, nu vezi că e exact ce-i trebuie Colettei? E la fel de nesărat ca și ea!”

Dar Dimitrie Cozianu era așa anume, cu bună-știință. Vreme de ani de zile se silise din rășputeri să fie mai șters, mai egal, mai monoton în tot ce făcea și ce spunea. Iar rezerva sa devenită firească încă din adolescență, și obiceiul de-a ști ceva pe care-l știa numai el și nu-l spunea, nu l-ar fi spus cu nici un chip, îi erau de mare folos. În curând, începu să fie socotit un om căruia i te poți încredința, un om serios și util; de câteva ori refuză oferte avantajoase dar care nu i se păreau destul de solide, și asta îi dădea un mare prestigiu. Chiar și ruptura lui cu Fifi și căsătoria cu Colette începură să-i aducă sumă:

era un om care isprăvisese cu prostiile tinereții, un om care alesese între calea plăcerii și cea a datoriei, a rostului în lume. Nu i se mai cunoșteau aventuri; dacă avusese, fusese atât de discret, încât nici nu se putea bănuia. Colette, pe de altă parte, era și rămăsese și avea să fie totdeauna, îndrăgostită de el; de altminteri ființă fără energie, își petrecea zilele primind la ceai prietene cu care avea discuții interminabile, făcând apoi vizite, mergând la dejunuri și la dineuri; lucra și la Patronaj, care organiza în folosul săracilor tombola și baluri unde portarii nu te lăsau să intri dacă nu erai în frac și mănuși albe. Cozianu și cu nevastă-sa nu se vedeau decât la prînz și, uneori, seara, deși se înțmpla să iasă și separat.

De pildă, la prietenul său domnul Gherson, se ducea el singur. Colette n-o putea suferi pe madam Gherson, pe care o găsea neserioasă și indecentă, prea interesată de bărbați, iar domnul Gherson care nu știa să vorbească decât de afaceri, o plictisea.

Într-o după-amiază din iarna 1940-1941, Dimitrie Cozianu se duse astfel să ia o cafea cu domnul Gherson cu care făcuse de curînd o afacere discretă și mănoasă. Era ora cinci și jumătate, un frig uscat, fără pic de zăpadă sau de gheață pe jos. Aerul mirosea a fum de cărbune. Mașina lui Cozianu (mașină de la minister, cealaltă, a lui personală, o folosea Colette) se opri în fața zidului gros și înalt dincolo de care se zăreau plopilor desfrunziți, acoperișul de olane și fațada cenușie cu o fereastră enormă cu multe gratii – cabinetul de lucru al lui Gherson. La aceeași poartă mai era oprită o mașină, un „Horch” lung și elegant, cam demodat. „Cine-o mai fi?” se întreabă Dimitrie Cozianu, coborînd din mașină. Urcă și sună. Fata din casă îl primi cu zîmbetul pe care-l avea pentru prietenii casei.

— Conașul are pe cineva? întreabă el, scofîndu-și paltonul îmblănit.

— Da, e un domn la dumnealui...

— Cum îl cheamă? întreabă Cozianu. „Cine poate avea un «Horch», din cunoscuții lui Gherson?” se întreba el.

— Domnul Faber, zise fata. Pofțiți, vă rog.

„Aha! Faber, va să zică? Dar ce avea Faber a face cu Gherson? Faber, neamțul, omul de afaceri, reprezentantul de firme, care apăruse în București de cîteva luni, o dată cu primii instructori militari, cu primele trupe în verde-gri, purtătoare de căști gri de oțel împodobite cu stemă negru-alb-roșu; domnul Robert Faber care era mereu invitat la ambasadorul Reichului, și care se plimba de două-trei ori pe lună la Constantinopol, Ankara, Salonic, ca să se întoarcă apoi la București, unde cumpăra discret, dar masiv, firme comerciale și indus-

triale, subvenționa ziare, era prieten cu profesorul Fănică Niculescu și cu toți capii legionari; ce putea avea omul ăsta cu Gherson? Îmi cam închipui eu ce are”, zîmbi în sine, rece, Dimitrie Cozianu, așezîndu-se într-unul din marile fotolii moi și adînci din living-room-ul unde se afla. Fata în casă intră în biroul domnului Gherson, apoi ieși:

— Pofțiți în birou.

Se ridică, gîndindu-se: „Nu știu dacă e bine să mă vadă la Gherson spionul ăsta; mîine-poimîine te trezești cu un articol în *Buna-Vestire*, despre «demnitarul jidănit Dimitrie Cozianu». În sfîrșit, vedem noi”. Și se îndreptă spre ușa biroului; cînd puse mîna pe clanța ușii, o zări pe domnișoara Gherson, care tocmai intra în încăpere. O salută cu un suris amabil, iar ea îi azvîrli o privire strălucitoare din ochii ei mari și verzi, care parcă aveau lumină proprie. „E amorezată de mine, gîsca asta, se gîndi el cu indiferență. Cîți ani o fi avînd? Șapte-sprezece? Optsprezece?” Apoi și-o goni din minte; nu era interesantă; în general, femeile nu erau interesante, și intră.

Domnul Gherson se ridică să-i strîngă mîna. Era albit, obosit, se ținea cam încovoiat, cu ceafa împinsă înainte.

— Îl cunoști pe domnul Faber? *Herr Faber, darf ich vorstellen...*¹

— *Aber, aber, wir kennen uns schon!*² spuse jovial domnul Faber; într-adevăr, se înfîlniseră la cîteva recepții oficiale.

Cozianu îi strînsese mîna și se așeză. Domnul Faber era un om gros, aproape cubic, cu umerii lați și pieptul boltit; era foarte gras și un nas mic ca un cioc de uliu se pierdea în fața-i masivă, proaspăt rasă, care părea lustruită. Avea niște ochi albaștri, aproape albi, reci, care nu exprimau niciodată nimic. Fruntea înaltă, cu țîmplele ca niște muchii de bloc cubic, se sfîrșea într-o chelie și niște păr rar, lipit cu briliantină. Domnul Faber avea în obrazul sîng creștăturile onorabile ale elevurilor studențești. Ședea în fotoliu, nemișcat, parcă era de granit. Nu-și mișca fața cînd vorbea; nu rîdea, nu ridica glasul.

— Ar trebui să mă crezi pe mine, spuse el după ce se așezară. Fă cum te sfătuiesc: e încă soluția cea mai bună.

Apoi se întoarse către Cozianu și spuse:

— Știi că ultimul bombardament asupra Coventry-ului a creat un nou cuvînt: *a coventriza*. De exemplu: „Londra va fi coventrizată!” Și-l privi. Părea amuzat.

— Da – spuse Cozianu – am auzit. Pe cînd debarcarea în Anglia?

¹ Domnule Faber, permiteți-mi să vă prezint.

² Dar ne cunoaștem!

— N-avem nici o grabă, sîntem doar stăpîinii situației; ne alegem locul și momentul loviturii.

Apoi se uită la ceas, spuse că trebuie să plece, îl salută pe Cozianu și ieși, condus de domnul Gherson, mic, costeliv și cu capul în pămînt, care umbla după acest colos de parcă ar fi fost copilul lui, bătut des, sau sclavul lui, subalimentat. Apoi Gherson se întoarse, sună și ceru cafea, și se așeză lîngă Cozianu. Oftă.

— Ce mai e nou? întrebă el.

— Ce să fie? Toată lumea se întreabă cine rămîne la putere: Legionarii sau generalul Antonescu. Pentru dumneata poate să nu pară mare diferența. Pentru noi da: Antonescu ar lucra cu vechile echipe, iar legionarii ar veni cu ale lor și pe noi ne-ar masaca ca și pe dumneavoastră, evreii.

Gherson oftă iar, privindu-l, apoi plecă ochii:

— Știi ce-a vrut ăsta de la mine?

Cozianu știa: ce putea să vrea Faber? Totuși răspunse:

— Nu știu. M-am mirat și eu cînd l-am văzut: ce treabă poate avea el cu dumneata?

Gherson oftă iar, privindu-l, apoi plecă ochii:

— Vrea să-mi cumpere „Ametarom“-ul și „Cimentul Român“. Îți închipui la ce preț!

Cozianu tăcea, gînditor. Fata în casă veni cu cafeaua. Nu băură nici unul cafea.

— Ee – îngîă Cozianu – dacă a început ăsta să te piseze, e rău de tot. E rău de tot fiindcă lucrează cu serviciul de spionaj german, și cu poliția legionară. Adică poate face să fie asasinat oricine în țara asta, sau aproape *oricine*, fără să fie descoperit adevăratul autor, autorul moral. Și prin urmare, vrea tot, și „Ametarom“-ul și „Cimentul“? Mai puțin nu acceptă?

— Nu știu, nu i-am făcut nici o contraofertă, răspunse Gherson desperat. L-am refuzat net. Mi-a făcut o teorie a războiului pe care aliații l-au pierdut, pe urmă mi-a vorbit de noua ordine europeană și despre faptul că n-o să mai am ce căuta nici în țara asta, nici în Europa, nici în Africa...

— Adevărat, sînt iarăși la frontiera dintre Tripolitania și Egipt; mai au cîteva sute de kilometri și au atins drumul Indiilor, zise Cozianu.

— Da, spunea că ar trebui să plec în America de Sud, și că-mi dă pașaport pentru mine și pentru familie. Dar ce să fac în America de Sud la vîrsta mea, fără bani? Să cerșesc?

Și-l privi pe Cozianu. Apoi declară deodată cu o ură rece, de temperament sărac, mic, dar cu un accent de hotărîre definitivă:

— O să vie ziua cînd o să plătească ei, toți; au mai fost persecuții de-astea. Au mai fost. Două mii de ani au fost. Și-o să mai fie. Degeaba! Degeaba! Eu o să-l văd pe el rugîndu-se în genunchi să scape cu viață, nu el pe mine! Vine judecata și pentru domniile ăștia, pentru toți! Ce, ei cred că sîntem singuri pe lume? Înțelegi dumneata, să mă obligi să cerșesc, după ce am mînuit averi cum n-au mînuit cinci oameni în țara asta, după ce am făcut miniștri, guverne, și am fost tot atîta de rege cît au fost Carol, și Corfiotu, și Max Auschnitt, și încă un om sau doi, nu mai mulți! Și acuma să cerșesc, da? Să cerșesc! Da, o să cerșesc. O să vînd cuie, ace, șireturi, combinezoane de damă! Da, da, o să cerșesc.

Și rîdea rece, cu un rîs mic și dur, de ură neînduplecată.

Dimitrie Cozianu se gîdea ce sume enorme se adunaseră din afacerile făcute în ultimii ani de firmele al căror proprietar era Gherson. Mai ales din 1938 încoace: în trei ani, averea lui Gherson ajunsese să rivalizeze cu cele mai mari averi din țară. Ce făcuse cu banii? „Trebuie sondat“, se gîndi Cozianu. (Umbla în jurul oricărui om sau grup de oameni care dețineau bani mulți, ca un animal atras de un miros de carne crudă.)

— Ba să nu cerșești, zise el, calm, liniștitor. Nici nu te gîndi la așa ceva. Să ne gîndim bine. Ori cîștigă legionarii și atunci trebuie cedat totul și fugit cu orice preț, ori cîștigă generalul, și dacă tot nu e de stat pe aici, să-ți transferi banii întîi în Elveția, pe urmă la Lisabona, și să pleci și dumneata după bani. Și fie pînă te hotărăști, fie pînă îți transferi averea, ține-l cu vorba pe Faber, discută cu el condiții, termene etcetera.

Apoi luă ceașca de cafea și o bău liniștit. „Ah, de mi-ar da numai mie în mînă transferul; de mi l-ar da...“

— Da, să mă gîndesc, murmură Gherson. Poate ai dreptate. E posibil să ai dreptate.

Apoi începură iarăși să vorbească despre evenimentele politice, de asasinarea marelui istoric Nicolae Iorga și a altor persoane mai puțin cunoscute, dar mai amestecate în tulburările sîngeroase din ultimii doi ani ai domniei lui Carol al II-lea.

— E clară acuma ruptura dintre generalul Antonescu și Garda de Fier; dar întrebarea e, pe cine-o să-l ajute cu presiuni interne și externe, cu atentate și cu bani, Germania domnului Hitler? spunea Cozianu. Pe el, sau pe legionari?

— Da, asta e întrebarea, murmura domnul Gherson cu ochii în gol. Peste zece zile, după ce se mai văzuseră între timp și Cozianu nici nu mai atinsese chestiunea transferului, domnul Gherson îl mai invită la el, la dejun în doi. Când să se așeze la masă îl văzu pe Cozianu care se aștepta să mai apară și alți musafiri și doamna Gherson, că ridică sprâncenele, uimit, fără să spuie însă nimic.

— Avem chestii mari de discutat, domnule Cozianu, spuse bătrînul. Și, după-masă, la coniac și cafea, îi ceru să-i mijlocească el, Cozianu, transferul.

— La *prima* călătorie pe care o faci în Elveția pentru treburile duminicale de la minister, sau pentru Banca Națională, vorbești la Zürich cu Raphaël Mercado, de la banca „Mercado și fiii”; deschizi acolo un cont barat printr-un număr secret și un cuvînt de ordine; iar plățile le aranjez eu aici prin cineva de la o legăție străină; Mercado o să-mi confirme efectuarea fiecărei plăți, prin corespondență particulară, și printr-o altă legăție; vezi că am prevăzut totul, dar nu mai ies din țară decît persoane oficiale, oameni pe care nu-i cunosc, sau în care n-am încredere. Or, persoana care deschide contul, o să știe numărul secret și cuvîntul, și mă poate jefui în voie.

Și rîse, cu un aer filosofic, sceptic, cu aerul lui de maimuță îmbătrînită, melancolică.

— Te rog pe dumneata. Te cunosc de mult, am lucrat împreună de atîtea ori și n-am încredere în altcineva.

Lui Cozianu îi bătea inima. Dar asta nu-i tulbura mintea, dimpotrivă, îl înviora, îl făcea să gîndească mai bine, mai activ. Aici trebuia spus ceva, ceva care să-l facă praf pe bătrînul Gherson, să-l lege de mîini și de picioare. Căci în ce privește banii, nu se putea să nu-i rămîie pe degete lipiți și lui, într-o sumă considerabilă! N-avea să-i fure banii lui Gherson, dar avea să-și reție lui un procent pe care niciodată nu l-ar obține de bunăvoie de la bătrîn: un douăzeci și cinci, treizeci la stuă. „Cum? Plata n-o să se facă prin mine. Dar asta vedem pe urmă. Acuma, ce să-i spun? Ce să-i spun?” Stătea cu ochii la domnul Gherson, și părea calm și gînditor.

— Ei, ce zici? întrebă Gherson.

Cozianu găsise. Îi spuse cu un aer foarte practic și deloc impresionat:

— Cred că faci foarte bine că-ți transferi averea: aici la noi în țară nu mai e de stat. Dar nu te supăra că-ți spun: eu ce beneficiu am din asta?

Îl simți pe Gherson, după o clipă de uimire, cum se înseninează, aproape că oftează de ușurare. Într-adevăr, Gherson se gîdea: „Uite, am nimerit. O viață întreagă nu m-am înșelat în aprecierea oamenilor decît cu mizerabilul de Mayer; și atunci, fiindcă închisesem voită ochii, și-mi băgasem în cap că e un om bun. Dar afară de cazul ăsta, niciodată. Auzi, ce răspuns! Serios, solid, practic, de om de afaceri. Ar merita să fie iudeu. Altul din neamul lui ar fi vorbit sentimental, ar fi început cu vorbe mari de prietenie, de servicii firești, de omenie, și s-ar fi gîndit în același timp cum să mă fure. El, nu. El vorbește ca un negustor adevărat, cinstit, pe șleau: cît îmi dai?”

— Păi spune dumneata ce pretenții ai, zise el prietenos, aproape patern.

— Uite ce e – zise Cozianu – fiindcă sînt împrejurări excepționale, deosebit de grele, o să-ți cer mai mult decît aș cere pentru așa ceva într-o situație diferită. Dumneata să judeci: dacă nu-ți convine, uităm toată afacerea.

— Cît? întrebă Gherson cu glasul oleacă schimbat.

— Păi aș cere, în orice caz, un procent care se ridică la o sumă mare; aș cere unu la sută. Dar în împrejurările de acum, pretind trei la sută.

Ochii domnului Gherson se îndulciră:

— Date fiind împrejurările, o să-ți dau trei la sută, zise el. La fiecare plată, Mercado o să pună trei la sută din sumă în alt cont, pe care ți-l deschizi duminicale. Foarte bine. Când ai drum în Elveția?

— Înainte de Crăciun. O să-mi grăbesc plecarea cît s-o putea, zise Cozianu.

— Grăbește-o, grăbește-o, că nu știu ce să mai inventez ca să-l amîn pe Faber, care mă pisează îngrozitor! rîse deodată domnul Gherson, cu o strîmbătură vicleană și amuzată, de maimuță urmărită de un rinocer, urcată într-un pom și sfidîndu-și dușmanul, deși cu inima cît un purice.

— Bine, domnule, spuse Cozianu tot calm, în ciuda bucuriei pe care-o stăpînea din răsputeri. Dar atunci grăbește-te, lichidează, transformă în aur, în dolari, că se pare că războiul din Albania o să se sfîrșească totuși prin înfrîngerea grecilor. Nemții vor să trimită și ei trupe în Grecia și să-și asigure aerodroamele grecești pentru operațiile din Africa. Pe aici n-o să mai fie de stat.

— Dar dumneata? întrebă deodată Gherson cu o privire pătrunzătoare. Dumneata, atunci de ce stai?

Cozianu dădu din umeri.

— Eu? Eu o să fiu ministru peste un an, sau o iau și eu pe urmele dumitale; o să fiu sau la putere, sau obligat să mă exilez ca să-mi scap pielea.

„Ce om e și ăsta!“ își spunea domnul Gherson, care simțea nedeslușit o contrarietate, o nemulțumire; dar n-ar fi putut spune ce era, și de aceea se sili s-o alunge. Îi era grijă de omul acesta; nu cumva îl judecase greșit? Era prea îndrăzneț, prea turbat să se cațăre sus de tot, să aibă putere; la oameni de ăștia nu e bine să li te dai pe mână; în schimb, spusese „cît oferi?“, ca unul care mai face asemenea afaceri, sau a mai făcut, sau vrea să mai facă; ca un negustor, nu ca un aventurier, un om care dă o lovitură și pe urmă fuge, dispare în fundul vreunei țări depărtate, cum făcuse escrocul de Mayer – Mayer nu avea stofă de om mare. Nu, vorba aceea cu „cît oferi?“, în loc să sară de bucurie asupra prăzii, vorba aceea era a unui om care face afaceri, nu jaf, a unui negustor corect. Ambiția politică era altă latură a lui; nu era un om într-un singur fel, numai negustor: era român, avea rude mari, relații tot atât de mari, putea ajunge la o situație oricît de înaltă. Știa el ce face: om îndrăzneț, ambițios, inteligent, da, foarte inteligent. Treaba lui, ce-avea să facă. Deocamdată, să deschidă un cont barat la „Mercado“.

II

Peste o săptămână, Dimitrie Cozianu plecă în Elveția, unde stătu trei zile, făcu printre altele și o vizită domnului Raphaël Mercado, director al băncii „Mercado und Söhne“ (fondată în 1876), deschise două conturi și se întoarse la București. Printr-un telefon de felicitări de ziua numelui, de la cineva din Elveția, domnul Gherson înțelese că totul era în regulă, și începu plățile. Pe la mijlocul lui ianuarie, averea lichidă a familiei Gherson era transferată în pivnițele băncii „Mercado“, și a treizecea parte din ea trecuse pe numele lui Dimitrie Cozianu.

Iar Dimitrie Cozianu își îndeplinea și mai departe îndatoririle oficiale ca și pe cele mondene, pîndind ocazia de a mai sări cu o treaptă în sus. În cursul lunii ianuarie avu o activitate febrilă: două călătorii cu avionul la Berlin, o conferință cu reprezentanții lui Deutsche Bank veniți la București, lucra îndîrjit la chestiunile curente; apoi recepțiile oficiale, la minister, la președinția Consiliului de Miniștri, în noul palat de marmură albă, la ambasada Reichului din Calea Victoriei, la

Institutul German, deschiderea unei expoziții antisovietice organizată de un poet de mîna a treia, famelic și fără scrupule, apoi recepțiile din lumea bună care nu primea nemți, ca Elisa Vogoride, bătrîna Basarab-Comnen, prințul Mavromihali, Șerban Lascari și zeci de alte case închise și pentru oamenii noi, vulgari, veniți la suprafață cu generalul Antonescu, cu excepția celor care erau rude și prieteni cu toată lumea, ca domnul Cozianu, al cărui socru, domnul Arnota, era unul din politicienii parlamentari ce așteptau căderea dictatorului și a dictaturii și înfrîngerea celui de-al treilea Reich, ca să reînceapă o viață politică parlamentară în stilul tradițional, pervertit și dizolvat de politica lui Carol al II-lea. În acest ianuarie al anului 1941, Cozianu văzu sute de persoane, stătea de vorbă cu foști parlamentari și miniștri, cu miniștrii în funcțiune, cu generali, cu capi ai legionarilor, cu cucoane care trăiau cu persoane însemnate; cu oameni de afaceri evrei care tremurau de teama unui uriaș pogrom, și cu oameni de afaceri români care așteptau să-i moștenească gratuit pe evrei. Trecea cît putea de des și pe la Capșa, să stea de vorbă cu gazetarii mari și mici, unii la un pas de-a fi gloriei ale scrisului românesc, și alții la un pas de-a fi închiși pentru șantaj, abuz de încredere, escrocherie, furt și instigație la omor. În ziua de 20 ianuarie (o zi cenușie, rece, fără vînt, fără ninsoare, fără ploaie, o zi de iarnă uscată, aridă), era la cinci după-amiază la Capșa, la un filtru; nu găsise oameni interesați; trebuise să se mulțumească doar cu vîru-sau Cezar Lascari, banche-rul, pe care-l socotea mărginit și plicticos, și cu Titel Negruzzi, che-fliu monden mereu vîrît în fel de fel de afaceri de bursă; și abia se așezase la masa lor, cînd apăru și Șerban Romanò, îngrășat de i se reliefa șezutul proeminent prin paltonul îmblănit. Șerban îi salută destul de morocănos; Cezar îl întrebă:

— Ce faci, domnule? Nu șezi cu noi?

— Ba da, mersi, zise Șerban, tot mahmur și se duse să-și agațe paltonul în cuier.

Titel Negruzzi le șopti celorlalți:

— E furios și pesimist, așa e el totdeauna după o beție zdravănă; s-a îmbătat cumplit la Aurelian Șufană ieri seară; l-am dus eu acasă, azi-dimineață. Și a vărsat în mașină.

Șerban reveni, se așeză și comandă un pahar de apă minerală cu o lămîie stoarsă înăuntru. Apoi îi întrebă neprietenos:

— Despre ce vorbești?

— Despre Hitler ăsta — zise Cezar — mie mi se pare victoria lui absolut exclusă! Uite, Dim al nostru: de ce-ți riști, domnule, viitorul și situația?

Dim Cozianu rîse rece:

— Eu nu sînt moștenitorul lui Lăscăruș Lascari; eu am moștenit moșia de la Cozia, Cezar dragă, vrei tu să trăiesc din două sute de pogoane?

— Ei, lasă că nu trăiești tu din ele! spuse Cezar.

— Și afară de asta — urmă Cozianu — tu nu crezi în victoria totalitarismului în Europa? Nu vezi? În 1922 s-a făcut primul stat totalitar, în 1933 al doilea, în 1938 al treilea, în Spania, fără să mai pun la socoteală Portugalia. E un tip de organizare politică pe care-l vedem cum cîștigă teren pas cu pas. Și atunci, nu e logic să aștepti să se generalizeze?

— Tu contezi pe victoria totalitarismului? Întrebă Cezar Lascari.

— Nu contez pe nimic; mă uit împrejur și încerc să mă orientez, să-mi dau seama, să văd încotro merge istoria.

— Istoria merge spre decadența Europei, zise deodată Șerban Roman, care-și băuse limonada și se strîmbase de acreala ei. Vorbea pe un ton iritat, arțăgos. Și statele totalitare de care vorbești dumneata — continuă el adresîndu-i-se lui Dim Cozianu — sînt simptome de degenerescență, ca și filosofia iraționalistă care le-a dat naștere. A fost arătată de alții, printre care Thomas Mann, înrudirea dintre democrație, libertate politică și raționalism, și cea dintre iraționalism și tiranie; or, raționalismul dispare din gîndirea europeană, ca și democrația de pe harta politică a Europei: e ce s-a întîmplat cu cetățile-republică ale grecilor cînd filosofa cite un Nietzsche de mai bun-gust și cu mai mult stil, fiind grec, ca Thrasymachos pe care-l pune în scenă Platon în *Gorgias*, mi se pare — nu-mi mai aduc bine aminte, am cam uitat fleacurile astea. Nu vă dați seama? reluă el enervat, din ce în ce mai agresiv. Nu vă dați seama? Nu vedeți că tiranii ăștia, care au apărut în Europa ca ciupercile, sînt semne de boală, de dezagregare politică a unei societăți? Atena era bolnavă cînd prezența sau absența lui Alcibiade la cîrma statului, sau a lui Kleon, sau a lui Phokion, putea să-i schimbe total politica, s-o ducă sau nu la dezastru. Sparta n-a avut niciodată oameni care s-o salveze sau s-o ruineze, ci numai oameni care să ducă mai departe politica ei tradițională; iar cînd a avut și ea tirani buni ca Agis sau Kleomenes, ori răi ca Nabis, nu mai era nimic de făcut pentru ea! Roma, ca și Sparta în timpurile bune, producea grupuri întregi de oameni capabili să facă politica interese-

lor vitale ale țării, nu a lor personală. Murea unul, veneau zece alții în loc. Cine o să vină în loc dacă moare Hitler? Sau Mussolini? Nimeni. Haosul! Înțelegeți acum? Ce credeți voi, Florența era mai sănătoasă sub gonfalonierul Soderini și sub Savonarola, decît pe vremea bătăliei de la Montaperti? Sau Milano mai sănătos sub Ludovic Sforza decît atunci cînd îl bătuse pe Frederic Barbarossa? Prezența tiranului e semnul agoniei unui stat, și în schimb prezența grupurilor de oameni de stat totdeauna gata să continue aceeași politică e semnul sănătății și chiar al invincibilității: cazul Romei după bătălia de la Cannae. Poți distruge o țară cu tunul: dacă organizarea ei politică și socială e solidă, se reface de la sine! Nici n-ai ce pune în loc: oamenii sînt acolo, gata, umplu toate posturile, țin toate locurile. Așa e Germania? Așa e Italia? Așa sîntem noi? Nimeni nu mai e așa. Poate rușii. Chelner! Plata! Și se aplecă peste masă:

— Să nu se supere Dim, care e om al lui Antonescu, dar eu detest mîntuitorii! Înțelegeți? Cînd apare cite un Ptolomeu Soter, Egiptul e putred! Oamenii unici sînt oameni fatali: mai bine fără ei. Cînd mi se cere în gîndire sau în politică închinarea, prosternarea, προσκυνητὸν mă-nțelegeți, „Crede, fiule, și nu cerceta“, *Mussolini ha sempre ragione*¹, eu îmi iau pălăria și plec!

Și într-adevăr se ridică de la masă și se duse să-și puie paltonul, apoi se întoarse la masa celorlați trei.

— Numai că n-am unde pleca; s-a isprăvit; a început războiul pe-loponesiatic, Europa a intrat în agonie. Titel, hai să bem ceva, că nu pot suporta să fiu treaz; trăim într-o vreme cînd ameții sînt la putere. Hai să fiu la putere, Titel!

Și rîdea, febril și bolnăvicios. Titel Negruzzi zise:

— Ideea nu e rea; dar de ce iei lucrurile în tragic? Ce-ți pasă ție de Europa?

— Nu-mi pasă; dacă n-aș fi în ea, nu mi-ar păsa chiar deloc, dar așa...

Și strîngîndu-le cu un aer distrat mîna celor doi rămași la masă, plecă, urmat de Titel Negruzzi. Cezar Lascari se uita după el. Zise gînditor:

— A început să decadă Șerban, săracul. Îl strică băutura, amorul, în general excesele. Ai văzut ce poate să bată cîmpii? E uimitor: băiat subțire, cultivat și vine cu chestii de-astea ieftine, de șuetă studențească...

¹ Mussolini are totdeauna dreptate.

— Tot ce spune e scos din Spengler, zise Dim Cozianu. Și de altfel e afit de haotic... E mai amuzant cînd e beat. Cînd e mahmur, e absolut penibil, ca adineaurei, jenant.

— Poate știe și el, și de-aia nu e niciodată treaz, spuse Cezar Lascari și începură amîndoi să ridă.

Mai vorbiră despre comunicatele de pe frontul din Albania și cele din nordul Africii, apoi Dim Cozianu se uită la ceas și-și aduse aminte că e așteptat de cineva. Se ridică, se uită împrejur, salută cîteva persoane cunoscute. Cafeneaua se umpluse de scriitori, gazetari, oameni de afaceri, oameni politici, mari avocați; erau acolo Nicu Prodan, Pericle Mitescu, generalul Ipsilanti, Vasilescu-Rîmnice, Corfiotu, marele industriaș, doamna Teodoru-Kostaki cu una din fiicele ei și cu soțul acesteia, prințul Vogoride, care lua singuratic un ceai. Dim Cozianu salută circular, și ieși. Se sui în mașina care-l aștepta și se duse la profesorul Niculescu. Pe cînd suna, își dădea seama de faptul că această vilă într-un stil vag italianizant avea o ușă foarte decorativ împodobită cu piroane, dar făcută dintr-o placă de fier înnegrit; și că nu existau, la parter, decît vreo trei patru ferestre foarte mici, cu zăbrele groase, foarte ornamentale. „De unde primește lumina? se întreba distrat Dimitrie Cozianu. Holul cel mare și biblioteca sînt foarte înalte și au ferestre sub tavan, ca în atelierile de artiști. Dar restul? Curios.“

Ridică capul: nu-și dăduse seama decît în ultimul moment că-l privea cineva pe fereastra de deasupra ușii principale; fereastra se închidea tocmai în clipa cînd ridică el capul. „Ce precauții își ia! De ce? E doar la putere. Adică la o jumătate de putere; cealaltă e a generalului.“

Ușa se deschise:

— Bună ziua. Domnul profesor e acasă? sînt domnul Cozianu.

— Poftiți, zise feciorul, care avea un cap încruntat și brăzdat.

„Nu e servitor ăsta cum nu sînt eu popă“, își spunea Dimitrie Cozianu, intrînd.

Profesorul îl aștepta în bibliotecă – una din cele mai mari biblioteci particulare din București. Era umbră; o lampă ardea într-un colț. Profesorul era cam slăbit; părea liniștit și bine dispus.

— Ce mai faci, domnule? Îmi pare bine că te văd. Ce mai e nou? Vii din oraș? Ce se mai aude?

— În oraș sînt parcă niște îngrămădeli pe Calea Victoriei, o manifestație sau ceva pe la Prefectura Poliției: se pare că a fost găsit asasinat undeva un ofițer neamț din serviciul secret și prietenii dumi-

tale protestează. Am trecut cu mașina, repede, așa că n-am prea văzut mare lucru. Nici nu părea să fie mare lucru de văzut.

— Da? murmură profesorul. Și ce mai faci?

— Mă pregătesc să-i servesc pe noii mei stăpîni, rîse Cozianu.

— Pe cine anume?

— Pe dumneata, de pildă.

— Crezi că eu o să-ți fiu stăpîn? întrebă profesorul, cu un fel de blîndețe.

— Aș prefera, zise Dimitrie Cozianu. Nu-mi plac ciracii dumitale, dar dumneata ești un om extraordinar, unic.

Și, spre propria sa mirare, își aduse aminte de ce spusese Șerban Romanò cu un ceas înainte. „Oamenii unici sînt fatali“.

— Ciracii mei, cum spui dumneata – murmură profesorul – sînt niște excelente instrumente. Nu gîndesc, cred orbește, execută ordinele. Le-am explicat că instinctul lor e mai presus de cunoașterea rațională, de științe și de arte; cu astea, i-am descătușat. Cei care l-au omorît pe Iorga îl disprețuiau sincer pentru faptul că era om de știință.

— Dacă te-ar auzi altcineva decît mine, domnule profesor, s-ar îngrozi.

— Te cunosc; de aceea vorbesc așa. E umilitor pentru o gîndire care a depășit binele și răul să se deghizeze în formule de ziar sau de piață publică, să-și ascundă îndrăzneala, să decadă pînă la ipocrizie. Mă mai răcoresc și eu, spuse profesorul. Vorbea cu un glas destul de slab, părea îmbătrînit, uzat.

— Mulțumesc, răspunse Dimitrie Cozianu.

— N-ai de ce. Te-am înîlnit o dată la o serată la Elisa Vogoride și am stat mult de vorbă, nu-ți mai aduci aminte...

— Ba da, îmi aduc aminte.

— Ei, știi ce mi-ai spus? „Cine suportă să fie mai mic decît altul nu merită să trăiască“. Ți-aduci aminte?

— Nu, rîse Cozianu. Am spus eu asta? Mă mir.

— Te miri, de ce?

— Că nu prea spun asemenea lucruri. Le gîndesc de mult, dar nu sînt făcute să fie spuse.

Profesorul rîse încet, fără putere:

— Și dumneata îmi plăci mie. Cu oameni ca dumneata vreau să lucrez. Îți aduci aminte de Iași? Ce nebulie... Din cîți eram acolo, numai dumneata ai mai rămas. Negruzzi, oarecare; Duca, mort; ălalți, mediocri. Duca ăsta, dacă avea altă stofă, sau Romanò, Șerban Romanò, ăștia ar fi putut face lucruri mari. Dar moi, fără energie,

senzuali, crescuți în puf, în liniște, siguranță, lipsă de frică și de răspundere; rezultatul: moi. Și cât îmi trebuiau niște oameni tari! M-am servit de derbedeii ăștia de băieți ai mei, troglodiții ăștia; Calibani. Lui Prospero îi trebuie Ariel, nu Caliban. Ghighi Duca ar fi fost Ariel, dacă trăia.

— Ba ar fi fost chiar Lucifer: ți se suia în cap, domnule profesor; bine că a crăpat, zise Dimitrie Cozianu.

— Te-a rănit tare? întrebă profesorul.

— Cozianu nu răspunse. Profesorul urmă:

— Dumneata ești mai simplu, mai de rînd; dar ești mai tare ca alde Duca. Să încercăm cu dumneata.

— Dacă vorbești atît de deschis cu mine – zise Dimitrie Cozianu – înseamnă că te știi foarte puternic.

— Mîine cucerim puterea – spuse profesorul – cu același glas obosit, slab.

— Cum? Mîine?

— Da: ce-ai văzut dumneata azi pe stradă era prologul. *Prolog in der Hölle*: Faust, invers, zîmbi profesorul. Mîine în zori începe asaltul la toate punctele importante ale orașului, și probabil că în provincie a și început.

Urmă o tăcere. Apoi Cozianu murmură:

— Îmi pare bine că am venit aici astă-seară.

— Cred și eu, rîse profesorul. Și mie mi-a făcut plăcere.

— Cînd mă gîndesc, la Iași! exclamă Cozianu zîmbind uimit. Cine-ar fi bănuir că Ghighi Duca n-are să fie nimic, Titel Negruzzi un ratat, iar dumneata dictator al României!

— Patriarh, spuse profesorul, serios. Mare sacerdot: trebuie ca statul nou să fie teocratic: masele de țărani sînt creștini ortodocși.

Dimitrie Cozianu își stăpîni un zîmbet. Profesorul îl privi cu ochii săi alburii într-o față sumbră deasupra căreia părul alb făcea o cască de argint. Murmură:

— Bine faci că nu rîzi.

Lui Cozianu i se făcu frică. Era singur cu omul ăsta și era prea mare singurătatea în casa asta goală, în cartierul liniștit, tăcut în orașul mare și calm, în care undeva pe o străduță cu case înalte mulțimea se înghesuia, urlînd. Mai spuse cîteva cuvinte ceva mai obișnuite ca să readucă la banalitate diapazonul convorbirii, apoi se ridică să plece.

— Doresc din toată inima să reușească lovitura, spuse el strîngîndu-i mîna pe care cellalt i-o dădu moale, inertă.

— Va reuși în mod inevitabil, zise profesorul, cu aerul de a-i spune: „Nu te mai obosi cu măruntele dumitale dorințe; eu și ceca ce am întreprins sîntem mult prea sus deasupra.“

Cozianu înțelese și, la plecare, îi strînse mîna aplecîndu-se adînc, ca în fața regelui sau a patriarhului bisericii ortodoxe române autocefale. Profesorul îi puse mîna stîngă pe cap.

— Să vii la mine, spuse el pe un ton părintesc.

III

Ce om! Ce om! Ce om cumplit! se gîndea Dimitrie Cozianu în mașina care-l ducea spre centrul orașului. Se uita la trecători, la lumea din tramvaie, la prăvăliile cu vitrine luminate. „Nici nu știu ăștia că trăiesc în același oraș cu profesorul. Nici nu știu că mîine-poimîine o să se ducă toți în pelerinaj să stea în genunchi în piața mare, iar el să-i binecuvînteze!“ Îi venea să și rîdă, și-l apuca și frica. „E nebun. Ei și? Hitler nu e nebun? Vorba nenorocitului de Șerban: ei sînt la putere acum. Să fim și noi la putere. Nu e chiar atît de caraghios Șerban pe cît mi s-a părut mie.“ Acuma, însă, ce era de făcut? Știa ce era de făcut, dar nu îndrăznea să treacă încă la faptă. Ideea îi venise de cum se urcase în mașină. Dar trebuia gîndit întîi. Poate să-l întrebe întîi... pe cine? În cînt te poți încrede în asemenea împrejurări, și cu un asemenea risc? De cîteva ori se dusese să-i ceară sfat lui unchiu-său Șerbănică Lascari. Acuma, știa că n-are să-i ceară sfatul. La așa ceva nu se cere sfat nimănui.

Ședea în mașină, gîndindu-se încordat, simțind aproape fizic că în jurul lui, în orașul acesta București, se mișcă mase de forță care-l pot zdrobi și nimici, sau îl pot purta în sus, mult mai sus decît era – oricît de sus.

— În Culmea Veche, îi spuse el șoferului. Și tot restul drumului se uită cu o atenție lacomă la trecătorii care se îmbulzeau parcă spre centrul orașului; apoi observă deodată că grupuri mici de oameni în civil îi opresc pe trecători pe trotuare, pe la colțuri. Se uită mai atent: aveau cămăși verzi și chiar un fel de scurte vătuite, cenușii. Mașina trecea înainte, intra pe străzi mai mici, pustii. În sfîrșit, se opri în fața grilajului monumental din fața casei lui Șerbănică Lascari, în care părea să nu fie nimeni: doar la o privire mai atentă se vedea filtrînd puțină lumină pe lingă perdelele groase, care astupau toate ferestrele.

Întîrind, Cozianu îi dădu feciorului paltonul, și se uită la hainele ațîrnate pe cuierele din vestibul: erau vreo trei-patru persoane la nenea Șerbănică. Într-adevăr, în marele salon, lustrele de cristal din tavan erau stinse și nu luminau decît niște lămpi făcute din vase vechi de Sèvres, de Nymphenburg sau de porțelan rusesc de la 1840; un grup de domni era strîns în jurul fotoliului lui nenea Șerbănică Lascari. Albit de tot, cu obrazul pălit și ofilit de cei peste șaptezeci de ani ai săi, bătrînul Lascari păstrase aceeași privire neagră, vie, inteligentă. Ceilalți erau însuși Vasilescu-Rîmnic, enorm, obez, pămîntiu din excese de mîncare, băutură și tutun, apoi Cezar Lascari, elegant, distins, și în fond indiferent, incapabil să se pasioneze pentru chestiuni politice, apoi Pericle Mittescu, cărunt, cu părul lins, cu un aer sever, grav, îngrijit, cu gesturi stăpînite, cu coatele lîngă corp, și în sfîrșit, Grigore Balotă, subsecretar de stat la un minister economic, bărbat tînăr, abia trecut de patruzeci de ani, mic, cu tocure de trei degete, prea elegant, prea pieptănat, prea îngrijit, și, spre uimirea neplăcută a unui privitor atent, pudrat ca o cucoană. Cozianu îi salută și se așează. Nu era nici o femeie pe aproape: nu se vedea nici măcar Marion Lascari.

— Vii din oraș? întrebă Șerbănică Lascari.

Ceilalți îl priveau pe Cozianu în tăcere: se opriseră din vorbit în clipa cînd intrase el.

— Da; nu știu de ce, pe oricine vezi astăzi, te întrebă: „vii din oraș?”

— Cine te-a mai întrebă așa? întrebă Cezar rîzînd.

— Nu mai știu: o grămadă de lume; de ce mă întrebă? zise Cozianu silindu-se să zîmbească.

— Păi înseamnă că erau persoane avertizate, spuse Cezar.

Dimitrie Cozianu se gîndi că n-ar fi abil să facă pe neștiutorul.

— Ei, toată lumea simte că se petrece ceva: sînt adunări pe străzi, a fost, se pare o manifestație în fața Prefecturii de Poliție; lumea de pe stradă nu are același aer ca de obicei, nu sînt aceleași tipuri. E evident că se întîmplă ceva.

— Are să se întîmple chiar în noaptea asta, gîfii astmatic domnul Vasilescu-Rîmnic, privindu-l cu ochi tulburi, cu buza de jos lăsată și cu țigara de foi între degetele care atîrnau, inerte.

— Da? ce se întîmplă? întrebă Cozianu.

— O să ne masacreze pe toți cum l-au masacrat pe generalul Argeșeanu, și pe Gabriel Marinescu, și pe Madgearu, și pe Iorga! Dar astă-noapte o să fie arestări în masă, în toată opoziția parlamen-

tară la dictatura domnului Antonescu! Iar mîine, o să fim morți! Dumneavoastră răspundeți de moartea noastră! exclamă el, cu o urmă de retorică parlamentară, dar totodată așa de îngrozit și de descompus, ațît de gras, verzui și salivînd pe trabuc și transpirînd, încît era într-adevăr înfricoșător.

Balotă îi răspunse ușurel, superior:

— V-am mai spus de-ațîtea ori că Conducătorul statului detestă crimele care s-au făcut și că vom împiedica repetarea lor! Toți bărbații politici care ar putea fi vizați de atentatele legionarilor vor fi păziți de armată la domiciliile lor. Cînd vă întoarceți acasă, o s-o găsiți cu gardă militară împrejur.

Și surîse, liniștit.

— Îmi placi, domnule – zise Șerbănică Lascari – parcă nu ți-ar tremura pămîntul sub picioare! Dacă mîine au puterea legionarii, ce faci?

— N-o să aibă puterea, coane Șerbănică, răspunse mereu zîmbitor Balotă.

— Ai ascultat azi la șapte la radio emisiunea postului Brașov? întrebă bătrînul Lascari.

— Nu.

Nici ceilalți nu auziseră.

— Acum două ore a fost: au anunțat că Brașovul e în mîinile lor și că corpul de armată din Moldova a pomic spre București.

— A! A! Poftim! exclamă pe un ton ascuțit domnul Vasilescu-Rîmnic, plesnindu-și palmele una de alta. Și strigă la Șerbănică Lascari: Poftim! Opera dumitale, și a lui Auschnitt, și a lui Gherson! Ții minte acum șase-șapte ani? Ții minte cum vă spuneam să nu-l susțineți pe șarlatanul ăla? N-ați vrut să ascultați glasuri experimentate; v-ați vîrît în politică, dumneavoastră, oameni de afaceri: uite ce-ați făcut!

Și domnul Balotă se tulburase; încerca să surîdă, dar cu mai palidă izbîndă. Șerban Lascari îl ținea cu ochii săi negri, care acum erau reci și aproape disprețuitori:

— În orice caz, nu pe dumneavoastră v-aș fi susținut eu: tot dictatura e cea care ne poate salva. Dictatura militară.

— Eu am să vă las, zise domnul Balotă și se ridică.

Se ridicară și Cozianu și Pericle Mittescu. Mittescu îl luă la o parte pe Balotă să-i ceară în șoaptă gardă militară și pentru el. Era cam schimbat, nu mai avea calmul impunător, demnitățile suverană cu care obișnuise tot Bucureștiul, de ani de zile. Era febril, insistent.

— Da, da, puteţi fi liniştit! exclama amabil, plictisit şi nervos Balotă, înălţându-se mereu în vârful pantofiorilor ascuţiţi, şi lăsându-se apoi ritmic în tocuri. În sfârşit, scăpă de el şi porni spre capătul salonului. Cozianu îl ajunse din urmă:

— Domnule ministru – spuse el cu glas scăzut – am informaţii dintr-o sursă absolut sigură că legionarii vor să dea mâine o lovitură de stat.

Ştia că vine prea târziu. Totuşi, încercă să dea oarecare poleială informaţiei sale:

— Nu e ceva spontan şi dezordonat, domnule ministru, urmă el; există un plan şi o intenţie precisă: vor puterea.

Balotă, cu un cap şi jumătate mai mic decât Cozianu, îl ascultă întors spre el numai pe trei sferturi, fără să ridice ochii: îi privea vârful batistei de mătase care ieşea din buzunarul de la piept.

— Şi ce fel de surse de informaţii chiar atât de sigure ai? întrebă el cu un surîs ambiguu.

— Printr-o femeie care trăieşte cu un legionar important, răspunse el prompt.

— Aşa... Bine, am să-i transmit Preşedintelui Consiliului informaţia dumitale, spuse amabil Balotă şi porni mai departe.

Cozianu se întoarse în colţul cu fotolii vechi şi somptuoase. Pericle Mitescu îşi luă şi el rămas bun şi plecă. Rămaseră bătrînul Lascari, bătrînul Vasilescu-Rîmnice şi Cozianu. Vasilescu-Rîmnice începu deodată să grohăie:

— Ce-mi pare mie bine e să-l văd pe domnul Pericle în halul ăsta! Moare, domnule! Tremură izmenele pe el.

Şi rîdea, gros. Şerban Lascari rîdea şi el, subţire:

— Hi-hi-hi! Tremură toga pe jurisconsultul nostru! Hi-hi-hi!

— Aţi văzut că şi filfizonul de Balotă începuse să tremure? întrebă Vasilescu-Rîmnice.

— Nu ştia chestia cu Braşovul şi cu Iaşii, spuse şi Cozianu.

— Mă duc acasă, să-mi trec în revistă garda! grohăi Vasilescu-Rîmnice, ridicîndu-se greu, cu palmele pe coapse. Rîdea, dar frica îl ţinea încă verde-pămîntiu; şi nestatornicia privirii, şi risul nesigur îl trădau.

Şerbănică Lascari îl petrecu pînă la uşă, apoi se întoarse:

— Ei, domnule, ce zici?

— Eu am venit la dumneata, nene Şerbănică, să aflu ce zici dumneata, spuse Cozianu.

— Mîine îţi spun. Mîine la prînz. Pînă atunci, să vedem, spuse bătrînul Lascari.

Deodată casa începu să vibreze uşor: se auzea de afară un huruit înăbuşit, metalic, ca şi cum ar fi curs, într-o vale de fier, un fluviu de blocuri de fier rostogolite. Se ridicară amîndoi şi se duseră să dea la o parte perdelele de mătase galbenă.

Pe strada întunecoasă şi veche treceau nişte vehicule masive: în lumina puţină a unui felinar electric luceau mort forme semigeometrice, analoage cu formele exagonale ale carapacelor de broască ţestoasă sau de crab; din ele ieşeau mădulare falice, ghioage abstractizate: erau tunuri. Blocurile plate de metal treceau înainte, alunecînd pe benzi rulante de oţel.

— Ce sînt astea? De-ale noastre? întrebă Şerbănică Lascari, privind cum treceau, gheboase, tunurile acestea apărute aşa, clandestin, pe străzi dosnice, şi mergînd nu se ştia unde.

Dar Dim Cozianu zărise pe cuirasa unuia crucea făcută din patru perechi de L-uri albe, puse colţ la colţ.

— Nu, sînt nemţeşti. Trec nemţii spre Dunăre, spre Bulgaria.

— Atunci n-o să le trebuiască dezordine pe liniile de operaţiuni, mormăi bătrînul şi lăsă perdeaua să cadă la loc, se întoarse la locul său şi se aşeză în fotoliu.

Dimitrie Cozianu îl urmă.

— Dacă legionarii încep tulburările, sînt pierduţi, spuse bătrînul, şi-l privi pe nepotu-său în faţă.

— Da, murmură Cozianu. Plec şi eu, nene Şerbane: mă aşteaptă Colette acasă. O fi îngrijorată.

IV

Totuşi, nu plecă acasă. Minţise. Voia să se ducă altundeva. Voia de mai multă vreme. Ideea i se trezise în minte adineauri, cînd Vasilescu-Rîmnice spusese „mîine o să fim toţi masacraţi”. Unul dintre cei masacraţi putea fi domnul Gherson. Dar putea să şi scape. Poate că şi el avea gardă militară. Iar dacă n-avea, poate că nu se gîndea nimeni la el. Deşi asta era greu: era unul din cele mai cunoscute nume dintre bogătaşii evrei. Şi totuşi, dacă nu se gîndea nimeni la el? Există asemenea hazarduri în viaţă. Există scăpări de la moarte prin cea mai simplă dar şi mai neaşteptată, neprevăzută întîmplare.

Dacă murea Gherson, toată averea lui din Elveția era a celui care cunoștea numărul secret, cuvântul-cheie, și care dăduse o semnătură pe o bucătică de carton. Sutele de săculețe de napoleoni, stivele de lingouri de aur, pachetele de acțiuni. Nu erau multe averi de astea în România. Nici pe vremuri, când unchiul mare al lui Dimitrie, Bonifaciu Cozianu făcuse avere în țara asta; chiar Bonifaciu Cozianu, sau Lăscăruș Lascari, alt nabab, ar fi socotit că e o avere respectabilă. Dar dacă bătrînul Gherson scăpa, și era probabil că și-a făcut rost de o gardă militară și că va scăpa, atunci, bătrîn cum era, averea avea să-i revină doamnei Gherson, o femeie ușuratică, amatoare de dansatori profesionali: În zece-cincisprezece ani, avea să toace tot. În loc ca averea asta să fie temelia unei puteri politice, să fie forța secretă a unei mari personalități. La pești și escroci avea să le pice în mînă: la pești și la escroci. Căci domnul Gherson și-așa era bătrîn: nu mai avea să trăiască mai mult de doi-trei ani. Și pe urmă – la Paris în baruri, cu dansatorii care aveau totdeauna gata o pijama de mătase în buzunarul dinăuntru al smochingului; la Cannes sau la Lido cu înotători tineri cu corp frumos.

Da, dar domnul Gherson avea cu siguranță o gardă militară.

Mașina trecea pe străzile din centrul Bucureștilor. Erau aproape pustii; obloanele erau trase. Grupuri mici de trecători priveau cum gonesc huruind pe bulevarde șiruri nesfîrșite de tancuri, camioane, automobile blindate, iarăși camioane, iarăși tancuri, totul cenușiu-verzui, însemnat cu crucea albă cu miez negru. Motocicliști în mantale lungi și cu casca în cap, opriți la răspîntii lîngă motocicletele cu ataș (în ataș sedea alt soldat îndărătul unei mitraliere ușoare), semnalizau ca niște agenți de circulație. Coloanele veneau dinspre Brașov, Băneasa, pe bulevarde, spre șoseaua Giurgiului.

— Ia-o printr-altă parte! Să mergem la „Athénée Palace“! îi porunci Cozianu șoferului.

Dar nu reușiră să treacă nici pe la colțul străzii Batiște cu bulevardul, nici pe la Muzeul Simu, nici pe Jules Michelet, nici prin piața Romană. Vardiștii dispăruseră, și fiecare stradă era barată de o motocicletă și o mitralieră. Chiar și mai în sus, pe Grigore Alexandrescu, pe Dorobanți, totul era pustiu, străzile barate, și pe bulevarde se zărea șirul nesfîrșit de mașini, tancuri, camioane, și iarăși tancuri, și iarăși camioane și mașini.

Șoferul, care era învățat să nu adreseze stăpînilor cuvîntul decît cînd îl întreba, uită totul și murmură:

— Aștia atacă Iugoslavia, conașule.

— Da, îngînă Dimitrie Cozianu. Se gîndea la altceva: n-avea chef să vorbească banalități și mai ales cu slugile: evident că germanii aveau să atace Iugoslavia, toată lumea știa asta.

La ora unsprezece seara, trecuse prin oraș și ieșea pe bariera Giurgiului coada unei coloane lungi de treizeci de kilometri. Altă coloană era cu primele tancuri la Ploiești, în timp ce ultimele ieșeau din munți pe la Cîmpina. Dar asta nu-l interesa pe Dimitrie Cozianu. El sosise la „Athénée Palace“ și telefona domnului Gherson acasă.

Îi răspunse o voce îngrijorată de femeie:

— Alo! Cine e, doamna Gherson? Sărut mîinile, aici Cozianu. Ce face domnul Gherson? Da, dă-mi-l, mulțumesc.

Era îngrozită madam Gherson; putea să și-o închipuie în marele ei salon cu două pianе la capete, acum pustiu, cum umbla frîngîndu-și mîinile. Și pe fată cum, pentru prima dată poate în viață, se gîndea că are un tată, că tatăl acesta e și el un om, o ființă fragilă, ușor de nimicit, un sac de protoplasmă ușor de spart... Și îl săruta, desigur, domnișoara Ida, pe bătrînul ei tată, fata cu ochi mari, verzi și strălucitori ca niște smaragde prin care te uiți la soare, și cu părul lung și buclat, lucios, metalic, de aur roșu, îl săruta pe bătrînul maimuțoi albit de vîrstă și-și lipea obrazul proaspăt de obrazul lui veșted și rece. „Niște curve amîndouă – se gîndi cu animozitate Cozianu – tremură pentru ele înseși, și pentru bani.“

— Bună seara, spuse în telefon glasul lui Gherson. Un glas șters, obosit. Foarte, foarte obosit.

— Bună seara; ai aranjat să ai gardă militară la dumneata?

— Da... am primit doi soldați, zise Gherson, și Cozianu îl auzi după glas că zîmbește, ironic și ostenit, și trist cum îi era aproape totdeauna zîmbetul.

— Pentru persoana mea, mi se pare mult prea mult; dar pentru niște tîlhari hotărîți, mi se pare mult prea puțin...

— E bine și așa, spuse iute Cozianu, pe un ton nervos și preocupat, grăbit: aflase ce voia, știa ce are de făcut. E bine deocamdată că-i ai pe ăștia; mă ocup eu să ți se mai trimeată și alții, un zece-douăzeci de oameni! Nu ieși din casă!

— Nu ies – rîse iar Gherson – mor pe poziție!

— Ba nu muri deloc! răspunse Cozianu pe același ton de preocupare amicală dar febrilă. Noapte bună! Mai vorbim și mîine!

— Noapte bună. Mulțumesc că mi-ai telefonat, zise Gherson.

Dimitrie Cozianu puse receptorul în furcă și se uită împrejur, cu un neastîmpăr, o atenție încordată și totodată o absență, ca a omului care

vrea să fugă din odaie și se uită împrejur de parcă e gata să înghită totul cu ochii, dar în același timp nu vede decât că dacă există ieșire sau nu, tot restul nu există, nu pătrunde în ochii lui. Așa era, febril, apucat de o însuflețire nemaipomenită, care fierbea în el. Încă de când vorbise Vasilescu-Rîmniceanu îi venise ideea. Sigur că putea să nu iasă nimic. De aceea trebuia să nu se simtă, să nu rămâie nici o urmă – pe cât se poate să nu rămâie. Știa și cum avea să facă, și cu cine, în așa fel încât să-i rămâie numai lui sacii aceia de napoleoni și lingourile și teancurile de acțiuni din pivnițele băncii „Mercado”. De aceea venise aici, la „Athénée Palace”. Desigur că putea să nu se întîmple nimic, desigur că se putea ca Faber să nici nu fie aici, se putea ca garda aceea de doi soldați să fie cu totul suficientă pentru a intimidă borfașii de care aveau să se slujească legionarii la asemenea... dar Faber, dacă știa, avea să-și ia măsuri, și pe urmă... dar Gherson avea să-l dea de gol pe el, Cozianu! „Nu face nimic, mă apăr eu; dacă se dă peste cap Antonescu, sînt cu profesorul și deci inatacabil; iar dacă rămîne generalul, sînt omul lui.” Calcula cu înfrigurare dar luciditate și precizie, ca un jucător de șah. Dacă Faber era aici, dacă Faber putea fi împins, dacă Faber reușea, atunci totul era rezolvat, lucrurile mergeau bine, partida era cîștigată. Dar poate Faber nu era acolo, și atunci trebuia reînceput totul dacapo, trebuia renunțat deocamdată și așteptat pînă se iva altă ocazie, sau era creată altă ocazie, și atunci rămînea de văzut: altă soluție, alte riscuri. „Trebuie să obosească o dată și hazardul, își spuse Dim Cozianu. Am să fac, pînă la urmă, cariera pe care o vreau, am să ajung cît de sus vreau, am să izbutesc ce vreau de ațita vreme: ce naiba, am trecut de patruzeci de ani: cînd o să izbutesc? Cînd să înving? Trebuie! Trebuie! Pînă la urmă, are să se facă ce vreau eu!”

Și-i ceru omului de la poartă să telefoneze la apartamentul domnului Faber, și să întrebe dacă domnul Faber e acolo.

— Dorește să-i vorbească domnul Cozianu.

— Nu e sus domnul Faber. E la restaurant.

Cozianu își lăsă paltonul și pălăria la vestiar și intră, parcurgînd șirul de patru mari covoare persane dintre coloanele de falsă marmură roz-gălbui. Se uita împrejur, la lumea din fotolii, din jurul măsuțelor; nu, Faber nu era aici. În fund la dreapta sclipeau multicolor sticlele barului. Cozianu intră la stînga.

Restaurantul era aproape gol. Două mese de ofițeri germani, tineri, veseli, corecți; două sau trei mese de români sau străini, nu se putea spune. Și masa lui Faber. Pieptos, burtos, masiv, Faber, în smo-

ching, cu țigara de foi în gurița-i mică și cu buze subțiri, trona în capul mesei cu niște cucoane și doi ofițeri germani și doi domni blonzi, cu părul lins, de la ambasadă; vorbeau tare, rîdeau; în frapierele de lîngă masă erau sticle de șampanie.

Cozianu îl salută de departe pe Faber cu un semn din cap, apoi îl chemă pe *maître d' hôtel* și-i dădu o carte de vizită de pe care șterse cu grijă numele pînă rămase o pată lungă de cemeală pe locul acela: scrisese pe englezește (nu știa destul de bine nemțește): „*I need a talk with you, upon a very important matter*”. Trebuie să-ți vorbesc; într-o chestiune foarte importantă. Și nu iscăli.

— Dă-i asta domnului Faber și spune-i că-l aștept aici în hol.

Și se duse să se așeze într-un fotoliu. Peste două minute, colosul apărură, roșu la față, lucios, cu trabucul în gură și ochii sticloși. Vorbea englezește tot așa de bine ca nemțește: se spunea chiar despre el că-și trădase patria, că era englez și devenise cetățean german după începutul războiului.

— A, dumneata erai? De ce nu vii la masă cu noi, să bei un pahar de șampanie: mîine sau poimîine Iugoslavia e pierdută, coloanele noastre o să intre pe la est și sud-est! Nici să fugă nu mai au unde! O capodoperă de strategie, nu? *A fine piece of strategy, what?*

— Da, și tot mîine ajung la putere prietenii *noștri*, zise Cozianu, zîmbind crispat.

Faber îl privi fix și inexpressiv:

— Nu înțeleg, zise el.

— Nu importă, spuse Cozianu. Uite ce vreau să-ți spun: pe scurt: amicul nostru comun domnul Gherson e pe cale să-și lichideze averea și să și-o transfere în Elveția.

Domnul Faber își scoase trabucul din gură și-l privi iarăși fix pe Cozianu, dar de data asta atent, cercetător, întrebător, nu închis și refuzînd să înțeleagă: de altfel, ochii săi de culoarea solzului de pește nu-și schimbă expresia, cîtă aveau, aproape deloc, iar fața mare, grasă și grea rămase de piatră – de piatră bine lustruită.

— Mi-a cerut mie, și-a transferat o parte prin mine, zise Cozianu privindu-l și el țîntă pe cellalt. Știa că spunîndu-i asta, îl convinge pe Faber. Ar fi meritat să fie cineva care să-i vadă atunci, într-un colț al holului, nu departe de perdeaua vișinie a lavaboului pentru doamne, un bărbat de vreo cincizeci și ceva de ani, care chelea, cu un cap mare, înalt, în umele părate, greu în fălci, cu bărbie dublă și triplă și cu ochi albaștri-albicioși, și unul mai tînăr cu zece ani decît el, subțire,

uscățiv, brun, cu fața smeadă și ochi negri cufundați sub sprâncene negre, stufoase, și cu o gură roșie, moale, arcuită; se priveau liniștiți.

— Am înțeles, spuse domnul Faber. Dar ce mai e al lui?

— Nu știu mai mult, răspunse Dimitrie Cozianu. Totuși, instalațiile uzinelor, în orice caz... Știi că după uzinele de la Reșița și cele de la Hunedoara și uzinele Malaxa și fabricile lui Corfiotu, ale lui sînt cele mai importante? Dar trebuie împiedicat să mai transfere. Ai să te trezești că acțiunile sînt proprietate străină, să zicem elvețiană – și cine știe cine se ascunde sub asta?

Faber îl privea lung. Se întreba ce interes are Cozianu. Dar era clar: îi mărturisise. Gherson transferase o parte prin el; și voia să rămînă stăpîn pe partea aceea.

— Bine, mulțumesc. Iartă-mă, dar mă așteaptă musafirii mei. La revedere.

— La revedere, zise Cozianu; se despărțiră fără șă-și dea mîna. Cozianu ieși, se sui în mașină și-i spuse șoferului: Acasă!

Pe drum, pe bulevardele pustii, văzu un tramvai oprit. Apoi încă unul. Apoi încă unul. La piața Rosetti erau patru, care astupau vederea spre statuia Brătianu ca și spre capătul bulevardului Carol. Și acolo abia înțelege: „Le-au lăsat anume, pentru mîine dimineață. O să facă baricade cu ele“.

Se întoarse acasă tîrziu. În salon era lumină dar nu se afla nimeni, și în sufragerie era lumină și masa pusă pentru două persoane. Colette, în halat de casă, subțire, blondă, începînd să se ofilească, apărui în ușa care da spre salonașul ei.

— Ce faci? Am fost îngrijorată.

Veni la el și se lipi de pieptul lui.

— Mi-a fost frică, murmură Colette.

— De ce, nu-i nimic, zise el.

Ea ridică ochii albaștri și-l privi:

— Ce ai? Arăți așa de rău!

— Ei, asta-i! Lasă-mă în pace! Cum arăt rău?

Și începu să se plimbe prin odaie, absorbit.

— Ești congestionat, vînat, ți se vede o vîină pe tîmplă, arăți groaznic. Lucrezi prea mult. Menajează-te, odihnește-te, nu te distruge așa.

— Bine, bine...

— Nu vrei să mănînci ceva?

— Nu: da; cum vrei tu, dar lasă-mă în pace! spuse el encervat, dar fără să ridice glasul.

Ea îl luă de braț și-l duse în sufragerie, apoi îl așeză la masă, îl servi ea (era unu noaptea, servitorii se culcaseră de mult). El mîncă, absent, mult de tot.

— Vezi – zise ea – și zici că nu-ți era foame! Ai mîncat ca un lup! Ai mîncat în oraș?

El nu răspunse.

— Ai mîncat în oraș?

— Poftim?

Ea rîse și repetă întrebarea. El stătu să se gîndească, mult, poate, o jumătate de minut, apoi îngînă nesigur:

— Nu... mi se pare că nu.

— Vai, Dim, mă sperii! exclamă Colette Cozianu. Ești surmenat, să nu ți se întîmple ceva. Ce se petrece în oraș? Lumea e îngrozită, să nu ieși mîine din casă, am auzit c-are să fie ceva...

— Lasă-mă acuma, zise Cozianu. Sînt obosit. Vorbim mîine. Ai un somnifer?

V

Colette Cozianu, îngrijorată, îl veghe pe bărbatu-său ore întregi după ce adormise. De luni și luni de zile era tot mai închis (față de cum ajunsese, vechea lui rezervă și muțenie erau exuberanță), mai preocupat, i se întîmpla să vorbească singur, să vorbească în somn în rarele nopți cînd dormeau împreună. Și acuma: se zvîrcolea, tresărea, dădea din picioare, bolborosea. Nu se putea înțelege ce spune; nu izbutea să articuleze. „Dacă n-ar fi luat somniferul, cu siguranță că ar vorbi clar, aș putea să ghicesc ce are, ce-l frămîntă, și să-l ajut“, se gîndea doamna Cozianu. Apoi simți că i se închid și ei ochii și se duse să se culce.

Dar veni să-l scuture și să-l cheme îngrozită, pe la opt dimineața – o dimineață cenușie și rece, mereu fără zăpadă.

— Dim, scoală-te! Dim, scoală-te! Scoală-te, Dim!

Îl apucase de umeri și-l zgîlțîia, disperată. El deschise ochi tulburi, dar cînd auzi de-a binelea tonul ei, se dădu jos din pat, mormăind năclăit:

— Ei, ce e? Ce e? Ce țiți așa?

Și pe cînd vorbea, auzi izbituri surde, de o putere care făcea să treacă sunetul prin ferestre, prin ziduri. Ce era... Și deodată înțelege: tunul. Se trăgea cu tunul în oraș. Unde? De unde se auzea? Cine tră-

gea? În cine? Pe neașteptate începură să pîrîie rafale de mitralieră, nu se putea spune cît de departe, poate la un kilometru, dar unde? În ce parte?

— Vor să intre în casă niște indivizi suspecti, bat la ușă! exclamă îngrozită Colette Cozianu.

Atunci își dădu seama Cozianu că glasuri bărbătești zbiară brutal afară și că alte bubuituri, mai mici și mai apropiate, sînt bătăi turbate în ușa de la intrare. Se ridicase în picioare.

— Întreabă de tine! spuse Colette, strîngîndu-se la pieptul lui. Ce vor? Ce au cu tine?

Afară, urlau mereu. Cozianu simți o tresărire în tot corpul și i se făcu frig. Tremura nervos; strînse din măsele ca să nu înceapă să clănțăne din dinți. „Ce au cu mine? Au venit să mă aresteze; dacă mă las arestat sînt pierdut. Dar ce au cu mine? De ce cu mine? Prin ce-aș fi eu important?”

Stătu o clipă, apoi înțelese deodată. Ambiția e o boală a imaginației: Dim Cozianu știa să-și închipuie oamenii și faptele. Ah, ce nebun fusese! Cum, te joci cu un om ca Faber? Faber e de luat drept unealtă? Dacă ar fi avut cît de cît minte, ar fi stat la o mie de kilometri de Faber și de orice îl interesa pe Faber.

Ușa de la intrare se zguduia: o auzea prin hol, salon, scară, aici sus la etaj, în odaia lui. În oraș zvîcnea adînc, scurt, bubuitul tunurilor, intermitent; între loviturile de tun se auzeau mitralierele. Cozianu se repezi la un scrin din lemn de lămîi, cu mici mînere de bronz aurit la sertare; trase afară un sertar, și căută în fundul lui; scoase un pistol și se repezi afară:

— Dim, ce faci? Ce vrei să faci? țipă Colette Cozianu și se luă după el.

Dar Cozianu n-o auzea; se gîndea. „M-am ars; nu m-am gîndit c-o să-l tortureze și-o să spună tot; acum Faber știe că eu am banii; și are timp să pună mîna și pe mine să mă stoarcă. Sînt pierdut. Mai bine crăp cu pistolul în mînă. Nu-i dau nimic! Nu-i dau! Ce, să rămîn fără bani? Nu: mai bine crăp.”

Cu mîinile tremurînd, scrișnind din dinți de desperare și de turbare, deschise ușa-fereastră și ieși pe balcon: îi văzu, erau vreo patru, cu cizme, cu paltoane, cu pălării și cu puști-mitraliere. Băteau cu paturile puștilor în ușă. Îl țintu pe unul, cu pistolul tremurînd în mînă și trase. Bufniturile încetară, unul strigă:

— Păzea, mă!

Cozianu se aplecă peste balcon și mai trase o dată. Se grămădiseră toți sub balcon. El se retrase și închise fereastra. Geamul se sparse: Cozianu văzu în aceeași clipă un om care trăgea în el de pe trotuarul cellalt. Se retrase în odaie, ferindu-se de ferestre, cobori în hol, și zări pe șofer și două servitoare speriate, grămădite în fundul unui coridor. Mirii la ei, cu limba împleticită:

— Nu vă mișcați de-acolo, că vă împușc!

Apoi se duse la ușă și trase prin lemn patru focuri unul după altul, pînă auzi țacnind pistolul: se golise încărcătorul. De afară se auzi un geamăt, apoi peste cîteva secunde, împușcături: apărură găuri așchiate în ușă. El se ferise după prima. Se strecură iar sus, să-și ia cartușe. Gîfîia, hîrîind din gît.

— Dim! Dim! Ești rănit! gemu stins Colette Cozianu. O zări pe burtă, lipită de pat: încercase să intre dedesubt, dar patul era prea scund, și nu izbutise. Se uita la el de pe jos, pe unde era, încrețindu-și fruntea: — Ce faci? Ce faci? gemu ea jalnic.

El nu răspunse. Își șterse fața de sudoare cu mîneca, și începu, cu mîinile tremurînd îngrozitor, să vîre cartușe în încărcător: jumătate din ele îi cădeau printre degete, pe covor. „Ce tîmpit am fost. Ce tîmpit am fost. L-a omorît pe Gherson, sau poate nici măcar. Și eu ce folos am? Nimic. Sînt pierdut. Banii o să rămîie acolo. N-o să mai fie nimeni să cunoască numărul contului. Pe veci.” Jos, gloanțele treceau prin ușă, spărgeau oglinzi. El se repezi afară, și se opri în capul scării. Pentru o clipă, împușcăturile conteniseră. Ce se fac? Să coboare? „O să mă nimerescă vreun glonț. Dacă intră, pot să-i ochesc de-aici. Să dea Dumnezeu să n-aibă grenade. Nu, n-au. Deocamdată n-au.”

Un foc de pușcă plesni iar prin ușa din dos. Cozianu simți cum îi curg sudori pe tot corpul. „N-o să pot ținti. Îmi tremură mîna.” Ridică brațul și ținti ușa: pistolul tremura în mîna lui îngrozitor. „N-o să nimeresc; sînt isprăvit, e gata”, se gîndi el deznădăjduit. Și așteptă următorul foc. Dar nu se auzi nimic, decît tunul bufnind surd departe, în oraș, și răpăiturile unor mitraliere.

Peste un minut, Cozianu se duse la balcon, și se uită, ferindu-se și trăgînd imediat capul îndărăt. Apoi se uită a doua oară. Un șir rar de soldați în uniforme kaki și cu căști turtite, alungite în spate, umblau pe lîngă zidul casei de peste drum. Cozianu simți că-i vine să plîngă de bucurie: o bucurie atît de delicioasă, de fericită, nu simțise niciodată. Ieși în balcon. Alt șir de soldați se strecura pe lîngă zidul casei lui. După ei venea un ofițer cu cizme și cu sabia în mînă; trecu, și peste cîteva clipe apărură alți soldați; unul ducea de mîner o puș-

că-mitralieră, ca pe un lemn. Cozianu se întoarse în casă, cu genunchii moi, îndoit de spinare, sleit, și trecu pe lângă nevastă-sa care, pe jumătate vîrîtă sub pat, suflă:

— Ce e?

El nu răspunse și se duse jos la telefon. Formă un număr, dar degetele îi tremurau în așa hal, încît trebui să-l repete. Îi răspunse o voce înăbușită. El spuse:

— Alo? Casa Gherson? Aici e Cozianu. Ce face domnul Gherson?

Un glas de femeie, pe care nu-l recunoștea, hohoti sugrumat:

— Domnule Cozianu, l-au luat!

Apoi aparatul se închise.

— Alo! Alo! strigă Cozianu. Puse receptorul jos. Colette Cozianu cobora scările, lipită de perete.

— Dim? Ce e? suflă ea.

— Am scăpat. Au plecat. A venit armata, zise el. Mai tremura încă; slăbit de tot, era sleit, curgeau sudorile pe el și nu se putea ridica de pe scaun.

— Cui ai telefonat?

— Lui Gherson, zise el, fără s-o privească. Și la el au dat atacul, și l-au luat.

— Vai, Doamne, o să-l omoare! exclamă doamna Cozianu.

— Ei, nu stă scris nicăieri. Poate foarte bine să scape, zise el.

Dar domnul Gherson nu scăpă. Fu singurul bogătaș printre miile de evrei modești sau ceva mai înstăriți sau de-a dreptul săraci, care fură uciși în zilele acelea. Cadavrul său fu găsit gol, atîrnat de bărbie într-unul din cîrligele în care, la abator, se atîrnă jumătățile de vită. Nu era singur: toate cîrligele erau ocupate, ca și al lui, de cadavre ale unor israeliți mai puțin importanți: mici negustori, funcționari comerciali.

Astfel rămase Dimitrie Cozianu posesor al unei importante averi pe care nimeni, afară de domnul Faber, nu i-o știa. Cozianu și Faber se mai întâlneau și după rebeliunea legionară, la recepțiile de la ambasada Reichului sau la cele date de președintele Consiliului, Mihai Antonescu. Dar nu-și mai vorbeau. Se salutau rece, și evitau să mai stea de vorbă.

Cît despre profesorul Fănică Niculescu, se află că fusese găsit mort de o criză de inimă, în locuința sa, într-a treia zi a luptelor de stradă. Alții spuneau că a fugit sub paza unor trupe S.S. și a murit mai tîrziu în Germania, tot de-o boală de inimă. În orice caz, nimeni nu l-a mai văzut de atunci.

Iar Dimitrie Cozianu se trezi înconjurat de bănuiala vagă de-a fi fost legionar. La asta nu s-ar fi așteptat și nu s-ar fi gîndit niciodată.

Dar domnul Balotă, ca și Mihai Antonescu, fuseseră informați că-l vizitase pe profesorul Niculescu în ajunul rebeliunii; asta-l făcu suspect pe Cozianu și-i bară orice viitoare ascensiune; anul 1943 îl găsi nu mai sus decît era în 1941, dar îmbătrînit cu zece ani, de ciudă, de fiere, de lăcomia de putere, turbată și nesatisfăcută. Se simțea nedreptățit, era indignat, revoltat. În sfîrșit, avu o explicație cu Balotă:

— De ce nu mi se dă nimic? De ce toți se ridică, mai toți sînt recompensați pentru devotamentul lor față de Mareșal (generalul Antonescu era acum mareșal), numai eu nu, care am făcut mai mult decît cei mai mulți dintre ei.

Explodase și spusese tot. Balotă (care acum era ministru plin) se gîndea privindu-l: „În fond, l-am barat destul; nu mai poate fi un concurent pentru mine.“ Și-i promise că-l va ajuta:

— Voi insista să ți se dea misiuni corespunzătoare cu capacitatea dumitale; ai dreptate: ai fost nedreptățit.

VI

În același timp, adică prin 1942 și 1943, Dimitrie Cozianu începuse să se schimbe și din alt punct de vedere; energia pe care nu i-o putea absorbi direcția generală într-un minister, și-o dezlănțui în chefuri și aventuri amoroase. De altfel se lăsa furat de beția și febra care-i cuprinsese pe mulți în anii aceia, și în anumite cazuri încă dinainte de război. E vorba firește de oameni bogați sau foarte bogați; ei, bărbați și femei, trăiau în șiruri interminabile de chefuri, schimbau metresele și amanții, soții își tolerau reciproc, mai mult sau mai puțin mărturisit, călcarea datoriei conjugale, femeile de familie bună și măritate cu oameni de vază se ofereau pentru a facilita o tranzacție de afaceri, pentru a obține un post cuiva sau aprobarea oficială a unei cereri abuzive; prostituatele profesioniste începuseră să nu mai aibă căutare, concurate de femeile de lume. Și în lunile frumoase, ajunseseră la modă petrecerile la ferme. Înainte cu un veac și mai bine, pe vremea tinereții lui Manolache Cozianu, bunicul Davidei, chefurile se făceau la mănăstiri; pe vremea copilăriei Davidei, la conac, la țară, sau la Paris și la Nizza, și așa rămaseră pînă în 1915; ca apoi să înceapă sfertul de veac al românilor trîndavi și căutători de plăceri în toată Europa. În ultimii ani, oamenii care făcuseră averi sub domnia lui Carol al II-lea își clădiseră vile în stil mai mult

sau mai puțin rustic, înconjurată de vii, livezi și pomi roditori, plantații de flori și de zarzavaturi, de-a lungul șoselei București-Brașov. Aici veneau să petreacă, departe de oraș și de ochii curioșilor, dar destul de aproape ca să plece la prînz și să se întoarcă noaptea sau a doua zi dimineața, stăpînii României din 1940, 41, 42, 43.

La începutul verii 1943, Dimitrie Cozianu, care ajunsese cunoscut ca amator de asemenea petreceri și devenise prin asta simpatic multora, era invitat la ferma domnului Corfiotu, la prînz, într-o zi senină și strălucitoare, cu cîmpuri parfumate de flori aromatice, de ismă și pelin și lămîiță, a căror mireasmă o purta un vînt cald peste pămînturile acoperite de verdeață încălzită de soare: o zi de iunie în Cîmpia Dunării. Șiruri de mașini lucioase în soare ca niște armuri orientale, de lac, alunecau spre nord pe asfaltul vînat, lustruit și el de mii de cauciucuri pe zi. Dim Cozianu îmbrăcase în mod excepțional niște haine de culoare mai deschisă, de șantung cenușiu ca argintul, și se rezemă de pernele mașinii. Îi spuse Colettei:

— Am treabă azi toată ziua, o să mînc pe undeva în fugă.

Iar ea, senină și cu desăvîrșire în lună, îi spusese:

— Vezi să nu mînci lucruri prea grele, mai ales cînd lucrezi intelectual, știi că asta distruge ficatul, pe care tu îl ai și-așa destul de sensibil.

— Bine-bine, zise el grăbit, sărutîndu-i mîna.

Acuma, mașina îl ducea spre ferma lui Corfiotu; iar el se bucura de cheful care avea să urmeze; dar bucuria îi era de suprafață; se gîndea dușmănos, cu furie, la oamenii cu care avea să fie; se gîndea cu ură și cu furie la aproape oricare om cunoscut. „Canalia asta de Corfiotu, care s-a îmbogățit șperțuindu-l pe rege, și fabricînd armament; care ne consideră niște curteni ai lui, niște măscărîci sortiți să-l amuzăm; și asta și sîntem. Îmbecilul de Cezar Lascari, cu Alexandra și cu Ionel Haralamb, în trio, o să ajungă ridicoli cu atîta candoare, parcă lumea nu i-ar vedea. Cretinul de Giurgea-Roșcanu, care are rang de ministru, pe cînd eu sînt numai director general, deși sînt de vreo cinci sute de ori mai capabil decît el; dar tocmai de aia e folosit, că e cretin, nu îngrijorează pe nimeni. Dobitocul de Scarlat, invitat fiindcă e soțul Valentinei, și Valentina și cu el, invitați fiindcă are nevoie probabil Corfiotu de Mittescu, și l-a invitat pe el și vrea să se simtă bine și această bășică de săpun; și o să fie Balotă, care s-a suit peste capul meu deși e mai tînăr ca mine cu doi ani – da, dar el n-a pierdut atîția ani de tinerețe tocîndu-și nervii pînă la desperare și demență cu Fifi Oprescu. Unde o mai fi, nenorocita?”

Ultima dată îi vorbise de ea Titel Negruzzi, care o văzuse la Paris, cocotă. Fusese o vreme măritată cu un francez, un om destul de bogat, dar îi dăduse cu piciorul: ei îi trebuia variație, aventuri. „Cîți ani o fi avînd? Patruzeci și doi? Patruzeci și trei are. Să-l întreb pe Titel: și el e invitat, bineînțeles, el e la orice chef, oriunde se poate mîncea sau bea sau cîștiga bani.”

La orele șapte seara, masa de douăsprezece persoane era încă întinsă. Corfiotu, Scarlat și Mittescu beau Porto, Cezar Lascari se dusese să se plimbe în vie cu Valentina Scarlat, Dimitrie Cozianu se tolănisese pe o canapea într-o odaie de musafiri și o auzea prin ușa despărțitoare pe Alexandra Lascari șușotînd cu Ionel Haralamb, apoi alte zgomote foarte semnificative; dar cînd voia el să se ridice să plece, enervat și așîtat de ce auzea, ușa se deschise încetișor și apărură Valentina Scarlat. Avea pe atunci vreo treizeci și cinci de ani, își lăsase părul să-i cadă pe umeri (moda fusese lansată de actrița de cinema Alida Valli), lucios, de culoarea lemnului de nuc, și purta o rochie largă de tot și scurtă pînă la genunchi cu o margine îngustă de dantelă vizibilă sub tivul rochiei; purta pantofii cu toc ortopedic la modă atunci, de parcă ar fi avut amîndouă picioarele deformate dar pulpele îi erau pline, elastice, și privirea directă, nerușinată, lacomă.

— Ce faci? Te odihnești? Dormi? întrebă ea și veni să se așeze lîngă el, atingîndu-l cu șoldul. Nu mai lenevi atîta!

Cozianu întinse brațul și o trase spre el:

— Vino-ncoace – șopti el – și-ți arăt eu ce harnic sînt.

— Nu! șuieră ea așîtată, speriată, ispitită. O să ne prindă!

— Nu ne prinde! Repede! suflă el și o trase jos.

După aceea, Valentina sări în picioare, își aranjă hainele de pe ea, și, cu un surîs și o strîmbătură, se strecură afară. Cozianu se ridică și ieși; cei trei domni gravi ședeau mereu să discute, în jurul paharelor, sorții de victorie sau înfrîngere ai celui de al treilea Reich. Titel Negruzzi cu Cezar Lascari ședeau pe terasă (spre care dădea o ușă imensă ce intra în pereți) pe niște fotolii de paie, beau și fumau. Doamna Corfiotu, tînără și de o frumusețe vestită în București, vorbea încet într-un colț cu Balotă, care murmura insistent, făcînd-o să suridă. Toată lumea era mai mult sau mai puțin beată.

— E imposibil să cîștige! O să fie zdrobiți! exclamă tunător Scarlat.

— Dar alianța cu japonezii – zise Mittescu – gîndește-te că japonezii i-au bătut pe englezi pe terenul lor, pe mare!

— Sînt pierduți! De la Stalingrad încoace, sînt pierduți!

— Balotă — strigă Corfiotu — auzi, că amicii dumitale sînt pierduți! Balotă se apropie de masă; nu înțelegea despre ce e vorba; îi explicară:

— Ah, nu cunoașteți noile arme secrete ale germanilor, spuse el cu un surîs superior.

— Dumneata le cunoști? întrebă Mitterescu.

Balotă rîse:

— Tocmai de aceea sînt secrete, că nu le cunoaște nimeni; totuși, pot să vă spun că Mareșalul a asistat la marele cartier general al Führerului la niște experiențe impresionante.

Cozianu trecu pe lângă ei și se apropie de doamna Corfiotu;

— Știi că eu sînt singurul aici care n-a vizitat livezile dumitale? Nu facem *le tour du propriétaire*?¹ Sînt gata să mă revanșez la Cozia.

Și, oferindu-i brațul, ieși cu ea pe terasă și începu să-i povestească ce frumos e la Cozia, și să-i descrie castelul care fusese al bunicului său Eustațiu; apoi, treptat, pe cînd ceilalți îi pierdeau din vedere, începu să vorbească de cu totul altceva. Peste trei sferturi de ceas, se întorceau spre vilă, în liniștea blîndă a înserării.

— Ești deliciosă, murmură el, săruîndu-i mîna.

Ea zîmbi dulce, lipindu-se de dînsul:

— Te revanșezi la Cozia?

— Mă revanșez și aici — spuse el — hai să ne întoarcem.

— Nu, se face întuneric, și risc să-mi murdăresc rochia și să nu observ decît prea tîrziu, la lumină.

— Dar măcar la București...

— Ei, nu mai insistă atîta, spuse doamna Corfiotu, pe un ton amabil dar destul de sec. Nu trebuie să ne luăm în serios; ne amuzăm, uităm, ne schimbăm, îi schimbăm și pe ceilalți. Nu?

Și rîse drăguț.

— Ai dreptate, zise și Cozianu și-i sărută iarăși mîna.

Cînd ajunseră în casă, Balotă îl întîmpină nemulțumit:

— Unde ești, domnule? Mi s-a telefonat de la minister, trebuie să plecăm imediat la București într-o chestiune foarte importantă.

— Noi doi?

— Da, dumneata și cu mine.

Cozianu se gîndi: „Păcat; aș mai fi încercat s-o prind pe Valentina între două uși”. Și spuse:

— Bine, să mergem. Mă întreb ce-or fi vrînd.

¹ Înconjurul proprietății, sub călăuzirea proprietarului.

VII

Ceea ce voiau era transferul a douăzeci de vagoane de aur în Portugalia, prin simplu virament, căci transportul materiei lui n-ar fi fost niciodată permis de germani; iar cine voia asta, era însuși președintele Consiliului de Miniștri, domnul Mihai Antonescu. „Dumneata ești un om energic și abil, ai relații în Elveția: găsește o bancă dispusă să facă operația”, îi spusese el.

— Știi că avem puține șanse? întrebă Cozianu.

— Asta vă privește, pe Balotă și pe dumneata, răspunsese sec Mihai Antonescu, apoi, cu un zîmbet pe care-l voia seducător, spuse: Mareșalul cunoaște chestiunea și-i va fi recunoscător celui care va reuși în această misiune grea și delicată. I-am spus că ești cel mai bun colaborator al lui Balotă, și mi-a răspuns că te cunoaște, și că e sigur că vei reuși.

— Da, i-am fost prezentat o dată la unchiu-meu Șerban Lascari, răspunsese Cozianu.

— Așa e: ce mai face conul Șerbănică? întrebă amabil și familiar Mihai Antonescu.

„Mă întreb dacă ți-a făcut vreodată onoarea să te invite, saltimbancule”, îi spuse în gînd Cozianu.

A doua zi plecă la Zürich. Pe drum, se întrebă de mii de ori, cu o ciudă rece: „De ce m-aș întoarce? De ce să nu rămîn într-o țară neutră? M-au păcălit: Și Balotă, și Ică Antonescu, și toți. De ce să-i cred de data aceasta? De ce ar mai fi leali?” Îl ispîtea totuși ce-i spusese Mihai Antonescu: generalul venea pe vremuri în vizită pe la Șerbănică Lascari: era foarte posibil să fie adevărat că-și aducea aminte de el. Și atunci, erau deschise posibilități noi: portofoliul ministerial nu mai era atît de departe. „Da, dar dacă pierde Hitler războiul? Ar fi mai bine să mă refugiez din timp în Elveția. Dar dacă faimoasele arme secrete sînt o realitate, și nemții cîștigă războiul, sau obțin o pace avantajoasă, atunci nu mă mai întorc niciodată în țară și cariera mea e ruinată. Nu; trebuie să mai aștept, o să am tot timpul să fug, la nevoie.” Așa se gîndea el, și cîntărea pe toate fețele, cu argumente noi, de zeci de ori, întrebarea dacă părăsește pentru totdeauna țara sau nu. Un domn grav și distins, într-un compartiment de tren; un domn care se uită pe fereastră și fumează.

Domnul Raphaël Mercado îl primi a doua zi după sosirea la Zürich, și anume cu aceeași politețe rezervată și rece cu care-l primise de câte ori avuseseră de-a face împreună. Îi ascultă propunerea, oferta, căci guvernul mareșalului Antonescu oferea un procent interesant asupra operației, și după ce isprăvi Cozianu de vorbit, stătu un minut să se gîndească. Era un bărbat de cincizeci și ceva de ani, cu părul albit prematur, și cu o față îngustă, uscățivă, palidă; purta ochelari cu o ramă subțire de aur, și-și ținea una într-alta, cu un gest de deplin repaus fizic, sau chiar de deplină slăbiciune a trupului, mîinile înguste, albe, cu unghiile îngrijite și un inel subțire de căsătorie pe inelarul stîng. Vorbea calm, rece, fără efortul de-a scoate prea mult glas; făcea economie de putere, din care se părea că n-are prea multă.

— Domnule Cozianu, aveți dreptate, eu pot face această operație. Poate sînt singurul bancher care ar risca să o facă.

— Mulțumesc! guvernul nostru va fi foarte bucuros și...

— Dă-mi voie. Am spus că pot face această afacere. Dar vreau să vă atrag atenția asupra faptului că sînt israelit și religios. Guvernul dumneavoastră persecută în mod barbar pe coreligionarii mei și e aliatul unui om care asasinează zilnic mii de evrei. De ce aș face eu un serviciu, fie chiar plătit, fie chiar bine plătit, guvernului dumneavoastră. Ar însemna o trădare din partea mea.

Cozianu îl privi mirat, apoi rîse și dădu din umeri, încercînd totuși să nu-l jignească pe acest original.

— Bine, scumpe domnule Mercado, dar sînt foarte mulți oameni de afaceri israeliți care fac totuși tranzacții și cu noi și cu Germania, prin Elveția și Suedia! Chiar eu cunosc cîțiva!

— Eu nu, răspunse rece domnul Mercado. Treaba lor; eu nu-i imit. Totuși, voi face transferul pe care mi-l cereți, pentru a obține în prealabil de la guvernul dumneavoastră să-l puie în libertate pe unul din cei mai învățați coreligionari ai mei, rabbi Emmanuel Rubinstein, din Czernowitz. Știu că e deportat într-un lagăr de concentrare în teritoriile rusești ocupate. În momentul cînd rabinul Rubinstein va fi sănătos la Zürich la mine în casă, puteți considera operația de care mi-ați vorbit ca efectuată.

În biroul tapizat în culori calde, mobilat cu fotolii adînci și moi și cu mobile de preț, un birou Louis XVI, un scrin făcut de Boulle, un covor de Șiraz, era tăcere. Domnul Mercado ședea într-un fotoliu, picior peste picior și cu mîinile una peste alta, nemișcat, palid. Cozianu se gîndea: „Ce original e și ăsta! În fond, ce-i pasă lui de un rabin ga-

lițian care poate e mort la ora asta! Ca și cum eu aș fi gata să-mi sacrific un avantaj real de dragul episcopului de la Rîmnicul Vîlcii!”

— Bine, domnule Mercado, voi încerca să fac ce dorești: dă-mi numele persoanei și cîteva date, ca nu cumva să mă întorc cu altcineva!

Și începu să rîdă. Domnul Mercado nici nu clipi din ochi, dar mite să zîmbească. De rîs, părea în clipa aceea că n-a rîs niciodată.

Dimitrie Cozianu se întoarse la București cu avionul, fu primit în audiență de Mihai Antonescu, și începu îndată căutarea după deținutul Emmanuel Rubinstein. Se află că era închis într-un lagăr german, un lagăr mic foarte aproape de linia frontului, care se afla acuma în plină mișcare îndărăt spre vest. Prin tratative de cîteva zile, se obținu ca autoritățile germane să-l predea pe deținut celor române, și un ofițer român să-l aducă la București. Dar cînd totul era rezolvat, Balotă îl chemă într-o dimineață pe Cozianu la el în birou, se ridică la intrarea lui Cozianu și-l luă între perdelele unei ferestre;

— Ascultă, Coziene dragă. Am mai vorbit și cu Ică: nu este exclus ca Faber, îl știi, ăsta de la noi, spionul, să simtă ceva și să-l omoare pe ovrei pe drum.

— Faber e la Istanbul în momentul ăsta, zise Cozianu.

— Nu, s-a întors ieri dimineață. Aș vrea să mergă un om cu împuțerniciri speciale și care să poată discuta chiar și cu nemții altfel decît un ofițeraș oarecare.

— Adică eu? întrebă Cozianu.

— Da, dacă vrei, bineînțeles; dar m-am gîndit că tot urmărești dumneata toată afacerea, așa că ar fi bine să... înțelegi?

— Bine, domnule ministru. Am înțeles.

— Îți mulțumesc. Trebuie să-ți spun că Mareșalul se ține personal la curent cu toată chestiunea.

— Înțeleg, zise Cozianu.

Dar nu era sigur deloc că Balotă nu minte, că merită să se ducă pe front, că recompensa va fi potrivită cu ce făcea el. Totuși, nu putea refuza. Poate că, făcînd tot ce i se cerea, își pregătea o ascensiune cum nu avusese pînă atunci; și în acest caz ar fi fost o prostie să nu facă zel, dar mite să refuze.

— Mîine dimineață plec, zise el.

VIII

După trei zile de la această convorbire, spre seară, Cozianu se afla într-un automobil militar, vopsit verde ca măslinea crudă; ședea lângă un ofițer tânăr, căpitan făcut pe front, care purta crucea de fier germană pe piept; în față, lângă șofer, ședea altul, un ofițer de la comandamentul corpului de armată, care cunoștea drumul.

În spatele lor soarele coborât la orizont lumina roșu prin geamul de celuloid; în față se întindea un câmp nesfârșit, verde-cenușiu, vâlurit moale; pe ici, pe colo, mărăcini, tufișuri; scaieți înalți, cu niște spini mari, necruțători și măciulia liliachie a florii lor cu miros dulce de tot; cerul albastru își stingea strălucirea, era de un albastru-cenușiu; și praful ridicat de mașină venea îndărăt, gonit de vântul fierbinte.

Praful galben intra prin toate deschizăturile în metal sau în prelată, prin crăpăturile celuloidului, pe lângă geamul din față, pe care-l acoperea un strat foarte subțire, galben-cenușiu. Praful gros se aduna în cutele mâinilor, pe epoleți, pe umeri; toți cei din mașină aveau sprâncenele galbene; Cozianu simțea praful în măsele, în gură, în ochi: la colțurile ochilor i se făcuseră mici gămlii de noroi, pe care le ștergea cu batista murdară, și după aceea se făceau iar.

Cîmpia asta nu se isprăvea niciodată? Sigur că nu. Nu se isprăvea pînă la țărmul Oceanului Pacific: stepă, praful, vînt cald, miros de ierburi arse de soare, scaieți cu flori palide și cu mireasma dulce; și cîmp, cît vezi cu ochii cîmpie, de dimineață pînă noaptea, și de noaptea pînă dimineața, și iarăși de dimineață pînă noaptea; și iarăși, și iarăși, mereu-mereu, cîmpie fără margine.

Și nici măcar nu era neted drumul. Mica mașină militară, cu arcuri tari, gonea cît putea motorul; sărea în gropi, peste gropi, o lua peste cîmp, pe marginea fluviului lat de praful. Cozianu își simțea măruntaiele la fiecare zdruncinătură; i se părea că i se zgîlție creierii în cutia craniului. „Măcar de ar merge mai încet.” Dar nu se putea: și-așa era prea încet, și-așa era foarte tîrziu: toate etapele se trăgeau îndărăt, tot ce era îndărătul frontului pleca în fugă, să nu fie înconjurat și surprins de tancurile rusești. Lagărul 308 fusese pînă acum trei zile într-un loc; acum se mutase într-altul, cu un tren special.

„O să-l mai găsesc? se întreba Cozianu. Atîta încordare, atîtea eforturi, ca să-l găsesc poate mort, îngropat în vreun mormînt comun. Dar nu face nimic. O să fie alte lucruri, alte ocazii. Nu rămîn eu nici în întuneric, nici jos.”

Somnola, ostentiv de veșnicele zguduiri, sărituri, zgîlții ale mașinii. La picioarele lor, între două cizme negre pudrate cu praful galben, stătea, vîrit cu patul într-un toc de tinichea anume făcut, un pistol-mitralieră cu oțelul vopsit negru, și pudrat și el cu un strat transparent de praful galben.

Mașina trecea pe lângă șiruri de căruțe mîinate de soldați bătrîni, mustăcioși, grămădiți și gheboșiți în capul căruței ca niște țărani ce erau. Șiruri interminabile de căruțe; pe urmă, nori lungi de praful prin care nu se mai vedea nimic, gri înecăcios; șoferul o lua peste cîmp, depășea un camion greu, apoi apărea din praful un tun pe patru roți cauciucate, și alt camion care-l trăgea; și alte camioane, și alte tunuri, pe urmă automobilele cu ofițeri, pe urmă ieșeau din praful; șoferul lui Cozianu apăsa pe accelerator și gonea înainte, pe drumul liber, larg, pustiu, care ducea spre orizontul plat, larg, cît lumea largă și pustiu. Și peste un ceas, iarăși depășeau o coloană de căruțe, sau se încrucișau cu o coloană de căruțe, sau treceau pe lângă niște tancuri nemțești pline de praful, cu tunuri enorme, lungi fiecare cît mașina lui Cozianu; șoferul, cu obrazul galben de praful, ocolea tancurile, se auzea huruitul lor și duduiala motoarelor, un ofițer blond în uniformă neagră, așezat pe turelă, îi privea nepăsător, apoi totul rămînea în urmă și mașina intra într-un sat pustiu, în care nu se vedeau decît oameni în uniformă kaki sau uniformă verde-gri, camioane oprite lângă garduri, automobile în curți cu gardurile căzute; la răspintii erau stîlpi cu scînduri bătute în cuie, iar pe scînduri stăteau scrise pe nemțește nume de sate ucrainene și distanțele în kilometri, și mîzgălituri obscene cu creionul. Pe urmă mașina ieșea din sat (se zăreau la margine niște copii cu șepci în cap și cu mîinile în buzunare, care se uitau străini și sălbătiți, la mașina cu ofițeri dușmani).

Cozianu somnola; întredeschidea ochii: cîmpie; se făcea seară. Iarăși îl apuca somnolența, simțea în creieri zdruncinăturile mașinii, își simțea oasele moi. „Sînt foarte obosit, se gîndea Cozianu. Ce bine ar fi acasă, într-un fotoliu. Tresări: Prostii. Trebuie să-l aduc, viu, și să-l duc la Zürich.” Se îndreptă, deschise ochii. Intrau într-un sat, lătrați cu turbare de cîini galbeni și slabi.

— O să dormim aici, zise căpitanul Dobrescu, însoțitorul lui Cozianu. E mort și șoferul, și nici noi n-o să mai rezistăm.

Cozianu dădu din cap, morocănos și mut. Mașina trecu pe ulițe pustii; zăriră niște babe într-o curte; apoi niște căruțe, o bucătărie de campanie și soldați români pe lângă ea. Se opriră la comandatură și se dădură jos: o santinelă germană îi privea fără să se miște, neprietenos. Intrară totuși, și Dobrescu ceru să vorbească cu comandantul de etapă; apărură un subofițer cu ochelari, om de vreo patruzeci de ani, scurt, îndesat, cu ochelari, cu o guriță cu buze subțiri și dreaptă, ca o crăpătură de pușculiță. Dobrescu îi arătă hîrtia dată de la București de generalul von Röderer, și actele lui, ale lui Cozianu (căpitan Cozianu Dimitrie, de la Marele Stat Major), ale locotenentului care le arăta drumul. Neamțul nu scosese nici un cuvînt. Dobrescu încercă să glumească, să-l dezghețe:

— Cum stați cu mîncarea pe aici? Tot cal? Dar cu fetele? Se mișcă ceva?

Neamțul nici nu clipi din ochi; parc-ar fi fost surd. Avea și el „Crucea de fier” clasa I, ca și Dobrescu. Acesta arătă cu degetul tinicheaua neagră cu margini albe și-l întrebă, ridicînd glasul foarte tare:

— Unde ai primit-o? Eu în Kuban!

Neamțul se uită la el, rece ca gheața, apoi la Cozianu și spuse, aproape fără să descleșteze fălcile:

— O să dormiți aici, la comandatură. Vă arăt camera.

Și trecu înainte, intrînd pe un coridor vîruit, cu podelele spălate proaspăt. Dobrescu îl urmă, înjurîndu-l printre dinți, apoi Cozianu, mut, apoi ceilalți. Neamțul le arătă odaia, lampa cu gaz de pe masă, salută și plecă.

— Ce ziceți, domnule căpitan, de animalul ăsta? exclamă Dobrescu, indignat. Ce vită, ce dobitoc!

Cozianu însă n-avea chef de vorbă. Se spală și se culcă fără să mănînce: era frînt de oboseală; adormi îndată, un somn adînc, mort.

Se trezi în toiul nopții, cu inima bătînd. Ce se împlinsese? Buimac, trase cu urechea. Atunci izbucni al doilea urlat, prelung, răgușit, spart, un urlat de groază cutremurătoare. Apoi glasuri care vorbeau nemțește.

— Ce e? Ce fu asta? întrebă, amețit de somn, locotenentul. Dobrescu își căuta cizmele, gîfîind și înjurînd.

— Mă duc să văd, gemu el trăgîndu-și o cizmă.

Dar nu se mai auzea nimic, decît lătrat de ciîni, aproape, altul mai departe, altul undeva, hăt departe, stîns. Dobrescu ieși tropăind și se întoarse.

— N-am aflat nimic, mama și dumnezeii lor. Cică nu e nimic. „Da, dar ce a fost? Ce s-a auzit?” Nimic. Treaba voastră, crucea și parastasul cui v-a făcut.

Și oftă, întinzîndu-se pe pat.

A doua zi dimineața, cînd mașina ieșea din sat, spre soarele mare și roșu care atîna jos de tot deasupra orizontului, Dobrescu își aduse deodată aminte:

— Domnule căpitan, știți ce-a fost azi-noapte? Urletul ăla? I-am întrebat pe-ai noștri, care sînt în sat, cu bucătăria aia. Neamțul urlă, feldwebelul ăla, idiotul. A fost la un lagăr, și și-a scrîntit nervii, e țicnit. Românașii noștri zic că e om de treabă, nu e rău; dar se sperie din somn noaptea și urlă, de parcă l-ar tăia. Mama lui de dobitoc!

— Au omorît niște copii în lagărul ăla, zise soldatul-șofer.

— Ce, mă? De unde știi tu? întrebă Dobrescu.

— Mi-au spus și mie băieții de la bucătărie, îngînă șoferul.

— Uite-al dracului nenorocit, spuse Dobrescu, mirat. Apoi adăugă: Poate nici nu-i adevărat, și-au inventat ei. Ce, parcă poți să știi?

— Cine-i mai știe și pe ei? mormăi șoferul. Sînt altfel decît noi, don' căpitan.

— Voi vă-nțelegeți mai ușor cu rușii, ai? întrebă ironic Dobrescu.

Șoferul îngînă:

— Păi ai noștri sînt mai mult băieți de la țară.

— Păi da: ei țărani, voi țărani, sigur că da, rîse Dobrescu.

Prudent, șoferul nu răspunse. Se prefăcea că e atent la șosea.

IX

Pe la amiază, începuseră să treacă pe deasupra lor avioane germane de bombardament, și nu mai încetară de-a trece, la răstimpuri, pînă spre seară, spre est, apoi spre vest, și iar spre est, și iarăși îndărăt. Pe deasupra, sau pe la cîțiva kilometri la stînga sau la dreapta șoselei. Cozianu însă nu era atent la ele. Observă că locotenentul care ședea lângă șofer începe să fie neliniștit, că scoate apoi capul pe fereastră, se uită; la prima răspîntie, îi spuse șoferului s-o ia la dreapta. Era patru după-amiază, și o arșiță înăbușitoare cînd mașina se opri.

— De ce oprești, domnule? întrebă Dobrescu.

Locotenentul, stînjănit se-ntoarse să-i răspundă peste umăr:

— Am greșit drumul. Trebuie s-o luăm îndărăt.

— Ei bravo! exclamă Dobrescu. Vezi să nu înnoptăm pe câmp.

— Domnule locotenent, să nu mă faci să pierd nici un ceas! spuse Cozianu, deodată treaz și încordat. Ce îți închipui dumneata că facem aici? Turism?

Deodată trase cu urechea. Orizontul huruia înăbușit, de undeva de departe.

— Ce s-aude? întrebă el. Parc-ar fi tunuri.

— Tunuri sînt, mînca-le-ar tata, spuse cu amărăciune Dobrescu.

Mașina porni îndărăt. După o jumătate de oră (avioane treceau mereu, vîind sus de tot în cerul albastru-cenușiu de secetă), o luă pe un drum plin de gropi, unde se zguduia în așa hal, încît Cozianu, din ce în ce mai îngrijorat, voia să strige: „Mai încet”, dar șovăi cîteva minute, căci de două zile el era cel cu „mai repede, mai repede!” Cînd însă, alarmat de săriturile pe care le făcea mașina în gropi, se hotărî să dea glas, automobilul căzu într-o groapă, se auzi o trosnitură metalică îndărăt, și rămase nemișcat, într-un nor de praf.

— Ce-ai făcut? Ce-ai făcut, nenorocitul? răcni Dobrescu, în timp ce șoferul sărea jos.

Coborîră și ceilalți. Șoferul era galben, îi era frică, se uita sub mașină.

— Ce s-a întîmplat? întrebă Dobrescu, furios.

Șoferul răspunse de sub mașină:

— S-a rupt axul cardanic și un arc, don' căpitan.

— Și? Le repara? Cît ne ții aici?

Urmă o tăcere. Cozianu spuse:

— Nu se poate repara decît în atelier. Am și eu mașină, și mă pricep. Rămînem împotmoliți, adăugă el cu dinții strînși.

Pe deasupra trecură bîzîind patru avioane de vînătoare, mereu spre est. Bubuitul tunurilor era înăbușit dar cutremura aerul, de parcă se trăgea imediat dincolo de zare.

— Culcat, băă! răcni prelung cineva, nu departe de ei. Se uitară cine striga. Nu vedeau pe nimeni. Glasul răcni iar: Culcat, băă! Vîno-n-coace, tîrîș!

Zărîră în sfîrșit mușuroiul de pămînt al unui soi de tranșee, și un cap cu cască. Porniră într-acolo în goană, încovoiați, ajunseră și săriră înăuntru: era o groapă scurtă, în formă de U, cu un tun în mijloc; un 47 „Bofors”, scurt, vopsit kaki; în fundul gropii, lîngă săgeata tunului, erau înșirate în picioare obuzele cu cartușul de alamă lucioasă și vîrful vopsit roșu, sau doar de aliaj de oțel cu metale rare, alb și strălucitor. Era singurul lucru curat în groapă: patru soldați plini de

pămînt, asudați, și un ofițer la fel de murdar ca ei, brunet, buzat, cu mustăcioară neagră și arătînd dinți albi și frumoși cînd rîdea, îi primiră cu muștrări.

— De ce umblați în picioare, don' căpitan? Te vede aici pe câmp de la doi-trei kilometri!

— Da' ce-i aici? Ce faceți voi aici? întrebă Dobrescu.

— Stăm pe poziție, răspunse locotenentul, și se prezentă: locotenent Martinescu, din regimentul patruzecii și șase infanterie. Se vedea pe el că e rezervist. Întrebă, familiar și neregular: Da' unde vă duceți așa?

Rîdea. Rîdeau, verde, și cei patru soldați, culcați pe talazul gropii.

— La comandamentul diviziei, încolo! zise Dobrescu.

Martinescu, cu mutra lui de turc, rîdea:

— Păi divizia a luat-o încolo, e la vreo zece kilometri spre dreapta. În față sînt rușii. Acum trebuie să pice: nu vedeți praful? Alea-s tancuri.

Și le arătă orizontul, unde se ridicase, într-adevăr, un fel de ceață trandafirică.

— Aoleo, zise simplu Dobrescu.

— Păi da, rîse cellalt.

Cozianu înțelese acuma de ce se purta așa, de-l crezuse rezervist; avea ceva neobișnuit în glas, în rîs, în mișcări. Și soldații fumau, cu ochii în gol. Așteptau. Așteptau toți. Cozianu se uită la dreapta, la stînga: cîmpie nemărginită și pustie. Tot așa se uita și Dobrescu.

— Cum, mă? întrebă el. Și ce faceți voi singuri aici?

— Barăm drumul ăsta. Că tancurile nu știu să vină peste câmp.

Soldații rîseră iar, slab.

— Cum, așa, fără mitraliere, fără pușcași să vă păzească? Nimic?

— Nu mai sînt. S-au terminat, răspunse cellalt.

— Noi ce facem aici? întrebă Cozianu. Dacă sînt zece kilometri, îi facem în două ore! Hai să plecăm!

— Noroc, bă Martinescule! zise Dobrescu. Noroc, băieți!

— Să trăiți, murmurară soldații.

Cei patru porniră repede peste câmp; trecură pe lîngă mașină și-și scoaseră cele trei pistoale-mitralieră. Șoferul și locotenentul tăceau; Dobrescu înjură pînă obosi. Cozianu mergea repede, mut; „Trebuie să ajung la divizie; trebuie să ajung”, își repeta el. Se uită îndărăt: nici nu se mai vedea groapa în care cei cinci oameni așteptau, pierduți, singuri, în mijlocul cîmpiei imense.

După o jumătate de oră, pe cînd urcau o unditură moale și lungă a șesului, un obiect cenușiu-verzui apărui peste marginea dîmbului din fața lor. O turelă de tanc. „Acum m-am ars”, se gîndi Cozianu, înghetînd, și se uită încordat împrejur. Nu era nici un adăpost. Tancul se urcase pe dîmb, și vreo cinci-șase turele se iviseră pe după culmea lui abia ridicată deasupra cîmpiei.

— Don' căpitan! Vin nemții! exclamă șoferul. Tancurile se urcase-ră pe culme, iar primul cobora.

— Să stăm în picioare – zise Dobrescu – poate așa ne văd!

Vorbise cu o înfrigurare care-l schimonosea, îl făcea să holbeze ochii. Toată lărgimea locurilor din fața lor se umpluse de tancuri: erau zeci, poate sute; huruitul motoarelor începură să-l simtă toți patru în diafragmă, că le face să vibreze corpul, carnea pe oase. Pămîntul se cutremura abia simțit. Primul tanc greu trecu nu departe de ei; îl văzură pe comandant, în picioare în turelă, cu mîinile pe capac, subțire, slab, blond, cu bonetă neagră, legat la gît cu o basma roșie; avea o față osoasă, îngustă, dură; se uita în depărtare: nici nu-i văzu.

— Asta-i contele Brederode! îi strigă Dobrescu în ureche lui Cozianu; a venit cu o divizie de tancuri din Franța; nemții îi zic *der Panzergraf!*

Cozianu abia îl auzi, asurzit de vibrația și duduital enorm al motoarelor. Peste două minute nu mai vedeau nimic din pricina prafului prin care treceau fantome masive, zguduind pămîntul.

După ce trecu ultimul tanc și se risipi praful, cei patru rămaseră amețiți, obosiți. Se uitau după norii de praf care se țirau spre est. Șoferul vorbi cel dintîi:

— Numai să nu-i calce pe-ai noștri, săracii.

— Haideți! exclamă Cozianu, tresărind din năuceală. Haideți, repede!

Mai făcură un kilometru, și ajunseră la un drum printre cîmpuri pustii. Îndărătul lor izbucni un bubuit neconținut, care părea afit de apropiat, încît se mirau că nu se vede nimic. Și, deși ei se depărtau, mergînd cît puteau de repede, bubuitul nu scădea. „Ce caut aici? se întreba Cozianu. Totuși, dacă ajung la comandantul diviziei, mai pot reuși. Numai să nu sosească rușii înaintea mea la lagărul acela.” Simțea că e prea greu, că prea multe lucruri sînt împotriva lui. Dacă n-ar fi apărut tancurile acestea nemțești, poate că peste o oră era prizonier. Se uită peste umeri. Văzu două trîmbe de fum, departe una de alta; fum negru. Bubuitul tunurilor nu contenise; din cînd în cînd o explozie mai tare îl spărga.

— Mai repede! gîfii Cozianu.

Peste zece minute se uită iarăși peste umăr, și se opri, apoi începu să meargă și mai repede, aproape în fugă. Dindărăt, de peste dîmb, sosea în mare viteză un tanc cu turela întoarsă cu tunul într-o parte. Alt tanc venea după el, fumegînd. Ceilalți îl simțiseră pe Cozianu că se oprește, se întoarseră și ei, înțeleseseră și acum goneau cu gurile căscate, gîfîind, cu sudoarea șiroaie sub hainele ude. Pe cînd ajungeau la drumul ce le tăia calca, auziră cum se apropie duduital motoarelor. Se uitară îndărăt: vreo douăzeci de tancuri veneau de peste dîmb. Pe unele erau călărați oameni în uniforme negre: probabil echipe de tancuri lovite, care scăpaseră cu fuga. Un tanc astfel încărcat trecu pe lîngă cei patru români. Mergea încet, și mirosea a benzină. Cozianu răcni la nemți:

— Luați-ne și pe noi!

De lîngă ei, locotenentul care rătăcise drumul se repezi să sară pe tanc din mers, dar unul din nemți îi puse pistolul-mitralieră în față și trase o rafală. Locotenentul căzu pe spate și rămase nemișcat, mort. Cozianu se-ntoarse spre Dobrescu și spre șofer:

— Haideți! spuse el, și porți mai departe, în pas aproape alergător.

Cînd ajunseră la drum, șoferul strigă:

— Don' căpitan! Vine o mașină!

Într-adevăr, în vîrfurile unui nor prelung de praf se apropia un camion cu coviltir de prelată. Cozianu luă pistolul-mitralieră din mîna soldatului și se repezi în drum, urmat de Dobrescu. Camionul se opri în fața armelor întinse. Pe prelată cenușie era vopsită cu miniu o mare cruce roșie. Șoferul sări jos și salută: era un soldat. Dindărăt sări în praful drumului și o femeie mărunță, în uniformă kaki, cu legătură de cap albă.

— Luați-ne și pe noi! strigă Cozianu.

— Două persoane în față, am loc, zise șoferul.

— Urcăm îndărăt! zise Dobrescu.

— Nu se poate! Am doisprezece operați! spuse femeia cu o liniște ciudată, obosită.

Era tînără, cu fața triunghiulară, foarte palidă, gura mare și desenantă, o gură frumoasă și dureroasă, și ochi ca niște bucăți de lapis-lazuli, dure și lucioase.

Cozianu se apropie de ea:

— Doamna Giurgea-Roșcanu?

Ea era, Isabela Giurgea-Roșcanu, nebuna care-l lăsase pe Giurgea-Roșcanu la chefurile și recepțiile lui și plecase ca infirmieră pe

front, o dezaxată, o maniacă. Nu era urâtă deloc; o frumusețe stranie; dar îmbrăcată ca un soldat, mototolită, palidă, parcă gata să moară și ea.

— Sărut mîna; eu sînt Dimitrie Cozianu. Trebuie să ajung imediat la comandamentul diviziei...

— Și eu mă duc acolo, că dacă nu-i suie în avion, îmi mor răniții. Sînt răniți grav, toți. Dar n-aveți decît două locuri!

— O să stăm pe margine, pe colț, sus pe coviltir, cum o fi! exclamă Cozianu.

Dobrescu se și urcase.

— Urcă-te! îi porunci Cozianu soldatului și trecu în spate, o ajută pe Isabela Giurgea-Roșcanu să se suie, o urmă și camionul porni.

Înăuntru răniții zăceau pe tărgi pline de sînge, înfășurați în bandaje ca niște mumii; aveau fețe supte și galbene, țepoase de barbă rară, neagră; se uitau în gol, lăsîndu-se legănați și zguduiți de camionul în plină viteză.

— Dacă nu ajung la timp, o să moară toți, spunea doamna Giurgea-Roșcanu, înghesuindu-se să-i facă loc și lui.

— N-o să moară ei chiar așa ușor, zise Cozianu.

Aici era umbră, mirosea a sînge și a benzină; pe sub coviltir, îndărăt, se vedea doar un nor de praf galben-trandafiriu, străluminat de focul asfințitului.

— Aia doi au murit, murmură Isabela Giurgea-Roșcanu.

Cozianu întrebă mașinal:

— Care?

Ea îi arătă. Da, se uitau în gol, cu gura deschisă. Cozianu se gînde: „Se duce dracului războiul; zboară și Mareșalul, și toată baraca; vin rușii; nu mai e cazul să fac zel; trebuie căutată o trambulină spre guvernul de după căderea Mareșalului”.

— Cred că și așa a murit, murmură el.

Ea șopti:

— Moare acum.

„Care-o fi diferența? Eu aș fi jurat că e gata mort.” Se uită cu coada ochiului la Isabela Giurgea-Roșcanu. Cu mîinile împreunate, stătea cu ochii închiși. „Se roagă, își spuse el. Mă întreb dacă mai merită să mă agit ca să-i fac domnului Balotă și domnului Ică Antonescu serviciul de a le transfera aurul în Portugalia. Ba nu: trebuie totuși făcut: poate să-mi rămîie ceva.”

Lîngă el, ghemuită, în pantaloni mînjiți de motorină și de sînge de pe brancarde, slabă, cu gîtul subțire, cu mîinile albe, lungi, împreu-

nate, Isabela Giurgea-Roșcanu murmură fără glas cu ochii închiși. El îi aruncă o privire fugară: „E frumoasă; ce linie nobilă are fruntea și nasul; frumoasă; și stă aici, să-i păzească pe ăștia cum mor. Ce curios! Treaba ei: e nebună, e maniacă; altfel nu se explică.”

Știa că se explică și altfel. Dar nu voia să se gîndească; o goni cu dușmănie din minte și reîncepu să se gîndească la perspectivele pe care le avea cariera lui, în noile împrejurări.

X

Generalul Turtureanu era un bărbat înalt, gros, ciolănos, cu mîini mari și față mare, arsă de soare și de vînt. Striga obraznic la Cozianu, într-o odaie plină de geamantane, de saci, de mașini de scris, de lăzi cu telefoane de campanie, printre care treblăuiau niște soldați, împachetînd, legînd cu sîrmă, strîngînd curele.

— Ce crezi dumneata? Ce, crezi că o să sacrific eu o mașină acum, acum! cînd mîine dimineață tancurile rusești pot să fie peste noi, să-ți dau eu o mașină pentru misiunea dumitale? Mai întîi că eu n-o cunosc! Cine știe ce căcănar de la București a inventat o prostie, și te-a trimis pe dumneata, alt prost, să te vîri în dezastrul ăsta! Dumneata știi...

Și se apropie de el, vorbind mai încet:

— Dumneata știi că mîine putem fi încercuiți?

Cozianu așteptă o secundă, apoi spuse fără să ridice glasul:

— Domnule general, vă rog să-mi lăsați o mașină. Domnul Mareșal cunoaște chestiunea și se interesează direct! Dacă vreți, telefonati la București pentru confirmare. Deși asta ar însemna o amîinare de care ați fi responsabil dumneavoastră personal. Ați văzut hîrtia iscălită de domnul ministru de Război și de Marele Stat Major. Ce vă mai trebuie?

— Căpitane – răcni Turtureanu – cum îți permiți?...

Cozianu îi tăie vorba, insolent:

— Mai întîi nu sînt căpitan, ci director general într-un minister, și al doilea, te rog să-mi dai mașina imediat, domnule general, dacă nu vrei să-ți pui în pericol cariera!

Turtureanu rămase cu gura căscată, cu ochii mari, încă furios. Apoi se stăpîni, și spuse:

— Bine, ți-o dau, dacă trebuie.

— Voi raporta domnului Mareșal că m-ai ajutat la vreme, spuse rece Cozianu.

— Bine, monșericule, nici nu poate fi vorba de altceva, e normal, dacă e o misiune importantă, zise Turtureanu descumpănit, gata să înceapă să bată câmpii.

„Îi e frică, se gândi Cozianu. De ruși. O să fie mîine aici. Cine a vorbit de *panzerdivisionen*? Uite la ăștia, ce mai *panzerdivisionen*. Războiul nu-l mai cîștigăm; trebuie să văd ce-i de făcut. Trebuie să văd ce-i de făcut.”

Toată noaptea, în mașina care-l ducea peste cîmpia luminată de lună, ocolind coloane de tancuri, îngrămădiri de camioane, căruțe, cisterne, oprindu-se în fața unor mașini răsturnate și arse, înconjurate de cadavre, ca apoi să cotească peste cîmp și să pornească mai departe prin noaptea de vară care fremăta de țîrîitul greierilor și de cutremurul adînc, stîns, al tirului artileriilor, toată noaptea se gândi că războiul poate va fi pierdut, nu numai că nu va fi cîștigat, dar va fi chiar pierdut. „Și atunci? Să fiu într-un post mare, vizibil ca viitor candidat, sau discret, să intru în contact prin socru-meu și prin bătrînul Lascari, cu opoziția parlamentară? Dar comuniștii? Poate că ei vor avea poziția cea mai puternică: dar cum să intru în contact cu ei? Cine-i știe? Nimeni nu-i știe, dacă nici Siguranța nu-i știe. Cu ei voi intra în contact în momentul cînd o să iasă la lumină. Dar cum voi apărea? Ca ministeriabil sau ca nedreptățit, sau ca amîndouă?”

Adormi într-un tîrziu. Se trezi apoi spre dimineață, auzind urlete: văzu niște soldați care se cățărau pe un tanc german, bălîndu-se cu soldații nemți de pe tanc, care-i izbeau cu patul armei; trecură pe lîngă un tun autotractat pe a cărui țeavă călăreau niște soldați descinși și fără arme. Mașina ieșise la lărgime. Cozianu adormi iar. Se trezi cînd intrau într-o pădure de brazi, care mirosea frumos a rășină. O poartă de sîrmă ghimpată, turnuri de lemn cu santinele germane în ele. Dobrescu, care-l însoțea mereu, scoase mîna cu hîrtia comandamentului german din București. Soldații S.S. de santinelă la poartă deschiseră cadrul îmbrăcat într-o plasă de sîrmă ghimpată și mașina intră în curte, între șiruri lungi de barăci de lemn; se încărcău în curte patru camioane mari „Diesel” cu baloturi, lăzi, saci. Munceau vreo zece oameni în haine vîrgate, desculți în niște galenți de lemn. Din pădurea de brazi se auzeau pocnete de pistol.

— *Den Herrn Lagerkommandanten! Rasch! Rasch!*¹ răcni Dobrescu, care făcuse în 1941 un stagiu într-un regiment german în sectorul central al frontului. Un subofițer cu casca în cap îi ceru *Ausweis-ul*, el îi arătă ordinul comandamentului german din București.

— *Kommen Sie mit* ², zise omul, un flăcău tînăr, cu obraji tandafirii și o gură roșie și cămoasă; avea un aer proaspăt și tineresc, dar fața și ochii îi erau cu totul fără expresie; placid, inert pe dinăuntru. O luă înaintea iar Cozianu și Dobrescu îl urmară. Trecură printr-un coridor de sîrmă ghimpată, cu intrare și ieșire în zig-zag, strîmtă cît un singur om; la douăzeci de metri, dintr-un turn, îl privea o santinelă cu pușca-mitralieră culcată lîngă picior ca un cîine treaz și atent.

După de ieșiră din incinta de sîrmă ghimpată, vîntul aduse un val de miros de excremente. Cozianu se grăbea pe urmele neamțului, țînîndu-și răsufarea. Pocniturele seci (focuri de armă păreau să fie, dar destul de slabe, parcă se trăgea cu cartușe de manevră) încetară deodată. Și peste cîteva clipe nu se mai simți nici mirosul de latrine, ci iarăși mireasma de cetină verde și de rășină de brad.

După zece minute de mers repede ieșiră din pădure și ajunseră în niște luminișuri largi ce se înșirau între pădurea prin care trecuseră ei, și-o altă perdea de brazi: între ele erau cîmpuri cu iarbă proaspăt cosită; din iarbă se ridica ici-colo cîte un brad, doi, și într-un loc un pîlc mai stufos.

Aici, drept în față, se afla un grup mic de ofițeri și subofițeri în uniforme verzi-gri, cu panglică neagră la șepci; cei mai mulți purtau și pistolul la sold; stăteau și se uitau, cu mîinile la spate, sau în centiron, sau în buzunare. Vreo doi-trei vorbeau între ei. Departe, la vreo trei sute de metri în dreapta și în stînga, cîmpul era tăiat de un șir rar de soldați verde-gri, cu căști de oțel în cap și cu pistoale automate agățate de umăr. Cozianu observă că și marginea pădurii, de unde ieșiseră ei, era păzită la fel, și în față, era alt șir de santinele, în marginea pădurii celeilalte.

Iar în mijlocul cîmpului era un șanț mare și adînc, cu un mușuroi proaspăt de pămînt rusesc, negru, înșirat pe lîngă șanț și înalt de vreun metru sau un metru și jumătate. Jos, peste ultimii bulgări de pămînt, unde începea peria țepoasă a finului cosit, erau aruncate tîmăcoapele, lopețile, cazmalele cu care se săpase șanțul: cîteve zeci de unelte.

Sus, pe mușuroiul de pămînt, cu spatele la grupul de ofițeri și la Cozianu care abia se apropia de acest grup, un șir de vreo douăzeci de

¹ La domnul comandant al lagărului. Iute! Iute!

² Veniți cu mine.

oameni în haine sure vârgate. Era o dimineață de vară, roua încă umezea finul cosit de pe jos, umezeala nopții spălase aerul și din cerul albastru adânc, curat, de smalt prețios, soarele lumina, puternic și viu; astfel că se vedeau bine oamenii în gri, se vedea cum afirmă hainele zdrențuite pe corpurile lor scăzute, se vedeau cefile subțiate, cu două tendoane, cu pielea lipită pe ele, și părul tuns cu mașina și crescut mizer, fără luciu, și pielea pămîntie, și urechile rămase mari pe lângă gîturile subțiate. Stăteau cam îndoiți de spinare, cu șezutul tras înainte (sau poate prea slabi ca să mai aibă carne pe șale) și picioarele goale în galenți de lemn le erau pămîntii și murdare. Cozianu vedea din ce în ce mai bine, căci se apropia mereu. (Nu-și mai dădea seama, din pricina atenției brusc încordate de ce vedea, unde sînt subofițerul neamț și Dobrescu.) Și vedea foarte bine un subofițer S.S. care mergea repede spre șirul de deținuți înșirați pe marginea gropii; unul din stînga, și altul din dreapta. Cel din stînga era cel mai aproape. Era voinic, spătos, cu uniforma întinsă pe spinarea grasă, mai ales pe omoplații carnoși, pe brațe, și avea și un șezut proeminent. Mergea sprinten, vioi. Se urcă și el pe mușuroi, scoțînd pistolul din tocul de la șold, și, cu șalele cambrate, în poziție de drepti, cu trupul încordat și cu șezutul scos tare în afară, îi puse mîna stîngă pe umăr primului deținut, cu dreapta ridică pistolul mare și greu spre ceafa omului. Se auzi o plesnitură seacă, omul se îndoi din genunchi și, împins de mîna stîngă a călăului, căzu grămadă în groapă. Subofițerul trecu în spatele celuiilalt, și-i puse mîna stîngă pe umăr, ridică pistolul; o detunătură, un brînci, și cadavrul căzu cu capul înainte în groapă. Din dreapta se auzeau alte împușcături. Cozianu rămase pe loc, cu ochii la șirul de oameni în zdrențe parcă tăvăliți în cenușă, care stau acolo, cu umerii căzuți, cu cefile costelive plecate puțin înainte. „De ce stau așa? se întreabă el. De ce nu se-ntoarce unul să-i vîre ghearele în ochi ăluia, să-l strîngă de gît, să...”

Paf! Paf! Paf! făceau pistoalele. Deținuții cădeau în groapă, îmbrînciți de călăi. „Ce curios – se gîndi Cozianu – nu simt nimic”. Într-adevăr nu simțea absolut nimic. Un interes, o fascinație; dar atît. Apoi deodată se gîndi: „Dar dacă îl împușcă în momentul ăsta pe omul meu?”

S.S.-istul care venise cu ei salută și raportă unuia din ofițeri, care se întoarse către Cozianu și Dobrescu. Acesta din urmă îi dădu hîrțuile. Cozianu spuse cu glasul schimbat de crispăre și îngrijorare:

— Să nu fie printre ăștia! Spune-i să oprească execuția!

Dobrescu îl privi mirat și speriat. Paf! Interval de tăcere. Paf! Tăcere cîteva secunde. Paf! făceau pistoalele celor doi executori. Dobrescu își luă inima în dinți și traduse cererea lui Cozianu. Ofițerul S.S., un om slab, zbîrcit, cu ochi suri, cu fața sură, fără culoare, se uită la el ca la un obiect neînsuflit:

— *Was fällt Ihnen denn ein?*¹ întreabă el tăios, și-i întoarse spatele. Cozianu rămase pînă căzu în groapă ultimul deținut, unul mic și pîrpiriu, care plîngea, cu bărbia în piept și acoperindu-și fața cu mîinile. Plîngea ca un copil. Paf! Nu se mai auzi nimic: îmbrîncit, căzu în groapă fără nici un sunet. Se auziră semnale de fluier. Lanțurile de santinele începură să se apropie. Soldații care sosiră cei dinții apucară lopețile și se apucară să arunce pămîntul în groapă. Comandantul la-gărului se-ntoarse și le făcu semn celor doi români:

— *Bitte, meine Herren.*²

Și o luă înainte. Cozianu îl urmă. „Nu-l mai găsesc. E mort. A fost degeaba.”

Totuși, îl găsiră: se telefonase de la București la Berlin, de la Berlin spre est. Rabinul Rubinstein era un om scund, cu pielea galbenă, pămîntie, ras în cap și cu țepi de barbă neagră pe obrazii supți. Avea niște ochi mari, negri și triști. Cozianu încercă să-i vorbească, apoi Dobrescu; dar rabinul dădea din cap: nu înțelegea nici nemțește, nici românește, nici franțuzește, nici englezește. Cozianu rîdea la el, îl bătea pe umăr. Omul îl privea cu ochii aceia enormi și adînci și nocturni, și nu dădea nici un semn, nici de bucurie, nici de satisfacție; părea indiferent. Se lăsă urcat în mașină și cînd plecară, scoase afară capul și murmură ceva, într-o limbă aspră și stranie, apoi se rezemă iar de scaunul mașinii, lîngă Cozianu. „O fi ebraică asta, sau ce?” se întreabă Cozianu cu oarecare indiferență. Apoi îl uită pe rabinul Rubinstein și începu iarăși să se gîndească la sine însuși. Din cînd în cînd, se trezea din această reflexiune îndîrjită și se uita afară: cîmpuri pustii, sate, și mereu dincolo de orizont, bubuitul tunurilor. Apoi, deodată, un pod peste un fluviu, la cîteva kilometri în față, și șoseaua plină de mașini, de camioane, de căruțe încărcate cu oameni, plini de noroi, bărboși, îngroziți. Săreau jos, alergau înainte să vadă dacă s-au oprit toate vehiculele; apoi urlete, împușcături: un tanc răsturnase o mașină și trecuse peste ea. Deodată Cozianu îl auzi pe Dobrescu că murmură:

— Ia uite la ăia! pe un ton atît de sufocat de uimire, încît și Cozianu tresări și se întoarse brusc să vadă și zări cîteva soldați germani,

¹ Ce-ți trece prin cap?

² Poftiți, domnilor.

unii cu capetele goale, călări pe niște vaci slabe; trăgeau din cînd în cînd focuri de armă în vînt. Iar dincolo de ei, pînă în cel mai depărtat orizont, risipită pe cîmpie, o mulțime nesfîrșită de oameni răsfațați, mici linii, mici puncte, fire negre care veneau din toate părțile.

— S-a întîmplat ceva prost de tot: or fi spart rușii frontul – murmură Dobrescu – n-am mai văzut asemenea debandadă. Eu mă dau jos să vedem cum putem trece, domnule căpitan, că altfel rămînem aici și ne-a văzut Dumnezeu.

Sări jos, trînti portiera și dispăru în îngrămădeala de oameni în uniformă care strigau, se mișcau, soseau mereu. Cozianu rămăsese cu ochii la acele mii sau zeci de mii de oameni risipiți pe cîmpie ca un pumn de fire de praf spulberat de vînt peste o piață publică pustie. Erau curioși: mii și mii de linioare verticale: ca niște fire de ceai, negre, în picioare, umblînd încet, foarte încet, peste imensa întindere a cîmpiei.

„A fost degeaba, se gîndi Cozianu. M-am agitat, am încercat tot ce s-a putut, și n-a mers. Acuma domnul Ică Antonescu poate să-mi ofere și locul lui de prim-ministru, nu mă mai interesează; chiar să vrea să mă recompenseze, nu mă poate recompensa. Va trebui să fac carieră cu urmașii lui”.

Dar peste o secundă, speranța, dorința veche și mereu dezamăgită, speranța că poate totuși ațîța ani de eforturi, și de asemenea eforturi, n-a fost degeaba, îl făcu să se întrebe: „Dar noile arme secrete ale nemților? Încă n-au intrat în joc. Poate tot o să poată smulge, dacă nu victorie, măcar o pace cît de cît avantajoasă. Sau măcar un *statu quo*. Da, poate totuși. Mai trebuie așteptat.”

Se întoarse să-și vadă omul: în hainele lui de deținut, slab, scofilit, rabbi Emmanuel Rubinstein se uita la imensa cîmpie plină de mii și zeci de mii de soldați în debandadă, se uita cu ochii lui negri și încercănați, și nu spunea nimic. Nici nu părea mulțumit sau nemulțumit: se uita numai.

XI

Peste o săptămînă, în biroul domnului Mercado, la Zürich, domnul Mercado îi înmînă lui Cozianu o bucătică de hîrtie mare cît un timbru poștal din cele mai mărișoare, pe care erau scrise cu cerneală roșie cîteva grupuri de cifre.

— Cu asta puteți să vă prezentați la Lisabona persoanei despre care v-am vorbit.

— Mulțumesc foarte mult, spuse Cozianu și se ridică să plece punînd hîrtiuța în portofoliu.

— Cineva ar vrea să vă vorbească, spuse domnul Mercado ridîndu-se și el, dar cu un surîs subțire și palid. Se duse și deschise o ușă, apoi, cu un gest, așteptîndu-l să treacă, îl pofti pe Cozianu înăuntru. Cozianu intră, și se ridică dintr-un fotoliu un omuleț cu un cap osos și tuns, de ocnaș, dar îmbrăcat în anteriorul de satin negru, cu ciorapii de mătase albi, ai unui rabin galițian; pe umerii tîmplele tunse purta pălăria neagră, rotundă, cu boruri plate.

— A, protejatul meu! rîse Cozianu cu o jovialitate falsă, plictisită.

Rabinul spuse ceva în limba lui ciudată, hîrîtă, aspră, cu accente melodice grandioase, sălbătice, primitive.

— Rabbi Emmanuel – spuse domnul Mercado pe franțuzește – se scuza că nu ți-a vorbit atîtea zile: dar nu știe decît ebraica, arameeana și jargonul; îți mulțumește că i-ai scăpat viața.

— Dumneata i-ai scăpat-o, zise Cozianu dînd din umeri.

Rabinul îl privea cu ochii săi negri, enormi, cu cearcăne vinete. Spuse altă frază.

— Vrea să te binecuvînteze, zise domnul Mercado.

Rabinul se apropie de Cozianu și-i puse amîndouă mîinile pe cap, apoi rosti, aproape cîntînd, o frază foarte lungă.

— S-a rugat lui Dumnezeu pentru dumneata, îi zise domnul Mercado lui Cozianu care stătea în picioare, cu capul plecat, simțînd pe creștet mîinile amîndouă ale omului care vorbea numai ebraica, arameeana și jargonul. „Curios, se gîndi Cozianu. Nu simt nimic. De fapt nu simt niciodată nimic. Uite la ovreiul ăsta, are lacrimi în ochi. De ce? Eu probabil că aș simți ceva dacă aș fi stăpîn în țară: patriarh, cum voia profesorul”. Și-i veni să ridă: „I-aș binecuvînta și eu pe alții”. Dar nu rîse, din politețe, și poate mai ales din plictiseală obosită.

Aceeași oboseală și plictiseală îl însoțiră după aceea în tot cursul anului 1943 și începutul lui 1944; se ținea de chefuri, de aventuri rapide și fără consecințe; se tăvălea în nebunia și haosul care domneau în lumea oamenilor atașați prin avere și situație de dictatura mareșalului Antonescu; dar se gîndea neîncetat la posibilitățile de-a sări din echipa care avea să se prăbușească, în cea nouă. O să fie o combinație parlamentară de tip anglo-saxon, cu o influență enormă a americanilor și englezilor, și cu destul de mare importanță a comuniștilor și socialiștilor.” Și începu să se apropie de oamenii pe care-i bănuia

candidați la viitoarea putere: numai comuniști nu putea cunoaște, căci nu făceau nici parte din lumea lui și erau urmăriți cu atîta îndîrjire în-cît trebuiau să se ascundă cu grijă. „Dar nu ei sînt importanți”, se gîn-dea el. Calculele astea și le făcea la petreceri, la el la birou, în tren spre Lisabona, spre Zürich, spre Istambul, unde-l purtau misiunile pe care și le făcea conștiincios, dar fără zel. Și, bineînțeles, fu numit se-cretar al unui minister; dar refuză.

— Sînt obosit, am muncit foarte mult în ultimii ani, aș vrea să mă odihnesc, îi răspunse el rece lui Mihai Antonescu, și nu se mai vorbi de secretariatul general: îl mai trimiseră o dată la Zürich, și se întoar-se cu trenul: urma să sosească la București în 5 aprilie 1944; și într-a-devăr, sosi în 5 aprilie, dar nu la București, ci la Chitila. Era o zi fru-moasă, strălucitoare, senină. Vagonul de dormit în care se afla Dimi-trie Cozianu era plin de oameni cu care nu vorbise. Își luase un com-partiment întreg pentru el: n-avea chef de vecinătatea nimănui, nici de conversație. Păduri de brad, munți, cîmpuri verzi și alături costise șîncoase cu zăpadă pe ele: Elveția, Tirol, Austria, cîmpia cu sate cu-rate și șosele drepte și clopotnițe ascuțite: Ungaria, pe urmă Curtici, Arad, noaptea întreagă prin țară, gări cu luminile stinse, orașe cu-fundate în beznă. Și acum, gara Chitila, soarele, cerul albastru. Auzea glasuri afară, călătorii ceilalți vorbeau mai tare decît era normal.

— Cînd, ieri? întrebă unul pe coridor.

— Ieri dimineață, zise cineva. Adică spre prînz.

— Cum, și trebuie să ne dăm jos?

— Da, păi nu se poate mai departe, răspunse al doilea glas, apoi ușa compartimentului lui Cozianu se deschise și apără conductorul vagonului:

— Toată lumea coboară la Chitila: trenul nu merge mai departe! zise el.

Cozianu, mirat, îl întrebă:

— Dar de ce? Ce s-a întîmplat?

— A fost bombardament ieri la București, arde gara.

Cozianu se ridică și ieși pe coridor; călătorii ceilalți discutau cu aprindere. Înțelese în două minute că, cu o zi înainte, fusese bombar-dat Bucureștiul. Se dădu jos, pe linia pe care se aduna o mulțime pes-triță coborîtă și din celelalte vagoane. Un domn gras din comparti-mentul de alături coborîse și el pe terasament și spunea:

— Cum, domnule, altă zi n-au găsit?

Cozianu se uită însă înspre București. Se zăreau niște trîmbe de fum cum atîrnă oblic în văzduh departe.

— Arde, zise cineva.

— E făcută praf Grivița, și gara, spunea un ceferist în uniformă.

Cozianu nu se tulburase. Nu se mira; era normal să se întîmple așa. Frontul era aproape, Italia capitulase, aerodroamele inamice se apro-piau. Căută pe cineva să-i care valiza, se duse să telefoneze din gară acasă, să-i vie mașina să-l ia de la Chitila. Camerista Colettei, care răspunse la telefon, începu să plîngă.

— Ce e cu dumneata? întrebă el, sever.

— Conașule, conia e foarte rău, sughița fata.

— Cum foarte rău? Ce are?

Înțelesese. Nu-i venea să creadă.

— Nu-nțelegeți, conașule? S-a prăpădit ieri, la bombardament, spunea fata, plîngînd.

El tăcu o clipă, apoi întrebă:

— Și casa?

— Nu, casa n-are nimic! dar dumneaei era poftită la masă în oraș și-a căzuț o bombă pe restaurant.

Altă tăcere. Apoi, Cozianu spuse:

— Bine, spune-i lui Vasile să vie imediat cu mașina. Sînt la Chi-tila, în gară.

Agăță receptorul și ieși afară. Lumea furnica printre linii, în lumi-na splendidă a dimineții de primăvară. „Ce frumoasă vreme”, se gîndi Cozianu. Apoi își luă seama. Colette murise. „Ce curios: nu simt ni-mic”. Și era adevărat. Nu simțea nimic.

Cînd intră în București, văzu cum ard încă unele case incendiate de explozii, și-i intră în nări pentru prima oară mirosul de oraș distrus de bombardament, mirosul de moloz și de ars, văzu fațadele de case ciu-pite de schije ca o față de om ciupită de vărsat; mașina trebui să oco-lească, fiindcă străzile erau pe alocuri întrerupte de gropi mari, de tramvaie răsturnate, cu toate geamurile sparte. Cozianu văzu, pe stra-da unde locuia, trei piramide de cărămizi, pietre și moloz, unde fuse-seră trei case. Nu simți nimic. Casa lui era curată, în ordine, hainele în dulapuri, un birou și un *secrétaire* încă închise cu cheia. În odaia Colettei mirosea a parfum de al ei; dulapul era încuiat: rochiile, blă-nurile atîrnau la locurile lor, rafturile erau pline de rufe. Totul se afla în cea mai perfectă ordine. „Ce curios. Parcă n-ar fi murit, se întreba Cozianu. Numai mobilele acelea încuiate, ale căror chei erau la Co-lette; numai ele încurcau lucrurile. Cozianu ieși și se urcă iar în mașină.

— Unde era invitată conia? întrebă el.

— La „Floarea- Soarelui”, conașule.

— Du-mă acolo.

Și nu mai suflă nici un cuvânt. Fațada palatului regal era ciupită de schije, Piața Palatului plină de gropi enorme. Peste case se zărea de departe cum fumegă pe la Grivița incendiile. Și aici, hotelul „Athénée Palace” avea toate geamurile sparte, trotuarul era acoperit de sticlă spartă; hotelul „Splendid” nu mai era decât o ruină înnegrită, se vedea cerul strălucitor, albastru, prin găurile ferestrelor. Iar în față, în spatele lui „Athénée Palace”, era o grămadă de moloz, de bare de fier, de birne arse, de scânduri făcute așchii; vitrina lui Djaburov era zburată în țandări, rămăseseră numai cioburi de jur împrejur; și toate zidurile, și spatele clădirii hotelului „Athénée Palace” erau improșcate de schije. Mulțimea stătea pe trotuare și se uita la niște soldați cu ținăcoape. Aici, în molozul ăsta, era Colette, cu cheile de la scrin și de la birou. Cozianu stătu un sfert de oră să se uite; apoi se întoarse, se urcă în mașină și spuse:

— Acasă.

Ajuns acasă, trimise după un lăcătuș să descuie mobilele și să-i facă chei noi. Și, singur, se așază într-un fotoliu în bibliotecă, sună să i se aducă o sticlă de vin și o bău singur. „Ce curios”, se gîndea el. Colette nu mai era. Parcă nici nu fusese niciodată. Își aducea aminte de momente intime, de relațiile lor conjugale. Și acuma, gata. Suflată. Feciorul intră și spuse:

— Vă cheamă la telefon domnul Șerban.

— Care Șerban?

— Romanò.

— Dă-l în mă-sa! Nu sînt acasă.

Îl mai chemară cîțiva. Dar el nu voia să fie acasă. Voia să stea și să se gîndească. Ce era cu armele secrete? Deci totuși nimic? Nordul Africii și Italia erau pierdute. Rușii erau la Prut și în Polonia. Și atunci? Trebuia sărit din mers, în echipa cîștigătoare. Atîția ani, risipiți, pierduți. Atîta energie, cheltuită degeaba. Trebuia să-și reînceapă cariera, la patruzeci și ceva de ani. „Bine. Nu face nimic. O luăm da capo, se gîndea el, cu maselele strînse. Tot o să reușesc. Nu se poate să nu reușesc. Am să reușesc!”

CUPRINS

<i>Partea a șaptea:</i>	
Viața la țară (I)	5
<i>Partea a opta:</i>	
Datoria	31
<i>Partea a noua:</i>	
Mizeriile războiului	99
<i>Partea a zecea:</i>	
Augusta sau Marșul Nupțial	125
<i>Partea a unsprezecea:</i>	
Salata	175
<i>Partea a douăsprezecea:</i>	
Plăcerile tineretului	221
<i>Partea a treisprezecea:</i>	
Chinta regală	247
<i>Partea a paisprezecea:</i>	
Acvarium	305
<i>Partea a cincisprezecea:</i>	
O zi foarte plină	411
<i>Partea a șaisprezecea:</i>	
Niște oameni foarte ocupați	437
<i>Partea a șaptesprezecea:</i>	
Cariera lui Dimitrie Cozianu (I)	469
<i>Partea a optsprezecea:</i>	
Cariera lui Dimitrie Cozianu (II)	519

Redactor: MIRCEA VASILESCU
Tehnoredactor: CORNEL CRISTESCU

Bun de tipar 27 IV 1993, Apărut 1993
Coli tipar: 36

Tiparul executat sub comanda nr. 30.303
Regia Autonomă a Imprimeriilor
Imprimeria CORESI
Piața Presei Libere, 1, București
ROMÂNIA

8883 1993